

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

DİVAN EDEBİYATINDA EDEBÎ MUHİTLER
III. AHMED VE I. MAHMUD DÖNEMİ (1703-1754)

Muhammed DUMAN

2502130378

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mücahit KAÇAR

İSTANBUL - 2022

ÖZ
DİVAN EDEBİYATINDA EDEBÎ MUHİTLER
III. AHMED VE I. MAHMUD DÖNEMİ (1703-1754)
MUHAMMED DUMAN

Divan Edebiyatında Edebî Muhitler III. Ahmed ve I. Mahmud Dönemi (1703-1754) başlıklı bu tez çalışmasının “Giriş” bölümünde “edebî muhit” ve “himaye” kavramlarına değinilmiş, tezin kapsam ve sınırlılıkları belirtilmiştir. “1. Bölüm”de “himaye”nin kuramsal çerçevesi çizilmeye çalışılmış; himaye biçimleri ele alınmış ve III. Ahmed ile I. Mahmud döneminde gelişen edebî muhitler üzerinde durulmuştur. Bu bölümde III. Ahmed ve I. Mahmud Dönemi’ndeki edebî muhitin gelişimi, hamiler ve özellikleri, şairlerin hamilere yaklaşımı, hamilerin şairlere yaklaşımı ve gözde mahmiller hakkında elde edilen bilgiler karşılaştırmalı olarak sunulmuştur. “2. Bölüm”de padişahların –III. Ahmed, I. Mahmud- himayesinde gelişen edebî muhitler, “3. Bölüm”de diğer devlet görevlilerinin himayesinde gelişen edebî muhitler incelenmiştir. “Sonuç” bölümünde ulaşılan sonuçlar özetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: (Klasik Türk Edebiyatı, 18. yüzyıl, Edebî muhit, III. Ahmed, I. Mahmud, himaye, hami, mahmi)

ABSTRACT

LITERATE CIRCLES IN DIVAN LITERATURE IN THE REIGN OF AHMED III and MAHMUD I (1703-1754) MUHAMMED DUMAN

The scope and limitations of this dissertation titled “Literate Circles in Divan Literature the Reign of Ahmed III and Mahmud I (1703-1754)” are designated in the “Introduction” part through concepts of “literate circles” and “patronage”. In the first part, the theoretical framework for the notion of “patronage” is tried to be set, forms of patronage are discussed, and literate circles evolving during the period of Ahmet III and Mahmud I are examined. In this section, the information regarding various topics including the development of a literate environment, patrons and their characteristics, attitudes of poets towards patrons, and favorite poets who are patronized during the reign of Ahmet III and Mahmud I are presented comparatively. The literate circles developing under the patronage of the aforesaid Sultans and the literate circles developing under the patronage of high-ranking civil servants are discussed in the second part and the third part respectively. Finally, the results are summarized in the “Conclusion” section.

Key Words: (Classical Turkish Literature, 18. Century, Literate circle, Ahmed III, Mahmud I, patronage, patron, patronized)

ÖN SÖZ

Şair kümelenmeleri ve bu kümelenmelerin görüldükleri merkezler, divan edebiyatı araştırmalarının yoğunlaşması gereken konular arasında görülmelidir çünkü “Edebiyat hangi ortamda gelişir?”, “Bir sanatkârı eser vermesi için teşvik eden etkenler nelerdir?”, “Zirve şairlerin yetişmesine imkân sağlayan zeminin diğerlerine göre ayırıcı tarafları nelerdir?” gibi birçok sorunun cevabı bu araştırmaların ortaya çıkaracağı sonuçlardan hareketle anlaşılabilir.

Bu amaçla hazırlanmış çalışmalardan ilki, Haluk İpekten tarafından 1996’da yayımlanan “Divan Edebiyatında Edebî Muhitler” başlıklı çalışmadır. 17. yüzyıla kadar Osmanlı coğrafyasında oluşan edebî muhitlerin incelendiği bu çalışma “edebî muhit” konusuna dikkatleri çekmiş ve konuyu çeşitli açılardan kavrayan çalışmalar yapılmasına vesile olmuştur.

“Divan Edebiyatında Edebî Muhitler - III. Ahmed ve I. Mahmud Dönemi (1703-1754)” başlıklı bu çalışmada, öncelikle bir edebî muhitin oluşumunda önemli bir paya sahip olan “himaye” ele alınmış; bir edebî muhitin oluşumu üzerinde durulmuş, sözü edilen dönemde hami vasfı taşıyan kişilerin himayesinde gelişen edebî muhitler karşılaştırmalı olarak sunulmaya çalışılmıştır. Bu dönemin önde gelen hamileri belirlenmiş ve bu hamiler merkeze alınarak onların etrafında toplanan şairler incelenmiştir. Bu incelemede hami ile ilişkili bütün şairler söz konusu edilmiş, bu şairlerin himaye görüp görmediği araştırılmış, görmüşlerse bu himayenin biçimi belirtilmiştir. Şairlerin ve biyografik kaynakların sunduğu bilgilerden yararlanılarak hamiler hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Elde edilen veriler tablo ve grafiklerle desteklenerek karşılaştırmalı ve anlaşılır bir anlatıma ulaşılmaya gayret edilmiştir.

Bu çalışma hazırlanırken yaşanan kimi zorluklardan söz etmek gerekir. Hakkında bilgi bulunmayan kimi şairlerin kimliklerinin belirlenmesi bunlardan biriydi; bu işlemden kimi zaman şüpheye yer bırakmayacak şekilde başarıya ulaşıldı, başarılı olunamayan durumlarda ise varsayımlarda bulunmak zorunda kalındı. “Karşılıklı memnuniyet” ilkesini kanıtlarla desteklemek için şiirler, arşiv belgeleri ve

kroniklerin sunduğu bilgileri ilişkilendirmek, bu sayede himaye sürecini belirginleştirmek de yaşanan zorluklar arasında sayılabilir.

Yaklaşık 50 yıllık bir süreci inceleyen bu çalışmadaki kimi tespitlerin zaman içinde elde edilecek yeni bilgilerle destekleneceği, kimi varsayımlarınsa yanlışlanacağı açıktır. Hakkında henüz bilgi sahibi olunmayan şairler olduğunu düşünmek de yanlış olmayacaktır. Bu açılardan bakıldığında bu çalışmanın eksikleriyle malul olduğunu kabul etmem gerekir. Bu eksikliklerin yapılacak yeni çalışmalarla tamamlanacağını ümit ediyorum.

Bu çalışmanın konusunu belirleyen ve danışmanlığı müddetince katkıda bulunan Prof. Dr. Azmi Bilgin'e teşekkür ediyorum. Ümitsizliğe düştüğüm zamanlarda beni teşvik eden eşime; görüş, öneri, yönlendirme ve en önemlisi sıkı takibiyle çalışmamı bitirmemi sağlayan kıymetli danışmanım Prof. Dr. Mücahit Kaçar'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

MUHAMMED DUMAN
İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	II
ABSTRACT	III
ÖN SÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ.....	XXXIII
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XXXIV
TARİH ÇEVİRME KILAVUZU	XXXVII
KISALTMALAR	XXXVIII
.....GİRİŞ	1
.....BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
18. YÜZYILIN İLK YARISINDA GELİŞEN EDEBÎ MUHİTLERE GENEL BİR BAKIŞ	6
1.1. Himayenin Kavramsal Çerçevesi ve Sanat Himayesi	6
1.1.1. Sanat Himayesinin Menşei	6
1.1.2. Hami-Mahmi İlişkisinin Kuruluşu.....	8
1.1.3. Hami ve Mahminin Nitelikleri.....	10
1.1.4. Himaye İlişkilerinin Sonuçları.....	11
1.2. Himaye Biçimleri	11
1.2.1. İnam	13
1.2.2. Tevcîh	22
1.2.3. İltifat.....	25
1.2.4. Davet.....	27
1.2.4.1. Elçi Kabulleri	27
1.2.4.2. Eğlence Meclisleri.....	29
1.2.4.3. Huzur Dersleri	29
1.2.4.4. Tercüme Heyetleri.....	31
1.3. Edebî Muhitlerin Oluşumu ve Devamlılığı	31
1.3.1. III. Ahmed Dönemi’nde Edebî Muhit.....	34
1.3.2. I. Mahmud Dönemi’nde Edebî Muhit.....	41
1.4. 18. Yüzyılın İlk Yarısında Hamiler	44

1.4.1. Hamilerin Özellikleri	44
1.4.1.1. Güçlü Olmak	44
1.4.1.2. Cömert Olmak	45
1.4.1.3. Diğer Özellikler.....	45
1.4.2. Şairlerin Yaklaşımlarına Göre Hamiler	45
1.4.2.1. İlişkili Şair, Şiir Sunan Şair ve Sunulan Şiir Sayılarına Göre Hamiler	47
1.4.2.2. Cömertliklerini Öven Şair Sayılarına Göre Hamiler.....	52
1.4.2.3. Şairlere Yaklaşımlarına Göre Hamiler	53
1.4.2.3.1. İnam Sayılarına Göre Hamiler	54
1.4.2.3.2. Tevcih Sayılarına Göre Hamiler.....	55
1.4.2.3.3. İltifat Sayılarına Göre Hamiler	56
1.4.2.3.4. Davet Sayılarına Göre Hamiler	57
1.5. Mahmiller	58
1.5.1. Mahmillerin Özellikleri	59
1.5.1.1. Politik Bağlılık	59
1.5.1.2. Kamuoyu Oluşturma	59
1.5.1.3. Talepkârlık	60
1.5.2. Gözde Mahmiller	60
..... İKİNCİ BÖLÜM	66
..... PADİŞAHLARIN HİMAYESİNDE GELİŞEN EDEBÎ MUHİTLER ..	66
2.1. III. Ahmed'in Himayesinde Gelişen Edebî Muhit	66
2.1.1. III. Ahmed'in Hayatı.....	66
2.1.2. Bir Şair Hamisi Olarak III. Ahmed.....	67
2.1.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler.....	67
2.1.2.2. III. Ahmed'le İlişkili Şairler.....	71
2.1.2.2.1. Abîrî (ö.?)	72
2.1.2.2.2. Hikmetî (ö.?)	72
2.1.2.2.3. Dervîşî Mustafa (ö.?).....	72
2.1.2.2.4. Hıfzî (ö.?)	73
2.1.2.2.5. Musîb Çelebi (?).....	73
2.1.2.2.6. Nâdirî (ö.?)	73

2.1.2.2.7. Nazîf (ö.?).....	73
2.1.2.2.8. Nebîh Mehmed Efendi (ö.?).....	74
2.1.2.2.9. Osmanzâde Sâbir (ö.?)	74
2.1.2.2.10. Râgıb (ö.?).....	74
2.1.2.2.11. Resîm (ö.?)	74
2.1.2.2.12. Reşîd Efendi (ö.?).....	74
2.1.2.2.13. Seyyid Vehbî Biraderi Şerif (ö.?).....	74
2.1.2.2.14. Yemmî (ö.?).....	75
2.1.2.2.15. Yüsrî Hızır Efendi (ö.?).....	75
2.1.2.2.16. Za'îfî Mehmed Efendi (ö.?).....	75
2.1.2.2.17. Zühdî (ö.?)	75
2.1.2.2.18. Lütî (ö.1115)	75
2.1.2.2.19. Şifâ'î Şaban Efendi (ö.1116)	76
2.1.2.2.20. Nâzım Mehmed Efendi (ö.1116).....	76
2.1.2.2.21. Ülfetî Hüseyin Efendi (ö.1117)	77
2.1.2.2.22. Ni'metî Ahmed Efendi (ö.1121)	77
2.1.2.2.23. Bosnalı Âsım Efendi (ö.1122).....	77
2.1.2.2.24. Himmetzâde Abdullah Efendi (ö.1122)	77
2.1.2.2.25. Nâbî Yusuf Efendi (ö.1124)	78
2.1.2.2.26. Bosnalı Sâbit Efendi (ö.1124)	80
2.1.2.2.27. Nesîb Yusuf Dede (ö.1126).....	80
2.1.2.2.28. Fâ'ik Mahmud Efendi (ö.1127).....	81
2.1.2.2.29. Feyzî Sâlih Efendi (ö.1127).....	81
2.1.2.2.30. Künhî Osman Efendi (ö.1128)	81
2.1.2.2.31. Nâ'il Abdullah Efendi (ö.1128).....	82
2.1.2.2.32. Birrî Mehmed Dede (ö.1128)	82
2.1.2.2.33. Na'imâ Mustafa Efendi (ö.1128).....	82
2.1.2.2.34. Vahyî Mehmed Efendi (ö.1130).....	83
2.1.2.2.35. Rezmî Mehmed Bey (ö.1131)	83
2.1.2.2.36. Na'tî Mustafa Efendi (ö.1131)	85
2.1.2.2.37. Mâdih Mustafa Efendi (ö.1132)	85

2.1.2.2.38. Mâcid (ö.1132'den sonra)	86
2.1.2.2.39. Câbizâde Fâ'iz Efendi (ö.1134).....	86
2.1.2.2.40. Dürrî Ahmed Efendi (ö.1135)	86
2.1.2.2.41. Osmanzâde Tâ'ib Ahmed Efendi (ö.1136).....	91
2.1.2.2.42. Selîm Mehmed Efendi (ö.1138)	92
2.1.2.2.43. Yahya Nazîm Çelebi (ö.1139).....	93
2.1.2.2.44. Fehmî Abdullah Efendi (ö.1139).....	93
2.1.2.2.45. Şehdî Mustafa Efendi (ö.1140)	93
2.1.2.2.46. Habeşizâde Abdürrahim Rahîmî Bey (ö.1140)	94
2.1.2.2.47. Fâ'iz Ali Ağa (ö.1142)	94
2.1.2.2.48. Bursalı İsmail Belîğ Efendi (ö.1142)	95
2.1.2.2.49. Nedîm Ahmed Efendi (ö.1143)	95
2.1.2.2.50. Hâfız Süleyman Rıf'ât Çelebi (ö.1144).....	98
2.1.2.2.51. Yanyalı Es'ad Hoca (ö.1144)	98
2.1.2.2.52. Vahîd Mahtûmî (ö.1145).....	98
2.1.2.2.53. Hirevî Mehmed Fâ'iz Efendi (ö.1145)	102
2.1.2.2.54. Arpaeminizâde Mustafa Sâmi Efendi (ö.1146).....	102
2.1.2.2.55. Abdülatif Râzî Efendi (ö.1146).....	103
2.1.2.2.56. İzzet Ali Paşa (ö.1147)	105
2.1.2.2.57. Şeyhülislam İshak Efendi (ö.1147)	107
2.1.2.2.58. Şehrî Mehmed Efendi (ö.1147 ?)	111
2.1.2.2.59. Râşid Mehmed Efendi (ö.1148)	111
2.1.2.2.60. İshakzâde Mehmed Kâmil Efendi (ö.1148).....	115
2.1.2.2.61. Hammâmizâde İsmâil Sâhib Dede (ö.1149).....	115
2.1.2.2.62. Seyyid Hüseyin Vehbî (ö.1149)	115
2.1.2.2.63. Lebîb Seyyid Mahmud Efendi (ö.1149).....	119
2.1.2.2.64. Şâmizâde Üsküdârî Ahmed Efendi (ö.1151).....	119
2.1.2.2.65. Seyyid Kelîm Musa Efendi (ö.1151).....	120
2.1.2.2.66. Subhîzade Feyzullah Feyzî Efendi (ö.1152)	120
2.1.2.2.67. Savnî Ali Efendi (ö.1152).....	120
2.1.2.2.68. Şeyhzâde Yümnî Mehmed Efendi (ö.1152)	121

2.1.2.2.69. Ankaralı Râzî (ö.1153)	121
2.1.2.2.70. Râzîzâde Abdurrahman Münîb Efendi (ö.1155)	121
2.1.2.2.71. Mustafa Âtîf Efendi (ö.1155)	121
2.1.2.2.72. Fasîhî Hasan Efendi (ö.1156)	122
2.1.2.2.73. Sâlim Mehmed Efendi (ö. 1156)	123
2.1.2.2.74. Münîf Mustafa Efendi (ö.1156).....	125
2.1.2.2.75. Şâkir Hüseyin Beyefendi (ö.1157)	125
2.1.2.2.76. Râmîpaşazade Abdullah Re'fet Bey (ö.1157).....	126
2.1.2.2.77. Yetîmî (ö.1159)	126
2.1.2.2.78. Arabzâde Abdurrahman Bâhir Efendi (ö.1159)	126
2.1.2.2.79. Trabzonî Sâlim Mehmed Efendi (ö. 1159).....	127
2.1.2.2.80. Neccarzâde Şeyh Rızâ (ö.1159)	127
2.1.2.2.81. Neylî Ahmed Efendi (ö.1161)	127
2.1.2.2.82. Dürrî Biraderi Sa'dî (ö.1161)	128
2.1.2.2.83. Pîrîzâde Sâhib Mehmed Efendi (ö.1162)	129
2.1.2.2.84. Kırımlı Mustafa Rahmî (ö.1165).....	130
2.1.2.2.85. Vâsık Mehmed Emin Efendi (ö.1165)	130
2.1.2.2.86. Şeyhülislam Es'ad Efendi (ö.1166).....	130
2.1.2.2.87. Şeyhzâde Sadîk Yahya Efendi (ö.1166).....	131
2.1.2.2.88. Hilmî Abdullah Efendi (ö.1167)	131
2.1.2.3.89. Eğrikapılı Râsim Mehmed Efendi (ö.1169)	132
2.1.2.2.90. Çelebizâde İsmail Âsım Efendi (ö.1173)	132
2.1.2.2.91. Vesîm Abbas Efendi (ö.1173)	132
2.1.2.2.92. Subhîzâde Abdullah Bey (ö.1177)	133
2.1.2.2.93. Mühürdâr Hacı Abdî (ö.1178).....	133
2.1.2.3. Şairlerin III. Ahmed'e Yaklaşımı.....	133
2.1.2.4. Şairlerin III. Ahmed Hakkındaki Değerlendirmeleri	140
2.1.2.5. III. Ahmed'in Şairlere Yaklaşımı.....	146
2.2. I. Mahmud'un Himayesinde Gelişen Edebî Muhit	149
2.2.1. I. Mahmud'un Hayatı.....	149
2.2.2. Bir Şair Hamisi Olarak I. Mahmud.....	150

2.2.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler.....	150
2.2.2.2. I. Mahmud’la İlişkili Şairler.....	152
2.2.2.2.1. Zihnî (ö.1143’ten sonra).....	152
2.2.2.2.2. Emrî (ö.1143’ten sonra).....	153
2.2.2.2.3. Fâ’iz (ö.1143’ten sonra)	153
2.2.2.2.4. Azîm (ö.1143’ten sonra).....	153
2.2.2.2.5. Hikmet (ö.1143’ten sonra).....	154
2.2.2.2.6. Abdülhalim Hilmî Efendi (ö.1143’ten sonra)	154
2.2.2.2.7. Kadrî (ö.1143’ten sonra)	154
2.2.2.2.8. Kâmil (ö.1143’ten sonra)	154
2.2.2.2.9. Mâhirî (ö.1143’ten sonra).....	155
2.2.2.2.10. Mehmed Sa’îd (ö.1143’ten sonra).....	155
2.2.2.2.11. Mucîbî (ö.1143’ten sonra)	155
2.2.2.2.12. Muhlis (ö.1143’ten sonra)	155
2.2.2.2.13. Muslih (ö. 1143’ten sonra)	155
2.2.2.2.14. Ömer Reşîd (ö.1143’ten sonra)	156
2.2.2.2.15. Sa’îd (ö.1143’ten sonra)	156
2.2.2.2.16. Şencer (ö.1143’ten sonra).....	156
2.2.2.2.17. Zâhirî (ö.1143’ten sonra).....	156
2.2.2.2.18. Fasîhî Ahmed Ağa (ö.1143’ten sonra)	157
2.2.2.2.19. İshak Efendi (ö.1143’ten sonra)	157
2.2.2.2.20. Kâşîfî Mehmed Efendi (ö.1143’ten sonra).....	157
2.2.2.2.21. Muhyî (ö.1143’ten sonra).....	157
2.2.2.2.22. Na’îm (ö.1143’ten sonra)	157
2.2.2.2.23. Ulvî (ö.1143’ten sonra)	158
2.2.2.2.24. Vâcid (ö.1143’ten sonra).....	158
2.2.2.2.25. Ali İsmail İlmî (ö.1144’ten sonra).....	158
2.2.2.2.26. Kâzım Efendi (ö.1144’ten sonra)	159
2.2.2.2.27. Refî’î (ö.1144’ten sonra)	159
2.2.2.2.28. Şeyhî (ö.1144’ten sonra)	159
2.2.2.2.29. Ahmed Riyâzî (ö.1145’ten sonra)	159

2.2.2.2.30. Nazîf Mehmed Ağa (ö.1145'ten sonra).....	160
2.2.2.2.31. Abdî (ö.1146'dan sonra).....	160
2.2.2.2.32. Şem'î (ö.?).....	160
2.2.2.2.33. Vâhid Mahtûmî (ö.1145).....	161
2.2.2.2.34. Arpaeminizâde Mustafa Sâmî Efendi (ö.1146).....	162
2.2.2.2.35. Şeyhülislam İshak Efendi (ö.1147)	162
2.2.2.2.36. İzzet Ali Paşa (ö.1147)	164
2.2.2.2.37. Râşid Mehmed Efendi (ö.1148)	165
2.2.2.2.38. Tab'î (ö.1148'den sonra).....	166
2.2.2.2.39. Seyyid Hüseyin Vehbî (ö.1149)	166
2.2.2.2.40. Derviş Giriftzen Hüseyin Efendi (ö.1150)	166
2.2.2.2.41. Vâkıf Yahya Efendi (ö.1150)	166
2.2.2.2.42. Nahîfî Süleyman Efendi (ö.1151).....	167
2.2.2.2.43. Seyyid Kelîm Musa Efendi (ö.1151).....	167
2.2.2.2.44. Sâlih Salâhî (ö.1151'den sonra)	167
2.2.2.2.45. Hâsim İbrahim Efendi (ö.1152).....	168
2.2.2.2.46. Yümnî Mehmed Efendi (ö.1152)	168
2.2.2.2.47. Kâdirî Şeyh Hüseyin Efendi (ö.1152'den sonra)	169
2.2.2.2.48. Eşrefzâde İzzeddin Ahmed Efendi (ö.1153)	169
2.2.2.2.49. Lebîb Efendi (ö.1153'ten sonra)	169
2.2.2.2.50. Vehbîzâde Münîf (ö.1153)	169
2.2.2.2.51. Feyzî (ö.1153'ten sonra).....	170
2.2.2.2.52. Mustafa Âtîf Efendi (ö.1155)	170
2.2.2.2.53. Hâdizâde Emîn Efendi (ö.1155)	171
2.2.2.2.54. Sâlim Mehmed Efendi (ö.1156)	171
2.2.2.2.55. Münîf Mustafa Efenfî (ö.1156)	172
2.2.2.2.56. Şînâsî (ö.1156'dan sonra).....	172
2.2.2.2.57. Şâkir Hüseyin Beyefendi (ö. 1157)	173
2.2.2.2.58. Râmîpaşazâde Abdullah Re'fet Bey (ö.1157).....	173
2.2.2.2.59. Çıracızâde Âlim Efendi (ö.1158)	173
2.2.2.2.60. Fennî Mustafa Efendi (ö.1158)	174

1.2.2.2.61. Enderunlu Hâfız Efendi (ö.1158'den sonra)	174
2.2.2.2.62. Trabzonî Sâlim Mehmed Efendi (ö. 1159).....	174
2.2.2.2.63. Neccarzâde Şeyh Rızâ (ö.1159)	175
2.2.2.2.64. Neylî Ahmed Efendi (ö.1161)	175
2.2.2.2.65. Dürrî Biraderi Sa'dî Efendi (ö.1161).....	176
2.2.2.2.66. Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi (ö.1162)	177
2.2.2.2.67. Emnî (ö.1161'den sonra).....	177
2.2.2.2.68. Hasbî (ö.1162'den sonra)	177
2.2.2.2.69. Hulûsî Efendi (ö.1164'ten sonra)	177
2.2.2.2.70. Kırımlı Mustafa Rahmî (ö.1165).....	178
2.2.2.2.71. Vâsık Mehmed Emîn Efendi (ö.1165)	179
2.2.2.2.72. Hamdî Osman Efendi (ö.1165'ten sonra).....	179
2.2.2.2.73. Şeyhülislam Es'ad Efendi (ö.1166).....	180
2.2.2.2.74. Şeyhzade Sadîk Yahya Efendi (ö.1166'da sağ)	180
2.2.2.2.75. Edîb (ö.1166'dan sonra)	181
2.2.2.2.76. Selâmî (ö.1166'dan sonra)	181
2.2.2.2.77. Azmî Salih Efendi (ö.1167).....	181
2.2.2.2.78. Akovalızade Hâtem (ö.1168).....	181
2.2.2.2.79. Rûhî Efendi (ö.1168).....	182
2.2.2.2.80. Mukîm (ö.1168'den sonra).....	182
2.2.2.2.81. Şâkir Ahmed Bey (ö.1168'den sonra).....	182
2.2.2.2.82. Tâlib (ö.?)	182
2.2.2.2.83. Hâkî Mehmed Efendi (ö.1172).....	182
2.2.2.2.84. Çelebizâde İsmail Âsım Efendi (ö.1173)	183
2.2.2.2.85. Vesîm Abbas Efendi (ö.1173)	183
2.2.2.2.86. Hıfzî Mehmed Ağa (ö.1173)	183
2.2.2.2.87. Abdürrezzâk Nevres Efendi (ö.1175).....	184
2.2.2.2.88. Nebzî (ö.1176'dan sonra)	186
2.2.2.2.89. Koca Râgıb Paşa (ö.1176)	186
2.2.2.2.90. Subhîzâde Abdullah Bey (ö.1177)	186
2.2.2.2.91. Nakşî Mustafa Ağa (ö.1178)	187

2.2.2.2.92. Mühürdâr Hacı Abdî (ö.1178).....	187
2.2.2.2.93. Vâsıkzâde Re'fet Mehmed Azîz Efendi (ö.1179)	188
2.2.2.2.94. Rıf'ât (ö.1179'dan sonra)	188
2.2.2.2.95. Enîs Numan Efendi (ö.1180).....	188
2.2.2.2.96. Hanîf Osman Efendi (ö.1180)	189
2.2.2.2.97. Lâzikîzâde Nâfiz Feyzullah Efendi (ö.1181).....	190
2.2.2.2.98. Haşmet Mehmed Efendi (ö.1182)	190
2.2.2.2.99. Ahmed Bahaeddin Münîr Efendi (ö.1183).....	191
2.2.2.2.100. Seyyid Mehmed Hâkim Efendi (ö.1184).....	191
2.2.2.2.101. Çeşmizâde Mustafa Reşîd Efendi (ö.1184).....	191
2.2.2.2.102. Seyyid Feyzî (ö.1185)	192
2.2.2.2.103. Ni'met Nimetullah Efendi (ö.1186)	192
2.2.2.2.104. Nâzir İbrahim Efendi (ö.1188)	193
2.2.2.2.105. Dâniş Süleyman Bey (ö.1189).....	193
2.2.2.2.106. Nüzhet (ö.1192).....	194
2.2.2.2.107. Halil Cevdet Efendi (ö.1209)	194
2.2.2.3. Şairlerin I. Mahmud'a Yaklaşımı.....	195
2.2.2.4. Şairlerin I. Mahmud Hakkındaki Değerlendirmeleri	200
2.2.2.5. I. Mahmud'un Şairlere Yaklaşımı.....	206
..... ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	210
SADRAZAMLAR VE DİĞER DEVLET GÖREVLİLERİNİN HİMAYESİNDE	
..... GELİŞEN EDEBÎ MUHİTLER	210
3.1. Çorlulu Ali Paşa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit	210
3.1.1. Çorlulu Ali Paşa'nın Hayatı.....	210
3.1.2. Bir Şair Hamisi Olarak Çorlulu Ali Paşa.....	210
3.1.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler.....	210
3.1.2.2. Çorlulu Ali Paşa'yla İlişkili Şairler.....	211
3.1.2.2.1. Nâzım Mehmed Efendi (ö.1116).....	211
3.1.2.2.2. Nâbî Yusuf Efendi (ö.1124)	212
3.1.2.2.3. Bosnalı Sâbit Efendi (ö.1124)	212
3.1.2.2.4. Nesîb Yusuf Dede (ö.1126).....	213
3.1.2.2.5. Hamdî Ahmed Efendi (ö.1127?)	213

3.1.2.2.6. Şermî Ali Efendi (ö.1127)	214
3.1.2.2.7. Na'imâ Mustafa Efendi (ö.1128).....	214
3.1.2.2.8. Rezmî Mehmed Bey (ö.1131)	214
3.1.2.2.9. Dürrî Ahmed Efendi (ö.1135)	215
3.1.2.2.10. Hasîb İbrahim Efendi (ö.1135).....	215
3.1.2.2.11. Kâmî Mehmed Efendi (ö.1136).....	216
3.1.2.2.12. Şehdî Mustafa Efendi (ö.1140)	216
3.1.2.2.13. Afvî Mehmed Bey (ö.1145)	217
3.1.2.2.14. Subhîzade Feyzullah Feyzî Efendi (ö.1152)	217
3.1.2.2.15. Neylî Ahmed Efendi (ö.1161)	218
3.1.2.3. Şairlerin Çorlulu Ali Paşa'ya Yaklaşımı.....	218
3.1.2.4. Şairlerin Çorlulu Ali Paşa Hakkındaki Değerlendirmeleri	220
3.1.2.5. Çorlulu Ali Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı.....	221
3.2. Baltacı Mehmed Paşa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit	222
3.2.1. Baltacı Mehmed Paşa'nın Hayatı	222
3.2.2. Bir Şair Hamisi Olarak Baltacı Mehmed Paşa.....	223
3.2.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler.....	223
3.2.2.2. Baltacı Mehmed Paşa'yla İlişkili Şairler	223
3.2.2.2.1. Nâbî Yusuf Efendi (ö.1124)	223
3.2.2.2.2. Bosnalı Sâbit Efendi (ö.1124)	225
3.2.2.2.3. Nesîb Yusuf Dede (ö. 1126).....	226
3.2.2.2.4. Feyzî Salih Efendi (ö.1127).....	226
3.2.2.2.5. Birrî Mehmed Dede (ö.1128)	227
3.2.2.2.6. Hasîb Mehmed Bey (ö.1130-32)	227
3.2.2.2.7. Dürrî Ahmed Efendi (ö.1135)	227
3.2.2.2.8. Kâmî Mehmed Efendi (ö.1136).....	228
3.2.2.2.9. Şehdî Mustafa Efendi (ö.1140)	228
3.2.2.2.10. Arpaeminizâde Mustafa Sâmi Efendi (ö.1146).....	229
3.2.2.2.11. Eyyubî Aklî Mehmed Efendi (ö.1147).....	230
3.2.2.2.11. Râşid Mehmed Efendi (ö.1148)	230
3.2.2.2.13. Neylî Ahmed Efendi (ö.1161)	231

3.2.2.2.14. Dürri Biraderi Sa'dî Efendi (ö.1161).....	232
3.2.2.2.15. Şeyhülislam Es'ad Efendi (ö.1166).....	232
3.2.2.2.16. Şeyhzâde Yahya Sadîk Efendi (1166).....	232
3.2.2.3. Şairlerin Baltacı Mehmed Paşa'ya Yaklaşımı	232
3.2.2.4. Şairlerin Baltacı Mehmed Paşa Hakkındaki Değerlendirmeleri	234
3.2.2.5. Baltacı Mehmed Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı	236
3.3. Şehit Ali Paşa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit.....	237
3.3.1. Şehit Ali Paşa'nın Hayatı.....	237
3.3.2. Bir Şair Hamisi Olarak Şehit Ali Paşa.....	238
3.3.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler.....	239
3.3.2.2. Şehit Ali Paşa'yla İlişkili Şairler.....	240
3.3.2.2.1. Boşnak İbrahim Efendi (ö. ?)	240
3.3.2.2.2. Salâhî (ö. ?).....	241
3.3.2.2.3. Şer'î (ö.?).....	241
3.3.2.2.4. Edîb Mehmed Efendi (ö.?)	241
3.3.2.2.5. Nâbî Yusuf Efendi (ö.1124)	242
3.3.2.2.6. Arif Abdülbâki Efendi (ö.1125)	244
3.3.2.2.7. Nesîb Yusuf Dede (ö.1126).....	245
3.3.2.2.8. Zihnî Mehmed Efendi (ö.1126).....	245
3.3.2.2.9. Fâhir Salih Efendi (ö.1127)	245
3.3.2.2.10. Fâ'ik Mahmud Efendi (ö.1127).....	245
3.3.2.2.11. Hamdî Ahmed Efendi (ö.1127)	245
3.3.2.2.12. Nikâti Ali Efendi (ö.1127).....	246
3.3.2.2.13. Şefîk Mehmed Efendi (ö.1127)	246
3.3.2.2.14. Nâ'imâ Mustafa Efendi (ö.1128).....	246
3.3.2.2.15. Sâkîb Mustafa Efendi (ö.1129)	247
3.3.2.2.16. Fâ'iz Mustafa Efendi (ö.1130)	247
3.3.2.2.17. Vahyî Mehmed Efendi (ö.1130).....	247
3.3.2.2.18. Rezmî Mehmed Bey (ö.1131)	247
3.3.2.2.19. Na'tî Mustafa Efendi (1131)	248
3.3.2.2.20. Hasîb Mehmed Bey (ö.1130-32)	249

3.3.2.2.21. Fâ'iz Abdullah Efendi (ö.1133).....	249
3.3.2.2.22. Halil Sâlik Dede (ö.1135).....	249
3.3.2.2.23. Dürrî Ahmed Efendi (ö.1135)	249
3.3.2.2.24. Osmanzade Tâ'ib Ahmed Efendi (ö.1136).....	251
3.3.2.2.25. Kâmî Mehmed Efendi (ö.1136).....	251
3.3.2.2.26. Selîm Mehmed Efendi (ö.1138)	252
3.3.2.2.27. Yahya Nazîm Çelebi (ö.1139).....	253
3.3.2.2.28. Hanzâde Hocası Mustafa Efendi (ö.1139).....	253
3.3.2.2.29. Habeşizâde Abdürrahim Rahîmî Bey (ö.1140)	253
3.3.2.2.30. Şehdî Mustafa Efendi (ö.1140)	254
3.3.2.2.31. Nedîm Ahmed Efendi (ö.1143)	255
3.3.2.2.32. Yanyalı Es'ad Hoca (ö.1144)	256
3.3.2.2.33. Vahîd Mahtûmî (ö.1145).....	256
3.3.2.2.34. Hirevî Mehmed Fâ'iz Efendi (ö.1145)	257
3.3.2.2.35. Afvî Mehmed Bey (ö.1145)	257
3.3.2.2.36. Arpaeminizâde Mustafa Sâmi Efendi (ö.1146).....	257
3.3.2.2.37. Şehrî Mehmed Efendi (ö. 1147?)	259
3.3.2.2.38. Şeyhülislam İshak Efendi (ö.1147)	259
3.3.2.2.39. İzzet Ali Paşa (ö.1147)	259
3.3.2.2.40. Râşid Mehmed Efendi (ö.1148)	260
3.3.2.2.41. Seyyid Vehbî Efendi (ö.1149).....	264
3.3.2.2.42. Sâhib Dede (ö.1149).....	265
3.3.2.2.43. Nahîfî Süleyman Efendi (ö.1151).....	265
3.3.2.2.44. Sâlim Mehmed Efendi (ö. 1156)	266
3.3.2.2.45. Neylî Ahmed Efendi (ö.1161)	267
3.3.2.2.46. Dürrî Biraderi Sa'dî Efendi (ö.1161).....	267
3.3.2.2.47. Pîrîzâde Sâhib Mehmed Efendi (ö.1162)	268
3.3.2.2.48. Vâsık Mehmed Emîn Efendi (ö.1165)	268
3.3.2.2.49. Şeyhzade Sadîk Yahya Efendi (ö.1166).....	268
3.3.2.2.50. Çelebizâde İsmail Âsım Efendi (ö.1173)	269
3.3.2.2.51. Kâtibzâde Mehmed Refî (ö.1183).....	270

3.3.2.3. Şairlerin Şehit Ali Paşa'ya Yaklaşımı.....	270
3.3.2.4. Şairlerin Şehit Ali Paşa Hakkındaki Değerlendirmeleri	272
3.3.2.5. Şehit Ali Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı.....	277
3.4. Damat İbrahim Paşa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit.....	279
3.4.1. Damat İbrahim Paşa'nın Hayatı.....	279
3.4.2. Bir Şair Hamisi Olarak Damat İbrahim Paşa.....	280
3.4.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler.....	281
3.4.2.2. Damat İbrahim Paşa'yla İlişkili Şairler.....	283
3.4.2.2.1. Âtıfî (ö.?).....	283
3.4.2.2.2. Avnî (ö.?).....	283
3.4.2.2.3. Âzim Çelebi (ö.?)	284
3.4.2.2.4. Behçetî (ö.?)	284
3.4.2.2.5. Edhem (ö.?)	285
3.4.2.2.6. Edîb Mehmed Efendi (ö.?)	285
3.4.2.2.7. Efgânî (ö.?).....	286
3.4.2.2.8. Emînî (ö.?).....	286
3.4.2.2.9. Hüsrev-i Erdilânî (ö.?).....	287
3.4.2.2.10. Emîr Efendi (ö.?).....	287
3.4.2.2.11. Erzurumî Vâsıf Ahmed Ağa (ö.?)	287
3.4.2.2.12. Fasîhî Ahmed Ağa (ö.?)	288
3.4.2.2.13. Feyzî Feyzullah Efendi (ö.?)	288
3.4.2.2.14. Ganî (ö.?).....	288
3.4.2.2.15. Hacı İbrahim Efendi (ö.?).....	288
3.4.2.2.16. Halîlî (ö.?)	289
3.4.2.2.17. Hâlisâ (ö.?)	289
3.4.2.2.18. Hamdî Ahmed Efendi (ö.?)	290
3.4.2.2.19. Hâsib Efendi (?).....	290
3.4.2.2.20. Hilmî (ö.?)	291
3.4.2.2.21. Lutfî (ö.?).....	291
3.4.2.2.22. Me'âlî (?).....	292
3.4.2.2.23. Mevlevî Hacı Ahmed Efendi (ö.1136'dan sonra)	292

3.4.2.2.24. Musîb Çelebi (ö.?).....	292
3.4.2.2.25. Nâfîz (ö.?).....	293
3.4.2.2.26. Nazîf Çelebi (ö.?)	293
3.4.2.2.27. Nebîh Mehmed Efendi (?).....	293
3.4.2.2.28. Osmanzâde Sâbir (ö.?).....	294
3.4.2.2.29. Sa'îd Çelebi (ö.?).....	294
3.4.2.2.30. Salâhî (ö.?).....	295
3.4.2.2.31. Sa'yî (ö.?)	295
3.4.2.2.32. Seyyid Dervîş Mustafa (ö.?).....	295
3.4.2.2.33. Seyfîzâde Vâsîf (ö.?)	296
3.4.2.2.34. Seyyid Vâsîf Çelebi (ö.?)	297
3.4.2.2.35. Sıdkî (ö.?)	297
3.4.2.2.36. Sinobî Mehmed Efendi (ö.?)	298
3.4.2.2.37. Şerîf Çelebi (ö.?)	298
3.4.2.2.38. Şeyhî Mehmed Efendi (ö. ?).....	298
3.4.2.2.39. Vâhib Ali Efendi (ö.?).....	298
3.4.2.2.40. Vasfî Çavuş (ö.?).....	299
3.4.2.2.41. Vaslî (ö.?)	299
3.4.2.2.42. Vizevî Hasîb Çelebi (?)	300
3.4.2.2.43. Za'îfî Mehmed Efendi (ö.?).....	300
3.4.2.2.44. Zeki Çelebi (ö.?).....	300
3.4.2.2.45. Rezmî Mehmed Bey (ö.1131)	301
3.4.2.2.46. Na'tî Mustafa Efendi (ö.1131)	301
3.4.2.2.47. Mâdih Mustafa Efendi (ö.1132)	302
3.4.2.2.48. Mâcid Mustafa Çelebi (ö.1132'den sonra).....	303
3.4.2.2.49. Emânî Mehmed Efendi (ö.1133)	303
3.4.2.2.50. Edîb Süleyman Efendi (ö.1134)	303
3.4.2.2.51. Niginî Mehmed Efendi (ö.1134)	303
3.4.2.2.52. Sâbih Ali Ağa (ö.1134)	304
3.4.2.2.53. Hâşim Mehmed Efendi (ö.1135)	304
3.4.2.2.54. Şeyh Mehmed Sadreddin Efendi (ö.1135)	304

3.4.2.2.55. Sâcidî Ali Efendi (ö.1135).....	305
3.4.2.2.56. Dürri Ahmed Efendi (ö.1135)	305
3.4.2.2.57. Osmanzade Tâ'ib Ahmed Efendi (ö.1136).....	307
3.4.2.2.58. Kâmî Mehmed Efendi (ö.1136).....	309
3.4.2.2.59. Ünsî Hasan Efendi (ö.1136)	311
3.4.2.2.60. Bâbîzâde Mehmed Efendi (ö.1136).....	311
3.4.2.2.61. Ebu'l-es'ad Mehmed Emîn Efendi (ö.1137)	311
3.4.2.2.62. Lem'î Halîl Ağa (ö.1137).....	313
3.4.2.2.63. Hezârî Mehmed Efendi (ö.1137).....	314
3.4.2.2.64. Vâsîf Mehmed Emin Efendi (ö.1137)	314
3.4.2.2.65. Câzim Mehmed Efendi (ö.1138)	314
3.4.2.2.66. Fâ'iz Seyyid Abdürrahim Efendi (ö.1138).....	316
3.4.2.2.67. Selîm Mehmed Efendi (ö.1138)	317
3.4.2.2.68. Safâyî Mustafa Efendi (ö.1138)	318
3.4.2.2.69. Kâzım Efendi (ö.1139)	318
3.4.2.2.70. Müfîd Abdülkerîm Efendi (ö.1139)	319
3.4.2.2.71. Yahya Nazîm Çelebi (ö.1139).....	319
3.4.2.2.72. Şehdî Mustafa Efendi (ö.1140)	320
3.4.2.2.73. Habeşizâde Abdürrahim Rahîmî Bey (ö.1140)	321
3.4.2.2.74. Fâ'iz Ali Ağa (ö.1142)	322
3.4.2.2.75. İsmail Belîğ Efendi (ö.1143).....	323
3.4.2.2.76. Nedîm Ahmed Efendi (ö.1143).....	324
3.4.2.2.77. Hâfız Süleyman Rif'at Çelebi (ö.1144).....	334
3.4.2.2.78. Yanyalı Es'ad Hoca (ö.1144)	334
3.4.2.2.79. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi (ö.1144)	335
3.4.2.2.80. Vahîd Mahtûmî (ö.1145).....	336
3.4.2.2.81. Afvî Mehmed Bey (ö.1145)	337
3.4.2.2.82. Hirevî Fâ'iz Mehmed Efendi (ö.1145)	338
3.4.2.2.83. Arpaeminizâde Mustafa Sâmî (ö.1146).....	338
3.4.2.2.84. Reşîd Mehmed Efendi (ö.1146)	340
3.4.2.2.85. Abdüllatif Râzî Efendi (ö.1146).....	341

3.4.2.2.86. Şehrî Mehmed Efendi (ö.1147)	344
3.4.2.2.87. Şeyhülislam İshak Efendi (ö.1147)	345
3.4.2.2.88. Enîs Recep Dede (ö.1147)	346
3.4.2.2.89. İzzet Ali Paşa (ö.1147)	347
3.4.2.2.90. Eyyubî Aklî Mehmed Efendi (ö.1147)	348
3.4.2.2.91. Rıf'âtî Ali Bey (ö.1147)	348
3.4.2.2.92. Râşid Mehmed Efendi (ö.1148)	349
3.4.2.2.93. İshakzade Mehmed Kâmil Efendi (ö.1148)	355
3.4.2.2.94. Rıf'ât Süleyman Bey (ö.1148)	355
3.4.2.2.95. Seyyid Vehbî Efendi (ö.1149)	355
3.4.2.2.96. Sâhib Dede (ö.1149)	360
3.4.2.2.97. Seyyid Edîb Mehmed Efendi (ö.1149)	361
3.4.2.2.98. Lebîb Seyyid Mahmûd Efendi (ö.1149)	361
3.4.2.2.99. Lütî Mehmed Dede (ö.1150)	362
3.4.2.2.100. Vâkıf Yahyâ Efendi (ö.1150)	362
3.4.2.2.101. Arifzâde Âsım Mehmed Efendi (ö.1150)	365
3.4.2.2.102. Nahîfî Süleyman Efendi (ö.1151)	365
3.4.2.2.103. Kelîm Musa Efendi (ö.1151)	368
3.4.2.2.104. İlmî Ahmed Efendi (ö.1151)	370
3.4.2.2.105. Hâsim İbrahim Efendi (ö.1151)	371
3.4.2.2.106. Gergerizâde Mehmed Fevzî Efendi (ö.1151)	372
3.4.2.2.107. Subhîzâde Feyzullah Feyzî Efendi (ö.1152)	372
3.4.2.2.108. Şeyhzâde Yümnî Mehmed Efendi (ö.1152)	372
3.4.2.2.109. Ankaralı Râzî (ö.1153)	373
3.4.2.2.110. Râzizâde Abdurrahman Münîb Efendi (ö.1155)	373
3.4.2.2.111. Altıparmakzâde Feyzî Efendi (ö.1155)	374
3.4.2.2.112. Fasîhî Hasan Efendi (ö.1156)	374
3.4.2.2.113. Sâlim Mehmed Efendi (ö.1156)	375
3.4.2.2.114. Münîf Mustafa Efendi (ö.1156)	376
3.4.2.2.115. Hâtîf Hasan Efendi (ö.1156'dan sonra)	378
3.4.2.2.116. Şâkir Hüseyin Bey (ö.1157)	378

3.4.2.2.117. Ramipaşazâde Abdullah Re'fet Bey (ö.1157).....	381
3.4.2.2.118. Kırımî Damadı Ahmed Fevzî Efendi (ö.1158).....	382
3.4.2.2.119. Arabzâde Abdurrahman Bâhir Efendi (ö.1159)	382
3.4.2.2.120. Trabzonî Sâlim Mehmed Efendi (ö.1159).....	383
3.4.2.2.121. Neccarzâde Şeyh Rızâ (ö.1159)	386
3.4.2.2.122. İsmet Mehmed Efendi (ö.1160).....	386
3.4.2.2.123. Mâhîrzâde Seyyid Mustafa Şâkir (ö.1160).....	386
3.4.2.2.124. Nâdir (ö.1160)	386
3.4.2.2.125. Neylî Ahmed Efendi (ö.1161)	387
3.4.2.2.126. Dürrî Biraderi Sa'dî Efendi (ö.1161).....	388
3.4.2.2.127. Emnî Mehmed Bey (ö.1161'den sonra)	390
3.4.2.2.128. Pîrîzâde Sâhib Mehmed Efendi (ö.1162)	390
3.4.2.2.129. Hattî Mustafa Efendi (1162 ?-1174 ?).....	393
3.4.2.2.130. Şerîf Halil Yusuf Paşa (ö.1165)	393
3.4.2.2.131. Kırımlı Mustafa Rahmî (ö.1165).....	395
3.4.2.2.132. Vâsık Mehmed Emin Efendi (ö.1165).....	397
3.4.2.2.133. Şeyhülislam Es'ad Efendi (ö.1166).....	397
3.4.2.2.134. Hıfzî Mehmed Efendi (ö.1166)	398
3.4.2.2.135. Şeyhzâde Sadîk Yahya Efendi (ö.1166).....	398
3.4.2.2.136. Azmî Mehmed Salih Efendi (ö.1167)	399
3.4.2.2.137. Eğrikapılı Râsim Mehmed Efendi (ö.1169)	399
3.4.2.2.138. Suyolcuzade Mehmed Necîb Efendi (ö.1171).....	400
3.4.2.2.139. Ömer Vahîd Efendi (ö.1172).....	401
3.4.2.2.140. Çelebizâde İsmail Âsım Efendi (ö.1173)	401
3.4.2.2.141. Vesîm Abbas Efendi (ö. 1173)	405
3.4.2.2.142. Tâlib Abdullah Efendi (ö.1173)	405
3.4.2.2.143. Vassâf Abdullah Efendi (ö.1174).....	406
3.4.2.2.144. Koca Râgıb Paşa (ö.1176)	406
3.4.2.2.145. Subhîzade Abdullah Bey (ö.1177)	407
3.4.2.2.146. Mühürdâr Hacı Abdî (ö.1178).....	407
3.4.2.2.147. Subhî Mehmed Efendi (ö.1182)	407

3.4.2.2.148. Kâtibzade Mehmed Refî' (ö.1183).....	408
3.4.2.3. Şairlerin Damat İbrahim Paşa'ya Yaklaşımı.....	408
3.4.2.4. Şairlerin Damat İbrahim Paşa Hakkındaki Değerlendirmeleri	416
3.4.2.5. Damat İbrahim Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı.....	429
3.5. Kethüda Mehmed Paşa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit	434
3.5.1. Kethüda Mehmed Paşa'nın Hayatı	434
3.5.2. Bir Şair Hamisi Olarak Kethüda Mehmed Paşa	434
3.5.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler.....	434
3.5.2.2. Kethüda Mehmed Paşa'yla İlişkili Şairler	435
3.5.2.2.1. Câzîm Mehmed Efendi (ö.1138)	435
3.5.2.2.2. Nedîm Ahmed Efendi (ö.1143)	435
3.5.2.2.3. Arpaeminizâde Mustafa Sâmî Efendi (ö.1146)	435
3.5.2.2.4. Şeyhülislam İshak Efendi (ö.1147)	435
3.5.2.2.5. İzzet Ali Paşa (ö.1147)	435
3.5.2.2.6. Râşid Mehmed Efendi (ö.1148)	437
3.5.2.2.7. Seyyid Vehbî Efendi (ö.1149).....	437
3.5.2.2.8. Şâkir Hüseyin Bey (ö.1157)	438
3.5.2.2.9. Kırımlı Mustafa Rahmî (ö.1165).....	439
3.5.2.2.10. Şeyhzâde Sadîk Yahya Efendi (ö.1166).....	440
3.5.2.3. Şairlerin Kethüda Mehmed Paşa'ya Yaklaşımı	440
3.5.2.4. Şairlerin Kethüda Mehmed Paşa Hakkındaki Değerlendirmeleri....	441
3.5.2.5. Kethüda Mehmed Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı	442
3.6. Kaptan Mustafa Paşa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit	444
3.6.1. Kaptan Mustafa Paşa'nın Hayatı	444
3.6.2. Bir Şair Hamisi Olarak Kaptan Mustafa Paşa	444
3.6.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler.....	444
3.6.2.2. Kaptan Mustafa Paşa'yla İlişkili Şairler	445
3.6.2.2.1. Müftizâde Şerîf (ö.?)	445
3.6.2.2.2. Şehdî Mustafa Efendi (ö.1140)	445
3.6.2.2.3. Nedîm Ahmed Efendi (ö.1143)	445
3.6.2.2.4. Yanyalı Es'ad Efendi (ö.1144)	446

3.6.2.2.5. Vahîd Mahtûmî (ö.1145).....	446
3.6.2.2.6. Şâkir (ö.1145'ten sonra).....	446
3.6.2.2.7. Arpaeminizâde Mustafa Sâmî Efendi (ö.1146).....	446
3.6.2.2.8. Şeyhülislam İshak Efendi (ö.1147).....	447
3.6.2.2.9. İzzet Ali Paşa (ö.1147).....	447
3.6.2.2.10. Râşid Mehmed Efendi (ö.1148).....	448
3.6.2.2.11. Seyyid Vehbî Efendi (ö.1149).....	448
3.6.2.2.12. Münîf Mustafa Efendi (ö.1156).....	448
3.6.2.2.13. Şâkir Hüseyin Bey (ö.1157).....	449
3.6.2.2.14. Neylî Ahmed Efendi (ö.1161).....	450
3.6.2.2.15. Kırımlı Mustafa Rahmî (ö.1165).....	450
3.6.2.2.16. Şeyhzade Sadîk Yahya Efendi (ö.1166).....	451
3.6.2.2.17. Çelebizâde İsmail Âsım Efendi (ö.1173).....	451
3.6.2.3. Şairlerin Kaptan Mustafa Paşa'ya Yaklaşımı.....	451
3.6.2.4. Şairlerin Kaptan Mustafa Paşa Hakkındaki Değerlendirmeleri.....	453
3.6.2.5. Kaptan Mustafa Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı.....	454
3.7. Şeyhülislam İshak Efendi'nin Himayesinde Gelişen Edebî Muhit.....	456
3.7.1. Şeyhülislam İshak Efendi'nin Hayatı.....	456
3.7.2. Bir Şair Hamisi Olarak Şeyhülislam İshak Efendi.....	457
3.7.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler.....	457
3.7.2.2. Şeyhülislam İshak Efendi'yle İlişkili Şairler.....	457
3.7.2.2.1. Câzım Mehmed Efendi (ö.1138).....	458
3.7.2.2.2. Seyyid Hüseyin Vehbî (ö.1149).....	458
3.7.2.2.3. Vehbizâde Münîf Efendi (ö.1153).....	458
3.7.2.2.4. Mustafa Münîf Efendi (ö.1156).....	459
3.7.2.2.5. Şâkir Hüseyin Bey (ö.1157).....	459
3.7.2.2.6. Neccarzâde Şeyh Rızâ (ö.1159).....	459
3.7.2.2.7. Neylî Ahmed Efendi (ö.1161).....	459
3.7.2.2.8. Kırımlı Mustafa Rahmî Ağa (ö.1165).....	460
3.7.2.2.9. Râsim Mehmed Efendi (ö.1169).....	460
3.7.2.2.10. Çelebizâde İsmail Âsım Efendi (ö.1173).....	460

3.7.2.2.11. Hamzazâde Es'ad (ö.1180).....	460
3.7.2.3. Şairlerin Şeyhülislam İshak Efendi'ye Yaklaşımı	460
3.7.2.4. Şairlerin Şeyhülislam İshak Efendi Hakkındaki Değerlendirmeleri	462
3.7.2.5. Şeyhülislam İshak Efendi'nin Şairlere Yaklaşımı	462
3.8. Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin Himayesinde Gelişen Edebî Muhit.....	464
3.8.1. Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin Hayatı.....	464
3.8.2. Bir Şair Hamisi Olarak Şeyhülislam Mustafa Efendi	465
3.8.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler.....	465
3.8.2.2. Şeyhülislam Mustafa Efendi'yle İlişkili Şairler	465
3.8.2.2.1. Şâkir Hüseyin Bey (ö.1157)	465
3.8.2.2.2. Neylî Ahmed Efendi (ö.1161)	466
3.8.2.2.3. Vâsık Mehmed Emin Efendi (ö.1165)	466
3.8.2.2.4. Müminzâde Ahmed Hasîb Efendi (ö.1166).....	466
3.8.2.2.5. Belîg Mehmed Emîn Efendi (ö.1174)	467
3.8.2.2.6. Abdürrezzak Nevres Efendi (ö.1175).....	467
3.8.2.2.7. Lâzikizâde Feyzullah Nâfîz Efendi (ö.1181).....	467
3.8.2.2.8. Haşmet Mehmed Efendi (ö.1182)	468
3.8.2.2.9. Feyzî (ö.1182'den sonra).....	469
3.8.2.2.10. Çeşmizâde Mustafa Reşîd Efendi (ö.1184).....	469
3.8.2.2.11. Nüzhet (ö.1192).....	470
3.8.2.3. Şairlerin Şeyhülislam Mustafa Efendi'ye Yaklaşımı	470
3.8.2.4. Şairlerin Şeyhülislam Mustafa Efendi Hakkındaki Değerlendirmeleri	472
3.8.2.5. Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin Şairlere Yaklaşımı	473
3.9. Hacı Beşir Ağa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit	474
3.9.1. Hacı Beşir Ağa'nın Hayatı.....	474
3.9.2. Bir Şair Hamisi Olarak Hacı Beşir Ağa.....	475
3.9.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler.....	475
3.9.2.2. Hacı Beşir Ağa'yla İlişkili Şairler.....	475
3.9.2.2.1. Muhibbâ (ö.?)	476
3.9.2.2.2. Nedîm Ahmed Efendi (ö.1143)	476
3.9.2.2.3. Vahîd Mahtûmî (ö.1145).....	476

3.9.2.2.4. Şeyhülislam İshak Efendi (ö.1147)	476
3.9.2.2.5. Yümnî Mehmed Efendi (ö.1152)	477
3.9.2.2.6. Şâkir Hüseyin Bey (ö.1157)	477
3.9.2.2.7. Kırımlı Mustafa Rahmî (ö.1165).....	477
3.9.2.2.8. Ni'met Nimetullah Efendi (ö.1186)	478
3.9.2.3. Şairlerin Hacı Beşir Ağa'ya Yaklaşımı.....	478
3.9.2.4. Şairlerin Hacı Beşir Ağa Hakkındaki Değerlendirmeleri	479
3.9.2.5. Hacı Beşir Ağa'nın Şairlere Yaklaşımı.....	480
3.10. Seyyid Abdullah Paşa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit.....	481
3.10.1. Seyyid Abdullah Paşa'nın Hayatı	481
3.10.2. Bir Şair Hamisi Olarak Seyyid Abdullah Paşa	482
3.10.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler.....	482
3.10.2.2. Seyyid Abdullah Paşa'yla İlişkili Şairler	483
3.10.2.2.1. Kırımlı Mustafa Rahmî Ağa (ö.1165)	483
3.10.2.2.2. Vâsık Mehmed Emin Efendi (ö.1165)	483
3.10.2.2.3. İzzî Süleyman Efendi (ö.1168).....	484
3.10.2.2.4. Hâkî Mehmed Efendi (1172).....	484
3.10.2.2.5. Çelebizâde İsmail Âsım Efendi (ö.1173)	485
3.10.2.2.6. Abdürrezzak Nevres Efendi (ö.1175).....	485
3.10.2.2.7. Vâsıkzâde Re'fet Abdullah Efendi (ö.1179)	487
3.10.2.2.8. Lâzikizâde Feyzullah Nâfız Efendi (ö.1181).....	488
3.10.2.2.9. Lebîb Hüseyin Efendi (ö.1182)	488
3.10.2.2.10. Haşmet Mehmed Efendi (ö.1182)	489
3.10.2.2.11. Feyzî (ö.1182'den sonra).....	489
3.10.2.2.12. Çeşmizâde Mustafa Reşîd Efendi (ö.1184).....	490
3.10.2.2.13. Ni'met Nimetullah Efendi (ö.1186)	490
3.10.2.2.14. Dâniş Süleyman Bey (ö.1189).....	491
3.10.3.3. Şairlerin Seyyid Abdullah Paşa'ya Yaklaşımı	491
3.10.2.4. Şairlerin Seyyid Abdullah Paşa Hakkındaki Değerlendirmeleri....	492
3.10.2.5. Seyyid Abdullah Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı	495
3.11. Hacı Ahmed Paşa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit	496

3.11.1. Hacı Ahmed Paşa'nın Hayatı.....	496
3.11.2. Bir Şair Hamisi Olarak Hacı Ahmed Paşa.....	497
3.11.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler.....	497
3.11.2.2. Hacı Ahmed Paşa'yla İlişkili Şairler.....	497
3.11.2.2.1. Şâkir Hüseyin Bey (ö.1157)	498
3.11.2.2.2. Fennî Mustafa Efendi (ö.1158)	499
3.11.2.2.3. Kırımlı Mustafa Rahmî Efendi (ö.1165)	499
3.11.2.2.4. Vâsık Mehmed Emin Efendi (ö.1165)	499
3.11.2.2.5. Şeyhülislam Es'ad Efendi (ö.1166).....	499
3.11.2.2.6. Mehmed Behçet Efendi (ö. 1168)	500
3.11.2.2.7. Lâzikizâde Feyzullah Nâfız Efendi (ö.1181).....	500
3.11.2.2.8. Haşmet Mehmed Efendi (ö.1182)	501
3.11.2.2.9. Ni'met Nimetullah Efendi (ö.1186)	501
3.11.2.2.10. Dâniş Süleyman Bey (ö.1189).....	501
3.11.2.3. Şairlerin Hacı Ahmed Paşa'ya Yaklaşımı.....	502
3.11.2.4. Şairlerin Hacı Ahmed Paşa Hakkındaki Değerlendirmeleri	503
3.11.2.5. Hacı Ahmed Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı.....	504
3.12. Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin Himayesinde Gelişen Edebî Muhit.....	505
3.12.1. Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin Hayatı.....	505
3.12.2. Bir Şair Hamisi Olarak Şeyhülislam Es'ad Efendi	506
3.12.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler.....	506
3.12.2.2. Şeyhülislam Es'ad Efendi'yle İlişkili Şairler	507
3.12.2.2.1. Kırımlı Mustafa Rahmî (ö.1165).....	507
3.12.2.2.2. Vâsık Mehmed Emin Efendi (ö.1165)	507
3.12.2.2.3. İzzî Süleyman Efendi (ö.1168).....	507
3.12.2.2.4. Çelebizâde İsmail Âsım Efendi (ö.1173)	507
3.12.2.2.5. Belîg Mehmed Emin Efendi (ö. 1174)	508
3.12.2.2.6. Abdürrezzak Nevres Efendi (ö.1175).....	508
3.12.2.2.7. Koca Râgıb Paşa (ö.1176)	508
3.12.2.2.8. Vâsıkzâde Re'fet Mehmed Aziz Efendi (ö.1179)	508
3.12.2.2.9. Behçet Mustafa Efendi (ö.1181)	509

3.12.2.2.10. Lâzîkizâde Nâfîz Feyzullah Efendi (ö.1181).....	509
3.12.2.2.11. Haşmet Mehmed Efendi (ö.1182)	510
3.12.2.2.12. Feyzî (ö.1182'den sonra).....	510
3.12.2.2.13. Ni'met Nimetullah Efendi (ö.1186)	510
3.12.2.3. Şairlerin Şeyhülislam Es'ad Efendi'ye Yaklaşımı	511
3.12.2.4. Şairlerin Şeyhülislam Es'ad Efendi Hakkındaki Değerlendirmeleri	512
3.12.2.5. Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin Şairlere Yaklaşımı.....	513
3.13. Hekimoğlu Ali Paşa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit.....	515
3.13.1. Hekimoğlu Ali Paşa'nın Hayatı.....	515
3.13.2. Bir Şair Hamisi Olarak Hekimoğlu Ali Paşa	516
3.13.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler.....	517
3.13.2.2. Hekimoğlu Ali Paşa'yla İlişkili Şairler	517
3.13.2.2.1. Abdülbâki (ö.?).....	517
3.13.2.2.2. Abdüllatif (ö.?)	517
3.13.2.2.3. Ârif (ö.?).....	518
3.13.2.2.4. Âtîf Efendi (ö.?)	518
3.13.2.2.5. Bahâyizâde Rahmî (ö.?)	518
3.13.2.2.6. Cûdî (ö.?).....	518
3.13.2.2.7. Dâniş (ö.?)	519
3.13.2.2.8. Emîn (ö.?)	519
3.13.2.2.9. Fâ'iz Efendi (ö.?).....	520
3.13.2.2.10. Fehîm Efendi (ö.?).....	520
3.13.2.2.11. Fethî Efendi (ö.?).....	520
3.13.2.2.12. Feyzî Efendi (ö.?)	521
3.13.2.2.13. Hıfzî Efendi (ö.?).....	521
3.13.2.2.14. Hilmî Efendi (ö.?).....	522
3.13.2.2.15. İlmî Osman Efendi (ö.?)	522
3.13.2.2.16. Kâzım Efendi (ö.?)	523
3.13.2.2.17. Nermî (ö.?)	523
3.13.2.2.18. Neşâtî (ö.?)	523
3.13.2.2.19. Nushî (ö.?)	523

3.13.2.2.20. Nizâmî (ö.?).....	523
3.13.2.2.21. Resmî (ö.?)	524
3.13.2.2.22. Sa'îd Efendi (ö.?)	524
3.13.2.2.23. Sezâyî (ö.?).....	524
3.13.2.2.24. Şeyh Mü'min (ö.?)	524
3.13.2.2.25. Tab'î Efendi (ö.?)	524
3.13.2.2.26. Tâhir Mustafa Efendi (ö.?)	525
3.13.2.2.27. Vahîd Mahtûmî (ö.1145).....	525
3.13.2.2.28. Arpaeminizâde Mustafa Sâmî Efendi (ö.1146).....	525
3.13.2.2.29. Şeyhülislam İshak Efendi (ö.1147)	525
3.13.2.2.30. Râşid Mehmed Efendi (ö.1148)	526
3.13.2.2.31. Seyyid Vehbî Efendi (ö.1149).....	526
3.13.2.2.32. Ârifzade Âsım Mehmed Efendi (ö.1150).....	527
3.13.2.2.33. Vâkıf Yahya Efendi (ö.1150)	527
3.13.2.2.34. Nahîfî Süleyman Efendi (ö. 1151).....	528
3.13.2.2.35. Fasîhî Hasan Efendi (ö. 1156).....	528
3.13.2.2.36. Sâlim Mehmed Efendi (ö.1156)	528
3.13.2.2.37. Münîf Mustafa Efendi (ö.1156).....	528
3.13.2.2.38. Şâkir Hüseyin Bey (ö.1157)	529
3.13.2.2.39. Hâtîf Hasan Efendi (ö.1157).....	530
3.13.2.2.40. Fennî Mustafa Efendi (ö.1158)	530
3.13.2.2.41. Trabzonî Sâlim Mehmed Efendi (ö.1159).....	530
3.13.2.2.42. Neccarzâde Şeyh Rızâ (ö.1159)	531
3.13.2.2.43. Sıdkî Abdullah Efendi (ö.1160)	531
3.13.2.2.44. İsmet Mehmed Efendi (ö.1160).....	531
3.13.2.2.45. Şeref Mehmed Efendi (ö.1160)	531
3.13.2.2.46. Cezbî İbrahim Efendi (ö.1161).....	532
3.13.2.2.47. Muhlisî (ö.1162).....	532
3.13.2.2.48. Kırımlı Mustafa Rahmî (ö.1165).....	532
3.13.2.2.49. Vâsık Mehmed Emin Efendi (ö.1165).....	533
3.13.2.2.50. Şeyhülislam Es'ad Efendi (ö.1166).....	534

3.13.2.2.51. Müminzâde Ahmed Hasîb Efendi (ö.1166)	534
3.13.2.2.52. İzzî Süleyman Efendi (ö.1168).....	537
3.13.2.2.53. Eğrikapılı Râsim Mehmed Efendi (ö.1169)	537
2.13.2.2.54. Necîb Mehmed Efendi (ö.1171).....	537
3.13.2.2.55. Ömer Vahîd Efendi (ö.1172).....	537
3.13.2.2.56. Şerîf Mehmed Efendi (ö.1172).....	537
3.13.2.2.57. Çelebizâde İsmail Âsım Efendi (ö.1173)	538
3.13.2.2.58. Abdürrezzak Nevres Efendi (ö.1175).....	539
3.13.2.2.59. Koca Râgıb Paşa (ö.1176)	540
3.13.2.2.60. Elifizâde Feyzullah Efendi (ö.1178)	540
3.13.2.2.61. Nâşid Mehmed Efendi (ö.1180)	541
3.13.2.2.62. Hanîf Osman Bey (ö.1180)	541
3.13.2.2.63. Neylîzade Hamîd Efendi (ö.1181).....	541
3.13.2.2.64. Lâzikizâde Feyzullah Nâfîz Efendi (ö.1181).....	542
3.13.2.2.65. Râsih Mehmed Ağa (ö.?).....	542
3.13.2.2.66. Lebîb Hüseyin Efendi (ö.1182)	542
3.13.2.2.67. Haşmet Mehmed Efendi (ö.1182)	542
3.13.2.2.68. Subhî Mehmed Efendi (ö.1182)	543
3.13.2.2.69. Feyzî (ö.1182'den sonra).....	543
3.13.2.2.70. Pîrîzâde Osman Sâhib Efendi (ö. 1183)	543
3.13.2.2.71. Çeşmizâde Mustafa Reşîd Efendi (ö.1184).....	544
3.13.2.2.72. Seyyid Hâkim Mehmed Efendi (ö.1184).....	545
3.13.2.2.73. Ni'met Nimetullah Efendi (ö.1186)	545
3.13.2.2.74. Nazîr İbrahim Efendi (ö.1188)	546
3.13.2.2.75. İshakzâde Mislî Ali Efendi (ö.1189)	546
3.13.2.2.76. Hanîf İbrahim Efendi (ö.1189).....	546
3.13.2.2.77. Zeynî Ahmed Efendi (ö.1190).....	547
3.13.2.2.78. Nüzhet (ö.1192).....	547
3.13.2.2.79. Meylî Mehmed Efendi (ö.1195).....	548
3.13.2.3. Şairlerin Hekimoğlu Ali Paşa'ya Yaklaşımı	548
3.13.2.4. Şairlerin Hekimoğlu Ali Paşa Hakkındaki Değerlendirmeleri	551

3.13.2.5. Hekimoğlu Ali Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı	556
..... SONUÇ	559
..... KAYNAKÇA	561
..... ÖZGEÇMİŞ	588

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Hamilerin Harcama Defterlerinde Tespit Edilen Caizeler.....	15
Tablo 2. Elçiler.....	27
Tablo 3. Elçi Kabullerinde Görevlendirilen Şairler	28
Tablo 4. Huzur Derslerinin Şair Katılımcıları.....	30
Tablo 5. İlişkili ve Şiir Sunan Şair Sayısı / Sunulan Şiir Sayısı	48
Tablo 6. Hamilerin Cömertliğini Öven Şair Sayıları	52
Tablo 7. Gözde Mahmiler	60
Tablo 8. III. Ahmed'e Sunulan Şiirler	133
Tablo 9. III. Ahmed'in Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler	140
Tablo 10. III. Ahmed'in Şairlere Yaklaşımı	146
Tablo 11. I. Mahmud'a Sunulan Şiirler	195
Tablo 12. I. Mahmud'un Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler	201
Tablo 13. I. Mahmud'un Şairlere Yaklaşımı	206
Tablo 14. Çorlulu Ali Paşa'ya Sunulan Şiirler	218
Tablo 15. Çorlulu Ali Paşa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler	220
Tablo 16. Çorlulu Ali Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı	221
Tablo 17. Baltacı Mehmed Paşa'ya Sunulan Şiirler	233
Tablo 18. Baltacı Mehmed Paşa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler.....	234
Tablo 19. Baltacı Mehmed Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı	236
Tablo 20. Şehit Ali Paşa'ya Sunulan Şiirler.....	270
Tablo 21. Şehit Ali Paşa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler	273
Tablo 22. Şehit Ali Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı	277
Tablo 23. Damat İbrahim Paşa'ya Sunulan Şiirler.....	409
Tablo 24. Damat İbrahim Paşa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler	416
Tablo 25. Damat İbrahim Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı	429
Tablo 26. Kethüda Mehmed Paşa'ya Sunulan Şiirler	440
Tablo 27. Kethüda Mehmed Paşa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler.....	441
Tablo 28. Kethüda Mehmed Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı	443
Tablo 29. Kaptan Mustafa Paşa'ya Sunulan Şiirler	451

Tablo 30. Kaptan Mustafa Paşa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler.....	453
Tablo 31. Kaptan Mustafa Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı	454
Tablo 32. Şeyhülislam İshak Efendi'ye Sunulan Şiirler	461
Tablo 33. Şeyhülislam İshak Efendi'nin Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler	462
Tablo 34. Şeyhülislam İshak Efendi'nin Şairlere Yaklaşımı	462
Tablo 35. Şeyhülislam Mustafa Efendi'ye Sunulan Şiirler.....	470
Tablo 36. Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler	472
Tablo 37. Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin Şairlere Yaklaşımı.....	473
Tablo 38. Hacı Beşir Ağa'ya Sunulan Şiirler.....	478
Tablo 39. Hacı Beşir Ağa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler	479
Tablo 40. Hacı Beşir Ağa'nın Şairlere Yaklaşımı	480
Tablo 41. Seyyid Abdullah Paşa'ya Sunulan Şiirler	491
Tablo 42. Seyyid Abdullah Paşa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler	493
Tablo 43. Seyyid Abdullah Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı.....	495
Tablo 44. Hacı Ahmed Paşa'ya Sunulan Şiirler.....	502
Tablo 45. Hacı Ahmed Paşa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler	503
Tablo 46. Hacı Ahmed Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı	504
Tablo 47. Şeyhülislam Es'ad Efendi'ye Sunulan Şiirler.....	511
Tablo 48. Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler	512
Tablo 49. Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin Şairlere Yaklaşımı.....	514
Tablo 50. Hekimoğlu Ali Paşa'ya Sunulan Şiirler	548
Tablo 51. Hekimoğlu Ali Paşa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler	551
Tablo 52. Hekimoğlu Ali Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı.....	556

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. İlişkili Şair Sayıları	49
Grafik 2. Şiir Sunan Şairlerin Sayısı	50
Grafik 3. Sunulan Toplam Şiir Sayıları.....	51
Grafik 4. Hamilerin Cömertliğini Öven Şair Sayıları	53
Grafik 5. İnam Sayılarına Göre Hamiler.....	54
Grafik 6. Tevcih Sayılarına Göre Hamiler	56
Grafik 7. İltifat Sayılarına Göre Hamiler	57
Grafik 8. Davet Sayılarına Göre Hamiler	58
Grafik 9. III. Ahmed’e Sunulan Şiirler	139
Grafik 10. III. Ahmed’in Şairlere Yaklaşımı	149
Grafik 11. I.Mahmud’a Sunulan Şiirler	200
Grafik 12. I. Mahmud’un Şairlere Yaklaşımı	209
Grafik 13. Çorlulu Ali Paşa’ya Sunulan Şiirler	219
Grafik 14. Çorlulu Ali Paşa’nın Şairlere Yaklaşımı	222
Grafik 15. Baltacı Mehmed Paşa’ya Sunulan Şiirler	234
Grafik 16. Baltacı Mehmed Paşa’nın Şairlere Yaklaşımı	237
Grafik 17. Şehit Ali Paşa’ya Sunulan Şiirler	272
Grafik 18. Şehit Ali Paşa’nın Şairlere Yaklaşımı	279
Grafik 19. Damat İbrahim Paşa’ya Sunulan Şiirler	416
Grafik 20. Damat İbrahim Paşa’nın Şairlere Yaklaşımı	433
Grafik 21. Kethüda Mehmed Paşa’ya Sunulan Şiirler	441
Grafik 22. Kethüda Mehmed Paşa’nın Şairlere Yaklaşımı	443
Grafik 23. Kaptan Mustafa Paşa’ya Sunulan Şiirler	452
Grafik 24. Kaptan Mustafa Paşa’nın Şairlere Yaklaşımı	455
Grafik 25. Şeyhülislam İshak Efendi’ye Sunulan Şiirler	461
Grafik 26. Şeyhülislam İshak Efendi’nin Şairlere Yaklaşımı	463
Grafik 27. Şeyhülislam Mustafa Efendi’ye Sunulan Şiirler.....	471
Grafik 28. Şeyhülislam Mustafa Efendi’nin Şairlere Yaklaşımı	474
Grafik 29. Hacı Beşir Ağa’ya Sunulan Şiirler	479

Grafik 30. Hacı Beşir Ağa'nın Şairlere Yaklaşımı	481
Grafik 31. Seyyid Abdullah Paşa'ya Sunulan Şiirler.....	492
Grafik 32. Seyyid Abdullah Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı.....	496
Grafik 33. Hacı Ahmed Paşa'ya Sunulan Şiirler	503
Grafik 34. Hacı Ahmed Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı	505
Grafik 35. Şeyhülislam Es'ad Efendi'ye Sunulan Şiirler.....	512
Grafik 36. Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin Şairlere Yaklaşımı	514
Grafik 37. Hekimoğlu Ali Paşa'ya Sunulan Şiirler.....	551
Grafik 38. Hekimoğlu Ali Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı.....	558

TARİH ÇEVİRME KILAVUZU

1115	17 Mayıs 1703 – 5 Mayıs 1704	1144	6 Temmuz 1731 – 23 Haziran 1732
1116	6 Mayıs 1704 – 24 Nisan 1705	1145	24 Haziran 1732 – 13 Haziran 1733
1117	25 Nisan 1705 – 14 Nisan 1706	1146	14 Haziran 1733 – 2 Haziran 1734
1118	15 Nisan 1706 – 3 Nisan 1707	1147	3 Haziran 1734 – 23 Mayıs 1735
1119	4 Nisan 1707 – 22 Mart 1708	1148	24 Mayıs 1735 – 11 Mayıs 1736
1120	23 Mart 1708 – 12 Mart 1709	1149	12 Mayıs 1736 – 30 Nisan 1737
1121	13 Mart 1709 – 1 Mart 1710	1150	1 Mayıs 1737 – 20 Nisan 1738
1122	2 Mart 1710 – 18 Şubat 1711	1151	21 Nisan 1738 – 9 Nisan 1739
1123	19 Şubat 1711 – 7 Şubat 1712	1152	10 Nisan 1739 – 28 Mart 1740
1124	8 Şubat 1712 – 27 Ocak 1713	1153	29 Mart 1740 – 18 Mart 1741
1125	28 Ocak 1713 – 16 Ocak 1714	1154	19 Mart 1741 – 7 Mart 1742
1126	17 Ocak 1714 – 6 Ocak 1715	1155	8 Mart 1742 – 24 Şubat 1743
1127	7 Ocak 1715 – 26 Aralık 1715	1156	25 Şubat 1743 – 14 Şubat 1744
1128	27 Aralık 1715 – 15 Aralık 1716	1157	15 Şubat 1744 – 2 Şubat 1745
1129	16 Aralık 1716 – 4 Aralık 1717	1158	3 Şubat 1745 – 23 Ocak 1746
1130	5 Aralık 1717 – 23 Kasım 1718	1159	24 Ocak 1746 – 12 Ocak 1747
1131	24 Kasım 1718 – 13 Kasım 1719	1160	13 Ocak 1747 – 1 Ocak 1748
1132	14 Kasım 1719 – 1 Kasım 1720	1161	2 Ocak 1748 – 21 Aralık 1748
1133	2 Kasım 1720 – 21 Ekim 1721	1162	22 Aralık 1748 – 10 Aralık 1749
1134	22 Ekim 1721 – 11 Ekim 1722	1163	11 Aralık 1749 – 29 Kasım 1750
1135	12 Ekim 1722 – 30 Eylül 1723	1164	30 Kasım 1750 – 19 Kasım 1751
1136	1 Ekim 1723 – 19 Eylül 1724	1165	20 Kasım 1751 – 7 Kasım 1752
1137	20 Eylül 1724 – 8 Eylül 1725	1166	8 Kasım 1752 – 28 Ekim 1753
1138	9 Eylül 1725 – 28 Ağustos 1726	1167	29 Ekim 1753 – 17 Ekim 1754
1139	29 Ağustos 1726 – 18 Ağustos 1727	1168	18 Ekim 1754 – 6 Ekim 1755
1140	19 Ağustos 1727 – 6 Ağustos 1728		
1141	7 Ağustos 1728 – 26 Temmuz 1729		
1142	27 Temmuz 1729-15 Temmuz 1730		
1143	16 Temmuz 1730 – 5 Temmuz 1731		

KISALTMALAR

A.	: Bâb-1 Asafî
ADL.	: Adliye
AE.	: Ali Emiri
AS.	: Askeriye
c.	: Cilt
C.	: Cevdet
Çev	: Çeviren
D.	: Bâb-1 Defterî
Danş.	: Danışman
DH.	: Dahiliye
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DVNSMHMD	: Mühimme Defterleri
Ed.	: Editör
EV.	: Evkaf
EVM.d	: Evamir-i Maliye Kalemi Defterleri
FŞM	: Fâ'iz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuası
HAT.	: Hatt-ı hümayun
Haz.	: Hazırlayan
İE.	: İbnülemin
KK.d	: Kamil Kepeci defterleri
ksd.	: Kaside
MAD.d	: Maliyeden müdevver defterler
ML.	: Maliye

OA	: Osmanlı Arşivi
s.	: Sayfa
SAMD.III.	: III. Ahmed
SMHD.I.	: I. Mahmud
sy.	: Sayı
TCT.	: Tevcihat
TEİS	: Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü
trh.	: Tarih
TSMA.d.	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri
TSMA.e.	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı
TZ.	: Tımar ve Zeamet
ö.	: Ölüm yılı

GİRİŞ

Bütün sanat dalları ve özelde edebiyat, ancak uygun bir zemin bulduğunda gelişme gösterir. Divan edebiyatı için de bu durum geçerlidir dolayısıyla divan şairlerinin eserlerini ürettiği zemin ile üretilen şiirlerin niteliği ve niceliği arasındaki bağlantı, üzerinde çalışılması gereken konuların başında gelmektedir. Divan şiirinin tarihî gelişimini kavrayabilmek ve yeni açılımlarla varlığını sürdürmesini sağlayan etkenleri anlayabilmek de ancak bu bağlantıyı izah etmekle mümkün olabilir. Bu açıdan bakıldığında sanatkâr kümelenmelerini ifade eden “edebî muhit” ve bu kümelenmelerin tetikleyicisi olan “himaye” merkeze alınarak yapılan çalışmalara büyük bir ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Bu bağlamda yapılan çalışmalardan biri, Haluk İpekten’in “Divan Edebiyatında Edebî Muhitler” başlıklı doçentlik tezidir. İpekten bu çalışmasında, şairlerin belli merkezlerde toplanmaları ile o merkezlerdeki idarecilerin şaire ve şiire müspet yaklaşımları arasındaki yakın ilişkiden hareketle divan edebiyatının 17. yüzyıla kadarki sürecini ele almış ve “edebî muhit” olarak kavramsallaştırdığı şair kümelenmelerinin hangi merkezlerde ve kimler etrafında şekillendiğini belirlemiştir. Bu çalışmada himaye/patronaj üzerinde kuramsal bir tartışmaya girilmemekle birlikte bir “edebî muhit”in oluşumunda himayenin etkisi şu sözlerle özetlenmiştir:

“Devletin ileri gelen bu şahsiyetlerinin etrafında edebî muhitlerin teşekkülünde, şiire ve edebiyata verdikleri ehemmiyet, şairlere duydukları hürmet yanında, zenginlikleri ve şairlere olan ihsan ve caizelerin mikdarının da büyük tesiri olmuştur. Pek çoğu zaruret içinde olan ve şiiri geçim vasıtası yapan şairler, daha ziyade korundukları ve bol para aldıkları şahıslar etrafında toplanmışlardır.” (İpekten, 1996: 254)

Halil İnalıcık’ın, “Şair ve Patron” adlı eserinde himayenin niteliği ve sanat üzerindeki etkisini “patrimonyal devlet anlayışı” çerçevesinde değerlendirip hamî ve mahminin toplum içindeki konumuna ve himayenin sonuçlarına dikkat çekmesi, himaye ve edebî muhitler üzerinde yapılan çalışmalara farklı bir boyut kazandırmıştır. Tuba Işımsu İsen Durmuş, “II. Selim Dönemi Sonuna Kadar Osmanlı Edebî Hâmîlik Geleneği” adlı doktora tezinde himaye – sanat – sanatkâr ilişkisini etraflıca ele almış ve İpekten’in kullandığı “edebî muhit” kavramı yerine “himaye muhiti” kavramını

tercih etmiştir. Değinilen bu çalışmaların dışında hami, dönem ve mekân bağlamında edebî muhitleri ele alan çalışmalar¹ yapılarak veriler genişletilmiş ve alana katkı sağlanmıştır.

Bu çalışmada “himaye”nin edebî muhitlerin oluşumu üzerindeki etkisi ve 18. yüzyılın ilk yarısında, III. Ahmed ve I. Mahmud dönemlerinde bir haminin himayesinde gelişen edebî muhitler ele alınacaktır.

Edebî muhitlerin gelişmesinde himayenin etkin bir rolü olması nedeniyle tezin 1. bölümünde sanat himayesinin genel çerçevesi çizilmeye çalışılmış, menşei açıklanmış, hami ve mahminin özellikleriyle aralarındaki ilişki tanımlanmış; bu ilişkinin nedenleri, sonuçları ve gelişim süreci üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda hami-mahmi arasındaki ilişkinin genellikle mahminin bir hediye sunması – ki bu şairler için şiirleridir – ile başladığı, himaye sürecinin ise haminin bu hediye kabulü ve ödüllendirmesi ile tamamlandığı belirtilmiştir. Bu bölümde ele alınan konulardan biri de himaye biçimleridir. Bu başlık altında haminin himayesini nasıl gösterdiği incelenmiştir.

¹ Konu ile ilgili çalışmalardan bazıları şunlardır:

Belkıs Gürsoy, “XV. Yüzyıldan İtibaren İstanbul’daki Edebî Muhitlere Genel Bir Bakış”, **Bilig**, sy. 2, Yaz 1996, 188-202; Ali Yıldırım, “16. Yüzyılda Büyük bir Devlet Adamı ve Edebiyat Hamisi Defterdar İskender Çelebi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. X, sy. 1, 2000, 217-232; Ersen Ersoy, “XVI. Yüzyıl Kaynaklarına Göre Kütahyalı Şairler ve Kütahya’da Edebî Muhit”, (Danş. Yrd. Doç. Dr. Kadir Güler), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Kütahya 2003; Esma Tezcan, “Pargalı İbrahim Paşa Çevresindeki Edebî Yaşam”, (Danş. Yrd. Doç. Dr. Mehmet Kalpaklı), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Ankara 2004; Hilal Kazan, “Arşiv Belgeleri Çerçevesinde XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Sarayının Sanatı Himayesi”, (danş. Prof. Dr. M. Hüsrev Subaşı), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007; İbrahim Akyol, “Fatih Sultan Mehmed Dönemi Kültür ve Edebiyatı”, (Danş. Prof. Dr. Muhittin Eliaçık), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Kırıkkale 2010; Ömer Özkan, “Osmanlı Şiirinde Bir Edebî Muhit Olarak Kefe (Feodosia)”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, c. VIII, sy. 38, Haziran 2015, 295-301; Sevda Önal Kılıç, “XVIII. Yüzyılda Bir Edebî Muhit Olarak Koca Ragıp Paşa Konağı”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, c. XXV, sy. 4, 2016, s. 147-158; Uğur Tatlısumak, “Osmanlı Uleması ve Patronaj İlişkisi”, (danş. Prof. Dr. Bayram Ürekli), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Konya 2016; Murat Ali Karavelioğlu, “Şehzade Emir Süleyman Çelebi’nin Edebi Muhiti”, **Türk Dünyasının Ulu Çınarı Mertol Tulum Kitabı**, Sivrihisar Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2017, 391-448; Muvaffak Eflatun, “İslam Dünyasında Edebî Çevrelerin Ortaya Çıkışı Bağlamında Bermekî Ailesi ve Klasik Türk Şiirine Yansıması”, **21. Yüzyıldan Eğitim ve Toplum**, c. VII, sy. 21, Kış 2018, 699-721; Orhan Kurtoğlu, “Türk Kültürünün Münbit Bir Şehri Olan Diyarbakır’daki Edebî Çevreler ve Hamilik”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, c. XLIII, Bahar 2018, 135-144; Sevda Önal Kılıç, “Edebiyat Patronajı Açısından Damat İbrahim Paşa Dönemi’ne Dair Genel Bir Değerlendirme”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, sy. 61, Erzurum 2018, 3-13. Murat Ali Karavelioğlu, “Kazasker Müeyyedzade Abdurrahman Çelebi’nin Edebi Muhiti”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, sy. 44, Güz 2020, s. 273-306.

Bu bölümde edebî muhitlerin oluşumunu ve devamlılığını sağlayan etkenler üzerinde durulmuş, belirlenen kriterler esas alınıp 2. ve 3. bölümlerden elde edilen sonuçlardan da yararlanılarak III. Ahmed ve I. Mahmud Dönemi'nde İstanbul edebî muhiti değerlendirilmiştir. Hamilerin özellikleri, şairlerin hamilere yaklaşımları, hamilerin şairlere yaklaşımları; mahmilerin özellikleri ve gözde mahmiler bu bölümde ele alınan konular arasındadır.

Bu bölümde 2. ve 3. bölümde toplanan veriler; tablolar ve grafikler eşliğinde sunularak hem dönemin genel bir panoraması ortaya konulmaya hem de hamiler ve mahmiler dolayısıyla da edebî muhitler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın 2. bölümünde padişahların, 3. bölümünde ise diğer devlet görevlilerinin himayesinde gelişen edebî muhitler ele alınmaya çalışılmıştır. Hamiler, ilişkili şair sayısı ve sunulan şiir sayılarından hareketle belirlenmiştir. Sadrazamlık görevi III. Mustafa Dönemi'ne taşan Bahir Mustafa Paşa inceleme kapsamının dışında tutulmuştur.

Belirlenen her bir hami için ortaklaştırılan bir inceleme şablonu oluşturulmuştur. Bu şablon şu başlıklardan oluşmaktadır:

1. (...)’in Himayesinde Gelişen Edebî Muhit

1.1. (...)’in Hayatı

1.2. Bir Şair Hamisi Olarak (...)

1.2.1. Dönemin Biyografik Kaynaklarındaki Değerlendirmeler

1.2.2. (...)’le İlişkili Şairler

1.2.3. Şairlerin (...)’e Yaklaşımı

1.2.4. Şairlerin (...) Hakkındaki Değerlendirmeleri

1.2.5. (...)’in Şairlere Yaklaşımı

Bu noktada bu başlıklardan hareketle çalışmanın kapsamı ve sınırlılıkları hakkında bilgi vermek gerekir. “1.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler” başlığı ele alınırken dönem kaynaklarının dışına çıkılmamaya özen gösterilmiştir. Bu kaynaklar, bu dönemde kaleme alınan tezkireler, kronikler ve eğer varsa hamilerin harcama defterleridir.

“1.2.2. (...)’le İlişkili Şairler” başlığında hami ile bir vesile ilişki kurmuş şairler ele alınmıştır. Bu şairler seçilirken herhangi bir sınırlandırmaya gidilmemiştir.

Tezkirelerin şair olarak tanıttığı bütün kişiler, eksik bırakılmamaya çalışılarak listelenmiş ve her birinin hami ile bir ilişkisi varsa belirlenmeye çalışılmıştır. Bu ilişkiler belirlenirken tezkirelerden, şairlerin eserlerinden, hamilerin harcama kayıtlarından ve arşiv belgelerinden yararlanılmıştır. Bu bölümde şairin hamiden istekleri, tespit edilebilmişse bu isteklerin karşılanıp karşılanmadığı ve haminin şairin talebi dışında onu nasıl himaye ettiği üzerinde durulmuştur. Şairin hayatının konu dışında kalan yanlarına değinilmemiş; himaye ilişkisine konu olmayan eserler söz konusu edilmemiştir.

“1.2.3. Şairlerin (...)e Yaklaşımı” başlığında şairlerin hamiye yaklaşımı üzerinde durulmuştur. Bu bölümde şairlerin hamiye sunduğu şiirler nazım biçimlerine göre listelenmiş, sunulan toplam şiir sayısı belirlenmiş ve grafiklerle gösterilmiştir. Bu bölüm şu düşünceden hareketle hazırlanmıştır: Sunulan şiir sayısı ile himayenin ölçüsü arasında yakın bir ilişki vardır. Şair şiir sunar, himaye görür; tekrar şiir sunar, yine himaye görür. Eğer himaye görmüyorsa veya diğer şairlerin himaye görmediğini biliyorsa şiir sunmaz.

“1.2.4. Şairlerin (...) Hakkındaki Değerlendirmeleri” başlığında şairlerin hamileri hakkındaki değerlendirmelerine yer verilmiştir. Bu değerlendirmeler oldukça kapsamlı olmakla birlikte bu çalışmada şairlerin sadece haminin hamiliği ile şaire ve şiire bakışı hakkındaki değerlendirmeleri aktarılmıştır. Bu noktada şairlerin bir hamide görmek istedikleri en temel özelliğin cömertlik olduğu fark edilmiştir. Haminin bu yönünün belirginleşebilmesi ve bu yönleriyle karşılaştırılabilmesi için şairlerin onun cömert bir hami olduğundan söz ettiği beyitler bir tablo hâlinde listelenmiştir. Bu beyitlerin görüldükleri yerler, şu yolla gösterilmiştir: Önce beyitin bulunduğu eseri hazırlayanın soyadı, hazırlama tarihi sonra beyitin bulunduğu sayfanın numarası ve o beyitin içinde bulunduğu şiirdeki nazım birimi numarasına yer verilmiştir. Örneğin “Macit, 1994: 253-5” şu anlama gelir: Muhsin Macit’in 1994’te hazırladığı eserin 253’üncü sayfasındaki 5 numaralı beyit/bent. Bu yöntem, metin içinde nazım birimi numarası verilmeden kullanılmıştır.

“1.2.5. (...)’in Şairlere Yaklaşımı” başlığında hamilerin şairleri yaklaşımı, başka bir deyişle onları himaye biçimleri tablo ve grafik kullanılarak özetlenmeye çalışılmıştır. Bu tablolar ve grafikler hazırlanırken 1.2.2 başlığındaki veriler I. bölümde anlatılan himaye biçimlerine göre düzenlenmiştir. Tabloda “?” ve “+”

işaretleri kullanılmıştır. Örneğin bir şairin ilişkili olduğu hamiden caize aldığı biliniyorsa “+”, bununla ilgili bir veri yoksa almadığı kesin olarak söylenemeyeceği için “?” kullanılmıştır. Tablodaki “+”lar sayılıp grafik hâline getirilmiştir. Bununla birlikte birden fazla şiir sunmanın sunulan ilk şiirden inam alındığı düşüncesini doğurduğu için birden fazla şiir sunan şair sayısı da bu bölümde belirtilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

18. YÜZYILIN İLK YARISINDA GELİŞEN EDEBÎ MUHİTLERE GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Himayenin Kavramsal Çerçevesi ve Sanat Himayesi

Sözlüklerde “koruma, gözetme, esirgeme, koruyuculuk, gözetim; kayırma, elinden tutma” olarak tanımlanan “himaye”, en genel anlamda güçlünün kendi belirlediği yol ve yöntemlerle kendi belirlediği zayıfı desteklemesidir. Bu yönüyle yaşamın her alanında gözlemlenebilir olan, aynı zamanda “toplumsal ilişkilerin altyapısını oluşturan bilgi-güç, bilgin-iktidar ilişkisini tanımlayan sosyolojik bir kavramdır (Tatlısumak, 2016: 10). Sosyolojik açıdan bakıldığında himaye ilişkilerinde bir güç alışverişi olduğu belirtilmiştir (Tatlısumak, 2016: 1). Bu düşüncenin temelinde himaye ilişkilerinin karşılıksız olamayacağı düşüncesi yatmaktadır ve bunun önemli ölçüde gerçeği yansıttığını söylemek mümkündür.

Sanat bağlamında düşünüldüğünde himayenin, sanatkârı ve dolayısıyla sanatsal üretimi, içinde geliştiği toplumun özelliklerine göre sınırlandıran, yönlendiren ve çeşitlendiren; sanatın ortaya çıkışından bu yana farklı toplumlarda birbirine benzer nedenlerle ortaya çıkmış ve kurumsallaşmış bir ilişki biçimi olduğu söylenebilir. En basit şekilde ifade edilecek olursa sanatın işlevi ve gücünün farkında olan haminin, bu güç ve işlevden kendi menfaati doğrultusunda yararlanmak için yetenek sahibi kişileri koruması, gözetmesi başka bir deyişle onlara sanatlarını icra edecek uygun ortamı yaratması eylemlerinin tamamı sanat himayesinin kapsamı içinde değerlendirilebilir. Sanatçının himayeden sanatını icra etmek dışında kazanımları olduğu da dikkate alındığında himayenin “karşılıklı memnuniyet” (Durmuş, 2006: 1) sağlama ilkesine dayandığı söylenebilir.

1.1.1. Sanat Himayesinin Menşei

Sanat ve sanatkâr, tarihin ilk dönemlerinden bu yana güç ve zenginliğin yakınında olmuştur. Bu durumun tersinden okunması da mümkündür. Her iki okumanın da tutarlı ve doğru oluşu, söz konusu yakınlığın sanatkâr ve iktidar arasındaki ilişkinin “karşılıklı memnuniyet” ilkesine dayanmasındandır. Batılı ve

Doğulu birçok toplumda sanatçıların kendilerine bir hami arayışında olduğu birçok örnekle karşılaşmak mümkündür, aynı şekilde güç ve zenginlik sahibi kişiler de sanatçıları kendi himayelerinde tutmak istemişlerdir.

Himayenin Batı toplumlarında yerleşik bir uygulamaya dönüşmesi açıklanırken Roma İmparatoru Augustus'un danışmanı Meacens'in hamilik faaliyetlerinin etkisi üzerinde durulmuştur. Clinius Maeceans, çevresindeki şair ve sanatkârları himaye ettiği bilinen ve bu özelliğiyle adını çağlar ötesine taşıyan bir kişiydi. Bugün “sanat ve bilim insanlarını koruyan kimse” anlamında kullanılan “mesen” sözcüğünün kökeninde onun adı vardır (Anar, 2011: 29-30).

Müslüman toplumlardaki himaye düzeninin temelinde ve oluşumunda ise “sünnet-i seniyye”nin etkisiyle yoğrulmuş bir geleneğin bulunduğunu kabul etmek gerekir.² Şiirin içinde hikmet olduğunu bildiren (Yektar, 2016: 413) Hz. Muhammed'in kendisine kaside okuyan Ka'b bin Züheyr'e sırtındaki hırkayı hediye etmesi, şairin “in'am, hil'at, câ'ize” (İnalcık, 2015: 26) ile ödüllendirilmesi geleneğinin şekillenmesindeki en belirgin hadise olarak görülür. Elbette İslam peygamberinin şiir ve şairle olan ilişkisi bu hadiseye sınırlı değildir. Sahabelerin huzurda karşılıklı şiir söyledikleri ve Hz. Muhammed'in bu durumu tebessümle izlediği hadis rivayetlerinde kayıtlıdır (Yektar, 2016: 413). Bu tebessüm bir teşvik olarak görülebilir. “(...) Gerçekten sizin³ kâfirlere karşı şiir okumanız, onlarda yayından fırlayan oktan daha çarpıcı bir etki bırakır.” (Yektar, 2016: 413) hadisi, Hz. Peygamber'in şairleri, teşvik ve takdir etmesinin örneklerindendir.

İslam devletlerindeki hamilerin, önlerindeki en güzel örneği takip ettiklerini, başka bir deyişle “sünnet-i seniyye”ye uygun davrandıklarını söylemek yanlış olmaz.

² Tuba Işınsoy Durmuş, Hz. Muhammed'in hırkasını hediye ederek Ka'b bin Züheyr'i ödüllendirmesi ile Clinius Meacens'in şair ve sanatkârları desteklemesi arasında paralellik kurarak Doğu ve Batı toplumlarındaki himaye geleneğinin temelinde bu iki olayın olduğunu belirtmiştir (Durmuş, 2006: 18).

³ Bu noktada “Resulullah'ın şairi” sıfatıyla anılan, Hassan bin Sabit, Abdullah bin Revaha ve Ka'b bin Malik'ten söz etmek gerekir. Bu şairler, kâfirlerden gelen eleştirileri Hz. Peygamberin emriyle cevaplamışlar ve bu işte başarılı olduklarından Hz. Peygamberin övgülerine mazhar olmuşlardır. Hz. Peygamber onların şiirlerini düşmana atılan oktan daha tesirli bulmuştur. Hassan hakkında “Hassan'ın fitri kabiliyetini Ruhulkudüs teyit ediyor.” demiş, değer verdiği bu büyük şaire Mescid-i Nebevî'de bir minber tahsis etmiş, savaş ganimetlerinden pay vermiştir. Abdullah bin Revaha, okuma yazma bilmesi, hassas bir şair, hatip, mahir bir muharip olması gibi hasletlerinden dolayı Hz. Peygamber'in özel teveccüh ve itimadını kazanarak ashab-ı kiram içinde temayüz etmiştir. Şiirlerinin oktan daha tesirli olduğu bildirilen şairlerden biri de Ka'b bin Malik'tir. Ka'b bin Malik ve Hassan bin Sabit, dönemin önemli olayları hakkında şiirler söylemişlerdir (Kandemir, 2001: 24-26; Elmalı, 1997: 399-402; Erdem, 1988: 139-130).

Onlar, sanatkârlara inam eden, iltifatta bulunan ve onları sanatlarını icra etmeye teşvik / davet eden kişiler olmalıdır. Kültür ve sanatla en ilgisiz olanında bile bu özelliklerin belli ölçüde bulunduğu düşünülebilir zira hamilik vasfı, içine doğdukları toplum ve düzenin onlara biçtiği bir kaftandır. Bu kaftanı giymemek, aleyhlerinde ortaya çıkacak düşünce ve duyguları haklı çıkarır.⁴ Zaman içinde bu kaftanı kendisine yakıştıran, en güzel şekilde taşıyan hamiler ortaya çıkacak ve geleneğin, iktidarı hamiliğe zorlayıcılığı da perçinlenecektir.

1.1.2. Hami-Mahmi İlişkisinin Kuruluşu

Himaye düzeninin oluşması için genellikle sanatkârın güç ve iktidar sahibi bir kişiye, kendisinin ve sanatının onun hizmetinde olacağını belli etmesi gerekir. Bu da büyük ölçüde bir eserin hami olarak görülen kişiye sunulmasıyla başlar. Bir hediye⁵ olarak görülebilecek bu eserin anlamı şudur: Ben bu eseri sunarak sana bağlılığımı bildiriyor ve senin himayeni istiyorum.

Machiavelli, Floransa'nın sanat hamisi meşhur Medici ailesinin “muhteşem” unvanıyla anılan lideri Lorenzo Medici'ye sunduğu “Prens” adlı eserinin takdim yazısında Lorenzo'ya bağlılığını bu eserini sunarak gösterdiğini belirtir. Bu eseri ona “yaraşır” bulmasa da verecek “daha değerli” bir şeyi de yoktur.

“Bir prensin gönlünü kazanmayı dileyenler, onun karşısına en çok sevdikleri ya da onun en çok hoşlanacağını düşündükleri bir armağanla çıkmayı âdet edinmişlerdir; atlar, silahlar, altın işlemeli kumaşlar, değerli taşlar ve onun yüceliğine yakışır buna benzer süslü eşyalar gibi. Ben de haşmetmeaplarına olan bağlılığımı tanıklık edecek bir şey sunmak istediğimde büyük adamların yaptıkları işler hakkında bildiklerimden daha değerlisini bulamadım.” (Machiavelli, 1994: 37)

Hoşgörüyü karşılanmasını bekler ve en sonunda niyetini açık eder:

⁴ Geleneksel toplumlarda zengin ve güçlü olmanın desteklemek için bir zorunluluk olduğu, bu zorunluluğun kaynağının din ve ahlak olduğu belirtilmiştir (Durmuş, 2006: 19).

⁵ Muhyî, I. Mahmud'un cülusu vesilesiyle Topkapı Sarayı'na sunduğu şiirin yer aldığı kâğıdın arka yüzüne “Habîb-i muhterem salla'l-lâhü ve sellem hürmetine işbu mûr-ı za'îfin tuhfe-i târihi şevketlü kerametlü efendimize gösterile.” notunu düşmüştür (OA.TSMA.e. 365.40). Bu ifadelerden bu şiiri bir “hediye” olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

“(...) Haşmetmeapları bulundukları yüksek mevkiden çürüyüp gittiğim şu aşağılara bir göz atarlarsa kaderin uzun ve sürekli uğursuzluğunu nasıl haksız yere taşıdığımıza tanık olacaklardır. (...)” (Machiavelli, 1994: 37)

Aslında dediği şudur: ‘Tutsan elini ben fakirin’ senin ihtişamın karşısında değersiz kalan bu eserden daha güzellerini sunabilir, sana en güzel şekilde hizmet edebilirim.

Hami-mahmi ilişkisi karşılıklı rızaya dayanır; sanatkâr başta eserini sunarken hamisinin her türlü övgüye layık yüce kişiliğini kabullenmiş olur. İlişkinin tamamlanması için haminin de sanatkârın kendisine layık olduğunu kabul etmesi ve bunu göstermek için de onu kendi belirlediği bir yöntemle ödüllendirmesi gerekir. Machiavelli, Lorenzo de Medici’den umduğu kabulü göremese de bu durum onun hami arayışını durdurmamıştır. “Savaş Sanatı” adlı eserini yine Medicilerden olan Papa Leo’ya sunmuş ve esere ilgi gösteren Papa Leo, eserin basılmasını emretmiştir (Güvenç, 1994: 30). Papa Leo, bu emriyle hamiliğini göstermiş ve “hami-mahmi” ilişkisi tamamlanmıştır.

Himaye ilişkisinin kurulmasında ilk adımı atan her zaman bilgin veya sanatkâr değildir. Kimi örneklerde güç sahibi kişinin himayesini göstermek için çaba sarf ettiği görülür.⁶ Fatih Sultan Mehmed’in Molla Abdurrahman Cami ile kurduğu ilişkiler bu durumu örneklendirir. Fatih’in beş bin nakit harçlık ve binlerce filorin vaat ederek birkaç günlüğüne de olsa Molla Cami’nin İstanbul’a gelmesini istediği bilinmektedir. Molla Cami’nin İstanbul ziyareti mümkün olmamıştır. Bunun üzerine Fatih, değerli hediyelerle birlikte Molla Cami’ye bir mektup göndermiş ve ondan kalamcılar, felsefeciler ve mutasavvıfların görüşlerini mukayese eden bir eser yazmasını talep etmiştir (Akyol, 2012: 87-88). Bu iki talep, Fatih’in Molla Cami ile kendi arasında hami-mahmi ilişkisi kurmak için attığı adımlardır. Bu taleplerle Molla Cami’ye İslam dünyasının en kuvvetli hamisinin kendisi olduğunu kabul ettirmek ve bunu yarış hâlinde olduğu Hüseyin Baykara’ya göstermek istemiştir.

⁶ Bunun nedenini Halil İnalcık şu sözlerle açıklamıştır: “Bilgin ve sanatkâr, hükümdarın prestijini, sarayın nâm-u-şânını yüceltmek için gerekli öğeler sayılırdı.” (İnalcık, 2015: 8)

1.1.3. Hami ve Mahminin Nitelikleri

Haminin sanatla ilişkisini etraflıca değerlendirebilmek, onun toplumdaki konumunu ve kişisel özelliklerini anlamakla mümkün olabilir. “Güç sahibi olmak” bir haminin en belirgin özelliğidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde en büyük hami “kral, sultan, hükümdar” unvanlarını taşıyan, devletin sahibi olan ve idaresini elinde tutan kişidir. En güçlü olması, ona diğer “en”lere de sahip olma imkânı sağlamıştır. En büyük ve şatafatlı saray ona aittir, en soylu at yine onundur. En güzel ve ihtişamlı mimari yapıları inşa etme hakkı da kendisindedir. En şöhretli âlimlerin ve en hünerli sanatkârların da onun yanında bulunması gerekir. Güç sahibi diğer devlet görevlilerinin en büyük hamiyi geçmemek, çizdiği sınırları aşmamak kaydıyla hamilik faaliyetinde bulunmasının önünde bir engel yoktur.⁷

Kurduğu, tevarüs ettiği veya hizmetinde bulunduğu düzenin sürdürücüsüdür, dolayısıyla düzenin meşruiyetinin devamını, ihtişamının artmasını arzular; sanatı bu amacın gerçekleşmesi için bir araç olarak görür.

Hami adını ölümsüzleştirmek ister. Yaptırdığı bir mimari yapı, kendisine ithaf edilen bir eser, meziyetlerinin övüldüğü bir şiir, onun bu isteğinin gerçekleşmesine hizmet eder.⁸

Güç sahibi olmaları, iyi bir eğitim görmelerini ve dolayısıyla dönemin sanat anlayışına vakıf olmalarını sağladığından hiç değilse bir kısmı güzel ve çirkin ayracak birikime sahiptir. Ayrıca hamilerden bazılarının bir sanat dalıyla bizzat ilgilendikleri de bilinmektedir. Bu özellikleri, onları bir hakem konumuna yükseltir. Onun beğendiği güzel, beğenmediği çirkin sayılacağından sanatın nasıl şekilleneceği onun beğenisiyle belirlenir.⁹

⁷ Halil İnalcık bu durumu Max Weber’in ortaya attığı “patrimonyalizm” kavramına atıfla açıklamıştır. “Patrimonyal devletde yüksek kültür, yalnız Yüksek Saray Kültürü olarak var olmuştur. Hükümdar sarayı ve ekâbir sarayları, toplumda şeref ve itibarın, servet ve becerinin tek kaynağı ve sığınağı idi. Osmanlıda, en yüksek mimar, sarayın mimarbaşısı, en iyi kuyumcu sarayın kuyumcubaşısı ve en gözde şair, padişahın ilgi ve lütfuna layık görülen “sultanü’ş-şu’ara” idi (İnalcık, 2015: 8).

⁸ Atilla Şentürk, haminin bu özelliklerine şu sözlerle değinmiştir: “Hükümdarları ve diğer devlet görevlilerini övüp yüceltici şiirler yazan şairler, eserleriyle onların halk arasında propagandasını yaptıkları gibi, öldükten sonra da isimlerinin anılmasına sebep olduklarından büyük rağbet görüyorlardı.” (Şentürk, 2006: 392).

⁹ “(...) belli bir sanat zevki ile anlayışına sahip patronun himayesi altında sanatkâr, ona göre eser vermeye özenirdi. (...) Hatta diyebiliriz ki, sanat ve bilim eserinin kalitesini çok kez hükümdar belirlerdi (İnalcık, 2015: 13).

Değeri hami tarafından belirlenmiş bir “hüner” e sahip olan bir “mahmi”de bulunması gereken olmazsa olmaz nitelik hiç şüphesiz hamiye sadakat ve dolayısıyla düzene bağlılıktır. Bu niteliğe sahip olmayan bir sanatkârın himayeden yararlanması düşünülemez. Himayeden umduğu sadece eserlerini geçim kaygısı gütmekten vermesini sağlayacak uygun ortam değildir, bununla birlikte sosyal statü, şeref, itibar ve serveti de arzular.

1.1.4. Himaye İlişkilerinin Sonuçları

Himaye ilişkilerinin sonucunda hami, sanatın işlevinden yararlanarak politik pozisyonunu sağlamlaştırmakla kalmaz, aynı zamanda ismini ölümsüzleştirir. İlgiliyse estetik ihtiyaçlarını karşılar. Mahmi, hamisinin iltifatından kaynaklanan itibarla içinde bulunduğu toplumda saygın bir konuma yükselir, sanatını icra edecek maddi refaha kavuşur. Böylece himaye ilişkilerinin her iki tarafı “karşılıklı memnuniyet” sağlamış olur.¹⁰

Bir sanatkârın haminin ihsanıyla zenginleşmesi, takdiriyle toplumsal statüsünün yükselmesi, iltifatıyla itibar bulması, meyli olan herkesin sanata yönelmesini sağlar, zihinlerde himaye ilişkilerinin bir parçası olma isteğini doğurur. Böylece yeni sanatkârlar yetişir. Ulaştıkları mevkiyi kaybetme korkusuna kapılan mahmiler ise özgün buluşlar peşinde koşar. Bu döngü, yeni tarzların, yeni üslupların, yeni görüşlerin bulunması için uygun ortamı hazırlar. Bunlardan haminin beğenisini okşayanlar, sanatın ana akımları arasına girer.¹¹

1.2. Himaye Biçimleri

Hami-mahmi ilişkisinin kurulması için sanatkârın hamiye bir eser sunarak bağlılığını bildirmesi, haminin ise sanatkârı ödüllendirmesi gerektiğine değinilmişti. Bu ödüllendirmenin gerçekleşme biçimini Halil İnalcık, şu sözlerle ifade etmiştir:

¹⁰ Tuba Işınso bu durumu şöyle özetler: “Bazı hâmilelerin destek verdikleri şâirlerden dolayı tanındıkları gibi, şâirlerin tanınıp şöhret bulmalarındaki en etkin aracı da hiç kuşkusuz hâmidir.” (Işınso, 2006: 10)

¹¹ Nedimane söyleyişin divan şâirleri arasında muteber olarak ön plana çıkmasında III. Ahmed ve Damat İbrahim Paşa’nın Nedim’i himaye etmesinin önemli bir payı vardır.

“... patronun inayeti türlü biçimlerde kendini gösterir. Sultan mesleğine göre, münşi ise kâtipliğe, ulemeden ise müderrislik, kadılık gibi bir ilmiye mansıbına veya vakıf hizmetine tayin eder; asker ise timar, zeamet ve hassına terakki verir. Kaside sunan şairlere caize çoğu zaman gümüş akça¹² (nadiren altın sikke) olarak ve/veya ipekli hil’at verilirdi. Divan dilinde ulema ve şairlere yapılan para bağışına inam, caize, hilata ise câme denir. Genelde caize, 1000 ila 3000 akça (20-60 altın) arasında değişirdi.” (İnalcık, 2015: 26)

Hilal Kazan ise himayenin gerçekleşme biçimini “nakdî” ve “aynî” olmak üzere iki başlıkta incelemiştir. “Nakdî” destekler, “ulufe”¹³, “inam/bahşış” ve “paye” başlıkları altında, “aynî” destekler ise “timar tevcihleri” ve “elbise” başlıkları altında ele alınmıştır (Kazan, 2007: 24-49). Her iki araştırmacı da temelde himayenin maddi yönüne dikkat çekmiştir ve genel olarak bakıldığında bu tespitler durumu büyük ölçüde açıklamaktadır.

Bu bölümde 18. yüzyılın ilk yarısında haminin sanatkârı nasıl desteklediği üzerinde durulacaktır. Himayenin gerçekleşme biçimleri sınıflandırılmaya çalışılırken şu saptamadan hareket edilmiştir: Himaye, haminin sanatkârın sanatını icra edecek uygun ortama kavuşmasını sağlayan nakdî ve aynî bütün yardımları, nüfuz ve itibarını artıracak bütün tutum ve davranışlarıdır.

Bu noktada akla ilk gelen himaye biçimi nakdî ve aynî yardımlardır. Tek seferlik olan bu yardımlar, şairi memnun etmekle birlikte onu istediği noktaya ulaştırmaktan uzaktır ancak bu yardımın gerçekleşmesiyle birlikte hami-mahmi ilişkisi kurulmuş olur. Himayenin bu biçimi “inam” başlığı altında incelenecektir.

İnamını alıp bir ölçüde makbul görüldüğünün farkına varan şair, bağlılığını bildiren şiirler sunmaya devam eder çünkü asıl isteği onu devamlı bir refaha ulaştıracak bir mansıba erişmektir. Arzu ettiği mansıba kavuştuğunda ise mesleğine göre terfisini veya görevde ibkasını talep eder. Himayenin bu biçimi ise “tevcih” başlığı altında ele alınacaktır.¹⁴

¹² Bu çalışmanın kapsamı içindeki hamilerin harcama defterlerinde caizenin altın cinsinden verildiği görülmüştür.

¹³ “Ulufe”, bir kişinin yaptığı iş karşılığı aldığı maaştır. Himaye kapsamı içinde değerlendirilmesi, üzerinde tartışılması gereken bir tespit olarak görünmektedir. Bir kişiye görev verilmesi, himaye kapsamı içinde değerlendirilebilirse de kişinin bu görevdeyken aldığı maaş bu kapsam içine girmez.

¹⁴ Kadri Güler ve Kerim Yılmaz, mahmilerin bu taleplerini “Özel İstekler” başlığı altında ele almışlar ve madde madde incelemişlerdir (Güler vd, 2007: 251-267).

Hami, himayesini “iltifat etmek” suretiyle de gösterebilir. Bu iltifatla hami, doğrudan doğruya şairin sanatını beğendiğini belli ederek onu akranları arasında seçkinleştirir. Bu iltifat sözlü ve yazılı olabileceği gibi yapılan bir tercihle de gösterilebilir. Bu tür himaye biçimi ise “iltifat” başlığı altında değerlendirilmiştir.

Haminin himayesini gösterme biçimlerinden biri de mahmisini önemli meclislere davet etmektir. Bu davet, bir elçi kabulü olabileceği gibi bir eğlence meclisi de olabilir. Bu yolla onu akranlarından bir adım öne çıkarmış olur. Ona hamiye yakınlıkla övünme imkânı sağlar. Haminin bu usulle gösterdiği himaye ise “davet” başlığı altında açıklanmaya çalışılmıştır.

1.2.1. İnam

Hiz. Muhammed’in Ka’b bin Züheyr’e hırkasını hediye etmesi ile İslam dünyasında gelenekleşen ve “cazie” olarak da adlandırılan “şiiir karşılığı ödöl”, Osmanlı resmî dilinde daha çok “in’âm” ve ihsân” sözleriyle ifade edilmiştir. Bu sözlerin “câ’ize” anlamında kullanılışına padişahların ve sadrazamların özel harcama defterleriyle şairlerin kasidelerinde sıklıkla karşılaşılır.

III. Ahmed’in kasidesi karşılığında Nâbî’ye gönderdiği 40 altınlık ödöl, harcama defterine şu ifadelerle kaydedilmiştir:

*“Yirmi yedisinde [Safer 1119] silahdar aga kulları ma’rifetiyle Nâbî Efendi dâ’ilerine **ihsan** buyrulan: Tuğralı altın 40 aded.”* (OA.TSMA.d. 2352.318)

Kırımlı Rahmî’ye sunduğu tarih karşılığında verilen ödöl de ihsan sözüyle ifade edilmiştir:

*“Üçünde [Rebiülahir 1140] Mehmed Paşa Sarayı’nda tarih viren Mühürdâr Rahmî’ye silahdar aga kulları ma’rifetiyle **ihsan-ı hümâyûn** buyrulan: Tuğralı altın 4 aded.”* (OA.TSMA.d. 2371.4)

III. Ahmed’in harcama defterlerinde rastlanan bir başka örnek ise şu şekildedir:

*“Sadrazam kethüdası kullarının evinde olan çerâgânında kaside viren İshak Molla’ya silahdar aga kulları ma’rifetiyle **ihşân-ı hümayûn** buyrulup teslim olunan: Tugrahı altın 100 aded.”* (OA.TSMA.d. 2371.9)

Benzer kayıtlara I. Mahmud’un harcama defterlerinde de rastlamak mümkündür. Vahid Mahtûmî’ye verilen ödülün defter kaydı şu şekildedir:

*“Yirmi üçünde Enderûn-ı hümayûn ağaları kullarından Tebrîz fethine târîh viren kullarına **ihşân-ı hümayûn** buyrulup silahdar aga ma’rifatiyle virilen, Şâ’ir Mahtûmî kullarına: zer-i mahbûb 6 aded.”* (OA.TSMA.d. 2375.6)

Bu kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla şairlere verilen ödüller farklılık göstermektedir. İhsan gördüğü zaman yüksek rütbeli bir kadı olan Şeyhülislam İshak 100 altın ile ödüllendirilmişken döneminin şöhretli şairi Nâbî – küttab sınıfından olmasının da etkisi olsa gerek – 40 altın, henüz düşük rütbeli bir kâtip olan Rahmî ise 4 altın ödül almıştır. Şairlik bakımından Nâbî’nin Şeyhülislam İshak’tan üstün olduğu sabitken Şeyhülislam İshak’ın daha fazla altınla ödüllendirilmesi, ödül miktarında sanatçının bulunduğu memuriyet sınıfının ve işgal ettiği makamın da etkili olduğunu düşündürmektedir.

Sadrazamların harcama defterlerinde de şairlere verilen ödüllere rastlanır. Bu defterlerdeki kayıtlar esas itibarıyla aynı olsa da “caize” yerine kullanılan ifade “ihşan” değil “in’âm”dır. Şehit Ali Paşa’nın masraf defterinden aktarılan şu örneklerde bu durum açıklıkla görülür:

*“Pirizâde Sâhib Efendi’ye **in’âm**: Zincirli altın aded 20”* (OA.KK.d. 7430)

*“Seyyid Vehbî Efendi kaside getirdikde **in’âm**: Zincirli altın 20 aded.”* (OA.KK.d. 7430)

*“Yevm-i mezbûda (...) Mehmed Ağa yediyle Salâhi Kapudan’a **in’âm**, kaside arz eyledikde: Zincirli altın 29 aded.”* (OA.KK.d. 7430)

Aynı durumla Damat İbrahim Paşa’nın masraf defterinde de karşılaşılır:

*“Vasfi Çavuş kaside verdikde emirleriyle **in’âm**: 5 kuruş”* (OA.MAD.d. 4885)

*“Cuma günü devletlü efendimize kaside veren Seyyid Çelebi Efendi’ye emirleriyle verilen **in’âm**: 2 altın.”* (OA.MAD.d. 4885)

Bu verilerden hareketle devletin resmi kayıtlarında “şiiir karşılığı ödöl / câ’ize” yerine padişahların “ihsân”, sadrazamların ise “in’âm” sözünü kullandığı söylenebilir.

Şairler, şiiirleri karşılığında aldıkları ödöl için “caize” yerine daha çok “lutf, ihsan, kerem” sözcüklerini kullanmışlardır. “Caize” kavramına ise Mirzazade Mehmed Sâlim’in bir şiiirinde şu bağlamda karşılaşılmıştır:

Bu dil-keş nev-zemîne câ’ize devletli sultânım

Beni ger eylesen kâdî-i İstanbul degmez mi (Güfta, 1995: 530)

Şairlere caize olarak nakdi ödöl yerine kimi zaman çeşitli hediyeler verildiği de görölmektedir. III. Ahmed’in Çelebizâde İsmail Âsım’a bir kılıç (Râşid vd, 2013: 1419) Baltacı Mehmed Paşa’nın Şehdî’ye bir “esb-i sabâ-reftâr” (Bayındır, 2008: 167), I. Mahmud’un Şeyhülislam İshak Efendi’ye bir hane (Aydiner, 2007: 242) hediye ettiği bilinmektedir.

Aşağıdaki tabloda hamilerin harcama defterlerinde tespit edilen caizelere yer verilmiştir.

Tablo 1. Hamilerin Harcama Defterlerinde Tespit Edilen Caizeler

	Hami	Şair	İnam	İnam kaydı
1	III. Ahmed	Nabî (ö.1124)	40 tuğralı altın	“Yirmi yedisinde silahdâr aga kulları ma’rifetiyle Nâbî Efendi dâ’îlerine ihsân buyurulan: Tuğralı altın 40 aded” [27 Safer 1119 / 30 Mayıs 1117] (OA.TSMA.d. 2352.318)
2	III. Ahmed	Sâmi (ö.1146)	30 tuğralı altın	“Onunda Şehremini Sâmi Efendi kulları kütübhâne-i hümayun için târîh virdikde silahdâr ağa ma’rifetiyle ihsân buyurulan tuğralı altın: 30 aded” [10 Cemaziyelevvel 1132 / 20 Mart 1720] (OA.TSMA.d. 2363.5)
3	III. Ahmed	İshak (ö.1147)	100 tuğralı altın	“Sadrazam Kethüdâsı kullarının evinde olan çerâğânında kaside viren İshak Molla’ya silâhdâr aga kulları ma’rifetiyle ihsân-ı hümayûn

				buyurulup teslîm olunan tuğrâlî altun: 100 aded” (OA.TSMA.d. 2371.9)
4	III. Ahmed	Rahmi (ö.1165)	4 tuğralı altın	“Üçünde Mehmed Paşa Sarayı’nda târîh viren Mühürdâr Rahmî’ye silâhdâr ağa kulları ma’rifetiyle ihsân-ı hümâyûn buyurulan: 4 aded tuğralı altın.” [3 Rebiülahir 1140 / 18 Kasım 1727] ” (OA.TSMA.d. 2371.4)
5	I. Mahmud	Emrî (ö.1143?)	4 zer-i mahbûb	“Üçünde iç ağaları kullarından târîh viren kullarına silahdar ağa ma’rifetiyle ihsân-ı hümâyûn buyurulan: - Ahmed Emrî: 4 aded” [3 Rebiülahir 1143 / 16 Ekim 1730] (OA.TSMA.d. 2374.5)
6	I. Mahmud	Mehmed Sa’îd (ö.1143’ten sonra)	4 zer-i mahbûb	“Üçünde iç ağaları kullarından târîh viren kullarına silahdar ağa ma’rifetiyle ihsân-ı hümâyûn buyurulan: - Miftah Şakirdî Mehmed: 4 aded” [3 Rebiülahir 1143 / 16 Ekim 1730] (OA.TSMA.d. 2374.5)
7	I. Mahmud	Ömer Reşîd (ö.1143’ten sonra)	4 zer-i mahbûb	“Üçünde iç ağaları kullarından târîh viren kullarına silahdar ağa ma’rifetiyle ihsân-ı hümâyûn buyrulan: - Ömer Reşîd: 4 aded” [3 Rebiülahir 1143 / 16 Ekim 1730] (OA.TSMA.d. 2374.5)
8	I. Mahmud	Zâhirî (ö.1143’ten sonra)	3 zer-i mahbûb	“Yirmi altısında Yalı Köşkü’ne teşrîf-i hümâyûn buyrulup taşradan Zâhirî nâm bir şâ’ir kasîde virdikde ihsân-ı hümâyûn buyurulup silâhdâr aga ma’rifetiyle virilen: zer-i mahbûb 3 aded.” [26 Recep 1144 / 24 Ocak 1732] (OA.TSMA.d. 2375.7)
9	I. Mahmud	Fasîhî Ahmed Ağa (ö.1143’ten sonra)	5 zer-i mahbûb	“Yevm-i mezbûrda camiden Yalı Köşkü’ne teşrîf-i hümâyûn buyruldukda silâhdâr ağa kulları ma’rifetiyle ihsân-ı hümâyûn buyrulup teslim olunan: - Tarih viren Fasîhî’ye zer-i mahbub: 5 aded Yalnız 12,5 guruşdur”

				(Rebiülahir 1143) (OA.TSMA.d. 2374.4)
10	I. Mahmud	İsmail İlmî (ö.1144'ten sonra)	4 zer-i mahbûb	“Üçünde iç ağaları kullarından tarih viren kullarına silahdar ağa ma’rifetiyle ihsân-ı hümâyûn buyrulan: - İsmail İlmî: 4 aded” [3 Rebiülahir 1143 / 16 Ekim 1730] (OA.TSMA.d. 2374.5)
			8 zer-i mahbub	“Yirmi birinde Yalı Köşkü’ne teşrif-i hümâyûn buyruldukda Hazineli Ali İsmail kulları Kirmanşahan fethine tarih virdikde ihsân-ı hümâyûn buyrulup silahdar ağa ma’rifetiyle verilen zer-i mahbub: 8 aded” [21 Safer 1145 / 13 Ağustos 1732] (OA.TSMA.d. 2375.2)
11	I. Mahmud	Ahmed Riyâzî (ö.1145'ten sonra)	4 zer-i mahbûb	“Üçünde iç ağaları kullarından tarih viren kullarına silahdar ağa ma’rifetiyle ihsân-ı hümâyûn buyrulan: - Ahmed Riyâzî: 4 aded” [3 Rebiülahir 1143 / 16 Ekim 1730] (OA.TSMA.d. 2374.5)
12	I. Mahmud	Nazif Mehmed Ağa (ö.1145'ten sonra)	4 zer-i mahbûb	“Üçünde iç ağaları kullarından tarih viren kullarına silahdar ağa ma’rifetiyle ihsân-ı hümâyûn buyrulan: - Mehmed Nazîf: 4 aded” [3 Rebiülahir 1143 / 16 Ekim 1730] (OA.TSMA.d. 2374.5)
13	I. Mahmud	Vahîd Mahtûmî (ö.1145)	6 zer-i mahbûb	“Yigirmi üçünde Enderun-ı hümâyûn ağaları kullarından Tebrîz fethine târîh viren kullarına ihsân-ı hümâyûn buyurulup silahdâr aga ma’rifetiyle virilen: - Neferen 8 aded zer-i mahbûb: 32 aded - Şair Mahtûmî kullarına zer-i mahbûb: 6 aded” [23 Cemaziyelahir 1145 / 9 Aralık 1732] (OA.TSMA.d. 2375.6)
14	I. Mahmud	Salih Salâhî (ö.1151'den sonra)	4 zer-i mahbûb	“Üçünde iç ağaları kullarından tarih viren kullarına silahdar ağa

				ma'rifetiyle ihsân-ı hümâyûn buyrulan: - Ahmed Riyâzî: 4 adet" [3 Rebiülahir 1143 / 16 Ekim 1730] (OA.TSMA.d. 2374.5) "Sekizinde Topkapı'ya binişle teşrif-i hümâyûn buyruldukda silahtar ağa kulları ma'rifetiyle ihsân-ı hümâyûn buyrulan: - Tarih viren sır kâtibi yamağı Salahi kullarına zer-i mahbûb: 4 adet" [8 Cemaziyelahir 1146 / 16 Kasım 1733] (OA.TSMA.e. 2377.4)
15	I. Mahmud	Rahmî (ö.1165)	20 zer-i mahbûb	"Yirmi dördünde Tersâne-i Âmireye teşrif-i hümâyûn buyrulup deryâya kalyon indikde silahdâr aga ma'rifetiyle ihsân-ı hümâyûn buurulup verilen zer-i mahbûb: - Târîh veren şâ'ir Rahmî'ye: 20" [24 Rebiülevvel 1145 / 14 Eylül 1732] (OA.TSMA.d. 2376.3)
16	I. Mahmud	Hıfzî (ö.1173)	5 zer-i mahbûb	"Yirmi dokuzunda İncili Köşke teşrif-i hümâyûn buyruldukda ... Kilerden Hıfzî ... kaside virdikde beş altın ihsan-ı hümâyûn buyrulmagın ..." (29 Zilhicce 1143 / 5 Temmuz 1731) (OA.TSMA.d. 2374.12)
			8 zer-i mahbûb	"On yedisinde ... sır kâtibi yamağı kulları zerrin kasidesi virdikde ihsân-ı hümâyûn buyrulup silahtar ağa kulları ma'rifetiyle virilen zer-i mahbub: 8 adet" [17 Cemaziyelahir 1144 / 17 Aralık 1731] (OA.TSMA.d. 2375.6)
17	Şehit Ali Paşa	Boşnak İbrahim Efendi (ö.?)	20 kuruş	"Kaside viren Boşnak İbrahim Efendi'ye in'âm: 20 guruş" [Şevval 1126 / Ekim-Kasım 1714] (OA.KK.d. 7430: 28)
18	Şehit Ali Paşa	Salahî (ö.?)	29 zincirli altın	"... Mehmed Aga yediyle Salâhî Kapudan'a in'âm, kaside arz eyledikde zincirli altın, 29 adet ..." [Zilkade 1126 / Kasım-Aralık 1714] (OA.KK.d. 7430: 30)

19	Şehit Ali Paşa	Şer'î (ö.?)	10 zincirli altın	“Silahdar-ı sâbık Yusuf Ağa Bahçesinde şâ'ir Şer'î'ye in'âm, zincirli altın, 10 adet” (OA.KK.d. 7430: 13)
20	Şehit Ali Paşa	Halil Sâlik Dede (ö.1135)	15 zincirli altın	“Kethüdâ Beg odasında kasîde viren Kasımpaşa Mevlevihânesi şeyhi oğlu Seyyid Çelebi'ye in'âm: 15 adet zincirli altın be-dest-i Mühürdâr Aga [Cemâziyelevvel 1126 / Mayıs-Haziran 1714]” (OA. KK.d 7430: 12)
21	Şehit Ali Paşa	Hanzade Hocası Mustafa Efendi (ö.1139)	15 zincirli altın	“İbrahim Hanzade hocası inâyetlü efendimize kaside getürdükde in'âm: Zincirli altın 15 adet be-dest-i Ali Çavuş.” [Şaban 1126 / Ağustos-Eylül 1714] (OA.KK.d. 7430: 21)
22	Şehit Ali Paşa	Yanyalı Es'ad Hoca (ö.1139)	50 zincirli altın	“Es'ad Efendi kaside getürdükde muhzır aga yediyle virilen in'âm: Zincirli altın 50 adet.” [Muharrem 1126 / Ocak-Şubat 1714] (OA.KK.d. 7430: 2)
23	Şehit Ali Paşa	Râşid (ö.1148)	50 altın	“Râşid Efendi kasîde getürdükde zincirli altın: 50 adet be-dest-i mühürdar” [Rebiülevvel 1126 / Mart-Nisan 1714] (OA.KK.d. 7430: 7)
24	Şehit Ali Paşa	Seyyid Vehbî (ö.1149)	20 altın	“Seyyid Vehbî Efendi kaside getürdükde in'âm: Zincirli altın yirmi adet” [Cemaziyelahir 1126 / Haziran-Temmuz 1714] (OA.KK.7430: 14)
25	Şehit Ali Paşa	Sa'dî (ö.1161)	10 zincirli altın	“Dürrî Efendi biraderi kaside getürdükde Küçük Efendi yediyle in'âm: 10 adet zincirli altın” (OA.KK.d 7430)
26	Şehit Ali Paşa	Sâhib (ö.1162)	20 zincirli altın	“Pîrîzade Sâhib Efendi'ye in'âm: 20 zincirli altın” [Cemaziyelahir 1126 / Haziran-Temmuz 1714] (OA.KK.d. 7430: 14)
27	Damat İbrahim Paşa	Emir Efendi (ö.?)	4 kuruş 20 kuruş	“Kaside viren Emir Efendi'ye emirleriyle in'âm: 4 kuruş” [24 Zilkade 1136 / 14 Ağustos 1724] (OA.MAD.d 4885: 60)

				“Kaside virüp mülâzemet va’d buyrulan Emir Efendi’ye in’âm: 20 guruş (23 Zilhicce 1141 / 20 Temmuz 1729) (OA.MAD.d 4885: 137)
28	Damat İbrahim Paşa	Hacı İbrahim (ö.?)	4 kuruş	“İhtiyar el-hâc İbrahim Efendi devletlü efendimize rubâ’î virdikde virilen in’âm: 4 kuruş” [25 Rebiülevvel 1136 / 23 Aralık 1723] (OA.MAD.d. 4885: 49)
29	Damat İbrahim Paşa	Halilî (ö.?)	30 kuruş	“Halilî namıyla kaside viren (...) in’âm: 30 kuruş” [16 Zilhicce 1141 / 13 Temmuz 1729] (OA.MAD.d 4885: 137)
30	Damat İbrahim Paşa	Hacı Ahmed (ö.?)	5 kuruş	“Mevlevî el-hâc Ahmed Efendi bârgîr bahâsı ricâsına kaside virdikde be-dest-i kapıcılar kethüdası ve bâ-ferman in’âm: 5 guruş” [10 Safer 1136 / 9 Kasım 1723] (OA.MAD.d 4885: 48)
31	Damat İbrahim Paşa	Nazîf Çelebi (ö.?)	5 kuruş 10 kuruş	“Cuma günü kaside viren Nazîf Çelebi’ye in’âm bâ-fermân be-dest-i mühürdâr: 5 guruş” [18 Rebiülahir 1139 / 13 Aralık 1726] (OA.MAD.d. 4885: 98) “Kaside viren Nazîf Çelebi’ye in’âm (...) 10 guruş” [24 Rebiülahir 1141 / 27 Kasım 1728] (OA.MAD.d 4885: 129)
32	Damat İbrahim Paşa	Salâhî (ö.?)	20 kuruş	“Salahî kapudan kaside virdikde in’âm: 20 guruş” [25 Cemaziyelahir 1141 / 26 Ocak 1729] (OA.MAD.d 4885: 131)
33	Damat İbrahim Paşa	Sinobî Mehmed (ö.?)	3 kuruş	“Sinobi ihtiyar Mehmed Efendi kaside virdikde in’âm: 3guruş” [24 Zilhicce 1142 / 10 Temmuz 1730] OA.MAD.d 4885: 148)
34	Damat İbrahim Paşa	Vasfî Çavuş (ö.?)	5 kuruş	“Vasfî Çavuş kaside virdikde emirleriyle in’âm: 5 guruş” [24 Şaban 1138 / 27 Nisan 1726] (OA.MAD.d 4885: 86)

35	Damat İbrahim Paşa	Za'îfî (ö.?)	1 kuruş	“Devletlü efendimize Za'îfî nâmında bir şâ'ir kaside virdikde nâ- pesendide-i veliyyü'n-ni'amî olmagla verilen in'âm: 1 guruş” (Zilhicce 1133 / Eylül-Ekim 1721) (OA.MAD.d. 4885: 4)

Verilen caizelerin dönemin ekonomik koşulları içindeki değerini belirlemek oldukça güç olsa da karşılaştırma imkânı sağlaması bakımından ücretler ve bazı malların fiyatlarıyla ilgili örnekler sunmak yerinde olacaktır ancak öncelikle “tuğralı altın”, “zincirli altın”, “zer-i mahbub” ve “kuruş”un değerleri üzerinde durmak gerekir.

18. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nde kullanılan temel para birimi kuruş idi. 1 kuruş, 40 paraya ve 120 akçeye eşitti. Altın sikkelerin değeri kuruş üzerinden ölçülürdü. Muharrem 1138 tarihli bir ceyb-i hümayun defterinde 476 tuğralı altın 1249 kuruş 20 para olarak hesaplanmıştır (OA.TSMA.d. 2369.1). Buna göre 1 tuğralı altının o günkü değeri yaklaşık 2.62 kuruştur, bu da 314 akçeye karşılık gelmektedir. Şehit Ali Paşa'nın harcama defterine göre ise Cemaziyelevvel 1126'da 15 zincirli altın 40 kuruş olarak hesaplanmıştır; dolayısıyla 1 zincirli altının değeri yaklaşık 2.66 kuruştur, bu da 320 akçeye eşittir. Fasihi'nin Rebiülahir 1143'te aldığı 5 zer-i mahbub 12.5 kuruşa eşitlenmiştir. Buna göre 1 zer-i mahbub 2.5 kuruş / 300 akçedir.

Caizelerin değerini belirlemek için devlet görevlilerinin aldıkları ücretler ile mal ve temel gıda fiyatlarına bakmak gerekir. Hamilerin bürokrat şairleri kayırmak için onlara tahsis ettikleri zeametler konu hakkında fikir verebilir. Zeamet, geliri 20.000 ile 100.000 akçe arasında değişen dirliklere verilen isimdir. Buna göre 20.000 akçe ve üzeri geçim için yeterli bir gelir olarak değerlendirilebilir. Damat İbrahim Paşa'nın Kırımlı Mustafa Rahmi'ye maaşının dışında 46.987 akçelik bir zeamet tahsis etmesi bu açıdan önemlidir.

1140 tarihli bir belgeye göre şikk-ı sani defterdarı olarak görev yaptığı bilinen Nahifi'nin yıllık geliri 140.000 akçedir (OA.İE.ML. 122.11534). Aynı yıl saray görevlilerinden çukadarın 60 kuruş / 7.200 akçe, miftah ağasının 60 kuruş / 7.200 akçe, kahvecibaşının ise 5 kuruş / 600 akçe aylık maaş (OA.TSMA.d. 2371.10) aldığı bilinmektedir.

1137 tarihli bir fiyat listesine göre temel ihtiyaç maddelerinden 1 kıyye¹⁵ un 5 akçe, 1 kıyye sade yağ 36 akçe, 1 kıyye zeytinyağı 24 akçe, 1 kıyye şehriye 12 akçe, 1 kıyye nohut 6 akçe, 1 kıyye mercimek ise 7 akçedir (OA.D.BŞM.d. 40947). 1149 tarihli hane satışını konu edinen bir belgeden ise “mâ-i cârisiyle ma’ân hariciye ve dahiliyeli hane”nin 3.000 kuruş / 360.000 akçe (OA.AE.SMHD.I 6.402)¹⁶ değeri olduğu anlaşılmaktadır.

Anlaşıldığı kadarıyla Za’îfi’nin Damat İbrahim Paşa’dan aldığı 1 kuruş / 120 akçe’nin en düşük değerli caizedir. Bu miktarın bir kahvecibaşı aylığının beşte biri olduğu düşünüldüğünde azımsanmayacak bir değeri olduğu söylenebilir. Bununla birlikte İshak Efendi’nin aldığı 100 tuğralı altın, 31.400 akçeye karşılık gelir. Bu da ortalama bir zeametın yıllık gelirine eşittir.

1.2.2. Tevcîh

“Tevcih” sözcüğü, resmî dilde “görevlendirme, rütbe verme” anlamıyla kullanılmıştır. Görevlendirerek maddi refaha ulaştırma, haminin sıklıkla kullandığı bir ödüllendirme ve himaye yöntemidir. Görevlendirilen kişi, haminin yanında yetişmemiş bir kişi olabileceği gibi bizzat hami tarafından yetiştirilmiş bir kişi de olabilir. Hami, yeteneğinin farkına vardığı bir şairi kendi yanına alır, yetiştirir. Artık o şair, hamisinin “terbiyet-kerde”sidir ve bir devlet göreviyle çerağ edilmeyi bekler.

Padişahlar, Enderun’da yetişen şairleri bir devlet göreviyle çerağ etmişlerdir. Fehmî Abdullah Efendi ve Na’tî Mustafa Efendi III. Ahmed’in, Hıfzî Mehmed Efendi ve Süleyman Dâniş ise I. Mahmud’un çerağ ettiği şairlerdendir.

Şairler, hamilerinin yanında yetişmemiş olsalar dahi ilk defa bir devlet görevine getirilmelerini de bu kapsamda değerlendirmişlerdir. Seyyid Vehbî, III. Ahmed’in yanında yetişmemiş olsa da medrese silsilesine onun devrinde girdiği için kendini III. Ahmed’in çerağı saymıştır:

Kerem-dîde çerâgundur kulundur müstemendündür

Unutma pâdişâhum Vehbî-i ber-geşte-sâmânı (Dikmen, 1991: 43)

¹⁵ 1 kıyye 1.282 grama eşittir (Kallek, 2007: 338-339).

¹⁶ Bu hane Muratpaşazade Murat Bey’e aittir. Bir paşazadeye ait olması ve İstanbul’da bulunmasına göz önüne alındığında değerli bir ev olduğu düşünülebilir.

Şairler, zor duruma düştüklerinde bu durumu hamilerine hatırlatarak onun yardımını isterler. Ramipaşazade Abdullah Bey, Damat İbrahim Paşa'ya şu sözlerle seslenmiştir:

Lutf idüp bende-i mahsûs-ı çerâğ-ı hâsın
İki yıl *hasları*¹⁷ ihsân ile kıldın mükerrem

Vakt-i *tevcîh* karîb oldu efendim kerem it
Mansıb-ı lutfunu tecdîd eyle hurrem (Bozkurt, 2000: 30)

Hami ile haminin چراغ ettiği mahmi arasındaki ilişkinin daha kuvvetli olduğu söylenebilir. Hami, kendi yetiştirmesi olan veya ilk defa kendi tarafından bir mansıpla ödüllendirilen mahmisini himaye etmeye devam eder. Bu, sırf insani bir hassasiyetle izah edilebileceği gibi haminin devlet kademelerine kendi adamlarını atayarak mevcut pozisyonunu kuvvetlendirme arzusuna da bağlanabilir.

Nedîm ve Damat İbrahim Paşa arasındaki ilişki bu durumu en açık şekilde yansıtır. Nedîm, henüz medrese silsilesine girmedeği bir dönemde kaleme aldığı meşhur Hammamiye'sinde hamisine şu sözlerle seslenir:

Ale'l-husûs ki bu bende-i kerem-dîden
Bu câkerin bu kemînen bu 'abd-i zâr u nizâr

O denlü lutf u kerem gördü hazretinden kim
O lutfu görmedi ebr-i bahârdan gülzâr (Macit, 1994: 30)

Anlaşıldığı kadarıyla Nedîm, daha önce İbrahim Paşa'ya şiirler sunmuş ve İbrahim Paşa'dan yüklü bir caize de almıştır. Ancak medrese silsilesine girememiş her müderris adayı gibi onun da asıl isteği ibtida-i hariç rütbesiyle bir medreseye atanmaktır. Aynı şiirin devamında bu niyetini açık eder:

¹⁷ Bu sözle kastedilen “Haslar Mukataacılığı” görevidir. İki yıl bu görevde kalan şair, tevcih zamanının geldiğini hatırlatarak görevde kalma isteğini dile getirmiştir.

Cihânda sen gibi müşfik bir efendisi var iken
Yazık değil mi kala böyle bî-kes ü bî-kâr (Macit, 1994: 30)

Bu talebini başka bir kasidesinde şu sözlerle dile getirmiştir:

Kalam bir böyle vakt-i sûdda ümmîd-i *hâric*¹⁸
Zer-i *hâric* gibi dâ'im tasavvurdan ziyân üzre (Macit, 1994: 33)

Bu talepler üzerine Damat İbrahim Paşa, Nedîm'e sağladığı himayeyi genişletmiş ve talebini karşılayarak onu Şerife Hatun Medresesine atamıştır. Nedîm, daha sonra Damat İbrahim Paşa'dan açtığı kütüphanenin hafız-ı kütüplüğünü ve bir mahkeme niyabetini istemiş ve bunlar da olumlu karşılık bulmuştur.¹⁹ Nedîm ile Damat İbrahim Paşa arasındaki yakınlık ölümlerine kadar devam etmiştir.

Hami, mesleği kâtiplik olan şairleri görevlerinde tutarak, daha yüksek bir göreve atayarak, tımar veya zeametlerini çoğaltarak ödüllendirebilir. Damat İbrahim Paşa, kendi چراغlarından olan Kırımlı Mustafa Rahmî'yi zeamet tevcih ederek ödüllendirmiştir:

Kemîne bendesi Rahmî kulun dahi ze'âmetle
Kayırmış dâ'im itsün Hak o sadrın zât-ı zî-şânın (Hakverdioğlu, 2007: 822)

Hamilerin zaman zaman mahmillerini özel işlerini yapmakla görevlendirdiği de olur. Damat İbrahim Paşa'nın Abdürrahim Fâ'iz Efendi ve Hüseyin Şâkir Bey'i, Hekimoğlu Ali Paşa'nın ise Hasîb Efendi'yi kendilerine sunulan şiirleri tertip etmekle görevlendirmesi bu durumun örnekleri arasında gösterilebilir. Bir başka örnek de

¹⁸ Bu sözle yüksek rütbeli medreselerin ilki olan “hariç” rütbeli medreseler kastedilmektedir. “Hariç” rütbesi “ibtidâ” ve “hareket” olmak üzere iki aşamalıdır. Nedîm'in kastettiği ilk aşama olan “ibtidâ-i hariç” rütbeli medresedir.

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Tez: 3.4.2.2.76

Damat İbrahim Paşa'nın Nedîm'i aldığı kitapların parasını ödemek ve inam vermekle görevlendirmesidir.

1.2.3. İltifat

Hamilerin sanatkârları sözleri ve tercihleriyle akranları arasında daha mümtaz bir seviyeye yükseltmeleri de gösterdikleri himayenin başka bir çeşididir. III. Ahmed'in Şehzade İbrahim'in doğumu vesilesiyle yazdığı tarih kıtası üzerine bir hatt-ı hümayûnla Tâ'ib'i melikü's-şu'ara olarak nitelemesi bu durumun en bilinen örneğidir. Hatt-ı hümayûn şöyledir:

“Makbûl-ı hümayûnum olmuştur. Asrın melikü's-şu'arâsı olduğu vücûh ile zâhirdir. Matlabı ihsân-ı hümayûnum olmuştur.” (Safâyî, 2005: 121)

III. Ahmed'in Tâ'ib hakkındaki bir diğer hatt-ı hümayûnu da şu şekildedir:

*“Benim vezîrim,
Osmanzade'nin târîhi gâyetü'l-gâye pesendide-i hümayûnum oldu. Ancak (...) söylenmez maksûdı beyân eylemekle ilhâm-ı Bârî olduğuna zerre kadar ıstibâh yokdur. Âferin, sad âferin.* (AE.SAMD.III. 225.21710)

Bu hatt-ı hümayunlar, Osmanzâde Tâ'ib'in yarış hâlinde olduğu şairlerin önüne geçmesini ve “re'is-i şâ'irân” olarak anılmasını sağlamıştır (Sevgi, 2014: 2). Bu hatt-ı hümayunlardan aldığı güçle diğer şairleri değerlendirmiş, onlar hakkında eleştirilerde bulunmuştur.

Haminin mahmiyle şakalaşması da sözlü iltifat olarak kabul edilebilir. III. Ahmed'in bir bayramlaşma esnasında Nedîm'e neden en son geldiğini sorması bunu örneklendiren durumlardan biridir. Nedîm, bundan duyduğu mutluluğu şu sözlerle dile getirmiştir:

Sa'âdetle hitâb etdin ki geldin cümleden sonra

Efendim kıldı ihyâ nutk-ı can-bahşın dil ü cânı (Macit, 1994: 56)

Bir sözlü iltifat örneği de Nedîm şiir sunmaya ara verdiğinde Damat İbrahim Paşa'nın onu uyarmasıdır:

Ki ya'ni bendene lutf-ı hitâb edüp buyurdun kim
Gel ey bîgâne-meşreb bî-vefâ İstanbul oğlanı

Murâdın hâsıl oldu gayri istignâya çekdin sen
Gelüp hiç etmez oldun arz-ı kâlâ-yı sühândânî

Meger kim kesret-i şugl-i hükûmetden elin degmez
Kalem alup ele zeyn etmege evrâk-ı dîvânı (Macit, 1994: 106)

Hamiler, ölümlerinden sonra unutulmamak ve hayırla yâd edilmek için siyasi ve askerî başarılarını çeşme, cami, kütüphane, medrese gibi mimari eserlerle taçlandırmak isterler; şairler ise bu eserlerin kitabelerine yazılacak şiirin kendi şiirleri olması için adı konulmamış bir yarış içine girerlerdi. Hami, kendisine sunulan şiirlerden birini seçtiğinde şiiri seçilen şair, bu yarışta akranlarını geride bırakmış olurdu. Bu şiiri için hamisinden –kuvvetle muhtemel- ödül alan şairi asıl gururlandıran hiç şüphesiz hamisinin beğenisini ve iltifatını kazanmasıydı.

Damat İbrahim Paşa'nın III. Ahmed'e sunduğu bir arzda, Şehzadebaşı civarında yaptırdığı medrese ve sebil hakkında birçok tarihler yazıldığını, kendisinin güzel olanlardan bazılarını ayırıp gönderdiğini belirtir ve kitabeye yazılacak şiirin kendisi tarafından seçilmesini ister. III. Ahmed'in hatt-ı hümayunu şu şekildedir:

(...) Vehbî'nin târîhi cümleye gâlib lâkin evvelki mısra'ı nâm-ı hümayûn ile bed' olunsa pek pesendide-i âlem olurdu (...) (OA.AE.SAMD.III. 221.21363)

Anlaşıldığı kadarıyla Vehbî, Damat İbrahim Paşa'nın yaptığı ilk elemenden başarıyla geçmiş, III. Ahmed'in takdiriyle de yarışmanın galibi olmuştur.

Kimi zaman ise bu şiirler, haminin siparişi üzerine kaleme alınmıştır. Bu sipariş, haminin mahmisine “Bu işin üstadı sensin.” demesidir; bu, mahmiye haklı bir gurur vesilesi olur. Dürri Divanı'ndaki tarihlerin bir kısmının başlığında yer alan “bâ-fermân-ı hümayûn, fermân-ı şâhenşâh, emr-i 'âlî-şân, me'mûren” benzeri ifadeler, Dürri'nin bu iltifata mazhar olduğunu gösterir.

III. Ahmed ve I. Mahmud Dönemi'nde İran ile ilişkilerin inişli çıkışlı bir seyir takip etmesi, İran'la diplomatik ilişkiler kurulmasına ve İran'a elçiler gönderilmesine neden olmuştur. Aynı medeniyet dairesinde bulunan, sadece siyasi ve askerî alanda değil kültür ve sanat alanında da yarışan bu iki devlet, seçtikleri elçilerde her bakımdan bir donanım aramışlardır. Şiirin de iki toplum arasında bir rekabet konusu olduğu düşünüldüğünde elçi olacak kişinin şiirden anlayan hatta şiir söyleyen biri olmasına dikkat edilmiştir. Durum böyle olunca haminin kendisine bağlı şairlerden birini seçmesi, seçilenin nüfuz ve itibarını artıracak bir tavır olarak görülebilir.

Payitahttan İran'a ve Hindistan'a elçi olarak görevlendirilenlerin kimlikleri ve İzzî'nin Trabzonî Sâlim Mehmed Efendi'nin neden elçilikle görevlendirildiğini dile getirirken kullandığı “şî'r ü inşâda akrânının müsellemi” (İzzî, 2019: 59) ifadesi bu görüşü doğrular niteliktedir. III. Ahmed ve I. Mahmud Dönemi'nde elçilikle görevlendirilen veya elçiyle aynı heyette bulunan kişiler şunlardır:

Tablo 2. Elçiler

Elçi	Elçilik Görevi	Tarih
1 Dürrî Ahmed Efendi	İran Elçiliği	1131
2 Râşid Mehmed Efendi	İran Elçiliği	1141
3 Münîf Mustafa Efendi	İran Elçiliği	1154
4 Sâlim Mehmed Efendi	Hint Elçiliği	1157
5 Kırımlı Rahmî Ağa	İran Elçiliği	1159

1.2.4. Davet

1.2.4.1. Elçi Kabulleri

Siyasi alan rekabet hâlinde olan Osmanlı Devleti ve İran'ın sanatsal alandaki rekabetlerinin görünür olduğu ortamlardan biri de elçi kabulleri idi. 1134'te İran elçisi Murtaza Kulu Han, henüz Erzurum'dayken “ser-âmed-i şu'arâ-yı Rûm”un kim olduğunu sormuş, “Kâmî” cevabını alınca Farsça ve Türkçe gazel yazarak nazire beklentisi²⁰ içine girmişti (Râşid vd, 2013: 1271).

²⁰ Bu beklenti birçok şair tarafından karşılanmış ve nazireler Damat İbrahim Paşa'nın onayından geçtikten sonra Murtaza Kulu Han'a sunulmuştur.

Elçi İstanbul'a varıp ikametgâhına yerleştirilince Damat İbrahim Paşa; Es'ad Efendi²¹, Dürrî Ahmed Efendi, Seyyid Vehbî Efendi ve Sa'dî Efendi'yi Elçi Han'la maarif sohbeti yapmaları için görevlendirmiştir (Uslu, 2017: 157).

Murtaza Kulu Han'ın Damat İbrahim Paşa tarafından kabulünde söz Boğaz'ın güzelliklerine gelince Dürrî ve Râşid, "Hisar"ı betimleyen şiirlerden örnekler okumuş, İbrahim Paşa ise Hint Elçisi Hacı Muhammed'in bir rubaisini hatırlatmış, Dürrî ve Râşid ise bu rubaiyi şerh etmişlerdir.

Damat İbrahim Paşa'nın Elçi Han'a Kâğıthane'de verdiği ziyafette de şairler bulunmuştur. Osmanzâde Tâ'ib Efendi, "İcmalü't-tevarih" adlı eserini Damat İbrahim Paşa'ya bu ziyafette sunmuş, Nedîm²² ve Seyyid Vehbî kaside okumuştur (Uslu, 2017: 167).

Bütün bu ayrıntılar, iki devlet arasındaki rekabetin sanat alanına yansımalarını ve Damat İbrahim Paşa'nın Osmanlı şiirini hangi şairlerin temsil edebileceği noktasındaki tercihlerini gösterir. Şairler ise Osmanlı şiirini temsil etmekle görevlendirildikleri için diğer şair akranlarına bir üstünlük kurmuşlardır.

Tablo 3. Elçi Kabullerinde Görevlendirilen Şairler

	Elçi	Ev Sahibi	Görevli Şairler	Tarih
1	Murtaza Kulu Han	Damat İbrahim Paşa	Râşid Mehmed Efendi Dürrî Ahmed Efendi Seyyid Vehbî Efendi Nedîm Ahmed Efendi Nahîfî Efendi Es'ad Efendi Sa'dî Efendi	1134
2	Murtaza Kulu Han	Kaptan Mustafa Paşa	Selîm Efendi, İlmî Ahmed Efendi Yanyavî Es'ad Efendi Seyyid Vehbî	1134
4	Abdülaziz Sultan	-	Habeşizâde Rahîmî Bey	1138
3	Namdar Muhammed Han	Damat İbrahim Paşa	Çelebizâde İsmail Âsım Hirevî Fâ'iz Efendi Mühürdar Abdî Ağa	1141

²¹ Bu dönemde yaşamış "Es'ad" mahlasını kullanan ve müderris olan iki kişi vardır. Bunlar Yanyalı Es'ad Efendi ve daha sonra şeyhülislam olan Es'ad Efendi'dir.

²² Nedîm'in bu ziyafette okuduğu kasidenin İstanbul kasidesi olduğu düşünülebilir.

1.2.4.2. Eğlence Meclisleri

III. Ahmed Dönemi'nin öne çıkan olaylarından biri de kimi zaman III. Ahmed, kimi zaman Damat İbrahim Paşa, kimi zaman da Kethüda Mehmed Paşa ve Kaptan Mustafa Paşa'nın düzenlediği helva sohbetleri ve lale çerağanlarıdır. Bununla birlikte I. Mahmud'un da Topkapı Sarayı'nda lale çerağanları düzenlediği bilinmektedir. Çoğu zaman katılımcı sayısı oldukça sınırlı olan bu eğlencelere davet edilmek büyük bir onurdu. Dolayısıyla hami, düzenlediği böyle bir eğlenceye bir şairi davet ettiğinde onu onurlandırarak himaye etmiş oluyordu.

Bu eğlencelere katılan şairlerden bazıları şunlardır: Nedîm, Râşid, Şâkir, Vehbî, Trabzoni Sâlim, Reşîd, Hıfzî, Dâniş, Râzî, İshak.

1.2.4.3. Huzur Dersleri

Huzur dersleri, 1172'de III. Mustafa'nın fermanıyla devletin işleyişine dâhil olmuş ve kurumsallaşmıştır. Bununla birlikte bu derslerin III. Ahmed Dönemi'nde de örneklerinin görüldüğü bilinmektedir. III. Ahmed'in sadrazamı Damat İbrahim Paşa, 1136'dan itibaren 1140'a kadar²³ her ramazan ayında, sarayında²⁴ dönemin ulemasına "Tefsir-i Kâdî" ve "Tefsir-i Beyzavî"den seçilen konuları okutmuş ve onları ilgili meseleler hakkında tartıştırmıştır. Bunların 1140 Ramazan'ında yapılanına III. Ahmed de katılmıştır.

Damat İbrahim Paşa'nın düzenlediği bu huzur derslerinin katılımcıları büyük ölçüde "mevâli-i i'zam" ve "müderrişîn" arasından seçilmiştir. Eldeki bilgilere göre bu derslerde şu on beş kişi yer almıştır: Numan Paşa Hocası Seyyid Ahmed Efendi, Kaptan Mustafa Paşa, Çelebi Mehmed Efendi, Mehmed Bey, Mestcizade Abdullah Efendi, Nedîm Ahmed Efendi, İlmî Ahmed Efendi, Râzî Abdüllatif Efendi, Pîrîzâde Sâhib Mehmed Efendi, Neylî Ahmed Efendi, Salih Efendi, Halil Efendi, Darendeli Mehmed Efendi, Kösec Veli Efendi, Şâmî Ahmed Efendi.

²³ Bu derslerin Damat İbrahim Paşa Dönemi'nin sonuna kadar devam ettiği ileri sürülebilir. Çelebizade İsmail Asım'ın tarihi İbrahim Paşa'nın son yıllarına yer vermediği için 1140 tarihi zikredilmiştir.

²⁴ 1140'ta düzenlenen huzur dersinin "saray-ı âsafi"de gerçekleştiği bilinmektedir. Bu bilgiden hareketle diğerlerinin de aynı yerde gerçekleştiğini söylemek yanlış olmaz.

Bu kişilerden Nedîm Ahmed Efendi (ö.1143), İlmî Ahmed Efendi, Râzî Abdülatif Efendi, Pîrîzâde Sâhib Mehmed Efendi ve Neylî Ahmed Efendi'nin ilmiye sınıfından olmalarının yanı sıra şairlikleriyle de temayüz etmiş olması dikkat çekicidir. Bu kişilerin ortak özelliği, “dergâh-ı âsafîye ta'alluk-ı tâm” ile bağlı olmalarıdır. Sadaret kaymakamı olmasıyla birlikte birçok vesileyle Damat İbrahim Paşa'ya şiirler sunan bu kişiler, onun sadrazamlığı döneminde meslek hayatlarında yükselmişlerdir. Bu yükselişte Damat İbrahim Paşa'nın olumlu tesiri oldukça belirgindir. Nedîm'in yüksek rütbeli medreselerin ilki olan hariç rütbeli bir medreseye atanması bu bağlılıkla açıklanabilir. İlmî, Râzî, Neylî ve Sâhib ise müderris iken yüksek rütbeli kadılıklara bu bağlılık sayesinde yükselmiş olmalıdır. Çelebizâde İsmail Âsım'ın deyimiyle bu bağlılık sayesinde “magbût-ı enâm” olmuşlardır.

Damat İbrahim Paşa, kendi yetiştirmeleri arasında gösterilebilecek bu kişileri huzur dersi vesilesiyle has meclislerine davet ederek onların toplum içindeki itibarını da yükseltmiş oluyordu. Bu kişiler, Çelebizâde İsmail Âsım'ın deyimiyle “eyyâm-ı mübâreke-i ramazânda huzûr-ı âsaf-ı celilü'ş-şânda Tefsîr-i Beyzâvî tedrîs ü takrîri ile beyne'l-akrân tekâmîl-i sermâye-i ta'ayyün ü 'unvân” (Râşid vd, 2013: 1593) eylemişlerdi. Kazandıkları itibarın yanı sıra her huzur dersinin sonunda Damat İbrahim Paşa tarafından “suf ferâce ve atıyyeler” ile (Râşid vd, 2013: 1594) ödüllendirilmişler hatta bunların birinde mevali-i izama arpalık ihsan edilmiş ve Nedim kendinden kıdemli müderrislerin önüne geçirilerek terfi ettirilmiştir (Râşid vd, 2013: 1593).

Tablo 4. Huzur Derslerinin Şair Katılımcıları

	Şair Katılımcılar	Tarih
1	Nedîm Ahmed Efendi, İlmî Ahmed Efendi, Râzî Abdülatif Efendi	Ramazan 1136
2	İlmî Ahmed Efendi, Râzî Abdülatif Efendi, Pîrîzâde Sâhib Mehmed Efendi, Neylî Ahmed Efendi, Nedîm Ahmed Efendi	Ramazan 1137
3	İlmî Ahmed Efendi, Pîrîzâde Sâhib Mehmed Efendi, Râzî Abdülatif Efendi, Nedîm Ahmed Efendi	Ramazan 1138
4²⁵	İlmî Ahmed Efendi, Pîrîzâde Sâhib Mehmed Efendi	Ramazan 1139

²⁵ Râzî Abdülatif Efendi Edirne Kadılığına, Mestcizade Abdullah Efendi Bursa Kadılığına, Neylî Ahmed Efendi ise Mısır Kadılığına atandığından bu huzur dersinde bulunamamışlardır. Bununla birlikte ilgili dersin katılımcıları arasında Nedîm de sayılmamıştır.

1.2.4.4. Tercüme Heyetleri

18. yüzyılın ilk yarısında tercüme faaliyetlerinin Damat İbrahim Paşa Dönemi'nde yoğunlaştığı bilinmektedir. Damat İbrahim Paşa, tercüme için kimi zaman tek bir kişiyi görevlendiriyor, kimi zaman da heyetler oluştuyordu. Tercüme faaliyetlerini hızlandırarak hem kültür hayatına katkıda bulunuyor hem de kendi seçtiği kişilere yeni bir görev bularak onları farklı bir şekilde onurlandırmış oluyordu.

Damat İbrahim Paşa'nın tercüme faaliyetlerinde görevlendirdiği şairlerden bazıları şunlardır: Nedîm, Mirzazade Sâlim, Râzî, Fasîhî, Nahîfi, Sa'dî (Aydüz, 1997: 143-170).

1.3. Edebî Muhitlerin Oluşumu ve Devamlılığı

Anadolu'da Beylikler Dönemi'nde, Osmanlıların siyasi birliği sağlamasıyla birlikte Osmanlı başkentlerinde ve şehzade sancaklarında büyüklü küçüklü edebî muhitlerin şekillendiği bilinmektedir. Devletin büyümesi ve güçlenmesine paralel olarak kültür ve sanat hayatında da gelişme ve canlılık gözlenmiş; bu gelişme ve canlılık 18. yüzyıla kadar devletin içinde bulunduğu duruma, padişah ve diğer devlet görevlerinin ilgisine bağlı olarak artmış veya azalmıştır.

Peki, bir edebî muhitin canlanmasını, gelişmesini ve bu edebî muhiti oluşturan şairlerin açılımlarla edebî hayata yenilikler getirmesini sağlayan etkenler nelerdir? Bunu Haluk İpekten şu sözlerle açıklamıştır:

“Türk edebiyatının hangi şartlar altında gelişme imkânı bulduğunu araştırırken sanatkârların bazı devirlerde ve bazı merkezlerde toplandıklarını görüyoruz. Bu topluluklar daima edebiyata ehemmiyet veren, cömertlikleri ile sanatkârları koruyan, kıymetli eserleri mükâfatlandıran şahsiyetlerin tesiriyle olmuştur. Böylece bu kümelenmelerden muhtelif devirlerde ve belirli şahsiyetlerin etrafında birer edebî muhit meydana gelmiştir.” (İpekten, 1996: 11)

²⁶ Bu huzur dersine III. Ahmed de katılmıştır.

İpekten, bu sözleriyle bir edebî muhitin oluşmasını sağlayan en önemli şartı açıklamıştır: Cömert, sanatsever bir hami. Halil İnalçık ise İpekten'in çizdiği hami portresini belirginleştirmiş ve himayenin gerekliliğini şu sözlerle ortaya koymuştur:

“Matbaanın geniş kitlelere okuma imkânı verdiği, böylece edebî ve ilmî eserlerin, yazarına geçimi için yeterince gelir kaynağı sağladığı dönem gelinceye kadar, bilgin ve sanatkâr, hükümdarın ve seçkin sınıfın desteğine muhtaç idi. ‘Sâhib-i mülk’ hükümdar; bilgin ve sanatkârın en önde gelen veli-nimeti, hamisi idi.” (İnalçık, 2015: 7-8)

Güçlü, sanatsever ve cömert bir haminin²⁷ bulunmadığı bölgelerde dikkate değer edebî muhitlerin oluşmadığı görülmektedir. Haminin edebî muhitin oluşumundaki rolü şöyle açıklanabilir: Bir sanatkâr, eserinin kıymetini bilecek, eseri vesilesiyle kendini ödüllendirecek, akranları arasında öne çıkararak itibarını artıracak bir hami arayışına girer. Bu özellikleri taşıyan kişi, ancak sanatkârın bulunduğu bölgedeki nüfuz ve güç sahibi kişi veya kişiler olabilir. Sanatkâr, eserini bu kişiye sunar ve beklentilerinin karşılanmasını umar. Sanatkârın hami tarafından beklentisinin karşılanarak memnun edilmesi, onu takdir gören hüneriyle eser üretmeye teşvik eder. Artık gerek kazanımlarını muhafaza etmek gerekse kazanımlarına yenilerini eklemek arzusuyla hünerini kullanmaya devam eder. Bu durum, diğer şairlere örnek olur ve onlar da tıpkı akranları gibi hamilerine eser sunarak onun elde ettiği kazanımlara sahip olmayı arzular.

Bu döngü, edebî muhitin bulunmadığı yerde bir edebî muhit oluşmasını sağlar. Yerleşik bir edebî muhitin olduğu yerde ise edebî muhitin genişlemesine ve canlanmasına uygun zemini hazırlar.

Sanatkâr, beklentisi karşılanmadığı takdirde eserini sunacak ve takdir edecek başka bir hami arayışına girecektir. Bulunduğu yerde böyle bir hami bulamıyorsa ya kaderine küserek hünerini kullanmayı bırakacak ya bu hüneri sayesinde değer görme ümidini yitirecek ya da değer göreceği, takdir edileceği yeni bir kapı arayışına girecektir.

²⁷ 35 şairin divanlarının taranması sonucunda elde edilen verilere göre “hükümdarlık (güç)”, “cömertlik”, “şairlik”, “bilgili olma” ve meclisi olma” şairlerin ideal bir hükümdarda aradıkları özellikler arasındadır (Yazar vd, 2015: 2205-2230). Bu sonuçlardan hareketle şairlerin bir bakıma ideal bir hami portresi çizdikleri de söylenebilir.

Yerleşik bir edebî muhitin durumunu etkileyen bir diğer etken ise istikrardır. İstikrarsızlığın hâkim olduğu dönemlerde hami pozisyonunu üstlenmesi muhtemel kişiler, etraflarında şairler kümelenemeden görevlerini kaybeder²⁸ ve himaye kurumu işlerlik kazanamaz. Bu durum da edebî muhiti olumsuz etkiler.

İstikrarın her durumda olumlu etki gösterdiği de söylenemez. İlgisiz bir yöneticinin veya daha az ilgili bir haminin uzun bir müddet iktidarda kalması, edebî faaliyetteki canlılığın artmasını sağlamaz. En ideal dönemler, ilgili ve cömert bir haminin istikrarlı bir biçimde görevde kaldığı dönemlerdir. Bu dönemlerde hami etrafındaki kümelenmeler belirginleşir, hami şairleri tanır ve onları himayesinden takdir ettiği ölçüde yararlandırır.²⁹

Bu bağlamda üzerinde durulması gereken bir nokta da edebî muhiti oluşturan şairlerin ürettikleri eserlerin niteliği olmalıdır. Haminin baskın niteliği ile edebî muhiti oluşturan şairlerin üretim süreçlerinde geliştirdikleri tutum arasında yakın bir ilişki olduğu iddia edilebilir. Cömertliğiyle tanınan, başka bir deyişle baskın özelliği cömertlik olan bir haminin etkin olduğu dönemde şairler tarafından ortaya konan ürünün niteliği ön planda tutulmayabilir. Çünkü şiir cömert ancak beğeni düzeyi yüksek olmayan, şiir geleneğini bilmeyen bir hamiye sunulacaktır. Şair, zaten ödüllendirileceğinin farkında olduğundan durumu kurtarır bir şiirle hamisini memnun edebilir.³⁰

Ancak hami, cömertliğin yanı sıra iyi ile kötüyü ayırt etme kabiliyetine sahip bir kişiye yazılanlara daha fazla özenildiğini hatta haminin zevkine uygun yazıldığını düşünmek yanlış olmaz. Hamilerin zaman zaman ortaya konan ürüne eleştirel bir gözle

²⁸ Sevda Önal Kılıç, bu durumun hami sultanların sanatçıları tanıyıp değerlendirmesine olanak tanımadığını belirtir (Kılıç, 2016: 149). Bu durumun ikincil hamiler olan sadrazamlar ve diğer yüksek rütbeli devlet memurları için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

²⁹ İstanbul'un dışında -Diyarbakır müstesna tutulursa- dikkate değer bir edebî muhitin şekillenmemesinin en önemli nedenlerinden biri istikrar eksikliğidir. Şehzadelerin sancağa çıkma usulünün kaldırılması, şehzade sancaklarındaki edebî faaliyeti oldukça kısıtlamıştır. Osmanlı coğrafyasının çeşitli bölgelerinde "paşa" rütbesiyle valilik yapan yöneticiler bulunmaktadır. Elbette bunların arasında hami niteliğine sahip kişiler de vardır ancak bu kişilerin bulundukları bölgede uzun süre görev yapmalarına izin verilmemesi, bu bölgelerde edebî muhitlerin gelişimini engellemiştir. Hekimoğlu Ali Paşa'nın Trabzon valiliği uzun sürseydi muhakkak bugün Trabzon edebî muhitinden söz edilebilecekti. Seyyid Abdullah Paşa valiliğini üstlendiği bölgelerde uzun süre kalabilseydi oralarda da bir edebî muhitin oluşacağını söylemek yanlış olmaz.

³⁰ Baltacı Mehmed Paşa'nın böyle bir hami olduğu düşünülebilir. Biyografik kaynaklar onun şiire bakışı hakkında bilgi vermediği gibi ilim sahibi bir kişi olduğu noktasında da herhangi bir ipucu vermez. Ancak Baltacı Mehmed Paşa, şairlerin gözünde cömert bir hamidir.

yaklaşarak onun olumlu ve olumsuz taraflarını ele aldığı örneklerle karşılaşılmaktadır.³¹ Haminin bu tavrı, şairin üslubunu hamisinin zevkine göre şekillendirmesi sonucunu doğurur. Halil İnalcık bu durumu şu sözlerle dile getirmiştir:

“(…) belli bir sanat zevki ve anlayışına sahip patronun himayesi altında sanatkâr, ona göre eser vermeye özenirdi. Muhteşem Süleyman döneminde Osmanlı klasik kültürü yüksek sanat eserleri vermişse, bunda Padişah’ın yüksek sanat anlayışının önemli bir payı vardır. Hatta diyebiliriz ki sanat ve bilim eserlerinin kalitesini ve sanatkârın şöhretini çok kez hükümdar belirlerdi. Bir eserin “makbul ve mu’teber olması” her şeyden önce sultanın iltifatına bağlıydı.” (İnalcık, 2015: 13)

Bu noktalar dikkate alınarak değerlendirildiğinde 18. yüzyılın ilk yarısında İstanbul’daki edebî muhitin kısmi dalgalanmalar olmakla birlikte canlılığını sürdürdüğünü söylemek mümkündür.

1.3.1. III. Ahmed Dönemi’nde Edebî Muhit

18. yüzyılın ilk padişahı 27 yıl gibi uzun bir süre tahtta kalan III. Ahmed’dir. III. Ahmed’in bu süre zarfında yönetimde istikrara önem verdiği söylenebilir. Bu dönemde, Sadarette on üç farklı isim bulunsa da öne çıkan dört sadrazam vardır. Bu sadrazamlar, 4 yıl 3 ay görevde kalan Çorlulu Ali Paşa, 2 yıl sekiz ay görevde kalan Baltacı Mehmed Paşa, 3 yıl 4 ay görevde kalan Şehit Ali Paşa ve 12 yıl 4 ay görevde kalan Damat İbrahim Paşa’dır. Kabaca 27 yıllık saltanat süresinin 22 yılında devlet idaresi bu dört ismin elinde bulunmuştur.³² Dolayısıyla III. Ahmed Dönemi’nde canlı bir edebî muhitin oluşumunu destekleyen istikrar şartı büyük ölçüde gerçekleşmiştir.³³

1703-1730 Dönemi’nin hiç şüphesiz en güçlü hamisi, padişah olan III. Ahmed idi³⁴. Edebî muhiti şekillendiren, muhitteki hareketlenmeyi doğrudan etkileyen

³¹ III. Ahmed, bu özellikleri taşıyan bir hamidir. Çeşitli tutumlarıyla şairleri kendi zevki doğrultusunda yönlendirmiştir.

³² Bu noktada şunu da ilave etmek gerekir: Şehit Ali Paşa’nın selefleri olan Ağa Yusuf Paşa, Silahtar Süleyman Paşa ve Hoca İbrahim Paşa, Sadarette bulunsalar da söz sahibi olan Şehit Ali Paşa’dır. Aynı durum Damat İbrahim Paşa için de geçerlidir. Hacı Halil Paşa ve Nişancı Mehmed Paşa etkin isimler değildi. Devletin idaresi fiilen Damat İbrahim Paşa’daydı.

³³ Şeyhülislamlık, Kaptan-ı deryalık, Sadaret Kethüdalığı, Defterdarlık gibi görevlerde de özellikle Damat İbrahim Paşa Dönemi’nde bir istikrar bulunduğu görülmektedir.

³⁴ Bir padişah her zaman en etkin hami olmayabilir. II. Mustafa Dönemi’nde edebî muhiti yönlendiren kişinin devletin idaresi üzerinde güçlü bir etkisi olan ve sekiz yıl Şeyhülislamlık makamında bulunan Feyzullah Efendi olduğu söylenebilir.

kişilerin başında o vardı. “Necîb” mahlasını kullanarak şiir yazan (İlhan, 2016), şiirle yakından ilgilenen ve şairleri yönlendiren III. Ahmed, zaman zaman geliştirdiği tutumlarla şairlerin kendi aralarında daha güzele ulaşmak için yarışmalarını teşvik ederek şiir piyasasının canlanmasını sağlamıştır.

Bu tutumlardan örneğine en sık rastlananı hiç şüphesiz şairlere ihsanda bulunması ve görev tevcih etmesidir. Şeyhülislam İshak Efendi’ye verdiği 100 altın (OA.TSMA.d. 2371.9), Halep’te bulunan Nâbî’ye gönderdiği 40 altın (OA.TSMA.d. 2358.318), Arpaeminizade Sâmi’ye verdiği 30 altın (OA.TSMA.d. 2363.5) III. Ahmed’in şairlere ihsanlarından sadece birkaçıdır. Rezmî Mehmed Bey’e Kapıcılar Kethüdalığını, Na’tî Mustafa Efendi’ye Silahtar Kâtipliğini, Mâdih Mustafa Efendi’ye Karaçelebizade Medresesi Müderrisliğini, Dürrî Ahmed Efendi’ye Küçük Evkaf Muhasebeciliği görevlerini tevcih eden de odur.

III. Ahmed bunların yanı sıra şairleri hatt-ı hümayunlarıyla da teşvik etmiş bir hamidir. Bunlardan en bilineni Osmanzade Tâ’ib Ahmed’i yazdığı bir tarih üzerine bir hatt-ı hümayunla “melikü’ş-şu’arâ” ilan etmesidir (Safâyî, 2005: 121). Başka bir hatt-ı hümayununda da “Âferin, sad âferin” sözleriyle yine Osmânzade Tâ’ib’e iltifat etmiştir (AE.SAMD.III. 225.21710).

Bu hatt-ı hümayunların tek etkisinin Osmanzade Tâ’ib’in itibar kazanması olarak görülmesi, büyük fotoğrafın tam olarak algılanmasını önler. Bu hatt-ı hümayunlar şair kamuoyunda iyi şair / kötü şair tartışmasının önünü açmıştır. Önce Tâ’ib, bu hatt-ı hümayundan aldığı güçle şairleri değerlendiren bir kaside kaleme almış; bu kasidedeki değerlendirmelerden incinen diğer şairler, cevap olarak kasideler yazmışlardır.³⁵ Tâ’ib’in vekâleti kendisine bırakmasıyla Seyyid Vehbî de şairleri değerlendirdiği bir kaside yazmış, Tâ’ib’in övgü ve yergilerine yenilerini eklemiş ve tartışma zemininin devamını sağlamıştır.

Bununla birlikte bu hatt-ı hümayun, şairlere, III. Ahmed’in şiirden zevk alan bir hami olduğunu açıklıkla göstermiştir. O hâlde güzel bir şiir yazıldığında III. Ahmed bunu inceleyecek ve beğenirse şairini “hatt-ı hümayun”la ödüllendirecektir. Şairlerin

³⁵ Dürrî biraderi Sa’dî bu şairlerden biridir (Hakverdioğlu, 2007: 380-382). Anlaşıldığı kadarıyla Cevapname’sini Damat İbrahim Paşa’dan izin alarak yazmıştır. Aslında aksini düşünmek de mümkün değildir çünkü bu, gücünü III. Ahmed’den alan Tâ’ib’e, dolayısıyla III. Ahmed’e karşı çıkmak anlamına gelirdi. O hâlde hem III. Ahmed hem de Damat İbrahim Paşa, yaşanan bu tartışmalardan memnundur ve bu tartışmaların devamını teşvik etmişlerdir.

zihinlerinde beliren bu düşünce, onların sanat üretimi üzerinde olumlu etki yaratmış ve şairleri kendi aralarında bir yarış içine sokmuştur.

Damat İbrahim Paşa'nın bu yarışı körüklediğini söylemek yanlış olmaz. Yaptırdığı Darülhadis için kendisine sunulan tarihlerden beğendiklerini III. Ahmed'e bir arzla sunup onun görüşünü istediğinde aldığı cevap dikkate değerdir:

“(...) Vehbî'nin târihi cümleye gâlib lâkin evvelki mısra'ı nâm-ı hümayun ile bed' olunsa pek pesendide-i âlem olurdu (...) (AE.SAMD.III. 221.21363)

Cevaptan anlaşıldığı kadarıyla III. Ahmed bu şiirleri okumuş, beğenisine göre değerlendirerek bir sonuca ulaşmış ve bir öneri sunmuştur: Nâm-ı hümayun başa alına! Bir tutumun etkili olması, ancak aleniyet kazanmasıyla mümkün olabilir. Bu emir, Damat İbrahim Paşa tarafından Seyyid Vehbî'ye iletilmiş, Seyyid Vehbî de şiirini III. Ahmed'in önerisi doğrultusunda değiştirmiştir (Dikmen, 1991: 416). Bu durumdan dönemin diğer şairlerinin de haberdar olduğunu varsaymak gerekir. Bu olaydan şairlerin şu sonuca ulaştığı düşünülebilir: III. Ahmed kendisine sunulan şiirleri okumaktadır ve adının şiirin başında olması gerektiğini düşünmektedir. O hâlde ben de şiirimi onun isteği doğrultusunda yazmalıyım. Dolayısıyla bu örnek de III. Ahmed'in şairleri yönlendirdiğinin açık bir göstergesidir.³⁶

III. Ahmed'in şairleri teşvik eden bir diğer tutumu ise onlarla aynı meclisleri paylaşmasıdır. Dönemin lale çerağları ve helva sohbetleri şairlerin de davet edildiği has meclislerdi. Elbette bu meclislere davet edilenlerin tek özelliği, şair olmak değildi ancak şairlikleri ayırıcı özelliklerinden biriydi. Bu meclislere aynı zamanda birer müderris olan Nedîm, Vehbî, Âsım davet ediliyordu ancak onlardan daha kıdemli diğer müderrisler davet edilmiyordu. Aynı zamanda birer kadı olan Râzî ve Râşid davet ediliyordu ancak daha yüksek payeli kadılar davet edilmiyordu. Şair olan kâtiplerden Rahmî ve İzzet bu meclislerde bulunabiliyordu ancak diğerleri bulunamıyordu. Bu durum, seçkin bir şair grubunun ortaya çıktığını göstermekle birlikte şair olsa da nispeten zayıf olanlar veya haminin beğenisine hitap edemeyenler bu meclislere dâhil olamıyordu. Akranlarına eşitlenmek isteyen bu şairlerin önünde iki

³⁶ Ayrı bir araştırmanın konusu olmakla birlikte diğer şairlerin III. Ahmed'in bu talebine kayıtsız kalmadığı söylenebilir. Yazılan tarih kıtalarının büyük bir bölümünde “nâm-ı hümayûn” başa alınmış, bu uygulama I. Mahmud'a sunulan şiirlerde de devam etmiştir.

seçenek vardır: Ya daha güzel eserler üreterek kendilerini ispat edecekler ya da kendilerine verilene rıza göstereceklerdir.³⁷

Sa'dî'nin, gücünü III. Ahmed'den alan Tâ'ib'e Damat İbrahim Paşa'dan izin alarak cevap mahiyetinde yazdığı kasidede şairliğini Nedîm, Râşid, Reşîd, Vehbî, Neylî, Kâmî ve Kelîm'in şairliğiyle karşılaştırarak övmesi, bu duruma razı olmadığını göstermektedir (Hakverdioğlu, 2007: 382). Neylî'nin diğer şairlere meydan okuyarak bir beyitte sekiz ayrı tarih düşürdüğü kıtayı yazma amacı da kendisinin büyük bir şair olduğunu ispatlamaktır (Hakverdioğlu, 2019: 384-385). Vahîd Mahtûmî,

Çıkardı Dürri'yi gözden felek Nâbî vefat itdi

Ferâgat itdi Tâlib nazmı Ârif ihtiyâr oldı

sözleriyle (Kahraman, 1995: 359) en üstün şairin kendisi olduğunu iddia ederken aynı zamanda bulunduğu makamın da en azından sözünü geçirdikleriyle eşitlenmesini istemektedir. Esasında sunulan kasidelerin fahriye bölümlerinde mealen “En büyük şair benim.” diye seslenen şairler, kazanım elde etmek, elde ettiği kazanımlarını korumak veya yeni kazanımlar sağlamak istemektedir. Elbette iddialı şairlerin dışında “Tutsaydın elini fakirin, seni böyle mi överdim? Mutlaka daha iyisini yazardım.” mealinde hamisinin korumasına mazhar olmak isteyen şairler de vardı. Bu örnekler, himaye bulmuş ve himaye arayan şairler arasındaki rekabeti göstermesi açısından önemlidir.

Bu bağlamda Tâ'ib'in, şairleri değerlendirdiği şiirinde Nedîm'e yer vermemesi üzerinde durmak gerekir. Tâ'ib, bu şiirinde mevaliden Kâmî ve Neylî'yi, müderrislerden Âsım ve Râşid'i büyük şairler arasında sayar ancak Nedîm'e değinmez. Acaba Nedîm'i gerçekten büyük bir şair olarak görmüyor muydu? Ya da Nedîm'deki dehayı yerinin sarsılmaması için mi görmezden gelmişti? Bu soruların cevabını kesin olarak bilmek mümkün olmasa da 1133'te kaleme aldığı

³⁷ Tarih alanında çalışanların konusu olmakla birlikte bu rıza göstermeyenlerin yaşadığı huzursuzluğun isyana dönüşmesi muhtemeldir. Patrona İsyanı'nın nedenleri arasında bu huzursuzluğun bulunduğu da düşünülebilir. Aynı durumun güçlü bir ikinci kişi olan Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin de başına geldiği düşünülebilir.

Vekâletname'sinde³⁸ Vehbî, Nedîm'i anmak durumunda kalmıştır. Bunda Nedîm'in bu tarihte Damat İbrahim Paşa ve III. Ahmed'in beğenisini kazanmasının payı olduğu söylenebilir. Vehbî nasıl olurdu da en büyük hamilerinin görüşlerini dikkate almazdı?³⁹

Böyle bir himaye zemininde şairliğin kişinin itibarını ve mevkisini artırdığı algısı yerleştikçe haminin sunduğu ayrıcalıklardan yararlanma arzusu pekişmekte; şairlerin daha iyiyi bulma gayretleri alevlenmekte, akranlarının gerisine düşenlerin sızlanmaları artmaktaydı.

III. Ahmed'in 27 yıllık saltanatı süresince kendi etkisinin dışında edebî muhitteki ilk hareketlenme, III. Ahmed Dönemi'nin 4 yıl 3 ay gibi bir süreyle Sadarete en uzun kalan ikinci ismi Çorlulu Ali Paşa Dönemi'nde görülür. Çorlulu Ali Paşa, istikrarlı bir yönetimin temsilcisiyse de sağladığı himaye, edebî faaliyeti teşvik edecek düzeye ulaşmamıştır.

Bunun nedenini Çorlulu Ali Paşa'nın kişiliğinde aramak gerekir. Biyografik kaynaklar onun başarılı bir devlet adamı olduğunu belirtirler ancak şiire yaklaşımı hakkında bilgi vermezler, cömert olduğu hususunda herhangi bir vurgu yapmazlar. Yaklaşık dört yıl Sadarete kalsa da onunla ilişkisi olduğu tespit edilebilen sadece 15 şair vardır. Bu şairlerden sadece 10'u onun cömert olduğuna değinmişlerdir. 4 yılda Çorlulu Ali Paşa'ya sadece 44 şiir sunulmuştur. Bunların da 20'sini Dürrî ve Şehdî kaleme almıştır. Çorlulu Ali Paşa bu on beş şairden bir vesile ile 4'üne -Sâbit, Şermî, Dürrî ve Şehdî- himaye göstermiştir.

İki kere sadarete gelip iki yıl sekiz ay bu görevi yürüten Baltacı Mehmed Paşa'nın şairlere yaklaşımı ise Çorlulu Ali Paşa'ya oranla daha olumlu görünmektedir. Baltacı Mehmed Paşa inamda bulunarak ve görev vererek şairleri desteklemiş; bu yaklaşım edebî muhitte bir miktar canlanma görülmesini sağlamıştır. Ancak Baltacı Mehmed Paşa'nın görev süresinin kısa ve kesintili olması, edebî muhitteki canlılığın istenen düzeye ulaşmasını önlemiştir. Yine de Baltacı Mehmed Paşa'yla ilişkili

³⁸ Bu şiir Tâ'ib'in Seyyid Vehbî'yi kendisine vekil tayin etmesi sonucunda yazılmıştır. Elbette sadece Tâ'ib'in Seyyid Vehbî'yi vekil tayin etmesi yeterli değildi aynı zamanda Damat İbrahim Paşa'da fermanıyla bu şiirin yazılmasının önünü açmıştır (Dikmen, 1991: 31-44).

³⁹ Burada Seyyid Vehbî'nin Vahîd Mahtûmî'nin divanına yazdığı takrizi hatırlatmak gerekir. Vehbî, bu takrizde övgüyle söz ettiği Vahîd Mahtûmî'yi Vekâletname'sinde yermiştir. Hiç şüphesiz bunun sebebi Damat İbrahim Paşa'nın Vahîd Mahtûmî'den hoşlanmamasıdır.

şairlerin ve ona sunulan şiirlerin sayısı Çorlulu Ali Paşa'yla ilişkili şairlerin ve ona sunulan şiirlerin sayısından fazladır. Baltacı Mehmed Paşa'yla ilişkisi tespit edilen 16 şair vardır. Bu şairler Baltacı Mehmed Paşa'ya 46 şiir sunmuştur. Baltacı Mehmed Paşa bu on altı şairden bir vesile ile 5'ine -Nâbî, Sâbit, Şehdî, Aklî, Dürrî- himaye göstermiştir.

III. Ahmed Dönemi'nin ilk büyük şair hamisi, hiç şüphesiz, 3 yıl 4 ay Sadarete bulunan Şehit Ali Paşa'dır. Biyografik kaynaklara göre Şehit Ali Paşa, "âlim ve fazıl", aynı zamanda cömerttir. Bu özelliklerinden olsa gerek kariyerinin daha ilk dönemlerinde şairlerin ilgi odağı olmuştur. III. Ahmed onu silahtarlığa getirerek ödüllendirdiğinde dönemin büyük şair ve hattatı, sabık Rumeli Kazaskeri Abdülbaki Ârif Efendi bir tarih kıtasıyla henüz paşalığa yükselmemiş olan Ali Ağa'yı kutlamıştır. Silahtarlığı sırasında Nâbî ile yakın ilişkiler geliştiren, onun övgü dolu sözlerine muhatap olan Ali Ağa'nın mevkisi yükseldikçe etrafındaki şairler de artmıştır. Râşid, Sâmi, Tâ'ib, Kâmi, Rezmî ve Dürrî onun himaye ettiği şairlerden sadece birkaçıdır.⁴⁰

Mora'yı fethetmesiyle gücü ve şöhreti artan Ali Paşa, şiirden anlayan ve şiiri değerlendirebilen bir hami olarak şairlerin dikkatini çekmiştir. Şairlerin bu tespitini farklı şairlere farklı miktarlarda inamda bulunduğunu gösteren harcama defteri doğrular niteliktedir.⁴¹

Ahlakı ve doğruluğu benimsediği rüşvetle mücadelesinden anlaşılan Ali Paşa'nın şiirde Nâbî ekolünden hoşlandığı onunla geliştirdiği ilişkilerden ve onun takipçilerini himaye etmesinden hareketle tahmin edilebilir. Nedîm yeni bir üslupla ortaya çıkana kadar Nâbî ekolünün kuvvetle sürmesinde onun bu tercihinin etkisi olduğunu söylemek yanlış olmaz.⁴²

Şehit Ali Paşa, Damat İbrahim Paşa müstesna tutulursa III. Ahmed Dönemi'nin en büyük hamisidir. Onunla bir vesile ile ilişki kurmuş 51 şairden 38'i ona 113 şiir sunmuştur. 19 şaire inamda bulunan Ali Paşa, 20 şaire görev tevcih etmiştir.⁴³

⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Tez. 3.3.2.2. Şehit Ali Paşa'yla İlişkili Şairler

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Tez. 3.3.2.1 Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler

⁴² Nedîm'in Damat İbrahim Paşa Sadarete getirilene kadar şiir meydanında varlık gösterememesinin nedeni de Ali Paşa'nın bu tercihinde aranabilir.

⁴³ Şehit Ali Paşa'nın kendisine sunulan şiirleri, Arpaeminizâde Sâmi Efendi'ye bir mecmuada toplattığı rivayet edilir. Bu onun şiire olumlu bakışını göstermesi bakımından önemlidir. Bununla birlikte bu

III. Ahmed Dönemi'nde edebî muhitteki hareketlilik, Damat İbrahim Paşa'nın Sadarette bulunduğu dönemde zirve yapmıştır. Rikap Kaymakamlığına getirildiği 1716'dan isyan neticesinde öldürüldüğü 1730'a kadar biyografik kaynakların, şairlerin ve harcama defterlerindeki verilerin ittifakla yansıttığı cömertliğiyle İstanbul edebî muhitini etkilemiş; gerek inamda bulunarak gerek görev tevcih ederek gerek iltifat ederek ve gerekse has meclislerine davet ederek şairleri himaye etmiştir.

Damat İbrahim Paşa'nın eşine az rastlanır cömertliği; eli kalem tutan, sözü vezne uyduran herkesi derdini iletme için şiir yazmaya yöneltmiştir. Tezkirelerde adına rastlanmayan Derviş Mustafa bunlardan biridir. Kendisine hak ettiği kadılığı vermeyen kazaskeri Damat İbrahim Paşa'ya şiir sunarak şikâyet etmiş ve İbrahim Paşa'nın himayesiyle emeline ulaşmıştır.⁴⁴ Kendine seslenerek “*Seni şair eden ihsanı İbrahim Paşa'dır*” (Hakverdilioğlu, 2007: 711) diyen Fasîhî Ahmed Ağa, şiir yazma sebebini açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Bu noktada İbrahim Paşa'nın şairlere karşı cömertliğini yansıtan bir inam kaydından söz etmek gerekir. İbrahim Paşa'nın Za'îfî Mehmed Efendi'ye verdiği inamla ilgili olan bu kayıta, harcama defterini tutan kâtibin “nâ-pesendîde veliyyü'n-ni'âmî olmagla” (OA.MAD.d 4885: 4) ifadesini kullanması dikkat çekicidir. Beğenmediği bir şaire bile inamda bulunmaktan sakınmayan İbrahim Paşa'nın, dönemin en çok şiir sunulan ikinci, en çok kaside sunulan birinci hamisi olması şaşırtıcı değildir.

Damat İbrahim Paşa, III. Ahmed için 1132'den itibaren şair davetlilerini sınırlı tuttuğu lale çerağanları düzenlemiştir. Bu eğlencelere Nedîm'in katıldığı bilinmektedir. 1139'dan itibaren Kaptan Mustafa Paşa ve Kethüda Mehmed Paşa'ya düzenlediği helva sohbetlerine daha geniş bir şair kadrosunun katılmasına imkân sağlamıştır. Bu eğlencelerde kendisine kasideler sunulmuş, o da “erbâb-ı nazma cevâ'iz-i seniyye ihsanı”nda (Râşid vd, 2013: 1521) bulunmuştur. Bu helva sohbetlerinin 1141'e kadar devam ettiği Âsım Tarihi'nde kayıtlıdır.

mecmua ele geçerse Şehit Ali Paşa'yla ilişkili şair sayısının artacağı ve onun hamilik yönünün belirginleşeceği açıktır.

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Tez 3.4.2.2.32 Seyyid Derviş Mustafa

Damat İbrahim Paşa'nın şairleri davet ettiği bir diğer has meclis ise huzur dersleridir. 1132'de yaptırdığı Darülhadis'te düzenlediği huzur derslerine dönemin aynı zamanda şair olan kadı ve müderrislerini davet etmiştir. Nedîm Ahmed Efendi, İlmî Ahmed Efendi, Neylî Ahmed Efendi, Pîrîzâde Sâhib Efendi bu şairler arasındadır (Râşid vd, 2013: 1366, 1431, 1491, 1542, 1593). Bu derslerde bulunanları türlü hediyelerle memnun eden İbrahim Paşa, Nedîm'i de daha kıdemlileri bulunmasına rağmen bir üst rütbeli medreseye atamıştır.

Damat İbrahim Paşa "Aynî Tarihi" ve "Habibü's-siyer"ın tercümesi için heyetler teşkil etmiş, bu heyetlere aynı zamanda kadı ve müderris olan şairleri de dâhil etmiştir. Sâlim Efendi'ye göre bu heyeler, "in'âm ve ihsâna bir vesîle" olması için kurulmuştur (Aydüz, 1997: 154).

Damat İbrahim Paşa'nın şairlere bu yaklaşımı, 148 şairde onunla ilişki kurarak himayesinden yararlanma arzusu doğurmuştur. Damat İbrahim Paşa, tespit edilebildiği kadarıyla bu 148 şairden 48'ine inamda bulunarak, 63'üne görev tevcih ederek, 22'sine iltifat ederek ve de 27'siyle de aynı meclisi paylaşarak himaye göstermiştir.

Kethüda Mehmed Paşa ve Kaptan Mustafa Paşa, kayınpederleri Damat İbrahim Paşa'nda gördüklerini kendi ölçülerinde uygulayarak bu dönemin edebî muhitindeki canlılığa katkı sağlamışlardır.

III. Ahmed Dönemi'nin, başta Padişah olmak üzere sadrazam ve diğer devlet görevlilerinin himaye kurumunu etkin bir şekilde işletmeleri sayesinde edebî açıdan oldukça verimli bir dönem olduğu söylenebilir. Nedîm gibi kendine özgü bir üslup yaratan bir şairin yetişmesi; Dürri, Tâ'ib, Râşid, Sâmi, Vehbî, Âsım ve İzzet gibi divan sahibi şairlerin eserler vermesi ve diğer birçok kişinin şiire yönelerek denemelerde bulunması, devlet adamlarının şairleri himaye etmesiyle mümkün olabilmektedir.

1.3.2. I. Mahmud Dönemi'nde Edebî Muhit

24 yıl tahtta kalan I. Mahmud, tıpkı amcası III. Ahmed gibi uzun süre tahtta kalan Osmanlı padişahlarından. III. Ahmed'den farklı olarak yetkiyi kendi üstünde toplamış, diğer devlet görevlilerinin haddinden fazla öne çıkmalarını önlemiştir. Bu açıdan bakıldığında devletin zirvesinde İstanbul edebî muhitin gelişmesine uygun

istikrarın sağlandığı sylenabilir. Ancak sadrazamlık makamında aynı istikrarın varlığından söz edilemez. 13 ismin Sadarete bulunduğu I. Mahmud Dönemi'nde Sadarete en uzun kalan isim bu makama iki defa getirilen Hekimoğlu Ali Paŗa'dır. Hekimoğlu Ali Paŗa, birinci Sadaret döneminde 3 yıl 2 ay, ikinci Sadaret döneminde 1 yıl 5 ay, toplamda 4 yıl 7 ay Sadarete bulunmuŗtur.

ŗiirle ilgilendiği bilinen I. Mahmud da III. Ahmed gibi şairleri himaye etmiŗtir ancak bu iki padiŗahın himayelerini göstermeleri ve şairlere yaklaŗımları arasında birtakım farklar bulunduğunu belirtmek gerekir. III. Ahmed, şiirle ilgilenen ve şairleri yönlendiren bir hamiyken I. Mahmud'un şairleri yönlendirmek için özel bir gayret içinde bulunmadığı görülür. O da tıpkı III. Ahmed gibi şairlere ihsanda bulunmuŗ, görev vermiŗ ve iltifat etmiŗ fakat şiir değerlendirmesinde bulunmamıŗtır.

III. Ahmed, saray içinde ve saray dıŗında tertiplenen, şairlerin de davetli olduğu lale çerağanları ve helva sohbetlerine teŗrif etmiŗ, bu meclislerde kendisine sunulan şiirleri kabul etmiŗ ve dllandirmiŗtır. Bu eğlenceler, gizli saklı yapılmadığından hem şairler hem de İstanbul kamuoyu tarafından yakından takip edilmiŗ; vakanüvisler tarafından kroniklerde kayıt altına alınmıŗtır.

Bu alıŗmada I. Mahmud'un helva sohbeti düzenlediğine dair bir kayda rastlanmamıŗtır. Bununla birlikte harcama defterlerindeki kayıtlardan ve kendisine sunulan şiirlerden I. Mahmud'un da zaman zaman lale erağanı düzenlediği anlaŗılmaktadır. Bunlara dönemin kroniklerinde rastlanmaması, bu eğlencelerin saray içinde, kamuoyundan gizli, en azından kamuoyuna duyurma arzusu olmadan yapıldığını gösterir.

Bu eğlencelerde şairlerin de yer aldığı bilinmektedir ancak bu şairler, eğlencelerde yer almalarını, şair olmalarının getirdiği ayrıcalığa değil, Enderun'da görevli olmalarına borçludurlar. Bu eğlencelere katılan Hâfız, Hıfzî, Hanîf ve Dniŗ, I. Mahmud Dönemi Enderun şairlerindendir.

I. Mahmud'un eğlencelerini daha dar bir kapsamda tutmasında Patrona İsyanı'nın etkili olduğu dŗnlebilirse de bu tutumun III. Ahmed Dönemi'nde Damat İbrahim Paŗa'nın Sadareti sırasında zirveye ulaŗan edebî canlılığı zayıflattığı iddia edilebilir. Bu iddiayı sayılarla desteklemek de mümkündür. III. Ahmed'e 728 şiir sunulmuŗken I. Mahmud'a 439 şiir sunulmuŗtur. I. Mahmud'un saltanat süresinin III. Ahmed'den yaklaŗık 3 yıl daha kısa olması bu farkı açıklamaz. Bu noktada I.

Mahmud'a sunulan şiirlerin Damat İbrahim Paşa'ya sunulan şiirlerden daha az olduğunu da belirtmek gerekir.

I. Mahmud'un ilk kudretli sadrazamı ve dönemin en büyük ikinci hamisi hiç şüphesiz Hekimoğlu Ali Paşa'dır. "Âlî" mahlasıyla şiirler yazan, biyografik kaynaklarda cömertliğiyle anılan Hekimoğlu Ali Paşa, aynı zamanda ilme ve sanata düşkün bir kişidir. Henüz III. Ahmed Dönemi'nde İran savaşları sırasında Tebriz seraskeriyken Nevres'i keşfetmiş ve maiyetine alarak İstanbul'a getirmiştir. Birinci Sadaret döneminde şairlerle yakın ilişkiler kurmuş ve onları çeşitli yollarla himaye etmiştir. Bu döneminde bir hami olarak şair kamuoyunda şöhret bulduğu, ikinci defa Sadarete getirildiğinde kendisine sunulan tebrik şiirlerinin bir mecmuayı dolduracak kadar çok olmasından anlaşılabılır. Bununla birlikte kendisine sunulan şiirleri bir mecmuada toplatması, şiire ve şairlere karşı geliştirdiği olumlu tutumun açık bir yansımasıdır.⁴⁵ Döneminde, İstanbul edebî muhitinde I. Mahmud Dönemi'nde bir daha görülmeyecek bir hareketlilik yaşandığını söylemek yanlış olmaz.

Bu dönemde sadrazamlık yapan Hacı Ahmed Paşa ve Seyyid Abdullah Paşa, şairlerle iyi ilişkiler kurmuş devlet görevlileri arasında sayılabilir. Hekimoğlu Ali Paşa kadar olmasa da İstanbul edebî muhitiinin olumlu yönde hareketlenmesine katkıda bulunmuşlardır.

I. Mahmud Dönemi Şeyhülislamlarından Mustafa Efendi ile aynı zamanda büyük birer şair olan İshak ve Es'ad Efendiler de dönemin hamileri arasındadır. Daha çok ilmiye sınıfındaki şairlerin ilişki kurduğu bu isimler, aynı zamanda şair olan müderrislerin silsilelerinde yükselmelerine yardımcı olmuşlardır.

Yaptırdığı vakıf eserleriyle tanınan ve I. Mahmud üzerinde etkisi olduğu iddia edilen Hacı Beşir Ağa da dönemin önemli isimleri arasındadır. Birçok vakıf eseri yaptırmış ve bunların inşa kitabelerine şiirler yazdırmıştır. Şairlerle ilişkisi daha çok bu vesileyle olan Hacı Beşir Ağa, şairler tarafından cömertliği övülen hamilerdendir.

⁴⁵ Bu tür mecmuaların eldeki ilk örneği, Damat İbrahim Paşa'nın düzenlettiği mecmuadır. Hekimoğlu Ali Paşa'nın da İbrahim Paşa tarafından yükseltilmiş bir devlet görevlisi olduğu düşünüldüğünde mecmua düzenleme fikrini Damat İbrahim Paşa'dan aldığı düşünülebilir.

1.4. 18. Yüzyılın İlk Yarısında Hamiler

1.4.1. Hamilerin Özellikleri

18. yüzyılın ilk yarısında “hami” olarak vasıflandırılabilen 15 isim tespit edilmiştir. Farklı pozisyonlarda bulunan ve farklı özellikleri öne çıkan bu isimlerin himaye söz konusu olduğunda bazı ortak özellikler sergiledikleri görülmüştür. Bu bölümde hamilerin ortak özellikleri üzerinde durulacaktır.

1.4.1.1. Güçlü Olmak

III. Ahmed ve I. Mahmud Dönemi’nde “hami” vasfı taşıyan 15 ismi ortak noktada birleştiren en temel özellik güçtür. Bu isimler, padişah, sadrazam, şeyhülislam, kaptan-ı derya, sadaret kethüdası ve darüssaade ağası olarak devlet hizmetinde bulunmuşlardır. III. Ahmed ve I. Mahmud, padişah olmaları nedeniyle mutlak gücü elinde tutan iki büyük hami olmakla birlikte öne çıkan diğer hamilerin de güçlerini aldıkları kişilerdir.

Sadrazamlık, devletin en güçlü ikinci makamıdır. Sadrazam devlet bürokrasisini padişahın onayı olmak kaydıyla kendi belirler. İlmiye sınıfının atamalarında da etkindir. Şeyhülislam’ın işaretiyle gelen atama listeleri sadrazamın telhisiyle padişaha sunulur. Bu bakımdan şairler, sadrazamların himayesini kazanmak için gayret göstermişlerdir.

Çorlulu Ali Paşa, Baltacı Mehmed Paşa, Şehit Ali Paşa, Damat İbrahim Paşa, Seyyid Abdullah Paşa, Hacı Ahmed Paşa ve Hekimoğlu Ali Paşa sadrazamlık görevinde bulunmuş hamilerdir. Bunlardan Şehit Ali Paşa ve Damat İbrahim Paşa’nın aynı zamanda III. Ahmed’e damat ve dolayısıyla musahip olmalarından diğerlerine nazaran daha güçlü oldukları hissedilir.

Yüksek rütbeli kadıların ve müderrislerin yeterlilik sınavlarını yapan ve atamalarından sorumlu olan şeyhülislam, ilmiye sınıfının en güçlü kişisidir. Şeyhülislamın himayesini bekleyenler daha çok yüksek rütbeli müderrisliklere ve kadılıklara atanmak isteyen şairler olmuştur.

Bu dönemde Kaptan Mustafa Paşa, Kethüda Mehmed Paşa ve Hacı Beşir Ağa sırasıyla Kaptan-ı Deryalık, Sadaret Kethüdalığı ve Darüssaade Ağalığı görevlerinde bulunmuşlardır. Bu isimler, kendilerine “hami” vasfı kazandıran gücü, makamlarından ziyade kendilerinden daha güçlü olanlardan almışlardır. Kaptan Mustafa Paşa ve Kethüda Mehmed Paşa güçlerini kayınpederleri olan Damat İbrahim Paşa’dan, Hacı Beşir Ağa ise I. Mahmud’dan almıştır.

1.4.1.2. Cömert Olmak

18. yüzyılın ilk yarısındaki hamilerin bir diğer özelliği cömert olmalarıdır. Biyografik kaynaklar ve şairlerin değerlendirmeleri bu kişilerin cömertlikleriyle tanındıklarını gösterir.

Hamiler, şiirlerin ve şairlerin değerini cömertlikleriyle göstermişlerdir. Cömertlik sadece şiir karşılığı maddi hediye vermek olarak düşünülmemelidir. İlk aşamada inamda bulunarak ödüllendirdikleri şairleri, gerekli yeterliliklere sahiplerse çerağ etmeleri veya bulundukları görevlerde yükseltmeleri de cömertlik kapsamında değerlendirilmelidir.

1.4.1.3. Diğer Özellikler

Güç sahibi ve cömert bir hamiyi şairlerin gözünde daha da kıymetlendiren özellik, sunulan eserin değerini anlamak ve ona göre tutum belirlemektir. Şaire nitelikli bir eser verdiğini hissettiren hami, şairin aynı zamanda sevgisini de kazanır. Hami, şaire verdiği değeri iltifat etmekle, caizesini diğer şairlere oranla yükseltmekle veya has meclislere davet etmekle gösterebilir.

Bu özelliğin bütün hamilerde bulunduğunu söylemek yanlış olur. Bununla birlikte 18. yüzyılın ilk yarısında III. Ahmed, Şehit Ali Paşa ve Damat İbrahim Paşa değerbilirlikleriyle ön plana çıkmış hamiler arasındadır.

1.4.2. Şairlerin Yaklaşımlarına Göre Hamiler

Bütün insanlar gibi şairlerin de çeşitli arzu ve hırsları vardır. Güç odaklı devlet teşkilatlarında bu arzu ve hırsların gerçekleşmesi, güç sahibi bir kişinin

Güç sahibi bir kişinin hami vasfı taşıyıp taşımadığı, sunulan şiire karşılık olarak ödül vermesinden veya vermemesinden anlaşılır. Şair, ilgi görmediği kişiye şiir sunmaya devam etmez çünkü bu, beyhude bir çabadan öteye geçmez. Bu kişilerin etrafında şairlerin toplanmayacağı da açıktır. Râşid Mehmed Efendi, Şehit Ali Paşa'ya sunduğu bir kasidesinde bu kişileri şu sözlerle tarif etmiştir:

Yâhud taklîd ile fî'l-cümle ragbet-râhı gösterse
Ayırmazdı sühanda zafı tûtî-i şekker-hâdan (Günay, 2001: 139)

Bu noktada bir hamiye sunulan şair sayısının da hami hakkında fikir verebileceğini belirtmek gerekir. Bir şairin bir kişiye birçok vesile bulunsa da tek bir şiir sunmuş olması, o şairin o kişiden umduğunu bulamamış olduğu anlamına gelebilir. Şairin birden fazla şiir sunması ise o kişinin şairin beklediği himayeyi bir ölçüde karşıladığına işaret eder.

46

Ali Paşa'ya sunulan şiir sayısı 113, Hekimoğlu Ali Paşa'ya sunulan şiir sayısı ise 156'dır. Durum birden fazla şiir sunan şair sayısında da değişmez. Bir kesinlik ifade etmese de bu sayılar, Hekimoğlu Ali Paşa'nın Şehit Ali Paşa'ya göre, Şehit Ali Paşa'nın ise Çorlulu Ali Paşa'ya göre daha büyük bir şair hamisi olduğuna işaret eder.⁴⁶

Bir haminin en belirgin özelliklerinden birinin cömertlik olması, şairlerin bu husustaki yaklaşımlarını değerlendirmeyi gerekli kılar. O hâlde bir şair, kimin cömertliğini över, sorusunun cevabını aramak gerekir. Bir şairin bir kişinin cömertliğini övmesinin temelinde onun beklenti, duyum ve deneyimleri yatar. Bir şairin, hakkında bilgisi olmadığı bir hamiye sunduğu ilk şiirde onun cömertliğini övmesi caize beklentisine işaret eder. Eğer kamuoyu, hami hakkında cömertliğini ön plana çıkaran değerlendirmelerde bulunuyorsa şair de haminin öne çıkan özelliği hakkındaki değerlendirmeleri şiirine aktarır. Şair sunduğu ilk şiiriyle beklentisini karşılamışsa haminin cömertliğini deneyimlediği için sunduğu diğer şiirlerinde haminin bu özelliğini abartarak dile getirir ve diğer isteklerini sıralar. Eğer şair sunduğu ilk şiirinde caize beklentisini karşılayamamışsa aynı hamiye şiir sunmaktan, sunsa bile hakaret sayılma ihtimaline karşı cömertliğine vurgu yapmaktan kaçınır. Dolayısıyla cömertlik övgüsü, bir kişideki hamilik kumaşını göstermesi bakımından önemlidir.

1.4.2.1. İlişkili Şair, Şiir Sunan Şair ve Sunulan Şiir Sayılarına Göre Hamiler

Bu bölümde bir hami ile bir vesile ile ilişki kurmuş ve şiir sunmuş şairlerin sayısı ile bu şairlerin sundukları şiir sayısından hareketle bu çalışmada ele alınan hamilerin hamilikleri hakkında değerlendirmelerde bulunulacaktır. Bu değerlendirmelerin ulaşılabilen bilgi ve şiirlerden hareketle yapıldığını belirtmek gerekir. Ortaya çıkacak yeni bilgilerin bu değerlendirmeleri destekleyebileceği gibi yanlışlayabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır.

⁴⁶ Bu karşılaştırma yapılırken hamiye birden fazla şiir sunan şair sayısına da bakılabilir. Üç hami arasında kendisine birden fazla şiir sunan şair sayısı en fazla olan Hekimoğlu Ali Paşa'dır. Hekimoğlu Ali Paşa'ya 30, Şehit Ali Paşa'ya 20, Çorlulu Ali Paşa'ya ise 6 şair birden fazla şiir sunmuştur.

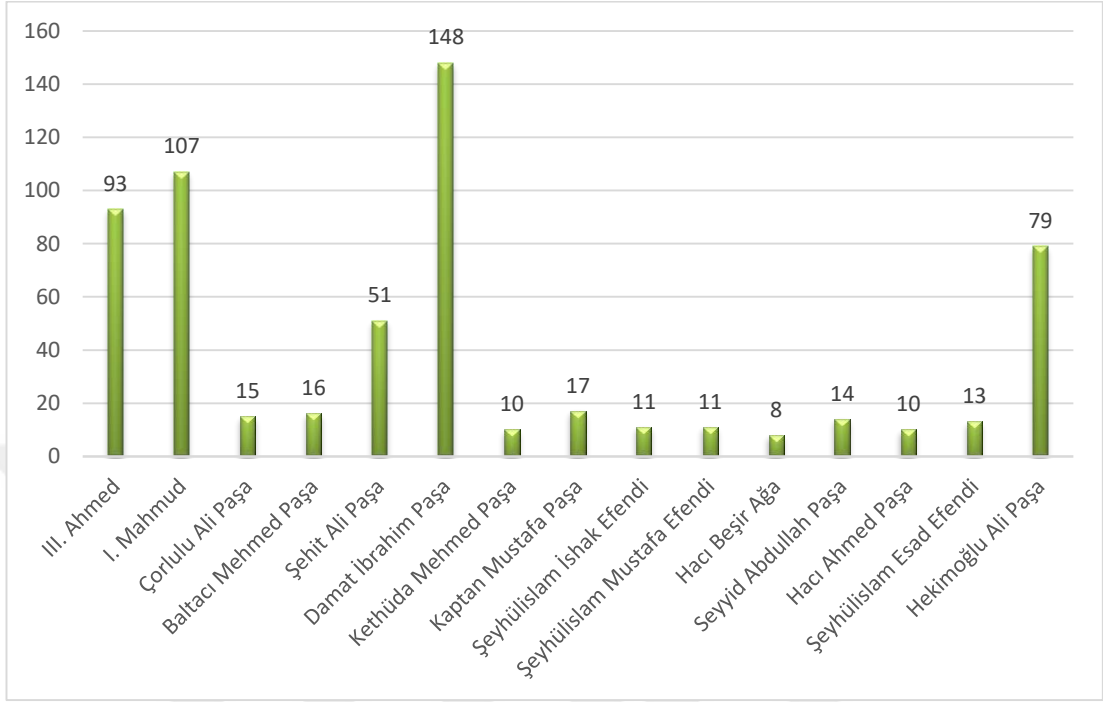
Aşağıdaki tabloda hami ile ilişkili şair sayısı, şiir sunan şair sayısı ve sunulan şiir sayılarına yer verilmiştir:

Tablo 5. İlişkili ve Şiir Sunan Şair Sayısı / Sunulan Şiir Sayısı

	Şair	İlişkili Şair Sayısı	Şiir Sunan Şair Sayısı	Sunulan Şiir Sayısı
1	III. Ahmed	93	85	728
2	I. Mahmud	107	101	439
3	Çorlulu Ali Paşa	15	13	44
4	Baltacı Mehmed Paşa	16	15	46
5	Şehit Ali Paşa	51	38	113
6	Damat İbrahim Paşa	148	136	599
7	Kethüda Mehmed Paşa	10	9	30
8	Kaptan Mustafa Paşa	17	15	45
9	Şyh. İshak Efendi	11	10	15
10	Şyh. Mustafa Efendi	11	10	22
11	Hacı Beşir Ağa	8	8	24
12	Seyyid Abdullah Paşa	14	14	30
13	Hacı Ahmed Paşa	10	10	15
14	Şyh. Es'ad Efendi	13	13	26
15	Hekimoğlu Ali Paşa	79	77	156

Bu verilerin grafik hâline getirilmiş biçimi aşağıdaki gibidir:

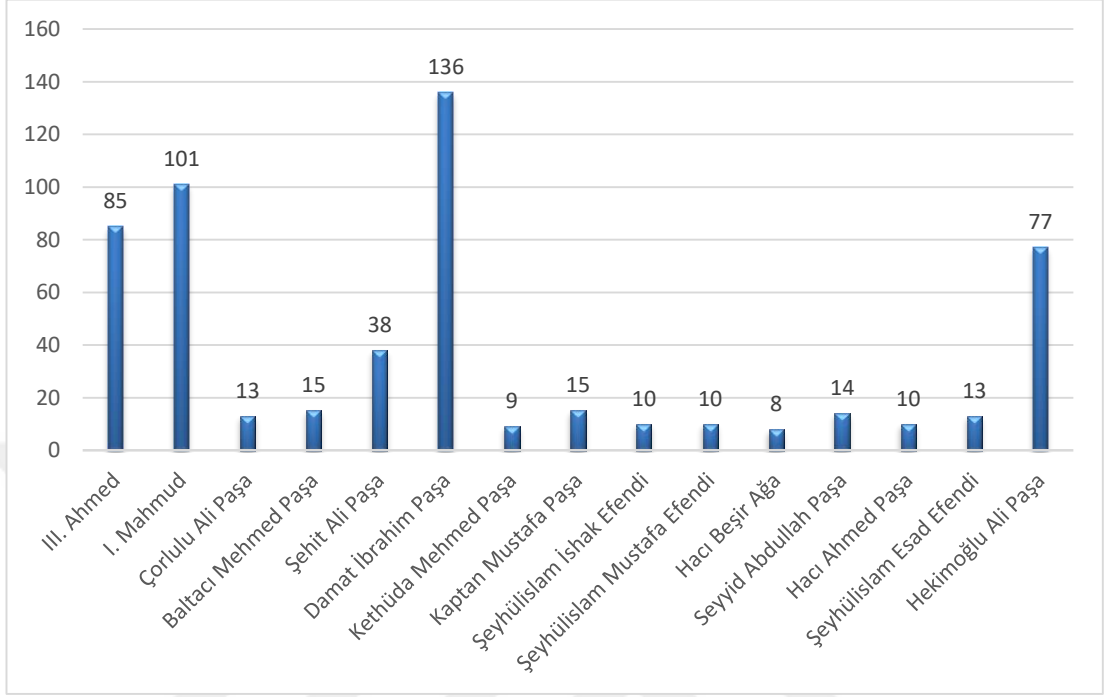
Grafik 1. İlişkili Şair Sayıları

Bu grafiğe göre 18. yüzyılın ilk yarısında Damat İbrahim Paşa kendisiyle en çok ilişki kurulan hamidir. Bu çalışmada Damat İbrahim Paşa'yla ilişkili 148 şair tespit edilmiştir. Damat İbrahim Paşa'nın belirgin bir farkla önde olması, uzun Sadaret Dönemi ve cömertliğiyle yakından ilgilidir. Elbette İbrahim Paşa'yla ilişkili şair sayısının yüksek çıkmasında ilişkiyi ortaya koyan şiirleri bir mecmuada toplatmasının da katkısı vardır. Hekimoğlu Ali Paşa'nın da aynı uygulamayı sürdürmesi onunla ilişkili şair sayısının da nispeten yüksek çıkmasını sağlamıştır.

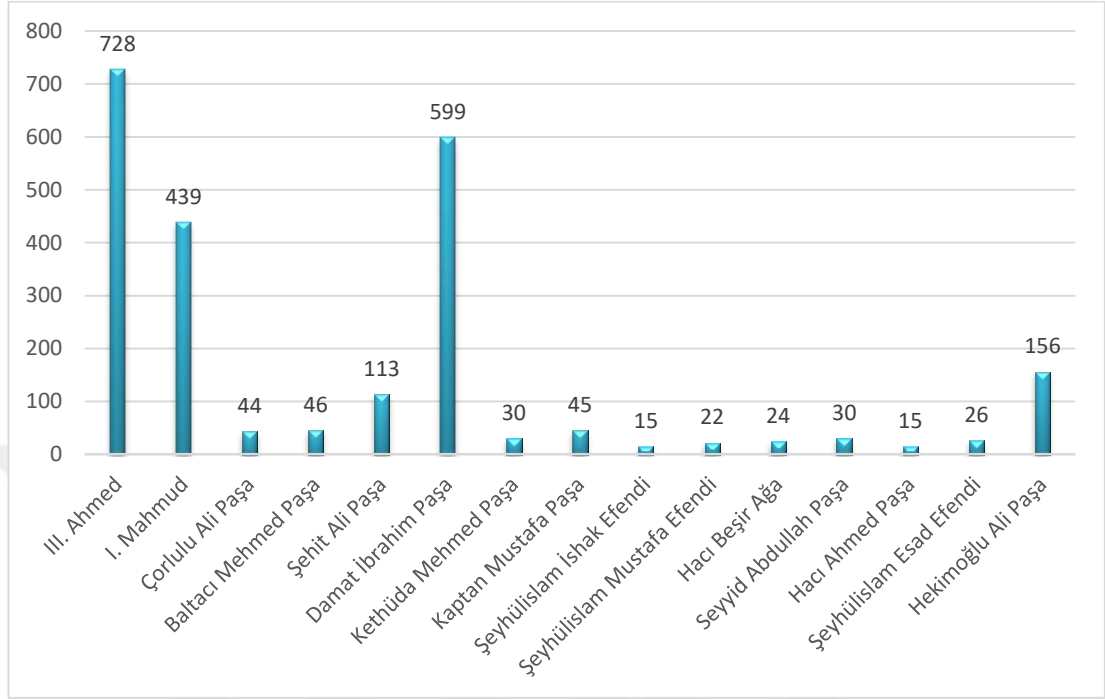
Bu noktada I. Mahmud'la ilişkili şair sayısının yüksekliğine de değinmek gerekir. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan ve Hıfzî mecmuasına kayıtlı şiirler sayesinde I. Mahmud'la ilişkili daha fazla şaire ulaşılmıştır.

Grafik 2. Şiir Sunan Şairlerin Sayısı

Kendisine şiir sunan şairlerin sayısına bakıldığında da Damat İbrahim Paşa'nın belirgin bir farkla önde olduğu görülmektedir. Bu noktada Damat İbrahim Paşa'nın kendisine sunulan şiirleri bir mecmuada toplattığı ve bu mecmuanın elde olduğunu hatırlatmak gerekir. Aynı durum Hekimoğlu Ali Paşa ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan şiirleri vesilesiyle I. Mahmud için de geçerlidir.

Grafik 3. Sunulan Toplam Şiir Sayıları

Sunulan toplam şiir sayısına bakıldığında ise III. Ahmed'in kendisine en çok şiir sunulan hamisi olduğu görülür. İlişkili şair sayısı ve şiir sunan şair sayısına bakıldığında I. Mahmud'un ardından gelen III. Ahmed'in sunulan toplam şiir sayısında en önde olması ilişkili şairlerin niteliğiyle ilgilidir. Onunla ilişkili şairler daha üretkendir ve daha fazla himaye görmüştür.

III. Ahmed'e 728, Damat İbrahim Paşa'ya 599, I. Mahmud'a ise 439 şiir sunulmuştur. Burada bu üç ismin gücü ellerinde bulundurdukları süreye dikkat edilmelidir. III. Ahmed, 27 yıl, I. Mahmud 24 yıl, Damat İbrahim Paşa ise 14 yıl etkin bir şekilde gücü elinde tutmuştur. Varsayımda bulunmak gerekirse bu hamilerin etkin süreleri eşit olsaydı Damat İbrahim Paşa kendisine en çok şiir sunulan hamisi olarak ön plana çıkardı.

Sunulan şiirlerin nazım biçimlerinin de önemli olduğu söylenebilir. Hami-mahmi ilişkisi kurulurken şairler tarafından kasidenin daha çok kullanıldığı göz önüne alındığında hamileri kendilerine sunulan kaside sayısı bakımından karşılaştırmak yerinde olacaktır. Bu açıdan bakıldığında kendisine sunulan 345 kasideyle Damat

İbrahim Paşa'nın en ön sırada olduğu görülür. Damat İbrahim Paşa'yı 159 kasideyle III. Ahmed ve 130 kasideyle I. Mahmud izler.

Bununla birlikte III. Ahmed ve I. Mahmud'a kasideden daha fazla kıta nazım biçimiyle şiirler sunulduğu görülmektedir. Bunda imar faaliyetleri ve kazanılan zaferlerin önemli bir yeri vardır.

1.4.2.2. Cömertliklerini Öven Şair Sayılarına Göre Hamiler

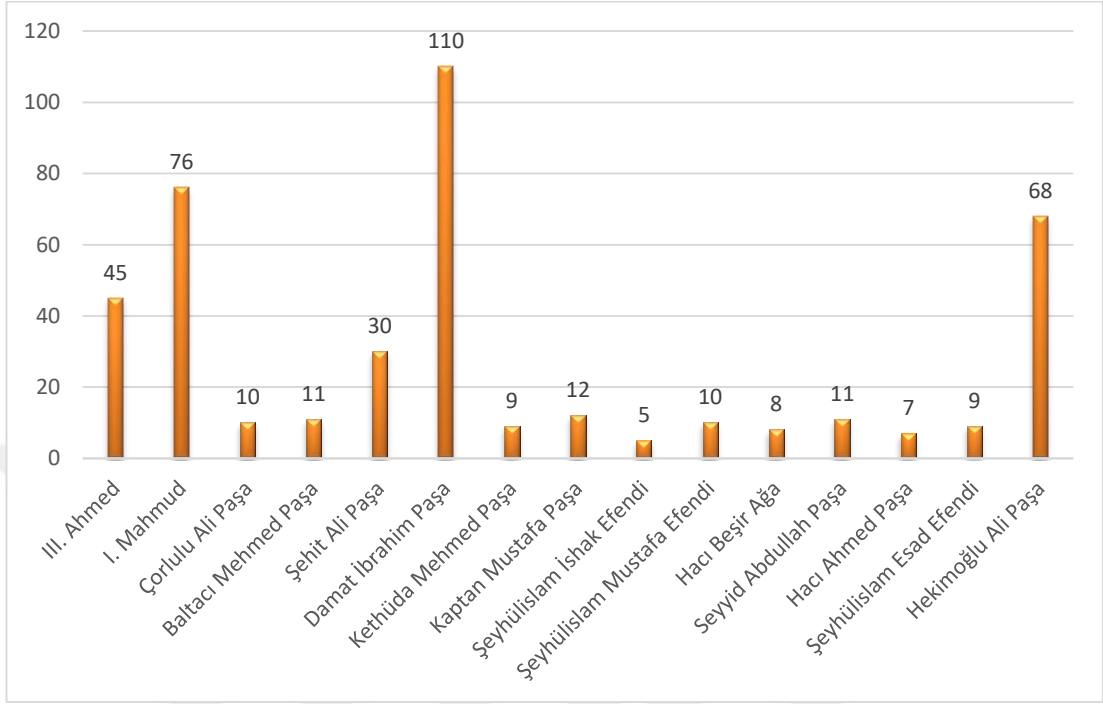
Bu bölümde hamilerin cömertliğine vurgu yapan şair sayılarına dikkat çekilmiş ve hamiler bu bakımdan karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Aşağıdaki tabloda hamilerle ilişkili şair sayıları, şiir sunan şair sayıları ve cömertliğe vurgu yapan şair sayılarına yer verilmiştir.

Tablo 6. Hamilerin Cömertliğini Öven Şair Sayıları

	Şair	İlişkili Şair Sayısı	Şiir Sunan Şair Sayısı	Cömertliğini Öven Şair Sayısı
1	III. Ahmed	93	85	45
2	I. Mahmud	107	101	76
3	Çorlulu Ali Paşa	15	13	10
4	Baltacı Mehmed Paşa	16	15	11
5	Şehit Ali Paşa	51	38	30
6	Damat İbrahim Paşa	148	136	110
7	Kethüda Mehmed Paşa	10	9	9
8	Kaptan Mustafa Paşa	17	15	12
9	Şyh. İshak Efendi	11	10	5
10	Şyh. Mustafa Efendi	11	10	10
11	Hacı Beşir Ağa	8	8	8
12	Seyyid Abdullah Paşa	14	14	11
13	Hacı Ahmed Paşa	10	10	7
14	Şyh. Es'ad Efendi	13	13	9
15	Hekimoğlu Ali Paşa	79	77	68

Bu tablodaki verilerin grafik hâline getirilmiş biçimi aşağıdaki gibidir.

Grafik 4. Hamilerin Cömertliğini Öven Şair Sayıları

Bu verilere göre cömertliği bakımından en fazla şair tarafından övülen hami, Damat İbrahim Paşa'dır. Damat İbrahim Paşa'nın cömertliğini öven 110 şair tespit edilmiştir. Bu durum, onun cömertliğiyle şöhrat bulmuş bir hami olarak ön plana çıktığını gösterir. Biyografik kaynaklardaki bilgiler de bu durumu doğrular niteliktedir. Damat İbrahim Paşa ve Hekimoğlu Ali Paşa'nın cömertliklerini öven şair sayısı bakımından ilk iki sırayı paylaşmaları dikkate değerdir. Dönemin en güçlü hamileri olan III. Ahmed ve I. Mahmud, bu ölçüt dikkate alındığında Damat İbrahim Paşa ve Hekimoğlu Ali Paşa'nın ulaştığı seviyeye ulaşamamışlardır.

1.4.2.3. Şairlere Yaklaşımlarına Göre Hamiler

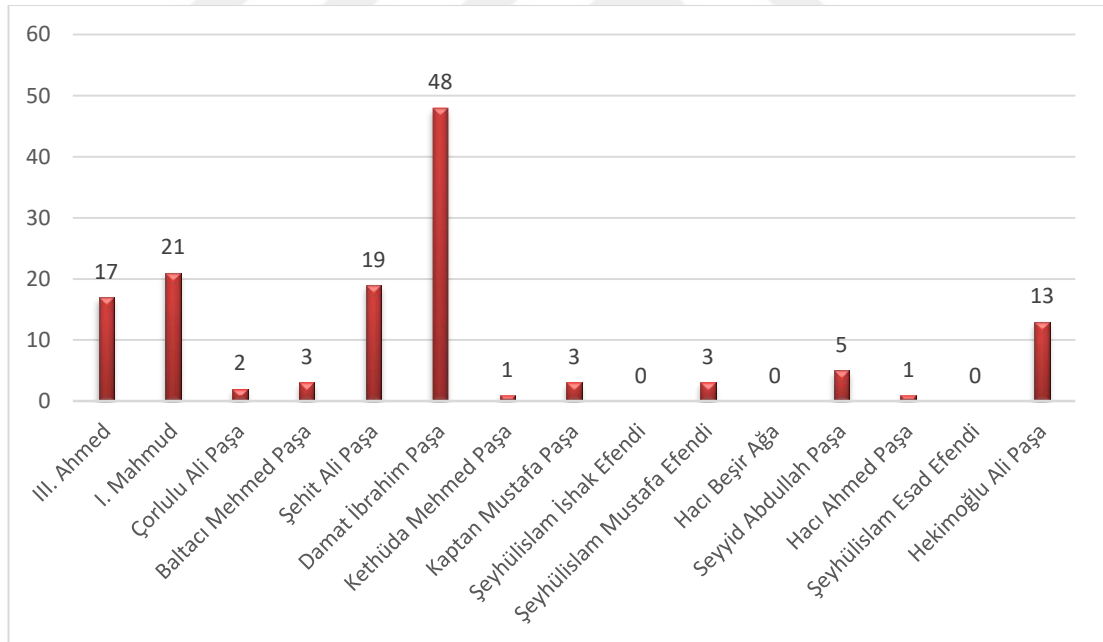
Bir hami, şairleri dört farklı yolla himaye edebilir. Bunlar inam, tevcih, iltifat ve davet başlıkları altında daha önce ele alınmıştı. Bu bölümde değerlendirmeye tabi tutulan veriler tezkirelerden, şairlerin sundukları şiirlerden, kroniklerden ve arşiv kayıtlarından derlenmiştir.

1.4.2.3.1. İnam Sayılarına Göre Hamiler

“İn’âm”, câ’izeyi de kapsayan geniş bir kavramdı. Himayenin ilk aşaması olan inam, nakdî olabileceği gibi aynî de olabilirdi. İnamda bulunan şairler, bundan cesaret bularak şiir sunmaya devam ederler, gördükleri himayenin biçiminin değişmesini umarlar hatta bunu talep ederlerdi.

Aşağıdaki grafikte hamilerin inamda bulunduğu şair sayılarına yer verilmiştir. Grafikte verilen sayıların kesin verilere göre oluşturulduğunu belirtmek gerekir. Kesin verilerden kasıt, şairlerin şiirleri; tezkire, kronik ve arşiv kayıtlarıdır. Damat İbrahim Paşa’nın kendisine şiir sunan bütün şairleri ödüllendirdiği varsayılabilirse de bu yola başvurulmamıştır. Dolayısıyla grafikte verilen sayıların daha yüksek olduğunu düşünmek yanlış olmaz.

Grafik 5. İnam Sayılarına Göre Hamiler

Bu grafiğe göre inamda bulunma bakımından önde gelen hamî Damat İbrahim Paşa’dır. Damat İbrahim Paşa’nın inamda bulunduğu 48 şair tespit edilmiştir.

Damat İbrahim Paşa'yı I. Mahmud, Şehit Ali Paşa, III. Ahmed ve Hekimoğlu Ali Paşa takip eder.⁴⁷

1.4.2.3.2. Tevcih Sayılarına Göre Hamiler

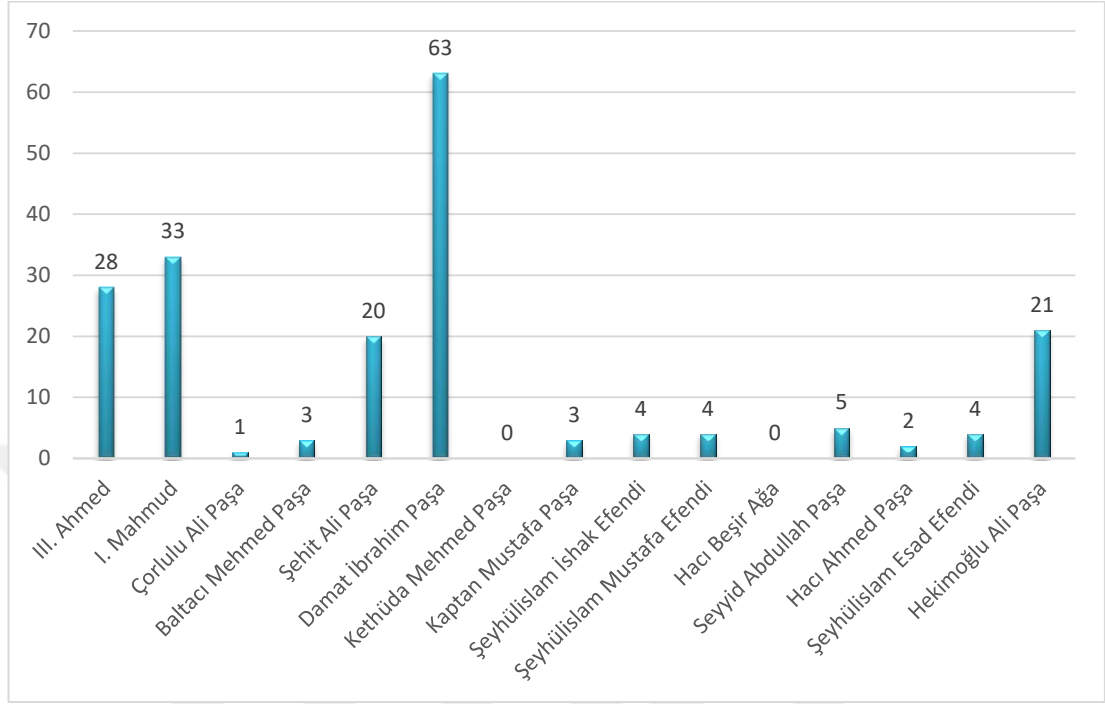
“Tevcih” devlet dilinde “görevlendirme” anlamında kullanılan bir sözdür. Bir şairin geçimini sadece aldığı inamlardan sağlaması zor olduğundan devlet katında bir görev almak arzusunda olması doğaldır. İlmiyeden bir şair önce mülazemet, sonra müderrislik; küttabdan bir şair ise “gedik”, “zeamet” veya yüksek getirili bir görev talep ederdi.

“Tevcih” başlığı altında incelenen bu himaye biçiminin tespitinin zor olduğunu belirtmek gerekir. Buradaki soru şudur: Kişi, göreve şairliği sayesinde mi gelmiştir, yoksa bu tamamen onun şairlik dışındaki vasıflarıyla mı ilgilidir? Veya şu soruyu sormak gerekir: Şairin bu göreve atanmasında onun şairiliğinin bir etkisi var mıdır? Bu sorulara kimi durumlarda kesin cevaplar verebilmek mümkün olmuştur. Dönem tezkirecileri bu görevlendirmeleri şiirle ilişkilendirmişse, şair bizzat şiirinde bu görevlendirmeden söz etmişse veya şairin görevlendirilmesi ile sunulan şiirin tarihi arasında yakınlık varsa o görevlendirme haminin himayesine atfedilmiştir. Bu tespitler yapılırken her şair hakkında bir arşiv taraması yapılmış, elde edilen sonuçlar sayesinde kimi muğlak noktalar açıklığa kavuşturulabilmiştir.

Himaye ilişkilerindeki “karşılıklı memnuniyet” şartının sağlanıp sağlanmadığı belirlenirken bu tespit sürecinin önemli bilgileri açıklığa kavuşturduğu söylenebilir.

⁴⁷ Bu sayılar değerlendirilirken III. Ahmed, I. Mahmud, Şehit Ali Paşa ve Damat İbrahim Paşa'nın harcama defterlerinin bulunduğu unutulmamalıdır. Bu defterler, onların harcamalarını bir ölçüde takip edilebilir kılmış, dolayısıyla onları öne çıkarmıştır.

Grafik 6. Tevcih Sayılarına Göre Hamiler

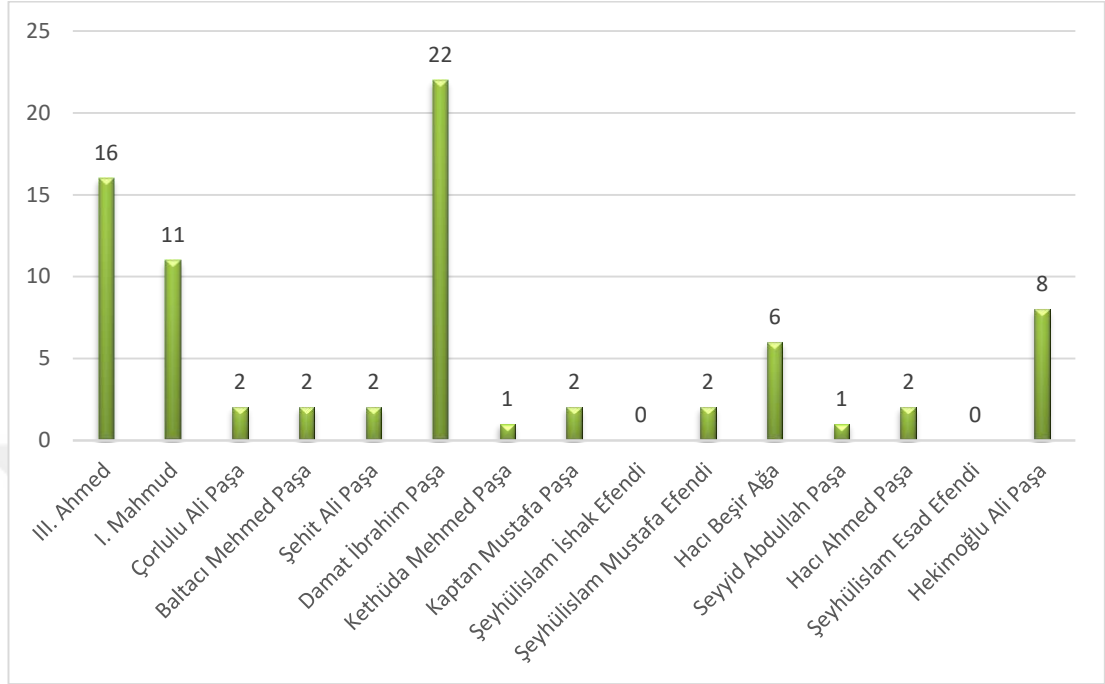
Bu grafikteki verilerden hareketle “tevcih”te bulunma bakımından dönemin en önde gelen hamisi Damat İbrahim Paşa’dır. Onu I. Mahmud, III. Ahmed, Hekimoğlu Ali Paşa ve Şehit Ali Paşa takip eder.

Bu grafik okunurken dikkate alınması gereken bir nokta da padişahların son onay makamı olduğudur. Başka bir deyişle gerçekleşen bütün tevcihler padişah tarafından onaylanmıştır. Elbette padişahların küçük rütbeli memurları tanıyıp tanımadıkları veya dikkate alıp almadıkları bilinmemektedir. Şeyhülislam işaretleri de padişahlardan önce sadrazamların onayından geçmekteydi.

1.4.2.3.3. İltifat Sayılarına Göre Hamiler

“İltifat” haminin himayesini maddi değeri olmayan bir yolla göstermesidir. Bu, şairi öven yazılı veya sözlü bir ifade olabileceği gibi şairin şiirini yaptırılan eser kitabelerine yazdırmak şeklinde de gerçekleşebilirdi.

Grafik 7. İltifat Sayılarına Göre Hamiler

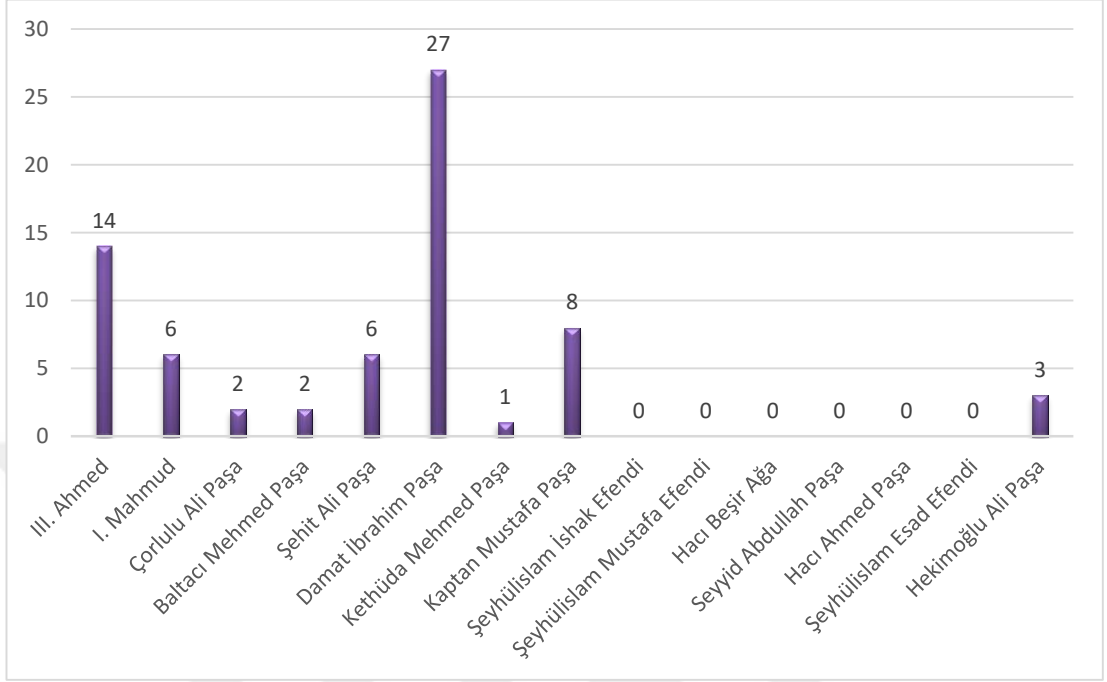

İltifat sayılarına bakıldığında Damat İbrahim Paşa'nın 22 şaire iltifatta bulunduğu görülür. Bu, Damat İbrahim Paşa'yı dönemin şairlere en fazla iltifatta bulunan hamisi konumuna yükseltir. İltifat bakımından Damat İbrahim Paşa'yı III. Ahmed, I. Mahmud ve Hekimoğlu Ali Paşa takip eder.

1.4.2.3.4. Davet Sayılarına Göre Hamiler

“Davet”, haminin şairi has meclisine kabul etmesidir. Aslında bir iltifat biçimi olarak görülebilecek olan “davet”in, makam sahipleriyle birlikte bulunabilmenin, onlara yakın olmanın itibar kaynağı sayıldığı bir dönemde ayrı bir önemi olduğu düşünülmelidir. Davet, himayenin son noktası, bir şairin mazhar olabileceği en büyük lütuftur.

Grafik 8. Davet Sayılarına Göre Hamiler

III. Ahmed Dönemi, lale çerağanları ve helva sohbetleriyle dikkat çeken bir dönemdir. Bu eğlencelerin mimarı da büyük ölçüde Damat İbrahim Paşa'dır. Damat İbrahim Paşa, iktidarının son dönemlerinde bu eğlencelerde şairlerin de bulunmasına imkân sağlamıştır. Bu özelliğiyle de 22 şairle en fazla şaire “davet”te bulunan hamidir. Onu III. Ahmed ve Kaptan Mustafa Paşa takip eder.

1.5. Mahmiler

Bir şairin “mahmi” vasfını kazanabilmesi, onun hamiden bir vesile ile himaye görmesine bağlıdır. Başka bir deyişle bir hamiye şiir sunan her şairin mahmi olduğu söylenemez. Bir şair, “ınam”, “tevcih”, “iltifat” ve “davet”ten yararlanmışsa onun bir mahmi olduğu söylenebilir.

1.5.1. Mahmilerin Özellikleri

Bu bölümde mahmi vasfı kazanmış şairlerde görülen özelliklere değinilecektir. Bu özellikler, mahmi olmanın şartları olarak da değerlendirilebilir.

1.5.1.1. Politik Bağlılık

Bir kişinin mahmi olabilmesi için himayesine girmek istediği kişinin yüksek vasıflar taşıdığını, bulunduğu makamı en iyi şekilde temsil ettiğini, görüş ve eylemlerinin tartışma kabul etmez şekilde doğru olduğunu baştan kabul etmesi gerekir. Bu şartı sağlamayan bir şairin mahmi olması düşünülemez.

Haminin padişah olduğu durumda mahmi, bu tavrıyla hamisinin ve hamisinin temsil ettiği düzenin meşruiyetini de kabul etmiş olur. Padişah değişikliklerinde şairlerin yeni padişahı tarih kıtalarıyla kutlaması, ona olan sadakat ve bağlılıklarını göstermenin bir yolu olarak görülmelidir.

1.5.1.2. Kamuoyu Oluşturma

Mahmiler, hamilerin doğru veya yanlış bütün siyasi karar ve eylemlerini, devlet düzeninde gerçekleştirdikleri benimsenmekte zorlanılabilecek yeniliklerini veya yerinde ve düzgün yapıp yapılmadığı hakkında fikir yürütülebilecek imar faaliyetlerini kayıtsız şartsız destekler ve bu uygulamaların ne denli yerinde ve uygun olduğunu şiirlerinde dile getirirler. Büyük çoğunluğu müderris, kadı ve yüksek rütbeli bürokrat olan şairlerin sahip oldukları nüfuz ve itibarı ortaya koyarak hamilerinin uygulamalarını övmesi, İstanbul kamuoyunda bu uygulamalar hakkında oluşabilecek şüpheleri yok etmeye hizmet ederdi.

Kazanılan bir zafer, büyük övgülerle kamuoyuna duyurulur; kamuoyunun coşkusu körüklenir, gururu okşanırdı. Bir bozgunla karşılaşıldıysa bu bozguna yerinde gerekçeler oluşturulur, aleyhte bir anlaşma imzalandıysa bu da büyük bir başarı olarak yansıtılırdı. Damat İbrahim Paşa'nın, Osmanlı Devleti'nin Orta Avrupa'dan çekilmesini karara bağlayan Pasorofça Anlaşması'nı imzalamasına rağmen dönemin namılı şairleri tarafından övülmesi, mahmilerin kamuoyu oluşturma özelliklerini ortaya koyan çarpıcı örneklerden biridir.

1.5.1.3. Talepkârlık

Mahmilerin en temel özelliği, hiç şüphesiz talepkârlıktır. Bu çalışmada birçok defa tekrarlandığı üzere her şair hamisinden önce inam ve kendi memuriyet sınıfına uygun bir tevcih, sonra iltifat ve davet beklemiştir. Zaman zaman günlük ihtiyaçları için de talepte bulunmuşlardır. Kimisi at, kimisi hane, kimisi borçlarını ödemek için para talep etmiştir.

1.5.2. Gözde Mahmiler

Hamisinden bir vesile ile destek gören her şairin mahmi olduğu belirtilmişti ancak hamilerinin gözünde bu mahmilerin her birinin ayrı bir yeri olduğu da muhakkaktır. Mahmilerin haminin gözündeki değerini anlamak için nasıl bir himaye gördüklerine bakmak gerekir. Sadece inamda bulunulmuş bir mahminin kendisine hem inamda hem de tevcihte bulunulmuş bir mahmiden değer bakımından daha geride olduğunu söylemek yanlış olmaz.

“Gözde mahmi” kavramının kesin bir tanımının olmadığı açıktır dolayısıyla bu kavramı nesnel bir ölçütle belirgin hâle getirmek yerinde olacaktır. Gözde mahmiler belirlenirken şu ölçüt dikkate alınmıştır: En az iki hamiden, en az iki farklı biçimde himaye görmüş olmak.⁴⁸ “İnam”ın hamiyle kurulan yakınlığı gösterecek kadar önemli bir himaye biçimi olamayacağı ve tek bir hamiyle kurulan himaye ilişkisinin “gözde”lik için yeterli görülemeyeceği düşünüldüğünden böyle bir ölçüt belirlemek doğru bulundu.

Bu ölçüte göre hazırlanan aşağıdaki tabloda “gözde mahmiler” gösterilmeye çalışılmıştır.

Tablo 7. Gözde Mahmiler

	Şairler	Hamileri	Himaye
1	Nâbî (ö.1124)	III. Ahmed	Tevcih
		Baltacı Mehmed Paşa	İnam Tevcih
		Şehit Ali Paşa	İnam

⁴⁸ Bu şartların bir mahminin değerini belirlerken kullanılacak eksiksiz ölçütler olduğunu söylemek çok iddialı olur. Bununla birlikte belirli ölçütler belirlemek, objektif bir bakış sağlaması açısından önemlidir.

		İltifat Davet
2	Rezmî (ö.1131)	III. Ahmed Tevcih Davet
	Şehit Ali Paşa	İnam Tevcih Davet
3	Dürri (ö.1135)	III. Ahmed İnam Tevcih İltifat Davet
	Çorlulu Ali Paşa	İltifat
	Baltacı Mehmed Paşa	İltifat Davet
	Şehit Ali Paşa	Tevcih Davet
	Damat İbrahim Paşa	Tevcih İltifat Davet
4	Tâ'ib (ö.1136)	III. Ahmed İnam Tevcih İltifat
	Damat İbrahim Paşa	İnam Tevcih Davet
5	Şehdî (ö.1140)	III. Ahmed İnam Tevcih Davet
	Çorlulu Ali Paşa	İltifat
	Baltacı Mehmed Paşa	İnam Tevcih İltifat
6	Rahîmî (ö.1140)	III. Ahmed İnam Tevcih
	Şehit Ali Paşa	Tevcih Davet
	Damat İbrahim Paşa	İnam Tevcih Davet
7	Nedîm (ö.1143)	III. Ahmed İnam Tevcih İltifat Davet
	Damat İbrahim Paşa	İnam Tevcih İltifat

8	Râzî (ö.1146)		Davet
		Kaptan Mustafa Paşa	İltifat Davet
		III. Ahmed	İnam Tevcih
9	İzzet (ö.1147)	Damat İbrahim Paşa	Tevcih İltifat Davet
		III. Ahmed	İnam Tevcih İltifat Davet
		Damat İbrahim Paşa	İnam Tevcih İltifat Davet
10	İshak (ö.1147)	Kaptan Mustafa Paşa	İnam Davet
		III. Ahmed	İnam Tevcih İltifat Davet
		Damat İbrahim Paşa	Tevcih İltifat Davet
11	Râşid (ö.1148)	I. Mahmud	İnam Tevcih
		Hekimoğlu Ali Paşa	Tevcih İltifat
		III. Ahmed	İnam Tevcih İltifat Davet
12	Vehbî (ö.1149)	Şehit Ali Paşa	İnam Tevcih İltifat Davet
		Damat İbrahim Paşa	İnam Tevcih İltifat Davet
		Kaptan Mustafa Paşa	İnam Davet
12	Vehbî (ö.1149)	III. Ahmed	İnam Tevcih İltifat Davet

		Şehit Ali Paşa	İnam Tevcih
		Damat İbrahim Paşa	Tevcih İltifat Davet
		Kethüda Mehmed Paşa	İnam İltifat
		Hekimoğlu Ali Paşa	Tevcih İltifat
13	Sâlim (ö.1156)	III. Ahmed	Tevcih Davet
		Şehit Ali Paşa	Tevcih Davet
		Damat İbrahim Paşa	İnam Tevcih İltifat
14	Münîf (ö.1156)	I. Mahmud	İnam Tevcih
		Hekimoğlu Ali Paşa	Tevcih İltifat
15	Şâkir (ö.1157)	III. Ahmed	İnam Tevcih İltifat Davet
		Damat İbrahim Paşa	İnam Tevcih İltifat Davet
		I. Mahmud	Tevcih İltifat
		Hacı Ahmed Paşa	İnam Tevcih
16	Bâhir (ö.1159)	III. Ahmed	Tevcih İltifat
		Damat İbrahim Paşa	Tevcih İltifat Davet
17	Sâlim (ö.1159)	Damat İbrahim Paşa	İnam Tevcih Davet
		I. Mahmud	Tevcih İltifat
18	Sa'dî (ö.1161)	Şehit Ali Paşa	İnam Tevcih
		Damat İbrahim Paşa	İnam Tevcih

			Davet
19	Neylî	Damat İbrahim Paşa	İnam Tevcih Davet
		I. Mahmud	Tevcih İltifat
		Şeyhülislam Mustafa Efendi	Tevcih İltifat
20	Sâdık (ö.1165)	Şehit Ali Paşa	İnam Tevcih
		Damat İbrahim Paşa	İnam Tevcih
21	Rahmî (ö.1165)	Damat İbrahim Paşa	İnam Tevcih Davet
		Kaptan Mustafa Paşa	Tevcih Davet
		I. Mahmud	Tevcih İltifat
		Hekimoğlu Ali Paşa	İnam Tevcih
22	Es'ad (ö.1166)	Damat İbrahim Paşa	İnam Tevcih Davet
		Hekimoğlu Ali Paşa	Tevcih Davet
23	Âsım (ö.1173)	III. Ahmed	İnam İltifat Davet
		Damat İbrahim Paşa	İnam Tevcih İltifat Davet
		Kaptan Mustafa Paşa	İltifat Davet
24	Nevres (ö.1175)	I. Mahmud	Tevcih İltifat Davet
		Seyyid Abdullah Paşa	İnam Tevcih
		Hekimoğlu Ali Paşa	İnam Tevcih
25	Râgıb (ö.1176)	Damat İbrahim Paşa	Tevcih Davet
		Hekimoğlu Ali Paşa	Tevcih İltifat

26	Abdî (ö.1178)	Damat İbrahim Paşa	İnam Tevcih Davet
		I. Mahmud	Tevcih İltifat

Bu tablodan şu sonuçlara ulaşmak mümkündür: Bu listedeki mahmiller, kendilerini farklı hamilere beğendirebilmiş, onlardan himaye görmeyi başarabilmiş; iktidar ve dönem değişikliklerinden etkilenmemiş şairlerdir. Bunda onların şairlik kabiliyetlerinin önemli bir payı olduğu yadsınamaz, bununla birlikte politik bağlılıkları ve kamuoyu oluşturma güçlerinin de bu başarılarında etkili olduğunu düşünmek yanlış olmaz.

İKİNCİ BÖLÜM

PADİŞAHLARIN HİMAYESİNDE GELİŞEN EDEBÎ MUHİTLER

2.1. III. Ahmed'in Himayesinde Gelişen Edebî Muhit

2.1.1. III. Ahmed'in Hayatı

IV. Mehmed'in oğlu II. Mustafa'nın kardeşidir. 1703'teki Edirne Vakası sonrasında isyancılar tarafından 22 Ağustos 1703'te tahta çıktı. Saltanatının ilk yıllarında iç meselelerle ilgilenmiştir. Avrupa'daki Veraset Savaşları'na katılmayarak Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını korumaya çalışmışsa da Rus Çarı Büyük Petro'ya mağlup olan İsveç Kralı Demirbaş Şarl'ın Çorlulu Ali Paşa aracılığıyla Osmanlı Devleti'ne sığınması Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne saldırmasına ve İstanbul Anlaşmasını bozmasına neden oldu. Bunun üzerine III. Ahmed Rusya'ya savaş açtı. Baltacı Mehmed Paşa komutasındaki Osmanlı Ordusu 1711'de Ruslara karşı büyük bir zafer kazandı ve Ruslarla 23 Temmuz 1711'de Prut Anlaşması imzalandı. Prut Antlaşması'yla 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşmasıyla kaybedilen Azak ve çevresini geri alındı. Bu durum, Venediklilere kaybedilen toprakların geri alınmasını gündeme getirdi. III. Ahmed, Ali Paşa'yı Mora Yarımadası'nı almakla görevlendirdi. Aldığı görevi başarıyla tamamlayan Ali Paşa'nın 1716'da çıktığı Korfu Seferi sırasında Petervaradin'de şehit düşmesi, Osmanlı ordusunun dağılmasına neden oldu. Alınan önlemlere rağmen Avusturya ordusunun Niş bölgesine kadar ilerlemesi üzerine Damat İbrahim Paşa'nın sadaretinde 21 Temmuz 1718'de Pasarofça Antlaşması imzalandı.

III. Ahmed'i saltanatının son senelerinde meşgul eden diğer siyasi mesele İran meselesi olmuştur. İran'daki siyasi boşluğu fırsat bilerek Basra Körfezi'ne inmek isteyen Ruslarla 23 Haziran 1724'te İran Mukasemenamesi imzalandı. Bu anlaşma sonrasında Osmanlı ordusu Gence, Nahçıvan, Hoy, Revan ve Hemedan gibi İran şehirlerini ele geçirdi ancak II. Tahmasb'ı tahttan indiren Eşref Han, İran Mukasemenamesi'nin şartlarını tanımaması Osmanlı ordusu ile İran ordusunu karşı karşıya getirdi. Osmanlı ordusu bu savaşı kaybedince 4 Ekim 1727'de İran'la

Hemedan Mukasemenamesi imzalandı. Savaşların yarattığı sıkıntılar ve başka bazı nedenlerin de etkisiyle 1730'da Patrona Halil İsyanı çıktı. Bu isyan sonucunda Damat İbrahim Paşa, Kaptan Mustafa Paşa ve Kethüda Mehmed Paşa'yı isyancıların talepleri doğrultusunda boğduran III. Ahmed, 30 Eylül'de tahtı I. Mahmud'a bıraktı ve şehzadeleri Mustafa ve Abdülhamid'le birlikte Topkapı Sarayı'nın indirilmiş padişahlara mahsus dairesine gönderildi. Hayatının son altı yılını burada geçiren III. Ahmed, 24 Haziran 1736'da altmış üç yaşında vefat etmiştir (Aktepe, 1989: 34-38).

2.1.2. Bir Şair Hamisi Olarak III. Ahmed

Bu bölümde III. Ahmed'in hamilik yönü üzerinde durulmuştur. III. Ahmed'in hamiliği ile ilgili dönemin biyografik kaynaklarındaki değerlendirmeler, şairlerin III. Ahmed'e yaklaşımı ve III. Ahmed hakkındaki değerlendirmeleri ele alındıktan sonra III. Ahmed'in şairlere yaklaşımı incelenmiştir.

2.1.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler

Sâlim Efendi, III. Ahmed'i "... ragbet-i ulûm ve ri'âyet-i rûsûm hıfz-ı hıttâ-i 'adl ü dâd ve rûşd ü sedâd şilâh-şorî ve tüfenk-endâzî ve dakâyık-şinâsî ve suhan-perdâzî ve salâbet ü mehâbet ve kerem ü ihsân u cûd bi'l-cümle zât-ı hümayûnunda mevcûd ..." sözleriyle tanıtır. Sâlim Efendi'ye göre onun zamanında "ulemâ ve fuzalâ ve zurafâ ve sâ'ir erbâb-ı 'irfân ser-cümle nazar-ı hümayûnlarına şâyân..." olmuştur (Sâlim, 2005: 156-157).⁴⁹ Sâlim Efendi bu sözleriyle sanatla ilgilenen, sanatçıları koruyan ve cömert bir devlet adamı portresi çizmiştir. Safâyî Efendi ise "makâlid-i umûr-ı diyâr dest-i kerem-peyvestelerine müselleme" sözleriyle III. Ahmed'in cömertliğine vurgu yapmıştır (Safâyî, 2005: 62).

Dönemin vakanüvislerinden Râşid Mehmed Efendi'nin III. Ahmed için kullandığı ifadelerden bazıları şunlardır: "mâlik-i memâlik-i cûd u eltâf" (Râşid vd,

⁴⁹ Salim Efendi bu görüşlerini Tezkire'sinin farklı bölümlerinde tekrar etmiştir: "... sipihr-i dâd mâh-tâb-ı çarh-ı 'adl ü sedâd şeh-i kadr-âşinâ-yı zümre-i şu'arâ pâdişâh-ı muhibb-i 'ulemâ vü sulehâ..." (Sâlim, 2005: 169), "... Ahmed Hân ... Hazretlerinin 'ilm-i şerîfe kemâl mertebe ragbet-i hümayûnları olmagla..." (Sâlim, 2005: 405), "... hâlife-i 'âdil ü kerîm..." (Sâlim, 2005: 447), "... şehenşâh-ı kerem-mütevâsıl..." (Sâlim, 2005: 488)

2013, 1090), “pâdişâh-ı kerîmü’l-hisâl” (Râşid vd, 2013: 1188, 1220), “pâdişâh-ı âlem-penâh-ı re’âyâ-perver” (Râşid vd, 2013: 1257).

Dönemin diğer tarihçisi Çelebizâde Âsım Efendi’nin görüşleri de Râşid Efendi’ninkilerle benzerlik gösterir. Âsım Efendi’nin III. Ahmed için şu ifadeleri kullanmıştır: “pâdişâh-ı deryâ-nevâl / derya-dil” (Âsım, 1325, 1484, 1493, 1494, 1499, 1537, 1606), “pâdişâh-ı çâker-nevâz” (Âsım, 1395, 1411, 1474, 1503, 1529), “şehinşâh-ı bende-perver ve pâdişâh-ı çâker-nevâz-ı kerem-ver” (Âsım, 1418), “pâdişâh-ı ma’ârif-perver ve şehinşâh-ı avârif-güster” (Âsım, 1599). Râşid ve Âsım, cömertliğine değindikleri padişahın bu özelliğini ortaya koyan kimi uygulamalarını da eserlerine kaydetmiştir.⁵⁰

III. Ahmed’in cömertliğini örnekleyen kimi uygulamalara şahsi harcama defterlerinde rastlamak mümkündür. 1139’da Kethüda Mehmed Paşa’nın evinde gerçekleşen çerağanda kaside sunan İshak Efendi’ye verdiği 100 altın bu örneklerden biridir. Kayıt şu şekildedir.

“Sadrazam kethüdası kullarının evinde olan çerağanda kaside viren İshak Molla’ya silahdar aga kulları ma’rifetiyle ihsân-ı hümayûn buyrulup teslim olunan tuğralı altun: 100 aded” (OA.TSMA.d. 2371.9)

Bir başka örnek ise Safer 1119’da Nâbî’ye gönderdiği 40 altındır:

“Yirmi yedisinde silahdar aga kulları ma’rifetiyle Nâbî Efendi dâ’ilerine ihsân buyrulan tuğralı altun: 40 aded.” (OA.TSMA.d. 2358.318)⁵¹

⁵⁰ “III. Ahmed Saliha Sultan’ın doğumu üzerine düşürdüğü tarih için 30 (Râşid vd, 2013: 898), seksen beş adım mesafeden hedefi vurması üzerine yazdığı tarihli kıta için Râşid’e bir kese akçe (Râşid vd, 2013: 1225), Ramazan 1140’ta Mermerlik Bahçesi’nde düzenlediği çerağanda İshak Efendi’ye “vafir altın” (Râşid vd, 2013: 1592) ihsan etmiştir.

⁵¹ III. Ahmed’in şahsi harcama defterlerinde rastlanan diğer caize kayıtları şunlardır: “(...) ‘ulemâdan bir evlâd-ı ‘Arab kasîde verdikde silâhdâr ağa ma’rifetiyle virilen: 4 zolata (7 Safer 1126)”, “Yalı köşkünde ‘Arabî târîh viren sâhib-i arzuhâle silâhdâr ağa ma’rifetiyle virilen: 2 zolata (4 Cemaziyelahir 1126)”, “(...) târîh veren iki âdemin birine kırk beş ve birine on beş altın silâhdâr ağa marifetiyle ihsân virilen: 60 altın (20 Recep 1126)”, “(...) ferâ’iz risâlesi veren âdeme üç altın ve iki kaside viren adamlara birine üç ve birine iki altın ihsân buyurulmanın silâhdâr ağa marifetiyle verilen: 8 altın (23 Rebîülâhir 1127)”, “Bir kasîde veren âdeme silâhdâr ağa marifetiyle birer altın ihsân-ı hümayûn buyrulan (...) (9 Rebîülâhir 1127)”, “İmâm Efendi dâ’ileri Sultan Selim Efendimizin vilâdetine târîh verdikde silâhdâr ağa ma’rifetiyle ihsân buyrulan: 30 altın (18 Rebîülâhir 1127)”, “Kilârî Ahmed Efendi’nin birâderi arzuhâliyle târîh verdikde silâhdâr ağa ma’rifetiyle 5 altın ihsân olunmanın teslim şod. (20 Zilhicce 1127)”, “Alay Köşkü’ne biniş olup Cebeci alayı geçdikde altmış sekiz nefer şâire beşer altından üç yüz kırk altın (...) ihsân buyurulmanın çukadar ağa marifetiyle verilen: 343 tuğralı altın”, “(...) bir sâhib-i arzuhâl kasîde verdikde iki zolata silâhdâr ağa marifetiyle virilen: 10 gurus, 2 zolata”, “Alay Köşkü’nde üç nefer âdem tarih verdikde ikişer altın (...) (29 Muharrem 1129)”, “Alay Köşkü’nde

Arpaeminizade Mustafa Sâmî Efendi de III. Ahmed'den caize almış şairler arasındadır. III. Ahmed, yaptırdığı kütüphane için tarih düşüren Sâmî Efendi'yi 30 altın ihsan ederek ödüllendirmiştir:

“Onunda Şehremini Sâmî Efendi kulları kütübhâne-i hümayûn için târîh verdikde silâhdâr ağa ma'rifetiyle ihsân buyrulan tuğralı altun: 30 aded” (OA.TSMA.d. 2363.5)

Kaynaklarda III. Ahmed'in şairliğiyle ilgili değerlendirmelere de rastlanır. Sâlim Efendi, Tezkire'sinde onun üç şiirini şu ifadelerle takdim etmiştir: “Bu dürr-i şâhvâr ol pâdişâh-ı ma'ârif-penâhın ve ol şehinşâh-ı pür-intibâhın melikü'l-kelâm olam kelâm-ı mülûkânelerinden zâde-i tab'-ı hümayûnları olan âsâr-ı celilü'l-mikdârlarındandır.” (Sâlim, 2005: 157).

Âsım Efendi, III. Ahmed'in Fatma Sultan'ın yaptırdığı cami, Şehzade Seyfeddin'in doğumu ve Huveyze'nin fethi vesilesiyle düşürdüğü tarihler (Râşid vd, 2013: 1562, 1587, 1599) ile Damat İbrahim Paşa'ya hatt-ı hümayunuyla gönderdiği

(...) târîh verene 3 altın (...) (2 Safer 1129), Alay Köşkü'nde (...) sâhib-i arzuhâl târîh verdikde iki altın (4 Safer 1129)”, “Cumadan gelürken iki sâhib-i arzuhâl târîh verdikde ikişer altın ihsân olunmâğın silahdâr ağa marifetiyle verilen: 4 altın (16 Safer 1129)”, “Alay Köşkü'nde üç nefer sâhib-i arzuhâl târîh verdikde silahdâr ağa ma'rifetiyle ikişer altın ihsân olunmâğın verilen: 6 altın (20 Safer 1129)”, Otağ-ı hümayûn Adil Köşkü'nde topçular alayı geçdikde seksen beş nefer şaire birer altın (26 Cemaziyelevvel 1129)”, “Şehzade Sultan Selim vilâdetinde has odalı risâle veren Hasan Efendi'ye ve târîh veren Sır Katibi [Bekir] Ağa'ya ve Mahmud Ağa'ya ve Yakub Ağa'ya ve Ahmed Ağa'ya silahdâr ağa ma'rifetiyle 5 tuğralı altın ihsân olunmâğın mecmu'u verilen: 25 altın (5 Rebiülevvel 1130)”, “Sultan Bayezid Cami-i şerifinde cumadan gelirken tarih veren iki nefer âdeme birer altın (10 Rebiülevvel 1130)”, “Maksûdiye câmi-i şerifinde cumadan saraya avdetleri esnasında yol üstünde târîh veren dört âdeme ikişer altın (17 Rebiülevvel 1130)” (OA.TSMA.d. 1996: 68b, 73b, 75b, 86a, 87b, 102a, 104a, 107a, 107b, 108a, 109b, 113b, 114a); “Hazineli Hattat Ali kulları kasîde verdikde çukadar ağa kulları ma'rifetiyle ihsân buyrulan tuğralı altın 5 aded (Recep 1131)” (OA.TSMA.d. 2362.7); Dördünde Maktul Yalısına biniş oldukda târîh veren efendiye çukadar ağa ma'rifetiyle ihsan buyrulan tuğralı altın 2 aded (Şaban 1131)” (OA.TSMA.d. 2362.8); “Galata'da hâne-i safirde olan hâfız kitâbhâne-i hümayûn için târîh verdikde silahdâr ağa ma'rifetiyle ihsan buyrulan zolata 10 guruş (Rebiülahir 1132)” (OA.TSMA.d. 2363.4); Altısında (...) kerâmetlü efendimiz seksen beş adım yerden bir altını vehle-i ulâda (...) tüfenk urduklarına târîh viren katibü's-sırr-ı Sultânî Bekir Bey Hâne-i Hassa'dan Mahmud Ağa on beşer ve Kilerli Ahmed Çavuş kullarına 10 altın avâtıf-i aliyye-i cihândârîlerinden ihsân buyurulmâğın silahdâr ağa kulları ma'rifetiyle mecmu'u virilen tuğralı altın 40 aded (Şaban 1133)” (OA.TSMA.d. 2364.8); “Yevm-i mezbûrda Sepetçiler Köşkü'nde berâ-yı ceyb-i hümayûn silahdâr ağa kulları ma'rifetiyle sâhib-i târihlere ihsân-ı hümayûn buyurulmak için teslim olunan tuğralı altın 50 aded (Zilhicce 1133)” (OA.TSMA.d. 2364.12); On beşinde Çadır Köşkü'nde teşrif-i hümayûn buyurulup tarih veren ağalara ihsân-ı hümayûn buyurulmak üzere silâhdâr ağa kulları ma'rifetiyle teslim olunan tuğralı altın aded 18 (Safer 1138)” (OA.TSMA.d. 2369.2); “Üçünde Mehmed Paşa Sarayı'nda târîh veren Mühürdar Rahmî'ye silahdâr ağa kulları ma'rifetiyle ihsân-ı hümayûn buyurulan tuğralı altun 4 aded (Rebiülahir 1140)” (OA.TSMA.d. 2371.1); “On dördünde Çerağan Yalısı'nda İslam'la müşerref olup sadrazam-ı dâmâd-ı mükerrerem kullarına çukadar olan Şâ'ir Mehmed'e silahdâr ağa kulları ma'rifetiyle ihsân-ı hümayûn buyurulmâğın teslim olunan zolata: 100 guruş (14 Şevval 1142)” (OA.TSMA.e. 2373.10).

bir kıtaya yer vermiştir (Râşid vd, 2013: 1623). Âsım Efendi, bu şiirleri değerlendirirken III. Ahmed'i "mu'ciz-beyân" (Râşid vd, 2013: 1562, 1587) ve "mu'ciz-rakam" (Râşid vd, 2013: 1599), şiirlerini ise "mısra'-ı hümayûn-ı âlem-pesend" (Râşid vd, 2013: 1562) "mısra'-ı cihân-bahâ" (Râşid vd, 2013: 1587) "kelâmu'l-mülûk mülûku'l-kelâm" (Râşid vd, 2013: 1599) "kıt'a-i elmâs-ı âlem-bahâ" (Râşid vd, 2013: 1623) olarak nitelemiştir.

III. Ahmed'in şiire ve şaire yaklaşımını gösteren kaynaklar arasında hatt-ı hümayunlarının önemli bir yeri olduğunu belirtmek gerekir. Osmanzade Tâ'ib, Şehzade İbrahim'in doğumu vesilesiyle kaleme aldığı tarih hakkında III. Ahmed'in yazdığı hatt-ı hümayunla "melikü's-şu'arâ" (Safayî, 2005: 121) ilan edilmiş ve bu güçle şairleri değerlendirdiği bir kaside yazmıştır. III. Ahmed'in Osmanzade Tâ'ib'in başka bir tarihi üzerine kaleme aldığı hatt-ı hümayun şöyledir:

*"Benim vezirim,
Osmanzade'nin târihi gâyetü'l-gâye pesendide-i hümayûnum oldu. Ancak (...)
söylenmez maksûdu beyân eylemekle ilhâm-ı Bârî olduğuna zerre kadar iştibâh
yokdur. Âferin, sad âferin!"* (AE.SAMD.III. 225.21710)

Bu hatt-ı hümayundan hareketle III. Ahmed'in şiiri "ilhâm-ı Bari" ile meydana gelen bir olgu olarak değerlendirdiği ve ona kutsiyet atfettiği söylenebilir. Bu hatt-ı hümayun sadrazam arzı üzerine yazılan hatt-ı hümayunlardan farklı olarak "beyaz" üzerine kaleme alınmıştır, başka bir deyişle III. Ahmed şiiri okumuş, beğenmiş ve kendisinden herhangi bir cevap beklenmemesine rağmen bu hatt-ı hümayunu yazmıştır. Bu, Osmanzade Ta'ib'i şereflendiren, akranları arasında öne çıkaran bir uygulama olmanın yanı sıra kendisinin güzel bulduğu şiire yaklaşımını da gösterir.

Damat İbrahim Paşa, zaman zaman yazdığı arzlarda kitabelere yazılacak şiirlerle ilgili III. Ahmed'in fikrine/onayına başvurmuştur. Bunlardan biri Tophane'nin yeniden inşası hakkında Dürri'nin düşürdüğü tarihle ilgilidir. Bu arzda İbrahim Paşa, Dürri'nin güzel bir tarih düşürdüğünü, uygun görülürse mahalline yazılacağını belirtip III. Ahmed'in onayını ister:

(...) Müceddeden yapılan Tophâne-i ma'mûreleri içün Dürri kulları bir ra'na târihe muvaffak olmagla manzûr-ı hümayûn-ı şâhaneleri olmak üzere arz olunmuştur.

Pesendide-i hümayûn-ı mülûkâneleri olursa mahalline yazılmak kavlinizi göndermeniz mercûdur.

III. Ahmed'in arzın üzerindeki hatt-ı hümayunu şöyledir:

"Târîh gâyet bî-nazîrdir. Mermer üzerine hakkolmak gâyet de münâsibdir."
(OA.AE.SAMD.III. 222.21441)

Bir diğer telhistede Damat İbrahim Paşa, Şehzadebaşı civarında yaptırdığı medrese ve sebil hakkında birçok tarihler yazıldığını, kendisinin güzel olanlardan bazılarını ayırıp gönderdiğini belirtir ve kitabeye yazılacak şiirin kendisi tarafından seçilmesini ister. III. Ahmed, hatt-ı hümayununda Seyyid Vehbî'nin şiirinin diğerlerinden üstün olduğunu belirtmiş, bununla birlikte gördüğü bir eksikliğe de değinmiştir. III. Ahmed'in Vehbî'nin şiiri hakkındaki yorumu şöyledir:

(...) Vehbî'nin târîhi cümleye gâlib lâkin evvelki mısra'ı nâm-ı hümayûn ile bed' olunsa pek pesendide-i âlem olurdu (...) (AE.SAMD.III. 221.21363)

Seyyid Vehbî'nin bu hatt-ı hümayun doğrultusunda şiiri değiştirmiş ve padişahın ismini şiirin ilk mısrasında zikretmiştir:

Hazret-i Sultan Ahmed Hân-ı Gâzî kim anun

Âb-ı rûy-ı saltanatıdır zât-ı pâk-i ekremi (Dikmen, 1991: 416)

Bu hatt-ı hümayunlardan anlaşıldığı kadarıyla III. Ahmed'in şiiri okuyan, değerlendiren, yorumlayan ve bunu hatt-ı hümayunlarıyla açıklayan bir hami olarak şairleri teşvik etmiş, onları kendi beğenisi doğrultusunda yönlendirerek şiirin gelişimine etkide bulunmuştur.

2.1.2.2. III. Ahmed'le İlişkili Şairler

III. Ahmed ile bir vesile ile ilişki kurmuş 93 şair tespit edilmiştir. Bu şairler ve III. Ahmed'le kurdukları ilişkiler, şairlerin ölüm yılları gözetilerek aşağıda verilmiştir.

2.1.2.2.1. Abîrî (ö.?)

Tezkirelerde 18. yüzyılda yaşamış ‘Abîrî mahlaslı bir şaire rastlanmamıştır. III. Ahmed’e sunduğu bir ‘idiyyesi vardır. ‘Abîri, bu şiirinde III. Ahmed’den şu sözlerle ihsan istemiştir:

Ey hazret-i sultân-ı cihân-ı ma’delet-ârâ
Bu rûz-ı mübârekde işim âh u efgândır

‘Îd itmede herkes ni’am-ı lutf ile hâlâ
Mahzûn-ı merâmım bana hâlâ ramazândır

Bir Bermekî-i ‘asr-ı cihânsın bana lutf it
Bir altun oluksun sana ‘âlem ne girândır (OA.TSMA.e. 445.43)

2.1.2.2.2. Hikmetî (ö.?)⁵²

Hikmetî, cûlusunu tebrik etmek için III. Ahmed’e 68 beyitlik bir tarih kıtası sunmuştur:

Didiler erkân-ı devlet Hikmetî târîhini
Tâli’-i sa’d-hümâyûn sâye-i ‘izz-i hüdâ (OA.TSMA.e. 445.43)

2.1.2.2.3. Dervîşî Mustafa (ö.?)

Dervîşî Mustafa, III. Ahmed’e 6 bentlik bir murabba sunmuştur (OA.TSMA.e. 445.43).

⁵² Tezkirelerde bu dönemde yaşamış “Hikmetî” mahlaslı bir şaire rastlanmamıştır.

2.1.2.2.4. Hıfzî (ö.?)⁵³

Hıfzî, III. Ahmed'e şehzadelerinin sünnet düğününü tebrik vesilesiyle 1132'de 51 beyitlik tarihli bir kıta (Hakverdioğlu, 2019: 295-300) ve katıldığı bir lale çerağanını övmek için 35 beyitlik bir kaside sunmuştur (Hakverdioğlu, 2007: 461-463).

2.1.2.2.5. Musîb Çelebi (?)

Musîb Çelebi, III. Ahmed'e biri Şehzade Mehmed'in doğumu vesilesiyle tarihli olmak üzere iki kaside (Hakverdioğlu, 2019: 92-95, FŞM: 32a-33b) sunmuştur. Bunlardan birinde III. Ahmed'in lutfunu şu sözlerle talep etmiştir:

Ni'met-i lutfun ile eyle bu dem sır anı

İtme muhtâc-ı kerem tâ ata ihsâna cirîd (FŞM: 32b)

2.1.2.2.6. Nâdirî (ö.?)⁵⁴

Nâdirî, Şehzade Mehmed'in doğumunu tebrîk için 1123'te III. Ahmed'e 5 ve 4 beyitlik iki tarih kıtası (OA.TSMA.e. 445.43) sunmuştur.

2.1.2.2.7. Nazîf (ö.?)

Tezkirelerde yer almayan Nazîf, III. Ahmed'e 1137'de Şehzade Abdülhamid'in doğumu vesilesiyle 9 beyitlik tarihli bir kaside (OA.TSMA.e. 445.43) sunmuştur.

⁵³ Bu dönemde yaşamış "Hıfzî" mahlaslı iki şair vardır. Bunlardan biri, naiblik ve kadılık görevlerinde bulunmuş olan Hıfzî Mehmed Efendi'dir. Diğeri ise Enderun'da bulunmuş ve daha sonra kâtiplikle çerağ edilmiş olan Hıfzî Mehmed Efendi'dir. Bu şiirlerin III. Ahmed Dönemi'nde Enderun'da bulunmuş olan Hıfzî Mehmed Efendi'ye ait olduğu düşünülebilir çünkü Enderun'da bulunması ona III. Ahmed'e yakın olma imkânı vermiş ve bu sayede şiirde sözünü ettiği çerağana tanıklık etmiş olmalıdır. Bununla birlikte diğer Hıfzî, yukarıda sözü edilen şiirlerin bulunduğu FŞM'nin ilerleyen bölümünde "Kadı Hıfzî" olarak anılmıştır.

⁵⁴ Bu dönemde yaşamış "Nâdirî" mahlaslı bir şaire rastlanmamıştır.

2.1.2.2.8. Nebîh Mehmed Efendi (ö.?)

Nebîh Mehmed Efendi, 1140'ta İran Şahı Eşref Han'la imzalanan barış anlaşması üzerine III. Ahmed'e on dokuz beyitlik bir tarih kıtası (Hakverdioğlu, 2019: 457-459) sunmuştur.

2.1.2.2.9. Osmanzâde Sâbir (ö.?)⁵⁵

Osmanzâde Sâbir, Şerefabad Kasrı'nı yaptırması üzerine III. Ahmed'e beş beyitlik tarihli bir kıta (Hakverdioğlu, 2019: 476-477) sunmuştur.

2.1.2.2.10. Râgıb (ö.?)⁵⁶

Râgıb, Şehzade İsa'nın doğumu vesilesiyle III. Ahmed'e 15 beyitlik tarihli bir kıta (OA.TSMA.e. 445.43) sunmuştur.

2.1.2.2.11. Resîm (ö.?)⁵⁷

Resîm, III. Ahmed'e 41 beyitlik bir kaside (FŞM: 276b-277b) sunmuştur.

2.1.2.2.12. Reşîd Efendi (ö.?)⁵⁸

Reşîd Efendi, Gence'nin fethi münasebetiyle III. Ahmed'e altı beyitlik bir tarih kıtası (Hakverdioğlu, 2019: 374-375) sunmuştur.

2.1.2.2.13. Seyyid Vehbî Biraderi Şerif (ö.?)⁵⁹

Şerîf Efendi, Şerafabad Kasrı'nın yapımı üzerine III. Ahmed'e sekiz beyitlik tarihli bir kıta (Hakverdioğlu, 2019: 475-476) sunmuştur.

⁵⁵ Bu dönemde yaşamış "Sâbir" mahlaslı bir şaire rastlanmamıştır.

⁵⁶ Bu dönemde yaşamış "Râgıb" mahlaslı iki şair bulunmaktadır. Bunlar, Bursalı Râgıb Ali Efendi (ö.1136) ve Râgıb Mehmed Efendi'dir (Safâî, 2005: 226-228; Sâlim, 2005: 328-330).

⁵⁷ Bu dönemde yaşamış "Resîm" mahlaslı bir şaire rastlanmamıştır.

⁵⁸ FŞM'ye kayıtlı şiirinden "emîn-i ahkâm" olarak görev yaptığı anlaşılan "Reşîd" mahlaslı bu şairin kimliği belirlenememiştir.

⁵⁹ FŞM'ye kayıtlı şiirinin başlığından Seyyid Vehbî Efendi'nin kardeşi olduğu anlaşılmaktadır (Hakverdioğlu, 2019: 475).

2.1.2.2.14. Yemmî (ö.?)⁶⁰

Yemmî, Gence'nin fethi münasebetiyle III. Ahmed'e yedi beyitlik tarih kıtası (Hakverdioğlu, 2019: 381-382) sunmuştur.

2.1.2.2.15. Yüsrî Hızır Efendi (ö.?)

Manisalı Hızır Efendi olarak tanınmış olan Yüsrî, III. Ahmed'in huzurunda oynayacak kadar satrançta mahir bir kişiydi (Sâlim, 2005: 708). 1116'da Fatma Sultan'ın doğumu vesilesiyle III. Ahmed'e on beyitlik bir tarih kıtası sunmuştur:

Didi bir râci'-i tekmîl kerem târîhini

Geldi zîbâ Fâtma Sultân mâh-ı mekrûmet (OA.TSMA.e. 445.43)

2.1.2.2.16. Za'îfî Mehmed Efendi (ö.?)

Za'îfî Mehmed Efendi'nin ismine tezkirelerde rastlanmasa da Topkapı Sarayı Arşivinde bulunan bir belgeye göre 1133'te III. Ahmed'e "Der-Tebrîk-i Ramazân-ı Şerîf-i Şehinşâh-ı Sultânî's-selâtîn Ahmed Hân" başlıklı, 35 beyitlik bir kaside sunmuştur. Kasidenin altındaki imzaya göre vaiz olarak görev yapmaktadır (OA. TSMA.e. 445.43).

2.1.2.2.17. Zühdî (ö.?)

Zühdî Efendi, Tebriz'in fethini tebrik vesilesiyle III. Ahmed'e beş beyitlik bir tarih kıtası (Hakverdioğlu, 2019: 354-355) sunmuştur.

2.1.2.2.18. Lütî (ö.1115)

Kırımlı olup uzun süre kadılık yapan Lütî Efendi, Safâyî'ye göre "hoş-sohbet" ve "kân-ı ma'rifet" bir kişi idi. Lütî Efendi'nin III. Ahmed'in cülusu için düşürdüğü iki tarih vardır:

⁶⁰ Bu dönemde yaşamış "Yemmî" mahlaslı bir şaire rastlanmamıştır.

Geldi bir nüktedân dedi târîh
Oldu sultân-ı dehr Ahmed Han

Dehre tebşir eyleyip Lutfî dedim târîhini
Müjde alın eyledi Sultân Ahmed Hân cülûs (Safâyî, 2005: 530-533)

2.1.2.2.19. Şifâ'î Şaban Efendi (ö.1116)

III. Ahmed tahta geçtiğinde Sahn-ı Seman müderrisleri arasında olan Şifâ'î Şaban Efendi, 1115 Rebiülahir'inde "ibtidâ-i altmışlı" rütbesiyle Sinan Paşa Medresesine, oradan da 1115 Cemaziyelahir'inde Diyarbakır Kadılığına getirilmiştir (Sâlim, 2005: 429, Şeyhî, 2018: 2366-2367). Diyarbakır Kadılığı esnasında 29 Şevval 1115'te tamamladığı "Fezâil-i Âl-i Osman" adlı eserini III. Ahmed'e ithaf etmiştir (Okumuş, 2010: 208).

2.1.2.2.20. Nâzım Mehmed Efendi (ö.1116)

Nâzım Mehmed Efendi, III. Ahmed tahta çıktığında 40 akçelik bir medreseden azledilmiş bir müderristi (Sak, 1994: 16). Bununla birlikte müderrislik yapma niyetinde olmadığı şiirlerinden anlaşılmaktadır. Nitekim III. Ahmed'e sunduğu iki kasidesinden birinde ondan kitabetle görevlendirilmesini istemiştir.

Eyle eşkâl-i tılsımât-ı murâdum meftûh
Beni pâ-mâl-i cihân itme eyâ zıll-ı hudâ

Eyle lutfunla pesendîde-i erbâb-ı kalem
Bir kitâbetle bu dil-mürdeyi eyle ihyâ (Sak, 1994: 97)

III. Ahmed beklentisini karşılamadığından⁶¹ olsa gerek Nâzım ömrünün son deminde Selim Giray'ın himayesine girmiştir (Sâlim, 2005: 641; Safâyî, 2005: 619).

⁶¹ Bu noktada bu talebin III. Ahmed'e ulaşmamış olabileceğini belirterek şairin şu beyitini hatırlatmakta fayda vardır:

Bir vesîle anı 'arz itmege yoktur bana
Bu kadar zahmet-i tahrîrüm olup cümle hebâ (Sak, 1994: 95)

2.1.2.2.21. Ülfetî Hüseyin Efendi (ö.1117)

Sâlim Efendi'nin "Ülfetî-i nâ-murâd" olarak tanıttığı Hüseyin Efendi, III. Ahmed'e iki tarih sunmuştur. Bunlardan biri Şehzade İsa'nın (Sâlim, 2005: 209), diğeri ise 1116'da Fatma Sultan'ın doğumu üzerine kaleme alınmıştır.

Ülfetî bendeleri didi ihlâsla târîhini

'Ayn-ı Sultân Ahmed oldı Fâtıma'yla rûşenâ (OA.TSMA.e. 445.43)⁶²

2.1.2.2.22. Ni'metî Ahmed Efendi (ö.1121)

Ni'metî Ahmed Efendi, III. Ahmed Dönemi'nde divan çavuşları kethüdalığı (OA.İE.TCT.7.824) ve daha sonra teşrifatçı (OA.İE.AS.47.4307) olarak görev yapmıştır. Ni'metî'nin görev aldığı dönemde Teşrifat Kaleminin görevleri, daha sonraki uygulamalara esas teşkil edecek protokol kuralları tespit edilerek değiştirilmiştir (Karaca, 2011: 571). Bu değişim sürecinde görevin Ni'metî Ahmed Efendi'de kalması, padişahın ona duyduğu güvenin bir göstergesi olarak görülebilir.

2.1.2.2.23. Bosnalı Âsım Efendi (ö.1122)

Âsım Efendi, III. Ahmed'e cülusunu tebrik için ve Şehzade Mehmed'in doğumunu tebrik için 11 beyitlik iki tarık kıtası (Kurtoğlu, 2018: 369-370, 373) sunmuştur.

2.1.2.2.24. Himmetzâde Abdullah Efendi (ö.1122)

Sâlim'in "nâzik-tabî'at hoş-sohbet meşâyih-i kirâmın mahdûm-ı ercümendi erbâb-ı irfânın bülendi" sözleriyle tanıttığı Abdî'ye 1120'de önce Bayezit Camisi, 1122'de ise Süleymaniye Camisi vaizliği tevcih edilmiştir (Sâlim, 2005: 495).

⁶² Bu şiirin bulunduğu belgede "Ülfetî" şu şekilde takdîm edilmiştir: "Bu Ülfetî bendeleri Dürri kullarının hâherzâdesidir." (OA.TSMA.e. 445.43)

2.1.2.2.25. Nâbî Yusuf Efendi (ö.1124)

IV. Mehmed Dönemi'nde uzun süre padişahın hizmetinde bulunan dönemin şöhretli şairi Nâbî, III. Ahmed tahta çıktığında Musahib Mustafa Paşa'nın 1098'de ölümünden sonra yerleştiği Halep'te bulunuyordu (Karahana, 2006: 258).

Nâbî, Silahdar Ali Ağa'ya⁶³ gönderdiği bir mektupta III. Ahmed'in şehzadeliği dönemine ait bir hatırasına yer vermiştir. Buna göre Nâbî'nin III. Ahmed'le tanışıklığı o henüz dört yaşında küçük bir şehzadeyken Karaağaç Bahçesi'ndeki karşılaşmalarıyla başlamıştır. Bu karşılaşmada Şehzade Ahmed, Nâbî'ye ihsan vaadinde bulunmuştur. Bu olayı hatırlatmak amacıyla gönderdiği mektupta III. Ahmed'le olan karşılaşmalarını şu şekilde anlatır:

“Mübârek ellerine yapışup yanlarınca dört beş küçük musâhipcikler ile gülgeşt iderken bu fakîri uzakdan görüp lisân-ı mübârekleriyle; “Gel efendi!” diyü da’vet buyurdılar. İbtidâ, didâr-ı pür-enverleriyle anda karîr-ü’l-’ayn olmak müyesser oldı. Bu fakîr dahı sür’atle varup dâmen-i mübâreklerin rûymâl itdüğümde “Otur!” diyü emr eyledi. Çakıllık üzre pîş-gâh-ı sa’âdetlerinde oturduğumda tahtanın berisinden bir zerrin koparup kendi yed-i mü’eyyedleri ile destâr-ı fakîrânemize nasb buyurdılar. Tekrâr dâmen-i sa’âdetlerine rûymâl idüp bu ta’bîr ile latîfeye şürû eyledüğümde ‘Efendüm, bu şükûfenin ismi gerçi zerrîndi. Ammâ zerrîn demek, altun dimekdür. Şehzâdelerin ihsân ideceği o bir zerrîndür.’ didiğümde İn-şâ’allahu te’âlâ, anı dahi virirüm.’ diyü va’d buyurdılar.” (Nâbî, 2017: 202-203)

Silahtar Ali Ağa, Nâbî'nin bu hatırasını III. Ahmed'e hatırlatmış olmalı ki III. Ahmed tarafından Nâbî'ye hediyeler gönderilmiş ve Nâbî bu hediyelere karşılık olarak gönderdiği mektubuna (Nâbî, 2017: 214-225) III. Ahmed'i ve Silahtar Ali Ağa'yı öven bir mesnevi eklemiştir. Aşağıdaki beyitlerde Nâbî, III. Ahmed'in otuz sene önce verdiği sözü tutmasına işaret ederek duyduğu mutluluğu dile getirmiştir:

İhsân ile ol hidîv-i yek-tâ

Dâ’î-i kadîmin itdi ihyâ

⁶³ Bu mektubun muhatabı olan silahdarın daha sonra Nâbî'ye III. Ahmed'in hediyelerini gönderen ve bu hediyelere teşekkür babında yazılan mesnevîde övülen silahdar olduğu anlaşılmaktadır. Bu mesnevîde sözü edilen silahdarın adı “Ali” olduğuna göre bu silahdar daha sonra sadrazam olacak olan Şehit Ali Paşa olmalıdır. III. Ahmed'in cülusundan sonra sırasıyla çukadar, rikabdar ve silahdar olan Ali Ağa, dört yıl bu görevde kalmıştır. Nâbî'nin Şehit Ali Paşa ile tanışıklığının da bu vesile ile başladığı düşünülebilir.

Sî sâlden ol şehenşeh-i dîn

İtmişdi bir iltifât-ı zerrîn

Şimdi eseri gelüp zuhûra

Gark itdi beni yem-i sürûra

Âhir olup ol eser hüveyda

Âsâr-ı kerâmet oldı peydâ (Nâbî, 2017: 217-218)

Nâbî'nin bu mektubundaki,

“... efendimüzün, tehniye-i cülûs-ı hümayûnları için iki üç sene mukaddem bir kasîde-i garrâ nazm olunup lâkin zımnında âdetâ melhûz olan râyiha tama’-ı mûris-i hicâb olmagın irsâlinde teredüid olunmuş idi. Hâlâ, câ’ize-i hümayûn pîşîn zuhûr itmegin irsâle cesâret olundu.”

ifadelerinden Nâbî'nin bir cülûs kasidesi kaleme aldığı fakat bu kasideyi göndermediği anlaşılmaktadır. Bu kaside⁶⁴ bu mektupla birlikte gönderilmiştir.

Nâbî'nin “pîşîn zuhûr” ettiğini belirttiği caizenin miktarı ve ne zaman gönderildiği hakkındaki bilgilere ise III. Ahmed'in harcama defterlerinde rastlanmaktadır. Defterdeki ilgili kayda göre kırk altın tutarındaki bu caize, Nâbî'ye 27 Safer 1119'da Silahtar Ali Ağa marifetiyle gönderilmiştir.

“Yirmi yedisinde silahdâr aga kulları ma’rifetiyle Nâbî Efendi dâ’îlerine ihsân buyurulan: Tugralı altın 40 aded” (OA.TSMA.d. 2352.318)

Baltacı Mehmed Paşa Halep valisi iken ikinci defa sadrazamlık görevine getirildiğinde Nâbî'yi de beraberinde getirmiştir. III. Ahmed, büyük şairi 5 Zilkade 1122'de başmuhasebeci olarak görevlendirmiştir. Bu görevinden 23 Zilkade 1123'te azledilen Nâbî, (Afyoncu, 1999: 87) mazul kalmamış ve süvari mukabeleciliğine getirilmiştir (Safâyî, 2005; 642, OA.AE.SAMD.III. 120.11752).

⁶⁴Bu mektupta sözü edilen şiir, Divan'daki 8 numaralı kasidedir. Nâbî, mektubunda sözünü ettiği hatraya, göndermekten imtina ettiği bu kasidede de yer vermiştir:

Bir kerâmet bana sî sâlden ızhâr itdi
İntizâr üzreyem âsârına çokdan bu fakîr (Bilkan, 1993: 43)

III. Ahmed'e 3 kaside, 14 kıta, 1 mesnevi, 1 rubai ve 1 beyit (Bilkan, 1993: 42-46, 223-224, 301; 215, 216, 218, 221-222, 225, 226-227, 247-248, 289, 291-292, 293, 300, 1024, 1031, 1032, 1040, 1041, 1056; 321-327; 1090; 300) sunması, 24 sene kaldığı Halep'ten İstanbul'a III. Ahmed zamanında dönmesi, Nâbî'nin III. Ahmed'den iltifat ve koruma gördüğünün göstergeleri olarak düşünülebilir.

2.1.2.2.26. Bosnalı Sâbit Efendi (ö.1124)

Sâbit Efendi, III. Ahmed tahta çıktığında Bosna Kadılığından mazul idi. III. Ahmed'in cülusunu 9 beyitlik bir tarih kıtasıyla (Karacan, 1981: Trh. V) kutlamıştır. 1117'de getirildiği Konya Kadılığından 1118'de mazul olan Sâbit, aynı sene Ayasofya Camisi mahfilini genişletmesi üzerine III. Ahmed'e 9 beyitlik bir tarih kıtası sunmuş, 1119'da Şehzade Selim'in doğumu için 8 beyitlik bir tarih kıtası kaleme almıştır. Aynı yıl 1121'de azledileceği Diyarbakır Kadılığına getirilmiştir. Sâbit, 1123'te 15 beyitlik bir kıta (Karacan, 1981: Trh. 21) ile Prut zaferini kutladıktan sonra III. Ahmed'e yine bu zaferle ilgili 86 beyitlik bir kaside sunmuştur. Bu kasidesinde mazul olmasından kaynaklanan sıkıntılarını şu sözlerle ifade etmiştir:

Mermer-i iflâsa göçdüm seng-lâh-ı 'azlde
Etmegüm hâlis dakîk-i hassdur mermer gibi

Tahta-i mahsûlden sonra belâdur âdemün
Başına yek tahtadan ma'zûlluk şeş-per gibi (Karacan, 1981: ksd. XLIII)

Aynı sene içinde şehzadenin dişi çıkması üzerine ve isabetli tüfek atışları için de III. Ahmed'e üç tarih kıtası sunmuştur (Karacan, 1981: trh. XII, XXXIV, XXXV).

2.1.2.2.27. Nesîb Yusuf Dede (ö.1126)

Nesîb Dede, çiçek hastalığından kurtulması üzerine III. Ahmed'e bir kıta (Hidayetoğlu, 1996: 568) sunmuştur.

2.1.2.2.28. Fâ'ik Mahmud Efendi (ö.1127)

Fâ'ik Efendi'nin III. Ahmed'e sunduğu bilinen tek şiir, çiçek hastalığından kurtulması üzerine yazılan "Sıhhat-nâme-i Hümâyûn" başlıklı beş beyitlik bir tarih kıtasıdır:

Gülistân-ı du'â bülbülleri Fâyık didi târih
Çiçekden bûy-ı sıhhat virdi Sultân Ahmed'e Mevla (Fâ'ik: 11)

2.1.2.2.29. Feyzî Sâlih Efendi (ö.1127)

Dürrî Ahmed Efendi'nin kardeşi olan Feyzî'nin III. Ahmed'e sunulan 6 şiiri tespit edilmiştir. Bunlar, 1116'da Fatma Sultan'ın doğumu için 7 (OA.TSMA.e. 445.43), 1117'de Şehzade Mehmed'in doğumu için 25 beyitlik tarih kıtası, 1118'de III. Ahmed'in hattı için bir tarih beyiti, 1121'de Şehzade Abdülmelik'in doğumu için 11 beyitlik bir tarih kıtası, 1123'te Prut Savaşı'nın kazanılması üzerine yazılan 24 beyitlik tarih kıtası ile 9 beyitlik bir müzeyyel gazeldir (Feyzî: 47, 48, 51, 64, 67). Sunduğu müzeyyel gazelindeki şu ifadeler Feyzî'nin III. Ahmed'in himayesinde bulunmak istediğini göstermektedir:

Husûl-i kâma vesîle gerekdir ey Feyzî
Meger ki bir der-i vâlâya intisâb idelim

Cenâb-ı Hazret-i Hân Ahmed'in sitâyîşini
Yazup sahîfe-i eyyâma bir kitâb idelim (Feyzî: 51)

2.1.2.2.30. Kühî Osman Efendi (ö.1128)

Beylikçi vekilliğine kadar yükselen Kühî Osman Efendi'nin Şehzade İsa'nın doğumu münasebetiyle III. Ahmed'e sunduğu 15 beyitlik tarihli bir kasidesi vardır. Bu kasidesinde III. Ahmed'in yardımını şu sözlerle istemiştir:

Gerekdir şâd ola bu demde niçe 'abd-i gam-gîni

Husûsâ bende-i nâ-çîzi Kûnhî-i suhen-pîrâ

O kim süknâ vü mâfihâsı yanmakla iki def'a
O hâlet kesdi anda koymadı tâb ü tüvân kat'â

O kim mihnet-keşîde cevîr-dîde 'abd-i ahkardır
Ne denlû lutf u ihsân olsa elhak elyâk u evlâ

O kim yok bir delîli tâ huzûra eyleye îsâl
Tonup nâ-çâr baş üzre ider eş'ârını ihdâ (OA.TSMA.e. 445-43)

2.1.2.2.31. Nâ'il Abdullah Efendi (ö.1128)

Dönemin müderrislerinden Antakyalı zade Nâ'il Abdullah Efendi, Şehzade İsa'nın doğumu üzerine III. Ahmed'e 12 beyitlik tarihli bir kıta (OA.TSMA.e. 445.43) sunmuştur.

2.1.2.2.32. Birrî Mehmed Dede (ö.1128)

Birrî Mehmed Dede, Prut Savaşı'nın zaferle sonuçlanması üzerine 99 beyitlik bir kaside (Erkul, 1992: 186-193) sunmuştur.

2.1.2.2.33. Na'imâ Mustafa Efendi (ö.1128)

Amcazade Hüseyin Paşa'nın görevlendirmesiyle kaleme aldığı tarihiyle meşhur olan Na'imâ'nın, nazma kadir olduğu ve birçok şiiri bulunduğu (Sâlim, 2005: 676) belirtilmişse de günümüze ulaşan şiirleri tezkirelerde bulunan parçalar ve kendi eserlerinde yer verdiği birkaç manzumedir. Bu çalışma sürecinde Na'imâ'nın henüz yayımlanmamış iki şiirine rastlanmıştır. Bunlar Şehzade Mehmed'in doğumu münasebetiyle III. Ahmed'e sunulmuş 10 ve 12 beyitlik iki tarih kıtasıdır:

Na'imâ hâtif-i gaybî velûd-ı pâki târîhin
Didi nûr-ı Muhammed sulb-i Ahmed'den tulû' itdi

Ricâl-i gaybîden çıkdı birisi didi târîhin
Muhammed mâh-ı enverdir göründi sulb-i Ahmed'den (OA.TSMA.e.
445.43)

III. Ahmed'in tahta geçtiği 1115 yılından 1128 yılında vefat edene kadarki 13 yıllık süreçte divan kâtipliği kadrosu üstünde kalan ve 70 akçe ulufe alan Nâ'imâ, aynı zamanda Anadolu muhasebecisi, teşrifatçı, defter emini, başmuhasebeci ve silahdar kâtibi olarak görev yapmıştır.

2.1.2.2.34. Vahyî Mehmed Efendi (ö.1130)

Vahyî, III. Ahmed'e Şehzade İsa'nın doğumu vesilesiyle 3 tarih kıtası (Sukan, 2005: 212-216) ve Avusturya Seferi'nde başarılı olması için kaside formunda bir duaname (Sukan, 2005: 190-192) sunmuştur.

2.1.2.2.35. Rezmî Mehmed Bey (ö.1131)

IV. Murat'ın üç kızından biri olan Safiye Sultan'ın oğlu olması sebebiyle "Safiye Sultanzâde" olarak anılan Rezmî Mehmed Bey, bir devlet geleneği olarak⁶⁵ IV. Mehmed Dönemi'nde "silahşor-i şehriyârî zümresine dâhil ba'dehu ser-bevvâbân-ı dergâh-ı âli" rütbesine nail olmuştu.

III. Ahmed tahta çıktığında "kûşe-i kanâ'atde uzlet-güzîn" iken yazmış olabileceği bir kasidesinde,

Çıksa yiridür bu dili dîvâne efendim
Kaldı nice demdür gam u efkâr ile hayrân

Lutf eyle kerem-kânı mürüvvetle nazar it
Pâ-mâl-i gam olmaya dem-â-dem dil-i nâlân (Gülbüz, 2005: 95)

⁶⁵ Osmanlı hanedan geleneğinde hanım sultanların çocuklarına "bey" denir ve bunlar çoğunlukla saray hizmetlerinde ve kapıcıbaşılık görevinde bulunurlardı (Gülbüz, 2005: 4).

sözleriyle hâlden yakınmıştır. Bunun üzerine “kadr-i şânın[1] iritfâ” (Safâyî, 2005: 242) için III. Ahmed tarafından kapıcılar kethüdalığına getirilen Rezmî, 1116’da bu görevinden azledilmiştir (OA.HAT.1447.8).

Ma’zûl bulunduğu dönemde Şehzade Mehmed’in doğumu vesilesiyle sunduğu tarih kıtasında bu durumuna değinmiş ve şu sözlerle III. Ahmed’den görev istemiştir:

Ol mübârek başı için gonca-i nev-restenün

Eski nân-pârem temâm hunkârum ihsân eylesün (Gülbüz, 2005: 398)

1118’de silahtar ağalığına getirilen Rezmî, bu görevden 1120’de azledilmiştir. 1122’de şikk-ı sani defterdarlığıyla görevlendirilmiş, 1124’te bu görev ibkaen tekrar kendisine tevcih edilmiştir. 1126’da tekrar kapıcılar kethüdalığına getirilen Rezmî⁶⁶, 1130 yılında çavuşbaşı vekili iken Rumeli beylerbeyliği payesiyle üçüncü kez kapıcılar kethüdalığına getirilmiştir (Râşid vd, 2013: 1094).

Rezmî, uzun yıllar devlet hizmetinde bulunmuş ve aldığı vazifeler vesilesiyle III. Ahmed’in yakınında bulunma imkânına sahip olmuştur. III. Ahmed’e bir kaside, 1 mesnevi, on üç kıta ve bir beyit (Gülbüz, 2005: 92-96; 406; 391, 391, 391-392, 397-398, 401, 402-403, 408, 408-409, 412, 413, 420-424; 399, 403) sunmuştur. Şiirin yanında resim ve müzikle de ilgilenen Rezmî, kendi köşkünün ve diğer bazı yapıların resimlerini yapmış, bunları şiirleriyle süsleyerek padişaha sunmuştur (Gülbüz, 2005: 15). Bu şiirlerden Çorlulu Ali Paşa aracılığıyla sunduğu kıtasının III. Ahmed tarafından beğenildiği bilinmektedir. Beğenilen şiirlerinden biri de Şehzade İsa’nın doğumu için yazdığı, Safâyî ve Sâlim’in tezkirelerine kaydettiği ve özellikle Sâlim’in çok beğendiği (Sâlim, 2005: 347) şu tarihi olmalıdır:

Rûy-ı arza Hân Ahmed-i mehdi hükmin vericek

Nâm-ı İsa gökden indi şüphesiz şehzâdeye (Safâyî, 2005: 245)

⁶⁶“Bundan Akdem yüz On Altı Tarihinde Mutasarrıf Oldugumuz Etmegümüz Hatt-ı Hümâyûn İle Ref’ Olinup Yine Bi-hamdillahi Te’âlâ Yüz Yigirmi Altı Senesinde Vezîr-i a’zam Damat Ali Paşa Arz-ı Hâlümüz Rikâb-ı Hümâyûna Gödürüp Üzerine İhsân-ı Hümâyûnum Olmuşdur Diyü Hat Keşide İtdürdükde Ol Sürûr-ı Mevfûr İle Ol Anda Tahrîr Olinan Târihdür ki Zikr olunur” başlıklı tarih kıtasından 1126 yılında 1116 yılında azledildiği kapıcılar kethüdalığına getirildiği anlaşılmaktadır.

2.1.2.2.36. Na'tî Mustafa Efendi (ö.1131)

Defterdar Hüseyin Paşa'nın oğlu ve Afvî Mehmed Bey'in kardeşi olan Na'tî, Enderun'da yetişmiştir. “Tahsîl-i dest-mâye-i ilm ü irfan ile akrânlarına mümtâz olup” 1121'de⁶⁷ III. Ahmed'in sır kâtibi olmuş ve bu görevi sayesinde padişah ile yakın çalışma içerisinde bulunmuştur. Bir müddet sır kâtipliğinde bulunan Na'tî, III. Ahmed tarafından hâcegân zümresine mahsus silahtar kâtipliği ile ödüllendirilerek taşra çıkarılmıştır (Safâyî, 2005: 647; Sâlim, 2005: 673, Şeyhî, 2018: 2901). Daha sonra tezkire-i evvelik (OA.İE.TCT. 23.2464, Râşid vd, 2013: 921) ve ganem mukataacılığı (OA.İE.TCT.23.2464) görevlerinde de bulunan “Edhem-nâme” müellifi, Şehzâde Mehmed'in doğumu vesilesiyle III. Ahmed'e şu tarih kıtasını sunmuştur:

Şehzâdeyi lutf eyleyüp ol Rabb-i ahad
Târîhi olur Na'tî bu beyt-i müfred

Sad müjde cihâna basdı yümn ile pâ
Şehzâde Mehmed ibn-i Sultân Ahmed (FŞM: 25b)

2.1.2.2.37. Mâdih Mustafa Efendi (ö.1132)

Filibe Kadısı Karabacak Mehmed Efendi'nin oğlu ve dönemin müderrislerinden olan Mâdih Mustafa Efendi, bir kaside yazarak III. Ahmed'in takdirini kazanmış ve Şevval 1115'te “ibtida-i hariç” rütbesiyle Karaçelebizade Medresesinde görevlendirilerek ödüllendirilmiştir (Safâyî, 2005: 553-554; Sâlim, 2005: 608-609).

Silsilesinde hızla ilerleyen Mâdih, Şaban 1119'da hareket-i hariç ile Hacegi Medresesine, Şevval 1122'de Kenan Paşa Medresesine Rebiülevvel 1126'da Molla Kırımı Medresesine, Cemaziyelahir 1129'da Ankaravi Mehmed Efendi Medresesine, Cemaziyelahir 1130'da ise Feyzullah Efendi Medresesine yükselmiştir (Şeyhî, 2018:

⁶⁷ Dürrî Ahmed Efendi'nin “Târîh Berâ-yı Debîr-i Sırr-ı Sultân Ahmed Han” başlıklı şiiri, Na'tî Efendi'nin sır kâtibi olmasını kutlamak amacıyla yazılmıştır:

Utârid safha-yı pâk-i sipihre yazdı târîhin
Kalemle Mustafa oldu debîr-i sırr-ı Sultânî (1121)

2704). Mısır kassamı iken hayatını kaybeden Mâdih, III. Ahmed'in himayesini gören şairlerden biridir.

2.1.2.2.38. Mâcid (ö.1132'den sonra)⁶⁸

Mâcid'in III. Ahmed'e sunduğu iki şiir vardır: Bunlar, şehzadelerin sünnet düğünü vesilesiyle kaleme aldığı 20 beyitlik (Hakverdioğlu, 2019: 266) ve İran Şahı Eşref Han'la imzalanan barış anlaşması üzerine yazılan 6 beyitlik (OA.TSMA.e. 445.43) tarih kıtasıdır.

2.1.2.2.39. Câbizâde Fâ'iz Efendi (ö.1134)

Dönem tezkirecilerinin şairliğinden övgüyle söz ettiği Fâ'iz Efendi'nin III. Ahmed'e sunduğu tek şiir, Şehzade İsa'nın doğumuna düşürdüğü Farsça tarihtir (Fâ'iz: 8).

2.1.2.2.40. Dürri Ahmed Efendi (ö.1135)

II. Mustafa Dönemi'nde, 1109'da henüz gedikli bir divan kâtibi olan (OA.A.DVNS.MHMD. 110.1974) Dürri Ahmed Efendi, 10 Şaban 1111'de Maliye Kaleminde tarihçi olarak görevlendirilmişti (Afyoncu, 1999: 87). Tahta çıktığında bir tarih kıtasıyla III. Ahmed'i kutlayan Dürri, yeni padişahın tuğrası vasfında bir kıta ve “bâ-fermân-ı hümayûn” padişahın sakalı ve tersanede yaptırdığı saray için tarihler düşürmüştür. Bu şiirlerinde ihsan uman Dürri, bunu şu sözleriyle belirtmiştir:

Tevekkül kıl Hudâya çekme gam ey Dürri-i bîkes

İder her matlabın hâsılı senin ol kâdir-i dâna (Vural, 2020: 51)

Kemîne Dürri benden de iltifâtunla

Bula miyâne-i akrânda izzet ü rif'ât (Vural, 2020: 48)

⁶⁸ Bu dönemde yaşamış “Mâcid” mahlaslı iki şair bulunmaktadır. Bunlar Mâcid Mustafa Paşa, Mâcid Mustafa Çelebi'dir.

Bu şiirlerin padişaha sunulmasının üzerinden çok geçmeden 5 Muharrem 1116'da açıktan Küçük Evkaf Muhasebeciliğine getirilen Dürri, 17 Cemaziyelahir 1117'de azledilmesinin üzerinden bir yıl altı ay geçtikten sonra yazdığı bir şiirinde mazuliyet süresinin uzadığından ve borçlarının arttığından yakınmıştır:

Elde yok harc edecek zerre kadar bir mâye
'Azl ise basdı kadem bir yıla altı aya
Kuvvet-i yevmiyyeyi ben âciz iken peydâya
Yine dâyinlerimi 'avk iderim ferdâya
Kimsenin yok haberi hâl-i perîşânımdan
Ben usandım hele Allah bilür cânımdan (Vural, 2020: 101)

Şiirin devamında padişahların şairleri koruduğundan söz eden Dürri, padişahın yardımını istemiştir. III. Ahmed, Dürri'nin talebini yerine getirmiş ve onu Maliye Tezkireciliğine atamıştır. Maliye tezkirecisi olarak atanan Dürri, "Dürri Efendi'nin Maliye Tezkirecisi Olduğu Mahalde Tahrîr Eylediği Müseddesdir" başlıklı şiirde III. Ahmed'e şu sözlerle teşekkür etmiştir:

Kerîm-i kadr-dânsın şehriyâr-ı ma'rifet-perver
Ma'ârif ehline ikrâm idersin ey kerem-güster
Senin devrinde oldu behreder ekser hüner-verler
Husûsâ ben hakîr oldum kemâl-i lutfuna mazhar
Bir ednâ katre-i nâçîz iken ben ey şeh-i dânâ
Beni sen eyledin feyz-i nigâhınla dürr-i yek-tâ (Vural, 2020: 96)

Maliye Tezkireciliğinden sonra 22 Rebiülevvel 1120 - 24 Muharrem 1121 tarihleri arasında Anadolu Muhasebeciliğinde ve 9 Ramazan 1121 - 8 Rebiülevvel 1122 tarihleri arasında Küçük Ruznamecilikte bulunan (Afyoncu, 1999: 88) Dürri Efendi, son görevinden azledildiğinde III. Ahmed'e sunduğu bir şiirde ona intisap edip sekiz yıl boyunca hizmet ettiğini, mansıplarla ödüllendirildiğini fakat bu mansıpların mahsulünün başkaları tarafından toplandığını belirttikten sonra III. Ahmed'in yardımını şu sözlerle istemiştir:

Lutf ile gûş it makâlim ey şehenşâh-ı kerîm
Dinle hâlüm dîger-gûn oldı va'llahü'l-'azîm
Şânına lâıyk mıdır ey mazhar-ı lutf-ı 'amîm
Hâkla yeksân ola Dürrî gibi dürr-i yetîm
El-amân ey ser-firâz-ı âl-i Osmân el-amân
El-amân ey cân-sâz-ı derd-mendân el-amân (Vural, 2020: 105)

Bu şiirin ardından Dürrî'nin tekrar 27 Rebiülahir 1124'te Küçük Ruznameciliğe getirildiği görülmektedir. Bu tarihten sonra sırasıyla Sipah Kitabeti, Haraç Muhasebeciliği ve Başmuhasebecilikte bulunmuştur (Afyoncu, 1999: 88).

Dürrî Efendi, uhdesine Şıkk-ı Sani Defterdarlığı verilerek İran elçisi olarak tayin edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin doğudaki en büyük rakibi olan İran'a, Dürrî'nin elçi olarak seçilmesi liyakati bir tarafa bırakılırsa III. Ahmed'in Dürrî'ye duyduğu güvenin en önemli göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir. Bunda Dürrî'nin şairliğinin de etkisi olduğu açıktır, nitekim aynı medeniyet dairesinde bulunan bu iki devlet siyasi alanda rekabet içinde olduğu gibi edebî alanda da rekabet içindedir. Başka bir deyişle Dürrî, Osmanlı Devleti'nin siyasi temsilcisi olmasının yanı sıra Osmanlı edebiyatının da temsilcisidir.

Ali Canip Yöntem'in naklettiği şu fıkra Dürrî'nin III. Ahmed'e yakınlığına işaret eder:

*“Sultan Ahmed-i Salis merhumun **nedîm-i hasları** meşhur Dürrî Efendi yek-çeşm olup muşarunileyh tarafından bu hâle yani bir gözünün sakat ve alil olmasına sebeb ve bâis ne olduğu istifsâr buyuruldukda mûmâileyh bi'l-bedâhe:*

*Tûtiyâ-yı hâk-i pâyünçün iki çeşm-i sefid
Ol kadar ceng itdiler ki birisi oldu şehîd*

beytini inşâd ile yek-çeşmliği mâderzâd olmayup muahharan bir ariza sebebiyle gözünün alil olduğunu zarifane anlatır. Şehriyâr-ı merhamet-nisâr dahi “Öyle ise imdi zinde kalan çeşmün kâfırmiş diyü latîfe buyururlar.” (Yöntem, 1996: 132)

Dürrî Efendi, Divanı'nın büyük bir kısmını “nedîm-i hâs”ı olduğu III. Ahmed'in övgüsünde yazdığı şiirlere ayırmıştır. Düşürdüğü tarihlerin ekseriyeti, III.

Ahmed Dönemi imar faaliyetleri, zaferleri; şehzade ve sultan doğumları ile ilgilidir. Az miktardaki gazellerinde bile padişahı övmekten geri durmamıştır. Şairlik kudretini bu ölçüde III. Ahmed'in övgüsüne adanması, padişahın himayesinin ne ölçüde olduğuna dair bir fikir verirken yazdığı şiirlerin başlıklarındaki "bâ-fermân-ı hümâyûn, fermân-ı şâhenşâh, emr-i 'âlî-şân, me'mûren"(Bağrıaçık, 1996: 150, 203) gibi ifadeler de III. Ahmed'in onun şairliğine verdiği değeri gösterir. "Dürri Efendi Te'ehhül Eyledüğü Vakitte Bâ-fermân Tahrîr Eyledüğü Kasîdedir" başlıklı mesnevi bunlardan biridir. Bu şiiri, pâdişahın emriyle yazdığını şu beyitlerde dile getirir:

Emrine imtisâl idüp hâlâ
Başladım bir zemîn-i turfa-nümâ (Vural, 2020: 302)

Bu şiirden Dürri'nin III. Ahmed sayesinde dönemin önemli insanların teşrif eylediği, yedi gün yedi gece süren bir düğün yaptığı anlaşılmaktadır:

Devletinde güzel sürûr itdim
Yedi gün yedi gece sûr itdim
Da'vet itdim kibâr u a'yânı
Geldiler cümle devlet erkânı
Lîk bir hayli masrafım gitdi
Yine lutfun anı tamâm itdi
Çün senin gibi pâdişâhım var
Ey Hüsrev-i bülend-tebâr (Vural, 2020: 303)

Tophane'de gerçekleşen inşa faaliyeti ile ilgili bir arzda Dürri'nin yazdığı tarih III. Ahmed'in beğenisine sunulmuş ve mahalline yazılması hususunda fikir sorulmuştur:

(...) Müceddeden yapılan Tophâne-i ma'mûreleri için Dürri kulları bir ra'na târîhe muvaffak olmagla manzûr-ı hümâyûn-ı şâhâneleri olmak üzere arz olunmuşdur. Pesendide-i hümâyûn-ı mülûkâneleri olursa mahalline yazılmak kavlinizi göndermeniz mercûdur.

III. Ahmed'in arz üzerindeki hatt-ı hümayunu şöyledir:

“Târîh gâyet bî-nazîrdir. Mermer üzerine hakkolmak gâyet de münâsibdir.”
(OA.AE.SAMD.III. 222.21441)

Padişahın Dürrî'nin şiiri hakkındaki bu değerlendirmesi, onun şiirine verdiği değeri gösteren örneklerden biridir. III. Ahmed'in Aynalıkavak'ta yaptırdığı çeşmenin kitabesine yazılan tarihini de Dürrî Efendi yazmıştır:

Dürrî du'â idüp didi târîh-i sâlini

‘Ayn-ı hayât-ı çeşme-i Sultân Ahmedî (Tanışık II, 1945: 42)

Dürrî Efendi'nin III. Ahmed nazarındaki itibarının anlaşılması bakımından diğer şairlerin Dürrî hakkındaki düşüncelerine de değinmek gerekir. Dürrî, kardeşi Sa'dî ve Feyzî ile kız kardeşinin oğlu olan Ülfetî'nin şiirlerini padişaha ulaştırabilmeleri için aracı görevi üstlenmiştir. Sa'dî, Feyzî ve Ülfetî, Fatma Sultan'ın doğumu için yazdıkları tarih kıtalarının takdiminde kendilerinin Dürrî ile aralarındaki yakınlığı vurgulamışlardır.⁶⁹ Bu vurgu, Dürrî'nin III. Ahmed'e yakınlığını ve dönem şairlerinin “Dürrî” algısını göstermesi bakımından önemlidir (OA.TSMA.e. 445.43).

Bilindiği gibi şairler kasidelerinin fahriye kısımlarında kendilerini başka şairlerle kıyaslar ve onlardan daha iyi olduklarını belirtirler. Kendilerini kıyasladıkları şairler çağdaşları ise şairin demek istediği şudur: Seni öven ben olmalıyım, senin şanına yakışır şair o değil benim, dolayısıyla himaye ve yakınlığından beni yararlandır.” Bu açıdan bakıldığında kendini kıyasladığı şair, padişahın veya genel anlamda haminin yakınlık gösterdiği şairdir. Padişaha yakınlığı sebebiyle Dürrî'nin adı da birçok şair tarafından anılmıştır. Bunlardan biri Mahtûmî'dir. Mahtûmî, bir şiirinde artık en büyük şairin kendisi olduğunu iddia ederken latifeli bir şekilde Dürrî'nin ismini de anar:

Çıkardı Dürrî'yi gözden felek Nâbi vefât itdi

⁶⁹ Bu şiirlerin takdimleri şöyledir: “Bu Ülfetî bendeleri Dürrî kullarının hâherzadesidir”, “Bu Sa'dî kulları dahi Dürrî bendelerinin sulbî karındaşıdır”, “Bu Feyzî kulları dahi Dürrî bendelerinin sulbî karındaşıdır” (OA.TSMA.e. 445.43)

Ferâgat itdi Tâlib nazmı Ârif ihtiyâr oldı (Kahraman, 1995: 359)

“Re’îs-i şâ’irân” Osmanzade Tâ’ib ise Dürrî gibi kendisinin de padişahın yakınında olursa -Dürrî’nin gözlerinden birinin görmeyişine de işaret ederek- incelikleri görmede Dürrî’ye göz açtırmayacağını ifade eder:

Hurde-bîn olmada ben Dürrî’ye göz açdırmam

Kühl-i hâk-ı kademün çeşmüm iderse bînâ (Sâdâvî, 1987: 313)

2.1.2.2.41. Osmanzâde Tâ’ib Ahmed Efendi (ö.1136)

Sâlim’in deyişiyle “tabiatı âteş-pâre bir şâ’ir-i sihr-âferin” olan Tâ’ib Efendi’yi Râmiz, “gencîne-i dâniş ü ma’rifet” sözleriyle tanıtır. Tâ’ib’in meslek hayatı, III. Ahmed Dönemi öncesinde oldukça çalkantılıdır. Müderris defterinden adı silinmiş ve affa uğrayarak tekrar silsileye girmiş, zaman zaman tenzil-i rütbeye uğramıştır. Ta’ib’in III. Ahmed Dönemi’nde aldığı ilk görev, 12 Safer 1118’de getirildiği Mustafa Ağa Medresesi müderrisliğidir (Şeyhî, 2018: 3061). Bu göreve getirilmesinde “Simârü’l-esmâr” adlı eseri 1117 yılında III. Ahmed’e takdim etmesinin etkisi olmalıdır (Özcan, 2007: 3-4).

15 Safer 1120’de musıla-i sahn rütbesi ile Koca Mustafa Paşa, 28 Rebiülahir 1120’de Sahn-ı Seman medreselerinden birine yükseltilen Tâ’ib, çiçek hastalığını atlatan III. Ahmed’e “Sıhhatnâme” adlı eserini sunmuş ve 6 Zilkade 1120’de ibtidâ altmışlı rütbesiyle Mihrumah Sultan Medresesi ile taltif edilmiştir (Şeyhî, 2018: 3061-3062). III. Ahmed’in emriyle tercümesine başladığı “Ahmedü’l-âsâr fî-tercemeti Meşârikü’l-envâr” adlı eserini 1122’de tamamlayıp padişaha sununca (Özcan, 2007: 3-4) aynı yılın rebiülevvelinde hareket-i altmışlı rütbesiyle Murad Paşa-yı Atik Medresesine getirilmiştir. 9 Şevval 1124’te musıla-i Süleymaniye ile Kasım Paşa, 1 Ramazan 1128’de Ayasofya-i Kebir ve 9 Şevval 1128’de ise müderrislik silsilesinin son halkası olan Süleymaniye Medresesine atanmıştır. 1 Şaban 1129’da fiilen başladığı Halep Kadılığından Zilkade 1130’da azledilmiştir (Şeyhî, 2018: 3061-3062).

Osmanzade Tâ’ib, 1133’te Şehzade İbrahim’in doğumuna düşürdüğü tarihin beğenilmesi dolayısıyla III. Ahmed tarafından,

“Makbûl-ı hümayûnum olmuşdur. Asrın melikü’ş-şu’arâsı olduğu vücuh ile zahirdir. Matlabı ihsân-ı hümayunum olmuşdur.” (Safâyî, 2005: 121)

sözlerini içeren bir hatt-ı hümayun ile “reis-i şairan” ilan edildi. Tâ’ib, bu hatt-ı hümayûndan aldığı güçle yazdığı ve zamanın şairlerinden söz ettiği kasidesindeki

Benim şimden geru mahkûm-ı fermân-ı muta’ımdır

Gerek erbâb-ı tadrîs ü gerek küttâb-ı divânî

beytiyle reis-i şairanlığını ilan etmiştir (Safâyî, 2005: 121). III. Ahmed’in şaire daha önce görülmemiş bir şekilde böyle bir unvan vermesi, ona ve şairliğine verdiği değerin de en somut göstergelerinden biridir. Bunun dışında III. Ahmed’in Tâ’ib’in şiirlerini övdüğü bir hatt-ı hümayun daha vardır. Bu hatt-ı hümayûnda Tâ’ib’in şairliğini öven III. Ahmed şu sözleri kaydetmiştir:

*“Benim vezirim,
Osmanzade’nin târihi gâyetü’l-gâye pesendide-i hümayûnum oldu. Ancak (oluru?)
söylenmez maksûdu beyân eylemekle ilhâm-ı Bârî olduğuna zerre kadar iştibâh
yokdur. Âferin, sad âferin!”* (AE.SAMD.III 225.21710)⁷⁰

Osmanzâde Tâ’ib’in III. Ahmed Dönemi’nde aldığı son görev Mısır Kadılığıdır. 1 Ramazan 1135’te başladığı bu görevi, Ramazan 1136’da hayatını kaybetmesiyle son bulmuştur (Şeyhî, 2018: 3062).

2.1.2.2.42. Selîm Mehmed Efendi (ö.1138)

Selîm Mehmed Efendi, döneminin ilmine itibar edilen şahsiyetlerinin başında geliyordu. Şehit Ali Paşa tarafından Bursa’da iken İstanbul’a davet edilen ve nişancılık göreviyle ödüllendirilen Selim Efendi, III. Ahmed’in Topkapı Sarayı’nda yaptırdığı kütüphaneye yevmiye iki yüz akçe vazife ile “ders-i âm” tayin edilmiştir. Sâlim, Selîm Efendi’nin “ol dârü’l-ilm olan kitabhâne-i cedîde mu’allim nasb u ta’yîn buyurulup

⁷⁰ Tâ’ib’in şairleri değerlendirdiği kasidesinde bu hatt-ı hümayûna şu sözlerle işaret eder:
Ne devletdür bu kim tahsîn idüp şâhenşâh-ı ‘âlem
Diye târihüme sad âferîn ilhâm-ı Rabbânî (Sadavî, 1987: 358)

cümlenden mümtâz ve bu iltifat-ı hümâyûna sezâ-vâr buyurulmagla akrânından bu keremle ser-firâz” olduğunu belirtmiştir (Sâlim, 2005: 405). Selîm Efendi, kütüphanenin açıldığı 10 Muharrem 1132’de, padişah, şeyhülislam, vezirler ve kazaskerlerin huzurunda Fatiha suresini tefsir etmiştir (Râşid vd, 2013: 1170).

2.1.2.2.43. Yahya Nazîm Çelebi (ö.1139)

Amcazade Hüseyin Paşa tarafından kendisine verilen “meyve-i ter bâzârbaşılığı” görevinde bulunan Nazîm Çelebi, III. Ahmed tahta çıktığında Divanı’nı tertip etmiş meşhur bir şairdi. Aynı zamanda besteleriyle tanınmış önemli bir musikişinas olduğundan “sad-bâr huzûr-ı hümâyûn-ı hazret-i şehriyâr-ı ‘âli-tebârda fasl-ı musîkî-i şâdî-şi’âr idüp ‘atâyâ-yı bisyâra sezâvâr” (Yüceışık, 1990: 110) olmuştu.

2.1.2.2.44. Fehmî Abdullah Efendi (ö.1139)

III. Ahmed Dönemi’nin ilk yıllarında “hadîka-i hassa ocağından çerağ” edilen Fehmi’nin adı Abdullah lakabı ise “baltacızade”dir. “Hüsn-i sadâ ile reşk-endâz-ı andelîb-i nagme-sâz” olan Fehmi, III. Ahmed’in Mora ve Avusturya seferlerinde yanında bulunarak “müezzinlik” yapmış ve “nazar-ı âtîfet-i mülûkâne” ile mümtaz olmuştur (Râmiz, 1994: 241).

2.1.2.2.45. Şehdî Mustafa Efendi (ö.1140)

Şehdî’nin yazdığı bazı şiirlerden III. Ahmed’in saltanatının ilk yıllarında padişahın yakınında bulunduğu, tarih düşürmedeki başarısı sebebiyle ihsanlarına mazhar olduğu anlaşılmaktadır.

III. Ahmed’in Cirid Meydanı’nda yaptırdığı sarayı için “memûren” bir tarih düşürmüştür, bu tarih sarayın “dîvâr-ı mücellâ”sına Durmuşzade hattıyla yazılmıştır (Bayındır, 2008: 141). Şehdî’nin III. Ahmed’in fermanı üzerine yazdığı bir tarihli kasidesi vardır. Bu kaside III. Ahmed’in çerağan düzenlediği Karaağaç Bahçesi hakkındadır (Bayındır, 2008: 145). Anlaşıldığı kadarıyla bu çerağanın misafirleri

arasında Şehdî de yer almıştır. Galata’da III. Ahmed tarafından yaptırılan çeşmenin kitabesine de Şehdî’nin tarihi kazınmıştır (Tanışık II, 1945: 42).

2.1.2.2.46. Habeşizâde Abdürrahim Rahîmî Bey (ö.1140)

Habeşizâde Abdürrahim Bey, III. Ahmed Dönemi’nin başında Silahtar Hüseyinpaşazade İbrahim Paşa’nın divan efendiliğini yaptıktan sonra Rikab-ı Hümayun Kaymakamlığına getirilen Şehit Ali Paşa’nın divan efendisi olmuş, Ali Paşa sadrazamlığa getirildiğinde ise Paşa’nın maiyetinde önce tezkire-i sani, Na’tî Mustafa Bey’in azlinden sonra ise tezkire-i evvel olarak görev yapmıştır. Damat İbrahim Paşa’nın sadrazamlığında 15 Safer 1131’de maliye tezkirecisi, Safer 1135’te ise tezkire-i evvel olarak görevlendirilmiş ve bu görevde iken hayatını kaybetmiştir (Râşid vd, 2013: 909, 921, 1148, 1320).

Rahîmî, III. Ahmed’in kayırdığı şairler arasındadır. 1135’te yazdığı bir arzuhâlde mevcut zeametine mahlûl Divan-ı Hümayun gediğinin ilhakını talep etmiş ve bu talep III. Ahmed tarafından kabul edilerek “İhsan-ı hümayunum olmuştur.” hatt-ı hümayunuyla yerine getirilmiştir (OA.AE.SAMD.III.116.11477). Başka bir belgeden ise Sadabad’da kendisine tahsis edilmiş “arzen otuz tulen yüz elli zirâ” olan bağın tapusunu da aldığı anlaşılmaktadır (AE. SAMD.III.18.1621).

Sâlim’in “bir medr-i hoş-sohbet ü nâzik-ta’bîr”, Şeyhi’nin “hoş-sohbetlikle mevsûf” olarak tanıttığı Rahimi, III. Ahmed’e Galata Sarayı’nı tamir ettiğinde bir tarih kıtası sunmuştur (Safâyî, 2005: 237).

2.1.2.2.47. Fâ’iz Ali Ağa (ö.1142)

III. Ahmed, Çorlulu Ali Paşa zamanında Saray’a alınan Fâ’iz Ali Ağa’yı sır kâtibi yaptıktan sonra kapıcıbaşılik mansıbyla taşra çıkarmıştır. III. Ahmed’in 1131’de yaptırdığı caminin cümle kapısı üzerindeki Arapça tarih; hafız, hattat ve musikişinas olan Fâ’iz’e aittir (Koç, 2014: 305). Fâ’iz, III. Ahmed’e Erdebil’in fethi ile ilgili sekiz (FŞM: 399a), Gence’nin fethi ile ilgili on altı beyitlik iki tarih kıtası (FŞM: 412a-412b) sunmuştur.

2.1.2.2.48. Bursalı İsmail Belîğ Efendi (ö.1142)

Belîğ, 1132’de şehzadelerini sünnet ettirmesi tebrik vesilesiyle III. Ahmed’e 38 beyitlik tarihli bir kaside sunmuştur (Hakverdioğlu, 2019: 273-278).

2.1.2.2.49. Nedîm Ahmed Efendi (ö.1143)

İlk kasidelerini Şehit Ali Paşa’ya sunan Nedîm’in III. Ahmed’le olan ilişkisi, “ibtida-i hariç” rütbesiyle Şerife Hatun Medresesine getirilmesi münasebetiyle ona sunduğu bir kasideyle başlamıştır. Bu kasidesinde III. Ahmed’e şu sözlerle teşekkür etmiştir:

Ben kulun da işte mülk-i Rûm’da vasf eyleyüp
Bir senin gibi şehenşâh-ı Ferîdûn-efseri

Yâ nice vasf etmeyem ki dergeh-i cûdunda ben
Olmuşumdur böyle bir lutf-ı amîmin mazharı

Ya’ni kıldın medreseyle abd-i nâ-kâmın çerâğ
Oldı câ nâm-ı Nedîm’e bendegânın defteri

Hüsrevâne lutf edüp şâhâne in’âm eyledin
Dest-i lutfun sildi ağlarken bu çeşmân-ı teri (Macit, 1994: 27)

Bu atamayla müderrisin-i kiram zümresine dâhil olan Nedîm, devlet protokolü icabı bayramlaşma törenlerine de katılmaya hak kazanmıştır. Bu törenlerin birinde III. Ahmed, müderris silsilesinin sonunda bulunan ve bu nedenle bayram tebriğini diğerlerinden sonra yapan Nedîm’e “Neden herkesten sonra geldin?” sorusunu yönelterek latife eder. Nedîm, bu latifeyi şiirinde şöyle anlatmıştır:

Sa’âdetle hitâb etdin ki geldin cümleden sonra
Efendim kıldı ihyâ nutk-ı cân-bahşın dil ü cânı

Cemâl-i pâkin cümleden artık görmek ister dil

Aceb mi cümlesinden sonra bûs etsem o dâmânı (Macit, 1994: 56)⁷¹

Bu latife, III. Ahmed'in Nedîm'e olan ilgisini göstermesi bakımından önemlidir. Bir padişahın değer vermediği birini doğrudan muhatap alması dönemin teamüllerine aykırıdır. Nitekim Nedîm de padişahın hitabını "nutk-ı cân-bahş" olarak görmüş ve bir kaside yazarak hem padişaha bu iltifatı için teşekkürlerini sunma hem de bu olayı dönemin diğer şairlerine duyurma gereği hissetmiştir.

III. Ahmed'in Nedîm'i himâye ettiğini gösteren durumlardan biri de şerefine düzenlenen eğlencelerin davetlileri arasında Nedîm'in de bulunmasıdır. Bugünden bakıldığında sıradan bir olay olarak görülebilirse de dönemin şartları ve protokolü dikkate alındığında has meclislerde bulunmanın ne denli büyük bir iltifat, dolayısıyla himaye olduğu daha iyi anlaşılır. Lale Devri'nde düzenlenen has meclisleri de ikiye ayırarak değerlendirmekte fayda vardır. Bunlardan birincisi, Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın düzenlediği ve padişahın davetli olduğu meclislerdir ki bunlarda davetli sayısı fazla değildir. İkincisi ise Kaptan Mustafa Paşa ve Kethüda Mehmed Paşa tarafından düzenlenen has meclislerdir, eğlencenin dönemin diğer şairlerinin de katılma şerefine ulaşması amacıyla Damat İbrahim Paşa'nın işareti doğrultusunda düzenlenen bu meclislerde dönemin birçok şairi kendine yer bulma imkânına sahip olmuştur.

Nedîm, Damat İbrahim Paşa'nın düzenlediği ve padişahı davet ettiği daha dar kapsamlı eğlencelerde de bulunmuştur. Divanı'nda bu eğlencelerin dile getirildiği şiirler vardır. Bunlardan birinde III. Ahmed'in Damat İbrahim Paşa'nın sarayını teşrifini şu sözlerle ifade eder:

Şehriyâr-ı âlemin teşrîfi sadr-ı a'zama

Mâye-i ikbâl ola ıyd-ı sürûr-efzâ gibi (Macit, 1994: 88)

⁷¹ 56. beyitten bu kasidenin, Sadabad'ın açılma tarihi olan 22 Şaban 1134'ten sonra yazıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre, 1130-1131'de ilk medreseye atanan Nedim hâlâ düşük rütbeli bir müderristir.

Bir başka kasidesinden Damat İbrahim Paşa'nın III. Ahmed'in şerefine düzenlediği bir helva sohbetinde bulunduğu anlaşıyor:

Habbezâ hurrem behâr-ı zevk u şâdî vü tarab
Kim bu helvâ bezmini reşk-i çırâgân eyledi

Aftâb âmâde-i tahvîl iken döndü geri
Şehriyâr andan muaddem azm-i cevlân eyledi

Ya'ni ikbâl ü sa'âdetle vezîr-i a'zamın
Sohbet-i helvâsını teşrîfin erzân eyledi (Macit, 1994: 115)⁷²

Damat İbrahim Paşa'nın Revan fethi sonrasında III. Ahmed için düzenlediği başka bir helva sohbeti vesilesiyle yazdığı kasidede yaşadığı dönemi Baykara Dönemi'yle kıyaslayarak anlatmıştır:

Bir vakt ü zamândır bu zamân kim değişilmez
Bin Baykara bezmine her lahza vü ânı (Macit, 1994: 120)⁷³

Nedîm, Kaptan Mustafa Paşa ve Kethüda Mehmed Paşa'nın düzenlediği meclislerde de bulunmuştur. Bu eğlencelere III. Ahmed'in de katıldığı bilinmektedir: Divan'ındaki "Kasîde Der-Sitâyiş-i İbrâhîm Pâşâ ve Zîkr-i Teşrîf-i Kapudân Pâşâ, Teşrîf-i Sadr-ı âlî İbrâhîm Pâşâ Be-Serây-ı Mustafâ Pâşâ Be-Şeb-i Helvâ, Teşrîf-i Sadr-ı a'zam Be-Hâne-i Dâmâd-ı Hîş Muhammed Kethudâ Be-Resm-i Helvâ, Teşekkür Kudûm-ı Be-Hâne-i Kapûdân Mustafâ Pâşâ, Der-Sitâyiş-i Vezîr-i a'zam İbrâhîm Pâşâ ve Ta'rîf-i Teşrîf-i Şeb-i Helvâ-yı Kapûdân Mustafâ Pâşâ" başlıklı şiirler bu eğlenceler vesilesiyle kaleme alınmıştır. Bu eğlencelere III. Ahmed'in de katıldığı bilinmektedir (Râşid vd, 2013: 1522, 1577).

⁷² "Kaside Berâ-yı Teşrîf-i Sultân Ahmed Be-sarây-ı İbrâhîm Paşa" başlıklı bu şiir, Erdebil ve Şirvan fetihleri üzerine 1138'de kaleme alınmıştır.

⁷³ "Ta'rîf-i Teşrîf-i Pâdişâh-ı Cihân Be-sarây-ı Sadr-ı a'zam Der-akab-ı Müjde-i Feth-i Revân" başlıklı bu şiir, 1137'de kaleme alınmıştır.

III. Ahmed'in Gülnuş Sultan'ın hayratı olarak yaptırdığı Üsküdar İskele Meydanı'ndaki çeşmenin kuzey yüzündeki kitabeye Nedîm'in şiirini yazdırması, onun şiirlerini beğendiğini gösteren bir örnektir.

Nedîm, III Ahmed'e sunduğu 16 kaside, 21 kıta, 5 murabba, 1 muhammes, 1 müseddes, 1 terci-i bent⁷⁴ kaleme almıştır. Bu şiirlerdeki genel atmosfere dikkat edildiğinde Nedîm'in III. Ahmed'in himayesinde sıkıntısız bir hayat sürdüğünü söylemek yanlış olmaz.

2.1.2.2.50. Hâfız Süleyman Rıf'ât Çelebi (ö.1144)

Dönemin ünlü musikişinaslarından olan Hafız Rıf'ât Çelebi, III. Ahmed'e FŞM'de "Târîh-i Rıf'ât Çelebi Berâ-yı Feth-i Gence Der-Sitâyîş-i Hidîv-i Hilâfet-Penâh Eyyedehu'llâhu Te'âlâ" başlığıyla kayıtlı tarihli bir kaside sunmuştur (FŞM: 410b-411a).

2.1.2.2.51. Yanyalı Es'ad Hoca (ö.1144)

III. Ahmed, Topkapı Sarayı'nda kurduğu kütüphaneye hoca tayin ettiği (Sarıkavak, 1997: 30) Es'ad Efendi'yi 1139'da yeni kurulan matbaada basılacak eserlerin tashihini yapacak heyette görevlendirmiştir (Râşid vd, 2013: 1548).

2.1.2.2.52. Vahîd Mahtûmî (ö.1145)

Eğitimi Enderun'da tamamlayan Vahîd Mahtûmî, on sene Hırka-i Saadet'te görev yaptıktan sonra kendisine çavuşluk verilmiş ve gedikliler arasına katılmıştır. Bir müddet hazine ağalığı da yapan Mahtûmî, ata binmede ve silah kullanmadaki hüneri sayesinde III. Ahmed'in silahşorluğuna kadar yükselmiştir (Karaman, 2006: 83-87).

Bir kasidesindeki,

Çıkardı Dürri'yi gözden felek Nâbî vefât etdi

⁷⁴Macit, 1994: 23-28, 54-59, 60-62, 63-67⁷⁴, 70-74⁷⁴, 80-83, 84-88, 89-91, 92-95, 96-102, 115-118, 119-120, 138, 145-148, 150; 68-69, 159-160, 161-162, 163-165, 168-170⁷⁴, 171-172, 173-174, 175-176, 177, 178, 181, 182, 184-185, 186-187, 188-190, 191-192, 193, 213, 214, 245, 255; 305, 308, 309, 321, 331; 296-297; 292-293; 289-291

Ferâgat etdi Tâlib nazmı ‘Ârif ihtiyâr oldı (Kahraman, 1995: 359)

beytiyle döneminin en büyük şairi olduğunu söyleyen Mahtûmî’nin bu iddiasını Divanı’na takriz yazan şairler de desteklemişlerdir.⁷⁵ Damat İbrahim Paşa’nın Sadarete gelip onu sürgüne göndermesine kadarki süreçte gerek görevi nedeniyle sahip olduğu yetenekleri, gerekse şairliği sayesinde padişahın yakınında bulunmuştur.

Mora Seferi’ne III. Ahmed’in maiyetinde giden Mahtûmî, 25 Cemaziyelahir 1127 - 16 Şevval 1127 tarihleri arasında sefer sırasında gerçekleşen olayları “Mora Fetihnamesi” adlı eserinde kaleme almış; kazanılan başarılar ile ilgili tarihler düşerek padişahı kutlamıştır. Anabolu’nun fethi üzerine düşürdüğü bir tarihteki şu beyit, padişaha ne kadar yakın olduğunu göstermesi bakımından önemlidir:

Bilmez idüm sohbetünden iki gün dûr olmasam

‘Âşık-ı mehcûrî n’eyler firkat-i dildâr-ı yâr (Kahraman, 1995: 426)

Mahtûmî, kendisi de iyi bir şilahşor olan III. Ahmed’in atışlarındaki başarıları da gerek düşürdüğü tarihlerde gerekse yazdığı kasidelerde⁷⁶ dile getirmiştir. Bunlardan birinde 1126’da III. Ahmed ile aralarında geçen şu hadiseyi nakletmiştir: Padişah bir gün biniş ile Sinan Paşa Sarayı’na gider. Av tamamlanıp yerinde karar edince aklına Mahtûmî gelir ve onu huzuruna çağırır. Mahtûmî, padişahın ruhsat aldıktan sonra aklındaki bir gazeli okur, bunu bir dua ile tamamlar ve padişahla aralarında şöyle bir konuşma geçer:

Nedür elündeki tir ü kemân-ı şahâne

Kulun Vâhid-i hazîne yine ne lutfun var

Didi o şâh-ı cihân lutfu bir bahâne gerek

Ki ola mûris-i şâdi vü dâfi-i ekdâr

⁷⁵ Bu şairler, Es’ad Efendi (Yanyavî veya Ebuishakzade), Râşid Efendi (ö.1148), Seyyid Vehbî (ö.1149), İmam-ı Sultânî, Arpaeminizâde Mustafa Sâmî (ö.1146), Suyolcuzâde Mehmed Necîb (ö. 1171)dir.

⁷⁶ Mahtûmî, III. Ahmed’e beş kaside (Kahraman, 1995: 343-345, 353-357, 357-359, 359-361, 387-390) sunmuştur.

Eger ki nâvek-i tûmârî bezm-i hasumda
Bilâ-tereddüd idersen dehânun ile şikâr

Kerem idem sana bir kat libâs-ı fâhire kim
Virem dahi nice nice atıyye-i bisyâr

Mahtûmî, gönlünde lütuf ümidi ve gözünde korkuyla tahminen otuz adım mesafede oku yakalamak için durur. Padişah gayet başarılı bir ok atışı yapar:

Biri eli ile soksaydı agzuma şâyed
Hatâ ideydi veli itmedi o hûb-etvâr

Zebânuma leb ü dendânuma dokunmadı hiç
Bogazuma kaçırayazdım ok yılanı-vâr

Girince agzuma tîr-i kefi güher-pâşî
Didiler ol sade fânîl-i dürr-i şehvâr

Mahtûmî, hünerin ağızla kuş tutmak değil ok tutmak olduğunu nükteli bir dille ifade ettikte sonra şu tarih mısrasıyla kasidesini tamamlar:

Didüm bu lafz-ı güher-bâr ile o dem târih
İsâbet eyledün ey şehriyâr-ı pâk-tebâr (1126) (Kahraman, 1995: 390)

III. Ahmed, 29 Safer 1129 tarihli bir arşiv kaydına göre Vahîd Mahtûmî'ye muhtemelen bir gösteri esnasında atıyla birlikte suya düşmesi nedeniyle 3 altın ihsan etmiştir:

“İmâdiye’de Mahtûmî Çavuş ile Deli Balta bargirleri ile suya düşdükdü üçer altın ihsân olunmagın silahdâr aga ma’rifetiyle verilen: 6 altın” (OA.TSMA.d.1996: 108)

Divanına takriz yazan şairler, Vahîd'in padişâha bu derece yakın olmasının sebepleri arasında onun iyi bir şair olmasını da göstermişlerdir. Vakanüvis Râşid Efendi,

Böyle ister şeh-i edîb-nüvâz

K'ola serhengi dahi nükte-dırâz (Kahraman, 1995: 899)

diyerek bu durumu onun şairliğine bağlamış, Arpaeminizâde Sâmi Efendi konuya şu beyitlerle dikkat çekmiştir:

Asitânında oldı pâ-ber-câ

Fevc fevc-i ma'ârif-i şettâ

Kimisi hattât u kimisi şâ'ir

Hâsılı ma'rifetsizi nâdir (Kahraman, 1995: 913)

Seyyid Vehbî,

Sohbeti reşk-i bezm-i Baykara

Şöyle hem-dem ki pâdişâha sezâ (Kahraman, 1995: 903)⁷⁷

beytiyle Vahîd Mahtûmî'nin padişâha yakın olmasını onun hoşsohbet bir şair olmasıyla açıklar.

Mahtûmî'nin padişâha olan yakınlığı, Damat İbrahim Paşa Sadarete gelince son bulmuştur. Şair, İbrahim Paşa tarafından sürgün yoluyla İstanbul'dan uzaklaştırılmış ve 1730'da III. Ahmed tahttan indirilip yerine I. Mahmud geçinceye kadar da İstanbul'a dönememiştir.⁷⁸

⁷⁷ Seyyid Vehbî daha sonra Vekâletnamesi'nde Mahtûmî hakkında şu beyitleri söylemiştir:

Ya Mahtûmî niçün agzına urmaz mühr-i hâmûşî

Benüm yanumda itmez tayy-i tûmâr-ı sühan-dânî

Silahşor-ı fezâ-yı ma'rifet 'add idüp kendin

Sanur tab'ın sıtabl-ı hass 'irfânın küşeylânı (Dikmen, 1991: 39)

⁷⁸ Veziriazam İbrahim Paşa'nın birer takrîb ile kendülerinden inhirâf-ı zamîri hasebiyle Asitâne-i sa'âdetden nefy ü tagrîb olunan (...) ve sinîn-i adîdeden berü Selanik'te ve sâ'ir yerlerde ikâmete

2.1.2.2.53. Hirevî Mehmed Fâ'iz Efendi (ö.1145)

Şehit Ali Paşa'nın himayesiyle Divan-ı hümayun zümresine dâhil edilen Fâ'iz Efendi (Sâlim, 2005: 535), 1141'deki İran elçisinin kabulü sırasında “Fârisi tekellüm ve diyâr-ı Acem'de vâfir geşt ü güzâr itmek hasebiyle ıstılâhât-ı rûz-merrelerini tefehhüme kâdir” (Râşid vd, 2013: 1625) olduğundan III. Ahmed tarafından tercüman tayin edilmiştir.

2.1.2.2.54. Arpaeminizâde Mustafa Sâmi Efendi (ö.1146)

İlk devlet görevi Istabl-ı Amirede ikinci kâtiplik olan Arpaeminizâde Mustafa Sâmi Efendi, bu görevini sürdürürken Mora Seferi esnasında Rikâb-ı Hümayunda Başmuhasebeci Vekilliğinde bulunmuştur. Küttab zümresindekilerin en temel isteklerinden biri “hacegân” zümresine katılmak idi. Sâmi, bir kasidesinde bu isteğini şu şekilde dile getirmiştir:

Ümîd-i mertebe-i hâcegi-i divânî

Derûna mâye-i teşvîş ü ıztırâb oldı (Kutlar, 1996: 390)

Mora Seferi'nin 14 Zilkade 1127'de Mora'nın fethiyle sonuçlanmasının ardından 20 Zilkade 1127'de Küçük Evkaf Musasebeciliğine tayin edilerek Hâcegan-ı Divan-ı Hümayun zümresine katılmış ve isteğine ulaşmıştır. Bu atamanın kaydında⁷⁹ adının önünde mahlasının da kullanılmasından o sıralarda namı bir şair olduğu anlaşılan Sâmi Efendi, daha sonra 20 Muharrem 1128'de şehremini olarak atanmıştır. 27 Cemaziyelahir 1130'a kadar bu görevde kalmış, bir müddet küçük ruznamecilikte bulunduktan sonra 3 Rebiülahir 1132'de ikinci defa şehremini olarak görevlendirilmiştir. Bu görevi esnasında III. Ahmed'e yaptırdığı kütüphane için bir tarih sunmuştur:

me'mûriyetle mübtelâ-yı gurbet olan silahşorân-ı şehriyârîden Mahtûmî Ağa taraf-ı Âsâfi'den mazhar-ı merhamet ü eşfak ve Âsitâne-i sa'âdete gelmeleri bâbında emirler ile (...) kayd-ı nefyden ıtlâk olundu (Aydiner, 2007: 41).

⁷⁹ Sözü edilen atama kaydı: Rikâb-ı hümayûn'da başmuhasebeci vekili olan Sami Mustafa Efendi'ye küçük evkâf muhâsebeciliği verilmiştir (Afyoncu, 1999: 98).

Du'â tarîki ile rast düşdi bir târîh

Mübârek ola bu dârü'l-kitâb-ı sultânî (Kutlar, 1996: 617)

Padişah bu tarihi beğenmiş ve 10 Cemaziyelahir 1132'de şairi 30 altın ihsân ederek ödüllendirmiştir. İnam kaydı şu şekildedir:

“Onunda Şehremini Sâmi Efendi kulları kütübhâne-i hümayun için târîh virdikde silahdâr ağa ma'rifetiyle ihsân buyurulan tigrâli altun: 30 aded” (OA.TSMA.d. 2363.5)

Şehreminliğinden sonra III. Ahmed Dönemi'nde sırasıyla cebeci kâtibi, küçük ruznameci, piyade mukabelecisi, tekrar küçük ruznameci ve tekrar piyade mukabelecisi olarak görev yapan Sâmi Efendi, III. Ahmed'e biri sıhhatname olmak üzere üç kaside, müseddes formunda bir ıydiye, İran Savaşları esnasında zafer dileyen bir muaşşer, başlıklarından onun övgüsü için olduğu anlaşılan iki şarkı yazmıştır. Şehzade İsa, Mehmed, Mustafa, Selim, Numan, İbrahim ve Seyfeddin'in doğumları; Tiflis (2), Nahçıvan, Revan (4) ve Hemedan fetihleri ve yapılan sulh ile yaptırdığı yeni araba, kütüphane, şehnişin, Sadabad Sarayı (2), Darphane binası, çeşme ve Cebhane kapısı (3) için tarihler düşürmüştür.

2.1.2.2.55. Abdülatif Râzî Efendi (ö.1146)

III. Ahmed Dönemi'nin önemli müderris ve kadılarından biri olan Abdülatif Râzî Efendi, medrese silsilesine 1119'da ibtida-i hariç rütbesiyle Damad Efendi Medresesiyle girmiştir. Hareket-i hariç rütbesiyle Odabaşı Mahmut Ağa Medresesi müderrisi iken Hameyn-i şerifeyn müfettişliğinde bulunmuş, daha sonra musıla rütbesiyle Hüsrev Kethüda Medresesine, ibtida-i altmışlı ile Sinan Paşa Medresesine, hareket-i altmışlı ile Sinan Paşa Darülhadisine ve musıla-i Süleymaniye ile Kara Mustafa Paşa ile Sultan Selim Medresesine atanmıştır. Sultan Selim Medresesinde iken askerî kassam olarak görev yapmış ve ikinci defa Hameyn-i şerifeyn Müfettişliğine getirilmiştir. 1130 Zilhiccesi'nde Yenişehir Kadılığına yükselen (Sâlim, 2005: 324) Râzî Efendi, 1139'da Edirne Kadılığına ve 1142'de Medine Kadılığına atanmıştır (Râmiz, 1994: 103). Râzî Efendi'nin ilmiye sınıfındaki bu dereceleri hızlı

bir şekilde elde etmesinde III. Ahmed'in himayesinin katkısının olduğunu düşünmek yanlış olmaz.

Râzî Efendi, çeşitli vesilelerle III. Ahmed'e iki şiir sunmuştur. Bunlardan ilki, 1130'da doğan Şehzade Bayezid'in doğumu vesilesiyledir:

Tâcın etdi çerh şevkinden didiler Râziyâ

Geldi devletle vücûd iklimine şeh Bâyezîd (Hakverdioğlu, 2019: 202)

Râzî Efendi, Eşref Han'la imzalanan barış anlaşması üzerine de üç bentlik bir terci-i bent kaleme almıştır (FŞM: 491b-492b).

III. Ahmed, silsilesinde hızla ilerlemesini sağladığı Râzî Efendi'nin isteklerine kayıtsız kalmamıştır. Râzî Efendi, Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu bir kasidesinde padişahın, harap olmuş evini tamir ettirmesi için bir fermanla İbrahim Paşa'yı görevlendirdiğini söyledikten sonra bundan duyduğu memnuniyeti şu sözlerle ifade etmiştir:

Varmış idi çâr-erkânım rükû u secdeye

Kalmamışdı hiçbirisinde kıyâma iktidâr

Şefkatin fermân idüp düstûr-ı âli-gevhere

Dest-i re'fetle der ü dîvârım itdi üstüvâr (Hakverdioğlu, 2007: 309-310)

III. Ahmed'in Damat İbrahim Paşa'ya yazdığı bir mektup, onun Râzî Efendi ile arasındaki yakınlığı ve güveni göstermesi bakımından ilginçtir. Bu mektubu yazdığı sırada İstanbul dışında bulunan Padişah, Damat İbrahim Paşa'dan İstanbul'daki durum hakkında Râzî Efendi'nin verdiği / vereceği bilgileri bir an önce kendisine iletmesini istemiştir. Mektubun üslubundan Râzî Efendi'nin III. Ahmed için güvenilir bir bilgi kaynağı olduğu anlaşılmaktadır.

“Sen ki vezirim,

Râzî Abdülatîf Efendi gelmiş, müjde haberini müte'allik sözi var mıdır? Menfi müftünün hakkında ne söylenür imiş ve Asitane'de ne var ne yog imiş, söyledüp

bildiresin. Eger söyletdün ise cevabını şimdi gönderesin.” (AE.SAMD.III. 221.21336)⁸⁰

2.1.2.2.56. İzzet Ali Paşa (ö.1147)

III. Ahmed Dönemi’nde babası Hafız Mehmed Paşa iltimasıyla kaleme giren ve “mektûbî-i defterdâr” olarak görev yapan İzzet Ali Paşa, dönemin önde gelen şairlerinden idi. Tâ’ib, şairleri değerlendirdiği meşhur kasidesinde İzzet Ali Paşa hakkında,

Eger meşkitse mektûbî-i defterdâr İzzet Beg
İderlerdi re’îs-i zümre-i nazm-âverân anı

Seyyid Vehbî ise Vekâletnâme’sinde,

Tefahhus itsün İzzet Beg dahi küttâb-ı dîvânî

ifadelerini kullanarak şair hakkındaki olumlu düşüncelerini ifade etmişlerdir.

İzzet Ali Paşa, III. Ahmed’in de değer verdiği şairler arasındadır. Hacı İbrahim Efendi’nin vefatıyla boşalan defterdarlık makamına yeni atama yapılması sürecinde III. Ahmed, diğer devlet ricalinin ortak görüşünü bir kenara bırakarak uzun süre defterdar mektupçuluğu yapan İzzet Ali Paşa’yı 3 Recep 1141’de defterdarlığa yükseltmiştir.⁸¹

İzzet Ali Paşa, padişahın başdavetli olarak yer aldığı çerağan eğlencelerine katılan şairlerden biridir. “Lale” redifli kasidesini III. Ahmed’e bu eğlencelerin birinde takdim etmiş olmalıdır. Şair, bu şiirinde padişaha şu şekilde seslenmektedir:

Lutf idüp pâd-şehim sahn-ı çirâgâna buyur
Yandı yakıldı ruhun şevkine zîrâ lâle

⁸⁰ Üzerinde tarih bulunmadığından bu mektubun ne zaman yazıldığı tam olarak kestirilememektedir. Tahminî olarak verilen tarih III. Ahmed’in saltanatının son günüdür.

⁸¹ AE.SAMD.III.231.22163 kodlu belgeden bu atamanın “Mucebince amel oluna.” biçimindeki hatt-ı hümayunla onaylandığı görülmektedir. Râmiz Efendi, devlet ricalinin Kiblelizade üzerinde uzlaştığını bildirmektedir.

Cümle âmâde-i teşrîf-i hümâyûnundur

Saff-be-saff oldu turup yek-sere ber-pâ lâle (Kutlar, 1988: 275)⁸²

Başka bir kasidesinde III. Ahmed'in "yıldızların seyrine layık" bir çerağâna teşrifini şu sözlerle ifade etmiştir.

Ne bezm-i hâs ki devletle eyledi teşrîf

Anı zemîn ü zamânın hidîv-i zî-şânı

Zihî hidîv ki subh-ı bahâr-ı devletidir

Açan ruh-ı çemeni rûy-ı verd-i handânı

Fürûg-ı saltanatı reşk-i gül-şen itmiştir

Bu köhne âlem-i hikmet-medâr-ı imkânı (Kutlar, 1988: 317-318)

Şair, çerağân eğlencelerini konu edinen bir de müseddes yazmıştır. Bu müseddesten anlaşıldığına göre III. Ahmed ve Damat İbrahim Paşa bu eğlencenin konukları arasındadır:

Şebistan-ı felek kim encümen-gâh-ı kevâkıbdır

Temâşâyâ bu bezm-i hâsı bin cân ile tâlibdir

Bu mevsimlerde zîrâ lâle-zâr eflâka gâlibdir

Zemînin âsmâna şimdıcik tercîhi vâcibdir

Ki bir hurşîd vâr nâmı şehinşâh-ı mu'azzamdır

Meh-i tâbânı var 'unvânı dâmâd-ı mükkeremdir (Kutlar, 1988: 415)

⁸² Şairin bu kasidenin devamında Damat İbrahim Paşa'nın övgüsüne geçmesinden anlaşıldığı kadarıyla bu lâle çerağanında büyük ihtimalle Damat İbrahim Paşa da bulunmuştur:

Âsâf-ı saf-şiyem ya'ni vezîr-i a'zam

İ'tibâr etmese bulmazdı mutarrâ lâle (Kutlar, 1988: 275)

İzzet Ali Paşa'nın III. Ahmed'in de bulunduğu eğlencelere katıldığını gösteren diğer bir örnek ise Kaptan Mustafa Paşa'ya sunduğu müzeyyel gazeldir. Bu gazelde padişahın çerağâna teşrifi şu sözlerle betimlenmiştir:

Laleler cümle idüp sâk-ı vifâk üzre kıyâm
Muntazır makdem-i şâhenşeh-i zî-şâna bu şeb

Makdem-i sâye-i Mevlâdan idüp kesb-i fûrûg
Feyz-i nûr itdi çemen bezm-i şebistâna bu şeb

Buldu teşrîf-i hümâyûn ile gül-şen rif'at
Hande eylerse nola rûtbe-i Keyvân'a bu şeb (Kutlar, 1988: 441-442)

İzzet Ali Paşa'nın, özel meclislerine girebilecek kadar yakınında bulunduğu III. Ahmed'e çeşitli vesilelerle sunduğu şiirlerin de beğeniyle karşılandığı anlaşılmaktadır. Bu şiirlerden Hemedan'ın fethi üzerine düşürdüğü tarih, padişah tarafından fetih hakkında yazılan diğer şiirlere göre daha çok beğenilmiştir. Bu durum, Râşid tarihinde şöyle anlatılır:

*"Andelîbân-ı gülzâr-ı ma'nâ bu feth-i celîle târîhler ile zemzeme-pîrâ olup cümlesi
hızâne-i kerem-Âsâfi'den cevâiz-i seniyye ile hurrem ü şâd-mân husûsâ Defterdâr
Mektubcusu İzzet Beyefendi'nin
"Aldı Hân-ı Ahmed-i âdil Hemedân ülkesini"
misra-ı târîhi pesendîde-i tab'-ı nefâd-ı şehriyârî olmagla magbût-ı emsâl ü akrân
oldı" (Râşid vd, 2013: 1395)*

2.1.2.2.57. Şeyhülislam İshak Efendi (ö.1147)

Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin imtihanından geçerek ibtida-i hariç rütbesiyle Odabaşı Ömer Ağa Medresesine atanan İshak Efendi, III. Ahmed tahta çıktığında cülusunu tebrik için tarihli bir kaside ve kıta sunmuştur. Bu şiirlerin de etkisiyle olsa gerek 28 Cemaziyelahir 1115'te (OA.AE.SAMD.III. 26.243) yerinde hareket-i hariç rütbesine yükseltilmiştir. İlgili tevcih şöyledir:

“... ve İstanbul’da ibtidâ-i hâric ile Odabaşı-i Sâbık Ömer Aga der-Mescid-i Mahmûd Efendi müderrisi İshak Efendi dâ’ileri yerinde ikinci hâric i’tibâr buyurulmak ... İşâretleri mucebince tevcîh olunmak buyuruldu. 28 C sene 1115” (OA.AE.SAMD.III. 26.243)

Bu terfiden cesaret aldığı anlaşılan İshak Efendi, III. Ahmed’e sunduğu bir kasidesinde,

Bu demde kâh-nişîn-i sürûr iken ‘âlem
Revâ mı künc-i elemde gönül ide zârı

Cihânda hayf ki murg-ı şikeste-bâl-âsâ
Benim ol beste-i dâm-ı gumûm-ı nâ-çârî

Hemîşe mevhîbe-i nakd-i lutf u ihsânın
Kul itdi bâb-ı hümayûnuna çok ahrârı

Beni de **dâhil**-i sûr-ı diyâr-ı sûr eyler
Yeter ki dil çeke **hâric**de serdî-i ‘ârı (Doğan, 1997: 158-159)

beyitleriyle bir kademe daha yükseltilmek talebinde bulunmuştur. İshak Efendi’nin bu talebi de hızlı bir şekilde yerine gelmiş, 1115’in sonunda ibtidâ-i dâhil derecesine terfî etmiştir. Recep 1119’da hareket-i dâhil ile Ankaravî Mehmed Efendi Medresesine, Cemaziyelevvel 1122’de musıla-i sahn ile Sekban Ali Medresesine atanmıştır. Sahn-ı Seman Medreselerinden birinde bulunduktan sonra ibtida-i altmışlı rütbesiyle ile Ebu’l-Fazl Mahmud Efendi Medresesine atanan İshak Efendi, oradan hareket-i altmışlı ile Mehmed Ağa Medresesine getirilmiş ve musıla-ı Süleymaniye rütbesiyle 4 Muharrem 1127’de (OA.AE.TCT. 14.1628) İsmihan Sultan Medresesine terfî etmiştir. Sultan Ahmed Medresesine getirilerek rütbesi Süleymaniyyeye yükseltilmiş ve 1128 yılı sonlarında İzmir Kadılığına tayin edilmiştir (Doğan, 1997).

İshak Efendi, on üç yıl gibi kısa bir sürede müderrislik silsilesini tamamlamıştır. Silsilesindeki bu hızlı yükselişte babası Şeyhülislam İsmail Efendi’nin etkisi olduğu kadar III. Ahmed’in himayesinin de payı vardır. Nitekim dönemin

şartları dikkate alındığında müderrislik silsilesinin on üç yıl gibi bir sürede tamamlamanın nüfuzlu bir hamiye sahip olmadan gerçekleşmesi mümkün değildir.

İzmir Kadılığı esnasında uhdesine Edirne payesi, azlinden sonra ise Safer 1130'da Mekke payesi verilmiştir. Mekke payesinin “bâ-hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn” verildiğini belirtmekte fayda vardır. Bu, III. Ahmed'in himayesinin açık bir göstergesidir. Ramazan 1135'te İstanbul Kadılığı ile taltif edilen İshak Efendi'nin III. Ahmed Dönemi'ndeki son görevi, Şevval 1141'de atandığı ve Patrona İsyanı'na kadar sürdürdüğü Anadolu Kazaskerliğidir.

Kadı İyâz'ın “Şifâ” adlı hadis kitabını tercüme eden İshak Efendi, bu tercümeyi Damat İbrahim Paşa aracılığıyla III. Ahmed'e sunmuştur. Bunu şu şekilde ifade etmiştir:

“... dâmâd-ı merâhim-mu'tâd-ı pâkîze-güherleri sadru'l-küberâ, bedrü'l-vüzerâ İbrâhîm Paşa (...) hazretlerinin vesâtet-i aliyyeleriyle huzûr-ı hümayûn-ı şevket-makrûnlarına arz itmegi zimmet-i ubûdiyyetime farz add etmişimdir ki âfitâb-ı 'âlem-tâb-ı nigâh-ı i'tibâra mafâhiret-medâr-ı pâdişâhâneleri bu zerre-i nâcîzin bâ'is-i âb u tâb-ı iftihâr-nişânesidir ...” (Doğan, 1997: 62)

İshak Efendi Divanı'nda III. Ahmed'e sunulmuş, 18 kaside ve 14 kıta⁸³ vardır. Bu kıtalarda III. Ahmed Dönemi'nde gerçekleşen askerî başarılarla, imar faaliyetleri ile şehzade ve sultan doğumlarına tarih düşürülmüştür. Divan'da bulunmayan bir şiirine ise FŞM'de rastlanmaktadır. Bu şiir, 1141'de inşa edilen “Şerefabad” kasr-ı için yazılmış bir dokuz beyitlik bir tarih kıtasıdır.⁸⁴ Damat İbrahim Paşa'nın III. Ahmed'e yazdığı bir mektuptan ise şairin Hemedan'ın fethi ile ilgili bir şiiri olduğu anlaşılıyor. Bu şiir, Damat İbrahim Paşa tarafından beğenilmiş ve III. Ahmed'in bilgisine sunulmuştur (OA.HAT.1447.49).⁸⁵

İshak Efendi, Lale Devri'nin en önemli yeniliklerinden olan matbaanın yerleşmesinde payı olanlardandır. Basılacak eserlerin “tashîh ü tenkîhlerine taraf-ı

⁸³Doğan, 1997: 153-160, 160-164, 200-205, 209-212, 238-240, 245-248, 255-256, 276-277, 277-278, 278, 279, 280, 282, 302-303, 306-307, 308, 455-460; 249, 249-250, 251-252, 252-254, 273-274, 274-275, 275, 281, 283-284, 284-285, 303-304, 304-305, 305, 306

⁸⁴Didim tebrik idüb İshak-veş târîh-i itmâmın Zihî nâdide me'vâ kasr-ı âbhâ-yı Şeref-âbâd (FŞM: 562b)

⁸⁵İlgili kayıt şöyledir: “... İstanbul'dan ma'zûl İshak Monla ve Çelebizâde Hemedân'a târîhler söylemişler. İkisi de garrâdır. ...” (OA.HAT. 1447.49)

hümâyûndan me'mûriyet ile mümtâz ve memnûn" buyrulanlardan biri de İshak Efendi'dir (Râşid vd, 2013: 1548).

İshak Efendi, III. Ahmed'in davetlisi olarak çerağan eğlencelerinde bulunmuş ve III. Ahmed'e şiirler sunmuştur. 26 Şaban 1139'da Ferahâbâd'da düzenlenen çerağanın misafirleri arasında "İstanbul'dan ma'zûl" İshak Efendi de vardır (Râşid vd, 2013: 1539). Ramazan 1140'ta "sâbık İstanbul kadısı" sıfatıyla bizzat III. Ahmed'in davetlisi olarak Topkapı Sarayı'nda Mermerlik Bahçesi'nde düzenlenen çerağana katılmıştır. Bu çerağanda Sadrazam Damat İbrahim Paşa ile Şeyhülislam Abdullah Efendi ve diğer vezirler de yer almıştır. III. Ahmed, bu çerağanda İshak Efendi'ye "vâfir altun" ihsân etmiştir (Râşid vd, 2013: 1592). Aynı ay, Kethüda Mehmed Paşa, Kaptan Mustafa Paşa ve Damat İbrahim Paşa da çerağan düzenlemiştir. Bu çerağanlardan Kethüda Mehmed Paşa'nın düzenlediği çerağanda III. Ahmed'e bir kaside sunan İshak Efendi, "100 altın" caize ile ödüllendirilmiştir (OA.TSMA.e. 2371.9).

"Sadrazam Kethüdâsı kullarının evinde olan çerâgânında kaside viren İshak Molla'ya silâhdâr aga kulları ma'rifetiyle ihsân-ı hümâyûn buyurulup teslim olunan tugrâlu altun: 100 aded" (OA.TSMA.d. 2371.9)

İshak Efendi'nin FŞM'de "Çerâgâniyye-i Cenâb-ı Sadr-ı Anadolu İshak Efendi der-Vasf-ı Veliyyü'n-ni'âm" başlıklı şiirinden şairin Anadolu kazaskeri iken Damat İbrahim Paşa tarafından düzenlenen bir çerağanda bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu çerağanda Damat İbrahim Paşa'ya,

Tâbiş viren bu hüsn ile 'îdin hilâline

Şûh-ı bahârın eyledi ebrû cemâline (FŞM: 590b-592a)

matlalı kasidesini⁸⁶ sunmuştur. Bu kasidede III. Ahmed'in övgüsünün de yer alması, onun da bu çerağanın konukları arasında olduğunu düşündürmektedir.

⁸⁶ Bu kaside Muhammed Nur Doğan tarafından neşredilen İshak Divanı'nda da yer almaktadır. Bu neşirde (Doğan, 1997: 226-230) şiirin I. Mahmud övgüsünde bir kaside olduğu görülmektedir. Ancak aynı şiirin FŞM'de de kayıtlı olmasından bu şiirin üzerinde değişiklikler yapılarak I. Mahmud'a sunulduğunu göstermektedir.

2.1.2.2.58. Şehrî Mehmed Efendi (ö.1147 ?)

Damat Mehmed Efendi'nin mekupçusu olan (Safâyî, 2005: 392) daha sonra Damat İbrahim Paşa'nın lutfuyla küçük ruznamecilikte bulunan (OA.İML.76.7156) Şehrî Mehmed Efendi, III. Ahmed'e Gence'nin fethini tebrik vesilesiyle yirmi beyitlik bir tarih kıtası sunmuştur:

Didi Şehrî müjde bu târîh-i ferah-sâlde

Gence şehrin aldı Sultân Ahmed-i Dârâ-düvel (Hakverdioğlu, 2019: 381)

Şehrî Mehmed Efendi'nin Damat İbrahim Paşa'nın düzenlediği bir çerağâna davetli olduğunu düşündüren bir tarih kıtası (Hakverdioğlu, 2019: 142a-143a) vardır. 1131 tarihli bu şiirin içeriğinden anlaşıldığına göre bu çerağânın misafiri III. Ahmed'dir.⁸⁷

2.1.2.2.59. Râşid Mehmed Efendi (ö.1148)

III. Ahmed'in ve dönemin diğer devlet adamlarının himayesini kazanan Râşid Mehmed Efendi, III. Ahmed Dönemi'nde ibtida-i hariç rütbesiyle Hacı İlyas Medresesinde 1116 yılında başladığı müderrislik silsilesini, 1132'de Süleymaniye Müderrisliğine getirilerek tamamlamış ve 1135'te Halep Kadılığına atanmıştır. Râşid Efendi'nin 10 Zilhicce 1141'de atandığı İstanbul Kadılığı, III. Ahmed Dönemi'nde ilmiye sınıfında ulaştığı son nokta olmuştur.

Râşid, III. Ahmed'e biri 1708'de geçirdiği çiçek hastalığı üzerine yazdığı sıhhatname olmak üzere dört kaside ve çeşitli vesilelerle on sekiz tarih kıtası sunmuştur. III. Ahmed, Râşid'in bu şiirlerini ona caizeler vererek ödüllendirmiştir. Saliha Sultan'ın doğumu vesilesiyle düşürdüğü tarih için aldığı otuz altınlık caize bunlardan biridir (Râşid vd, 2013: 898). Râşid'in caize ile ödüllendirilen bir diğer şiiri ise III. Ahmed'in "efrenci altını" vurmasını konu edinen tarih kıtasıdır. III. Ahmed, 5

⁸⁷ İpekten ve Özerdim bu şiirin tarihini tarih mısrasındaki "düşse yektâ" ifadesinden hareketle 1131 olarak hesaplamışlardır (İpekten, Özerdim, 1958: 149) ancak Râşid Tarihi'nde 1131'de düzenlenmiş bir çerağandan söz edilmemiştir. Bununla birlikte 17 Cemaziyelahir 1132'de Damat İbrahim Paşa'nın III. Ahmed'i davet ettiği bir çerağan düzenlenmiştir (Râşid vd, 2013: 1183).

Recep 1133'te seksen beş adım mesafeden bir efrenci altını tek atışta vurmuş ve Râşid aşağıdaki tarihi düşürmüştür:

Bu hâletden olan âgâh tahsîn birle Râşid-ves

Dedi târihin urdu birde Sultan Ahmed altını (Günay, 2001: 275)

Bu şiir, Damat İbrahim Paşa tarafından III. Ahmed'e sunulmuş ve beğenilen şiir, "mühr-i hızâne ile memhûr bir kese akçe" ile ödüllendirilmiştir. (Râşid vd, 2013: 1225-1226) Râşid, III. Ahmed'den aldığı caizelerden Tarihi'nde şu şekilde söz etmiştir:

"Bu esnâlarda arz olunan kasâyid ü tevârih-i manzûme zımında kerem buyurulan atâyâ-yı mütenevvi'adan ma'âda Şehinşâh-ı azamet-dest-gâh efendimiz hazretlerinin esnâ-yı vekâyî'de mufassalan beyânı sebk eden altun nişân urduklarına yapılan Târîh-i fakîrânemiz mukâbelesinde mahsûs mühr-i hızâne ile memhûr bir kese akçe ihsân ve miyâne-i emsâlde dest-i imtiyâzıma i'tâ-yı menşûr-ı rüchân buyuruldu." (Râşid vd, 2013: 1297)

1127'de gerçekleşen Mora fethinin duyurulması için yazılması gereken fetihnameyi yazma görevi, sefer sırasında Şehit Ali Paşa'nın yanında bulunarak gelişen hadiselerle yakından tanıklık eden, ayrıca fenn-i inşada mahir olan Râşid Efendi'ye verilmiştir. Bu fetihnamenin karşılığında 8 Şevval 1127'de 80.000 akçe⁸⁸ inama mazhar olan Râşid Efendi, III. Ahmed'in Topkapı Sarayı'nda kurduğu kütüphanenin vakfiyesini yazma şerefine de ulaşmıştır:

"Şehinşâh-ı ikbâl-penâh efendimizin derûn-ı Sarây-ı Hümâyûn'da müceddeden binâ vü inşâ ile nâm-ı mürde-i ilm-i şerîfi ihyâ buyurdıkları kitâbhâne-i hümâyûn[un] ... vakfiyye-i ma'mûlün-bihâları inşâsı hidmet-i şeref-nisâbıyla mahsûd-ı emsâl ü etrâb olduğumda kîse kîse denanîr in'âmıyla sevâbık-ı avâtıf teznîb ve ser-levha-i refâhım tezhîb buyuruldu." (Râşid vd, 2013: 1297)

Râşid Efendi, kasidelerinde değerinin bilinmediğinden yakınarak III. Ahmed'in yardımını ve himayesini talep etmiştir:

⁸⁸ OA.AE.SAMD.III.111.10947: "Be-cihet-i in'âm be-Râşid Efendi ki fetihnâme-i hümâyûn inşâ-kerde el-vâki der-sene 1127 in kadar meblag be-hazîne-i âmire dâde-fermûde ez-an-sebebe an-cânib-i muhasebe-i evvel tezkire-i hazîne nüvişte ber-mu'ceb-i fermân-ı âli ve fermân-ı şerîf: Yalnız 80.000 akçedir. 8 Şevval sene 1127

Medîhinde ne cünbişler iderdi rahş-ı endîşem

Eger vasî bulaydum cilvegâh-ı vâsf u itrâyı (Günay, 2001: 118)

Ne var merâmumu is'âf ile beni şâd it

Mürüvvete yoga endâze şefkate mikdâr

Nihâd-ı pâkine zâhir merâtib-i şuâra

Zamîr-i lutfuna ma'lûm rütbe-i eş'âr

Bilinmeyüp kala mı kadr-i dânişim var iken

Tabi'atün gibi miktar-senc bir mi'yâr (Günay, 2001: 123)

Bu himaye taleplerinin karşılıksız kalmadığı, III. Ahmed'in caizelerle taltif ettiği Râşid'i silsilesinde hızla ilerletmesinden ve önemli görevlere atamasından anlaşılmaktadır. Bu atamalarda Şehit Ali Paşa ve Damat İbrahim Paşa'nın Râşid'i himaye ve sözü edilen görevlere teklif etmesi önemli olmakla birlikte onay makamında bulunan III. Ahmed'in Râşid hakkındaki olumlu tavrı dikkatlerden kaçmamalıdır. III. Ahmed'in aşağıdaki hatt-ı hümayunuyla Hadım Hasan Paşa Medresesi müderrisi olan Râşid, silsilesinde bir rütbe ilerletilerek musıla rütbesi ile Sahn-ı Seman Medreselerinden birine yükseltilmiştir.

“Benim vezirim

Ordu-yı hümayûnumda senin ile mâ'an olan (...) ve müderrisînden Mehmed Râşid mutasarrıf oldukları medreselerden bir rütbe yukarı medreseler kariha-i hümayûnumdan ihsân-ı hümayûnum olmuşdur.” (Râşid vd, 2013: 973)⁸⁹

İran savaşları ve bu savaşların sonrasında elçiler aracılığıyla yapılan barış müzakereleri, III. Ahmed Dönemi'nin siyasi olayları arasındadır. İran'a gönderilecek elçilerin seçimi de devletin önemli meselelerindendi. Seçilecek elçide bulunması gereken özellikleri Çelebizâde Âsım “tir-fehm ve hâzır-cevâb ve istinga ve âli-

⁸⁹ Râşid, bu terfiyi Tarihi'nde şu sözlerle ifade etmiştir: “(...) Hadım Hasan Paşa Medresesinden bir rütbe yukarı Sahn Medresesi bâ-hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn inâyet ü ihsân (...)” (Râşid vd, 2013: 973)

cenablıktan ma'âda ârif-i esrâr-ı devlet ve vâkıf-ı etvâr-ı mezheb ü millet olma” sözleriyle ifade etmiştir. Bu özelliklere sahip olduğu düşünülen Râşid Efendi’nin 1140’ta elçi olarak atanması ve süreçte etkin bir rol oynaması dönem içindeki yerini göstermesi bakımından önemlidir.⁹⁰

Râşid Efendi, III. Ahmed ve Damat İbrahim Paşa’ya tam bir bağlılık içinde olduğundan dönemin meşhur lale çerağânları ve helva sohbetlerinin de müdavimleri arasındaydı. Şiirlerinden bu eğlencelerin düzenleyicileri ve katılımcıları hakkında birtakım bilgilere ulaşmak mümkündür. Yazdığı kasidelerin birinden Kethüda Mehmed Paşa’nın düzenlediği, III. Ahmed ve Damat İbrahim Paşa’nın teşrif ettiği bir helva sohbetinde bulunduğu anlaşılmaktadır:

Anınçün Kethüda Paşa o sıhr-ı sadr-ı âlinün
Olup tab’-ı bülendi mazhar-ı te’yîd-i ilhâmî

Mühim-sâzî-i da’vet emrine teşmîr-i sâk itdi
Ganimet ‘add idüp bu mevsim-i ferhunde-fercâmı

Ne devletdür şeh-i devrân bu gûne âsâf-ı a’zam
Ola bir bendenün germi-i dihi-bâzâr-ı ikrâmı (Günay, 2001: 154)

Sonuç olarak Râşid Efendi,

Hünermendâna istidâdına şâyeste lutf eyler
İder temyîzini isbât mikdâr-ı atâsında (Günay, 2001: 154)

sözleriyle övdüğü III. Ahmed’in himayesinden akranlarını kısıktırarak ölçüde faydalanmış ve mesleğinde yükselmesinin yanı sıra padişahın da bulunduğu özel meclislere girme imkânına sahip olmuştur.

⁹⁰ Bu noktada Osmanlıda elçilerin erbâb-ı seyfiye veya kalemiyeden seçilme usulü olduğunu belirtmek gerekir. Anlaşıldığı kadarıyla bu sınıflardan elçi olmaya münasip bir kişi bulunamamıştır, dolayısıyla ilmiye silsilesinde olan Râşid’in sınıfı, uhdesine Rumeli Beylerbeyliği verilmek suretiyle değiştirilmiştir.

2.1.2.2.60. İshakzâde Mehmed Kâmil Efendi (ö.1148)

Kâmil Efendi, Şehzade Bayezid'in doğumu üzerine III. Ahmed'e tarihli bir kaside (FŞM: 76a-76b) sunmuştur.

2.1.2.2.61. Hammâmizâde İsmâil Sâhib Dede (ö.1149)

Bir müddet Kütahya Mevlevihanesinde şeyhlik yapan Sâhib Dede, çeşitli seyahatlerinden sonra Üsküdar'a yerleşmiştir. Sâlim'in "nâzik-tabî'at bir merd-i pür-ma'rifet" (Sâlim, 2005: 450) sözleriyle övdüğü şairin III. Ahmed övgüsündeki tek şiiri Sadabad'ın açılışı vesilesiyle yazdığı on beş beyitlik tarih kıtasıdır (Büyüktosunoğlu, 1991: 8).

2.1.2.2.62. Seyyid Hüseyin Vehbî (ö.1149)

1108 yılında mülazım olan Seyyid Vehbî, III. Ahmed'in saltanatı başladığında müderrisin-i kiram silsilesine dâhil olmak isteyen, kırk akçeli bir medreseden munfasıl küçük rütbeli bir müderristi. 1123'te gerçekleşen Rus Savaşı'nın kazanılması üzerine III. Ahmed'e kaside ve tarihler⁹¹ sunan Seyyid Vehbî, "mazhar-ı kabûl-i şehinşâhî" olmuş ve 1123'te "ibtidâ-i hâric" rütbesiyle Hâce Hatun Medresesine atanmıştır. Bir şiirinde medrese silsilesini girişini şu sözlerle anlatmıştır:

Beni mecnûn göricek silsileye kayd itdi

Didi tedbîr bu dîvâneye pek âsândur

Beni bir ıtık-nâme-i nâmî ile kim adı ru'us

Beni âzâde-ser iden o kerîmü'ş-şandur (Dikmen, 1991: 73)

1127'de hareket-i hariç ile Şerife Hatun Medresesine yükseltilen (Sâlim, 2005: 701) Seyyid Vehbî, meşhur Vekâletnâme'sinde silsilesindeki yerinden şu şekilde söz etmiştir:

⁹¹ Sâlim Efendi'nin sözünü ettiği şiirler, Divan'daki 12. kaside, 93, 94 ve 95. tarihlerdir (Dikmen, 1991: 83-87, 417-418, 418, 418).

Senün lutfunla girmişken târik-i ‘ilm ü tadrîse
İkinci dâhile on yılda geldim ey kerem kânı

Cehârüm sâldür bir buk’a-i virâne de kaldum
Şeb u rûz âh u efgân eylerem çün bûm-ı virânî (Dikmen, 1991: 43)

III. Ahmed’e hitaben söylenen bu beyitlerden anlaşıldığına göre, Vehbî silsileye III. Ahmed’in himayesiyle girmiştir. Geçen on yıllık süreçte ise ibtida-i hariç, hareket-i hariç rütbelerini aşır ibtidâ-i dâhil rütbesini ihraz ettikten sonra hareket-i dâhile ulaşmıştır. Dört yıldır “dâhil” rütbesinde olmasından yakınmaktadır. Buna göre 1129’da ibtidâ-i dâhil rütbesine yükselen Vehbî, 1133’te “hareket-i dâhil” rütbesiyle fiilen müderristir.

Aynı şiirin devamında Râşid gibi kendisinin de “çerâğ-ı pâdişâhî” olduğunu vurgulayan Vehbî,

Olurdum pâ-nihâde kasr-ı kâma bir kadem evvel
İdersem şimdi **sahn**-ı süllem-i hâhişde cevânî (Dikmen, 1991: 43)

diyerek III. Ahmed’den “sahn” rütbesini talep etmiştir. “Sahn” rütbesini talep ettiği başka bir şiiri ise “Sur-nâme”yi tamamlaması üzerine yazıp III. Ahmed’e sunduğu kasidedir. Burada “Sıhhat-name”yi sunup himaye görmesine atıfta bulunarak şu sözleri kaydetmiştir:

Arz-ı hâlün sun murâdun iste himmet vaktidir
Musıla hâzır hemân kıl tehniye olma hazîn

Durma “Sıhhat-nâme” gibi arz kıl sûriyyeni
Ber-murâd eyler seni ol kâm-bahş u kâm-bîn (Dikmen, 1991: 91-92)

Bu sözleri etki etmiş olacak ki “musıla-ı sahn” rütbesiyle Hüsrev Kethüda medresesine getirilmiştir.⁹²

Seyyid Vehbî'nin 1135'te Medine'nin rütbesini yükseltmesi üzerine sunduğu kasidede III. Ahmed'den “askerî kassamlık” görevini talep ettiği görülmektedir:

Râşid kulunı hidmet-i teftîş idüp be-kâm

Kısmet olursa bana makâm-ı hükûmeti (Dikmen, 1991: 31)⁹³

Seyyid Vehbî'nin bu talebi de kabul görmüştür. İran Elçisi Abdülaziz Han'ın Damat İbrahim Paşa tarafından 6 Cemaziyelahir 1138'deki kabulünde hazırun içinde “Askerî kassâm” Seyyid Vehbî Efendi de bulunmaktadır (Râşid vd, 2013: 1478). Seyyid Vehbî'nin, Rebiülahir 1139'da gerçekleşen helva sohbetlerinde de aynı sıfatla bulunmasından (Râşid vd, 2013: 1481) bu görevi en az bir yıl kadar sürdürdüğü söylenebilir. Kassamlık görevini sürdürürken aynı zamanda ibtidâ-i altmışlı rütbesiyle Piri Paşa Medresesi müderrisi olan Seyyid Vehbî'nin rütbesi, aynı medresede çalışmaya devam etmek kaydıyla 19 Zilhicce 1139'da “hareket-i altmışlı”ya yükseltilmiştir (OA.İE.TCT. 24.2610).

Seyyid Vehbî, Piri Paşa Medresesinden “musıla-ı Süleymaniye” rütbesi ile Mehmed Paşa Medresesi'ne (Şeyhî, 2018: 3244) yükseltip 1 Rebiülevvel 1141'de Tebriz Kadılığına atanmış ve 1 Cemaziyelahir 1142'de azledilmiştir. (Şeyhî, 2018: 3285)

Seyyid Vehbî, çerağan eğlencelerinin davetlileri arasındadır. Kethüda Mehmed Paşa ve Kaptan Mustafa Paşa'nın düzenlediği çerağanlarda bulunarak III. Ahmed'e şiirler sunmuştur⁹⁴. Bu şiirlerin birinde duyduğu memnuniyeti şu sözlerle ifade eder:

⁹² 1134'te tamamlanan Salim Tezkiresi'nin yazıldığı esnada Seyyid Vehbî, “musıla-i sahn” rütbesiyle Hüsrev Kethüda Medresesinde görev yapmaktaydı (Sâlim, 2005: 701). Silsileye göre bu medreseden “sahn” rütbesiyle “Sahn-ı Seman” medreselerinden birine terfi etmiş olması gerekir ancak kaynaklarda buna dair bir kayıt bulunamadı.

⁹³ Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu bir kasidesinde de “askerî kassamlık” görevini istemiştir. Kasidenin 9. beyitinden bu şiirin de 1135'te yazıldığı anlaşılmaktadır.

⁹⁴ Divan'daki 10, 11 ve 23 numaralı kasideler, III. Ahmed'in de teşrif ettiği çerağanlarla ilgilidir. (Dikmen, 1991: 77-81, 81-83, 111-113)

Gözün aydın yine togdı günün ey Vehbî-i zâr
Oldı nazmun nazar-ı mihr ile rahşân bu gice

Dün civârında çerâğân-ı hümâyûn oldı
Eyledi hak seni ma'dûd-ı çerâğân bu gice (Dikmen, 1991: 112)

Vehbî, başka bir şiirinde III. Ahmed'in duasını yaparken çerağan eğlencelerinin sürmesini istemiş, kendisinin de bu eğlencelerde bulunma isteğini dile getirmiştir:

Her sene devr-i safâyile çerâğân itsün
Ben de ma'dûd olayım silk-i çerâğânında (Dikmen, 1991: 82)

Seyyid Vehbî, helva sohbetlerinde de yer almıştır. Rebiülahir 1139'da Kaptan Mustafa Paşa ve Kethüda Mehmed Paşa'nın düzenlediği helva sohbetlerinde bulunduğu Çelebizâde Âsım Tarihi'nde kayıtlıdır (Râşid vd, 2013: 1521).

“Kerem-dîde-i çerâgundur, kulundur, müstemendündür” sözleriyle seslendiği III. Ahmed'e, 31 kaside, 4 mesnevi, 31 kıta, 1 tekib-i bend, 1 terci-i bend, 1 tahmis, 13 beyit ve 3 mısra⁹⁵ sunmuştur. III. Ahmed, Seyyid Vehbî'nin şiirlerini beğenmiş ve bunlardan bazılarını yaptırdığı eserlerin kitabelerine yazdırmıştır.⁹⁶ Yazılan en meşhur şiir hiç şüphesiz Sultan Ahmed Meydanı'nda bulunan çeşmenin kitabesidir:

Târîhi Sultân Ahmed'in câri zebân-ı lûleden
Aç besmeleyle iç suyu Hân Ahmed'e eyle du'â (Tanışık, 1943: 134)

⁹⁵ Dikmen, 1991: 25-31, 31-44, 44-49, 50-53, 53-61, 61-65, 66-69, 69-72, 72-77, 77-81, 81-83, 83-87, 87-92, 92-96, 96-98, 98-99, 100-101, 102, 103-104, 104-106, 106-108, 108-110, 111-113, 113-115, 115-117, 342-343, 352-353, 354-355, 372-373, 401-403, 405-408; 273-274, 274-279, 287-297, 298-307; 441-443; 450-455, 455-457; 462-471; 387, 387, 387, 401, 413, 413, 413, 413, 418, 418, 418, 419, 419; 388, 388, 388

⁹⁶ Kâğıthane'deki çeşmenin kitabesine yazdırılan tarih beyiti:
Âbını nûş eyleyip Vehbî dedi târîhini
Dehre Sultân Ahmed icrâ eyledi mâ-i hayât (Tanışık, 1943: 126)

III. Ahmed, şairleri korumakla kalmamış; kimi zaman onların şiirleri hakkında yorumlarda da bulunmuştur. Şiiri hakkında yorum yaptığı şairlerden biri de Seyyid Vehbî'dir. Bir arşiv belgesinde rastlanan bu yorum, Damat İbrahim Paşa'nın yazdığı bir arz nedeniyle gelmiştir. Bu arzda Damat İbrahim Paşa, Şehzadebaşı civarında yaptırdığı medrese ve sebîl hakkında birçok tarihler yazıldığını, kendisinin güzel olanlardan bazılarını ayırıp gönderdiğini belirtir ve kitabeye yazılacak şiirin kendisi tarafından seçilmesini ister. Gönderilen diğer şiirlerin kime ait olduğu belli değildir ancak beğenilen şair Seyyid Vehbî olmuştur. III. Ahmed, Seyyid Vehbî'nin şiirini beğenmekle birlikte gördüğü bir eksikliği de belirtmekten geri durmamıştır. III. Ahmed'in Vehbî'nin şiiri hakkındaki yorumu şöyledir:

"... Vehbî'nin târihi cümleye gâlib lâkin evvelki mısra'ı nâm-ı hümayûn ile bed' olunsa pek pesendide-i âlem olurdu" (AE.SAMD.III.221.21363)

Seyyid Vehbî, bu hatt-ı hümayun doğrultusunda şiiri değiştirmiş ve padişahın ismini şiirin ilk mısrasında zikretmiştir:

Hazret-i Sultan Ahmed Hân-ı Gâzî kim anun

Âb-ı rûy-ı saltanatıdır zât-ı pâk-i ekremi (Dikmen, 1991: 416)

2.1.2.2.63. Lebîb Seyyid Mahmud Efendi (ö.1149)

Lebîb Seyyid Mahmud Efendi, III. Ahmed'in yaptırdığı Enderun Kütüphanesi'nin önündeki çeşmeye tarih düşürmüştür. III. Ahmed tarafından beğenilen bu şiir çeşme kitabesine yazdırılmıştır:

Eyle bu târihi beş vaktine zam

Abdest ol sünnetiyle Ahmed'in (TEİS)

2.1.2.2.64. Şâmizâde Üsküdârî Ahmed Efendi (ö.1151)

Sâlim'in "zihn-i nakkâdî bâyste-i ihtirâm ve zât-ı ma'rifet-irtisâmı şâyeste-i ikrâm" bir kişi olarak tanıttığı Üsküdarî Ahmed Efendi, Üsküdar Mahkemesi Başkâtipliğine kadar yükselmiş, Yenişehirli Abdullah Efendi'den mülazım olarak

hariç rütbeli medreselerden birinde müderrislik yapmıştır (Sâlim, 2005: 203). Ahmed Efendi, 1132’de gerçekleşen sûr-ı hümayuna tarih düşürmüştür:

Bende bir mısra’la ol sûrun didim târîhin

Sûr-ı Sultân Ahmed kıldı enâmı şâdmân (Râmiz, 1994: 27)

2.1.2.2.65. Seyyid Kelîm Musa Efendi (ö.1151)

Medrese silsilesine 1131’de ibtida-i hariç rütbesiyle atandığı Revani Çelebi Medresesinde başlayan Kelîm Musa Efendi, III. Ahmed Dönemi’nde hareket-i hariç, ibtida-i dâhil rütbelerini ihraz ettikten sonra 1142’de hareket-i dahil ile Abdurrahman Paşa Medresesinde görevlendirilmiştir (Safâyî, 2005: 525; Râmiz, 1994: 258; OA.İE.TCT.25.2697).

Kelîm Efendi, Damat İbrahim Paşa’ya sunduğu bir kasidesinde övgü dolu sözlerle andığı III. Ahmed’e (Hakverdioğlu, 2007: 286-289) İran yapılan barış anlaşmasını tebrik vesilesiyle on üç beyitlik bir tarih kıtası sunmuştur (Hakverdioğlu, 2019: 449-451).

2.1.2.2.66. Subhîzade Feyzullah Feyzî Efendi (ö.1152)⁹⁷

Feyzî Efendi, cülusunu ve şehzadelerinin doğumunu tebrik vesilesiyle III. Ahmed’e beş tarihli kıta sunmuştur (İspirli, 1997: 758, 759, 763-764, 765-766, 769).

2.1.2.2.67. Savnî Ali Efendi (ö.1152)

Dönemin kadılarından Savnî Ali Efendi, III. Ahmed’e Tebriz’in fethi münasebetiyle bir tarih sunmuştur (Râmiz, 1994: 192).

⁹⁷ FŞM’de Şehzade Mehmed’in doğumu ve Pasarofça Anlaşması’nın imzalanması üzerine yazılmış iki tarih kıtası (FŞM: 24a-24b, 65a-65b) olmakla birlikte dönem içinde Feyzî mahlaslı birçok şairin bulunması nedeniyle bu şiirin hangi Feyzî’ye ait olduğu tespit edilememiştir.

2.1.2.2.68. Şeyhzâde Yümnî Mehmed Efendi (ö.1152)

Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi'nin mektupçusu olan Yümnî Mehmed Efendi, 1137'de gerçekleşen Revan'ın fethi üzerine III. Ahmed'e yedi beyitlik bir tarih kıtası sunmuştur.

Bir kemîne didi bu mısra'ı Yümnî târîh
Müjde kim oldı Revân fâtihi Sultân Ahmed (Hakverdioğlu, 2019: 375-376)

2.1.2.2.69. Ankaralı Râzî (ö.1153)

Ankaralı Râzî, Mora ve Tebriz fetihlerini kutlamak üzere III. Ahmed'e sunduğu iki kıtası vardır (Okur, 1994: 296, 321).

2.1.2.2.70. Râzîzâde Abdurrahman Münîb Efendi (ö.1155)

Abdüllatif Râzî Efendi'nin oğlu olan Münîb Efendi'nin FŞM'de III. Ahmed'i övdüğü on beyitlik "lale" redifli bir kasidesi vardır (Hakverdioğlu, 2007: 460-461).

2.1.2.2.71. Mustafa Âtîf Efendi (ö.1155)

Mustafa Âtîf Efendi'nin bilinen ilk görevi başbakikulu kesedarlığıdır. Seyyid Vehbî'nin 1133'te yazdığı Vekâletnamesi'ndeki şu beyitten ise dönemin önemli şairleri arasında bulunduğu anlaşılmaktadır:

Veli başbakîkulu kisedârı Âtîf-ı hoş-gû
Güzel hoş-lehçe bir şâ'ir olur incitmeyin anı (Râmiz, 1994: 208)

Âtîf Efendi'nin III. Ahmed'e sunduğu tek şiir Gence ve Tebriz'in fethi münasebetiyle kaleme aldığı ve III. Ahmed'in övgüsünde bulunduğu on altı beyitlik 1137 tarihli kıtadır:

İkisinin fethi bir târîhe geldi Âtîfâ

Gence'yi Tebrîz'i aldı seyf-i Sultân Ahmedî (Hakverdioğlu, 2019: 367-369)

Âtîf Efendi, İzzet Ali Paşa 3 Recep 1141'de defterdarlığa yükseltince (AE.SAMD.III.231.22163) onun mektupçuluğuna atanmış ve bu vesileyle hâcegan sınıfına dâhil olmuştur (Dadaş, 1991: 14).

2.1.2.2.72. Fasîhî Hasan Efendi (ö.1156)

Seyyid Vehbî'nin Vekâletnamesi'nde eleştirdiği (Dikmen, 1991: 38) Fasîhî, III. Ahmed'e beş şiir sunmuştur. Bunlar; III. Ahmed'in cülusunu, “çetr-i hümayun”unu, oğlu Şehzade Mehmed'in doğumunu konu edinen tarihler (Gökalp, 2001: 395-397)⁹⁸ ile 1120'de çiçek hastalığından kurtulması münasebetiyle yazdığı bir sıhhatnamedir (Gökalp, 2001: 138-140).

Şeyhülislam Abdullah Efendi'nin şeyhülislamlığı (1130-1143) sırasında “ibtida-i hariç” rütbesiyle girdiği müderrislik silsilesinde art arda terfiler almıştır. “Hareket-i hariç” rütbesiyle Defterdar Ahmed Paşa Medresesine atandıktan sonra 1139'da ibtida-i dâhil rütbesiyle Saniye-i Kenan Paşa Medresesine ve 1142'de “hareket-i dâhil” rütbesiyle Eyyühüm Çelebi Medresesine atanmıştır. Bu, Fasihi'nin III. Ahmed Dönemi'ndeki son yükselmesidir.

Dönemin itibarlı müderrislerinden olan Fasîhî, Damat İbrahim Paşa tarafından Farsçaya olan hâkimiyeti nedeniyle bir heyetle birlikte Habibü's-Siyer'in tercümesiyle görevlendirilmiştir (Râşid vd, 2013: 1485; Ayduz, 1997: 158).⁹⁹

⁹⁸ Yapılan araştırmalar sırasında Şehzade Mehmed'in doğumu vesilesiyle Fasîhî mahlaslı iki kıtaya tesadüf edilmiştir. Bunlardan birinin Divanı'nda yer aldığından Fasîhî Hasan Efendi'ye ait olduğu kesindir. Diğer tarihe “OA.TSMA.e. 445.43” kodlu bir arşiv belgesinde rastlanmıştır. Bu şiirin Fasihi Ahmed Efendi'ye ait olma ihtimali de gözden uzak tutulmamalıdır. Beş beyitlik bu kıtanın son beyiti şu şekildedir:

Bir münâdi geldi müjdeyle dedi târîhini

Geldi dünyaya Mehmed sulb-i Ahmed Han'dan

⁹⁹ Fasîhî'nin Damat İbrahim Paşa'ya sunulmuş bir şiirine rastlanmaması ilginçtir. Sözü edilen tercüme heyetine girebilmesi III. Ahmed'in himayesiyle gerçekleşmiş olabilir.

2.1.2.2.73. Sâlim Mehmed Efendi (ö. 1156)

Sâlim, Şeyhülislam Mirza Mustafa Efendi'nin oğludur ve babası gibi o da ilmiye mesleğinde ilerlemiştir. İbtida-i hariç rütbesiyle 1116'da girdiği medrese silsilesini 1125'te Darülhadis-i Süleymaniye'ye atanarak tamamlamıştır. Buradan Zilhicce 1125'te Selanik Kadılığına atanmış fakat hakkında yapılan şikâyetler nedeniyle gözden düşen Sâlim, azledilerek Serez'de ikamete mecbur edilir. İki ay süren Serez ikametiden sonra İstanbul'a dönmesine izin verilen Sâlim, Zilhicce 1126'da Galata Kadılığına getirilmiştir. Babasının şeyhülislam olmasıyla Muharrem 1127'de "bâ-hatt-ı hümayûn" Mekke payesi ile ödüllendirilmiştir. Aynı sene ikinci defa ve bu sefer babasıyla birlikte Trabzon'a sürgüne gönderilmiştir (Sâlim, 2005: 389; A.DVNS.MHM.d 57.55). Sâlim Efendi'ye 1132'de İstanbul Payesi verilmiştir.

Sâlim Efendi, muhtemelen gençlik yıllarında yazdığı bir kasidesinde III. Ahmed'den yakınlığını talep etmiştir:

Nazar-ı lutf-ı şehen-şâha mukârin olsam

Gülşen-i şî're olurum hele yektâ bülbül (Güfta, 1995: 189)

Diğer şiirlerinde III. Ahmed'in cömertliğinden övgüyle söz etmiştir:

Tenümde olsa da her mû zebân-ı şükr-i ni'am

Yine boynumdan aşar bahr-i ni'met-i şevket (Güfta, 1995: 186)

Seksen adımdan isabetli atış yapmasını tebrik vesilesiyle yazdığı mesnevisinde III. Ahmed'in himayesini şu sözlerle dile getirmiştir:

Kâm-cûlar metâlibin buldı

Nice üftadeler çerâğ oldı

Biri ez-cümle bu 'abd-i fakîr

Görmişem dergehinde lutf-ı vefîr

Tahta devletle geçdiğinde o şâh
Bana tâli' olup müsâ'id câh

Dâhil oldum tarîk-i vâlâya
Kat' idüp hâsılı nice pâye

Heşt ü deh sâlde olup vâsıl
Oldı nakdîne-i emel hâsıl

İtdüm ihrâz câh-ı memûl
Ya'ni kim pâye-i Sıtanbul'ı

Ger olursa meşîyyet ü takdîr
Görürüz devletinde lutf-ı vefır (Güfta, 1995: 209)

Sâlim Efendi, aynı şiirin devamında bilfiil İstanbul Kadılığına getirilmek istediğini belirtir:

Pâyemüz 'ayna eyleyüp tahvîl
Şân-ı tahkîkin eyleye tekmîl

Bu mecâzî cihânda bâ-tevfîk
Pâyemi cûdı eyleyüp tahkîk

Cûd-ı pâkiyle bî-niyâz oluruz
Cümle akrâna ser-firâz oluruz (Güfta, 1995: 209)

Sâlim, bu isteğine Zilkade 1134'te ulaşmıştır. On ay bu görevde kaldıktan sonra azledilmiştir. Bu görev, Sâlim'in III. Ahmed Dönemi'nde ulaştığı en yüksek görevdir.

Sâlim, Tezkire'sinin de III. Ahmed'in yardımlarıyla yazıldığını belirtmiştir:

Lutfun olmasa nutkumun mededi

Eylemek tezkire ne haddüm idi

Kalem-i huşkum ey şeh-i nâ-yâb

Nem-i lutfundur eyleyen şâd-âb

Cây-ı ihsânun itmese imdâd

Cereyân eylemezdi böyle midâd (Güfta, 1995: 213)

2.1.2.2.74. Münîf Mustafa Efendi (ö.1156)

1137’de İstanbul’a gelen ve hamî arayışına giren Münîf, III. Ahmed’e bir tahmis ve iki tarih kıtası sunmuştur (Kılıç, 1995: 211-221, 183-184, 200-201).

2.1.2.2.75. Şâkir Hüseyin Beyefendi (ö.1157)

Lale Devri’nin ruhunu yansıtan kasideleri ve olaylarını dile getiren tarihleriyle dönemin önemli şarilerinden biri olan Şâkir Bey, III. Ahmed’e ikisi sıhhatname olmak üzere beş kaside; şehzade doğumlarını, imar faaliyetlerini ve askerî başarıları konu edinen birçok tarih sunmuştur. Safâyî, onun III. Ahmed’e “pakize kasideler verüp” hariç medreseye getirildiğini belirtir. Bu atama, Râmiz’in bildirdiğine göre 1132’de gerçekleşmiştir. Şairin 1141’de “musıla-ı sahn” itibarıyla İbrahim Paşayı Cedid Medresesine atandığı bilindiğine (Şeyhî, 2018: 3247) göre dokuz yıl gibi bir sürede silsilenin beşinci rütbesine yükselmesi, en azından padişahın bu yükselişi engellemediğini gösterir.

Şâkir Bey, dönemin eğlencelerinde kendine yer bulmuştur. Damat İbrahim Paşa’nın düzenlediği helva sohbetini teşriî üzerine yazdığı kasidesinde III. Ahmed’i şu sözlerle över:

Bir şeh ki şem’-i bezmi anun devr-i şu’leden

Leyl ü nehâra zînet-i tal’at değil midir

Bir şeh ki çeşmesâr-ı zülâl-i ‘adâleti

Bâğ-ı cihâna mâye-i behcet değil midir (Yıldız, 2002: 40)

III. Ahmed'in Şâkir Bey'i dönemin önemli şairleri arasında gördüğünü yaptırdığı kimi eserlerin kitabelerine Şâkir Bey'in şiirlerini yazdırmasından anlamak mümkündür. Bunlardan en bilineni hiç şüphesiz Üsküdar Meydan Çeşmesi'nin kitabesindeki şu tarihtir:

Tamâm oldukda 'atşâna dedi târîhini Şâkir

Gel iç mâ'-i hayât çeşme-i Sultân Ahmed'den (Yıldız, 2002: 185)¹⁰⁰

2.1.2.2.76. Râmipaşazade Abdullah Re'fet Bey (ö.1157)

Râmi Mehmed Paşa'nın oğlu olan Abdullah Re'fet Bey, III. Ahmed'e 7'si kıta, 3 mısra olmak üzere 10 tarihli şiir sunmuştur (Bozkurt, 2000: 38-39, 42-43, 43-44, 44-45, 45-46, 50-51, 52, 60).

2.1.2.2.77. Yetîmî (ö.1159)

"Yetîmî" mahlasını kullanan ve yaşadığı dönemin önde gelen Melamilerinden olan La'lî Abdülbaki Efendi, Fatma Sultan'ın doğumu üzerine III. Ahmed'e 11 beyitlik bir tarih kıtası sunmuştur (OA.TSMA.e. 445.43).

2.1.2.2.78. Arabzâde Abdurrahman Bâhir Efendi (ö.1159)

III. Ahmed tarafından 1122'de "imâm-ı sâni-i sultânî" olarak görevlendirilen Bâhir Abdurrahman Efendi, 1123'te girdiği medrese silsilesini 1131'de Darü'l-hadis-i Süleymaniye'ye atanarak tamamlamıştır. 1129'da Şehzade Süleyman'a hoca tayin

¹⁰⁰ Bu çeşmeye tarih düşenlerden biri de kimliği belirlenemeyen Rahmî'dir. Rahmî'nin tarih mısrası beğenilmiş ve Şâkir tarafından tazmin edilerek kitabeye yazılmıştır.

Şâkirâ Rahmî için âbın dedi târîhini

Hükm-i Sultân Ahmed icrâ etdi el-hak zemzemi (Yıldız, 2002:186)

Şâkir Bey'in tarihlerinin bulunduğu kitabelerden biri de Üsküdar'da, Rumi Mehmed Paşa Camisi'nin arkasında bulunan Ümmü Gülsüm Çeşmesi'nin kitabesidir. Dokuz beyitlik kıtanın tarih beyti şöyledir:

Şâkirâ dedin sitâyîş birle târîhin anun

Akdı iç bu çeşmeden mâ-i hayât-ı cân-fezâ (Yıldız, 2002: 212)

Divan'da III. Ahmed'e sunulan tarihlerin bir kısmında "nüvişte" notu bulunmaktadır. Bunların hepsinin kitabelere yazıldığı düşünülürse verilenlerin dışında Şâkir Bey'in altı şiirinin daha III. Ahmed tarafından beğenildiği söylenebilir.

edilmiştir ve imam-ı evvelliğe yükselmiştir. 1132’de Yenişehir Kadılığına atanmış, aynı yıl Mekke payesiyle ödüllendirilmiştir. 11 Rebiülahir 1137’de İstanbul Kadılığına getirilmiştir (Sâlim, 2005: 489; Râşid vd, 2013: 1417). Abdurrahman Efendi’nin bu hızlı yükselişinde hiç şüphesiz yakın ilgisini görerek imamlığını ve şehzade hocalığını yaptığı III. Ahmed’in himayesinin etkisi büyüktür.

III. Ahmed’in Abdurrahman Efendi’nin şairliği hakkındaki düşünceleri de olumludur, nitekim 1137’de inşa edilen “Emnâbâd” adlı sarayın kitabesine şairin on üç beyitlik tarih kıtasını yazdırmıştır (Râşid vd, 2013: 1424).¹⁰¹ Valide Sultan Türbesi’nin yanına yapılan kütüphaneye de Abdurrahman Efendi’nin tarihi yazılmıştır (Râmiz, 1994: 31; Râşid vd, 2013: 1426). Abdurrahman Efendi’nin III. Ahmed’e sunduğu bir başka şiir de Eşref Han’la yapılan barış anlaşması münasebetiyledir (FŞM: 492b).

2.1.2.2.79. Trabzonî Sâlim Mehmed Efendi (ö. 1159)

Sâlim Efendi’nin III. Ahmed’e sunduğu bir tarih bulunmaktadır. Bu tarih (FŞM: 336a-337a), 19 Şaban 1134’te üç ambarlı kalyon inşasının tamamlanması üzerinedir (Râşid vd, 2013: 1289).

2.1.2.2.80. Neccarzâde Şeyh Rızâ (ö.1159)

Rızâ Efendi, III. Ahmed’e Hemedan’ın fethi vesilesiyle on beş beyitlik, Revan’ın fethi vesilesiyle 20 beyitlik tarihler sunmuştur (Rızâ, 1262: 257-258).

2.1.2.2.81. Neylî Ahmed Efendi (ö.1161)

Dönemin müderrislerinden olan Neylî Ahmed Efendi, III. Ahmed’in beğendiği ve silsilesinde yükselttiği şairlerden biridir. III. Ahmed’in övgüsünde bir terkeb-i bend kaleme alan, şehzadelerinin doğumuna, inşa ettirdiği yapılara tarih düşüren Neylî, III. Ahmed Dönemi’nde medrese silsilesini tamamlamış ve Mısır Kadılığına kadar yükselmiştir.

¹⁰¹ Bu şiirin tamamı FŞM’nin 398a varlığında yer almaktadır.

III. Ahmed'in 1136'da Tophane'de yaptırdığı saray için bir 22 beyitlik bir tarih kıtası kaleme almış ve bu şiir saray kitabesine yazılmıştır (Râşid vd, 2013: 1349).

Kıble-iclâl-i kasr-ı ma'delet

Hak mübârek eyleye Hân Ahmed'e (Kılıç, 1994: 387-389)

2.1.2.2.82. Dürri Biraderi Sa'dî (ö.1161)

Sa'dî Efendi, 1116'da Fatma Sultan'ın doğumu münasebetiyle yedi beyitlik bir tarih kıtası yazmıştır. Bu şiir temize çekilerek III. Ahmed'e sunulmuş ve Sa'dî Efendi, "Bu Sa'dî kulları dahi Dürri bendelerinin sulbî karındaşıdır." sözleriyle takdim edilmiştir (OA.TSMA.e. 445.43). Buradan Sa'dî'nin henüz herhangi bir görevinin olmadığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Sa'dî Efendi, 1129'da Şehzade Mehmed'in doğumu münasebetiyle sunduğu bir tarih kıtasında hâlimden yakınlıkla şu sözlerle yardımını istemiştir:

Nice yıldır zamân-ı devletinde eylerim hidmet
Tehi destim ne mansıb ne ze'âmet ne sermâye

Bu eyyâm-ı sürûr-efzâ vü gam-fersâda sultânım
Girerse dâmen-i matlab n'ola dest-i temennâya

Bu eyyâm-ı meserretidir bu bir hengâm-ı fırsattır
Bugün mümkün olan maksûdî ta'lîk itme ferdâya

Ser-i sa'd-ahteri Şehzâde-i 'âlî-nejâd için
Kulun Sa'dî'ye de akrânına nisbet himmet it pâye (FŞM: 26a)

Yeni yıl tebriki vesilesiyle yazdığı bir tarihli kasidede de aynı dileğini tekrar etmiştir:

Budur ümmîd ki sâl-i cedîd hürmetine

Gidüp hilâl-i kühen baht-ı Sa'dî ola sa'id

Zamân-ı saltanatında murâda nâ'il olup
O dahi kadere irüp himmetinle eyleye 'id

Ümmîd odur k'ola lutfuyla müstecâb-ı du'âm
Bu bâbda beni Allah itmeye nevmîd (FŞM: 28a)

Sa'dî Efendi, III. Ahmed Dönemi'nde Divan-ı Hümayun kâtipleri arasına katılmış (Safâyî, 2005: 296; Sâlim, 2005: 399),¹⁰² 7 Rebiülevvel 1135'te İstanbul Mukataacılığı ile görevlendirilmiştir (OA.İE.TCT.14.1633).

Sa'dî Efendi, III. Ahmed'e Şehzade Abdülmalik'in doğumu, Gence'nin fethi ve kızlarını evlendirmesi vesilesiyle de tarihler sunmuştur (Sa'dî: 64; FŞM: 369, 413).

2.1.2.2.83. Pîrîzâde Sâhib Mehmed Efendi (ö.1162)

III. Ahmed tahta çıktığında henüz ibtida-i hariç rütbeli bir medresede müderris olan Sâhib Mehmed Efendi, III. Ahmed Dönemi'nde medrese silsilesini tamamlamış; Selanik ve Yenişehir kadılıklarında bulunmuştur.

Safer 1140'ta Yenişehir Kadılığından mazul iken "imâm-ı sâni-i sultânî" olarak görevlendirilmiş (Şeyhî, 2018: 3215), bu görevinde iken III. Ahmed ile daha yakın olma fırsatı yakalamış ve onun bulunduğu meclislerde yer almıştır. Bunlardan biri Şehzade Seyfeddin'in dua merasimidir (Râşid vd, 2013: 1586). Sâhib Efendi, 2 Cemaziyelevvel 1142'de hatt-ı hümayunla III. Ahmed Dönemi'nde aldığı son görev olan Bursa Kadılığına atanmıştır. İlgili tevcih şöyledir:

*"İşâretleri mucibince amel oluna
... Sâbıkâ Selanik Kadısı olan Sâhib Mehmed Efendi 'avâtîf-i 'aliyye-i
cihândârîlerinden Bursa kazâsı tevcih olunmak üzere faziletli şeyhülislam efendi
dâ'ileri işâret etmeleriyle ma'rûz-ı huzur-ı fâ'izü'n-nûr-ı hüsrevâneleri kılınmıştır.
Manzûr-ı hümayûn-ı mülûkâneleri oldukda emr ü fermân ... efendim pâdişâhım
hazretlerininindir." (OA.AE.SAMD.III 139.13544)*

¹⁰² 1127'de "Divan Hâcesi" olduğu bilinmektedir (Râşid vd, 2013: 895).

Sâhib Efendi, III. Ahmed'e "Medine Kadılığı"nın rütbesinin Mekke ile eşitlenmesi ve İran Savaşları'ndaki başarılarını konu edinen iki kaside sunmuştur (FŞM, 284a-285b; Hakverdioğlu, 654-657). Bunların dışında Gence'nin fethi ve Şerefabad'ın yapımı ile ilgili iki tarih kıtası vardır (FŞM: 410a-410b; 562a-563b).

2.1.2.2.84. Kırımlı Mustafa Rahmî (ö.1165)

Damat İbrahim Paşa'nın himayesinde Genç Mehmed Paşa'nın mühürdarı olarak görev yapan Rahmî, Neşatabad Sarayı ile ilgili bir murabba ve çeşitli vesilelerle yedi tarih sunmuştur (Elmas, 1997: 97-98, 137-143). Bu şiirlerden biri, III. Ahmed 3 Rebiülahir 1140'ta damadı ve Damat İbrahim Paşa'nın oğlu olan Genç Mehmed Paşa'nın sarayını ziyaret ettiğinde sunulmuştur. Bu şiir, Eşref Han ile yapılan barış anlaşması münasebetiyle sunulan on dokuz beyitlik bir tarih kıtasıdır.¹⁰³ III. Ahmed, bu şiir karşılığında Rahmî'yi dört altın ihsan ederek ödüllendirmiştir (OA.TSMA.d. 2371.4). İlgili inam kaydı şu şekildedir:

"Üçünde Mehmed Paşa Sarayı'nda târîh viren Mühürdâr Rahmî'ye silâhdâr ağa kulları ma'rifetiyle ihsân-ı hümâyûn buyurulan: 4 aded tuğralı altın." [3 Rebiülahir 1140] (OA.TSMA.d. 2371.4)

2.1.2.2.85. Vâsık Mehmed Emin Efendi (ö.1165)

Dönemin müderrislerinden olan Vâsık Efendi, III. Ahmed'e Tebriz'in fethi münasebetiyle bir tarih kıtası sunmuştur (Gürbüz, 2005: 101-103).

2.1.2.2.86. Şeyhülislam Es'ad Efendi (ö.1166)

III. Ahmed Dönemi şeyhülislamlarından Ebu İshak İsmail Efendi'nin oğlu olan Mehmed Es'ad Efendi de tıpkı babası gibi ilmiye silsilesine girmiştir. 1122'de hariç rütbeli bir medreseyle başladığı müderrislik kariyerini 1142'de tamamlamış, bu tarihte Selanik Kadılığına atanarak (OA.İE.TCT. 25.2694)¹⁰⁴ mevali-i izam arasına

¹⁰³ İhsan edilen 4 altının zamanlamasına bakılarak bu sonuca ulaşılmıştır. Nitekim Eşref Han'la yapılan barış anlaşmasının tarihi 17 Safer 1140, ihsanın verildiği tarih ise 3 Rebiülahir 1140'tır.

¹⁰⁴ Tevcih kaydı şöyledir: (...) "kazâ-i Selanik Darü'l-hadis-i Süleymâniye Müderrisi Mehmed Es'ad Efendi dâ'ilerine (...) (OA.İE.TCT.25.2694) Bu göreve Edirne Payesi ile atandığı bilgisi yanlıştır. (Doğan, 1997: 10)

katılmıştır (Doğan, 1997: 9-10). Bu görevi, Es'ad Efendi'nin III. Ahmed Dönemi'nde atandığı son görevdir.

Es'ad Efendi, III. Ahmed'e şehzade doğumlarını, askerî başarıları ve imar faaliyetlerini konu edinen dokuz tarih kıtası sunmuştur (Doğan, 1997: 114, 127, 130, 133-134, 136, 137, 137-138, 150-152, 157-158). III. Ahmed'in adına "Bülbülname" adlı bir eser kaleme almıştır (Sâlim, 2005: 169).

2.1.2.2.87. Şeyhzâde Sadîk Yahya Efendi (ö.1166)

Ayasofya şeyhi Süleyman Efendi'nin oğlu olan Yahya Sadîk Efendi, III. Ahmed'e on altı tarih kıtası sunmuştur. Bu tarihler, III. Ahmed'in cülusu, askeri başarıları, hayır faaliyetleri ve şehzade doğumları ile ilgilidir (Eroğlu, 1998: 298-333).

2.1.2.2.88. Hilmî Abdullah Efendi (ö.1167)¹⁰⁵

Dedesı Amasyalı Reiüsü'l-kurra Yusuf Efendi'ye nispetle Yusufefendizade olarak anılan Hilmî Efendi, 15 Şaban 1123'ten itibaren Topkapı Sarayı'nda Sahih-i Buhari okutmaya başlamıştır. Muharrem 1131'de III. Ahmed'in kurduğu vakıflara reisü'l-kurra olarak atanmış, 1134'te Sultan Ahmed Camisi şeyhülkurralığına getirilmiştir. Hilmî'nin Gence'nin fethi münasebetiyle III. Ahmed'e sunduğu beş ve altı beyitlik iki tarih kıtası bulunmaktadır:

Mısra-ı zîbâyile Hilmî dedim târîhini

Gence fethin kıldı Sultan Ahmed'e Mevla atâ (FŞM: 411b)

Fethini gûş eyleyüp Hilmî dedim târîhini

Gence fethi seyf-i Sultan Ahmed'e oldı nasîb (FŞM: 415a)

¹⁰⁵Bu dönemde yaşamış Hilmî mahlaslı dört şair bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ölüm tarihi 1132 olan Hilmî Osman Efendi'dir ki 1137 tarihli bu şiirlerin yazarı olamaz. Hilmî mahlaslı ikinci şair Hilmî Abdullah Efendi (ö.1167), üçüncü şair Yusufefendizade Hilmî Abdullah Efendi (ö.1167), dördüncü şair ise 1180'de ölen Hilmî Abdullah Dede'dir. İstanbullu olması ve aldığı diğer görevler göz önüne alındığında FŞM'de kayıtlı bu şiirlerin Yusufefendizade Hilmî Abdullah Efendi'ye ait olduğu düşünülebilir.

2.1.2.3.89. Eğrikapılı Râsim Mehmed Efendi (ö.1169)

Râsim Mehmed Efendi, III. Ahmed'e tarihli olmak üzere 15 kıta ve 7 beyit sunmuştur (Öksüz, 2010: 121, 124-125, 125-126, 126-128, 130-131, 131, 132, 133, 134, 136, 136-137, 137, 138-139, 140-141, 141; 121, 125, 132, 134, 139, 139, 139).

2.1.2.2.90. Çelebizâde İsmail Âsım Efendi (ö.1173)

Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, III. Ahmed Dönemi'nin en fazla himaye görmüş şairleri arasındadır. III. Ahmed Dönemi'nde 1120'de ibtida-i hariç rütbesinde başladığı silsilesini 1142'de atandığı hamise-i Süleymaniye rütbesindeki Gevher Han Medresesi'nde tamamlamıştır. Damat İbrahim Paşa tarafından vakanüvislik görevine getirilmesinin ardından III. Ahmed'le de daha yakın ilişki kurma imkânına sahip olmuştur.

Bir şiirinden anlaşıldığı kadarıyla III. Ahmed, Damad İbrahim Paşa'nın sarayını teşrif ettiğinde Âsım da oradadır ve bir kaside sunmuştur (Öztekin, 2010: 138-141). İran Savaşları sırasında kazanılan başarılar hakkında şiirler söyleyen Âsım'ın Hemedan'ın fethi münasebetiyle düşürdüğü tarih, Damat İbrahim Paşa tarafından III. Ahmed'e arz edilmiştir. Şiiri beğenen III. Ahmed, bir kılıç hediye ederek şairi ödüllendirmiştir (OA.HAT.1147.49).¹⁰⁶

2.1.2.2.91. Vesîm Abbas Efendi (ö.1173)

Vesîm Abbas Efendi, III. Ahmed'e iki kaside ve üç tarih sunmuştur. Kasidelerinin birinde III. Ahmed'den gördüğü yardımları şu sözlerle dile getirmiştir:

Dest-i lutf-ı pâdişâhî eyledi ber-daşte

Gerçi kim çok pâymâl-i bâr-ı gerdûn oldu dil

¹⁰⁶ B1 noktada ceyb-i hümayun defterlerinde rastlanan bir kayıttan söz etmekte fayda vardır. Bu kayıt şu şekildedir: "Yirmi altısında Ahmed Paşa kulları sarayına teşrif-i hümayun buyuruldukda tarih veren müverrih çelebiye çukadar aga kulları marifetiyle ihsân-ı hümayun buyurulan tuğralı altın aded 30, Rebiülahir 1138" Bu kayıttaki sözü edilen müverrih Vakanüvis İsmail Asım olmalıdır (OA.TSMA.e. 2369.4).

Himmet-i Cem-câh-ı vâlâ-kadr-ı şâhenşâh ile
Dâhil-i ser-hâlka-i beyt-i hümayûn oldu dil¹⁰⁷

Gül gibi açdı nesîm-i re'fetin âhir anı
Gerçi bî-hâd goncaveş dem-beste mahzûn oldu dil (Tuğluk, 2007: 517-518)

2.1.2.2.92. Subhîzâde Abdullah Bey (ö.1177)

Subhîzade Feyzullah Feyzî Efendi'nin oğlu olan Abdullah Bey, III. Ahmed'e bir kaside ve dördü tarihli beş kıta sunmuştur (Yalap, 2007: 27-45).

2.1.2.2.93. Mühürdâr Hacı Abdî (ö.1178)

Abdî Ağa, III. Ahmed'e İran Savaşlarındaki başarıyı tebrik için 5 bentlik bir muaşşer sunmuştur (FŞM: 393-395).¹⁰⁸

2.1.2.3. Şairlerin III. Ahmed'e Yaklaşımı

Sunulan şiir sayısı ve bu şiirlerin niteliği, kişinin hamiliğinin derecesi hakkında fikir verebilir. Bu nedenle aşağıdaki tabloda III. Ahmed'e sunulan şiirlerle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir:

Tablo 8. III. Ahmed'e Sunulan Şiirler

Şairler	Şiirler
1 Abîrî (ö.?)	1 kaside (OA.TSMA.e. 445.43)
2 Hikmetî (ö.?)	2 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 445.43)
3 Dervîşî (ö.?)	1 murabba (OA.TSMA.e. 445.43)
4 Hıfzî (ö.?)	1 kaside (Hakverdîoğlu: 2007: 461-463) 1 kıta (tarihli) (FŞM: 226b-228a)
5 Musîb (ö.?)	2 kaside (tarihli) (FŞM: 24b-25b, 32a-33b)
6 Nâdirî (ö.?)	2 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 445.43)
7 Nazîf (ö.?)	1 kaside (tarihli) (OA.TSMA.e. 445.43)
8 Nebîh (ö.?)	1 kıta (tarihli) (FŞM: 495a-495b)

¹⁰⁷ Bu beyitten hareketle Vesîm Efendi'nin Saray'da görevlendirildiği düşünülebilir.

¹⁰⁸ Burada Topkapı Sarayı Arşivi'nde rastlanan "Abdî" mahlaslı, Şehzade Selim'in doğumunu konu edinen fakat hangi şaire ait olduğu tespit edilemeyen 9 beyitlik tarihli bir kıtanın varlığından söz etmek gerekir (OA.TSMA.e. 445.43).

9	Sâbir (ö.?)	1 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 476-477)
10	Râgıb (ö.?)	1 kıta (OA.TSMA.e. 445.43)
11	Reşîm (ö.?)	1 kaside (FŞM: 276b-277b)
12	Reşîd (ö.?)	1 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 374-375)
13	Şerîf (ö.?)	1 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 475-476)
14	Yemmî (ö.?)	1 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 381-382)
15	Yüsrî (ö.?)	1 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 445.43)
16	Za'îfî (ö.?)	1 kaside (OA.TSMA.e 445.43)
17	Zühdî (ö.?)	1 kıta (Hakverdioğlu, 2019: 354-355)
18	Lütfî (ö.1115)	2 beyit (Safâyî, 2005: 533)
19	Şifâ'î (ö.1116)	-
20	Nâzım (ö.1116)	2 kaside (Sak, 1994: 91-97, 147-152)
21	Ülfetî (ö.1117)	1 beyit (Sâlim, 2005: 209) 1 kıta (OA. TSMA.e 445.43)
22	Ni'metî (ö.1121)	-
23	Âsım (ö.1122)	2 kıta (Kurtoğlu, 2018: 369-370, 373)
24	Abdî (ö.1122)	-
25	Nâbî (ö.1124)	3 kaside (Bilkan, 1993: 42-46, 223-224, 301) 14 kıta (Bilkan, 1993: 215, 216, 218, 221-222, 225, 226-227, 247-248, 289, 291-292, 293, 300, 1024, 1031, 1032, 1040, 1041, 1056) 1 mesnevi (Bilkan, 1993: 321-327) 1 rubai (Bilkan, 1993: 1090) 1 beyit (Bilkan, 1993: 300)
26	Sâbit (ö.1124)	1 kaside (Karacan, 1981: ksd XLIII, 7 kıta (tarihli) (Karacan, 1981: trh V, XII, XIV, XXI, XXXIV, XXXV, XL)
27	Nesîb (ö.1126)	1 kıta (Hidayetoğlu, 1996: 568)
28	Fâ'ik (ö.1127)	1 kıta (Fâ'ik: 11)
29	Feyzî (ö.1127)	4 kıta (tarihli) (OA. TSMA.e 445.43; Feyzî: 48, 64, 67) 1 gazel (Feyzî: 51) 1 beyit (tarihli) (Feyzî: 47)
30	Kühnî (ö.1128)	1 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 445-43)
31	Nâ'il (ö.1128)	1 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e .445.43)
32	Birrî (ö.1128)	1 kaside (Erkul, 1992: 186-193)
33	Nâ'imâ (ö.1128)	2 kıta (tarihli) (OA. TSMA.e. 445.43)
34	Vahyî (ö.1130)	1 kaside (Sukan, 2005: 190-192) 3 kıta (Sukan, 2005: 212-213, 213-214, 214-216)
35	Rezmî (ö.1131)	1 kaside (Gürbüz, 2005: 92-96) 1 mesnevi (Gürbüz, 2005: 406) 13 kıta (12'si tarihli) (Gürbüz, 2005: 391, 391, 391-392, 397-398, 401, 402-403, 408, 408-409, 412, 413, 420-424) 1 beyit (tarihli) (Gürbüz, 2005: 399, 403)
36	Na'tî (ö.1131)	1 kıta (tarihli)(FŞM: 25b)
37	Mâdih (ö.1132)	1 kaside (Safâyî, 2005: 553-554; Sâlim, 2005: 608-609)

38 Mâcid (ö.1132?)	2 kıta (tarihli)(Hakverdioğlu, 2019: 264-266; OA.TSMA.e 445.43)
39 Fâ'iz (ö.1134)	1 kıta (tarihli)(ML.YZ. FB 509: 8b)
40 Dürri (ö.1135)	12 kaside (4'ü tarihli) (Vural, 2020: 40-41, 43-45, 45-48, 48-52, 52-54, 54-56, 56-58, 58-61, 62-64, 64-66, 70-71, 72-73 7 mesnevi (Vural, 2020: 300-301, 301-303, 303, 304, 304, 304-307, 307-311) 61 kıta (60'ı tarihli) (Vural, 2020: 41-43, 156-157, 157-158, 158, 159, 160-161, 164-165, 165-167, 167-168, 168-169, 169-171, 171-172, 172-174, 177-178, 178-181, 181-183, 184-186, 188-190, 195-196, 198, 199-201, 201-204, 204-205, 205-206, 208, 208-209, 209, 209-210, 210-211, 211, 212, 213, 213-214, 215-216, 217-219, 219-220, 221, 222, 223, 223-224, 225, 225, 228-229, 229-231, 231-233, 233-234, 234, 240, 241-242, 243-244, 253-254, 254-255, 255-256, 257, 259, 260, 261-262, 263, 267, 280, 296) 2 murabba (Vural, 2020: 84-85, 85) 9 müseddes (Vural, 2020: 93-94, 94-95, 95-97, 97-98, 98-99, 99-100, 100-102, 102-103, 104-105) 5 gazel (Vural, 2020: 114-115, 122-123, 123, 139, 149-150) 10 beyit (8'i tarihli) (Vural, 2020: 240, 316, 317, 317, 317, 320, 321, 324, 325) 2 mısra (tarihli) (Vural, 2020: 328, 328)
41 Tâ'ib (ö.1136)	5 kaside (2'si tarihli) (Sadavî, 1987: 330-336, 355-356, 357-362, 433-437, 448-452) 25 kıta (21'i tarihli) (Sadavî, 1987: 367-370, 374-376, 379-380, 381-385, 392-393, 394-396, 397-398, 399, 402, 405-406, 407-410, 411-412, 413, 414-415, 418-419, 420-422, 431-432, 438, 439-441, 442-443, 453-454, 460-461, 563, 563, 564)
42 Selîm (ö.1138)	-
43 Nazîm (ö.1139)	-
44 Fehmî (ö.1139)	-
45 Şehdî (ö.1140)	6 kaside (3'ü tarihli) (Bayındır, 2008: 72-75, 78-80, 134-140, 149-152, 183-189, 295-297) 20 kıta (19'u tarihli) (Bayındır, 2008: 80-83, 140, 141, 141-142, 142-145, 145-146, 147, 189-190, 190-191, 192-193, 302-308, 321-322, 322-327, 327-328, 328-330, 330-331, 331-332, 333-335, 335-336, 336-339)
46 Rahîmî (ö.1140)	1 kıta (tarihli) Safâyî, 2005: 237)
47 Fâ'iz (ö.1142)	1 kaside (tarihli) (FŞM: 416b-417a) 2 kıta (tarihli) (FŞM: 399a, 412a-412b)
48 Belîg (ö.1142)	1 kaside (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 273-278)

49 Nedîm (ö.1143)	16 kaside (1'i tarihli)(Macit, 1994: 24-28, 54-59, 60-62, 63-67, 70-74, 80-83, 84-88, 89-91, 92-95, 96-102, 115-118, 119-120, 138, 145-148, 150) 21 kıta (19'u tarihli) (Macit, 1994: 68-69, 159-160, 161-162, 163-165, 168-170, 171-172, 173-174, 175-176, 177, 178, 181, 182, 184-185, 186-187, 188-190, 191-192, 193, 213, 214, 245, 255) 5 murabba (Macit, 1994: 305, 308, 309, 321, 331) 1 muhammes (Macit, 1994: 296-297) 1 müseddes (Macit, 1994: 292-293) 1 terci-i bent (Macit, 1994: 289-291)
50 Rif'at (ö.1144)	1 kaside (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 363-365)
51 Es'ad (ö.1144)	-
52 Mahtûmî (ö.1145)	10 kaside (5'i tarihli)(Kahraman, 1995: 343-345, 353-356, 357-359, 360-361, 387-390, 403-404, 415, 417, 418, 424) 5 kıta (5'i tarihli) (Kahraman, 1995: 425-426, 431, 434, 440, 440) 1 beyit (tarihli) (Kahraman, 1995: 424) 1 terrib-i bend (Kahraman, 1995: 441-445)
53 Fâ'iz (ö.1145)	-
54 Sâmi (ö.1146)	4 kaside (1'i tarihli) (Kutlar, 1996: 360-368, 368-372, 384-390, 570-573) 22 kıta (22'si tarihli) (Kutlar, 1996: 575-576, 588-590, 591-593, 609-611, 614-617, 619-621, 623-626, 626-629, 631-633, 634-637, 637-638, 639-640, 640-642, 644-648, 648-650, 650, 651-652, 652-653, 653-657, 667-669, 669-671, 671-674, 675-677, 677, 677) 2 murabba (Kutlar, 1996: 540-541, 542-543) 1 müseddes (Kutlar, 1996: 546-549) 1 muaşşer (Kutlar, 1996: 560-568) 2 beyit (tarihli) (Kutlar, 1996: 677, 677)
55 Râzî (ö.1146)	1 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 201-202) 1 terci-i bent (FŞM: 491b-492b)
56 İzzet (ö.1147)	2 kaside (Kutlar, 1988: 263-270, 271-277) 11 Kıta(tarihli) (Kutlar, 1988: 340-342, 347-349, 350, 351-354, 355-357, 358-359, 376-377, 378-380, 381-384, 392, 393) 1 terci-i bend (Kutlar, 1988: 406-413)
57 İshak (ö.1147)	18 kaside (10'u tarihli)(Doğan, 1997: 153-160, 160-164, 200-205, 209-212, 238-240, 245-248, 255-256, 276-277, 277-278, 278, 279, 280, 282, 302-303, 306-307, 308, 455-460) 15 kıta (tarihli) (Doğan, 1997: 249, 249-250, 251-252, 252-254, 273-274, 274-275, 275, 281, 283-284, 284-285, 303-304, 304-305, 305, 306; Hakverdioğlu, 2019: 471-472)

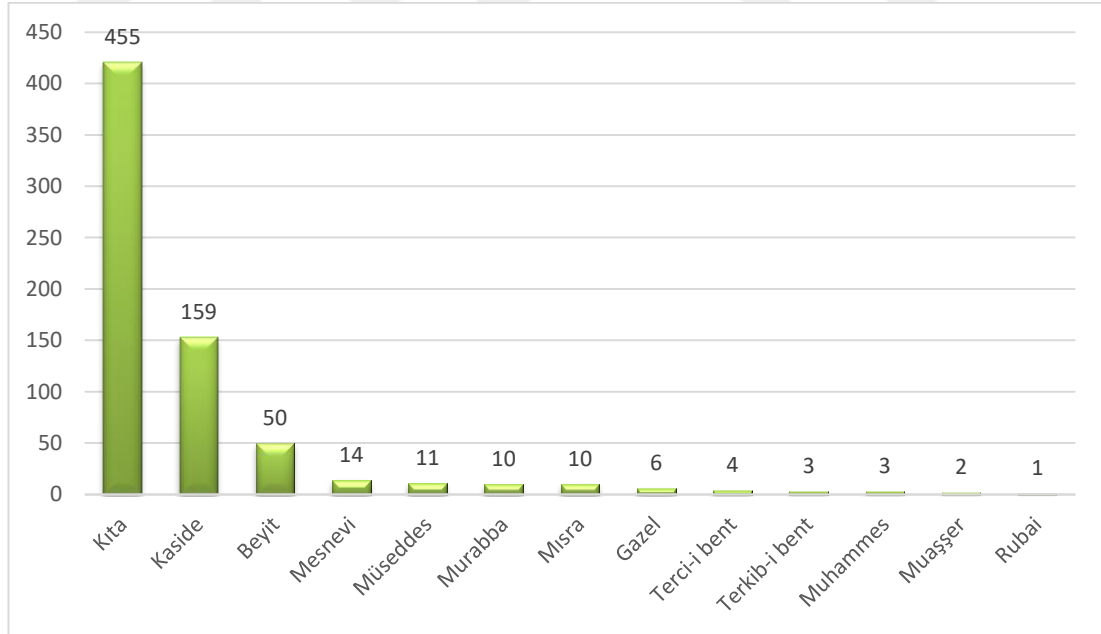
58 Şehrî (ö.1147?)	2 kıta (tarihli)(Hakverdioğlu, 2019: 300-304, 378-381)
59 Râşid (ö.1148)	6 kaside (1'i tarihli) (Günay, 2001: 113-116, 116-118, 118-123, 123-126, 151-154, 227-229) 17 kıta (tarihli) (Günay, 2001: 233-234, 236-237, 237-238, 238-239, 257-258, 262-264, 267-270, 271-273, 274-275, 275-276, 278, 283-284, 284-285, 290-292, 294-296, 296-298, 298-299)
60 Kâmil (ö.1148)	1 kaside (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 199-200)
61 Sâhib (ö.1149)	1 kıta (tarihli) (Büyüktosunoğlu, 1991: 7-8)
62 Vehbî (ö.1149)	31 kaside (4'ü tarihli) (Dikmen, 1991: 25-31, 31-44, 44-49, 50-53, 53-61, 61-65, 66-69, 69-72, 72-77, 77-81, 81-83, 83-87, 87-92, 92-96, 96-98, 98-99, 100-101, 102, 103-104, 104-106, 106-108, 108-110, 111-113, 113-115, 115-117, 342-343, 352-353, 354-355, 372-373, 401-403, 405-408) 4 mesnevi (Dikmen, 1991: 273-274, 274-279, 287-297, 298-307) 31 kıta (tarihli) Dikmen, 1991: 338, 339-340, 344-345, 345-346, 346-348, 348-349, 349, 350-351, 353-354, 355-356, 357-359, 359-361, 367-369, 370-371, 374, 374-375, 375, 376, 376-377, 377, 377-378, 378, 378-379, 379, 386, 386-387, 388, 389, 397-398, 400-401, 417-418) 1 terkib-i bend (Dikmen, 1991: 441-443) 1 terci-i bend (Dikmen, 1991: 450-455, 455-457) 1 tahmis (Dikmen, 1991: 462-471) 13 beyit (tarihli) Dikmen, 1991: 387, 387, 387, 401, 413, 414, 414, 414, 418, 418, 418, 419, 419) 3 mısra (tarihli) Dikmen, 1991: 388, 388, 388)
63 Lebîb (ö.1149)	1 kıta (tarihli) (TEİS)
64 Ahmed (ö.1151)	1 beyit (tarihli) (Râmiz, 1994: 27)
65 Kelîm (ö.1151)	1 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 449-451)
66 Feyzî (ö.1152)	4 kıta (tarihli) (İspirli, 1997: 758, 759, 763-764, 765-766)
67 Savnî (ö.1152)	1 beyit (tarihli) (Râmiz, 1994: 192)
68 Yümnî (ö.1152)	1 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 375-376)
69 Râzî (ö.1153)	2 kıta (tarihli) (Okur, 1994: 296, 321)
70 Münîb (ö.1155)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 460-461)
71 Âtîf (ö.1155)	1 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 367-369)
72 Fasîhî (ö.1156)	3 kaside (2'si tarihli) (Gökalp, 2001: 138-140, 396, 397-400) 1 kıta (tarihli) (Gökalp, 2001: 395)
73 Sâlim (ö.1156)	6 kaside (1'i tarihli) (Güfta, 1995: 184-186, 187-189, 190-192, 193-197, 198-201, 533-537) 1 mesnevi (Güfta 1995: 202-213) 1 kıta (tarihli) (Güfta, 1995: 554-555)

74 Münîf (ö.1156)	2 kıta (tarihli) (Kılıç, 1995: 183-184, 200-201) 1 tahmis (Kılıç, 1995: 211-221)
75 Şâkir (ö.1157)	5 kaside (Yıldız, 2002: 2-5, 5-10, 10-16, 28-30, 39-41) 39 kıta (tarihli) (Yıldız, 2002: 161-162, 162-163, 164-166, 166-167, 167, 168-169, 169-170, 170-171, 171-173, 173-175, 175-177, 177-178, 178-179, 180, 180, 180-181, 181-182, 182-183, 183-185, 185-186, 186-187, 187, 187-190, 191-192, 192-193, 193, 193-195, 195-196, 196-197, 201-202, 203, 204-205, 205-206, 206-207, 210-211, 211-212, 213, 221, 296) 4 beyit (tarihli) (Yıldız, 2002: 171, 179, 179, 195)
76 Re'fet (ö.1157)	7 kıta (tarihli) (Bozkurt, 2000: 38-39, 42-43, 43-44, 44-45, 45-46, 50-51, 52) 3 mısra (tarihli) (Bozkurt, 2000: 60, 60, 60)
77 Yetîmî (ö.1159)	1 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 445.43)
78 Bâhir (ö.1159)	2 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 340-342, 492b)
79 Sâlim (ö.1159)	1 kıta (tarihli) (FŞM: 336a-337a)
80 Rızâ (ö.1159)	2 kaside (tarihli) (Rızâ, 1262: 257-258, 258)
81 Neylî (ö.1161)	1 kaside (tarihli) (Kılıç, 1994: 384-385) 12 kıta (tarihli) (Kılıç, 1994: 367-368, 377-378, 379-380, 381, 383-384, 385-386, 386-387, 387-389, 389-390, 390-391, 392, 392; Hakverdioğlu, 384-385) 1 terkib-i bend (tarihli) (Kılıç, 1994: 252-254) 4 beyit (tarihli) (Kılıç, 1994: 381, 381, 389)
82 Sa'dî (ö.1161)	1 kaside (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 101-107) 5 kıta (tarihli) (OA. TSMA.e 445.43; Hakverdioğlu, 2019: 96-99, 334-336, 377-378; Sa'dî: 64)
83 Sâhib (ö.1162)	2 kaside (FŞM: 283b-285b, Hakverdioğlu, 654-657) 2 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 361-363, 472-474)
84 Rahmî (ö.1165)	14 kıta (tarihli) (Elmas, 1997: 136-137, 138-139, 139-140, 140-142, 142-143, 144, 147, 225-226, 227, 228, 228-229, 229, 231-233, 234) 1 beyit (tarihli) (Elmas, 1997: 142) 1 mısra (tarihli) (Elmas, 1997: 143)
85 Vâsık (ö.1165)	1 kıta (tarihli) (Gülbüz, 2005: 101-103)
86 Es'ad (ö.1166)	9 kıta (tarihli) (Doğan, 1997: 114, 127, 130, 133-134, 136, 137, 137-138, 150-152, 157-158)
87 Sadîk (ö.1166)	9 kıta (tarihli) (Eroğlu, 1998: 298, 298-299, 299, 305, 313, 313-314, 314-315, 315, 316)
88 Hilmî (ö.1167)	2 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 366-367, 382-383)
89 Râsim (ö.1169)	7 beyit (tarihli) (Öksüz, 2010: 120, 125, 132, 134, 139, 139, 139) 15 kıta (tarihli) (Öksüz, 2010: 121, 124-125, 125-126, 126-128, 130-131, 131, 132, 133, 134, 136, 136-137, 137, 138-139, 140-141, 141)

90 Âsım (ö.1173)	4 kaside (Öztekin, 2010: 135-137, 138-141, 141-143, 146-148) 12 kıta (tarihli) (Öztekin, 2010: 174-175, 175-176, 176-177, 177-178, 180-181, 181-182, 182-183, 183-184, 185-186, 186-187, 189, 190)
91 Vesîm (ö.1173)	2 kaside (Tuğluk, 2007: 513-516, 517-519) 3 kıta (tarihli) (Tuğluk, 2007: 531, 535-537, 543-544)
92 Abdî (ö.1177)	1 kaside (tarihli) (Yalap, 2007: 27-29) 5 kıta (4'ü tarihli) (Yalap, 2007: 30-31, 31-32, 32-33, 33, 43-45)
93 Abdî (ö.1178)	1 muaşşer (FŞM: 393-395)

Buna göre bu tabloda listelenmiş 93 şairden 85'i, III. Ahmed'e 455'i kıta, 159'u kaside, 50'si beyit, 14'ü mesnevi, 11'i müseddes, 10'u murabba, 10'u mısra, 6'sı gazel, 4'ü terci-i bent, 3'ü terkeb-i bent, 3'ü muhammes, 2'si muaşşer ve biri rubai olmak üzere toplam 728 şiir sunmuştur. Bu verilerin grafik hâline getirilmiş biçimi aşağıdaki gibidir:

Grafik 9. III. Ahmed'e Sunulan Şiirler

2.1.2.4. Şairlerin III. Ahmed Hakkındaki Değerlendirmeleri

Bir hamide aranan niteliklerin en önemlilerinden birinin cömertlik olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu bölümde şairlerin III. Ahmed'in cömertliğiyle ilgili görüşleri ele alındıktan sonra hamiliğiyle ilgili diğer değerlendirmelerine yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda III. Ahmed'le ilişkili şairlerden onun cömertliğini öven şairlerin bu görüşlerinin yer aldığı beyitler gösterilmiştir.

Tablo 9. III. Ahmed'in Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler

Şairler	Beyitler
1 Abîrî (ö.?)	OA.TSMA.e 445.43: 9 (Hâtem), 16 (Bermekî)
2 Hikmetî (ö.?)	-
3 Dervîşî (ö.?)	OA.TSMA.e 445.43: 12
4 Hıfzî (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 462-20, 22 / 463-32; 2019: 295-3 (Bermekî) / 296-13, 14 (Baykara), 299-42)
5 Musîb (ö.?)	Hakverdioğlu, 2019: 93-8, 11 / 95-22; FŞM: 32a (Hâtem), 15 (Hâtem), 32b
6 Nâdirî (ö.?)	-
7 Nazîf (ö.?)	-
8 Nebîh (ö.?)	Hakverdioğlu, 2019: 458-5, 6
9 Sâbir (ö.?)	-
10 Râgıb (ö.?)	-
11 Resîm (ö.?)	FŞM: 277a
12 Reşîd (ö.?)	-
13 Şerîf (ö.?)	Hakverdioğlu, 2019: 475-1
14 Yemmî (ö.?)	-
15 Yüsrî (ö.?)	-
16 Za'îfî (ö.?)	-
17 Zühdi (ö.?)	-
18 Lütî (ö.1115)	-
19 Şifâ'î (ö.1116)	-
20 Nâzım (ö.1116)	Sak, 1994: 94-37, 39, 41, 45, 46 / 96-57, 61 / 149-29, 30, 31 / 150-35
21 Ülfetî (ö.1117)	-
22 Ni'metî (ö.1121)	-
23 Âsım (ö.1122)	-
24 Abdî (ö.1122)	-
25 Nâbî (ö.1124)	Bilkan, 1993: 289-3, 4 / 324-34 / 325-44, 45, 56 / 326-59, 60, 61, 62, 64, 65 / 327-76
26 Sâbit (ö.1124)	Karacan, 1981: trh V-4
27 Nesîb (ö.1126)	-
28 Fâ'ik (ö.1127)	-
29 Feyzî (ö.1127)	Feyzî: 48

30	Künhî (ö.1128)	-
31	Nâ'il (ö.1128)	-
32	Birrî (ö.1128)	-
33	Nâ'imâ (ö.1128)	-
34	Vahyî (ö.1130)	-
35	Rezmî (ö.1131)	Gürbüz, 2005: 94-33 / 95-43, 46, 51 / 398-7, 9 / 423-38, 40, 41
36	Na'tî (ö.1131)	-
37	Mâdih (ö.1132)	-
38	Mâcid (ö.1132?)	-
39	Fâ'iz (ö.1134)	-
40	Dürrî (ö.1135)	Vural, 2020: 41-4 (Baykara) / 44-23 / 47-26 / 49-3 / 50-27 / 52-48 (Hâtem) / 53-15 / 55-19 / 57-14 / 58-22 / 59-14 / 60 -27, 28, 34 / 65-25 / 84-4 / 93-1, 3, 4, 6 / 94-2 / 95-4 / 96-1, 4, 6 / 102-1 / 104-3, 5 / 115-9 / 139-7 / 157-1 / 162-3 (Cafer, Hâtem) / 168-2 / 169-2 / 186-23 / 190-34, 35 / 191-1 (Hâtem), 2, 3, 4, 5 / 198-1, 3 / 204-9 / 209-3 / 211-4 / 225-1 / 233-1 / 234-1 / 303-24 / 304-3 / 308-4; Hakverdioğlu, 2019: 153-28 (Hâtem) / 173-3, 8
41	Tâ'ib (ö.1136)	Sadavî, 1987: 330-6 / 334-38, 39 / 335-48 / 336-59, 62 / 355-5 / 356-8 / 358-13 / 368-9, 11 / 381-1, 3, 5 / 394-3 / 398-8 / 408-15 / 438-3 / 441-16 / 563-2
42	Selîm (ö.1138)	-
43	Nazîm (ö.1139)	-
44	Fehmî (ö.1139)	-
45	Şehdî (ö.1140)	Bayındır, 2007: 138-45 / 139-52 / 145-1 / 303-7 / 304-14, 18 / 328-11
46	Rahîmî (ö.1140)	-
47	Fâ'iz (ö.1142)	-
48	Belîğ (ö.1142)	-
49	Nedîm (ö.1143)	Macit, 1994: 25-19, 20 / 26-24 / 27-36, 37, 41, 43 / 57-33 / 60-7 / 68-5 / 69-20 / 72-30 / 74-44 / 90-11, 12, 19 / 91-24 (Ca'fer), 27 (Baykara), 31 / 94-23, 29 / 99-38 / 119-3, 7 / 148-43 / 168-3 / 173-10 / 175-4 / 177-3 / 185-10 / 186-1 / 188-3, 6 / 190-22 / 191-5 / 193-1, 2, 3, 8 / 213-2 / 255-3 / 291-5 / 293-7 (Baykara) / 296-1, 4 / 297-6 / 308-2
50	Rıf'at (ö.1144)	Hakverdioğlu, 2019: 364-4 (Hâtem)
51	Es'ad (ö.1144)	-
52	Mahtûmî (ö.1145)	Kahraman, 1995: 344-13 / 345-21 / 354-14, 15, 17, 21 / 355-24 / 358-13 / 359-24 / 360-4 / 387-2 / 388-20 / 403-2 / 425-9 / 426-16 / 440-1 / 441-1, 2 / 445-6
53	Fâ'iz (ö.1145)	-
54	Sâmî (ö.1146)	Kutlar, 1996: 363-22, 28 / 365-44 / 387-23 / 388-29, 34 / 389-42 / 546-1 / 549-10 / 563-4 / 570-3 / 571-9 / 588-4 / 592-15 / 627-5, 6 / 645-4 / 651-3 / 655-13 / 671-1 / 672-4, 5, 6, 9

55	Râzî (ö.1146)	Hakverdioğlu, 2019: 202-5; FŞM, 491b-2
56	İzzet (ö.1147)	Kutlar, 1988: 265-18 / 268-37, 38 / 274-28, 30 / 347-2 (Hâtem) / 351-2, 3 (Hâtem) / 358-5 / 376-1
57	İshak (ö.1147)	Doğan, 1997: 155-22 / 156-29, 30 (Hâtem), 31, 32, 33 / 157-40, 48 / 158-50, 51, 58 / 159-60 / 162-19, 20 / 163-24, 26, 29 / 164-34 /
58	Şehrî (ö.1147?)	-
59	Râşid (ö.1148)	Günay, 2001: 114-22 / 115-34 / 116-45 / 120-27 / 121-38, 39 (Bermeki) / 122-60 / 125-35 / 152-18 / 153-30 / 228-16, 21, 24 / 262-7, 8 / 268-6, 9 / 271-5 / 272-16, 17, 18 / 273-30 / 276-8 / 278-1, 5 / 294-3, 7 / 296-2, 4, 5
60	Kâmil (ö.1148)	Hakverdioğlu, 2019: 200-4 (Hâtem)
61	Sâhib (ö.1149)	-
62	Vehbî (ö.1149)	Dikmen, 1991: 25-9 / 26-17 / 33-20, 26 / 34-30, 34, 35, 41 / 35-48 / 44-3 / 45-5, 6 / 51-14 (Bermeki) / 56-43, 48 / 59-83 / 61-8 / 62-10 (Baykara), 20 / 66-6 (Baykara) / 71-34 / 73-7 (Baykara) / 87-43 / 89-18, 30 / 90-35, 36 / 91-50 / 97-22 / 99-10 / 105-8 (Bermeki), 9 (Ma'n) / 108-21, 22 / 109-17 / 114-6 / 277-40 (Bermeki) / 279-63 / 290-41 / 294-100 / 299-21 / 339-4 (Cafer) / 343-14 / 345-2 / 347-4 / 347-13, 15 / 348-23 / 350-9 (Bermeki) / 15-6 / 359-4 (Ali) / 370-7 (Ma'n, Hâtem) / 389-1 / 397-4, 5 / 443-5 (Hâtem) / 464-12 / 467-32, 33
63	Lebîb (ö.1149)	-
64	Ahmed (ö.1151)	-
65	Kelîm (ö.1151)	-
66	Feyzî (ö.1152)	İspirli, 759-1, 3, 4 / 764-6
67	Savnî (ö.1152)	-
68	Yümnî (ö.1152)	-
69	Râzî (ö.1153)	-
70	Münîb (ö.1155)	-
71	Âtîf (ö.1155)	-
72	Fasîhî (ö.1156)	Gökalp, 2001: 139-11, 16 / 395-5, 6
73	Sâlim (ö.1156)	Güfta, 1995: 184-12 / 186-36 / 188-19, 22, 23, 26 / 190-1, 2, 3 / 191-19, 28 / 192-29, 31 (Hâtem), 33 / 195-34, 35, 40, 42 / 197-59, 60 / 200-30 / 201-45, 46, 47, 48, 49, 50, 53 / 203-12, 24 / 204-28, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 40 / 205-41, 42, 43, 44 / 207-78, 84 / 208-86 / 209-104 / 210-123 / 213-171, 172 / 535-31, 33, 36, 37 / 536-45, 47 / 555-2
74	Münîf (ö.1156)	Kılıç, 1995: 183-1 / 215-24 / 216-27, 29 / 217-32, 33, 34 / 218-37
75	Şâkir (ö.1157)	Yıldız, 2002: 2-4 / 3-21 / 6-16 / 7-29 / 12-31 / 13-38, 39, 43 / 14-46, 48, 57 / 16-71, 73 / 180-1, 4, 7 / 181-2, 3 / 182-3 / 183-5 / 184-5, 6, 7, 13, 16 / 185-2 / 186-9 / 187-1 / 190-38 / 196-4 / 204-3 / 206-4 / 210-1, 3 / 211-6, 2
76	Re'fet (ö.1157)	Bozkurt, 2000: 38-2, 3 / 52-4

77	Yetîmî (ö.1159)	-
78	Bâhir (ö.1159)	Hakverdioğlu, 2019: 341-4, 6, 7 / FŞM: 492b
79	Sâlim (ö.1159)	-
80	Rızâ (ö.1159)	Rıza, 1262: 258-13 / 258-5
81	Neylî (ö.1161)	Kılıç, 1994: 253-3 / 254-5 / 367-4 / 383-4 / 384-4 / 385-2, 3 / 387-1 / 388-3 / 391-6
82	Sa'dî (ö.1161)	Hakverdioğlu, 2019: 98-17 / 104-22 / 335-1
83	Sâhib (ö.1162)	Hakverdioğlu, 2007: 656-31 / 657-48; Hakverdioğlu, 2019: 473-5
84	Rahmî (ö.1165)	Elmas, 1997: 137-14 (Baykara), 16 / 143-6 / 143-1 / 147-3 / 225-2 / 232-12, 13
85	Vâsık (ö.1165)	Gülbüz, 2005: 101-3
86	Es'ad (ö.1166)	Doğan, 1997: 130-1 / 133-3 / 136-2, 5 / 152-16, 20 / 157-2
87	Sadîk (ö.1166)	Eroğlu, 1998: 314-1,
88	Hilmî (ö.1167)	-
89	Râsim (ö.1169)	Öksüz, 2010: 127-2 / 140-3
90	Âsım (ö.1173)	Öztekin, 2010: 136-10, 137-26, 140-31, 181-6 / 185-1, 3 (Hâtem) / 186-1, 2 / 189-2, 3 / 190-3
91	Vesîm (ö.1173)	Tuğluk, 2007: 517-3 / 518-7, 11
92	Abdî (ö.1177)	Yalap, 2007: 27-1 / 28-2, 7 / 32-1, 2 / 45-22
93	Abdî (ö.1178)	FŞM: 394

Bu toblodan hareketle III. Ahmed'e şiir sunduğu bilinen 85 şairden 44'ünün şiirlerinde III. Ahmed'in cömertliğini öven beyitlere yer verdiği söylenebilir. Bu 44 şairden Abîrî, Hıfzî, Musîb, Dürrî, Nedîm, Rıf'at, İzzet, İshak, Râşid, Kâmil, Vehbî, Sâlim ve Âsım III. Ahmed'in cömertliğini, cömertlikleriyle meşhur olan tarihî şahsiyetlerden Cafer bin Yahya el-Bermekî, Hâtem-i Tay ve Ma'n bin Zâide'ye telmihte bulunarak, onların cömertlikleriyle karşılaştırarak veya onlara benzeterek ifade etmiştir.

Edebiyatımızda kurduğu ilim ve şiir meclisleriyle anılan Hüseyin Baykara da şairlerin III. Ahmed'i överken telmihte bulunduğu tarihî şahsiyetler arasındadır. Dürrî Ahmed Efendi, bir kıtasında III. Ahmed'i şu sözlerle övmüştür:

Bezm-i hâsı mecma'-ı 'allâmedür şol denlü kim
Reşk iderdi görse ol bezmi Hüseyin-i Baykara

Gâh bahs-i 'ilm ü geh meşk-i hat u geh meyl-i şi'r
Cümle'nün tahsîline himmet idüp subh u mesâ (Vural, 2020: 41)

Seyyid Vehbî ise Baykara unvanlı padişah sayesinde matem şehrinin nevrüza döneceğini söyler:

Şehr-i mâtem bize nevrûz olacakdur zîrâ

‘Asrumuz ahd-i şeh-i Baykara-unvândur (Dikmen, 1991: 73)

Övgüsünde bulunan şairler, III. Ahmed’in ilme ve şiire rağbet ettiğini, devrinde âlim, şair ve hüner sahibi kimselerin itibar gördüğünü belirtmişlerdir. Dürrî, bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

Kemâl ehli anun ‘ahdinde buldı rağbet ü kadri

Hünerverler anun devrinde sâhib-i i’tibâr oldu (Vural, 2020: 195)

Sâmî, bu görüşe şu sözlerle dikkat çeker:

Devr-i ‘adlinde kulûb-ı şâ’iran-veş dâ’imâ

Her mahallün çünkü ma’mûr olmasıydı maksadı (Kutlar, 1996: 624)

Râşid, Sâmî ve Dürrî ile aynı fikirdedir; onun lütuf ve ihsanları insanların irfana meyletmesini sağlamıştır:

Revâc-ı germ virdi kâle-i idrake ikbâli

Düşürdi meyl-i ‘irfân tab’-ı nâsa lutf u ihsânı (Günay, 2001: 116)

Sâlim, devrinde ilim sahiplerinin isteklerine ulaştığını belirtmiş; III. Ahmed sarayının ilim, fazilet ve edep madeni olduğuna değinmiştir:

Ol pâd-şeh ki zamânında cümle kâm aldı

Gürûh-ı ehl-i ma’ârif efâzıl-ı ‘âlem (Güfta, 1995: 192)

Eylemiş Hakk sarâyı rûz ile şeb

Kân-ı envâ'-ı 'ilm ü fazl u hüner (Güfta, 1995: 206)¹⁰⁹

Şairlerin III. Ahmed ile ilgili dikkat çektikleri bir diğer nokta; ilim ve hüner sahiplerinden iyi olanları ayırabilme, başka bir deyişle temyiz kabiliyetidir. Râşid, III. Ahmed'in bu özelliğine şu sözlerle dikkat çeker:

Nihâd-ı pâküne zâhir merâtib-i şu'âra
Zamîr-i sâfuna ma'lûm rütbe-i eş'âr

Bilinmeyüp kala mı kadr-i dânişüm var iken
Tabî'atün gibi mikdâr-senc bir mi'yâr (Günay, 2001: 123)

Kadrin bilüp ehl-i dilün mikdârın anlar kâmilün
Bir böyle şâh-ı 'âdilün gelmez 'adîmi çok zaman (Günay, 2001: 263)

Şairler, zaman zaman III. Ahmed'in şairliğini de değerlendirmişlerdir. Dürrî, III. Ahmed'in şairliğini şu sözlerle övmüştür:

Nazmda hayret-fezâ-yı Sâ'ib-i şîrîn-suhan
Şîve-i inşâda reşk-i hâce-i Şâh Cihân (Vural, 2020: 255)

Nedîm ise III. Ahmed'in tarih düşürmedeki hünerini şu sözlerle değerlendirmiştir:

O hâkân-ı güzînin gûş idenler nazm-ı dil-cûsın
Sanır kim Şeh Selîm eş'ârıdır tarz-ı belâgatle

Husûsâ tab'-ı pâki mısra'-ı târîh bulmakda

¹⁰⁹ Sâlim Efendi, şu beyitlerinde de III. Ahmed'in ilim ve hüner sahiplerini koruduğuna değinmiştir:
Olup ehl-i kemâl nâ-muhtâc
Ma'rifet bulmada hemîşe revaç
Asr-ı pâki olup hizâne-i cûd
İtdi kâlâ-yı ma'rifet hep sûd (Güfta, 1995: 207)

Eder dem-beste şâ'ir kulların şerm ü hacâletle (Macit, 1994: 173)

2.1.2.5. III. Ahmed'in Şairlere Yaklaşımı

“III. Ahmed’le İlişkili Şairler” başlığı altında III. Ahmed’in şairlere yaklaşımı ayrıntılarıyla ele alınmıştı. Aşağıdaki tabloda bu veriler özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 10. III. Ahmed'in Şairlere Yaklaşımı

	Şairler	İnam	Tevcih	İltifat	Davet
1	Abîrî (ö.?)	?	?	?	?
2	Hikmetî (ö.?)	?	?	?	?
3	Dervîşî (ö.?)	?	?	?	?
4	Hıfzî (ö.?)	?	?	?	?
5	Musîb (ö.?)	?	?	?	?
6	Nâdirî (ö.?)	?	?	?	?
7	Nazîf (ö.?)	?	?	?	?
8	Nebîh (ö.?)	?	?	?	?
9	Sâbir (ö.?)	?	?	?	?
10	Râgıb (ö.?)	?	?	?	?
11	Resîm (ö.?)	?	?	?	?
12	Reşîd (ö.?)	?	?	?	?
13	Şerîf (ö.?)	?	?	?	?
14	Yemmî (ö.?)	?	?	?	?
15	Yüsrî (ö.?)	?	?	+	?
16	Za'îffî (ö.?)	?	?	?	?
17	Zühedî (ö.?)	?	?	?	?
18	Lütfî (ö.1115)	?	?	?	?
19	Şifâ'î (ö.1116)	?	?	?	?
20	Nâzım (ö.1116)	?	?	?	?
21	Ülfetî (ö.1117)	?	?	?	?
22	Nî'metî (ö.1121)	?	?	?	?
23	Âsım (ö.1122)	?	?	?	?
24	Abdî (ö.1122)	?	?	?	?
25	Nâbî (ö.1124)	+	+	?	?
26	Sâbit (ö.1124)	?	?	?	?
27	Nesîb (ö.1126)	?	?	?	?
28	Fâ'ik (ö.1127)	?	?	?	?
29	Feyzî (ö.1127)	?	?	?	?
30	Künhi (ö.1128)	?	?	?	?
31	Nâil (ö.1128)	?	?	?	?
32	Birrî (ö.1128)	?	?	?	?
33	Nâ'imâ (ö.1128)	?	?	?	?
34	Vahyî (ö.1130)	?	?	?	?
35	Rezmî (ö.1131)	?	+	?	+

36	Na'tî (ö.1131)	?	+	?	?
37	Mâdih (ö.1132)	?	+	?	?
38	Mâcid (ö.1132?)	?	?	?	?
39	Fâ'iz (ö.1134)	?	?	?	?
40	Dürrî (ö.1135)	+	+	+	+
41	Tâ'ib (ö.1136)	+	+	+	?
42	Selîm (ö.1138)	?	+	?	+
43	Nazîm (ö.1139)	?	?	?	+
44	Fehmî (ö.1139)	?	+	?	?
45	Şehdî (ö.1140)	+	?	+	+
46	Rahîmî (ö.1140)	+	+	?	?
47	Fâ'iz (ö.1142)	?	+	+	?
48	Belîğ (ö.1142)	?	?	?	?
49	Nedîm (ö.1143)	+	+	+	+
50	Rıf'ât (ö.1144)	?	?	?	?
51	Es'ad (ö.1144)	?	+	?	?
52	Mahtûmî (ö.1145)	+	+	+	+
53	Fâ'iz (ö.1145)	?	+	?	?
54	Sâmî (ö.1146)	+	+	?	?
55	Râzî (ö.1146)	+	+	?	?
56	İzzet (ö.1147)	+	+	+	+
57	İshak (ö.1147)	+	+	+	+
58	Şehrî (ö.1147?)	?	?	?	+
59	Râşid (ö.1148)	+	+	+	+
60	Kâmil (ö.1148)	?	?	?	?
61	Sâhib (ö.1149)	?	?	?	?
62	Vehbî (ö.1149)	+	+	+	+
63	Lebîb (ö.1149)	?	?	+	?
64	Ahmed (ö.1151)	?	?	?	?
65	Kelîm (ö.1151)	?	?	?	?
66	Feyzî (ö.1152)	?	?	?	?
67	Savnî (ö.1152)	?	?	?	?
68	Yümnî (ö.1152)	?	?	?	?
69	Râzî (ö.1153)	?	?	?	?
70	Münîb (ö.1155)	?	?	?	?
71	Âtîf (ö.1155)	?	?	?	?
72	Fasîhî (ö.1156)	?	?	?	?
73	Sâlim (ö.1156)	+	+	+	?
74	Münîf (ö.1156)	?	?	?	?
75	Şâkir (ö.1157)	+	+	+	+
76	Refet (ö.1157)	?	?	?	?
77	Yetîmî (ö.1159)	?	?	?	?
78	Bâhir (ö.1159)	?	+	+	?
79	Sâlim (ö.1159)	?	?	?	?
80	Rızâ (ö.1159)	?	?	?	?
81	Neylî (ö.1161)	?	?	?	?
82	Sa'dî (ö.1161)	?	+	?	?

83	Sâhib (ö.1162)	?	+	?	?
84	Rahmî (ö.1165)	+	?	?	?
85	Vâsık (ö.1165)	?	?	?	?
86	Es'ad (ö.1166)	?	+	?	?
87	Sadîk (ö.1166)	?	?	?	?
88	Hilmî (ö.1167)	?	+	?	?
89	Râsim (ö.1169)	?	?	?	?
90	Âsım (ö.1173)	+	?	+	+
91	Vesîm (ö.1173)	?	+	?	?
92	Abdî (ö.1177)	?	?	?	?
93	Abdî (ö.1178)	?	?	?	?

Bu tablodan hareketle III. Ahmed'le ilişkili olan 93 şairden kesin olarak inam aldığı bilinen 18 şair vardır. Bunlar Nâbî, Dürrî, Tâ'ib, Şehdî, Rahîmî, Nedîm, Mahtûmî, Sâmî, Râzî, İzzet, İshak, Râşid, Vehbî, Sâlim, Şâkir, Rahmî ve Âsım'dır.

Hikmetî, Musîb, Nâdirî, Lütî, Nâzım, Ülfetî, Âsım (ö.1122), Sâbit, Feyzî (ö.1127), Nâ'imâ, Vahyî, Rezmî, Mâcit, Fâ'iz (ö.1142), Şehrî, Feyzî (ö.1152), Râzî (ö.1153), Fasîhî, Münîf, Bâhir, Rızâ, Neylî, Sa'dî, Sâhib, Es'ad, Sadîk, Hilmî, Râsim ve Vesîm'in III. Ahmed'e birden fazla şiir sunmaları onların da inam aldığına işaret etse de bu hususta kesin bir delil bulunamamıştır.

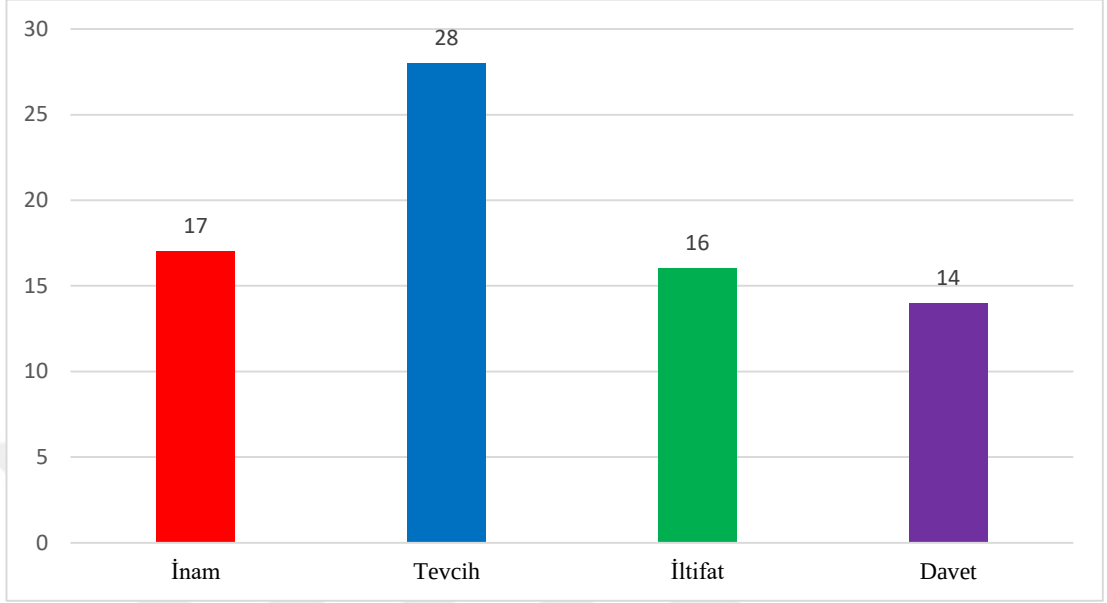
III. Ahmed'le ilişkili 93 şairden III. Ahmed'in kayırmasıyla görev aldığı anlaşılan 28 şair vardır. Bunlar Nâbî, Rezmî, Na'tî, Mâdih, Dürrî, Tâ'ib, Selîm, Fehmî, Rahîmî, Fâ'iz (ö.1142), Nedîm, Es'ad (ö.1144), Mahtûmî, Fâ'iz (ö.1145), Sâmî, Râzî (ö.1146), İzzet, İshak, Râşid, Vehbî, Sâlim (ö.1156), Şâkir, Bâhir, Sa'dî, Sâhib (ö.1162), Es'ad (ö.1166), Hilmî ve Vesîm'dir.

III. Ahmed'le ilişkili 93 şairden 16'sı padişahın iltifatına mazhar olmuştur. Bu şairler Yüsrî, Dürrî, Tâ'ib, Şehdî, Fâ'iz (ö.1142), Nedîm, Mahtûmî, İzzet, İshak, Râşid, Vehbî, Lebîb, Sâlim (ö.1156), Şâkir, Bâhir ve Âsım'dır.

III. Ahmed'in düzenlediği veya katıldığı has meclislerde yer alan 14 şair tespit edilmiştir. Bu şairler Rezmî, Dürrî, Selîm, Nazîm, Şehdî, Nedîm, Mahtûmî, İzzet, İshak, Şehrî, Râşid, Vehbî, Şâkir ve Âsım'dır.

III. Ahmed'in şairlere yaklaşımı aşağıdaki grafikte özetlenmeye çalışılmıştır:

Grafik 10. III. Ahmed'in Şairlere Yaklaşımı

2.2. I. Mahmud'un Himayesinde Gelişen Edebî Muhit

2.2.1. I. Mahmud'un Hayatı

3 Muharrem 1108'de (2 Ağustos 1696) Edirne'de doğdu. II. Mustafa'nın büyük oğludur. Çocukluk yılları Edirne'de geçti. Hocalığını Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'nin oğlu İbrahim Efendi yaptı. Babasının tahttan indirilmesiyle sonuçlanan Edirne Vakası'nın ardından kardeşleriyle birlikte İstanbul'a getirildi. 1117 (1705) yılında kardeşleriyle beraber sünnet edildi. Genellikle kuyumculukla uğraştığı yirmi yedi yıl süren kafes hayatının ardından Patrona Halil İsyanı neticesinde III. Ahmed'in tahttan feragati üzerine 19 Rebiülevvel 1143'te (2 Ekim 1730) padişah oldu.

I. Mahmud, hükümdarlığının ilk döneminde Patrona Halil ve isyanın diğer elebaşlarını ortadan kaldırarak yönetime hâkim oldu. O sırada İran'la Osmanlı Devleti arasında devam eden barış müzakerelerinde Tebriz'in İran'da kalmasını kabul etmedi ve 6 Ekim 1733'te İran'a savaş açıldı. Bu savaş 1736'da Kasr-ı Şirin Anlaşması zemininde yeni bir anlaşma yapılarak sonuçlandırıldı. Doğu sınırının güvence altına alınmasıyla Rusya ile olan anlaşmazlıklarla ilgilenen I. Mahmud, her ne kadar savaştan

kaçındıysa da Avusturya'nın da Rusya ile uzlaşarak saldırması üzerine savaş kararı aldı. 1737'de başlayan savaş, 1739'da sona ermiştir. Bu savaşın sonunda Belgrat Osmanlı topraklarına katılmıştır.

I. Mahmud hükümdarlığı boyunca, içeride Darüssaade Ağası Moralı Beşir Ağa zamanında çıkan saray ağaları vak'ası, başta Aydın'da yarı bağımsız hâle gelen Sarıbeyoğlu olmak üzere Anadolu'daki levent eşkıyasının tenkili, Şam'da Seyyid Fethi'nin cezalandırılması, 1161 Recebinde (Temmuz 1748) İstanbul'da çıkan isyan ve Necid'deki Vehhabî meselesi gibi olaylarla uğraşmak zorunda kaldı.

Osmanlı Devleti'ne son parlak dönemini yaşatan ve haleflerine uzun bir barış devri bırakan I. Mahmud, 27 Safer 1168'de (13 Aralık 1754) cuma namazından dönerken Topkapı Sarayı'nın Demirkapı girişinde vefat etti. Nuruosmaniye Camisi'nin yanında hazırlattığı türbesine defnedilmeyip halefi III. Osman'ın iradesiyle Yeni Cami yanındaki Valide Turhan Sultan Türbesi'nde babası II. Mustafa'nın yanına gömüldü (Özcan, 2003: 348-352).

2.2.2. Bir Şair Hamisi Olarak I. Mahmud

Bu bölümde I. Mahmud'un hamilik yönü üzerinde durulmuştur. I. Mahmud'un hamiliği ile ilgili dönemin biyografik kaynaklarındaki değerlendirmeler, şairlerin I. Mahmud'a yaklaşımı ve I. Mahmud hakkındaki değerlendirmeleri ele alındıktan sonra I. Mahmud'un şairlere yaklaşımı incelenmiştir.

2.2.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler

I. Mahmud'un hamiliği ile ilgili kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamakla birlikte onun "Sebkâtî" mahlasıyla şiirler yazdığı bilinmektedir. Dolayısıyla şirden anlayan bir kişi olduğunu söylemek mümkündür.

Harcamaları hakkında bilgi veren "ceyb-i hümayûn" defterlerinden hareketle şairleri cömert bir şekilde ödüllendirdiği de söylenebilir. Aşağıdaki kayıt, cülusu vesilesiyle Enderun ağalarının sunduğu tarihlere karşılık olarak verdiği ihsanları gösterir:

“Üçünde [3 Rebiülahir 1143] iç ağaları kullarından târîh viren kullarına silahdâr aga kulları ma’rifetiyle ihsân-ı hümayûn buyrulan:

- Ahmed Riyâzî: 4 aded zer-i mahbûb
- İsmâ’il ‘ilmî: 4 aded zer-i mahbûb
- Ahmed Emrî: 4 aded zer-i mahbûb
- Sâlih Salâhî: 4 aded zer-i mahbûb
- Miftâh Şâkirdi Mehmed: 4 aded zer-i mahbûb
- Mehmed Nazîf: 4 aded zer-i mahbûb
- Ömer Reşîd: 4 aded zer-i mahbûb
- Ahmed Hilmi: 4 aded zer-i mahbûb
- Hekimbaşı Efendi Rûhisi?: 10 aded zer-i mahbûb” (OA.TSMA.d. 2374.5)

I. Mahmud’un harcama defterlerinde yukarıdakine benzer kayıtlara rastlamak mümkündür.¹¹⁰ Bu kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla I. Mahmud’un, kendisine ulaştırılabilen şiirleri karşılıksız bırakmadığını söylemek mümkündür.

¹¹⁰ “Yevm-i mezbûrda evlâd-ı Arab’dan bir kimesne kasîde virdikde tam zer mahbub 50 aded” (OA.TSMA.d. 2374.3); “Yevm-i mezbûrda câmiden Yalı Köşkü’ne teşrîf-i hümayûn buyuruldukda silahdâr aga kulları ma’rifetiyle ihsân-ı hümayûn buyrulup teslim olunan: Târîh viren Fasîhi’ye zer-i mahbûb 5 aded”, “Yevm-i mezbûrda Alay Köşkü’nde taşradan kasîde viren bir kullarına ihsân-ı hümayûn buyurulup silahdâr aga kulları ma’rifetiyle kâğıdına vaz’ olunan: zer-i mahbûb 4 aded”, “Yevm-i mezbûrda Harem-i hümayûndan gelen târîh kasidesinin üçüne üçer altın ve üçüne ikişer altın ihsân-ı hümayûn buyurulup silahdâr aga kulları ma’rifetiyle mecmu’u teslim olunan: zer-i mahbûb 10 aded”, “Yevm-i mezbûrda yolda giderken virilen dokuz kasidenin her birine ikişer altından silahdâr aga kulları ma’rifetiyle virilen zer-i mahbûb 18 aded”, “... ve yolda kasîde viren altı âdeme ikişer zer-i mahbûb-ı tâm ihsân-ı hümayûn buyurulmagın ...” (OA.TSMA.d. 2374.4); “Yevm-i mezbûrda Ayasofya Câmi’ine gidüp gelürken silahdar aga kulları ma’rifetiyle ihsân-ı hümayûn buyrulan: On iki târîh viren kimesnelere zer-i mahbûb 29 aded”, “Yevm-i mezbûrda Alay Köşkü’nde silahdar aga kulları ma’rifetiyle ihsân-ı hümayûn buyrulan: Sultân Bâyezidli Hâfız Mehmed’e kasîdesi için zer-i mahbûb 4 aded”, “Yevm-i mezbûrda câmi’-i şerîfe gidüp gelürken ihsân-ı hümayûn buyrulan: Sekiz kasîdeye zer-i mahbûb 8 aded”, “Yevm-i mezbûrda silahdar ağa kulları ma’rifetiyle bir kasîde sâhibine ihsân-ı hümayûn buyrulan zer-i mahbûb 4 aded”, “Yevm-i mezbûrda kasîde viren on ademe ikişer altundan silahdar aga kulları yediyle ihsân-ı hümayûn buyrulan zer-i mahbûb 20 aded” (OA.TSMA.d. 2374.5); “On birinde edâ-yı salât-ı cum’a için Vâlide Sultân Câmi’ine teşrîf-i hümayûn buyuruldukda silahdâr aga kulları ma’rifetiyle virilen in’âmâtıdır: Üç kasîde viren şâ’irlere üçer altın zer-i mahbûb”, “Edâ-yı salât-ı cum’a için Sultân Ahmed Câmi’ine teşrîf-i hümayûn buyuruldukda silahdâr aga kulları ma’rifetiyle virilen in’âmâtıdır: Kasîde viren iki sâhib-i ‘arz-ı hâle virilen zer-i mahbûb 4 aded” (OA.TSMA.d. 2374.7); “Yevm-i mezbûrda sarây-ı merkûmda kasîde viren Nutkî tahallüs ider şâ’ire (...) çukadâr yediyle virilen: Kasîde viren şâ’ire zer-i mahbûb 3 aded”, “Beşinde Tophâne teşrîf-i hümayûn buyuruldukda silahdâr aga kulları ma’rifetiyle ve yediyle tevzî’ olunan in’âmâtıdır: ... Mahall-i mezbûrda kasîde viren şâ’ire zer-i mahbûb 4 aded”, “On dokuzunda Osmânzâde Çiftliği’ne teşrîf-i hümayûn buyuruldukda silahdâr aga kulları ma’rifetiyle virilen in’âmâtıdır: Kasîde viren sır kâtibi yamağına zer-i mahbûb 4 aded”; “Yevm-i mezbûrda ihsân-ı hümayûn buyrulup silahdâr aga ma’rifetiyle virilen: Kasîde viren şâ’ire zer-i mahbûb 4 ‘aded” (OA.TSMA.d. 2374.8); “Yevm-i cum’ada ramazâniye kasîdesi viren şâ’ire ihsân-ı hümayûn buyurulup silahdâr aga kulları ma’rifetiyle virilen zer-i mahbûb 2 ‘aded”, “Kozbekçiler Köşkü’nde teşrîf-i hümayûn buyurulup târîh viren Bâbü’s-sa’âde ağalarından Mustafa Ağâ kullarına ihsân-ı hümayûn buyurulmagın silahdâr aga ma’rifetiyle virilen zer-i mahbûb nisfîyesi 14 ‘aded” (OA.TSMA.d. 2374.9); “Yirmi dokuzunda İncili Köşk’e teşrîf-i hümayûn buyuruldukda Hâne-i Hassa’da İsmail Mihri ve Hüseyin Bey ve kılarda Hıfzî ve seferlide Destârî Mecûrî? sâliye kasîde virdikde beşer altın ihsân-ı hümayûn buyurulmagın mecmû’u virilen zer-i mahbûb 20 aded” (OA.TSMA.d. 2374.12); “Yirmi birinde Yalı Köşkü’ne teşrîf-i hümayûn buyuruldukda Hazineli Ali İsmail kulları Kirmanşahan fethine târîh virdikde ihsân-ı hümayûn

2.2.2.2. I. Mahmud'la İlişkili Şairler

I. Mahmud'la bir vesile ile ilişki kurmuş 107 şair tespit edilmiştir. Bu şairler ve I. Mahmud'la kurdukları ilişkiler, şairlerin ölüm yılları gözetilerek aşağıda verilmiştir.

2.2.2.2.1. Zihnî (ö.1143'ten sonra)

Zihni, düzenlediği bir çerağan üzerine I. Mahmud'a 10 beyitlik bir kaside sunmuştur (OA.TSMA.e. 365.50).

buyurulup silahdar aga ma'rifetiyle virilen zer-i mahbûb 8 adet", "Lâl Paşa Medresesi'nde târîh viren ihtiyara 10 kuruş" (OA.TSMA.d. 2375.2); "On yedisinde (?) Köşkü'ne teşrîf-i hümayûn buyurulup sır kâtibi yamağı kulları zerrin kasîdesi virdikde ihsân-ı hümayûn buyurulup silahdar aga kulları ma'rifetiyle virilen zer-i mahbûb 8 adet", "Yirmi üçünde Enderun-ı hümayûn ağaları kullarından Tebriz fethine târîh viren kullarına ihsân-ı hümayûn buyurulup silahdar ağa ma'rifetiyle virilen: Şâ'ir Mahtûmî kullarına zer-i mahbûb 6 adet", "Yirmi sekizinde edâ-yı salât-ı cum'a için Vâlîde Câmi'ine teşrîf-i hümayûn buyuruldukda ihsân-ı hümayûn buyurulan: Tarih viren dört şaire ikişer altından zer-i mahbûb 8 altın" (OA.TSMA.d. 2375.6); "Yevm-i mezbûrda Silahdar Köşkü'ne teşrîf-i hümayûn buyurulup ihsân-ı hümayûn buyurulmagın silahdâr ağa ma'rifetiyle virilen: Sofa bostancısı kıta virdikde 3 zer-i mahbûb", "Beşinde edâ-yı salât-ı cum'a için Sultan Ahmed Câmi'ine teşrîf-i hümayûn buyuruldukda ihsân-ı hümayûn buyurulan: Târîh viren şâ'ire 2 zer-i mahbûb nısfîyesi", "Yirmi altısında Yalı Köşkü'ne teşrîf-i hümayûn buyurulup taşradan Zahîrî nâm bir şâ'ir kasîde virdikde ihsân-ı hümayûn buyurulup silahdar ağa ma'rifetiyle virilen zer-i mahbûb 3 adet" (OA.TSMA.d. 2375.7); "Yirmi dördünde tersâneye teşrîf-i hümayûn buyurulup deryâya kalyon indikde silahdâr aga ma'rifetiyle ihsân-ı hümayûn buyurulup virilen zer-i mahbûb: Tarih veren şâ'ir Rahmî'ye: 20" (OA.TSMA.d. 2376.3); "On üçünde Ayasofya Câmi'inde edâ-yı salât-ı cum'a için teşrîf-i hümayûn buyurulup silahdâr aga kulları ma'rifetiyle verilen zer-i mahbûb nısfîyesi: Kasîde veren kullarına: 2" (OA.TSMA.d. 2376.4); "On birinde Rami Çifliği'ne teşrîf-i hümayûn buyurulup mevlid kasîdesi veren kullarına ihsân-ı hümayûn buyurulmagın silahdar aga kulları ma'rifetiyle peşkir ağası yediyle verilen: zer-i mahbûb: 3 adet" (OA.TSMA.d. 2377.3); Sekizinde Topkapı'ya biniş ile teşrîf-i hümayûn buyuruldukda silahdar aga kulları ma'rifetiyle ihsân-ı hümayûn buyurulan: Târîh viren sır kâtibi yamağı Salâhî kullarına zer-i mahbûb: 4 adet" (OA.TSMA.d. 2377.6); Yirmi yedisinde Hüseyin Paşa Bahçesi'ne biniş ile teşrîf-i hümayûn buyuruldukda silahdar ağa kulları ma'rifetiyle ihsân-ı mülûkâne buyurulan: Hilve-i şerîf arz eden kullarına zer-i mahbûb nısfîyesi 2 adet" (OA.TSMA.d. 2378.4); "Yirmi ikisinde Enderûn-ı hümayûn şu'araları kulları (?) kasîdeleri arz eyledikde silahdar ağa kulları ma'rifetiyle dokuz nefer kullarına ihsân-ı mülûkâne buyurulmagın tevzî' ve taksîm olunan zer-i mahbûb 32 adet" (OA.TSMA.d. 2378.8); "On sekizinde Soğuk Çeşme'ye biniş ile teşrîf-i hümayûn buyuruldukda biniş cânibine me'mûr olan orta yeniçeri kulları alayı geçdikde ihsân-ı mülûkâne buyurulan: ... şâ'irâna ikişer du'â-güyâna birer nısfîyeden zer-i mahbûb nısfîyesi", "On beşinde elli beş orta yeniçeri kulları alayı geçdikde ihsân-ı şâhâne buyurulup teslim kılınan: Şâ'irâna ikişer ve du'âgüyânın ba'zısına ikişer ba'zısına birer ... zer-i mahbûb nısfîyesi", "Yirmi beşinde yirmi dokuz orta cebeci kulları alayı geçdikde ihsân-ı mülûkâne buyurulan teslim olunan: Şâ'irâna ikişer ... zer-i mahbûb nısfîyesi", Yirmi altısında yirmi dört orta kulları alayı geçdikde ihsân-ı mülûkâne buyurulup teslim olunan: Şâ'irâna ikişer ... zer-i mahbûb nısfîyesi" (OA.TSMA.d. 2382.12)

2.2.2.2.2. Emrî (ö.1143'ten sonra)

Enderun'da yetişmiş şairlerden biri olan Emri'nin adı Ahmed'dir. I. Mahmud'a cülusunu tebrik için 8 beyitlik tarihli bir kaside sunmuştur (OA.TSMA.e. 365.51). Bu şiir I. Mahmud tarafından beğenilmiş ve şair 4 altın caize ile ödüllendirilmiştir. İlgili inam kaydı şu şekildedir:

*“Üçünde iç ağaları kullarından tarih viren kullarına silahdar ağa ma'rifetiyle
ihsân-ı hümayûn buyrulan:*

- Ahmed Emrî: 4 aded [3 Rebiülahir 1143] (OA.TSMA.d. 2374.5)

2.2.2.2.3. Fâ'iz (ö.1143'ten sonra)

Fâ'iz, I. Mahmud'un cülusunu tebrik için üç tarih kıtası sunmuştur (OA.TSMA.e 365.5). Fâ'iz'in I. Mahmud'a sunduğu diğer bir şiir de I. Mahmud'un düzenlediği bir çerağan¹¹¹ üzerine yazmış olduğu 16 beyitlik kasidedir:

Çerâgân-ı şeb-efruzânı gördükde meh-i enver

Nikab-ı hâlesin serpûş idüp rûyına ser-gerdân

Dedi eyâ bu şem' mi yohsa hûrşîd-i cihân-efrûz

Semâdan sıçrayup indi zemîne oldu nûr-efşân (OA.TSMA.e. 365.63)

2.2.2.2.4. Azîm (ö.1143'ten sonra)¹¹²

Azîm, cülusu vesilesiyle I. Mahmud'a 10 beyitlik bir tarih kıtası (Aynur vd, 2020: 778) sunmuştur.

¹¹¹ I. Mahmud Dönemi'nde yapılan çerağanlar dönemin kroniklerinde yer almamaktadır, bununla birlikte bir ceyb-i hümayun defterinden anlaşıldığı kadarıyla 1154 Safer'inde bir çerağan düzenlenmiştir (OA.TSMA.d. 2385.2).

¹¹² Bu şiir “Âzim” mahlasıyla şiirler yazdığı bilinen Bursalı Seyyid Mustafa Efendi'ye atfedilmiştir (Aynur, 2021: 778)

2.2.2.2.5. Hikmet (ö.1143'ten sonra)¹¹³

Hikmet, cülusu vesilesiyle I. Mahmud'a tarihli bir kıta sunmuştur (Aynur vd, 2020: 790-791). Hikmet, bu şiirinde cömertliğini Hatem-i Tay'a telmihle ifade ettiği I. Mahmud'un himayesini şu sözlerle talep etmiştir:

Sezâdır lütfuna rahm et bu dâ'î Hikmet-i nâ-çâr

Der-i lütfunda olsa vaktidir dil nâ'il-i maksûd (Aynur vd, 2020: 791)

2.2.2.2.6. Abdülhalim Hilmî Efendi (ö.1143'ten sonra)

Enderun şairlerinden olan Hilmî, cülusu vesilesiyle I. Mahmud'a tarihli bir kaside (Aynur vd, 2020: 791-792) sunmuştur. Sunduğu diğer kasidesinde I. Mahmud'un himayesini şu sözlerle talep etmiştir:

Arzû-yı münye etme kimseden ey dil sana

Dâver-i sâhib-'atâyâ rahm edip nân¹¹⁴ gösterir (Aynur vd, 2020: 792)

2.2.2.2.7. Kadrî (ö.1143'ten sonra)

Kadrî, cülusu vesilesiyle I. Mahmud'a beş beyitlik bir tarih kıtası (Aynur vd, 2020: 796-797) sunmuştur.

2.2.2.2.8. Kâmil (ö.1143'ten sonra)¹¹⁵

Kâmil, cülusu vesilesiyle I. Mahmud'a tarihli bir kıta (Aynur vd, 2020: 797-798) sunmuştur.

¹¹³ “Hikmet” mahlası bu şair hakkında bilgi edinilememiştir.

¹¹⁴ Bu ifade ile Enderun'dan çerağ edilmeye işaret edilmektedir. Enderun'dan taşra çıkanlara belli bir miktar para verilirdi.

¹¹⁵ “Kâmil” mahlası bu şairin kimliği tespit edilememiştir. Dönemde yaşamış “Kâmil” mahlaslı şairlerden İshakzâde Mehmed Kâmil'in tarih düşürme kabiliyeti olduğu bilinmektedir. Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu tarihler FŞM'de kayıtlıdır (FŞM: 126b-127a, 140b-142a).

2.2.2.2.9. Mâhirî (ö.1143'ten sonra)

Râmiz'in I. Mahmud Dönemi şairleri arasında gösterdiği (Râmiz, 1994: 264) Mâhirî, cülusu vesilesiyle I. Mahmud'a tarihli bir kaside (Aynur vd, 2020: 799-800) sunmuştur.

2.2.2.2.10. Mehmed Sa'îd (ö.1143'ten sonra)

Enderun şairlerinden miftah şakirdi Mehmed Sa'îd¹¹⁶, cülusu vesilesiyle I. Mahmud'a biri tarihli olmak üzere iki kaside (Aynur vd, 2020: 800-804) sunmuştur.

2.2.2.2.11. Mucîbî (ö.1143'ten sonra)

Râmiz'in I. Mahmud Dönemi şairleri arasında gösterdiği Mucîbî, cülusu vesilesiyle I. Mahmud'a tarihli bir kıta (Aynur vd, 2020: 805-806) sunmuştur.

2.2.2.2.12. Muhlis (ö.1143'ten sonra)

Muhlis, I. Mahmud'a cülusu vesilesiyle tarihli bir kaside ile bir gazel (Aynur vd, 2020: 806-807) sunmuştur.

2.2.2.2.13. Muslih (ö. 1143'ten sonra)

Râmiz Efendi'nin adının Muslihiddin olabileceğini belirttiği Muslih, cülusu vesilesiyle I. Mahmud'a tarihli bir kaside (Aynur vd, 2020: 811-812) sunmuştur.

¹¹⁶ Cülusu vesilesiyle sunduğu tarihli kasidesinden adının "Mehmed Sa'îd" olduğu tespit edilen (Aynur vd, 2021: 800) bu şairin Enderun şairlerinden olduğu, OA.TSMA.d. 2374.5 nolu ceyb-i hümayun defterindeki "Üçünde iç ağaları kullarından tarih viren kullarına silahdâr aga ma'rifetiyle ihsân-ı hümayûn buyrulan: Miftah Şakirdi Mehmed 4 aded [altın]" kaydından anlaşılmaktadır. Miftah şakirdi Mehmed Sa'îd, bu şiiri karşılığında I. Mahmud'dan 4 altın caize almıştır. Sunduğu diğer kasidesinden (Aynur, 2021: 804-805) ise "Mehmed" mahlasını kullandığı anlaşılmaktadır.

2.2.2.2.14. Ömer Reşîd (ö.1143'ten sonra)

Enderun şairlerinden olan Reşîd, cülusu vesilesiyle I. Mahmud'a tarihli bir kaside (Aynur vd, 2020: 820) sunmuştur. Reşîd, bu kasidesi karşılığında I. Mahmud tarafından 4 altın ihsan edilerek ödüllendirilmiştir.¹¹⁷

2.2.2.2.15. Sa'îd (ö.1143'ten sonra)¹¹⁸

Sa'îd, cülusu vesilesiyle I. Mahmud'a bir kaside ve tarihli bir kıta (OA.TSMA.e. 365.3; Aynur vd, 2020: 826-829) sunmuştur. Kasidesinde I. Mahmud'un himayesini şu sözlerle talep etmiştir:

Senin eyyâm-ı devlet-nusret-encâmında hünkârım
Mülâzım olmak ister dergeh-i şâha dil-i şeydâ

Ne var hatt-ı hümayûnunla kılsan pâdişâhım ger
Kasîdem safhasın hem-çün 'izâr-ı şâhid-i zîbâ (Aynur, 2020: 828)

2.2.2.2.16. Şencer (ö.1143'ten sonra)

Şencer, cülusu vesilesiyle I. Mahmud'a yedi beyitlik bir kıta sunmuştur (Aynur vd, 2020: 837).

2.2.2.2.17. Zâhirî (ö.1143'ten sonra)

Zâhirî, cülusu vesilesiyle I. Mahmud'a beş beyitlik bir tarih kıtası (Aynur vd, 2020: 841; Râmiz, 1994: 198) sunmuştur. Zâhirî, bu şiiri karşılığında üç adet altın ihsan edilerek ödüllendirilmiştir. İnam kaydı şu şekildedir:

“Yirmi altısında Yalı Köşkü'ne teşrîf-i hümayûn buyrulup taşradan Zâhirî nâm bir şâ'ir kasîde virdikde ihsân-ı hümayûn buyrulup silahdâr aga ma'rifetiyle virilen: zer-i mahbûb 3 aded.” [26 Recep 1144] (OA.TSMA.d. 2375.7)

¹¹⁷ Hıfzî Mecmua'sına kaydedilen bu şiirin “Reşîd” mahlaslı şairinin adının “Ömer” olduğu, OA.TSMA. d.2374.5 nolu harcama defterindeki şu kayıttan anlaşılmaktadır: “Üçünde iç ağaları kullarından tarih viren kullarına silahdâr aga ma'rifetiyle ihsân-ı hümayûn buyrulan: Ömer Reşîd 4 aded [altın]”

¹¹⁸ “Sa'îd” mahlaslı bu şairin kimliği tespit edilememiştir.

2.2.2.2.18. Fasîhî Ahmed Ağa (ö.1143'ten sonra)¹¹⁹

Fasîhî Ahmed Ağa, cülusunu tebrik için I. Mahmud'a bir tarih kıtası (OA.TSMA.e. 366.3) sunmuştur. Bu şiir, I. Mahmud tarafından beğenilmiş ve şair beş altın caize ile ödüllendirilmiştir. İnam kaydı şu şekildedir:

*“Yevm-i mezbûrda camiden Yalı Köşkü'ne teşrîf-i hümayûn buyruldukda silâhdâr ağa kulları ma'rifetiyle ihsân-ı hümayûn buyrulup teslim olunan:
- Tarih viren Fasîhî'ye zer-i mahbub: 5 aded Yalnız 12,5 guruşdur (OA.TSMA.d. 2374.4)*

2.2.2.2.19. İshak Efendi (ö.1143'ten sonra)¹²⁰

İshak, cülusu vesilesiyle I. Mahmud'a 7 beyitlik tarihli bir kıta (OA.TSMA.e. 364.68) sunmuştur.

2.2.2.2.20. Kâşîfî Mehmed Efendi (ö.1143'ten sonra)

I. Mahmud Dönemi şairlerinden olan (Râmiz, 1994: 250) Kâşîfî, I. Mahmud'a cülusunu tebrik için tarihli bir kıta (OA.TSMA.e. 365.65) sunmuştur.

2.2.2.2.21. Muhyî (ö.1143'ten sonra)

Muhyî, cülusunu tebrik için I. Mahmud'a 43 beyitlik tarihli bir kaside (OA.TSMA.e. 365.40)¹²¹ sunmuştur.¹²²

2.2.2.2.22. Na'îm (ö.1143'ten sonra)

Na'îm, cülusu vesilesiyle I. Mahmud'a 7 beyitlik tarihli bir kıta sunmuştur (OA.TSMA.e. 365.43).

¹¹⁹ Bu dönemde yaşamış Fasîhî mahlaslı bir diğer şair de Hasan Efendi'dir. Şiirin Fasîhî Ahmed Ağa'ya atfedilmesinin nedeni, bunun I. Mahmud'un Yalı Köşkü'nü teşrifi sırasında sunulmuş olması ve Fasîhî'nin Enderun görevlileri arasında bulunmasıdır. (OA.TSMA.d. 2374.4)

¹²⁰ I. Mahmud Dönemi'nde yaşamış “İshak” mahlaslı şairlerden biri de Şeyhülislam İshak Efendi'dir. Bu şiir, Şeyhülislam İshak Divanı'nda bulunmadığından şiirin sahibinin Enderun'da yetişmiş bir şair olduğu düşünülerek ayrı bir başlık açılması uygun görülmüştür.

¹²¹ Bu kaside “Muhyî” mahlaslı Müftizâde Mehmed'e atfedilmiştir (Aynur vd, 2021: 808).

¹²² OA.TSMA.e. 365.40 yer numaralı arşiv belgesinde bulunan bu şiire şair tarafından düşülen şu not dikkat çekicidir: “Habîb-i muhterem salla'l-lâhü ve sellem hürmetine işbu mûr-ı za'îfin tuhfe-i târihi şevketlü kerametlü efendimize gösterile.”

2.2.2.2.23. Ulvî (ö.1143'ten sonra)¹²³

Ulvî, cülusunu tebrik için I. Mahmud'a 15 beyitlik tarihli bir kıta (OA.TSMA.e. 365.46, Aynur vd, 2020: 838-839) sunmuştur.

2.2.2.2.24. Vâcid (ö.1143'ten sonra)

Vâcid, cülusunu tebrik için I. Mahmud'a 11 beyitlik tarihli bir kaside (OA.TSMA.e. 364.57, Aynur vd, 2020: 839-840) sunmuştur.

2.2.2.2.25. Ali İsmail İlmî (ö.1144'ten sonra)

Enderun ağalarından olan İlmî, cülusu vesilesiyle I. Mahmud'a 18 beyitlik tarihli bir kıta ve tarihli bir beyit sunmuştur. I. Mahmud, bu şiiri dört altın ihsan ederek ödüllendirmiştir.¹²⁴

Müjdeler olsun ehl-i gam mesrûr olun şimdengerü
Han Mahmûd oldu kevne sâye-i lutf-ı vekîl (OA.TSMA.e. 365.44)

Çıkdı üçler müjde eyledi didi târih İlmiyâ
Hâliyâ Sultân Mahmûd oldu kevne şehriyâr (OA.TSMA.e. 365.44)

İlmî, İran savaşlarında kazandığı başarılar ve fetihler vesilesiyle I. Mahmud'a 1144'te tarihli üç kıta sunmuştur (OA.TSMA.e. 365.42; OA.TSMA.e. 365.60; OA.TSMA.e. 366.10).¹²⁵ Bu şiirlerden Yalı Köşkü'nde sunulan I. Mahmud tarafından sekiz altın ihsan edilerek ödüllendirilmiştir.

“Yirmi birinde Yalı Köşkü'ne teşrif-i hümayûn buyruldukda Hazine Ali İsmail kulları Kirmanşahan fethine tarih virdikde ihsân-ı hümayûn buyrulup silahdar ağa kulları ma'rifetiyle verilen zer-i mahbub: 8 aded” [21 Safer 1145] (OA.TSMA.d. 2375.2)

¹²³ “Ulvî” mahlaslı bu şairin Salim Tezkiresi'nde kayıtlı Hüseyin Ulvî Efendi (Sâlim, 2005: 517) olması muhtemeldir.

¹²⁴ İnam kaydı şu şekildedir: “Üçünde iç ağaları kullarından tarih viren kullarına silahdar ağa kulları ma'rifetiyle ihsân-ı hümayûn buyrulan: İsmail İlmî: 4 adet zer-i mahbub” (OA.TSMA.d. 2374.5)

¹²⁵ “İlmî” mahlaslı bu şiirler İlmî Ahmed Efendi'ye (ö.1151) atfedilmiştir (Aynur vd, 2021: 793-794) ancak arşiv kayıtlarından Hazine Ali İsmail İlmî tarafından yazıldıklarını göstermiştir.

2.2.2.2.26. Kâzım Efendi (ö.1144'ten sonra)

Kâzım Efendi, I. Mahmud'a Rumiye'nin fethi üzerine bir tarih kıtası ve düzenlediği bir çerağan vesilesiyle bir kaside sunmuştur (OA.TSMA.e. 365.6; OA.TSMA.e. 365.30).

2.2.2.2.27. Refi'î (ö.1144'ten sonra)

Asıl adı İbrahim olan “Refi'î” mahlaslı bu şairin varlığından sunmuş olduğu bir arzuhal vasıtasıyla haberdar olunmuştur. Bu arzuhalinden anlaşıldığı kadarıyla arzuhalini sunduğu sırada işsiz olan İbrahim Refi'î, uzun yıllar çeşitli paşaların kitabetinde ve sınır illerinde defterdarlık görevlerinde bulunmuş bir kâtiptir. Yaşını almıştır, gözleri alildir ve herhangi bir geliri yoktur. Arzuhalinin başına Tebriz'in fethi için 11 beyitlik tarihli bir kaside yazmış ve I. Mahmud'un yardımını talep etmiştir (OA.TSMA.e. 364.62).

2.2.2.2.28. Şeyhî (ö.1144'ten sonra)

Şeyhî, Tebriz'i fethi vesilesiyle I. Mahmud'a 16 beyitlik tarihli bir kaside sunmuştur (OA.TSMA.e. 364.51).

2.2.2.2.29. Ahmed Riyâzî (ö.1145'ten sonra)

Enderun ağalarından olan Ahmed Riyâzî, tarihli bir şiir sunarak I. Mahmud'un cülusunu kutlamıştır (Aynur vd, 2020: 821; Râmiz, 1994: 143). Riyâzî'nin bu şiiri, I. Mahmud tarafından 4 altın ihsan edilerek ödüllendirilmiştir. İlgili inam kaydı şekildedir:

*“Üçünde iç ağaları kullarından tarih viren kullarına silahdar ağa kulları ma'rifetiyle ihsân-ı hümayûn buyrulan:
- Ahmed Riyâzî: 4 adet zer-i mahbub”* [3 Rebiülahir 1143] (OA.TSMA.d. 2374.5)

Riyâzî, I. Mahmud'a 1144'te Rumiye'nin fethini (OA.TSMA.e. 365.33) ve 1145'te yeni yılı (OA.TSMA.e. 365.22) tebrik vesilesiyle iki tarihli şiir daha sunmuştur.

2.2.2.2.30. Nazîf Mehmed Ağa (ö.1145'ten sonra)

Enderun iç ağalarından olan Nazîf Mehmed Ağa'nın I. Mahmud'a sunduğu üç şiir bulunmaktadır. Bunların ilki I. Mahmud'un cülusunu tebrik için yazılmış 6 beyitlik bir tarih kıtasıdır (OA.TSMA.e. 365.20). Bu şiir, I. Mahmud tarafından 4 altın caize ile ödüllendirilmiştir (OA.TSMA.d. 2374.5).¹²⁶ Nazîf'in I. Mahmud'a sunduğu diğer şiirler, Rumiye'nin fethi ve yeni yıl vesilesiyle sunulmuş tarihlerdir (OA.TSMA.e. 365.13; OA.TSMA.e. 365.8).

2.2.2.2.31. Abdî (ö.1146'dan sonra)

Topkapı Sarayı Arşivinde "Abdî" mahlasıyla I. Mahmud'a sunulmuş şiirlere rastlanmıştır. Bu şiirlerin bulunduğu belgelerin birinde (OA.TSMA.e. 364.39) 1146'da Tahmasb'ı yenmesi üzerine I. Mahmud'u kutlayan biri Farsça ve biri Türkçe olmak üzere iki tarih bulunmaktadır. Bu tarih kıtalarının sahibi, kimliğini şu sözlerle belirtmiştir: "Bi-yedihi Abdü'l-bâki ez-mülâzımân-ı merhûm müftiyyü'l-enâm Seyyid Abdullah Efendi" Aynı belgenin başka bir yerinde "Sadaka-i hümâyûna mahal olduğum bilinmek için imtihan olunmaga teşneyim." diyerek Şeyhülislam huzurunda imtihanı geçecek kadar donanımlı olduğuna vurgu yapar. Bu sözlerinden anlaşıldığı kadarıyla Abdülbaki Efendi, Seyyid Abdullah Efendi'den mülazım olmuş ancak henüz bir medreseye atanamamıştır.¹²⁷

2.2.2.2.32. Şem'î (ö.?)

Şem'î, cülusu vesilesiyle on üç beyitlik bir mesnevi (Aynur vd, 2020: 836-837) ve on üç beyitlik bir kaside (OA.TSMA.e. 366.4) sunmuştur.¹²⁸ Bu kasidesinden anlaşıldığı kadarıyla I. Mahmud'un düzenlediği bir çerağanda bulunmuştur.

¹²⁶ İnam kaydı şu şekildedir: "Üçünde iç ağaları kullarından tarih viren kullarına silahdar ağa ma'rifetiyle ihsân-ı hümâyûn buyrulan: Mehmed Nazîf 4 altın" (OA.TSMA.e. 2374.5)

¹²⁷ "Abdî" mahlaslı bu şairin "Kevakibizâde Abdülbaki Efendi" olduğu iddia edilmiştir (Yılmaz, 2019: 243-251) ancak kendisini mülazım olarak tanıtan ve imtihan -Şeyhülislam huzurunda hariç rütbeli medreselere atanmaya hak kazanmak için yapılan sınav- olmayı isteyen bir kişinin Damat İbrahim Paşa Dönemi'nin başında yani yaklaşık 16 sene önce medrese silsilesine giren Kevakibizâde Abdülbaki Efendi (Şeyhî, 2018: 2692, 3214) olması oldukça uzak bir ihtimaldir.

¹²⁸ Bu dönemde yaşamış Şem'î mahlaslı iki şair vardır. Bu şairler, her ikisi de 1171'de ölmüş olan Şem'î Mehmed Efendi ve Şem'î Mehmed Salih Efendi'dir. Elbette bu şiirin sahibi kaynaklarda adı geçmeyen bir başka Şem'î'de olabilir.

2.2.2.2.33. Vâhid Mahtûmî (ö.1145)

Damat İbrahim Paşa'nın İstanbul'dan uzaklaştırdığı Mahtûmî, sürgünde bulunduğu sırada bu sürgünün son bulması için birçok girişimde bulunmuş; Kaptan Mustafa Paşa'ya, Hacı Beşir Ağa'ya, Hazinekar Abbas Ağa'ya kasideler yollamış ve affını talep etmiştir. Tam olarak hangi sebeple uzaklaştırıldığı bilinmese de Mahtumî, sürgün hayatı boyunca -Damat İbrahim Paşa'nın etkisiyle olacak- yok sayılmış, Sâlim ve Safâyî Efendi tarafından yazılan tezkirelerde dahi kendine yer bulamamıştır. Hayatının bu talihsiz dönemi, Patrona İsyanı sırasında III. Ahmed'in tahttan indirilip yerine I. Mahmud'un geçirilmesiyle son bulmuştur.

Mahtumî, I. Mahmud'a manzum bir arzuhal sunmuştur. Bu şiirinde eserlerinden söz edip sürgün günlerini kısaca özetledikten sonra suçunun ne olduğunu kendisinin de bilmediğini belirtmiştir:

Düşmenüm bilmem 'özü idem her bâr
Günehüm bilmem idem istigfâr

Kalpazanlık mı eyledüm bir ân
Yohsa yazdım mı sahte fermân

Harem-i ehl-i 'ırza mı girdüm
Düşmen-i dîne kal'a mı virdüm (Kahraman, 1995: 837-838)

Şiirin devamında dua ederek içinde bulunduğu durumdan kurtulmayı ve silahşorluk göreviyle hizmet etmeyi talep etmiştir. Bunun üzerine şairin İstanbul'a dönmesine izin veren I. Mahmud'un Mahtumî'ye İstanbul'a döndükten sonra herhangi bir görev verip vermediği hakkında kesin bir bilgi yoktur.

Mahtumi, I. Mahmud'a Tebriz'in fethi münasebetiyle beş bendlik mütekerrir bir müseddes sunmuştur. Mütekerrir beyitlerinde Tebriz ve Rumiye'nin fethine tarih düşülen bu şiir¹²⁹, I. Mahmud tarafından altı altın caizeyle ödüllendirilmiştir.

¹²⁹ Feth eyledi Rumiye'yi seyf-i cihâd ile 'Ali
Tebrîzi aldı sa'y ile Sultân Mahmûd (Kahraman, 1995: 450-451)

“Yigirmi üçünde Enderun-ı hümayûn ağaları kullarından Tebrîz fethine târîh viren kullarına ihsân-ı hümayûn buyurulup silahdâr aga ma’rifetiyle virilen:

- Neferen 8 aded zer-i mahbûb: 32 aded

- Şair Mahtûmî kullarına zer-i mahbûb: 6 aded” [23 Cemaziyelahir 1145] (OA.TSMA.d. 2375.6)¹³⁰

Mahtumi’nin I. Mahmud’a sunduğu bir de tarih kıtası vardır. Divan’ında bulunmayan bu şiir, 1145 yılını tebrik için yazılmıştır.¹³¹

2.2.2.2.34. Arpaeminizâde Mustafa Sâmî Efendi (ö.1146)

I. Mahmud tahta çıktığında piyade mukabeleciliği görevini yürüten Sâmî Efendi’ye I. Mahmud Dönemi’nde verilen ilk görev vakanüvisliktir. Bu bilgiye 26 Ramazan 1144’te atandığı piyade mukabeleciliği ile ilgili tevcih kaydından ulaşılabilmektedir¹³². Sâmî, piyade mukabeciliğinden bir yıl sonra bir tevcih kaydından anlaşıldığı kadarıyla müverrihlik uhdesinde kalmak üzere azledilmiştir ve 15 Şevval 1146’da maliye tezkireciliğine atanmıştır¹³³

Sâmî, I. Mahmud’a cûlus tarihli 11 bentlik bir müseddes (Kutlar, 1996: 685-688) ve Tahmasb karşısında kazanılan zafer için 48 beyitlik kaside formunda bir tarih (Kutlar, 1996: 692-698) sunmuştur.

2.2.2.2.35. Şeyhülislam İshak Efendi (ö.1147)

Patrona İsyanı neticesinde I. Mahmud tahta çıktığında İshak Efendi, Anadolu kazaskeri olarak görev yapıyordu. İsyancıların tazyiki nedeniyle 22 Rebiülevvel 1143’te görevden alınıp tasarrufuna Gelibolu, Karahisar-ı Sâhib, Bursa Yenişehir ve Zagra-yı Cedid kazaları arpalık olarak verilmiş (OA.C.ADL.62.3743) ve yerine isyanın elebaşlarından Zülâlî Hasan Efendi getirilmiştir.

¹³⁰ 23 Cemaziyelahir 1144 tarihli bu kayıttan Mahtûmî'nin Enderun ağaları zümresine dâhil olduğu da düşünülebilir.

¹³¹ Fâl idüp hayrile Mahtûmî didim târîhin

Sâl-i râhat sene-i sūd-ı zamân-ı en’âm (OA.TSMA.e. 364.53)

¹³² “Zikrolunan mukâbecilik sâbıkâ yine piyâde mukâbecisi olup hâlâ müverrih olan Sami Mustafa Efendi’ye tevcih 26 Ramazan 1144 (Afyoncu, 1999: 99)

¹³³ [Maliye tezkireciliği] Sâbıkâ piyade mukâbecisi müverrih Sâmî Efendi’ye verilmiştir. 15 L sene 1146 (Afyoncu, 1999: 99).

İshak Efendi, I. Mahmud'un tahta çıkışını bir kaside yazarak kutlamış, (Doğan, 1997: 216-219) daha sonra aynı yıl içinde Ramazan Bayramı'nı tebrik etmek için bir kaside (Doğan, 1997: 178-184)¹³⁴ daha sunmuştur. Yine de Şeyhülislam Damadzade Ahmed Efendi'nin garezi nedeniyle Kütahya'ya sürgün olmaktan kurtulamamıştır. 1146'da affedilerek İznikmid'de ikâmetine izin verilen İshak Efendi'ye bir müddet sonra 15 Rebiülevvel 1146'da “şeref-yafte-i sudûr olan hatt-ı hümayûn mucebince” Rumeli Kazaskerliği payesi verilmiştir. Bu ödül üzerine yazıldığı düşünülen bir kasidesinde¹³⁵ I. Mahmud'a şöyle seslenir:

Lîk mümkün mi nevâ-yı kerem ü lutfın ile
İtmemek nagme-serâyî-i medîh-i gârra (Doğan, 1997: 178)

I. Mahmud, kısa bir süre sonra 12 Cemaziyelevvel 1146'da İshak Efendi'yi Şeyhülislamlığa getirmiştir. İshak Efendi bir kasidesinde bundan duyduğu mutluluğu ve İznikmid'den getirilerek I. Mahmud'un huzuruna getirilişini şu sözlerle ifade etmiştir:

Hezârân 'izz ü ikbâl ile bir vakt-i mübârekde
Teferrüc-gâhı teşrîfiyle kıldıkda İrem-âsâ

Şeref-senc-i sudûr oldu bu gûne emr ü fermânı
Ki ola çekdiriyle 'avdet-i şâhâne-i vâlâ

Hemândem sad hezârân zîb ile nezdîk-i sâhilde
Misâl-i nev 'arûs oldu müheyâyâ fûlk-i müstesnâ

Ne lutf-ı şevk-bahşâdır ki o fûlk-i zer-ender-zer
Hezâr ikbâl ile mânende-i taht-ı bahâ-peymâ

¹³⁴ Daha önce Damat İbrahim Paşa'ya sunulan bu kaside üzerinde değişiklikler yapılarak I. Mahmud'a sunulmuştur (Hakverdioğlu, 2007: 466-470). Kasidenin bir kısmında (Doğan, 1997: 182) I. Mahmud'un tahta çıkışından söz edilmesi, bu şiirin cûlus yılının Ramazan Bayramı'nda yazıldığını düşündürmektedir.

¹³⁵ Bu kaside daha önce Şeyhülislam Feyzullah Efendi'ye sunulmuştur (Doğan, 1997: 174).

Nigeh-bân-ı sarây-ı saltanat dârü's-sa'âdeyle
Hümâyûn zât-ı 'âlî-şânına mahsûs iken hakkâ

Kemâl-i re'fetinden zîr-i zıll-ı lutf-ı cûdından
Bu dâ'î-isadâkat-kâr ile sadr-ı himem-pîrâ

Ma'îyyetle karîrü'l-'ayn olup kesb eyledin ol dem
O rûh-ı cism-i 'âlemden hayât-ı tâze-i ra'nâ (Doğan, 1997: 237)

İshak Efendi, I. Mahmud'a sekiz kaside¹³⁶ ve bir tarih kıtası sunmuştur. I. Mahmud, Şeyhülislam İshak Efendi'ye Bahçekapısı'nda bir "sarây-ı 'âlî" hediye etmiştir (Aydiner, 2007: 242).

2.2.2.2.36. İzzet Ali Paşa (ö.1147)

Defterdar mektupçuluğu ve vekâletinde bulunduktan sonra 1141'de defterdar olarak atanan İzzet Ali Paşa, III. Ahmed'in tahttan feragat etmesine sebep olan Patrona İsyanı sırasında defterdar olarak görev yapmaya devam ediyordu. Abdî'nin naklettiğine göre Şehzadebaşı yakınında miriye ait bir sarayda ikamet etmekteyken Patrona'nın tehdidi dolayısıyla burayı boşaltmıştı (Unat, 1943: 51-52). Subhî, isyan günlerinde saklandığını iddia ettiği Defterdar İzzet Bey'in herhangi bir töhmet altında bulunmadığından ve görevini maharetle yaptığından söz ederek Sadrazam tarafından görevine devam etmesinin emredildiğini belirtir (Subhî, 2007: 36). İzzet Ali Paşa, böyle bir dönemde I. Mahmud'a cülusunu kutlayan tarihli bir kaside sunmuştur (Aynur vd, 2020: 795-796).

I. Mahmud, Patrona ve çetesinin halka zulmünü önlemek için sadece yakın adamlarının haberdar olduğu bir düzen kurar. Padişahın bu yakın çevresi içinde İzzet

¹³⁶ Bu şiirler, Divan'ın kaside ve tarihler bölümünde yer alan 14, 16, 17, 19, 26, 29, 30, 31 numaralı şiirlerdir. Bunlardan 14 numaralı kaside daha önce III. Ahmed ve İbrahim Paşa'ya (Doğan, 1997: 164), 16 numaralı kaside Şeyhülislam Feyzullah Efendi'ye (Doğan, 1997: 174), 17 numaralı kaside Damat İbrahim Paşa'ya (Hakverdioğlu, 2007: 466-470), 19 numaralı kaside III. Ahmed'e (Doğan, 1997: 189), 29 numaralı kaside ise Damat İbrahim Paşa'ya (FŞM: 590b-592a) sunulmuştur.

Ali Bey de yer almıştır. Bu tertibin içinde bulunan ve hazineyi isyancılara yağmalatmayan İzzet Ali Bey'e, 21 Rebiülahir 1144'te vezaret verilmiştir (Subhî, 2007: 115-116).

Damat İbrahim Paşa, Kaptan Mustafa Paşa ve Kethüda Mehmed Paşaların muhallefatını çıkaran İzzet Ali Paşa, Hekimoğlu Ali Paşa sadrazam olarak atandığından İstanbul'a gelene kadarki süreç içerisinde defterdarlık uhdesinde kalmak üzere rikap kaymakamı olarak görev yapmıştır. Bu görevi sırasında I. Mahmud'un yakınında bulunma imkânına sahip olmuştur. Taksim'de inşa olunan maksemin açılışında İzzet Ali Paşa da padişahın maiyetinde yerini almıştır (Subhî, 2007: 155-157). 27 Zilkade 1144'te defterdarlıktan azledilerek Anadolu Valiliğine atanmış (Subhî, 2007: 160), Bağdat'a gönderilen orduda bulunmuştur (Subhî, 2007: 183), son görevi olan Revan seraskerliğine getirilmiştir (Subhî, 2007: 244).

2.2.2.2.37. Râşid Mehmed Efendi (ö.1148)

III. Ahmed Dönemi'nin son günlerinde -1 Muharrem 1143- İstanbul Kadılığından azledilen Râşid Efendi'ye Manisa kazası arpalık olarak verilmişti. Patrona İsyanı'nın sonucunda I. Mahmud tahta geçmiş ama isyancıların zorbalıkları bir müddet daha devam etmişti. Bu süreçte Damat İbrahim Paşa ve Kethüda Mehmed Paşa ile "kesret-i ülfet ü sohbetleri" olanlar en büyük zararı görüyordu. Râşid Efendi de bu mağdurlardan biridir. Evi isyancılar tarafından yağmalanan Râşid Efendi, 20 Şevval 1143'te Bursa'ya, birkaç gün sonra ise Limni'ye sürgüne gönderilmiştir. İki buçuk yıllık sürgün hayatının ardından 30 Rebiülahir 1146'da affedilen Râşid, 6 Rebiülevvel 1147'de Anadolu Kazaskerliğine getirilmiştir.

Râşid Efendi, cülusu üzerine I. Mahmud'a otuz iki beyitlik bir tarih kasidesi sunmuştur:

Yazıldı Râşida bu resme tâk-ı arşâ târîhi

Bu ekvân Han Mahmûdun cülûsuyla emân buldı (Günay, 2001: 302)

Râşid'in I. Mahmud'a sunduğu tek şiir budur, büyük ihtimalle bu şiir de sürgüne gönderilmeden önce yazılmıştır. Sürgünde bulunduğu dönem içinde affi

ricasıyla yazılmış herhangi bir şiiri yoktur. Bu durum, sürgünün ona büyük bir hayal kırıklığı yaşattığı biçiminde yorumlanabilir.

2.2.2.2.38. Tab'î (ö.1148'den sonra)

Tab'î, cülusu vesilesiyle bir tarihli kıta sunarak kutladığı (Aynur vd, 2020: 837-838) I. Mahmud'a 1145 – 1148 yılları arasında yeni yıl tebriki için 1 rubai ve 3 tarihli kıta (OA.TSMA.e. 365.17, OA.TSMA.e. 365.1, OA.TSMA.e. 365.61) sunmuştur.

2.2.2.2.39. Seyyid Hüseyin Vehbî (ö.1149)

Seyyid Vehbî, I. Mahmud'a beş kaside, bir mesnevi on tarih kıtası sunmuştur. I. Mahmud tahta çıktığında Tebriz Kadılığından mazul olan Vehbî Efendi, bu dönemde Manisa, Kayseri ve Halep kadılıklarında bulunmuştur (Dikmen, 1991: XXII).

I. Mahmud'un eşlerinden Vuslat Kadın ve Verdina Kadın'ın yaptırdığı çeşmeler için yazdığı tarihler (Dikmen, 1991: 395-396), bu çeşmelerin kitabelerine yazılmıştır.

2.2.2.2.40. Derviş Giriftzen Hüseyin Efendi (ö.1150)

Ayvansarayî, musiki alanında da başarılı olan Hüseyin Efendi'yi I. Mahmud'un huzuruna kabul ettiğini ve ona ikramda bulunduğunu belirtir (Ekinci, 2011: 183).

2.2.2.2.41. Vâkıf Yahya Efendi (ö.1150)

III. Ahmed Dönemi'nin önemli şairlerinden olan ve Damat İbrahim Paşa'nın pek çok lütufta bulunduğu Vâkıf Yahya Efendi, I. Mahmud tahta çıktığında hareket-i altmışlı rütbesiyle Murad Paşa-yı Cedid Medresesi müderrisi idi. I. Mahmud Dönemi'nde, 1 Recep 1149'da Halep Valisi olarak atanmıştır. İlgili atama belgesinde şu ifadeler kayıtlıdır:

“... Halep Kazası Dârü'l-hadîs-i Süleymâniye Müderrisi Vâkıf es-Seyyid Yahya dâ'ilerine bin yüz kırk dokuz senesi gurrelerinden tevcîh ...” (OA.C.ADL.87.5240)

Bu ifadelerden anlaşıldığına göre Vâkıf Efendi, I. Mahmud Dönemi'ne hareket-i altmışlı rütbesiyle bir müderris olarak girmiş, musıla-i Süleymaniye, hamise-i Süleymaniye ve Süleymaniye rütbelerine terfi ederek nihayet Halep Kadılığına terfi etmiştir.

2.2.2.2.42. Nahîfî Süleyman Efendi (ö.1151)

Nahîfî, I. Mahmud'a dört tarih sunmuştur. Bunlardan biri tahta çıkması vesilesiyle yazılmış 23 beyitlik bir tarih kıtasıdır. Diğer üç tarih ise I. Mahmud'un yaptırdığı çeşmelerle ilgilidir (Aypay, 1992: 260-261, 280, 284-285). Bu tarihlerden biri, Tophane'ye yaptırılan çeşmenin kitabesine yazılmıştır:

Dedi bu çeşme-i zibâya Nahîfî târîh
Râh-ı Hak'da hasenât eyledi Sultân Mahmûd (Tanışık, 1945: 103)

2.2.2.2.43. Seyyid Kelîm Musa Efendi (ö.1151)

I. Mahmud tahta geçtiğinde hareket-i dâhil rütbesiyle Abdurrahman Paşa Medresesinde müderris olan Kelîm Musa Efendi, I. Mahmud Dönemi'nde musıla-ı sahn, sahn, ibtida-i altmışlı, hareket-i altmışlı rütbelerine ulaştıktan sonra musıla-ı Süleymaniye rütbesiyle Abdüsselam Medresesine atanmıştır (Râmiz, 1994: 258).

2.2.2.2.44. Sâlih Salâhî (ö.1151'den sonra)

Salâhî, cülusu vesilesiyle I. Mahmud'a bir tarih kıtası sunmuş (Aynur vd, 2020: 829-830) ve I. Mahmud tarafından 4 altın caize ile ödüllendirilmiştir. İlgili inam kaydı şu şekildedir:

“Üçünde iç ağa kullarından tarih viren kullarına silahtar ağa ma'rifetiyle ihsân-ı hümâyûn buyrulan: Salih Salâhî 4 aded” (OA.TSMA.d 2374.5)

Daha sonra Rumiye'nin fethi (OA.TSMA.e. 364.60) ve 1145 yılı için (OA.TSMA.e. 365.11) tarihler sunan Salâhî, 1146'da sır kâtibi yamağı iken sunduğu bir tarih vesilesiyle I. Mahmud'dan 4 altın caize almıştır. İlgili inam kaydı şu şekildedir:

“Sekizinde Topkapı'ya binişle teşrif-i hümayûn buyruldukda silahtar ağa kulları ma'rifetiyle ihsân-ı hümayûn buyrulan:
- *Tarih viren sır kâtibi yamağı Salahi kullarına zer-i mahbûb: 4 aded”* [8 Cemaziyelahir 1146] (OA.TSMA.e. 2377.4)

Salâhî, 1151'de Hane-i Seferli'den Hane-i Hassa'ya 200 kuruş acemilik alarak terfi etmiştir (OA.TSMA.e 2382.2).¹³⁷

2.2.2.2.45. Hâsim İbrahim Efendi (ö.1152)

I. Mahmud tahta çıktığında Molla Kasım Medresesi müderrisi olan Hâsim İbrahim Efendi, cülusunu tebrik vesilesiyle yeni padişaha biri farsça olmak üzere iki tarih sunmuştur (Râmiz, 1994: 66, Aynur vd, 2020: 785-786). I. Mahmud Dönemi'nde medrese silsilesinde ilerleyen Hâsim, 1143'te Süleyman Subaşı, 1145'te Sahn-ı Seman müderrisliğine getirilmiş ve uhdesine Davutpaşa Mahkemesi Naipliği verilmiştir (Emirî, 2018: 210-211).

2.2.2.2.46. Yümnî Mehmed Efendi (ö.1152)

1143'teki Patrona İsyanı sırasında hamisi Yenişehirli Abdullah Efendi'nin sürgüne gönderilmesi, Yümnî'nin silsilesindeki yükselişine engel olmamıştır. I. Mahmud'un desteğini aldığı, en azından engellemesiyle karşılaşmadığı anlaşılan ve bu sayede medrese silsilesini tamamlayan Yümnî, 1152'de Yenişehir Kadılığına atanmıştır (Râmiz, 1994: 282).

Yümnî'nin I. Mahmud'a sunduğu bir şiire rastlanmadıysa da annesinin hayrına Ali Ağa tarafından yaptırılan çeşmenin kitabesinde Yümnî'nin altı beyitlik bir tarih kıtası olduğunu belirtmek gerekir (KK, 2016: 256). Bunun dışında Hacı Beşir

¹³⁷ Terfi kaydı şu şekildedir: “Hâne-i Seferli'den Hâne-i Hassa'ya ref' buyrulan Salih Salâhî kullarına berâ-yı acemilik 200 kuruş (OA.TSMA.d. 2382.2)

Ağa'nın Silivrikapı'da yaptırdığı bir çeşmenin kitabesinde de Yümnî'nin I. Mahmud'u övdüğü beyitleri de içeren yedi beyitlik bir tarih kıtası vardır (KK, 2016: 215).

2.2.2.2.47. Kâdirî Şeyh Hüseyin Efendi (ö.1152'den sonra)

Hüseyin Efendi, Belgrat'ın fethi üzerine I. Mahmud'a 13 beyitlik bir tarih kıtası sunmuştur (OA.TSMA.e. 365.21).¹³⁸

2.2.2.2.48. Eşrefzâde İzzeddin Ahmed Efendi (ö.1153)

Uzun süre Bursa'da "Asitâne-i Eşrefiyye"de şeyhlik yapan Eşrefzade İzzî, ömrünün son döneminde İstanbul'a gelmiştir. I. Mahmud'un Eşrefzade İzzî'yi zaman zaman davet edip ilminden faydalandığı belirtilir (Kara, 2007: 5). Eşrefzade İzzî'nin Recep 1153'te, Regaip Kandili'nde Hırka-i Şerif Camisinde verdiği vaazı I. Mahmud da dinlemiş ve kendisine 80, oğluna ve halifesine 40 kuruşluk ihsanda bulunmuştur (OA.TSMA.d. 2384.7).

2.2.2.2.49. Lebîb Efendi (ö.1153'ten sonra)

Lebîb Efendi, bir çeşmenin tamiri üzerine I. Mahmud'a 1153 tarihli 24 beyitlik bir tarih kıtası sunmuştur (OA.TSMA.e. 366.8).

2.2.2.2.50. Vehbîzâde Münîf (ö.1153)

I. Mahmud tahta çıktığından henüz medrese silsilesine girmemiş olan Seyyid Vehbî'nin oğlu Münîf Efendi, cülusunu tebrik vesilesiyle I. Mahmud'a 24 beyitlik tarihli bir kaside sunmuştur:

Didi tebrîk iderek târîhin

Habbezâ makdem-i Sultân Mahmûd (OA.TSMAe. 364.64)¹³⁹

¹³⁸ Şairin kimliği, sunduğu şiirin altındaki imzasından anlaşılmıştır: Ed-dâ'i Şeyh Hüseyin el-Kâdiri (OA.TSMA.e. 365.21)

¹³⁹ Bu şiir Münîf Mustafa Divanı'nda yer almadığından Vehbîzade Münîf'e atfedilmiştir.

2.2.2.2.51. Feyzî (ö.1153'ten sonra)¹⁴⁰

I. Mahmud'a sunulan şiirler arasında "Feyzî" mahlaslı şiirler (OA.TSMA.e. 364.55, 65) bulunmaktadır. Bu şiirler, I. Mahmud'un cülusu, Tebriz'in fethi ve inşa edilen yeni bir sarayla ilgilidir.

2.2.2.2.52. Mustafa Âtîf Efendi (ö.1155)

I. Mahmud'un tahta çıkışının ardından 11 Rebiülahir 1144'te Tophane-i Amire Nazırlığına getirilen (OA.MAD.d. 2666) Âtîf Efendi, bu görev zamanına tesadüf eden Tebriz'in ikinci defa fethi vesilesiyle sunduğu yedi beyitlik bir tarih kıtasıyla I. Mahmud'u kutlamıştır:

Geldi bir savt-ı hüsnle hâme-i Âtîf dedi

Belde-i Tebrîz'e mâlik oldu şâh-ı pâk-edâ (OA.TSMA.e.365.6)

Tophane-i Amiredeki görevinden sonra 13 Zilkade 1149'da defterdar-ı şikk-ı evvel olarak atanan Âtîf Efendi, 29 Şaban 1150'de tekrar kendisine verilen bu görevden Yeğen Mehmed Paşa tarafından 1 Rebiülevvel 1151'de azledilmiştir (Aydiner, 2007: 451; Balıbey, 2011: 12). Yeğen Mehmed Paşa, Âtîf Efendi'yi savaş sırasında zahire tedarikinde kusurlu gördüğü için azletmiş ve bütün malını müsadere yoluna gitmişse de I. Mahmud bu müsaderenin 30.000 kuruş ve bir miktar eşya alınarak tamamlanmasını emrederek Âtîf Efendi'yi Yeğen Mehmed Paşa'nın gazabından korumuştur. Aynı zamanda sürgün emrini kaldırmış ve bir müddet Gelibolu'da ikamet ettikten sonra İstanbul'a dönmesine izin vermiştir (Aydiner, 2007: 451).

1 Rebiülevvel 1151'de azledildiği görevine 21 Muharrem 1152'de I. Mahmud'un hatt-ı hümayunuyla yeniden atanmış (Balıbey, 2011: 12) ve "bilâ sebebi zâhir" 15 Recep 1154'te tekrar azledilmiş ve padişahın izniyle hacca gitmiştir. Hac dönüşünde Rebiülahir 1155'te tekrar defterdarlığa getirilen Âtîf Efendi, 22 Recep

¹⁴⁰ "Feyzî" mahlaslı bu şairin kimliği tespit edilememiştir, bununla birlikte 1146'da Enderun'dan çerağ edilen "Feyzî" mahlaslı bir saray görevlisinin bulunduğunu belirtmek gerekir (OA.TSMA.e. 2377.8). Bu şiirlerin Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunmuş olması, bu şairin bir Enderun şairi olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

1155'te hayatını kaybetmiştir (Aydiner, 2007: 752, 754, 756). Âtîf Efendi, I. Mahmud'un ilk 12 yıllık saltanatı döneminde yaklaşık dört yıl boyunca defterdarlık yapmış kıymetli bir devlet adamıdır. Böylesine önemli bir görevde bulunması, I. Mahmud'un ona verdiği değerin en açık göstergelerinden biridir.

2.2.2.2.53. Hâdizâde Emîn Efendi (ö.1155)

I. Mahmud Dönemi ulemasından olan Hâdizâde Emîn Efendi, Ayasofya Şadırvanı'nı yeniden inşa ettirmesi üzerine I. Mahmud'a tarihli bir kıta (KK, 2016: 30-31) ve kaside (KK, 2016: 28-29) sunmuştur. Beğenilen bu şiirler, I. Mahmud tarafından şadırvanın kitabelerine yazdırılmıştır (Râmiz, 1994: 17).

2.2.2.2.54. Sâlim Mehmed Efendi (ö.1156)

Sâlim Efendi, I. Mahmud tahta çıktığında İstanbul kadılığından mazuldü ve Anadolu Kazaskerliği için sırasının gelmesini bekliyordu. Tahta yeni çıkan padişaha sunduğu kasidesinde hanedana intisabının babasından miras kaldığını belirterek I. Mahmud'un himmetini talep etmiştir:

İntisâb ol hânedâna oldu mevrûs-ı peder

Düşdi ihlâs u 'ubûdiyet bana himmet sana (Güfta, 1995: 220)

Bunun üzerine Sâlim, Cemaziyelahir 1143'te Anadolu Kazaskerliğine getirilmiştir. Subhî Târihi'ne bu tayin şu şekilde kaydedilmiştir:

“Anadolu pâyesiyle İstanbul mazûllerinin akdemi iken Zülâlî Efendi'nin mecrûh-ı gaddâre-i gadri olan Mirzâzâde Mehmed Sâlim Efendi mağdûriyetlerini nâzikâne iş'âr ve hakikat-i hâl taraf-ı hümayûndan şeyhülislâm efendi hazretlerine suâl buyuruldukda nevbet-i sadâret kendülerinin idüğünü ihbâr itdikleri gibi mûmâ-ileyhi Anadolu sadaretiyle (...) ber-murâd buyurup huzûr-ı hümayûnlarında semmûr kürkler ilbâs (...) buyurdular.” (Aydiner, 2007: 70)

Sâlim Efendi'nin I. Mahmud Dönemi'nde aldığı son görevi, 1 Recep 1148'de getirildiği Rumeli Kazaskerliğidir (Aydiner, 2007: 266).

2.2.2.2.55. Münîf Mustafa Efenfi (ö.1156)

I. Mahmud tahta çıktığında henüz sadrazam mektupçuluğu halifesi olan Münîf (FŞM: 612a-617a), cülusunu tebrik için I. Mahmud’a sunduğu kasidesinde hâcegânlığa yükselmek ve zeamet sahibi olmak istediğini belirtir:

Kıl bir ze’âmet ihsân hem hâcegî-i dîvân
Olsun Münîf-i nâlân ferhunde-fer mübârek

Tâ ki disün bu nevbet bana ricâl-i devlet
Bu mansıb u ze’âmet bu kerr ü fer mübârek (Küçük, 1999: 24)

Bir atama kaydından anlaşıldığına göre 1149’da sadrazam kethüdasının kâtibi olarak görev yapmaktadır ve bu görevine ek olarak kendisine Piskopos Mukataacılığı tevcih edilmiştir (Balıbey, 2011: 40). 1151’de Leh başvekiline mektup götürmekle görevlendirildiğinde “hâcegân-ı divân-ı hümayûn” zümresinde idi (Aydiner, 2007: 505). 1152’de gerçekleşen Osmanlı-Avusturya Savaşı’nda Belgrad’ın fethine tanık olan ve mensur bir “zafername” kaleme alan Münîf, I. Mahmud’u bu fetih dolayısıyla bir tarih kıtası (Kılıç, 1995: 316-320) sunarak tebrik etmiştir. Aynı yılın zilkadesinde Küçük Ruznamçeciliğe getirilmiştir. Bu görevinden sonra Maliye Tezkireciliğine atanmıştır. “Sabıka maliye tezkirecisi” sıfatıyla 1154’te Nazîf Mustafa Efendi ile İran’a elçi olarak gönderilmiştir. Elçilik görevinden dönüşünde, 1155’te tekrar Maliye Tezkireciliğine getirilmiştir.

Münîf, Damat İbrahim Paşa Dönemi’nde ulaşmadığı hâcegânlığa ve zeamete I. Mahmud Dönemi’nde ulaşmıştır.

2.2.2.2.56. Şinâsî (ö.1156’dan sonra)¹⁴¹

Şinasi, “Mesudiye” ve “Mansuriye” adlı kalyonların tamamlanması üzerine I. Mahmud’a 13 beyitlik bir tarih kıtası sunmuştur (OA.TSMA.e. 365.26).

¹⁴¹ Kaynaklarda bu dönemde yaşamış “Şinasi” mahlaslı bir şaire rastlanmamıştır.

2.2.2.2.57. Şâkir Hüseyin Beyefendi (ö. 1157)

Şâkir, I. Mahmud tahta çıktığında orta dereceli bir müderris iken adım adım silsilesinde ilerleyerek Süleymaniye Müderrisliğine ulaşmış ve Muharrem 1155'te Halep Kadılığına atanmıştır. Tevcih kaydı şu şekildedir:

“... Halebü’ş-şehba kazâsı Süleymâniye müderrislerinden Şâkir Hüseyin Efendi dâ’ilerine ... Selh-i Muharrem 1155” (OA.AE.SMHD.I. 133.9838)

Şâkir, I. Mahmud’a cülusunu tebrik vesilesiyle bir kaside (Yıldız, 2002: 17-20) ve iki tarih (Yıldız, 2002: 197-198); Patrona ve diğer elebaşlarının etkisiz hâle getirilmesini konu edinen bir müseddes (Yıldız, 2002: 112-114); Belgrat’ın fethi, Cebehane’nin tamiri, elçi kabulü ve Valide Sultan Çeşmesi için tarihler sunmuştur. Valide Sultan Çeşmesi için yazılan şiirlerin başlıklarından bu şiirlerin çeşmenin kitabesine yazıldığı anlaşılmaktadır (Yıldız, 2002: 198-200).

2.2.2.2.58. Râmipaşazâde Abdullah Re’fet Bey (ö.1157)

Biri cülusu için olmak üzere I. Mahmud’a beş kıta sunan Re’fet Bey, I. Mahmud Dönemi’nde 21 Rebiülevvel 1143’ta Kalyonlar Defterdarlığına, “bâ-fermân-ı hümayun” 13 Rebiülahir 1144’ta Maliye Tezkireciliğine (OA.C.AS. 556.23336), 28 Şevval 1145’ta Sipahiler Katipliğine, 7 Rebiülevvel 1148’de Vakanüvisliğe (OA.AE.SMHD.I 189.14699), 1 Şaban 1151’de Haraç Muhasebeciliğine, 12 Şevval 1153’ta Yeniçeri Katipliğine getirilmiştir (Afyoncu, 1999: 93-94).

2.2.2.2.59. Çıracızâde Âlim Efendi (ö.1158)

1135’te hayatını kaybeden Bursa kadılarından Hasan Efendi’nin oğlu olan Çıracızade Âlim Efendi, I. Mahmud’un cülusuna tarih düşürmüştür:

Gûş idince didi ‘Âlim bî-bedel târîhin

Hakk Te’âlâ lihye-i sa’din mübarek eyleye (Râmiz, 1994: 212)

2.2.2.2.60. Fennî Mustafa Efendi (ö.1158)

Hacegan zümresinden olan Fennî Mustafa Efendi, I. Mahmud'a cülusu vesilesiyle bir tarih kıtası sunmuştur (Demirkazık, 2009: 701-702). Bu şiirin dışında İran Savaşları'nın kazanılması, Belgrat, Niş ve Özi kalelerinin fethi ve "Dergâh-ı 'âli"nin yapımı üzerine tarihler düşürmüştür (Demirkazık, 2009: 705, 767-768, 785-786, 790-791, 792-793).

1.2.2.2.61. Enderunlu Hâfız Efendi (ö.1158'den sonra)

Uzun süre Galata Sarayı'nda bulunduktan sonra Enderun'da Hazine Odası'na terfî eden Hafız'ın I. Mahmud'a sunduğu 1158 tarihli bir kıta ve bir kasidesi vardır (OA.TSMA.e. 365.29; OA.TSMA.e. 364.50).

1158'de sunduğu kasidesinden I. Mahmud'un düzenlediği bir çerağanda bulunduğu anlaşılmaktadır:

Lem'a-perdâz-ı derûnumdur bu târîh Hâfızâ
Oldı tâbâb nice bin kandîl ile rûy-ı zemîn (OA.TSMA.e. 364.50)

2.2.2.2.62. Trabzonî Sâlim Mehmed Efendi (ö. 1159)

Patrona İsyanı sırasında Kaptan Mustafa Paşa'nın mektupçusu olan Sâlim Efendi, isyan sonrası tahta çıkan I. Mahmud'dan boşta bulunan bir gediğin kendisine tevcih edilmesini talep etmiştir. 1144 başlarında bu talebi olumlu sonuçlanmış ve I. Mahmud'un hatt-ı hümayunuyla gedikli divan kâtibi olmuştur (OA.AE.SMHD.I. 265.21450). Aynı yılın Şevval'inde kendisine "devlet hakkında olumsuz konuşma" iftirası atılmış fakat bunun yanlış olduğu anlaşılmıştır. Bu olayın dile düşmesi üzerine I. Mahmud tarafından Bosna Defterdarlığına atanarak bir müddet gözden ırak olması istenmiştir (Aydiner, 2007: 152-154).

Sâlim Efendi'nin Bosna Defterdarlığından ne zaman azledildiği ve İstanbul'a döndüğü hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır ancak bir arşiv kaydından 1149'da maliye tezkirecisi olarak görev yaptığı anlaşılmaktadır (OA.MAD.d 7835). 1156'da tekrar Maliye Tezkireciliğine getirilen Sâlim Mehmed

Efendi, 1157’de Hindistan’a elçi olarak gönderilmiştir. Bu bilgiyi veren İzzî Süleyman Efendi’nin elçi seçiminden söz ederken Sâlim Efendi’nin “şî’r ü inşâda akrânının müsellemini” olduğunu belirtmesi (İzzî, 2019: 59) I. Mahmud’un bu kriteri dikkate aldığını, dolayısıyla Sâlim Efendi’nin şairliğine değer verdiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Sâlim Efendi’nin bu elçilik görevi esnasında hayatını kaybetmesi üzerine eşi, bir arzuhal yazarak Sâlim Efendi’nin zeametinden ailesine maaş verilmesini talep etmiştir. Bu talep kabul görmüştür (OA.AE.SMHD.I.199.15686).

2.2.2.2.63. Neccarzâde Şeyh Rızâ (ö.1159)

Rızâ Efendi, Revan’ın fethini tebrik vesilesiyle I. Mahmud’a 10 beyitlik tarihli bir kıta sunmuştur (Rızâ, 1262: 259).

2.2.2.2.64. Neylî Ahmed Efendi (ö.1161)

Neylî Ahmed Efendi, I. Mahmud’a 2’si kaside 8’i kıta olmak üzere 10 tarih sunmuştur. Bu tarihler çeşitli inşâ faaliyetleri ve Belgrad’ın fethi ile ilgilidir (Kılıç, 1994: 398-399, 406-410, 412-413, 416-420). Neylî, Belgrad’ın fethine tarih düşürdüğü şiirin I. Mahmud’un emriyle kaleme alındığını şu sözlerle dile getirir:

Fethine ta’mîrine târîh ile me’mûr olup

Neylî-i kemter de bu hidmetle oldı behre-ver (1152) (Kılıç, 1994: 407)

I. Mahmud Dönemi’nde 1144’te Mekke Kadılığına getirilen Neylî’ye 1147’de Anadolu payesi, 1149’da Anadolu Kazaskerliği, 1155’te ise Rumeli Kazaskerliği tevcih edilmiştir (Kılıç, 1994: 40-45).¹⁴²

¹⁴² Bu görevlerin hepsi, I. Mahmud’un onayıyla gerçekleşmişse de Neylî’nin şiirlerinde ne bu görevler için bir talep ne de teşekkür görülmektedir.

2.2.2.2.65. Dürri Biraderi Sa'dî Efendi (ö.1161)

I. Mahmud tahta çıktığında onu bir tarih kıtası (Aynur vd, 2020: 823) sunarak kutlayan Sa'dî Efendi, bu kıtasındaki şu sözlerle I. Mahmud'a bağlılığının ne kadar eskiye dayandığını vurgulamış ve I. Mahmud'un yardımını talep etmiştir:

Mukaddem bin yüz on dört sâl-i ferruh-fâl ü hürremde
Şürû' etdikde derse hamd edip Hallâk-ı ma'bûda

Hemân ol gün şetâretle edip târîhini inşâ
Otuz yıldır ki oldum bu vakt-i pür-sûda

Bi-hamdil'lâh du'â-yı hayrım âsârı zuhûr etdi

'Aceb mi ba'd-ez-în bende erersem kâm u maksûda (Aynur vd, 2020: 823)

1144'te gerçekleşen İran Savaşları'nda Hemedan, Urumiye ve Tebriz'in fethi münasebetiyle I. Mahmud'a üç tarih kıtası sunmuş¹⁴³ ve görev talebinde bulunduğu bir arzuhal kaleme almıştır. Bu arzuhaldeki

"... bu 'abd-i fakîr otuz beş seneden zaman-ı saltanat-ı seniyyelerine dek hâcegân-ı Divâniye zümresi kullarının ednâsı olup zarûret-i hâlden nâşi kadr-i kifâye medâr-ı ta'ayyüş-i 'iyâl olacak bir mansıb-ı vâfi ve ze'âmet ve tımâr behresinden kifâf-ı kâfi niyâz ..."

ifadelerinden bu tarihte bir görevi olmadığı anlaşıyor (OA.TSMA.e. 365.48). Bu talebin nasıl cevap bulduğu hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır ancak 1146'da İdris-i Bitlisi'nin Heşt Behişt adlı eserinin tercümesi Sa'dî'ye yaptırılmıştır (Karataş vd, 2008: 53). Bununla birlikte Sa'dî Efendi, I. Mahmud Dönemi'nde 20 Cemaziyevvel 1151'de Piyade Mukabeleciliği görevinde iken Şıkk-ı Sâni Defterdarlığına atanmıştır (Balıbey, 2011: 13).

¹⁴³ Bu tarihler şunlardır:

Bozdı şâh-ı 'Acemi himmet-i Sultân Mahmûd (1144)

Rumiye yine dâhil-i İslâm oldu (1144)

Hamdülillaâh yine Tebrîz İslâm'a nasîb oldu (1144) (OA.TSMA.e. 365.48)

2.2.2.2.66. Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi (ö.1162)

Sâhib Efendi, cülusunu tebrik için I. Mahmud’a iki tarih kıtası sunmuştur (OA.TSMA.e. 365.49, Aynur vd, 2020: 825). Bu sırada Bursa Kadılığından mazul olan ve imâm-ı sâni-i Sultanî olarak görec yapan Sâhib Efendi, 19 Rebiülevvel 1143’te “imâm-ı evvel” olarak görevlendirilmiş (Aydiner, 2007: 34); çok geçmeden 20 Zilkade 1143’te İstanbul kadısı olarak atanmıştır (Aydiner, 2007: 85). Bu hızlı yükselişte hiç şüphesiz, isteği üzerine tamamlayıp I. Mahmud’a takdim ettiği (Özcan, 2007: 289) “Tercüme-i mukaddime-i İbni Haldun” adlı eserinin önemli bir etkisi olmuştur. Sâhib Efendi, I. Mahmud Dönemi’nde Şeyhülislamlığa kadar yükselmiştir.

2.2.2.2.67. Emnî (ö.1161’den sonra)¹⁴⁴

Emnî, yeni yılını tebrik için I. Mahmud’a 10 beyitlik tarihli bir kıta sunmuştur (OA.TSMA.e. 364.41).

2.2.2.2.68. Hasbî (ö.1162’den sonra)¹⁴⁵

Hasbî Efendi, I. Mahmud’a yaptırdığı gemi için bir tarihli kıta (OA.TSMA.e. 365.7) ve inşa ettiği saray için bir tarihli kaside (OA.TSMA.e. 365.25) sunmuştur.

2.2.2.2.69. Hulûsî Efendi (ö.1164’ten sonra)

Hulûsî, yeni yılını tebrik için I. Mahmud’a 5 beyitlik tarihli bir kıta (OA.TSMA.e. 365.55) sunmuştur

¹⁴⁴ “Emnî” mahlaslı bu şairin “Emnî Mehmed Bey” olma ihtimali yüksektir. Emnî Mehmed Bey’in ölüm tarihi hakkında kaynaklarda ihtilaf görülmektedir ancak 10 Şevval 1161’de Yeniçeri Kâtipliğine atandığı bilindiğine göre (İzzî, 2019: 610) 1161’den sonra öldüğü söylenebilir. Bu bilgiden hareketle yukarıda sözü edilen 1161 tarihli kıtanın da Emnî Mehmed Bey’e ait olduğu düşünülebilir. Emnî Mehmed Bey, I. Mahmud Dönemi’nde Rusya’ya elçi olarak gönderilecek kadar yükselmiş bir bürokrattır (Râmiz, 1994: 17-18).

¹⁴⁵ Tezkirelerde bu dönemde yaşamış “Hasbî” mahlaslı bir şaire rastlanmamıştır. Bu şairin Enderun’da yetişmiş şairlerden olduğu düşünülebilir.

2.2.2.2.70. Kırımlı Mustafa Rahmî (ö.1165)

Rahmî, I. Mahmud'a bir kaside, murabba formunda bir sıhhatname ve yirmi bir tarih kıtası sunmuştur. I. Mahmud'a sunduğu ilk şiir, cülusu vesilesiyle kaleme aldığı 9 beyitlik tarih kıtasıdır (OA.TSMA.e 365.62).¹⁴⁶

Rahmî'nin sunduğu şiirlerden biri, padişahın 24 Rebiülevvel 1145'te tersaneyi ziyareti ve denize kalyon indirilmesi vesilesiyle kaleme alınmış ve doğrudan padişaha sunulmuştur. Rahmî Ağa'nın bu imkânı yakalaması, o sıralarda Tersane-i Amire'de çalışıyor olmasına bağlanabilir. I. Mahmud, bu tarih kıtası için Rahmî'yi yirmi altın vererek ödüllendirmiştir. İlgili inam kaydı şu şekildedir:

“Yirmi dördünde Tersâne-i Âmireye teşrif-i hümayûn buyurulup deryâya kalyon indikde silahdâr aga ma'rîfetiyle ihsân-ı hümayûn buurulup verilen zer-i mahbûb: - Târih veren şâ'ir Rahmî'ye: 20” [24 Rebiülevvel 1145] (OA.TSMA.d. 2376.3)

Rahmî, 4 Cemaziyelahir 1146'da, terfi ettirilerek 600 kuruş yıllık ücretle Tersane-i Amire Mahzen Başkâtipliğine getirilmiştir. Bu görevi 12 yıl kesintisiz olarak devam etmiş, kaza nedeniyle Tersane'de çıkan bir yangın nedeniyle 21 Safer 1158'de azledilmiştir. On ay süren mazuliyet döneminden sonra yazdığı arzuhal üzerine 18 Zilkade 1158'de yine aynı göreve getirilmiştir (OA.AE.SMHD.I 226.18004). Bu göreve getirildikten beş ay sonra İran'a gönderilen elçi heyetinde vakanüvis olarak görevlendirilmiştir (İzzî, 2019: 263). İran'a gönderilen elçi heyetlerinde bir şair bulunmasına dikkat edilirdi. I. Mahmud'un bu elçi heyetine Rahmî'yi katması, şaire bakışını göstermesi bakımından önemlidir.

Rahmî, Tophane'de yaptırdığı çeşme için I. Mahmud'a bir tarih kıtası sunmuş, beğenilen şiir çeşmenin kitabesine yazdırılmıştır:

Teşnegâna Rahmîyâ târihin işrâb eyledim

Sa'y edip Sultân Mahmûd etdi icrâ zemzemi (Tanışık, 1945: 105)

¹⁴⁶ Bu şiire, Rahmî Divanı'nda rastlanmamıştır.

2.2.2.2.71. Vâsık Mehmed Emîn Efendi (ö.1165)

III. Ahmed Dönemi'nde hareket-i dâhil rütbesiyle müderris olarak görev yaptığı bilinen Vâsık, I. Mahmud'a biri Belgrat'ın fethi, diğeri kütüphane yaptırması vesilesiyle iki tarih sunmuştur (Gülbüz, 2005: 105-107, 123).

Vâsık'ın müderrislikten kadılığa geçişinin I. Mahmud Dönemi'ne rastladığı söylenebilir. Vâsık, sırasıyla Halep¹⁴⁷, Şam ve Mekke kadılıklarında bulunmuştur (Gülbüz, 2005: 4).¹⁴⁸

2.2.2.2.72. Hamdî Osman Efendi (ö.1165'ten sonra)¹⁴⁹

Bir müddet I. Mahmud'un sır kâtipliğini yapan Hamdî Efendi'nin I. Mahmud'a sunduğu ilk şiir cülusu vesilesiyledir (Aynur, 2020: 784-875). İkinci şiir ise 1165'te "Ziver-i Bahri" adlı geminin yapımı üzerine sunduğu 14 beyitlik tarihli bir kasidedir. Denizcilik terimlerini kullandığı bu kasidesinde I. Mahmud'un himayesini şu sözlerle dile getirmiştir:

İntisâbım var iken ben de himâye isterem

Bahr-i lutfun tentesinde sintine çekdim müdâm

Necm-i bahtımdır efendim lutfun inkâr eylemem

Kıl kusûrum var ise 'afv keremle şâd-kâm (OA.TSMA.e. 364.49)

¹⁴⁷ Vâsık'ın Halep'te görev yaptığı Halep Valisi Yakup Paşa'ya ve Halep Muhassılı Hamza Ağa'ya yazdığı şiirlerden anlaşılmaktadır. Yakup Paşa 1153 ve 1154'te Halep Valisi olarak görev yapmıştır (OA.AE.SMHD.I.93.6435, OA.C.ML.608.25081). Hamza Ağa ise 1154'te Halep muhassılı olarak görevlendirilmiştir (OA.AE.SMHD.I. 228.18205). Dolayısıyla Vâsık'ın 1154'te Halep Kadısı olduğunu söylemek mümkündür.

¹⁴⁸ Vâsık'ın Halep kadılığını Şam ve Mekke kadılıkları arasında gösterilmesi yanlıştır (Gülbüz, 2005: 5). Bunun sebepleri şu şekilde sıralanabilir: Şam kadılığının ilmiye silsilesindeki yeri Halep'ten üstündür. İkincisi Vâsık'a Mekke Kadılığının tevcih edildiği belgede "... Sabıka Şam Kadısı Yusufzade Mehmed Emin ..." ifadesinden Mekke kadılığından bir önceki görevinin Şam Kadılığı olduğu anlaşıyor (OA. C.ADL. 86.5172).

¹⁴⁹ "Hamdî" mahlaslı bu şairin, sunduğu kasidede yer alan imzasından adının "Osman" olduğu ve daha önce sır kâtipliği görevinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Cülusu vesilesiyle sunulan şiir, "Câbi Remzizâde Ahmed Hamdi Efendi'ye ait olabileceği (Aynur, 2021: 784) belirtilmişse de 1165'te sunulan şiir de dikkate alındığında her iki şiirin de Sabık Sır Kâtibi Hamdî Osman Efendi'ye ait olduğu düşünülebilir.

2.2.2.2.73. Şeyhülislam Es'ad Efendi (ö.1166)

I. Mahmud'un cülusu esnasına Selanik Kadılığında bulunan Es'ad Efendi, I. Mahmud Dönemi'nde 1145'de "Medine payesi" ile ödüllendirilmiştir. Bunda 1145'te tamamladığı "Lehçetü'l-lugat" adlı eserini I. Mahmud'a sunmasının (Doğan, 1997: 17-20) etkisi olduğunu söylemek yanlış olmaz, nitekim Subhî bu atamanın "sezâ-vâr-ı iltifât-ı şehriyâr-ı müstakıkk-nüvâz" olması sayesinde olduğunu bildirmektedir (Aydiner, 2007: 198). Es'ad Efendi, 1147'de İstanbul payesi ile Mekke Kadılığına atanmış; 1151'de "Anadolu payesi" ile ordu kadılığında bulunmuş, 1156 ve 1159'da iki defa Rumeli Kazaskerliğine getirildikten sonra 1161'de şeyhülislam olmuştur (Doğan, 1997: 10-12). Hızlı yükselişinde ağabeyi İshak Efendi'nin etkisi bulunduğu kadar I. Mahmud'un himayesi olduğu da muhakkaktır.

Es'ad Efendi, I. Mahmud'a 3 kaside¹⁵⁰ ve 9 tarih ve "Risâle el-Nasriye" adlı eserini sunmuştur (Doğan, 1997: 28; 126-161).

2.2.2.2.74. Şeyhzade Sadık Yahya Efendi (ö.1166'da sağ)

1143'te orta dereceli bir medresede müderris olan Sadık Efendi, cülusu vesilesiyle I. Mahmud'a bir kıta ve iki müfred sunmuştur (Aynur vd, 2020: 824-825). I. Mahmud Dönemi'nde medrese silsilesini tamamlayan Sadık Efendi, 1150'de Edirne Kadılığına getirilmiştir.

Sadık Efendi, Divanı'nı erken dönemde tertip ettiğinden I. Mahmud'a sunduğu şiirler sınırlıdır. Topkapı Sarayı Arşivi'nde "Sadık" mahlaslı dört şiir bulunmaktadır. İki kaside, biri gazel ve diğeri ise kıta formunda yazılmış bu şiirler, I. Mahmud'un 1164, 1165 ve 1166 yıllarını tebrik, 1166'da Eyüp Türbesini ziyareti için düşürülmüş tarihlerdir (OA.TSMAe. 364.42, 364.61, 365.15, 365.59).

I. Mahmud, 15 Rebiülevvel 1166'da Sadık Yahya Efendi'yi Medine Kadılığına atayarak şairin uzun süren mazuliyet dönemine son vermiştir (OA.C.ADL. 87.5220).¹⁵¹

¹⁵⁰ Daha önce Damat İbrahim Paşa'ya sunulan kasidelerden biri üzerinde değişiklikler yapılarak I. Mahmud'a sunulmuştur. Divan'ın tenkitli metninden Damat İbrahim Paşa'ya sunulduğu anlaşılan bu şiirin (Doğan, 1997: 68-73) değiştirilerek I. Mahmud'a sunulmuş hâli OA.TSMA.e. 366.7 numaralı arşiv belgesindedir.

¹⁵¹ Râmiz Efendi'nin şairin 1165'te Mekke Kadılığında iken öldüğünü belirtmesi yanlıştır.

2.2.2.2.75. Edîb (ö.1166'dan sonra)¹⁵²

Edîb'in I. Mahmud'a 1164 ve 1166 yıllarını kutlamak için tarihli iki kıta sunmuştur (OA.TSMA. e 365.31, OA.TSMA.e 365.55).

2.2.2.2.76. Selâmî (ö.1166'dan sonra)

Selâmî, 1159 – 1166 tarihleri arasında I. Mahmud'a dört şiir sunmuştur (OA.TSMA.e. 364.58, OA.TSMA.e. 365.36, OA.TSMA.e. 365.39, OA.TSMA.e. 365.52).

2.2.2.2.77. Azmî Salih Efendi (ö.1167)

Azmî Efendi, yeni yılını tebrik etmek için I. Mahmud'a tarihli bir kaside sunmuştur (OA.TSMA.e. 364.36).

2.2.2.2.78. Akovalızade Hâtem (ö.1168)

I. Mahmud'un saltanatı boyunca Yenişehir-i Fener'de irşat faaliyetlerinde bulunan Akovalızade Hâtem (Varışoğlu, 1997: 5), I. Mahmud'a altı kaside sunmuştur (Varışoğlu, 1997: 215-235). Bunların birinde I. Mahmud'dan gördüğü ihsanları şu sözlerle dile getirmiştir:

Eger çi Hâtem-i zâr eski dil-figârdır

Yeni yeni ana eltâfun olmada erzan

Keremlerünle beni pîrlikde tâzeledün

Hilâl-i 'îd gibi eyledün müşâr benân (Varışoğlu, 1997: 229)

¹⁵² Şiirlerinden söz edilen Edîb'i "Edib" mahlaslı şairlerden ayıran herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

2.2.2.2.79. Rûhî Efendi (ö.1168)¹⁵³

Üsküdarlı Rûhî Efendi'nin cülusunu tebrik vesilesiyle I. Mahmud'a sunduğu iki tarihi vardır (Râmiz, 1994: 141). Bunlardan biri on dokuz beyitlik bir kıtadır, bu şiirin tarih beyiti şudur:

Bu resme yazdı târîh-i cülûs-ı es'adın Rûhî
Mübârek bâd tâc-ı dâver-i Sultân Mahmûd'ı (OA.TSMA.e. 366.11)

2.2.2.2.80. Mukîm (ö.1168'den sonra)

Mukîm, yeni yılını tebrik vesilesiyle I. Mahmud'a iki tarihli kaside sunmuştur (OA.TSMA.e. 365.56; OA.TSMA.e. 366.9).

2.2.2.2.81. Şâkir Ahmed Bey (ö.1168'den sonra)

Enderun şairlerinden Şâkir Ahmed Bey, I. Mahmud'a kaside formunda bir sıhhatname (Şâkir: 1b) ve iki tarih kıtası (Şâkir: 6b, 6b-7a) sunmuştur.

2.2.2.2.82. Tâlib (ö.?)¹⁵⁴

Tâlib'in kimliği hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. I. Mahmud'a 1166, 1167, 1168 yıllarını tebrik için sunduğu üç şiir bulunan Tâlib, başka bir şiirinde ise I. Mahmud tarafından yaptırılan üç ambarlı gemi için tarih düşürmüştür (OA.TSMA.e. 364.56.1, 365.37.1, 365.54.1, 365.58.1).

2.2.2.2.83. Hâkî Mehmed Efendi (ö.1172)

Hacegân-ı divandan Hâkî Mehmed Efendi'nin I. Mahmud'a sunduğu üç şiiri vardır. İlk şiiri, cülusu vesilesiyle sunulmuş tarihli bir kasidedir (Aynur vd, 2020: 783-784). Bu kasidesinde I. Mahmud'a mülazım olma isteğini iletmiştir:

¹⁵³ Bu dönemde yaşayıp tezkirelerde geçen "Rûhî" mahlaslı iki şair daha vardır. Bunlar Rûhî Mustafa Efendi ve Rûhî Şuayb Efendi'dir (Râmiz, 1994: 141-142).

¹⁵⁴ Bu dönemde yaşayıp tezkirelerde adı anılmış "Tâlib" mahlaslı tek şair, Tâlib Abdullah Efendi'dir ancak bu maddede sözü edilen "Tâlib" mahlaslı şairin şiirleri Topkapı Sarayı Arşivi'nden elde edilmiştir. Bu nedenle bu şairin Enderun şairlerinden biri olma ihtimali gözden uzak tutulmamalıdır.

Kamuya cûd u lutfun erdi ser-tâ-pâ bu ‘âlemde
N’olur Hâki kulun ahvâline lutf eylesen şâha

Kerem-kâra mülâzım eylesen lutfunla bu benden
Olur mu katre-i nâ-çîzden kem hirmen-i deryâ (Aynur vd, 2020: 784)

Hâkî’nin sunduğu diğer şiirler 1161’de “Defterhane” binasının yapımı (Râmiz, 1994: 89) ve 1163’te denize kalyon indirilmesi münasebetiyledir:

Hâkiyâ sayd u şikâr itmek içün deryâda
İndi kalyon denize kuş gibi mâşâ’allâh (OA.TSMA.e. 364.67)

2.2.2.2.84. Çelebizâde İsmail Âsım Efendi (ö.1173)

Âsım Efendi, I. Mahmud’a cülûsu için sekiz beyitlik bir (Öztek, 2010: 191-191), Niş’in fethi için ise beş ve on beyitlik iki tarih kıtası (Öztek, 2010: 198-200) sunmuştur. Âsım Efendi, I. Mahmud Dönemi’nde sırasıyla Yenişehir, Bursa ve İstanbul kadılıklarında bulunmuştur (Öztek, 2010: 4-5).

2.2.2.2.85. Vesîm Abbas Efendi (ö.1173)

Vesîm Efendi, I. Mahmud’a hâbname tarzında bir kaside sunmuş ve padişâhın yardımını talep etmiştir (Tuğluk, 2007: 482-494).

2.2.2.2.86. Hıfzî Mehmed Ağa (ö.1173)

Hıfzî Mehmed Ağa, Enderun şairlerindendir. Cülûsunu 7 beyitlik bir tarih kıtası (OA.TSMA.e. 365.4) sunarak kutladığı I. Mahmud’a yine tahta çıkışıyla ilgili 39 beyitlik bir kaside (OA. TSMA.e. 365.41) sunmuştur.

Hıfzî Enderun’da, Kiler odasında görevliyken 29 Zilkade 1143’te I. Mahmud’a yeni yılını kutlayan bir tarih kıtası sunmuş ve I. Mahmud tarafından 5 altın caize ile ödüllendirilmiştir. İlgili inam kaydı şu şekildedir:

“Yirmi dokuzunda İncili Köşke teşrif-i hümayûn buyruldukda (...) Kilerden Hıfzî (...) kaside virdikde beş altın ihsan-ı hümayûn buyrulmagın (...)” [29 Zilhicce 1143] (OA.TSMA.d. 2374.12)

Hıfzî, sır kâtibi yamağı iken 17 Cemaziyelahir 1144'te I. Mahmud'a “zerrin” redifli bir kaside (OA.TSMA.e 365.30) sunmuş ve 8 altın caize almıştır. İlgili inam kaydı şu şekildedir:

On yedisinde (...) sır kâtibi yamağı kulları zerrin kasidesi virdikde ihsân-ı hümayûn buyrulup silahtar ağa kulları ma'rifetiyle virilen zer-i mahbub: 8 aded” [17 Cemaziyelahir 1144] (OA.TSMA.d. 2375.6)

Hane-i Hassaya yükselen Hıfzî, Recep 1146'da (OA.TSMA.d. 2377.8) gümrük kitabetiyle (Râmiz, 1994: 80) çerağ edilmiştir.¹⁵⁵

Hıfzî'nin görevi münasebetiyle I. Mahmud'un yakınında bulunduğunu söylemek yanlış olmaz. “Çerağân” redifli kasidesinden (OA. TSMA.e 366.11) zaman zaman I. Mahmud'un düzenlediği eğlencelerde yer aldığı da söylenebilir.

2.2.2.2.87. Abdürrezzâk Nevres Efendi (ö.1175)

I. Mahmud'un himaye ettiği şairlerden biri de Nevres'tir. Hekimoğlu Ali Paşa'nın himayesinde İstanbul'a gelen, bir müddet yanında kâtiplik yapan ve yine onun yardımıyla müderrisliğe geçen Nevres, henüz 1147'de atandığı hariç rütbeli medreselerden birinde olduğu sırada I. Mahmud'a sunduğu bir kasidesinde,

N'eyleyem **hâricde** ancak bu kadar mümkün olur

Tab'ımın tahsîn yine bu mertebe cevânına (Akkaya, 1994: 223)

sözleriyle daha yüksek rütbeli görevlere atanma isteğini dile getirmiştir. Nevres'in hangi medreselerde ve hangi rütbelerle görev yaptığına ilişkin bilgi yoktur ancak

¹⁵⁵ Bu kısımda Hıfzî Mehmed'in biyografisine birtakım katkılarda bulunulmuştur. Görüldüğü üzere 1146'da çerağ edilmiş ve bu tarihten itibaren I. Mahmud'un yakınında bulunma imtiyazını kaybetmiştir ancak Sarıcaoğlu, Hıfzî'nin sır kâtipliği görevini 1151'de Salahi'ye devrettiğini kaydeder (Sarıcaoğlu, 2008: 278-281). Bu beş yıllık dönemde Hıfzî Mehmed Ağa'nın dışında başka bir “Hıfzî”nin bulunması muhtemeldir.

1154'te Bosna kadılığına atandığı bilinmektedir. Bosna Kadılığı devriye mevleviyetlerinden biri idi. Bu kadılıklara dâhil ve hariç rütbeli medreselerde görev yapan müderrislerden atama yapıldı. Buradan hareketle Nevres'in ibtida-i hariç rütbesiyle başladığı medrese silsilesinde 1154'e kadar hareket-i hariç, ibtida-i dâhil ve hareket-i dâhil rütbelerine ulaştığı söylenebilir.

Bosna Kadılığından 1155'te örfi süresi dolunca azledilen Nevres, 1160'ta Tokat Kadılığına atanana kadar İstanbul'da kalmıştır. Bu süreçte I. Mahmud'a sunduğu 20 tarih kıtası vardır. Bunlardan I. Mahmud tarafından Rumeli Hisarı yakınlarında 1159'da yaptırılan cami için düşürdüğü tarih caminin kitabesine yazılmıştır (İzzî, 2019: 189). Bunun dışında Cemaziyelahir 1159'da yenilenen "Mahzen-i Çûb" ile Beykoz'da yaptırılan "Hümâyûnâbâd" ve çeşme için düşürdüğü tarihler de bu eserlerin kitabelerine yazılmıştır (İzzî, 2019: 222, 225).

Tokat Kadılığından 1161 ortalarında ayrılan Nevres bir müddet sonra Filibe Kadılığına getirilmiştir. Bir kasidesinde görevinde yükselişinin I. Mahmud'un sayesinde olduğunu söyler:

'Ale'l-husûs benim gibi bir za'ife senin
Hisâb olunmaz eger lutfunı beyân itsem

Bu âna dek bu kadar kesb-i rütbe-i sûrî
'Înâyetinledir ey dâver-i huçeste-şiyem (Akkaya, 1994: 227)

Şairliğini övdüğü bu şiirinde, şiirlerinin I. Mahmud tarafından beğenildiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Ben itmeyim ya kim itsün bu lâf u da'vâyı
Ki şi'rimi tuta makbul o dâver-i a'zam (Akkaya, 1994: 225)

Bir kasidesinden anlaşıldığı kadarıyla Nevres, I. Mahmud'un düzenlediği çerağanlardan birinin davetlisi olmuştur:

Husûsan bu çerâgânı görünce itdi der-çîde

Felek üşküfehâ-yı şeb-küşâ-yı necm-i seyyârı

Temâşâ eylesün nûr-ı çerâgân-ı hümâyûnı

Temâşâ itmeyen nûr-ı tecellîgâg-ı dîdârı (Akkaya, 1994: 229)

Nevres, Filibe Kadılığından azledildikten sonra I. Mahmud'un bir fermanıyla birkaç ay Edirne'de ikamet etmek zorunda kalmış, sonrasında yine I. Mahmud'un fermanıyla Resmo'ya sürgün edilmiştir. Sürgün yeri, III. Osman'ın tahta çıkışıyla Bursa'ya çevrilmiş, affedilerek İstanbul'a dönüşü ise III. Mustafa Dönemi'nde gerçekleşmiştir (Akkaya, 1994: 30-34).

2.2.2.2.88. Nebzî (ö.1176'dan sonra)

Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan Nebzî, I. Mahmud'a birçok şiir sunmuştur. Bunlardan birinde uzun uzun cömertliğini övdüğü I. Mahmud'dan şu sözlerle yardım ister:

Havâda murga ihsânın ider hem hûta deryâda

Eser lütfun nesîmi seyyidâ her demde her câda

N'ola bir nebzecik lütfun görürse Nebzî üftâde

Yazıkdır ol garibi fakr u fâka viridi ber-bâda

Gelüpdür hâk-i pâya âteşin teskin için vir mâ (Okumuş, 2007: 212)

2.2.2.2.89. Koca Râgıb Paşa (ö.1176)

I. Mahmud Dönemi'nde Reisülküttaplığa kadar yükseldikten sonra çeşitli valiliklerde bulunan Koca Ragıp Paşa (Afyoncu, 2007: 18-20), I. Mahmud'a 21 beyitlik bir mesnevi sunmuştur. (Demirbağ, 1999: 159-161)

2.2.2.2.90. Subhîzâde Abdullah Bey (ö.1177)

Subhîzade Feyzullah Efendi'nin oğlu olan Abdullah Bey, I. Mahmud'a altı tarihli kıta ve bir gazel sunmuştur (Yalap, 2007: 33-43, 59-60).

2.2.2.2.91. Nakşî Mustafa Ağa (ö.1178)

Seyyid Abdullah Paşa'nın müezzini iken 1161'de Enderun'un kiler bölümüne alınan Nakşî Mustafa Ağa, I. Mahmud'un iltifatına mazhar olmuş şairler arasındadır. Aşağıdaki beyitlerinde bunu vurgulamıştır:

Oldum ol kadar lutf-ı firâvânına mazhar
Şükrini edâ etme degül bu dil-i şeyda

Bir vech ile takrîr edemem ebr-i sahâsın
Kandurdı beni Nîl-i 'atâsıyla müdâmâ (Açıkgöz, 2016: 107)

Nakd-i ihlâsum nice sarf etmeyem evsâfına
Kim bana dâ'im ider ihsân ihsân üstine (Açıkgöz, 2016: 109)

Nakşî, birçok ihsanına mazhar olduğu I. Mahmud'un ölümü üzerine 49 beyitlik bir mersiye kaleme almıştır:

Nice kan aglamayam hâtıra etdükçe hutûr
Ki anın lutfi bana mâye-i 'izzet geldi (Açıkgöz, 2016: 205)

2.2.2.2.92. Mühürdâr Hacı Abdî (ö.1178)

I. Mahmud Dönemi'nde uzun süre tezkire-i evvel olarak görev yapan (İzzî, 2019: 475, 674, 955) Hacı Abdî Efendi, I. Mahmud'un genişlettiği sarayı için bir tarih kıtası¹⁵⁶ yazmıştır. Bu kıta sarayın kitabesine yazılmıştır (İzzî, 2019: 674-676).¹⁵⁷

¹⁵⁶ Bu kıta Subhîzâde Abdullah Divanı'nda da yer almaktadır (Yalap, 2007: 36-39). İzzî, bu tarihin tezkire-i evvel olan El-hâc Abdî'ye ait olduğunu belirtir (İzzî, 2019: 674). Burada İzzî'nin verdiği bilgi doğru kabul edildi.

¹⁵⁷ Bu şiir OA.TSMA.e. 366.5 kodlu arşiv belgesinde yer almaktadır. Bunların dışında Topkapı Sarayı Arşivinde "Abdî" mahlaslı aynı konuda biri kıta, biri kaside olmak üzere tarihli iki şiir (OA.TSMA.e. 365.33, 34; 366-5) daha bulunmaktadır. 1164 ve 1166 tarihli bu şiirlerin o sıralarda tezkire-i evvellik gibi önemli bir görevde bulunan Hacı Abdî Efendi'ye ait olduğu düşünülebilir.

2.2.2.2.93. Vâsıkzâde Re’fet Mehmed Azîz Efendi (ö.1179)

I. Mahmud Dönemi müderrislerinden olan Re’fet, henüz ibtidâ-i hâriç rütbeli bir medresedeyken divanını tertip etmiştir. Divanını tertip ettikten sonra Beşir Ağa’ya bir kaside sunarak I. Mahmud’a takdim etmesini talep eder. Anlaşıldığı kadarıyla bu talebi kabul olmuş ve divanı I. Mahmud’a arz edilmiştir. Bu esnada Sultan Mahmud övgüsünde bir de mesnevi kaleme alan Re’fet, I. Mahmud’a Şeyhülislam Es’ad Efendi’nin himmetiyle ibtidâ-i hâriç rütbeli bir medreseye atandığını hatırlattıktan sonra I. Mahmud’dan maaşlı bir iş talep etmiştir:

Sana ey Re’fet-i ihlâs-eser

Söyle maksûdunu derlerse eger

Ede gör matlab-ı i’lânı ‘ayân

Bir ma’îşet itdüğün eyle beyân (Kardaş, 2008: 114)

2.2.2.2.94. Rıf’ât (ö.1179’dan sonra)

Enderun şairlerinden olan Rıf’ât, I. Mahmud Dönemi’nde kahvecibaşılığa kadar yükselmiş bir şairdir (Bozaslan, 2012: 2544). 1162 – 1168 yılları arasında I. Mahmud’a sunduğu ikisi kaside olmak üzere tarihli beş şiiri vardır (OA.TSMA.e. 364.43, OA.TSMA.e. 365.14, OA.TSMA.e. 365.27, OA.TSMA.e. 365.57, OA.TSMA.e. 365.68).

2.2.2.2.95. Enîs Numan Efendi (ö.1180)

Divan kâtipleri arasında yer alan Enîs Numan Efendi, 1165’te yapımı tamamlanan “Ziver-i Bahrî” adlı gemi için bir tarih düşürmüştür:

Bahr-i cûd-ı Cem-kudrete sürdi yüzünü

Süzilüp Ziver-i Bahrî yeme mânend-i ‘ukâb (Râmiz, 1994: 21-22)

2.2.2.2.96. Hanîf Osman Efendi (ö.1180)

Hanîf Osman Efendi, Enderun'da yetişmiş ve Darüssaade Ağası Yazıcılığına¹⁵⁸ kadar yükselmiştir (Aksu, 2019: 17-18). I. Mahmud'a 9 kaside, 15 kıta, 2 terkib-i bend, 2 müseddes, 5 rubai ve 1 mesnevi sunmuştur. Sunduğu müseddeslerinden biri, I. Mahmud'un düzenlediği bir çerağanda bulunduğunu göstermektedir:

Ne gûne tertîb itdi gör kim bu çerâgânı

Ne görmüş ne işitmiş mislini hiç âdem oğlanı (Aksu, 2019: 98)

Bir başka müseddesinde ise aldığı bir görevden ötürü duyduğu mutluluğu şu sözleriyle yansıtmıştır:

Mensûb-ı gedâyân-ı Rasûl-i sakaleynim ben

Hizmetver-i sükkân-ı Harîm-i Hameynim (Aksu, 2019: 111-114)¹⁵⁹

Bir kasidesinden alınan aşağıdaki beyitten ise I. Mahmud'un lütuflarına mazhar olduğu anlaşılmaktadır:

Hanîf-i bende-i dîrîne-i du'â-perdâz

Nice sitâyîş-i cûdunla bezl-i cân etmez

Kim oldu 'âtıfet-i hüsrevâneye şâmil

Nice o medhini vâbeste-i zamân etmez (Aksu, 2019: 95)

¹⁵⁸ Nüzhet Efendi'nin "Osmân Efendi Darü's-Sa'ade Agasına Kâtip oldukda Keşide-i Silk-i Tahrîr Olunan Târîhdir" başlıklı şu tarihi Hanîf Osman Efendi ile ilgili olmalıdır:

Geldi târihi dehân-ı dâ'î-i ihlâsdan

Oldı 'izz ü yümn ile Osmân Efendi kâm-yâb (1162) (Çabukel, 2003: 209)

¹⁵⁹ Bu şiirin başlığı Divan nüshalarının birinde "Müseddes Berây-ı Teşekkür-i Me'mûriyet" biçimindedir. Teşekkür edilen bu görev, Darüssaade Ağası Yazıcılığı olabileceği gibi, 1163'te Darüsaade Ağası Yazıcılığında bulunduğu sırada memur edildiği Ravza-i mutahharanın örtüsünün değiştirilmesi görevi de olabilir (İzzî, 2019: 744-745).

2.2.2.2.97. Lâzikîzâde Nâfîz Feyzullah Efendi (ö.1181)

I. Mahmud tahta çıktığında henüz müderris olan Nâfîz Efendi, cülusuna tarih düşürdüğü 148 beyitlik mesnevisinde I. Mahmud'un yardımını talep etmiştir:

Kıldım ilhâm-ı Hudâyile bunu vird-i zebân
Ey şehenşâh-ı cihân bendene ihsân eyle

Nâfize kıl kerem ey şâh-ı cihân baht-ı 'atâ
Ey şehenşâh-ı cihân bendene ihsân eyle (Demir, 2008: 266)

Nâfîz Efendi, I. Mahmud Dönemi'nde, 1144'te Tebriz, 1146'da Filibe, 1153'te Diyarbakır, daha sonra Edirne, 1164'te ise Mekke kadılığına getirilmiştir (Demir, 2008: 16).

2.2.2.2.98. Haşmet Mehmed Efendi (ö.1182)

Haşmet Mehmed Efendi, babası gibi ilmiye sınıfından bir şairdir. I. Mahmud'a sunduğu bir kasidesinde ilmiye silsilesinin ilk basamağı olan hariç rütbeli bir medreseye atanma isteğini dile getirmiştir:

Böyle mi nâdire-perdâz olurdu tab'ım
Olmasa dilde gam-ı rütbe-i hâric müdgam

İ'tibâr eyle bana şâir-i mu'ciz-gûyem
Devletinde olayım ben de efendim mükrem (Aksoyak, 2018: 43)

Bu talebini Şeyhülislam Seyyid Mustafa Efendi ve Sadrazam Seyyid Abdullah Paşa'ya da sunan Haşmet, silsilesine I. Mahmud Dönemi'nde girmiş ve "sahn" rütbeli medreselerden birine kadar yükselmiştir.

1167'de üç anbarlı kalyonun inşası üzerine kaleme aldığı tarihli kasidesi I. Mahmud tarafından beğenilmiş ve "avâtıf-ı müteradifetü's-sürûr-ı şehen-şâhâne" ile ödüllendirilmiştir (Aksoyak, 2018: 109).

III. Mustafa Dönemi'nde keskin dili nedeniyle 1172'de ev hapsinde tutulan, 1176'da ise sürgüne gönderilen Haşmet'in I. Mahmud'la kurduğu ilişkide bir sıkıntı olmadığı anlaşılmaktadır.

2.2.2.2.99. Ahmed Bahaeddin Münîr Efendi (ö.1183)

Galatasaray'da Mehmed Râsim Efendi'den icazet alıp Topkapı Sarayı'na alınan Münîr'in (Koç, 2014: 82) I. Mahmud'a sunduğu dört şiir vardır. 1166 ve 1167 tarihli bu şiirlerde I. Mahmud'un yaptırdığı saray ve kayık, Eyüp'ü ziyaret etmesi ve yeni yıl tebriki vesilesiyledir (OA.TSMA.e. 364.48, 364.52, 365.16, 366.1). I. Mahmud, Münîr'i "hilafet-i ganem" görevi ile çerağ etmiştir (Koç, 2014: 82).

2.2.2.2.100. Seyyid Mehmed Hâkim Efendi (ö.1184)

Hâkim Efendi, bir süre bulunduğu Mısır'dan döndükten sonra I. Mahmud Dönemi'nde Sadrazam Mektupçuluğu halifeleri arasına katılmış (Poyraz, 2008: 13) ve 11 Rebiülevvel 1155'te Hekimoğlu Ali Paşa'nın himayesiyle¹⁶⁰ Tersane-i Amire Vekâlet-i Riyasetine getirilmiştir. Bu görevinden 27 Şaban 1155'te mazul olan Hâkim Efendi, 1161 ve 1162 senesinde atıye verilerek ödüllendirilmiş, 1166'da vakanüvisliğe getirilmiş ve Haslar Mukataacılığı ile görevlendirilmiştir (Afyoncu, 1999: 111). "Gârik-i lutf-ı firâvân"ı olduğu I. Mahmud'a iki kaside (Poyraz, 2008: 341-356) sunmuştur.

2.2.2.2.101. Çeşmizâde Mustafa Reşîd Efendi (ö.1184)

Dönemin müderrislerinden olan Çeşmizade Mustafa Reşîd, I. Mahmud'a üç kıta sunmuştur (Uluocak, 1998: 248-249, 257, 277).

¹⁶⁰ Üçüncü defa sadrazamlığa getirildiğinde Hekimoğlu Ali Paşa'ya sunduğu tarihli bir kıtasında ikinci sadrazamlığı sırasında gerçekleşen bu duruma şöyle atıfta bulunur:

Çerâğ itdi hakîri def'a-i sânde lutfından

Dahi bi'l-fi'l mansıbla rû'ûsum etledi i'tâ (Poyraz, 2008: 372)

2.2.2.2.102. Seyyid Feyzî (ö.1185)

Bursa vaizi Hasan Efendi'nin oğlu olan Seyyid Feyzî, I. Mahmud'un cülusu vesilesiyle bir tarih kıtası kaleme almıştır (Aynur vd, 2020: 781-782).

2.2.2.2.103. Ni'met Nimetullah Efendi (ö.1186)

Tarih düşürmedeki başarısıyla dönemin öne çıkan şairlerinden olan Ni'met Efendi, 1143'te I. Mahmud'un cülusu üzerine bir tarih (Alkan, 2011: 181) düşürmüştür. Aynı sene müderrisliğe getirilmesinde bu şiirin etkisi olduğu düşünülebilir. Damatzade Ahmed Efendi'nin şeyhülislamlığı sırasında müderrislikten uzaklaştırılmışsa da daha sonra geri dönmüştür. Silsilesinde hızlı bir şekilde ilerleyen Ni'met, I. Mahmud'un 24 yıllık saltanatında çeşitli mahkemelerde naiplik görevinde bulunmuş, Evkaf-ı Hameyn Müfettişliği yapmış, Süleymaniye müderrisliğine yükselerek medrese silsilesini tamamlamış ve 1 Recep 1167'de Galata kadılığına getirilmiştir (Alkan, 2011: 2).

I. Mahmud'a 5 kaside ve çoğu dönemin imar faaliyetleriyle ilgili 64 tarih sunmuştur. Bu şiirlerden bir kısmının¹⁶¹ inşa ettirdiği eserlerin kitabelerine

¹⁶¹ Kitabelere yazdırılan şiirlerinden tespit edilebilenler şunlardır:

Lüle-i hâmeden etdi cereyân bir târîh

Tarîh hakkâ k behin resm-i müferrih hammâm (1154 (KK, 2016: 309)

Kân-ı şevk oldu leb-i yemde bu kasr-ı cân-feza

Yümn ile is'â ede Sultân Mahmûd'a Hudâ (1160) (İzzî, 2019: 421)

Cây-ı nev dergeh-i şevk-âver-i Sultân Mahmûd

Bî-behâ kasr-ı Beşiktaş-ı Hümâyûn-âbâd (1161) (İzzî, 2019: 563)

Yazdı târîhini Ni'met dü-zebân-ı hâme

Oldu pâkîze-eser Câmî-i Sultân Mahmûd (1161) (İzzî, 2019: 563)

Vasfedip Ni'met zebân-ı hâme târîhin dedi

Çeşme-i Sultân Mahmûd melce-i mâû'l-hayât (İzzî, 2019: 108)

'İzzile Sultân Mahmûd-ı mücâhid bî-bedel

Yapdı hakkâ kim bu dergâh-ı mu'allâ-yı güzîn (1163) (İzzî, 2019: 732)

Hazâ'in-i bend-i cûdı yümn ile Sultân Mahmûd'un

Bu Seddi yapıdırub mecra-yı mâya virdi sermâye (1163) (Tanışık I, 1943: VIII)

Çeşme-i Sultân Mahmûd-ı hayât-efzâda gel

İç be-'aşk-ı Hacı Bektâş-ı Veli mâ-zemzemi (1163) (İzzî, 2019: 734)

Cûy-ı cûdun etdi bu şâdirvân-ı pâkden

Hân Mahmûd-ı mücâhid fî-sebilillâh sebîl (1163) (İzzî, 2019: 735)

Ebu'l-feth-i zemân Sultân Mahmûd-ı kerem-dâdın

Yapıldı bî-bedel lutfuyla dergâh-ı Cebe-hâne (1164) (İzzî, 2019: 851-852)

Çeşme-i Sultân Mahmûd-ı mekârim-kârdan

Aç du'âya destin iç âb-ı hayât-ı cân-fezâ (1164) (İzzî, 2019: 852)

Sezâ hayru'l-umûri evsât olsa bî-bedel târîh

Ki Orta Câmî'-i Sultân Mahmûd etdi nev-bünyâd (1164) (İzzî, 2019: 862)

yazılmasından I. Mahmud'un değer verdiği şairler arasında olduğu anlaşılmaktadır. Ni'met, Divan'ının dibacesinde kendinden önce gelen şairlerin hanedanı övmekle itibar bulduğuna değindikten sonra kendisinin de "ni'am-hurde-i hân-ı inâyeti" olduğu I. Mahmud'un övgüsünde bulunduğunu belirtir (Alkan, 2011: 125).

2.2.2.2.104. Nâzir İbrahim Efendi (ö.1188)

Nâzir İbrahim Efendi I. Mahmud'a iki tarih kıtası (Şengün, 2006: 955-956, 997-998) sunmuştur. Bunlar, I. Mahmud'un yaptırdığı "keşti" ve Adakale'nin fethi vesilesiyle kaleme alınmıştır.

2.2.2.2.105. Dâniş Süleyman Bey (ö.1189)

Annesinin III. Ahmed Dönemi'nde saraya sütanne olarak alınmasıyla Enderun'a giren Dâniş Süleyman Bey, burada peşkir ve miftah ağalıklarında bulunmuş (Birgören, 2004: 8) ve I. Mahmud tarafından mevkufatçılıkla çerağ edilmiştir.¹⁶² Kendisini I. Mahmud'un "terbiyet-kerde kulu" (Birgören, 2004: 101) olarak nitelendirmesinin nedeni de budur. Şiirlerinde zaman zaman I. Mahmud'dan gördüğü desteği dile getirmiştir:

Felekde ismi var bir cismi yok ma'nâ idi Dâniş

Şehenşâh-ı zamânın devletinde gördün 'ankâyı (Birgören, 2004: 182)

Câmi'-i pâk Sultân Mahmûd'a oldu Ni'met

Hayru'l-umûr-ı evsat târih-i tamî ilhâm (1164) (İzzî, 2019: 863)

Bî-behâ Ni'met tefe'ül ile târihin dedim

Fethiyle Nasrub minallah oldu zîb ebvâbına (1164) (İzzî, 2019: 863)

Hacı Bektaş Veli dergihin edüp bünyâd

Etdi ihyâ yeniden ceşşini Sultân Mahmûd (1164) (İzzî, 2019: 864-865)

¹⁶² Râmiz Efendi şairin sır kâtipliğinde bulunduğunu belirtmişse de (Râmiz, 1994: 95) bu bilgiye şüphayle yaklaşmak gerekir. İzzî Süleyman Efendi 1165 Şevval'inde yapılan tevcihatı kaydettiği Tarih'inde Dâniş'i "mevkufâtî sâbıkâ miftâh agası" sözleriyle (İzzî, 2019: 955) takdim etmiştir. Buradan anlaşılan Dâniş'in mevkufatçılıktan önceki görevi miftah ağalığıdır. Bu bilgiyi Osmanlı Arşivinde tespit edilen AE.SMHD.I 226.18049 kodlu belgeyle de doğrulamak mümkündür. Bununla birlikte mevkufatçılık görevi bu tevcihat döneminde Dâniş'in üzerinde bırakılmıştır. Buradan hareketle Dâniş'in bu göreve bir önceki tevcihat döneminde yani 1164 Şevval'inde getirildiğini düşünmek mümkündür.

Enderun'daki görevleri icabı I. Mahmud'un yakınında bulunan Dâniş, onun düzenlediği çerağarlarda da bulunmuştur:

Ki zîrâ görmemiş gûş etmemiş 'âlemde bir kimse
Bu rütbe zînet-âver oldugun her çerâğânın (Birgören, 2004: 136)

Ne böyle bir çerâğân-ı safâ meşhûd olmuşdur
Ne devrân gördü böyle bî-bedel hâkân-ı zî-şânı (Birgören, 2004: 130)

Dâniş, I. Mahmud'a 1 bahr-i tavîl, 13 kaside, 1 kıta, 1 terkeb-i bend ve 1 muaşşer sunmuştur. Bu şiirlerin de yer aldığı Divan'ının tertip edilmesinde memduhu I. Mahmud'un yardımını görmüştür. Bunu şu sözlerle ifade etmiştir:

İki divânımı fermânı ile
Nutk-ı pür-feyz-i cihânbanı ile
Kıldı tertîb ile zînet-pîra
Lutf-ı bî-gâye vü ihsânı ile (Birgören, 2004: 214)

2.2.2.2.106. Nüzhet (ö.1192)

Nüzhet, I. Mahmud'a Belgrad'ın fethi ve Kandilli'de yaptırdığı cami hakkında iki tarih kıtası sunmuştur (Çabukel, 2003: 188-189, 202-203). Kıtalarının birinde I. Mahmud'un yardımını şu sözlerle talep etmiştir:

Ma'ârif-perverânın gerçi kim ednâsıdır Nüzhet
Ümmîd-i lutfun ammâ anı sâhib-iktidâr eder (Çabukel, 2003: 188)

2.2.2.2.107. Halil Cevdet Efendi (ö.1209)

Cevdet, I. Mahmud Dönemi müderrislerindendir. 1167'de üç ambarlı kalyonun denize indirilmesi vesilesiyle I. Mahmud'a 21 beyitlik bir tarih kıtası sunmuştur (OA. TSMA.e 365.67).

2.2.2.3. Şairlerin I. Mahmud’a Yaklaşımı

Sunulan şiir sayısı ve bu şiirlerin niteliği, kişinin hamiliğinin derecesi hakkında fikir verebilir. Bu nedenle aşağıdaki tabloda I. Mahmud’a sunulan şiirlerle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir:

Tablo 11. I. Mahmud’a Sunulan Şiirler

Şairler	Şiirler
1 Zihnî (ö.?)	1 kaside (OA.TSMA.e. 365.50)
2 Emrî (ö.?)	1 kaside (OA.TSMA.e. 365.51)
3 Fâ’iz (ö.?)	1 kaside (OA. TSMA.e. 365.63) 3 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 365.51)
4 Azîm (ö.?)	1 kıta (tarihli) (Aynur vd, 2020: 778)
5 Hikmet (ö.?)	1 kıta (tarihli) (Aynur vd, 2020: 790-791)
6 Hilmî (ö.?)	1 kaside (kaside) (Aynur vd, 2020: 791-792)
7 Kadrî (ö.?)	1 kıta (tarihli) (Aynur vd, 2020: 796-797)
8 Kâmil (ö.?)	1 kıta (tarihli) (Aynur vd, 2020: 797-798)
9 Mâhirî (ö.?)	1 kaside (tarihli) (Aynur vd, 2020: 799-800)
10 Mehmed (ö.?)	2 kaside (1’i tarihli) (Aynur vd, 2020: 800-804)
11 Mucîbî (ö.?)	1 kıta (tarihli) (Aynur vd, 2020: 805-806)
12 Muhlis (ö.?)	1 kaside (tarihli) (Aynur vd, 2020: 806-807) 1 gazel (Aynur vd, 2020: 807)
13 Muslih (ö.?)	1 kaside (tarihli) (Aynur vd, 2020: 811-812)
14 Reşîd (ö.?)	1 kaside (tarihli) (Aynur vd, 2020: 820)
15 Sa’îd (ö.?)	1 kaside (Aynur vd, 2020: 826-828) 1 kıta (tarihli) (Aynur vd, 2020: 829)
16 Şencer (ö.?)	1 kıta (Aynur vd, 2020: 837)
17 Zâhirî (ö.?)	1 kıta (tarihli) (Aynur vd, 2020: 841)
18 Fasîhî (ö.?)	1 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 366.3)
19 İshak (ö.?)	1 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 364.68)
20 Kâşifî (ö.?)	1 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 365.65)
21 Muhyî (ö.?)	1 kaside (tarihli) (OA.TSMA.e. 365.40)
22 Na’îm (ö.?)	1 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 364.57)
23 Ulvî (ö.?)	1 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 365.46)
24 Vâcid (ö.?)	1 kaside (tarihli) (OA.TSMA.e. 364.57)
25 İlmî (ö.?)	4 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 365.44, OA.TSMA.e. 365.42, OA.TSMA.e. 365.60, OA.TSMA.e. 366.10) 1 beyit (tarihli) (OA.TSMA.e. 365.44)
26 Kâzım (ö.?)	1 kaside (OA.TSMA.e. 365.30) 1 kıta (OA.TSMA.e. 365.6)
27 Refî’î (ö.?)	1 kaside (tarihli) (OA.TSMA.e. 364.42)
28 Şeyhî (ö.?)	1 kaside (tarihli) (OA.TSMA.e. 364.51)

29	Riyâzi (ö.?)	3 kıta (tarihli) (OA.TSMA.d. 2374.5, OA.TSMA.e. 365.53, Aynur vd, 2020: 821) 1 gazel (tarihli) OA.TSMA.e. 365.22)
30	Nazîf (ö.?)	2 kıta (tarihli) (OA.TSMA.d. 2374.5, OA.TSMA.e. 365.13) 1 murabba (tarihli) (OA.TSMA.e. 365.8)
31	Abdî (ö.?)	2 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 364.39)
32	Şem'î (ö.?)	1 kaside (OA.TSMA.e. 366.4)
33	Mahtûmî (ö.1145)	1 müseddes (Kahraman, 1995: 450-451) 1 mesnevi (Kahraman, 1995: 836-841) 2 gazel (tarihli) (OA.TSMA.e. 364.53)
34	Sâmî (ö.1146)	1 kaside (tarihli) (Kutlar, 1996: 692-698) 1 kıta (tarihli) (Kutlar, 1996: 682-684) 1 müseddes (tarihli) (Kutlar, 1996: 685-688)
35	İshak (ö.1147)	8 kaside (Doğan, 1997: 164-168, 174-178, 178-184, 188-190, 216-219, 226-230, 234-238, 241-244)
36	İzzet (ö.1147)	1 kaside (tarihli) (Aynur vd, 2020: 795-796)
37	Râşid (ö.1148)	1 kaside (tarihli) (Günay, 2001: 300-302)
38	Tab'î (ö.?)	4 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 365.1, OA.TSMA.e. 365.61, Aynur vd, 2020: 837-838) 1 rubai (OA.TSMA.e. 365.17)
39	Vehbî (ö.1149)	4 kaside (3'ü tarihli) (Dikmen, 1991: 118-119, 120-121, 121-124, 124-127) 2 mesnevi (1'i tarihli) (Dikmen, 1991: 308-317, 318-319) 9 Kıta (tarihli) (Dikmen, 1991: 361, 362, 362-363, 363-364, 364-365, 394-395, 395, 396, 399) 1 beyit (tarihli) (Dikmen, 1991: 395)
40	Derviş (ö.1150)	-
41	Vâkîf (ö.1150)	-
42	Nahîfî (ö.1151)	2 kıta (tarihli) Aypay, 1992: 261-262, 284-285) 2 beyit (tarihli) Aypay, 1992: 280, 280)
43	Kelîm (ö.1151)	-
44	Salâhî (ö.?)	4 kıta (tarihli) (OA.TSMA.d. 2375.4, OA.TSMA.d. 2377.6 OA.TSMA.e. 364.60, OA.TSMA.e. 365.11, Aynur vd, 2020: 829-830)
45	Hâsim (ö.1152)	2 kıta (tarihli) (Râmiz, 1994: 66; Aynur vd, 2020: 785-786, 787)
46	Yümnî (ö.1152)	-
47	Kâdirî (ö.?)	1 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 365.21)
48	Eşrefzâde (ö.1153)	-
49	Lebîb (ö.?)	1 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 366.8)
50	Münîf (ö.1153)	1 kaside (tarihli) (OA. TSMA.e. 364.64)
51	Feyzî (ö.?)	3 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 364.55, OA.TSMA.e. 364.65) 2 beyit (Tarihli) (OA.TSMA.e. 365.65)
52	Âtîf (ö.1155)	1 kıta (OA. TSMA.e. 365.6)

53	Emîn (ö.1155)	1 kaside (KK, 2016: 28-29) 1 kıta (KK, 2016: 30-31)
54	Sâlim (ö.1156)	1 kaside (Güfta, 1995: 216-220) 1 mesnevi (Güfta, 1995: 221-223)
55	Münîf (ö.1156)	1 kaside (Kılıç, 1995: 101-102) 1 kıta (Kılıç, 1995: 316-320)
56	Şinâsi (ö.?)	1 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 365.26)
57	Şâkir (ö.1157)	1 kaside (Yıldız, 2002: 17-20) 1 müseddes (Yıldız, 2002: 112-114) 7 kıta (tarihli) (Yıldız, 2002: 197-198, 198, 198-199, 199-200, 200-201, 221, 296-297)
58	Re'fet (ö.1157)	2 kıta (tarihli) (Bozkurt, 2000: 33-34, 51-52) 2 mısra (tarihli) (Bozkurt, 2000: 61, 61)
59	Âlim (ö.1158)	1 beyit (tarihli) (Râmiz, 1994: 212)
60	Fennî (ö.1158)	1 kaside (Demirkazık, 2009: 790-791) 5 kıta (Demirkazık, 2009: 701-702, 705, 767-768, 785-786, 792-793)
61	Hâfız (ö.?)	1 kaside (tarihli) (OA.TSMA.e. 364.50) 1 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 365.29)
62	Sâlim (ö.1159)	-
63	Rızâ (ö.1159)	1 kaside (tarihli) (Rızâ, 1262: 259)
64	Neylî (ö.1161)	2 kaside (tarihli) (Kılıç, 1994: 398-399, 406-408) 8 kıta (tarihli) (Kılıç, 1994: 408, 409, 409-410, 412-413, 416-417, 417-418, 418-419, 419-420)
65	Sa'dî (ö.1161)	4 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 365.48, Aynur vd, 2020: 823)
66	Sâhib (ö.1162)	1 kıta (tarihli) (OA. TSMA. e 365.49)
67	Emnî (ö.?)	1 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 364.41)
68	Hasbî (ö.?)	1 kaside (tarihli) (OA.TSMA.e 365.25) 1 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 365.7)
69	Hulûsî (ö.?)	1 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 365.55)
70	Rahmî (ö.1165)	1 kaside (Elmas, 1997: 36-37) 1 murabba (Elmas, 1997: 99) 21 kıta (tarihli) (Elmas, 1997: 150-152, 156, 157-158, 163, 163-164, 170-171, 174-175, 175-176, 191-192, 194, 196, 207, 211-212, 213-214, 215-216, 216-217, 217, 217-218, 218-219, 222, 222-223; OA.TSMA.e. 365.62)
71	Vâsık (ö.1165)	1 kaside (tarihli) (Gürbüz, 2005: 105-107) 1 kıta (tarihli) (Gürbüz, 2005: 123)
72	Hamdî (ö.?)	1 kaside (tarihli) (OA.TSMA.e. 364.49) 1 kıta (tarihli) (Aynur vd, 2020: 784-785)
73	Es'ad (ö.1166)	5 kaside (3'ü tarihli) (Doğan, 1997: 57-59, 82-86, 126, 140-141, 160-161) 6 kıta (tarihli) (Doğan, 1997: 128, 132, 145, 145-147, 149, 161)

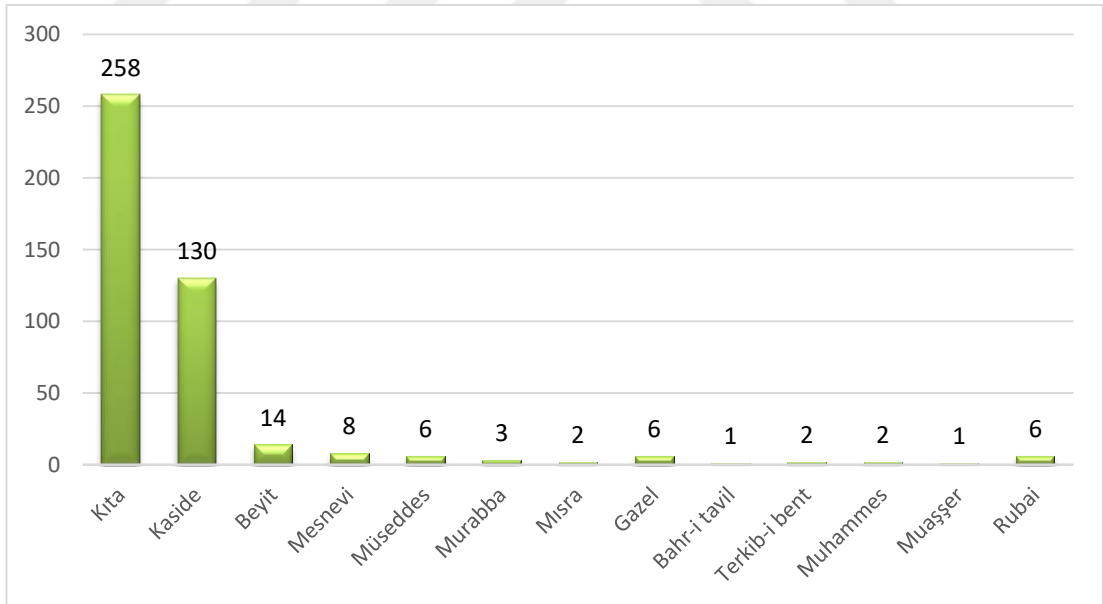
74	Sadîk (ö.1166)	2 kaside (tarihli) (OA.TSMA.e. 364.61, 365.15) 2 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 364.42, Aynur vd, 2020: 824-825) 1 gazel (tarihli) (OA.TSMA.e. 365.59) 2 beyit (tarihli) (Aynur vd, 2020: 825)
75	Edîb (ö.?)	2 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 365.31, OA.TSMA.e. 365.55)
76	Selâmî (ö.?)	4 kıta (OA.TSMA.e. 364.58, OA.TSMA.e. 365.36, OA.TSMA.e. 365.39, OA.TSMA.e. 365.52)
77	Azmî (ö.?)	1 kaside (tarihli) (OA.TSMA.e. 364.36)
78	Hâtem (ö.1168)	6 kaside (Varışoğlu, 1997: 215-222, 222-228, 228-230, 230-231, 232-233, 234-235)
79	Rûhî (ö.1168)	1 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 366.11) 1 beyit (tarihli) (Râmiz, 1994: 141)
80	Mukîm (ö.?)	2 kaside (tarihli) (OA.TSMA.e. 365.56, OA.TSMA.e. 366.9)
81	Şâkir (ö.?)	1 kaside (Şâkir: 1b) 2 kıta (Şâkir: 951: 6b, 6b-7a)
82	Tâlib (ö.1168)	1 kaside (tarihli) (OA. TSMA. e 365.54) 3 kıta (tarihli) (OA. TSMA.e 364.56; 365.37, 58)
83	Hâkî (ö.1172)	1 kaside (tarihli) (Aynur vd, 2020: 783-784) 2 kıta (tarihli) (Râmiz, 1994: 89, OA.TSMA.e 364.67)
84	Âsım (ö.1173)	3 kıta (Öztekin, 2010: 191-192, 197-198, 198-199)
85	Vesîm (ö.1173)	1 kaside (Tuğluk, 2007: 482-494)
86	Hıfzî (ö.1173)	5 kaside (OA.TSMA.e. 365.41, OA.TSMA.e 365.30, OA.TSMA.e 365.66, OA.TSMA.e 366.11) 6 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 364.40, OA.TSMA.e. 365.4, OA.TSMA.e. 365.12, OA.TSMA.e. 364.63)
87	Nevres (ö.1175)	5 kaside (Akkaya, 1994: 220-224, 225-227, 228-231, 232-235, 236-240) 16 kıta (tarihli) (Akkaya, 1994: 331-332, 332-333, 334-337, 338, 338-339, 339, 340-342, 342-343, 343-344, 345, 346, 347, 349-350, 351-352, 352-353, 353-355) 4 beyit (tarihli) (Akkaya, 1994: 347, 348, 348, 348)
88	Nebzî (ö.1176)	7 kaside (4'ü tarihli) (Okumuş, 2007: 195-196, 196-197, 198, 199-200, 200, 200-203, 206-208) 3 kıta (tarihli) (Okumuş, 2007: 197, 203-204, 206) 1 murabba (tarihli) (Okumuş, 2007: 204-206) 1 muhammes (Okumuş, 2007: 211-212) 1 müseddes (Okumuş, 2007: 218-219)
89	Râgıb (ö.1176)	1 mesnevi (Demirbağ, 1999: 159-161)
90	Abdî (ö.1177)	6 kıta (tarihli) (Yalap, 2007: 33-36, 36-39, 39-40, 40, 41, 42, 43) 1 gazel (Yalap, 2007: 59-60)

91	Nakşî (ö.1178)	8 kaside (5'i tarihli) (Açıkgöz, 2016: 103-108, 108-113, 113-119, 126-128, 129-130, 201-207, 279-280, 335-336) 2 kıta (tarihli) (Açıkgöz, 2016: 119-125, 166-168)
92	Abdî (ö.1178)	1 kıta (tarihli) (İzzî, 2019: 674-676)
93	Re'fet (ö.1179)	1 mesnevi (Kardaş, 2008: 111-114) 5 kıta (tarihli) (Kardaş, 2008: 138-140, 141-142, 142-143, 143-144, 144-146)
94	Rıf'ât (ö.?)	2 kaside (tarihli) (OA.TSMA.e. 365.14, OA.TSMA.e. 365.27) 3 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 364.43, OA.TSMA.e. 365.57, OA.TSMA.e. 365.68)
95	Enîs (ö.1180)	1 kıta (tarihli) (Râmiz, 1994: 21-22)
96	Hanîf (ö.1180)	9 kaside (1'i tarihli) (Aksu, 2019: 81, 81-83, 83-85, 86-87, 93-95, 95-97, 102-103, 104-107, 125-126) 15 kıta (9'u tarihli) (Aksu, 2019: 89-91, 91-92, 103-104, 108-109, 121, 122, 127-128, 128-129, 129-130, 130-131, 131-132, 132-133, 133-134, 134-135, 135) 2 terhib-i bend (Aksu, 2019: 87-89, 99-101) 2 müseddes (Aksu, 2019: 97-98, 111-114) 5 rubai (Aksu, 2019: 341, 345, 351, 354, 359) 1 mesnevi (Aksu, 2019: 366)
97	Nâfiz (ö.1181)	1 mesnevi (Demir, 2008: 257-267) 1 kaside (Demir, 2008: 219-224)
98	Haşmet (ö.1182)	3 kaside (1'i tarihli) (Aksoyak, 2018: 40-44, 79-80, 109-111) 3 kıta (tarihli) (Aksoyak, 2018: 106-107, 107-108, 108-109)
99	Münîr (ö.1183)	2 kaside (tarihli) (OA.TSMA.e. 364.48, 52) 2 kıta (tarihli) (OA.TSMA.e. 365.16, 366.1)
100	Hâkim (ö.1184)	2 kaside (Poyraz, 2008: 341-349, 349-356)
101	Reşîd (ö.1184)	3 kıta (2'si tarihli) (Uluocak, 1998: 248-249, 257, 277)
102	Feyzî (ö.1185)	1 kıta (tarihli) (Aynur vd, 2020: 781-782)
103	Nî'met (ö.1186)	6 kaside (1'i tarihli) (Alkan, 2011: 128-131, 131-134, 134-137, 137-141, 200-202; İzzî, 2019: 799-802) 61 kıta (tarihli) (Alkan, 2011: 143-144, 144-145, 145-148, 150-151, 151-152, 171-172, 172, 176-178, 181, 184, 185-186, 186-189, 189-190, 190-191, 192-194, 194-195, 196, 196-197, 197-198, 198-199, 202-205, 212-214, 214, 215-217, 217-218, 223-224, 229-230, 231-232, 234-235, 235, 236-237, 243-244, 245-246, 246-247, 248-249, 249-251, 252-253, 253-254, 254-256, 256-257, 257-258, 261, 262, 264, 265-266, 266-267, 267-269, 270-272, 272-273; OA.TSMA.e. 364.69; İzzî, 2019: 719-720, 732, 733, 733-734, 734, 735, 850-852, 852, 861-862, 862-863, 863, 864-865)

104 Nazîr (ö.1188)	2 kıta (tarihli) (Şengün, 2006: 955-956, 997-998)
105 Dâniş (ö.1189)	1 bahr-i taviil (Birgören, 2004: 97-101) 14 kaside (Birgören, 2004: 113-117, 117-120, 121-124, 124-128, 128-130, 131-135, 135-137, 137-139, 139-143, 143-144, 144-146, 147-177, 181-182) 1 muaşşer (Birgören, 2004: 251-253) 1 muhammes (Birgören, 2004: 266-268) 2 kıta (Birgören, 2004: 177-181, 182-185)
106 Nüzhet (ö.1192)	2 kıta (tarihli) (Çabukel, 2003: 188-189, 194-195)
107 Cevdet (ö.1209)	1 kıta (OA.TSMA.e. 365.67)

Buna göre bu tabloda listelenmiş 107 şairden 101'i, I. Mahmud'a 258'i kıta, 130'u kaside, 14'ü beyit, 8'i mesnevi, 6'sı müseddes, 3'ü murabba, 2'si mısra, 6'sı gazel, 1'i bahr-i taviil, 2'si terkib-i bent, 2'si muhammes, 1'i muaşşer ve 6'sı rubai olmak üzere toplam 439 şiir sunmuştur. Bu verilerin grafik hâline getirilmiş biçimi aşağıdaki gibidir.

Grafik 11. I.Mahmud'a Sunulan Şiirler

2.2.2.4. Şairlerin I. Mahmud Hakkındaki Değerlendirmeleri

Bir hamide aranan niteliklerin en önemlilerinden birinin cömertlik olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu bölümde şairlerin I. Mahmud'un cömertliğiyle ilgili

görüşleri ele alındıktan sonra hamiliğiyle ilgili diğer değerlendirmelerine yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda I. Mahmud’la ilişkili şairlerden onun cömertliğini öven şairlerin bu görüşlerinin yer aldığı beyitler gösterilmiştir.

Tablo 12. I. Mahmud’un Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler

	Şairler	Beyitler
1	Zihnî (ö.?)	-
2	Emrî (ö.?)	OA.TSMA.e 365.51-2, 6
3	Fâ’iz (ö.?)	-
4	Azîm (ö.?)	-
5	Hikmet (ö.?)	Aynur vd, 2020: 790-5, 6 (Hâtem), 7 / 791-11
6	Hilmî (ö.?)	Aynur vd, 2020: 791-3, 7
7	Kadrî (ö.?)	Aynur vd, 2020: 797-3
8	Kâmil (ö.?)	Aynur vd, 2020: 797-5, 10
9	Mâhirî (ö.?)	Aynur vd, 2020: 799-2
10	Mehmed (ö.?)	Aynur vd, 2020: 801-5
11	Mucîbî (ö.?)	Aynur vd, 2020: 805-1, 3 / 802-4
12	Muhlis (ö.?)	Aynur vd, 2020: 806-3, 4 / 807-5, 3
13	Muslih (ö.?)	Aynur vd, 2020: 811-9, 10 (Hâtem)
14	Reşîd (ö.?)	Aynur vd, 2020: 820-3
15	Sa’îd (ö.?)	Aynur vd, 2020: 828-29, 38
16	Şencer (ö.?)	-
17	Zâhirî (ö.?)	Aynur vd, 2020:841-5
18	Fasîhî (ö.?)	OA.TSMA.e 366.3: 4
19	İshak (ö.?)	OA.TSMA.e 364.68: 2
20	Kâşifi (ö.?)	OATSMA.e 365.65: 3
21	Muhyî (ö.?)	OA.TSMA.e 365.40: 19, 20, 25, 27, 28 (Hâtem)
22	Nâmî (ö.?)	-
23	Ulvî (ö.)	-
24	Vâcid (ö.?)	-
25	İlmî (ö.?)	OA.TSMA.e 365.44: 5, 9
26	Kâzım (ö.?)	OA.TSMA.e 365.30: 7
27	Refi’î (ö.?)	OA.TSMA.e 364.62: 8, 9
28	Şeyhî (ö.?)	-
29	Riyâzî (ö.?)	Aynur vd, 2020: 821-5
30	Nazîf (ö.?)	OA.TSMA.e 365.13: 2
31	Abdî (ö.?)	-
32	Şem’î (ö.?)	OA.TSMA.e 366.4: 6, 7
33	Mahtûmî (ö.1145)	Kahraman, 1995: 451-4 / 841-79
34	Sâmî (ö.1146)	Kutlar, 1996: 684-12, 13 / 687-6 / 694-15, 17, 18
35	İshak (ö.1147)	Doğan, 1997: 165-6, 11 / 166-15, 16, 19, 20, 21, 24 / 167-25, 26, 27, 34 / 176-17, 18, 19, 20 / 177-31, 34, 36, 41 / 178-1 / 181-24 / 182-34 / 188-4 / 189-9, 10, 11, 12, 15 / 217-9, 13 / 234-3, 4, 5 / 235-8, 11, 12, 16

		/ 236-17, 19, 21, 26, 27 / 237-37 / 243-21, 22, 27, 28 / 244-29, 30
36	İzzet (ö.1147)	Aynur vd, 2020: 795-6, 8
37	Râşid (ö.1148)	Günay, 2001: 301-22 (Hâtem)
38	Tab'î (ö.?)	OA.TSMA.e 365.1: 2; OA.TSMA.e 365.17: 4; Aynur vd, 2020: 837-1, 2
39	Vehbî (ö.1149)	Dikmen, 1991: 118-8 / 124-28
40	Derviş (ö.1150)	-
41	Vâkıf (ö.1150)	-
42	Nahîfî (ö.1151)	Aypay, 1992: 284-9, 11, 12 / 285-15, 16
43	Kelîm (ö.1151)	-
44	Salâhî (ö.?)	-
45	Hâsim (ö.1152)	Aynur vd, 2020: 785-4 / 786-18, 19
46	Yümnî (ö.1152)	-
47	Kâdirî (ö.?)	OA.TSMA.e 365.21: 4
48	Eşrefzâde (ö.1153)	-
49	Lebîb (ö.?)	OA.TSMA.e 365.8: 7, 20
50	Münîf (ö.1153)	OA.TSMA.e 364.64: 14
51	Feyzî (ö.?)	OA.TSMA.e 364.55: 3
52	Âtîf (ö.1155)	-
53	Emîn (ö.1155)	KK: 28-1, 6, 8 / 29-16 / 30-2, 8
54	Sâlim (ö.1156)	Güfta, 1995: 218-30, 31, 32 / 219-45 / 220-57 / 221-8, 10, 12 / 222-19, 25
55	Münîf (ö.1156)	Kılıç, 1995: 102-10
56	Şinâsi (ö.?)	-
57	Şâkir (ö.1157)	Yıldız, 2002: 18-12, 13, 14, 20 / 197-1, 3 / 221-1
58	Re'fet (ö.1157)	Bozkurt, 2000: 51-2
59	Âlim (ö.1158)	-
60	Fennî (ö.1158)	Demirkazık, 2009: 705-1, 767-4 / 791-7
61	Hâfız (ö.?)	OA.TSMA.e 365.29: 2, 3, 5
62	Sâlim (ö.1159)	-
63	Rızâ (ö.1159)	-
64	Neylî (ö.1161)	Kılıç, 1994: 408-1 / 409-1, 2 / 413-5 / 417-9, 1 / 419-9, 2, 6
65	Sa'dî (ö.1161)	OA.TSMA.e 365.48
66	Sâhib (ö.1162)	-
67	Emnî (ö.?)	-
68	Hasbî (ö.?)	OA.TSMA.e 365.7: 3 / OA.TSMA.e 365.25: 5
69	Hulûsî (ö.?)	OA.TSMA.e 365.55: 2
70	Rahmî (ö.1165)	Elmas, 1997: 151-5 (Hâtem), 6, 11, 12 / 156-3 / 163-3 / 176-7 / 194-2 / 211-1 / 212-6 / 213-1 / 218-4, 1 / 223-7
71	Vâsık (ö.1165)	-
72	Hamdî (ö.?)	Aynur vd, 2020: 784-2
73	Es'ad (ö.1166)	Doğan, 1997: 59-17, 18, 25 / 84-25, 28 / 85-31, 32 / 140-3 / 145-4

74	Sadîk (ö.1166)	OA. TSMA.e 364.61-3, 7 / 364.42-1 / 365.59-6; Aynur vd, 2020: 824-9, 11, 15
75	Edîb (ö.?)	-
76	Selâmî (ö.?)	-
77	Azmî (ö.?)	OA.TSMA.e 364.35: 1, 7, 14
78	Hâtem (ö.1168)	Varişoğlu, 1997: 229-20, 21, 22, 24 / 235-20
79	Rûhî (ö.1168)	-
80	Mukîm (ö.?)	-
81	Şâkir (ö.?)	Şâkir: 1b, 6b
82	Tâlib (ö.1168)	OA.TSMA.e 364.56-2, 3, 4 / OA. TSMA.e 365.37-5 / OA. TSMA.e 365.54-2, 10 / OA.TSMA.e 365.58-1, 2
83	Hâkî (ö.1172)	OA.TSMA.e 364.67-1, 3; Aynur vd, 2020: 784-8, 9, 11
84	Âsım (ö.1173)	Öztekin, 2010: 196-5 / 198-5
85	Vesîm (ö.1173)	-
86	Hıfzî (ö.1173)	OA.TSMA.e 364.40: 2, 4, 5, 9, 12, 15 / OA. 365.12: 5 / OA.TSMA.e 365.30: 19, 20, 21, 28 / OA.TSMA.e 365. 41: 23, 25
87	Nevres (ö.1175)	Akkaya, 1994: 221-7 / 222-16 (Hâtem) / 226-13 / 237-35, 36 / 229-16 / 230-27, 29 / 231-44 / 235-43, 44, 46 / 236-8 / 237-20 (Hâtem) / 331-1 / 332-11 / 334-1, 4 / 340-2 / 342-1, 4, 5, 7, 8 / 345-1 / 346-3 / 347-1 / 349-5, 8, 9 / 351-3
88	Nebzî (ö.1176)	Okumuş, 2007: 196-2 / 198-8 / 201-6 / 203-2 / 206-1, 4 / 207-12, 14, 15, 16 / 211-1, 2 (Hâtem), 4, 5, 6
89	Râgıb (ö.1176)	-
90	Abdî (ö.1177)	Yalap, 2007: 34-6, 8, 9, 10 / 40-1, 4 / 42-3
91	Nakşî (ö.1178)	(Açıkgöz, 2016: 107-30 (Hâtem), 32, 34, 35 / 109-4, 8, 10 / 110-14, 15, 17 / 119-3, 5 / 120-7 (Hâtem) / 126-4 / 205-38 / 335-3
92	Abdî (ö.1178)	Yılmazar, 2019: 674-3
93	Re'fet (ö.1179)	Kardaş, 2008: 139-2, 3, 4 / 141-1, 5 / 142-10, 1, 2 / 143-7, 1, 2, 3 / 144-1
94	Rıf'ât (ö.?)	OA.TSMA.e 364.43: 3, 4 / OA.TSMA.e 365.14: 8 / OA.TSMA.e 365.57: 5 (Hâtem), 7 / OA.TSMA.e 365.68: 4
95	Enîs (ö.1180)	Râmiz, 1994: 21-1, 4 / 22-3
96	Hanîf (ö.1180)	Aksu, 2020: 82-9, 10, 15, 16 / 83-20, 3, 6 / 84-10, 22 / 85-30 / 86-11 / 87-13 / 88-4 / 89-5, 2, 3 / 90-5, 6, 11, 16 / 91-2 / 92-15 / 94-19 / 95-27, 29, 2, 4, 5, 6 / 95-8, 12, 13, 14, 15, 17 / 97-20, 25, 1 / 98-6 / 100-4 / 101-5, 6 / 103-15 / 104-11 / 106-29 / 107-31, 33, 36 / 108-22 / 121-2 / 125-11 / 126-21 / 127-2, 4 / 128-15, 2 / 129-6, 1 / 130-2 / 131-5 / 132-1 / 134-1, 2, 4 / 135-3 / 366-2
97	Nâfiz (ö.1181)	Demir, 2008: 220-16 / 222-55, 56, 57, 58 / 259-28, 29, 30, 31 / 263-89, 96, 97, 98, 99, 100 / 264-103

98 Haşmet (ö.1182)	Aksoyak, 2018: 41-14 / 42-31 (Hâtem), 32 / 107-3, 5 / 108-3 / 109-2, 3, 5, 6
99 Münîr (ö.1183)	OA. TSMA.e 364.48-4, 5 / TSMA.e 364.52-3 / TSMA.e 366.1-1, 2 (Bermekî, Hâtem)
100 Hâkim (ö.1184)	Poyraz, 2008: 344-23, 24, 25, 28 / 345-29, 31, 33, 36 / 347-51, 52 / 353-35, 39, 42 / 354-47, 48, 50 / 356-61
101 Reşîd (ö.1184)	Uluocak, 1998: 257-4 / 277-11
102 Feyzî (ö.1185)	-
103 Ni'met (ö.1186)	Alkan, 2011: 130-23 / 139-18 / 140-24, 25 (Ca'fer, Hâtem), 26 / 143-1, 3, 4, 5, 6 / 144-10, 1, 2 / 145-4, 5, 6, 1, 3 / 146-4, 7 / 150-1 / 151-1 / 171-2, 4 / 184-2 / 186-1 / 187-3 / 189-1 / 190-2 / 192-1, 4, 7 / 194-2 / 196-1 / 197-4, 5, 7, 9, 1 / 198-1 / 202-1, 3, 5 / 203-8, 10 / 212-1 / 213-6, 12, 14 / 214-17 / 216-2, 5 (Hâtem), 10 / 217-1, 2 / 218-7, 9 / 224-3 / 231-1 / 234-1, 2 / 236-1 / 237-6 / 237-11 / 244-2 / 246-4 / 248-4, 5 / 249-4 / 251-18 / 252-1, 2, 4 (Hâtem), 5 / 253-13 / 254-7 / 255-5, 6, 8, 10 / 262-1, 2 / 264-3, 4 / 267-8 / 270-1, 3 (Hâtem); OA.TSMA.e 364.69-1; İzzî, 2019: 719-1, 4, 6, 7 / 720-15 / 732-6 / 733-3, 4, 5 / 734-1, 3 / 735-3, 4, 5, 10, 12 / 799-2, 5, 6 / 800-13, 15, 22 / 801-25 / 851-2, 13 / 852-4, 5, 9, 11 / 861-1 / 862-4, 1 / 863-5, 3 / 864-1, 5, 6
104 Nazîr (ö.1188)	-
105 Dâniş (ö.1189)	Birgören, 2004: 121-28 / 126-19 / 127-21 / 132-16 / 133-26 / 138-3, 6 / 140-7 / 147-6, 7 / 148-8, 11, 14, 15 / 149-20 / 175-240 / 176-246 / 251-1 / 252-3, 4
106 Nüzhet (ö.1192)	Çabukel, 2003: 188-9, 10 / 202-2
107 Cevdet (ö.1209)	OA.TSMA.e 365.67: 1

Bu toblodan hareketle I. Mahmud'a şiir sunduğu bilinen 101 şairden 76'sının şiirlerinde I. Mahmud'un cömertliğini öven beyitlere yer verdiği söylenebilir. Bu 76 şairden Hikmet, Muslih, Muhyî, Râşid, Rahmî, Nevres, Nebzî, Nakşî, Rıf'ât, Haşmet, Münîr ve Ni'met, I. Mahmud'un cömertliğini, cömertlikleriyle meşhur olan tarihî şahsiyetlerden Cafer bin Yahya el-Bermekî ve Hâtem-i Tay'a telmihte bulunarak, onların cömertlikleriyle karşılaştırarak veya onlara benzeterek ifade etmiştir.

Övgüsünde bulunan şairler, I. Mahmud'un ilme ve şiire rağbet ettiğini, devrinde âlim, şair ve hüner sahibi kimselerin itibar gördüğünü belirtmişlerdir. Sâlim, bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

Hamdülü'llâh ferr-i teşrîfünle gördük düşdigin

Târik-i erbâb-ı fazla sâye-i bâl-i hümâ (Güfta, 1995: 219)

Hıfzî, şiire onun döneminde rağbet geldiğini vurgulamış (OA.TSMA.e. 365.41); Rahmî Ağa ise I. Mahmud'un âlimlere karşı olumlu tavrını,

Kâm-bahş-ı 'ulemâ kâr-şinâs-ı bülegâ

'Âlem-i saltanatın hüsrev-i sâhib-hüneri (Elmas, 1997: 211)

sözleriyle şairliğine de vurgu yaparak dile getirmiştir.

Övgüsünde bulunan şairler, I. Mahmud'un şairliği hakkında da olumlu değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Hıfzî Mehmed Ağa, onu "bûlbül-i gülzâr-ı belâgat" olarak nitelemiş, şiirlerini "tâze" bulmuştur:

Gûş idenler didiler taze nesîc-i nazmın

Tahta bir bûlbül-i gülzâr-ı belâgat geldi (OA.TSMA.e. 365.41)

"Şâ'ir-i pâk-edâ" (Açıkgöz, 2016: 106) olarak nitelediği I. Mahmud'un şiiri, Nakşî'ye göre o kadar lezzet yayar ki ölümsüzlük suyu üzerine bağış pınarının oluşudur. Bu öyle bir şiirdir ki kendine özgü tarzı Hassân'ın şiirinin makamından üstündür:

Nazm-ı şîrîni o rütbe lezzet-efzâ kim anun

Maksim-i 'ayn-ı 'atâdur âb-ı hayvân üstine

Zıkr eden râhat-fezâ-yı tarz-ı hâsın şu'besin

Dedi gâlibdür makâm-ı Hassân üstine (Açıkgöz, 2016: 110)

Haşmet ise onun şiirinin hayat verici olduğunu söylemiştir:

Nefehât-ı sühanı mürde-i ekdâra hayât

Dâg-ı hırmân-ı dile reşha-i kilki merhem (Aksoyak, 2018: 42)

Nevres, onun şiir bilgisiyle iyiyi kötünden ayırabileceğini ve Hassân Bin Sâbit'i bu hususta dilsiz bırakacağını belirtir:

O sultân-ı kerem-perver ki eyler tab'-ı nakkâdı

Sühanda lâl Hassân'ı 'imâretde Sinimmâr'ı (Akkaya, 1994: 230)

2.2.2.5. I. Mahmud'un Şairlere Yaklaşımı

"I. Mahmud'la İlişkili Şairler" başlığı altında I. Mahmud'un şairlere yaklaşımı ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda bu veriler özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 13. I. Mahmud'un Şairlere Yaklaşımı

	Şairler	İnam	Tevcih	İltifat	Davet
1	Zihnî (ö.?)	?	?	?	?
2	Emrî (ö.?)	+	?	?	?
3	Fâ'iz (ö.?)	?	?	?	?
4	Azîm (ö.?)	?	?	?	?
5	Hikmet (ö.?)	?	?	?	?
6	Hilmî (ö.?)	?	?	?	?
7	Kadrî (ö.?)	?	?	?	?
8	Kâmil (ö.?)	?	?	?	?
9	Mâhirî (ö.?)	?	?	?	?
10	Mehmed (ö.?)	+	?	?	?
11	Mucîbî (ö.?)	?	?	?	?
12	Muhlis (ö.?)	?	?	?	?
13	Muslih (ö.?)	?	?	?	?
14	Reşîd (ö.?)	+	?	?	?
15	Sa'îd (ö.?)	?	?	?	?
16	Şencer (ö.?)	?	?	?	?
17	Zâhirî (ö.?)	+	?	?	?
18	Fasîhî (ö.?)	+	?	?	?
19	İshak (ö.?)	?	?	?	?
20	Kâşîfî (ö.?)	?	?	?	?
21	Muhyî (ö.?)	?	?	?	?
22	Nâmî (ö.?)	?	?	?	?
23	Ulvî (ö.?)	?	?	?	?
24	Vâcid (ö.?)	?	?	?	?
25	İlmî (ö.?)	+	?	?	?
26	Kâzım (ö.?)	?	?	?	?
27	Refîî (ö.?)	?	?	?	?

28	Şeyhî (ö.?)	?	?	?	?
29	Riyâzî (ö.?)	+	?	?	?
30	Nazîf (ö.?)	+	?	?	?
31	Abdî (ö.?)	?	?	?	?
32	Şem'î (ö.?)	?	?	?	?
33	Mahtûmî (ö.1145)	+	?	?	?
34	Sâmî (ö.1146)	?	+	?	?
35	İshak (ö.1147)	+	+	?	?
36	İzzet (ö.1147)	?	+	?	?
37	Râşid (ö.1148)	?	+	?	?
38	Tab'î				
39	Vehbî (ö.1149)	?	?	+	?
40	Derviş (ö.1150)	?	?	?	+
41	Vâkıf (ö.1150)	?	+	?	?
42	Nahîfî (ö.1151)	?	?	+	?
43	Kelîm (ö.1151)	?	+	?	?
44	Salâhî (ö.?)	+	+	?	?
45	Hâsim (ö.1152)	?	+	?	?
46	Yümnî (ö.1152)	?	?	+	?
47	Kâdirî (ö.?)	?	?	?	?
48	Eşrefzâde (ö.1153)	+	?	?	?
49	Lebîb (ö.?)	?	?	?	?
50	Münîf (ö.1153)	?	?	?	?
51	Feyzî (ö.?)	?	?	?	?
52	Âtîf (ö.1155)	?	+	?	?
53	Emîn (ö.1155)	?	?	+	?
54	Sâlim (ö.1156)	?	+	?	?
55	Münîf (ö.1156)	+	+	?	?
56	Şinâsî (ö.?)	?	?	?	?
57	Şâkir (ö.1157)	?	+	+	?
58	Re'fet (ö.1157)	?	+	?	?
59	Âlim (ö.1158)	?	?	?	?
60	Fennî (ö.1158)	?	?	?	?
61	Hâfız (ö.?)	?	?	?	+
62	Sâlim (ö.1159)	?	+	+	?
63	Rızâ (ö.1159)	?	?	?	?
64	Neylî (ö.1161)	?	+	+	?
65	Sa'dî (ö.1161)	?	+	?	?
66	Sâhib (ö.1162)	?	+	?	?
67	Emnî (ö.?)	?	?	?	?
68	Hasbî (ö.?)	?	?	?	?
69	Hulûsî (ö.?)	?	?	?	?
70	Rahmî (ö.1165)	?	+	+	?
71	Vâsık (ö.1165)	?	+	?	?
72	Hamdî (ö.?)	?	?	?	?
73	Es'ad (ö.1166)	?	+	?	?
74	Sadîk (ö.1166)	?	+	?	?

75	Edîb (ö.?)	?	?	?	?
76	Selâmî (ö.?)	?	?	?	?
77	Azmî (ö.?)	?	?	?	?
78	Hâtem (ö.1168)	+	?	?	?
79	Rûhî (ö.1168)	?	?	?	?
80	Mukîm (ö.?)	?	?	?	?
81	Şâkir (ö.?)	?	?	?	?
82	Tâlib (ö.1168)	?	?	?	?
83	Hâkî (ö.1172)	?	?	?	?
84	Âsım (ö.1173)	?	+	?	?
85	Vesîm (ö.1173)	?	?	?	?
86	Hıfzî (ö.1173)	+	+	?	+
87	Nevres (ö.1175)	?	+	+	+
88	Nebzî (ö.1176)	?	?	?	?
89	Râgıb (ö.1176)	?	+	?	?
90	Abdî (ö.1177)	?	?	?	?
91	Nakşî (ö.1178)	+	?	?	?
92	Abdî (ö.1178)	?	+	+	?
93	Re'fet (ö.1179)	?	?	?	?
94	Rıf'ât (ö.?)	?	+	?	?
95	Enîs (ö.1180)	?	?	?	?
96	Hanîf (ö.1180)	+	+	?	+
97	Nâfiz (ö.1181)	?	+	?	?
98	Haşmet (ö.1182)	+	?	?	?
99	Münîr (ö.1183)	?	+	?	?
100	Hâkim (ö.1184)	+	+	?	?
101	Reşîd (ö.1184)	?	?	?	?
102	Feyzî (ö.1185)	?	?	?	?
103	Ni'met (ö.1186)	+	+	+	?
104	Nazîr (ö.1188)	?	?	?	?
105	Dâniş (ö.1189)	+	+	?	+
106	Nüzhet (ö.1192)	?	?	?	?
107	Cevdet (ö.1209)	?	?	?	?

Bu tablodan hareketle aralarında I. Mahmud'la ilişkili olan 107 şairden kesin olarak inam aldığı bilinen 21 şair vardır. Bunlar Mehmed, Reşîd, Emrî, Fasîhî, İlmî, Riyâzî, Nazîf, Mahtûmî, İshak, Salâhî, Eşrefzâde, Münîf, Hâtem, Hıfzî, Nakşî, Hanîf, Haşmet, Hâkim, Ni'met ve Dâniş'tir.

Fâ'iz, Mehmed, Muhlis, Sa'id, İlmî, Kâzım, Abdî (ö.?), Sâmi, Tab'î, Vehbî, Nahîfî, Hâsim, Feyzî, Emîn, Sâlim, Münîf (ö.1156), Şâkir, Re'fet, Fennî, Hâfiz, Neylî, Sa'dî, Hasbî, Rahmî, Vâsık, Es'ad, Sadîk, Edîb, Selâmî, Rûhî, Mukîm, Şâkir, Tâlib, Hâkî, Âsım, Hıfzî, Nevres, Nebzî, Abdî (ö.1177), Re'fet, Rıf'ât, Nâfiz, Münîr, Reşîd,

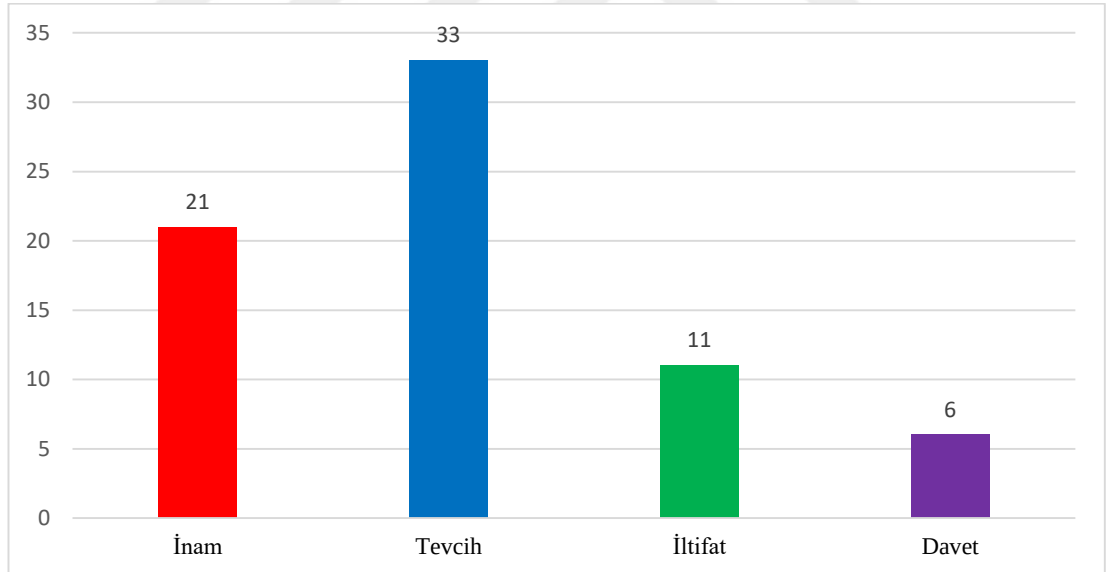
Nazîr, Nüzhet'in I. Mahmud'a birden fazla şiir sunmaları onların da inam aldığına işaret etse de bu hususta kesin bir delil bulunamamıştır.

I. Mahmud'la ilişkili 107 şairden I. Mahmud'un kayırmasıyla görev aldığı anlaşılan 33 şair vardır. Bunlar, Sâmî, İshak, İzzet, Râşid, Vâkîf, Kelîm, Salâhî, Hâsim, Âtîf, Sâlim, Münîf, Şâkir, Re'fet (ö.1157), Sâlim, Neylî, Sadi, Sâhib, Rahmî, Vâsık, Es'ad, Sadîk, Âsım, Hıfzî, Nevres, Râgıb, Abdî, Rıf'at, Hanîf, Nâfiz, Münîr, Hâkim, Nazîr ve Dâniş'tir.

I. Mahmud'la ilişkili 107 şairden 11'i padişahın iltifatına mazhar olmuştur. Bu şairler Vehbî, Nahîfî, Yümnî, Emîn, Şâkir, Sâlim, Neylî, Rahmî, Nevres, Abdî ve Nî'met'tir.

I. Mahmud'un has meclislerinde yer alan 6 şair tespit edilmiştir. Bu şairler, Derviş, Hâfiz, Hıfzî, Hanîf ve Dâniş ve Nevres'tir.

Grafik 12. I. Mahmud'un Şairlere Yaklaşımı

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SADRAZAMLAR VE DİĞER DEVLET GÖREVLİLERİNİN HİMAYESİNDE GELİŞEN EDEBÎ MUHİTLER

3.1. Çorlulu Ali Paşa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit

3.1.1. Çorlulu Ali Paşa'nın Hayatı

Kara Bayram Ağa'nın evlatlığı olarak önce Galata Sarayı'na, daha sonra Enderun'a alınan ve burada silahtarlığa kadar yükselen Çorlulu Ali Paşa, III. Ahmed tahta çıktığında III. vezir idi. 1703'te Damat Hasan Paşa'nın yerine rikab kaymakamı oldu. 1704'te gözden düşüp Trablusşam Valiliğiyle İstanbul'dan uzaklaştırıldıysa da Kalaylıkoz Ahmed Paşa'nın sadareten azliyle dördüncü vezirlikle tekrar İstanbul'a çağrıldı. 3 Mayıs 1706'da Baltacı Mehmed Paşa'nın yerine sadrazam oldu. 1708'de yedi yıldan beri nişanlı bulunduğu II. Mustafa'nın kızı Emine Sultan'la evlendi. Devletin harcamalarını kısıtlamaya ve hazineyi güçlendirmeye çalışan Ali Paşa, Rusya'ya karşı İsveç'i destekledi. Ali Paşa'nın bu politikasını beğenmeyen III. Ahmed, 15 Haziran 1710'da onu sadrazamlıktan azletti. Çorlulu Ali Paşa, Şeyhülislam Paşmakçızade Seyyid Ali Efendi'nin fetvası ve III. Ahmed'in 26 Aralık 1711 tarihli fermanıyla idam edilmiştir (Aktepe, 1993: 370-371).

3.1.2. Bir Şair Hamisi Olarak Çorlulu Ali Paşa

Bu bölümde Çorlulu Ali Paşa'nın hamilik yönü üzerinde durulmuştur. Çorlulu Ali Paşa'nın hamiliği ile ilgili dönemin biyografik kaynaklarındaki değerlendirmeler, şairlerin Çorlulu Ali Paşa'ya yaklaşımı ve Çorlulu Ali Paşa hakkındaki değerlendirmeleri ele alındıktan sonra Çorlulu Ali Paşa'nın şairlere yaklaşımı incelenmiştir.

3.1.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler

Çorlulu Ali Paşa, Dilaverağazade Ömer Vahîd'e göre “zekî vü fatîn ve reşîd ü ‘âkıbet-bîn, metîn ü sâhib-temkîn, vakûr u cesûr, müdebbir-i umûr, düstûr-ı zî-şu'ûr”

bir kimse idi. Ömer Vahîd'in bu sözleriyle ehil bir devlet adamı portresi çizdiği açıktır ancak bu portrede Ali Paşa'nın cömertliğine veya şairlere olan yaklaşımına dair bir yorumda bulunmaması dikkat çekicidir. Şuara tezkirelerinde ise Ali Paşa'nın hamilik yönü üzerinde durulmadığı görülmektedir, bununla birlikte tezkireciler Ali Paşa'nın Hasîb ve Nâbî'ye karşı takındığı olumsuz tavra kayıtsız kalmamışlardır. Safâyî, Çorlulu Ali Paşa'nın Nâbî'nin malikânesini elinden aldığını, Sâlim ise Hasîb Mehmed Bey'in görevini bir başkasına verdiğini belirtmiştir.

3.1.2.2. Çorlulu Ali Paşa'yla İlişkili Şairler

Çorlulu Ali Paşa ile bir vesile ile ilişki kurmuş 15 şair tespit edilmiştir. Bu şairler ve Çorlulu Ali Paşa'yla kurdukları ilişkiler, şairlerin ölüm yılları gözetilerek aşağıda verilmiştir.

3.1.2.2.1. Nâzım Mehmed Efendi (ö.1116)

Dönemin müderrislerinden olup daha sonra bu görevden men edilen Nâzım Mehmed Efendi, anlaşıldığı kadarıyla “küttab” sınıfına dâhil olmak istemektedir. Bu nedenle Çorlulu Ali Paşa'ya hâlimden yakındığı iki kaside (Sak, 1994: 116-124) ve “sekban halifeliği” görevini istediği manzum bir arzuhal sunmuştur:

Ey kerem-bahş-ı asaf-ı dâna

Eyle bu ‘abd-i bî-kesi ihyâ

Bir kitâbetle kıl beni mesrûr

Vire bu kalb-i bi-nevâya sürûr

Beni ez hatt-ı pâdişâh-ı cihân

İde lutfun halife-i sekbân (Sak, 1994: 50-51)¹⁶³

¹⁶³ Bu şiirlerdeki memduhun Şehit Ali Paşa olmadığını belirtmek gerekir çünkü Nazım Mehmed Efendi 1116'da vefat ettiğinde Şehit Ali Paşa henüz “paşa” unvanını almamış silahtar idi. Bununla birlikte bu şiirler, Çorlulu Ali Paşa sadrazam olmadan önce sunulmuş şiirlerdir.

Nazım Efendi'nin bir kitabetle görevlendirildiğini gösteren bir belgeye ulaşılamamıştır ancak tezkiirelerin verdiği bilgiye göre ömrünün sonlarında Selim Giray'ın himayesine girmiştir (Sâlim, 2005: 641, Safâyî, 2005: 619).

3.1.2.2.2. Nâbî Yusuf Efendi (ö.1124)

Nâbî, Çorlulu Ali Paşa'ya biri 1119'da “çetr-i hümayûn” vasfında (Bilkan, 1993: 243-246) ve diğeri 1120'de yaptırdığı külliye için olmak üzere iki tarihli kaside sunmuştur (Bilkan, 1993: 255-257).

Nâbî'nin geçimini sağladığı kahve mukataası ve malikânesiyle ve hazineden pay istemesiyle ilgili Çorlulu Ali Paşa'ya yazdığı iki mektup vardır. Nâbî, bu mektupların ilkinde “bâb-ı ‘inâyet ü ihsânları güşâde ve mutâlebe-i muhassılinden âzâde” olduğu için Ali Paşa'ya teşekkür ettikten sonra Paşa'dan malikânenin “mâl-ı kadîmiyle kabulü ya da kasr-ı yedi” hususunda bir berat talep etmiştir. İkinci mektuptan bu beratın geldiği anlaşılmaktadır. Ancak Nâbî, malikânenin “mâl-ı kadîmi”yle kabul edilmemesi durumunda kendisinin ve baktığı kimselerin perişan olacağını vurgulayarak Ali Paşa'nın buna karar vermesini istemiştir. (Nâbî, 2017: 472-474)

Anlaşıldığı kadarıyla yazdığı kasidelerin ve gönderdiği mektupların Çorlulu Ali Paşa nezdinde bir etkisi olmamış, mesele Nâbî'nin isteği doğrultusunda çözülmemiştir. Nitekim Safâyî'nin bildirdiğine göre Ali Paşa, Nâbî'ye verilen “malikâne”yi kaldırarak geçim kaynağını elinden almıştır. Nâbî'nin,

Bâg-ı dehrin hem hazânın hem bahârın görmüşüz
Biz neşâtın da gamın da rûzgârın görmüşüz

matlı meşhur gazelinin yazılma sebebi de budur. (Safâyî, 2005: 636-637)

3.1.2.2.3. Bosnalı Sâbit Efendi (ö.1124)

Çorlulu Ali Paşa sadrazam olduğunda Konya Kadılığında bulunan Sâbit Efendi, Cemaziyelevvel 1118'de bu görevinden mazul olarak İstanbul'a dönmüştür.

Çorlulu Ali Paşa'nın 1119'da¹⁶⁴ Tersane'de yaptırdığı çeşme ve hamam için düşürdüğü tarihte Ali Paşa'ya kendisine verdiği vaadi hatırlatır:

Husûsâ bu senâ-kârün ki mev'ûd-ı inâyetdür

Bakar incâz-ı va'd- lutfâ ümmîd üzredür hâlâ (Karacan, 1981: 8)

Burada sözü edilen vaat, Diyarbakır Kadılığı olmalıdır; nitekim Sâbit 1119'da Diyarbakır Kadılığına atanmıştır. Sâbit, bu görevden 1121'de mazul olmuştur. "Diyarbakır'den 'Azlinde Paşa Yüz Altun Harclık Virdükde" başlıklı şiirindeki,

Cenâb-ı hazretünden surre-i zer geldi sultânım

Vücûd-ı nâ-tüvâna kuvvet ü fer geldi sultanım (Karacan, ksd. XXVII)

sözleriyle şükranlarını sunduğu kişi de o sırada sadrazam olan Çorlulu Ali Paşa olmalıdır.

3.1.2.2.4. Nesîb Yusuf Dede (ö.1126)

Nesîb, Çorlulu Ali Paşa'nın III. Ahmed'in fermanıyla idamı üzerine 5 beyitlik tarihli bir kıta kaleme almıştır. Bu kıtada Ali Paşa'yı şu sözlerle övmüştür:

Nazîrin görmemiştir dîde-i devrân o merhûmun

Sehâvetde 'adâletde emânetde dirâyetde (Hidâyetoğlu, 1996: 574)

3.1.2.2.5. Hamdî Ahmed Efendi (ö.1127?)

"Asrın şu'ârâ-yı nâzik-güftârından ve vaktin erbâb-ı tâb' u pâk etvârından" Hamdî Ahmed Efendi, Çorlulu Ali Paşa'nın açmış olduğu Darü'l-hadise ve Emine Sultan ile nikâhlanmasına tarih düşürmüştür (Safâyî, 2005: 159-160, Sâlim, 2005: 297).

¹⁶⁴ Tenkitli metinde bu tarihin 1116 olarak gösterilmesi yanlıştır (Karacan, 1981: 8, ksd. XLII).

3.1.2.2.6. Şermî Ali Efendi (ö.1127)

Safâyî'nin “(...) zübde-i şeş-târiyandan hoş-sohbet ve haylice sâhib-nezâket ve bedîha-gûlukta mâhir ve hüsn-i savta kâdir çalar ve çağırır ve encümen-i zurâfada hâzır u öndül olmakda bahâdır (...)” diyerek tavsif ettiği Şermî Ali Efendi, Çorlulu Ali Paşa'ya bir lale çerağanında¹⁶⁵,

Dürr-nisâr etmezdi ceybin reşk-i ummân olmasa
Lal-pâş olmazdı tab'ın mâ-hasâl-i kân olmasa

matlalı bir kaside sunmuştur. Bu kasidesindeki şu beyitten Çorlulu Ali Paşa'dan caize aldığı sonucuna ulaşılabılır (Safâyî, 2005: 320).

3.1.2.2.7. Na'îmâ Mustafa Efendi (ö.1128)

Kalaylıkoz Ahmed Paşa'ya intisap ederek Anadolu Muhasebeciliğini görevini elde eden Naima (Safâyî, 2005: 624), bu görevi 1115 ve 1117 yılları arasında yerine getirmiştir. Bu görevi sona erince üç sene boşta kalmış, Çorlulu Ali Paşa'nın sadrazam olmasıyla 1120'de teşrifatçı olarak görevlendirilmiştir ve Çorlulu Ali Paşa azledilinceye kadar bu görevini sürdürmüştür (Afyoncu, 1999: 84).

3.1.2.2.8. Rezmî Mehmed Bey (ö.1131)

Safiye Sultanzade Mehmed Bey'in himayesini gördüğü devlet adamlarından biri de Çorlulu Ali Paşa'dır. Çorlulu Ali Paşa'nın sadrazam olmasını bir tarih kıtasıyla (Gülbüz, 2005: 395) kutlayan Rezmî, lale vasfındaki bir kıtasını III. Ahmed'e Çorlulu Ali Paşa vasıtasıyla sunmuştur (Gülbüz, 2005: 420-424). Çorlulu Ali Paşa Dönemi'nde 1118'de Silahtar Ağalığına (Gülbüz, 2005: 4) getirilen Rezmî, Çorlulu Ali Paşa'nın ölümü üzerine bir tarih düşürmüştür:

¹⁶⁵ Safâyî'nin söz ettiği lale çerağanı III. Ahmed'in 14 Safer 1119'da Topkapı Sarayı'ndaki Cimşirlik bahçesinde düzenlediği ve veziriazam Çorlulu Ali Paşa ile Şeyhülislam Efendi'yi davet ettiği çerağan olmalıdır (Râşid vd, 2013: 777). Kaynaklarda Şehit Ali Paşa'nın düzenlediği bir çerağandan söz edilmemiştir, dolayısıyla Tezkire'de sözü edilen Silahtar Ali Paşa, Çorlulu Ali Paşa'dır.

Bir dâ'îsi çıkup didi târîhin

Münevver ola kabri Ali Paşa'nun (Gürbüz, 2005: 403)

3.1.2.2.9. Dürri Ahmed Efendi (ö.1135)

Çorlulu Ali Paşa Dönemi'nde Maliye Tezkireciliği, Anadolu Muhasebeciliği ve Küçük Ruznamecilik görevlerinde bulunan Dürri, Ali Paşa'ya on altı tarih kıtası ve bir tarih mısrası sunmuştur. Bu şiirlerin bazılarında geçen “Dürri bendesi, me'mûren” ifadeleri¹⁶⁶, Ali Paşa'nın emrinde maliye tezkirecisi, Anadolu muhasebecisi ve küçük ruznameci (Afyoncu, 1999: 88) olarak çalışmasından kaynaklanmış olmalıdır. Yine bu ifadelerden hareketle bu şiirlerden bazılarının sipariş üzerine yazıldığını söylemek de yanlış olmaz. Bunlardan biri, Ali Paşa'nın yaptırdığı medresenin kitabesine yazılmış olan şiiri olmalıdır (KK, 2016: 361, Bağrıaçık, 1996: 157).

Dürri'nin bir vefa örneği olarak ölümüne tarih düşürdüğü tek sadrazamın Çorlulu Ali Paşa olması da ona duyduğu yakınlığın ve ondan gördüğü iltifatın bir işareti olarak değerlendirilebilir. Dürri, mezar taşına yazılan (Uçar, 2019: 61) bu manzumesinde Ali Paşa'nın yaptığı hayratlara dikkat çekerek şu beyitle ölümüne tarih düşürmüştür:

Olan zâ'ir-i kabri disünler Dürriyâ târîh

Kıla me'vâ sarây-ı adne alâ-yı Ali Paşa (Bağrıaçık: 1996: 218)

3.1.2.2.10. Hasîb İbrahim Efendi (ö.1135)

Hasîb Efendi, “Uşşakizade Tarihi” adıyla bilinen eserinin başında, Edirne Vakası sırasında yakmaya kalkıştığı müsveddeleri temize çekerek caize almak umuduyla Çorlulu Ali Paşa'ya sunduğunu, Ali Paşa'nın eseri beğendiğini ve kendisinden “Karaçelebizade Tarihi” gibi bir eser yazmasını istediğini belirtmiştir. Bunun üzerine “Uşşakizade Tarihi”ni kaleme almıştır (Ekinci, 2017: 98).

¹⁶⁶ Tamâm oldıkda Dürri bendesi yazdı bu târîhi

Musanna' tarz-ı a'lâ câmi'-i pâk 'Ali Paşa (Bağrıaçık, 1996: 141)

Olup me'mûr Dürri bendesi yazdı bu târîhi

Mekân-ı pâk u zîbâ tarh-ı ra'nâ-yı Ali Paşa (Bağrıaçık, 1996: 216)

Hasîb Efendi, 1114'te tamamladığı “Zeyl-i Şakâyık” adlı eserinin mukaddimesini değiştirerek Çorlulu Ali Paşa'ya ithaf etmiştir. Mukaddimesinde hamisini şu beyitlerle övmüştür:

O düstûr-ı Aristo-'akl ü İskender-salâbet kim
Umûr-ı dîn ü devletde dinilmez bezl-i makdûr

Şeref-bahş-ı vezâret mesned-efrûzı cihân-bânî
Nizâmü'l-mülk ü 'ahd-ârâyiş-i âyîn-i destûr

Vezîrân-ı zamânun şân u şevketle ser-efrâzı
Müşîrân-ı cihânun hüsn-i tedbîr ile meşhûr (Ekinci, 2017: 113)

Hasîb Efendi'nin 3 Rebiülâhîr 1118'de Medîne Kadılığına tayin edilmesinde eserini ithaf ettiği Çorlulu Ali Paşa'nın etkisi olduğunu düşünmek yanlış olmaz.

3.1.2.2.11. Kâmî Mehmed Efendi (ö.1136)

Kâmî Mehmed Efendi, oğlu Ahmed'in doğumu üzerine Çorlulu Ali Paşa'ya 6 beyitlik bir tarih kıtası sunmuştur (Yazıcı, 1998: 101).

3.1.2.2.12. Şehdî Mustafa Efendi (ö.1140)

Bozoklu Mustafa Paşa¹⁶⁷ zamanında 1105'te Cizye Muhasebeciliği¹⁶⁸, 1107 ve 1108'de Şam Defterdarlığı (OA.İE.ADL.6.349, İE.ML.60.5592), 1110'da Köse Halil Paşa defterdar iken Maliye Tezkireciliği¹⁶⁹, 1113'te ise Anadolu Muhasebeciliği

¹⁶⁷ Bozoklu Mustafa Paşa: 20 Recep 1104 / 27 Mart 1693 - 17 Recep 1694 / 14 Mart 1694 tarihleri arasında sadrazamlık yapmıştır.

¹⁶⁸ Şehdî, Mustafa Paşa ile olan “hukûk-ı bî-şumârına binaen” kendisine cizye muhasebeciliği ihsan ettiğini belirtmiştir (Bayındır, 2008: 108). Bu bilgi arşiv kaynaklarından elde edilen şu belgelerle doğrulanmıştır: OA.İE.ML. 42.4098, OA.İE.ML. 43.4101

¹⁶⁹ Köse Halil Paşa: 8 Rebiülevvel 1107 - 1 Cemaziyelevvel 1110 tarihleri arasında defterdarlık yapmıştır. Şehdî, divanındaki bir kasideyi takdim ederken Amcazade Hüseyin Paşa sadrazam, Köse Halil Paşa defterdar iken kendisinin Maliye Tezkireciliğinde bulunduğunu belirtmiştir. Amcazade Hüseyin Paşa 1 Rebiülevvel 1109 - 11 Rebiülâhîr 1114 tarihleri arasında sadrazamlık yaptığına göre Şehdî, 1110 yılında maliye tezkirecisi olmalıdır.

görevlerini üstlenen Şehdî Mustafa Efendi, Çorlulu Ali Paşa'nın sadrazam olduğu dönemde, divanındaki “memûren” ve “bâ-fermân” yazdığı şiirlerden anlaşıldığı kadarıyla tarih düşürmede şöhret kazanmış bir şair idi.¹⁷⁰

Şehdî Divanı'nda Çorlulu Ali Paşa'ya yazılmış altı şiir bulunmaktadır. Bunlardan biri Eyüp'teki Dürrî Yalısı'nın Çorlulu Ali Paşa'ya tahsis edilmesi ve tamiriyle ilgiliyken (Bayındır, 2008: 152-154) diğer ikisi Çorlulu Ali Paşa'nın Tersâne'de yaptırdığı cami ve çeşme ile ilgilidir (Bayındır, 2008: 155-157, 159-163). Cami için yazdığı tarih kıtasının başlığındaki “me'mûren denilen tarih” ifadesi ve bu şiirin mahfile vaz olunması Çorlulu Ali Paşa'nın Şehdî'nin şiirlerini beğendiği ve caizelerle ödüllendirdiğine işaret etmektedir. Bunların dışındaki üç şiirden ikisi Şehdî'nin Çorlulu Ali Paşa Dönemi'nde dökülen “balyemez” ve “şâhî top” için yine “me'muren” söylediği tarihlerken (Bayındır, 2008: 147-149) diğeri Ali Paşa'nın Emine Sultan'la nikâhlanmasını tebrik içindir (Bayındır, 2008: 157-159).

3.1.2.2.13. Afvî Mehmed Bey (ö.1145)

Defterdar Doğancı Hüseyin Paşa'nın oğlu ve Sır Kâtibi Na'tî Mustafa Bey'in kardeşi olan Afvî Mehmed Bey, haccan-ı divan-ı hümayun zümresine dâhildir. 1109'da “Muhasebe-i evvel” (OA.İE.ML. 53.5062) ve 1115'te “Ruznamçe-i evvel” (OA.AE.SMST.II. 74.7842, OA.AE.SAMD.III. 23.2207) olarak görev yapan Afvî, Çorlulu Ali Paşa'nın sadrazamlığı sırasında yeniden muhasebe-i evvelliğe getirilmiştir (OA.İE.TCT. 13.1531).

Osmanlı-Rus ilişkilerinin pamuk ipliğine bağlı olduğu bu dönemde 29 Cemaziyelevvel 1121'de Çorlulu Ali Paşa tarafından İstanbul'da bulunan Rus Elçisi Tolstoy ile görüşmeye memur edilmiştir (Râşid vd, 2013: 822).

3.1.2.2.14. Subhîzade Feyzullah Feyzî Efendi (ö.1152)

Feyzî, oğlu İbrahim'in doğumu vesilesiyle Çorlulu Ali Paşa'ya dokuz beyitlik bir tarih kıtası sunmuş ve ihsanını talep etmiştir:

¹⁷⁰ Şehdi Divanı'ndaki “21, 22, 23, 27, 33, 34, 36, 37, 40, 47, 48, 51, 52, 80” numaralı şiirlerin başlıklarında bu ifadelerin geçtiği görülmüştür (Bayındır: 2008).

Olurdu şem’-i bahtum pertev-efzâ mihr ü meh-âsâ
Kemîne bendesine eylese bir zerrece ihsân (İspirli, 1997: 766)

Sâlim Efendi’nin bildirdiğine göre Feyzî, Çorlulu Ali Paşa’nın kethüdalarının kitabet hizmetini görmüştür (Sâlim, 2005: 577). Bu noktada 1118’den 1120’ye kadar Sofu Abdurrahman Ağa ve 1120’den 1122’ye kadar 8 Rebiülahir 1150’de sadrazam olacak olan Muhsinzade Abdullah Efendi’nin Çorlulu Ali Paşa’nın kethüdalığını yaptığını belirtmek gerekir (Akbayar, 1996: 1795-1796).

3.1.2.2.15. Neylî Ahmed Efendi (ö.1161)

Çorlulu Ali Paşa sadrazam olduğunda hareket-i dâhil rütbeli bir medrese müderrislik yapan Neylî Ahmed Efendi, Ali Paşa’nın sadrazamlığı döneminde Şaban 1118’de musıla-i sahn rütbesiyle Zekeriya Efendi Medresesine, Cemaziyelevvel 1121’de sahn rütbeli bir medreseye ve aynı yılın sonunda ibtida-i altmışlı rütbesi ile Nuh Efendi Medresesine terfi etmiştir (Kılıç, 1994: 26-27). Bunun hızlı bir yükseliş olduğunu söylemek gerekir. Bu hızlı yükselişte Çorlulu Ali Paşa’nın etkisini kestirmek mümkün olmasa da şairin aleyhinde bir tavır takınmadığı söylenebilir.

Neylî Ahmed Efendi’nin Çorlulu Ali Paşa’ya sunduğu sadece bir şiir vardır. Bu şiir Ali Paşa’nın yaptırdığı bir çeşme için yazılmış yedi beyitlik bir tarih kıtasıdır (Kılıç, 1994: 363-364).

3.1.2.3. Şairlerin Çorlulu Ali Paşa’ya Yaklaşımı

Sunulan şiir sayısı ve bu şiirlerin niteliği, kişinin hamiliğinin derecesi hakkında fikir verebilir. Bu nedenle aşağıdaki tabloda Çorlulu Ali Paşa’ya sunulan şiirlerle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir:

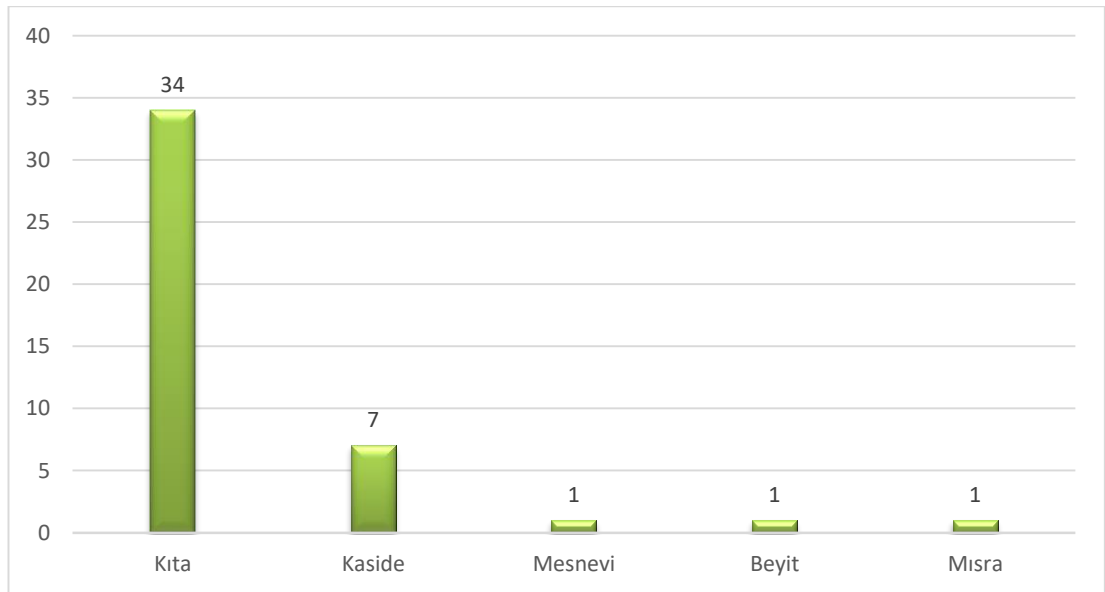
Tablo 14. Çorlulu Ali Paşa’ya Sunulan Şiirler

Şairler	Şiirler
1 Nâzım (ö.1116)	2 kaside (Sak, 1994: 116-120, 120-124) 1 mesnevi (Sak, 1994: 48-51) 1 kıta (Sak, 1994: 125)
2 Nâbî (ö.1124)	2 kaside (tarihli) (Bilkan, 1993: 243-246, 255-257)

3	Sâbit (ö.1124)	2 kaside (1'i tarihli) (Karacan, 1981: ksd. XXVII, XLII) 5 kıta (tarihli) (Karacan, 1981: trh. IX, X, XX, XXVIII, XXXVIII)
4	Nesîb (ö.1126)	1 kıta (tarihli) (Hidâyetoğlu, 1996: 574)
5	Hamdî (ö.1127)	2 kıta (tarihli) (Safâyî, 2005: 159-160)
6	Şermî (ö.1127)	1 kaside (Safâyî, 2005: 320)
7	Nâ'imâ (ö.1128)	-
8	Rezmî (ö.1131)	1 kıta (tarihli) (Gürbüz, 2005: 395) 1 beyit (tarihli) [Gürbüz, 2005: 403]
9	Dürri (ö.1135)	14 kıta (tarihli) (Vural, 2020: 222-223, 224, 225-226, 226-227, 228, 237-238, 238, 238-239, 239, 239-240, 240-241, 248, 263-264, 268) 1 mısra (tarihli) (Vural, 2005: 328)
10	Hasîb (ö.1135)	1 kıta (Ekinci, 2017: 113)
11	Kâmî (ö.1136)	1 kıta (tarihli) (Yazıcı, 1998: 101)
12	Şehdî (ö.1140)	6 kıta (tarihli) (Bayındır, 2008: 147-148, 148-149, 152-154, 155-157, 157-159, 159-163)
13	Afvî (ö.1144)	-
14	Feyzî (ö.1152)	1 kıta (tarihli) (İspirli, 1997: 766)
15	Neylî (ö.1161)	1 kıta (tarihli) (Kılıç, 1994: 363-364)

Buna göre bu tabloda listelenmiş 15 şairden 13'ü Çorlulu Ali Paşa'ya 7'si kaside, 1'i mesnevi, 34'ü kıta, 1'i beyit ve 1'i mısra olmak üzere toplam 44 şiir sunmuştur. Bunun grafik hâline getirilmiş biçimi aşağıdaki gibidir.

Grafik 13. Çorlulu Ali Paşa'ya Sunulan Şiirler

3.1.2.4. Şairlerin Çorlulu Ali Paşa Hakkındaki Değerlendirmeleri

Bir hamide aranan niteliklerin en önemlilerinden birinin cömertlik olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu bölümde şairlerin Çorlulu Ali Paşa'nın cömertliğiyle ilgili görüşleri ele alındıktan sonra hamiliğiyle ilgili diğer değerlendirmelerine yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda Çorlulu Ali Paşa'yla ilişkili şairlerden onun cömertliğini öven şairlerin bu görüşlerinin yer aldığı beyitler gösterilmiştir.

Tablo 15. Çorlulu Ali Paşa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler

Şairler	Beyitler
1 Nâzım (ö.1116)	Sak, 1994: 48-6 (Bermekî) / 49-9 / 50-26 / 116-1, 2, 7 / 117-13, 14 / 121-9 / 122-11, 13 (Baykara), 17, 28, 29 / 125-5
2 Nâbî (ö.1124)	Bilkan, 1993: 245-25 / 246-31, 34
3 Sâbit (ö.1124)	Karacan, 1981: ksd. XLII-31, 47 trh. XX-10 / XXVIII-2 / XXXVIII-1, 4, 5
4 Nesîb (ö.1126)	Hidayetoğlu, 1996: 574-1, 3
5 Hamdî (ö.1127)	-
6 Şermî (ö.1127)	Safâyî, 2005: 320-1, 2, 4, 5, 7
7 Nâ'imâ (ö.1128)	-
8 Rezmi (ö.1131)	-
9 Dürri (ö.1135)	Vural, 2020: 222-1 / 226-4, 8 / 226-5 / 238-1 / 241-2
10 Hasîb (ö.1135)	-
11 Kami (ö.1136)	Yazıcı, 1998: 101-2
12 Şehdî (ö.1140)	Bayındır, 2008: 155-3 / 158-8
13 Afvî (ö.1144)	-
14 Feyzî (ö.1152)	İspirli, 1997: 766-1, 5
15 Neylî (ö.1161)	Kılıç, 1994: 363-1

Bu tablodan hareketle Çorlulu Ali Paşa'ya şiir sunduğu bilinen 15 şairden 10'unun şiirlerinde Çorlulu Ali Paşa'nın cömertliğini öven beyitlere yer verdiği söylenebilir. Bu 10 şairden Nâzım, Şehit Ali Paşa'nın cömertliğini, cömertlikleriyle meşhur olan tarihî şahsiyetlerden Cafer bin Yahya el-Bermekî'ye telmihte bulunarak ifade etmiştir.

Nâzım, bununla birlikte Çorlulu Ali Paşa'nın meclislerinin Hüseyin Baykara'nın meclislerinden üstün olduğunu dile getirmiş ve Ali Paşa'nın diğer şairlerin ele almadığı bir yönüne değinmiştir.

3.1.2.5. Çorlulu Ali Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

“Çorlulu Ali Paşa'yla İlişkili Şairler” başlığı altında Çorlulu Ali Paşa'nın şairlere yaklaşımı ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda bu veriler özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 16. Çorlulu Ali Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

	Şair	İnam	Görev	İltifat	Musahip
1	Nâzım (ö.1116)	?	?	?	?
2	Nâbî (ö.1124)	?	?	?	?
3	Sâbit (ö.1124)	+	+	?	?
4	Nesîb (ö.1126)	?	?	?	?
5	Hamdî (ö.1127)	?	?	?	?
6	Şermî (ö.1127)	+	?	?	+
7	Nâ'imâ (ö.1128)	?	?	?	?
8	Rezmî (ö.1131)	?	?	?	?
9	Dürrî (ö.1135)	?	?	+	?
10	Hasîb (ö.1135)	?	?	?	?
11	Kâmî (ö.1136)	?	?	?	?
12	Şehdî (ö.1140)	?	?	+	?
13	Afvî (ö.1144)	?	?	?	?
14	Feyzî (ö.1152)	?	?	?	?
15	Neylî (ö.1161)	?	?	?	?

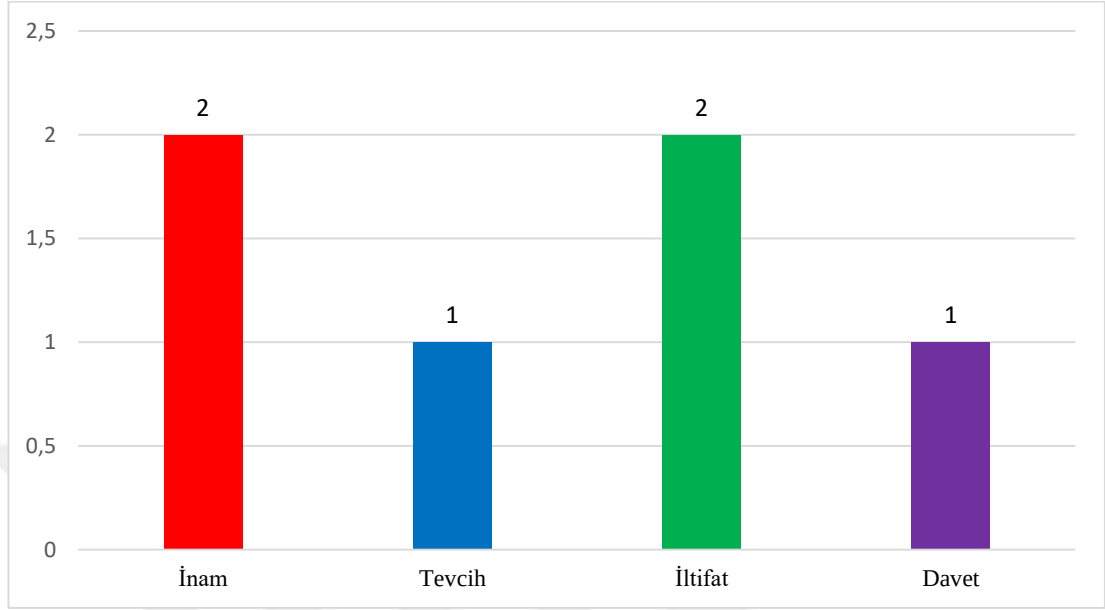
Bu tablodan hareketle aralarında Çorlulu Ali Paşa'yla ilişkili olan 15 şairden kesin olarak inam aldığı bilinen 2 şair vardır. Bunlar Sâbit ve Şermî'dir. Nâzım, Nâbî, Hamdî, Rezmî, Dürrî ve Şehdî'nin Çorlulu Ali Paşa'ya birden fazla şiir sunmaları onların da inam aldığına işaret etse de bu hususta kesin bir delil bulunamamıştır.

Çorlulu Ali Paşa'yla ilişkili 15 şairden onun kayırmasıyla görev aldığı bilinen tek kişi Sâbit'tir.

Çorlulu Ali Paşa'yla ilişkili 15 şairden Dürrî ve Şehdî Çorlulu Ali Paşa'nın iltifatına mazhar olmuş ve Şermî meclislerinde bulunmuştur.

Çorlulu Ali Paşa'nın şairlere yaklaşımı aşağıdaki grafikte özetlenmeye çalışılmıştır:

Grafik 14. Çorlulu Ali Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

3.2. Baltacı Mehmed Paşa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit

3.2.1. Baltacı Mehmed Paşa'nın Hayatı

Bugün Çorum'a bağlı bir kaza olan Osmancık'ta doğdu. Hacı Sefer Ağa vasıtasıyla saraya girdi. Burada sırasıyla baltacılık, yazıcılık ve müezzinlik gibi görevlerde bulundu. 1703 Edirne Vakası sırasında asilerle yakın ilişkilerde bulundu ve III. Ahmed'in cülusu hususunda büyük gayret gösterdi. 28 Kasım 1703 birinci mirahurluğa tayin edildiyse de kısa süre sonra Trablus ve Halep taraflarına tahsildar olarak gönderildi. Ancak Kalaylıkoz Ahmed Paşa'nın Sadareti döneminde İstanbul'a dönebildi ve 6 Kasım 1704'te vezaretle kaptan-ı derya oldu. Kalaylıkoz Ahmed Paşa'nın Sadareten azliyle 25 Aralık 1704'te sadrazam oldu, 3 Mayıs 1706'da azledildi ve 1707'de Erzurum valiliğine ve Sakız muhafızlığına tayin edildi. 21 Ocak 1709'da Halep valisi olan Baltacı Mehmed Paşa, 18 Ağustos 1710'da Köprülüzade Numan Paşa'nın yerine ikinci defa sadrazamlığa getirildi. 19 Şubat 1711'de Ruslara

karşı yapılan ve zaferle neticelenen Prut Savaşı'na serdar-ı ekrem olarak tayin edildi. Rusların barış anlaşmasının şartlarına uymaması nedeniyle hakkında çıkan olumsuz yorumlar, 20 Kasım 1711'de sadarettten azline ve kalebent olarak Midilli'ye sürülmesine neden oldu. Temmuz 1712'de de Limni adasına gönderildi ve aynı yılın eylülünde orada öldü (Aktepe, 1992: 35-36).

3.2.2. Bir Şair Hamisi Olarak Baltacı Mehmed Paşa

Bu bölümde Baltacı Mehmed Paşa'nın hamilik yönü üzerinde durulmuştur. Baltacı Mehmed Paşa'nın hamiliği ile ilgili dönemin biyografik kaynaklarındaki değerlendirmeler, şairlerin Baltacı Mehmed Paşa'ya yaklaşımı ve Baltacı Mehmed Paşa hakkındaki değerlendirmeleri ele alındıktan sonra Baltacı Mehmed Paşa'nın şairlere yaklaşımı incelenmiştir.

3.2.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler

Biyografik kaynaklarda Baltacı Mehmed Paşa'nın devlet meselelerine yaklaşımı ve diğer devlet adamlarıyla ilişkileri üzerinde durulmuş ancak şairlere yaklaşımıyla ilgili bir değerlendirmede bulunulmamıştır. Bu durum, Baltacı Mehmed Paşa'nın bu yönüyle öne çıkmış bir devlet adamı olmadığına işaret eder.

3.2.2.2. Baltacı Mehmed Paşa'yla İlişkili Şairler

Baltacı Mehmed Paşa ile bir vesile ile ilişki kurmuş 16 şair tespit edilmiştir. Bu şairler ve Baltacı Mehmed Paşa'yla kurdukları ilişkiler, şairlerin ölüm yılları gözetilerek aşağıda verilmiştir.

3.2.2.2.1. Nâbî Yusuf Efendi (ö.1124)

Baltacı Mehmed Paşa, birinci sadrazamlığından azledildikten bir müddet sonra 21 Ocak 1709'da Halep Valiliğine atandı. Halep'e geldiğinde onu karşılayanlar arasında Nâbî de bulunmaktaydı. Hatta bu karşılama esnasında Baltacı Mehmed Paşa, Nâbî'ye siyah bir at hediye etmiştir:

“... Hatta ibtidâ Haleb’e teşrîfleri gün istikbâllerine şitâbân olduğumuzda ibtidâ-yı mülâkâtımızda yedek bir siyâh bâr-gîrlerin zîr-i rân-ı peder-i nâtüvâna ikrâmen keşîde buyurup lisânen Osmân Aga oğlumuzun bizde mühim yâdgârlarından bu kaldı. Siz süvâr olmanız, onların dahi rızâ-yı hâtırını isticlâb itmekdür, diyü esnâ-yı takrîrlerinde ...” (Nâbî, 2017: 412)

Mektuplarından hareketle Nâbî’nin Baltacı Mehmed Paşa ile yakın bir ilişki içinde bulunduğunu söylemek yanlış olmaz. Mehmed Paşa, Halep’teyken onun meclislerinde Nâbî de bulunmuştur. Silahatâr İbrahim Paşa’ya yazdığı bir mektupta geçen şu ifadeler bunu doğrular niteliktedir:

“... Husûsân, sa’âdetlü, devletlü, âsaf-ı kerîmü’ş-şân, sadr-ı sâbık, cemîlü’l-hâl ve’l-makâl, vezîr-i sâhib-kemâl Mehmed Paşa Hazretleri muhlisünüz, hattâ-ı Haleb’i teşrîf itdikleri eyyâmdan berü ekser evkâtta mahâmid-i fitriyye ve mahâsin-i zâtîyye ve mekârim-i ahlâk-ı cemîlenüz, zîver-i mecâlis-i güft ü şenîde kılınmagla ...” (Nâbî, 2017: 461)

Nâbî, meclislerinde bulunduğu Baltacı Mehmed Paşa’nın ihsanlarına da mazhar olmuştur. Yine bir mektubunda Paşa’nın bir yardımından şu ifadelerle söz eder:

“... sâbıkan ihsânunuz olan dört senelik mâlî âb-ı hayât-ı ser-çeşme-i ihsânunun ile cerîde-i talebden şüste buyurup ya’nî zamîr-i enverünüzde irsâli merkûz olan revgâna bedel emvâl-i merkûme ihsânıyla matbah-ı âmâlümüzi ta’mîr buyurdugunuzu ...” (Nâbî, 2017: 405)

Nâbî’yi, uzun bir aradan sonra 1122’de “inâyet-i câzibe”leriyle İstanbul’a getiren ve meclislerine dâhil eden yine Baltacı Mehmed Paşa’dır. Nâbî’nin ifadesi şöyledir:

“... Bu dâ’î-i kadîmleri bir müddetden berü kûşe-güzîn-i uzlet iken cânib-i Rûm’da olan bakiye-i kismetümüz iktizâsıyla sa’âdetlü, ‘inâyetlü sadr-ı ‘âlî-kadr hazretleri, muhlisinüzi câzibe-i ‘inâyetleriyle âsitâne-i sa’âdete rüy-mâl ve meclis-i ‘ulyâda tecdîd-i inşrâh-ı bâl itmek şerefine nâ’il olduğumuzda ...” (Nâbî, 2017: 380)

Baltacı Mehmed Paşa, İstanbul’a getirdiği Nâbî’ye 5 Zilkade 1122’de Başmuhasibecilik görevini vermiş ve ona düzenli bir gelir sağlamıştır (Afyoncu, 1997: 87). Nâbî, Baltacı Mehmed Paşa’ya bir kıta sunarak teşekkür etmiştir:

Sadr-ı a'zam olduğunda devlet ü ikbâl ile
Nâbî-i dâ'îye çok lutf-ı firâvân eyledi

Cümleden bir mansıb-ı 'âliyle itdi ser-firâz
Kim yirin hem-sâye-i hurşîd-i rahşân eyledi

Başmuhasebe gibi bir mansıb ihsânı ile
Gıpta-gâh-ı hırfe-i emsâl ü akrân eyledi

Hâlet-i ilbâs-ı hil'atde huzûr-ı sadrda
Kalbden bir mısra'-ı garrâ dırahşân eyledi

Bu 'âceb târih olur mı diye itdikde hisâb
Geldi leb-ber-leb tamâmen tab'ı hayrân eyledi

Vaz' idüp rûy-ı du'â-yı hâk-i pâyine didüm
Sadr-ı 'âlî Nâbiyâ itmâm-ı ihsân eyledi (Bilkan, 1993: 269)

Nâbî, Baltacı Mehmed Paşa'ya 1122'de kendisini İstanbul'a getirmesi üzerine teşekkürü havi ve ikinci defa sadrazam olmasını tebrik eden birer kaside (Bilkan, 1993: 98-109, 281-288), Halep valiliğini ve oğlu Hasan'ın doğumunu tebrik; Halep Sarayı'nı tamir ettirmesi ve ok atıp hedefi vurması vesileleri ile 8 tarihli kıta (Bilkan, 1993: 265, 266, 269, 270-271, 274-275, 279-280) ve bir mesnevi (Bilkan, 1993: 332-334) sunmuştur.

3.2.2.2.2. Bosnalı Sâbit Efendi (ö.1124)

Sâbit, Baltacı Mehmed Paşa'ya iki kaside sunmuştur. Bir ramazaniye olan birinci kasidesinde yaşlılıktan arpalığının elinden alındığını hatırlattıktan sonra Mehmed Paşa'nın "Hâtem gibi ma'rûf-ı enâm" olduğunu söyleyerek cömertliğine vurgu yapan Sâbit (Karacan, 1981: ksd. XLV) bir idiyye olan ikinci kasidesinde ise Mehmed Paşa'dan gördüğü cömertliği şu sözlerle ifade etmiştir:

Kul eyledün beni envâ’-ı iltifâtun ile
Kılâde-i zer-i ihsânun oldu rıbka-ı cîd

Şikenc-i tura-ı zincîr-i lutfâ bend oldum
Hulûs halkasıdur gerdenünde habl-i verîd

Neşât-bahş u latîf ü mümessek ü memhûr
Kızıl ‘akîdeye benzer gelen ‘atiyye-i ‘îd (Karacan, 1981: ksd XXXIII)

3.2.2.2.3. Nesîb Yusuf Dede (ö. 1126)

Nesîb Dede, ikinci defa sadrazamlığa getirilmesi üzerine Baltacı Mehmed Paşa’ya 15 beyitlik tarihli bir kıta sunmuştur. Bu şiirinde Paşa’nın cömertliğini şu sözlerle över:

Hâmi-i mülk-i kerem mâhî-i nâm-ı Hâtem
Rüstem-i devr-i zamân kâhîr-i ceş-i a’dâ (Hidayetoğlu, 1996: 549)

3.2.2.2.4. Feyzî Salih Efendi (ö.1127)

Feyzî’nin Baltacı Mehmed Paşa’ya yazdığı ilk şiir, 1116’da getirildiği Kaptan-ı Deryalığı kutlamak için yazdığı, 11 beyitlik tarihli kasidesi olmalıdır. Bu kasidesinde Mehmed Paşa’yı şu sözlerle tavsif eder:

Sâf-dil ehl-i himem kân-ı sehâ bahr-ı kerem
Meymenet-mâye hüâmâ-sâye Mehmed Paşa (Feyzî: 52)

Feyzî, 1123’te Prut Savaşı’nın kazanılması üzerine yazdığı 24 beyitlik kıtasında da Baltacı Mehmed Paşa’dan övgüyle söz etmiştir (Feyzî: 67).

3.2.2.2.5. Birrî Mehmed Dede (ö.1128)

Prut Savaşı'nın galibiyetle sonuçlanması üzerine sunduğu kasidesinde Baltacı Mehmed Paşa'nın lütfunu şu sözlerle istemiştir:

Cümle-i halk-ı cihân memnun-ı lutf olmuş iken
Dâ'iyân-ı devlet olmaz mı bu demde şâd-mân (Erkul, 1992: 192)

3.2.2.2.6. Hasîb Mehmed Bey (ö.1130-32)

Baltacı Mehmed Paşa, sadaretinin birinci döneminde Hasîb Mehmed Bey'e Başmukataacılık görevini ihsan etmiştir (Sâlim, 2005: 279).

3.2.2.2.7. Dürrî Ahmed Efendi (ö.1135)

Dürrî, Baltacı Mehmed Paşa'ya sunmak üzere 2 kaside, 12 tarih yazmıştır.¹⁷¹ Denize açılması ve Ok Meydanı'nda taş dikmesi münasebetiyle sunduğu tarih kıtalarından (Vural, 2020: 193-194) anlaşıldığına göre aralarındaki ilişki Mehmed Paşa henüz kaptan-ı derya iken başlamıştır. “Dürrî bende de mevcûd idi ol mecma'da” mısrası, onun Ok Meydanı'ndaki atış talimlerinde Mehmed Paşa'nın yanında olduğunu gösterir. Mehmed Paşa'nın III. Ahmed için Okmeydanı ve Fenerbahçe'de verdiği ziyafetlerde Dürrî Efendi de bulunmuş ve “bi'l-bedâhe” düştüğü tarihlerle bu olayları kayıt altına almıştır.¹⁷²

Bi'l-bedâhe söyledim teşrîfinin târîhini
Eyledi yümn ile Sultân Ahmed'i da'vet vezîr (1117)

Bi'l-bedâhe didi teşrîfine Dürrî târîh
Hüsn-i sultân-ı cihân kıldı münevver Feneri (1117)

¹⁷¹ Vural, 2020: 66 (Osmancık'ta yaptırdığı çeşme), 174-175, 187 (Okmeydanı'na taş diktirmesi), 191-192, 197-198 (III. Ahmed'e verdiği ziyafet), 193-194 (Denize açılması), 198-199 (Kağıthâne'de taş dikmesi), 206-207 (Otuz Altıncı Cemaat odasını yaptırması), 207 (Şam'a cami yaptırması), 264-266, 330 (İkinci defa sadarete gelmesine), 272-279 (Prut zaferine)

¹⁷² Râşid Tarihi'nde bu ziyafetlerden söz edilmemiştir.

Dürri'nin Baltacı Mehmed Paşa ile ilgili düştüğü tarihlerden “Otuz altıncı cemaat odasını yaptırmayı” ile ilgili manzumedeki

Didi fermân ile Dürri-i dâ'i târîh

Bi-bedel itdi bu dergâhı Mehmed Paşa (1117)

beytinde geçen “fermân ile” ifadesi de Mehmed Paşa'nın Dürri'yi yakınında tuttuğunun ve ona zaman zaman ısmarlama şiir yazdırdığının göstergelerinden bir diğeridir.¹⁷³ Bu ilişki, Mehmed Paşa azledildiğinde kesintiye uğramışsa da Paşa'nın ikinci sadaret döneminde de devam etmiştir. Dürri de gördüğü ihsanlar sebebiyle olsa gerek Baltacı Mehmed Paşa 1711'de gerçekleşen Prut Savaşı öncesi ikinci defa sadrazamlığa getirildiğinde mutluluğunu gizleyememiş, Paşa'ya 1122 tarihli otuz üç beyitlik tarihli kıta sunmuştur (Vural, 2020: 264-266). 1123'teki Prut zaferi münasebetiyle sunduğu 103 beyitlik tarihli kıtanın başlığında geçen “kadîmî bendeleri Dürri” ifadesi de aralarındaki yakınlığı göstermesi bakımından dikkat çekicidir (Vural, 2020: 272).

3.2.2.2.8. Kâmî Mehmed Efendi (ö.1136)

Baltacı Mehmed Paşa'nın birinci sadaret döneminde Bağdat Kadılığında bulunan Kâmî Mehmed Efendi (Yazıcı, 1998: XXIV), ikinci sadaret döneminde Paşa'ya 1711'deki Prut Savaşı'ndan başarıyla dönmesi üzerine bir kaside sunmuştur (Yazıcı, 1998: 16-19).

3.2.2.2.9. Şehdî Mustafa Efendi (ö.1140)

Baltacı Mehmed Paşa'dan,

Revâ mıdır zamân-ı devletinde böyle avâre

Gezem Eyyüb'de manend-i cerrârân-ı kurbânî

¹⁷³ Baltacı Mehmed Paşa, memleketi Osmancık'ta yaptırdığı çeşme için de Dürri'den şiir istemiş olabilir. Bugün hâlâ varlığını sürdüren çeşmenin kitabesini görülemediği için kesin bir kanaate varılamamıştır.

beytiyle yardım bekleyen Şehdî Mustafa Efendi (Bayındır, 2008: 166), Mehmed Paşa'ya sunduğu bir başka şiirin başlığında Paşa'nın birinci sadrazamlığı döneminde kendisine “sipah kitâbeti” görevi verdiğini ve “120 akçe iskemle tekaüdü” ihsan ettiğini belirtmiştir. Baltacı Memed Paşa, ikinci sadaret döneminde ise Şehdî'yi Piyade mukabeleciliği ile görevlendirmiş ve sunduğu bir şiire karşılık olarak ona “bir kese ile beraber bir esb-i sabâ-reftâr u kîtâr-ı mihâr u hayme-i har-gâh” ihsan etmiştir (Bayındır, 2008: 167). Bu şiir şu sözlerle talepte bulunduğu 75 beyitlik kıtası olmalıdır:

Âsafâ dâd-gerâ kâm-verâ yemm-i himemâ
Ey penâh-âver-i mihnet-zedegân-ı gam-hâr

Sefere gitmege dâmen-miyânım ammâ
Ne şütûr var ü ne ester ü ne esb-i rehvar (Bayındır, 2008: 174)

Şehdî Efendi'nin, Baltacı Mehmed Paşa'nın zelzele nedeniyle minareleri hasar gören Şam'daki Emevi Camisi'ni tamir ettirmesi üzerine “me'mûren” bir tarih kasidesi kaleme alması (Bayındır, 2008: 193) Paşa'nın Şehdî'yi iyi bir şair olarak yakınında tuttuğunun bir işaretidir.

3.2.2.2.10. Arpaeminizâde Mustafa Sâmi Efendi (ö.1146)

Sâmi Efendi, Baltacı Mehmed Paşa'ya Sadarete ikinci defa getirildiğinde biri bu atamayı, ikincisi ise Prut Zaferi'ni tebrik niyetiyle iki kaside sunmuştur. İlk kasidesinde,

Vasfunı böyle mi eylerdüm eyâ mihr-i kemâl
Olsa gönlümde eger zerre sürûr âsârı

İtme bî-hûde şikâyet bu müsellemdür kim
Dâimâ cevrdür ehl-i dile çerhün kârı (Kutlar, 1996: 399)

beyitleriyle hâlimden şikâyet eden Sâmi'nin ikinci kasidesinde bu ruh hâlimden eser görülmez (Kutlar, 1996: 402-409). Bu durum, Baltacı Mehmet Paşa'nın himayesinde durumunu düzeltmesine yorulabilir.

3.2.2.2.11. Eyyubî Aklî Mehmed Efendi (ö.1147)

Divan-ı hümayun kâtiplerinden olan ve Sâlim Efendi'nin “umûr-dîde bir pîr-i rûşen-zamîr ve meclis ü sohbeti lezîz bir merd-i hoş-âyende-ta'bîr” olarak tanıttığı Eyyubî Aklî Mehmed Efendi, ikinci sadaret döneminde Baltacı Mehmed Paşa'ya bir arzuhâl yazarak geçim sıkıntısından şikâyet etmiş ve Paşa'dan Kefe Mukataacılığı görevini talep etmiştir. Bu arzuhâl, klasik arzuhâlden farklı olarak mensur kısmın üzerinde manzum bir bölüm içerir. Aklî, beş beyitlik bu manzumeyi şu beyitle tamamlamıştır:

Hudânın zâtı hakkı itme mahzûn
Sürûr ile gide 'Aklî dîvâna

Baltacı Mehmed Paşa, şairin talebini geri çevirmemiş ve Aklî 29 Şaban 1122'de Kefe mukataacısı olarak görevlendirilmiştir (OA.C.ML. 294.12024).

3.2.2.2.11. Râşid Mehmed Efendi (ö.1148)

Râşid, Baltacı Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı sırasında hareket-i hâriç rütbesiyle 1119 yılında atandığı Anber Gazi Medresesinde müderristi. Baltacı Mehmed Paşa'nın ikinci sadrazamlığında¹⁷⁴ ona bir kaside sunmuştur. Bu kasidesinde Mehmed Paşa'ya,

Olmamışdum dahi bu ana degin abd-i fakîr
Bir kasideyle senâkâr-ı vezîrân-ı benâm

¹⁷⁴ Bu kasidenin Baltacı Mehmed Paşa'nın ikinci sadrazamlığında kaleme alındığı şu beyitten anlaşılmaktadır:

Seni tekrar du'adur getüren bu sadra
Olmaga kâm-revâ sana gürûh-ı nâ-kâm (Günay, 2001: 193)

Degeri vardur eyâ kân-ı mürüvvet nazar it

Söz güherdür ana sensin verecek revnak-ı tâm (Günay, 2001: 194-195)

beyitleriyle seslenerek himayesini talep etmiş; ardından Baltacı'nın zaferle döndüğü Prut Savaşı münasebetiyle iki tarih (Günay, 2001: 236-238) kaleme almıştır. 1123'te ibtidâ-i dâhil rütbesiyle Halil Paşa Medresesine atanmasında Baltacı Mehmed Paşa'nın dahil olduğu düşünülebilir.

3.2.2.2.13. Neylî Ahmed Efendi (ö.1161)

Neylî Ahmed Efendi, ikinci defa sadrazamlığa getirildiğinde Baltacı Mehmed Paşa'ya bir kaside sunmuş ve Baltacı Mehmed Paşa'dan şu sözlerle yardım istemiştir:

Sensin ol çâre-res-iderdi dil-i şeydâ kim
Kemterîn lutfun olur zahm-ı derûna merhem

N'ola kim katre-i ihsânın idersem me'mûl
Lücce-i 'âtıfetinden senin ey bahr-ı himem

Menem ol bî-kes ü bî-çâre ki her demde bana
Künc-i mihnetde gam u derd ü belâdır hem-dem

Eyleyüpdûr beni matlab vü me'mûlûmden

Beni şâd eylemedi hâsılı bu baht-ı dijem (Kılıç, 1994: 240-241)

Bu şiirin sunulmasının ardından Neylî Ahmed Efendi'nin Şevval 1122'de Hekimbaşı Nuh Efendi Medresesindeki yerine La'lî Mustafa Efendi'nin getirilmiştir (Şeyhî, 2018: 2505). Bu durum, teamül gereğince Neylî'nin bir üst medreseye geçtiğini işaret eder.

3.2.2.2.14. Dürri Biraderi Sa'dî Efendi (ö.1161)

Sa'dî'nin Baltacı Mehmed Paşa'ya sunduğu ilk şiir, Kaptan-ı Deryalığa getirilmesi vesilesiyle kaleme aldığı 11 beyitlik tarih kıtasıdır. Bu kıtada memduhunu şu sözlerle övmüştür:

Bermekî-tab' u kerem-pîşe vücûd-ı kâmil
Hâtem-i pür-himem İskender-i Cemşîd-sehâ (Sa'dî: 52)

Sa'dî, Baltacı Mehmed Paşa'yı 1711'de gerçekleşen Prut Savaşı'nı kazanması münasebetiyle de bir tarih düşürerek tebrik etmiştir:

Edince çâr-yâr imdâd-ı rûhânî dedim târîh
Söyündü nâr-ı Moskov mu'ciz-i nûr-ı Muhammed'den (Safâyî, 2005: 297)

3.2.2.2.15. Şeyhülislam Es'ad Efendi (ö.1166)

Baltacı Mehmed Paşa, ikinci kez sadarete getirildiğinde onu bir tarih kıtasıyla kutlayan Es'ad Efendi (Doğan, 1997: 111) hariç rütbeli müderrislik için beklemekteydi. Cemaziyelahir 1122'de Sadaretini kutladığı Baltacı Mehmed Paşa'nın himayesiyle olacak Recep 1122'de hariç rütbeli bir medrese atanmıştır (Sâlim, 2005: 170).

3.2.2.2.16. Şeyhzâde Yahya Sadîk Efendi (1166)

Şeyhzade Sadîk, Baltacı Mehmed Paşa'nın sadrazam oluşu vesilesiyle iki ve Prut Savaşı'nı kazanmasını tebrik için iki tarih düşürmüştür (Eroğlu, 1998: 302-306).

3.2.2.3. Şairlerin Baltacı Mehmed Paşa'ya Yaklaşımı

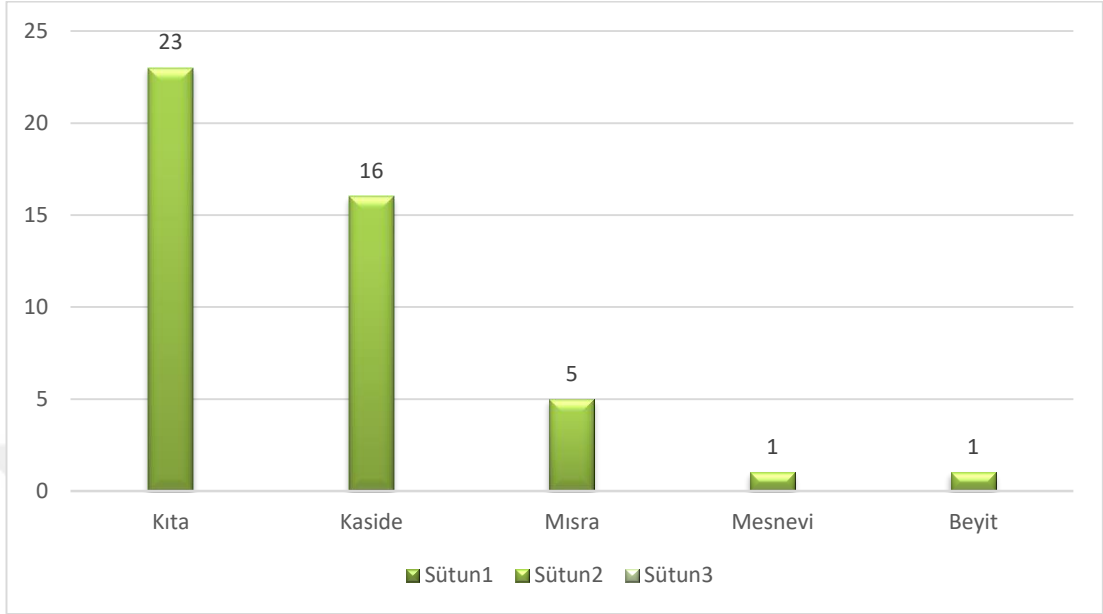
Sunulan şiir sayısı ve bu şiirlerin niteliği, kişinin hamiliğinin derecesi hakkında fikir verebilir. Bu nedenle aşağıdaki tabloda Baltacı Mehmed Paşa'ya sunulan şiirlerle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir:

Tablo 17. Baltacı Mehmed Paşa'ya Sunulan Şiirler

Şairler	Şiirler
1 Nâbî (ö.1124)	2 kaside (1'i tarihli) (Bilkan, 1993: 98-109, 281-288) 7 kıta (tarihli) (Bilkan, 1993: 265, 266, 269, 270-271, 274-275, 279-280, 280) 1 mesnevi (Bilkan, 1993: 332-334)
2 Sâbit (ö.1124)	2 kaside (Karacan, 1981: ksd. XXXIII, XLV)
3 Nesîb (ö.1126)	1 kıta (Hidayetoğlu, 1996: 549-550)
4 Feyzî (ö.1127)	1 kaside (tarihli) (Feyzî: 52)
5 Birrî (ö.1128)	1 kaside (Erkul, 1992: 186-193)
6 Hasîb (ö.1130-32)	-
7 Dürri (ö.1135)	2 kaside (Vural, 2020: 66, 193-194) 9 kıta (Vural, 2020: 174-175, 187, 191-192, 197-198, 198-199, 206-207, 207, 264-266, 272-279) 3 mısra (Vural, 2020: 330)
8 Kâmî (ö.1136)	1 kaside (Yazıcı, 2017: 62-64)
9 Şehdî (ö.1140)	2 kaside (1'tarihli) (Bayındır, 2008: 163-167, 193) 2 kıta (1'i tarihli) (Bayındır, 2008: 167-175, 175-183)
10 Sâmî (ö.1146)	2 kaside (Kutlar, 1996: 391-409)
11 Aklî (ö.1146)	1 kıta (OA.C.ML.294.12024)
12 Râşid (ö.1148)	1 kaside (Günay, 2001: 190-195)
13 Neylî (ö.1161)	1 kaside (Kılıç, 1994: 240-241)
14 Sa'dî (ö.1161)	1 kıta (tarihli) (Sa'dî: 52) 1 beyit (tarihli) (Safâyî, 2005: 297)
15 Es'ad (ö.1166)	1 kıta (tarihli) (Doğan, 1997: 111)
16 Sadîk (ö.1166)	1 kaside (tarihli) (Eroğlu, 1998: 303-305) 1 kıta (tarihli) (Eroğlu, 1998: 305-306) 2 mısra (tarihli) (Eroğlu, 1998: 302)

Buna göre bu tabloda listelenmiş 16 şairden 15'i Baltacı Mehmed Paşa'ya 16'sı kaside, 1'i mesnevi, 23'ü kıta, 1'i beyit ve 5'i mısra olmak üzere toplam 46 şiir sunmuştur. Bunun grafik hâline getirilmiş biçimi aşağıdaki gibidir.

Grafik 15. Baltacı Mehmed Paşa'ya Sunulan Şiirler

3.2.2.4. Şairlerin Baltacı Mehmed Paşa Hakkındaki Değerlendirmeleri

Bir hamide aranan niteliklerin en önemlilerinden birinin cömertlik olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu bölümde şairlerin Baltacı Mehmed Paşa'nın cömertliğiyle ilgili görüşleri ele alındıktan sonra hamiliğiyle ilgili diğer değerlendirmelerine yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda Baltacı Mehmed Paşa'yla ilişkili şairlerden onun cömertliğini öven şairlerin bu görüşlerinin yer aldığı beyitler gösterilmiştir.

Tablo 18. Baltacı Mehmed Paşa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler

Şairler	Beyitler
1 Nâbî (ö.1124)	Bilkan, 1993: 106-81 / 282-16 / 285-48, 51 / 269-1, 2 / 271-17 / 274-11 / 275-17, 19, 21 / 279-1 / 333-17, 20
2 Sâbit (ö.1124)	Karacan, 1981: ksd. XXXIII-31, 43, 48, 49, 50, 52, 56, 57, 58 / ksd. XLV-24, 26, 27, 28, 29, 60, 61
3 Nesîb (ö.1126)	Hidayetoğlu, 1996: 549-5 (Hâtem), 10 (Hâtem)
4 Feyzî (ö.1127)	Feyzî: 52
5 Birrî (ö.1128)	-
6 Hasîb (ö.1130-32)	-
7 Dürri (ö.1135)	Vural, 2020: 66-1, 2 (Hâtem) / 191-12 / 193-12 / 264-5 / 278-96

8	Kâmî (ö.1136)	-
9	Şehdî (ö.1140)	Bayındır, 2008: 163-3 / 164-10 (Hâtem) / 14, 165-16, 21, 22 / 166-28, 34 / 172-49 / 174-65 / 175-75
10	Sâmî (ö.1146)	Kutlar, 1996: 393-20 (Bermeki, Hâtem), 23 / 394-26, 30, 31 / 395-38-39 / 397-54, 55 / 398-60
11	Aklî (ö.1146)	OA.C.ML 294.12024:1
12	Râşid (ö.1148)	Günay, 2001: 191-18 (Bermekî, Hâtem), 19, 24 / 192-25, 29, 32 (Bermekî), 193-47, 194-66, 195-73
13	Neylî (ö.1161)	Kılıç, 1994: 240-6, 7, 8, 11 / 241-12, 13, 14, 19
14	Sa'dî (ö.1161)	Sa'dî: 52 (Bermeki, Hâtem)
15	Es'ad (ö.1166)	Doğan, 1997: 111-2, 3, 4, 7
16	Sadîk (ö.1166)	-

Bu toblodan hareketle Baltacı Mehmed Paşa'ya şiir sunduğu bilinen 16 şairden 12'sinin şiirlerinde Baltacı Mehmed Paşa'nın cömertliğini öven beyitlere yer verdiği söylenebilir. Bu 12 şairden Nesîb, Dürri, Şehdî, Sâmî, Râşid ve Sa'dî Baltacı Mehmed Paşa'nın cömertliğini, cömertlikleriyle meşhur olan tarihî şahsiyetlerden Cafer bin Yahya el-Bermekî ve Hâtem-i Tay'a telmihte bulunarak, onların cömertlikleriyle karşılaştırarak veya onlara benzeterek ifade etmiştir.

Şehdî'ye göre, kendinden başka Mehmed Paşa'nın cömertliğine mazhar olmamış kimse kalmamıştır:

Ola bi'l-cümle erbâb-ı kalem şâyeste-i cûdın

Çeke nâm-ı hakîre hâme-i düşmen hatt-ı butlân (Bayındır, 2008: 163)

Sâbit, Mehmed Paşa'nın şairler ile müteşairleri birbirinden ayırabilecek yeterliliğe sahip bir kişi olduğunu düşünmektedir:

Şu'arâdan müteşâ'irleri temyîz eyler

Ayrılır gayrı ısırgan dikeninden reyhân (Karacan, 1981: ksd. 45-55)

Râşid, bir ölçüde Sâbit'in görüşünü desteklemiştir. Ona göre şiiri değerlidir ve Mehmed Paşa bu değeri fark ederse şiiri tam bir parlaklık kazanacaktır:

Değeri vardır eyâ kân-ı mürüvvet nazar it

Söz güherdür ana sensin virecek revnak-ı tâm (Günay, 2001: 195)

3.2.2.5. Baltacı Mehmed Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

“Baltacı Mehmed Paşa’yla İlişkili Şairler” başlığı altında Baltacı Mehmed Paşa’nın şairlere yaklaşımı ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda bu veriler özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 19. Baltacı Mehmed Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

	Şair	İnam	Tevcih	İltifat	Davet
1	Nâbî (ö.1124)	+	+	?	+
2	Sâbit (ö.1124)	+	?	?	?
3	Nesîb (ö.1126)	?	?	?	?
4	Feyzî (ö.1127)	?	?	?	?
5	Birrî (ö.1128)	?	?	?	?
6	Hasîb (ö.1130-32)	?	?	?	?
7	Dürri (ö.1135)	?	?	+	+
8	Kâmî (ö.1136)	?	?	?	?
9	Şehdî (ö.1140)	+	+	+	?
10	Sâmî (ö.1146)	?	?	?	?
11	Aklî (ö.1146)	?	+	?	?
12	Râşid (ö.1148)	?	?	?	?
13	Neylî (ö.1161)	?	?	?	?
14	Sa’dî (ö.1161)	?	?	?	?
15	Es’ad (ö.1166)	?	?	?	?
16	Sadık (ö.1166)	?	?	?	?

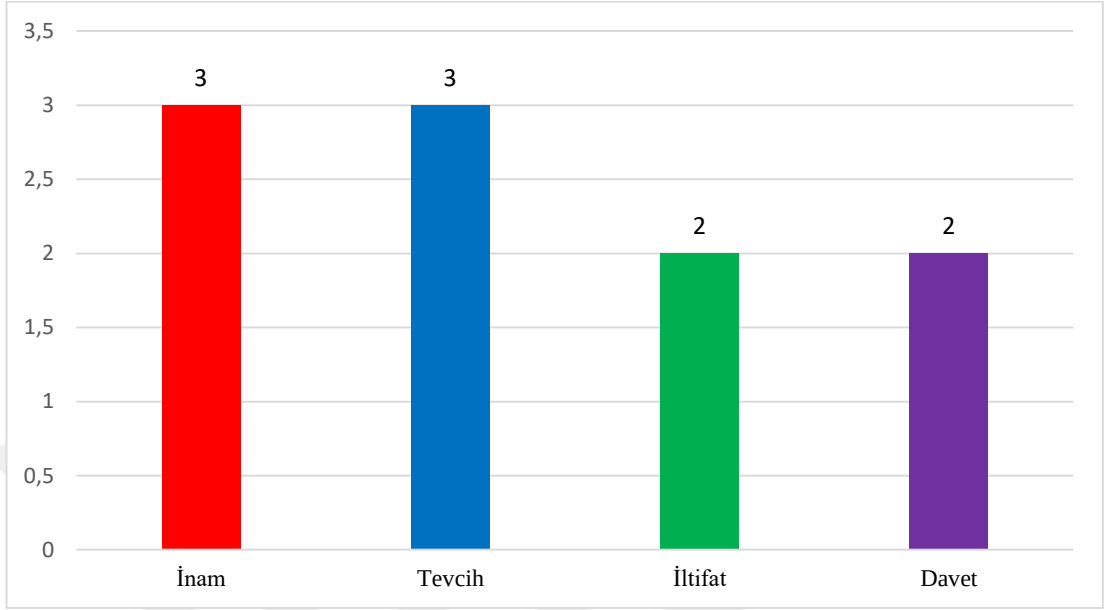
Bu tablodan hareketle Baltacı Mehmed Paşa’yla ilişkili olan 16 şairden kesin olarak sadece Nâbî, Sâbit ve Şehdî’nin Mehmed Paşa’dan inam aldığını söylemek mümkündür. Dürri, Sâmî, Sa’dî ve Sadık’ın Baltacı Mehmed Paşa’ya birden fazla şiir sunmaları onların da inam aldığına işaret etse bu hususta kesin bir delil olmadığını belirtmek gerekir.

Baltacı Mehmed Paşa’yla ilişkili 16 şairden onun kayırmasıyla görev aldığı bilinenler Nâbî, Şehdî ve Aklî’dir.

Baltacı Mehmed Paşa’yla ilişkili 16 şairden Dürri ve Şehdî Baltacı Mehmed Paşa’nın iltifatına mazhar olmuş ve Nâbî ile Dürri meclislerinde bulunmuştur.

Baltacı Mehmed Paşa’nın şairlere yaklaşımı aşağıdaki grafikte özetlenmeye çalışılmıştır:

Grafik 16. Baltacı Mehmed Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

3.3. Şehit Ali Paşa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit

3.3.1. Şehit Ali Paşa'nın Hayatı

İznik gölü kenarında bulunan Sölöz köyünde doğdu. Öldüğünde otuz beş yaşında olduğu bilindiğine göre 1093 (1682) yılında dünyaya geldiği söylenebilir. Kaynaklarda Silahtar ve Damat unvanlarıyla da anılır. Babası İstanbul'a gelerek bazı paşaların kethüdalığında bulunmuş olan Hacı Hüseyin Ağa'dır. Küçük yaşta II. Ahmed Dönemi'nin (1691-1695) sonlarında saraya girdi, Enderun'da Kiler Odası'nda eğitim gördü ve bu sırada halife unvanını aldı. Çorlulu Ali Paşa'nın silahtarlığı esnasında ona intisap etti ve II. Mustafa'ya takdim edilerek bu padişahın has kulları arasına katıldı. III. Ahmed'in cülusundan sonra da durumunu korudu, Has Oda'da sırasıyla rikabdar, çuhadar ve silahtar oldu; dört yıl süreyle bu görevde kaldı. Bu sırada Has Oda nizamında değişiklikler yaptığı, Şeyhülislâm Paşmakçızâde Ali Efendi ile baba-oğul gibi oldukları ve onun tesiriyle Bayramî-Melâmî şeyhi La'lîzâde Abdülbâki Efendi'ye intisap ettiği rivayet edilir.

1120’de (1708) III. Ahmed’in musahibi olan Ali Ağa, bir süre sonra padişahın kızı Fatma Sultan’la Rebiülevvel 1121’de nikâhlandı ve ikinci vezirlikle taltif edildi. Çok geçmeden Rikab-ı hümayun kaymakamlığına getirilince nüfuzu arttı. O sırada sadrazamlık yapan Çorlulu Ali Paşa’nın makamından azledilmesinde rol oynadı. Baltacı Mehmed Paşa kendisini padişahın yanından uzaklaştırmaya çalıştıysa da bunu başaramadı. Hoca İbrahim Paşa’nın sadrazamlığa tayininde etkili oldu. Fakat sadrazamın kendisine karşı bir suikast tertibi içinde bulunduğunu öğrenince onu katlettirdi; 1 Rebiülahir 1125 (27 Nisan 1713) tarihinde kendisi sadrazamlığa getirildi.

Ali Paşa’nın ilk icraatı, Rusya ile Prut anlaşmasından kaynaklanan anlaşmazlıkları gidermek oldu. 1699 Karlofça Antlaşması ile kaybedilen yerleri geri alma siyaseti izledi. İlk hedefi Mora idi. Venediklilerin Karlofça Antlaşması’na aykırı biçimde hareketleri nedeniyle Venediklilere savaş açıldı. Kısa süre içinde Mora fethedildi. Mora’nın fethedilmesi yeni sorunları beraberinde getirmiş, Venedik’in tarafına geçen Avusturya Venediklilerden alınan toprakların iadesini talep etmişti. Bu talepler, Avusturya’ya savaş açılmasıyla neticelendi. Ali Paşa, bu savaş sırasında orduyu cesaretlendirmek için düşman üzerine hücumla geçince bir kurşun isabeti neticesinde 16 Şaban 1728’de şehit olmuştur.

Üç buçuk yıl kadar sadrazamlık yapan Ali Paşa, İstanbul’da Üskübi Mahhallesi’nde ve Kuzguncuk’taki yalısında kütüphaneler yaptırmış; ülkeden kitap ihracını yasaklamıştır. Doğum yeri olan Sölöz’de bir cami, Anabolu’da bir cami ve medrese yaptırmıştır (Özcan, 2010: 433-434).

3.3.2. Bir Şair Hamisi Olarak Şehit Ali Paşa

Bu bölümde Şehit Ali Paşa’nın hamilik yönü üzerinde durulmuştur. Şehit Ali Paşa’nın hamiliği ile ilgili dönemin biyografik kaynaklarındaki değerlendirmeler, şairlerin Şehit Ali Paşa’ya yaklaşımı ve Şehit Ali Paşa hakkındaki değerlendirmeleri ele alındıktan sonra Şehit Ali Paşa’nın şairlere yaklaşımı incelenmiştir.

3.3.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler

Dilaverağazade Ömer Vahîd Efendi¹⁷⁵, Şehit Ali Paşa hakkında yazdığı biyografide Ali Paşa'nın kişisel özelliklerini sıralarken kullandığı “âlim ü fâzıl” ifadesi, Ali Paşa'nın bilgi ve ahlakıyla tanınan bir kişi olduğunu gösterir. Ali Paşa hakkında olumsuz değerlendirmeleri olan Fındıklılı Mehmed Ağa dahi onun “âlim” ve “fâzıl” olduğu noktasında (Topal, 2001: 865) Vahîd'le hemfikirdir. Bununla birlikte Ali Paşa, Vahîd'e göre “fasîhü'l-lisân” ve “belîgu'l-beyân"dır.

Vahîd, Ali Paşa'nın şiire ilgisi ve şairlerle ilişkisine açık bir şekilde değinmemiştir ancak onu tavsif ederken kullandığı “Bermekî-haslet” ifadesiyle cömertliğinin şairleri de kapsadığına işaret etmiş olmalıdır.¹⁷⁶

Şehit Ali Paşa'nın cömert bir devlet adamı olduğunu ve bu cömertliğini şairlerden de esirgemediğini gösteren en açık delil hiç şüphesiz bizzat Ali Paşa tarafından muntazam bir şekilde tutturulan şahsi harcama defteridir. 1126 yılı harcamalarını gösteren bu defterden Şehit Ali Paşa'ya birçok defa şiir sunulduğu ve Ali Paşa'nın şiir sunan şairleri “inam” vererek ödüllendirdiği anlaşılmaktadır. Es'ad Efendi, Vakanüvis Râşid Efendi, Şer'î, Yahya Nazîm, Pîrîzâde Sâhib, Seyyid Vehbî, Sa'dî, Boşnak İbrahim Efendi ve Salâhî Kapudan¹⁷⁷ bu şairlerden kimlikleri tespit edilebilenlerdir.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Vahîd Efendi, 1172'de yetmiş yaşını aşmış iken hayatını kaybettiği bilindiğine göre Şehit Ali Paşa Dönemi'ni idrak etmiştir. Bu nedenle değerlendirmelerinin kaynağı, kendi gözlemleri ve Ali paşa'ya yakın olanlardan dinledikleri olmalıdır. Bu durum, Vahîd'in Ali Paşa hakkındaki değerlendirmelerinin güvenilirliğini artırmaktadır.

¹⁷⁶ Bu noktada Vahîd'in ifadelerini özenle seçtiğini belirtmek gerekir. Çorlulu Ali Paşa ve Baltacı Mehmed Paşa için kullanmadığı “âlim ü fâzıl”, “fasîhü'l-lisân” ve “belîgu'l-beyân” ifadelerini Şehit Ali Paşa için özellikle tercih etmiştir.

¹⁷⁷ Bu şairlerle ilgili kayıtlar, “Şehit Ali Paşa'yla İlişkili Şairler” başlığı altında verilmiştir.

¹⁷⁸ Şehit Ali Paşa'nın sözü edilen masraf defterinde birçok inam kaydı vardır ancak ne yazık ki bu defteri tutan kâtip, kimi kayıtlarda şiir sunan kişinin kimliğini yazmamıştır. Bu kayıtlar şunlardır: “Küçük tezkireci efendi yediyle tarih viren kimesneye in'am: 10 aded zincirli altın” (OA.KK.d. 7430: 3), “Fındıklı Mehmed Ağa yediyle kasîde viren kimesneye in'am: 10 aded tuğralı altın” (OA.KK.d. 7430: 7), “Dîvânda kasîde viren kimesneye mühürdar ağa yediyle in'am: 10 aded zincirli altın” (OA.KK.d. 7430: 7), “Def'a kasîde viren kimesneye mühürdar ağa yediyle in'am: 8 aded zincirli altın” (OA. KK.d. 7430: 7), “Küçük tezkireci efendi yediyle kasîde viren kimesneye in'am: 20 aded zincirli altın” (OA.KK.d. 7430: 7), “Yevm-i cumartesi dîvânında kasîde viren kimesneye in'am: 8 aded zincirli altın” (OA.KK.d. 7430: 7), “Odada inâyetli efendimize bâ-arzuhâl kasîde viren efendiye in'am: 20 aded zincirli altın” (OA.KK.d. 7430: 9), “İnâyetli efendimize bâ-arzuhâl kasîde viren kimesneye in'am (OA.KK.d. 7430: 11), “Dîvânda kasîde viren kimesneye in'am: 8 aded zincirli altın”, “Dîvânda kasîde viren kimesneye in'am: 15 aded zincirli altın”, “Yevm-i mezbûda kasîde viren kimesneye çavuşbaşı ağa yediyle in'am” (OA.KK.d. 7430: 12), “Yevm-i mezbûda dîvânda kasîde viren kimesneye in'am: 20 aded zincirli altın” (OA.KK.d. 7430: 13), “Cuma ertesi dîvânında kasîde viren efendiye in'am” (OA.KK.d. 7430: 15),

Bu kayıtlara bakıldığında Ali Paşa'nın kendisine şiir sunan şairlere farklı miktarlarda inam verdiği görülmektedir. Râşid ve Es'ad'a 50 altın inam vermişken Seyyid Vehbî ile Pirizade Sâhib Efendi'ye 20 altın inam vermiştir. Bu fark, şairin kimliği ve rütbesinden kaynaklanmıyorsa şiirlerin güzelliği ile ilgili olmalıdır. O hâlde Ali Paşa'nın hem şairleri caize vererek ödüllendiren/himaye eden bir devlet adamı hem de şiiri kendi görüş ve anlayışına göre kıymetlendiren bir hakem olduğu söylenebilir.

Şehit Ali Paşa'nın meclislerinde şiir ve inşanın bahis konuları arasında olduğu da bilinmektedir. Bu meclislerin birinde Şehit Ali Paşa, bir mananın kaç farklı şekilde ifade edilebileceğini sorar. Bu mecliste yer alan Nâbî, bir manayı bir gecede on beş farklı şekilde ifade edebileceğini belirtir (Nâbî, 2017: 168-169). Sâlim Mehmed Efendi'nin verdiği bilgiye göre ise bir divan toplantısında Şehit Ali Paşa, “efkâre düşürdi yâre düşürdi” redifli bir gazel olsa diyerek şiirle ilgili bir isteğini dile getirmiştir (Sâlim, 2005: 391-392). İkinci örnek, onun şiir zevki olan ve şairleri yönlendiren bir hami olduğunu göstermesi bakımında dikkat çekicidir.

3.3.2.2. Şehit Ali Paşa'yla İlişkili Şairler

Şehit Ali Paşa ile bir vesile ile ilişki kurmuş 51 şair tespit edilmiştir. Bu şairler ve Şehit Ali Paşa'yla kurdukları ilişkiler, şairlerin ölüm yılları gözetilerek aşağıda verilmiştir.

3.3.2.2.1. Boşnak İbrahim Efendi (ö. ?)¹⁷⁹

Şehit Ali Paşa'ya kaside sunan şairlerden biri de mahlası hakkında bilgi edinilemeyen Boşnak İbrahim Efendi'dir. İbrahim Efendi, Şevval 1126'da sunduğu

“İnâyetli efendimize kasîde viren Seyyid Efendi'ye in'âm” (OA.KK.d 7430: 16), “Yevm-i mezbûrda kasîde viren kimesneye inâm: (OA.KK.d. 7430: 17), “Dîvânda kasîde viren efendiye in'âm” (OA. KK.d 7430: 21), “Dîvânda kasîde viren kimesneye mühürdâr aga yediyle in'âm: 5 aded zincirli altın” (OA.KK.d 7430: 24), “Sâbikâ Sakız mollası efendi oğlu inâyetli efendimize kasîde arz eyledikte in'âm: 8 aded zincirli altın” (OA.KK.d. 7430: 30)

¹⁷⁹ Bu dönemde Vekâyiü'l-Fudalâ'ya göre “Bosnevî” olan üç “İbrahim” bulunmaktadır.

1. Bosnevî İbrahim Efendi (ö.1132) (Vekâyi, 2018: 2952-2953)

2. Bosnevî İbrahim Efendi (ö.1133) (Vekâyi, 2018: 2968-2969)

3. Bosnevî İbrahim Efendi (ö.1139) (Vekâyi, 2018: 3189)

Şeyhî 1132'de ölen İbrahim Efendi hakkında “pîr-i edîb-i mütevâzi” ifadesini kullanmıştır.

kaside karşılığında Şehit Ali Paşa tarafından 20 kuruş caize ile ödüllendirilmiştir. İnam kaydı şu şekildedir:

“Kaside viren Boşnak İbrahim Efendi’ye in’âm: 20 guruş” [Şevval 1126] (OA.KK.d 7430: 28).

3.3.2.2.2. Salâhî (ö. ?)

Tersane-i Amire emektarlarından olan Mustafa Salâhî, (Sâlim, 2005: 467) Şehit Ali Paşa’ya Zilkade 1126’da bir kaside sunmuş ve Ali Paşa tarafından 29 altın caize ile ödüllendirilmiştir. İnam kaydı şu şekildedir:

“... Mehmed Aga yediyle Salâhî Kapudan’a in’âm, kaside arz eyledikte zincirli altın, 29 aded ...” [Zilkade 1126] (OA.KK.d. 7430: 30)

3.3.2.2.3. Şer’î (ö.?)¹⁸⁰

Şehit Ali Paşa’nın caize vererek ödüllendirdiği şairlerden biri de Şer’î’dir. Ali Paşa’nın harcama defterindeki bir kayıttan anlaşıldığına göre, Şer’î Cemaziyelevvel 1126’da, Silahtar Yusuf Ağa Bahçesi’nde Ali Paşa’dan 10 altın inam almıştır. İnam kaydı şu şekildedir:

“Silahdâr-ı sâbık Yusuf Ağa Bahçesi’nde şâ’ir Şer’î’ye in’âm, zincirli altın, 10 aded” (OA.KK.d 7430: 13)

3.3.2.2.4. Edîb Mehmed Efendi (ö.?)

1119’da, İmam-ı Sultanî Mahmud Efendi’nin Anadolu Kazaskerliği sırasında Söğüt kadılığına getirilen Edîb Mehmed Efendi, böylelikle Anadolu kadıları arasına girmiştir. Eğridir’de kadılık yaptıktan sonra Mora Seferi’ne ordu kadısı olan Yenişehirli Abdullah Efendi’nin vekayi kâtibi olarak görevlendirilmiş ve muhtemelen sefer sırasındaki yararlılıkları nedeniyle Şehit Ali Paşa tarafından Anabolu Kadılığına getirilmiştir (Sâlim, 2005: 213-216).

¹⁸⁰ Tezkirelerde bu dönemde yaşamış “Şer’î” mahlaslı bir şaire rastlanmamıştır.

3.3.2.2.5. Nâbî Yusuf Efendi (ö.1124)

Şehit Ali Paşa'nın değer verdiği şairlerden biri de hikemî üslubun kurucusu kabul edilen ve yüzyılın başında İstanbul'dan uzakta olmasına rağmen şöhretini sürdüren Yusuf Nâbî Efendi'dir. Nâbî'nin Şehit Ali Paşa ile tanışıklığı, Paşa'nın silahtarlığı dönemine rastlar. Nâbî, silahtarlık görevine getirilen Ali Ağa'yı tebrik için yazdığı ve aralarındaki yakınlığı gösteren “Benüm pertev-i dîde-i hayâtım, oğlum, sultânım hazretleri!” sözleriyle başlayan mektubunda Ali Ağa'ya nasihatlerde bulunarak padişah ile aralarında geçen bir hadiseye yer vermiştir. (Nâbî, 2017: 200-204) Nâbî ile Şehit Ali Paşa arasındaki ilk iletişim bu yolla gerçekleşmiş olmalıdır. Münşeat'taki başka bir mektuptan ise (Nâbî, 2017: 190-193) Ali Paşa'nın bir süre Halep'te bulunduğu anlaşılmaktadır.

Nâbî, henüz Halep'teyken Paşa'nın “pîş-gâh-ı devlet-penâhlarına rûy-mâl ile şeref-yâb olmazdan mukaddem” (Nâbî, 2017: 163-167) Paşa'ya birçok mektup ve şiir göndermiştir. Bunlardan biri, Şehit Ali Paşa'nın ikinci vezirliğe getirilmesi dolayısıyla yazdığı mektuptur. Bu mektupta Ali Paşa'yı “merci'-i efâzıl-ı üdebâ ve melce'-i ekâbir-i fuzelâ” olarak nitelemiş ve mektubuyla birlikte “Hadîs-i Erba'in” adlı eserini göndermiştir. Nâbî, Paşa'nın ikinci vezirliğini kutlamak için bir de tarih kıtası sunmuştur (Nâbî, 2017: 178-180, 264-265; Bilkan, 1993: 267-268).

Divanında da bulunan bir naatı (Bilkan, 1993: 313) ekleyerek gönderdiği diğer bir mektubunda “...eğer meşâgil-i hidemât-ı hümâyûn beyninde tefahhus-ı hâl-i dâ'i-i dil-rubûdeleri fursât-yâb-ı duhûl olmak şerefine nâil olursa...” sözleriyle Paşa'nın yanında görev almak istediğini bildirir (Nâbî, 2017:180). Münşeat'ındaki bir tehniyetnameden ise Şehit Ali Paşa'nın Baltacı Mehmed Paşa'ya gönderdiği bir mektupta Nâbî'ye selam gönderdiği anlaşılmaktadır. Bu metinde Nâbî, Ali Paşa tarafından “gârikü'l-ihsân” olduğunu söylemiştir (Nâbî, 2017: 191).

1122'de Baltacı Mehmed Paşa'nın yanında İstanbul'a dönen Nâbî'nin Ali Paşa ile daha yakın bir ilişki içine girdiği anlaşılmaktadır. Nâbî, Şehit Ali Paşa'nın düzenlediği meclislere katılmış ve sohbete konu olan meseleler hakkında fikirlerini bildirmiştir. Bu meclislerin birinde Şehit Ali Paşa, bir mananın kaç farklı şekilde ifade edilebileceğini sorar. Mecliste bulunanlar iki, üç veya en fazla dört cevabını verirler.

Söz sırası kendine gelen Nâbî, bir manayı bir gecede on beş farklı şekilde ifade edebileceğini belirtir (Nâbî, 2017: 168-169).

Nabî bir kıtasında Şehit Ali Paşa ile aralarında geçen bir sohbe değinerek Paşa'nın dilinden dökülen bir manayı övmüştür. Bu mananın kaybolabileceğini söyleyerek onu nazma çekmek için Ali Paşa'dan izin istemiştir:

İtdüm niyâz ü 'arz ki bî-nazm olur telef
Bu ma'ni-i bülend ü bu pâkîzeter me'âl

Deryâ-yı iltifâtı olup mevc-hîz-i izn
Emriyle girdi kisve-i nazma bu nev-me'âl (Bilkan, 1993: 1020)

Nâbî, Şehit Ali Paşa'nın en çok değer verdiği şairlerden biridir. Nâbî'yi himayesi altına almış, çeşitli vesilelerle ona hediyeler göndermiştir. Şehit Ali Paşa, Nâbî'nin kendisine sunduğu bir kasidesinin (Bilkan, 1997: 110-112; Nâbî, 2017: 255-258) karşılığında onu “emti'a-i mütenevvi'a ile tertîb ve irsâl buyrulan gonçe-i ravza-i in'âm” ile ödüllendirmiştir (Nâbî, 2017: 259). Hediyesini alan Nâbî, Şehit Ali Paşa'ya şu tarih kıtası ile teşekkür etmiştir:

Ey bihîn-gevher-i silk-i vüzerâ
Nüsha-i câmi'a-i hulk-ı nikû

Eylesün 'îdüni Allah sa'îd
Olasın devlet ile hem-zânû

İresin ol senenün 'idine kim
Göresin pîş-i elifde se dü (Nâbî, 2017: 263)

Nâbî, Şehit Ali Paşa'nın 1123'te yaptırdığı saray için iki tarih kıtası kaleme almıştır (Bilkan, 1993: 273, 296-299; Nâbî, 2017: 272-276). Nâbî'nin Kethüda İbrahim Ağa ve Hazinedar Ağa'ya yazılan mektuplarından anlaşıldığı kadarıyla Nâbî, Ali Paşa'nın yeni sarayını tebrik için önce otuz sekiz beyitlik bir tarih kaleme almış,

daha sonra büyük ihtimalle Ali Paşa'nın isteğiyle kitabeye kazınmak üzere beş beyitlik başka bir tarih kıtası daha kaleme almıştır. Kethüda İbrahim Efendi'ye yazdığı bir mektupta kitabeye ne kadar beyit sığdırılabileceğini sormuştur:

“... Sa'âdetlî âsaf-bülend-cenâb efendimizin ber-efrahte-i mi'mâr-ı himmetleri olan kasr-ı cedîd-i bî-'adilün kitâbelerine çend beyit ile medîha-nigâr-ı senâ olmak hîdmet-i vâcibemüz olup lâkin mahall-i güncâyış-i ebyât ne mertebe olduğu ma'lûm olmamagla zemîn-i dil-nişînün kaç beyte vüs'ati mertebesin işâret ve i'lâm buyurmaları ... (Nâbî, 2017: 279)

Şehit Ali Paşa'nın Nâbî'ye sevgisinin ve sanatına verdiği değerin bir diğer göstergesi de Nâbî'nin dağınık bir şekilde bulunan mektuplarının bir araya getirilmesine vesile olmasıdır. Habeşizâde Abdürrahim Rahîmî Bey, Münşeat-ı Nâbî'nin tertibinde Şehit Ali Paşa'nın rolünü şu sözlerle dile getirmiştir:

“(...) kâimmakâm-ı rikâb-ı sultânî (...) ol pîr-i tâze-güftârın bu makûle âsâr-ı hâme-i müşgîn-bârından sebt-i cerîde-i intihâb buyurdıkları nâmeleriyle pîş-gâh-ı devlet-penâhlarına rûy-mâl ile şeref-yâb olmazdan mukaddem 'arz-ı ubudiyet ve hüner siyâkında irsâl eylediği mekâtib ve tezâkir alâ-vechi't-tertîb kilki ihtimâm-ı abd-i nâ-kâm ile tenmîk u tensîk ve tahrîre bi'z-zât fermân-ı mutehettimü'l-ımtisâlleri sâdır olmagın tastîre şürû' olındı. ...” (Okyay, 2017: 166)¹⁸¹

3.3.2.2.6. Arif Abdülbâki Efendi (ö.1125)

Abdülbaki Efendi, 1116'da silahtarlığa getirilmesini tebrik vesilesiyle Şehit Ali Paşa'ya bir tarih kıtası sunmuştur. Bu şiirin ilk beyti, Ali Paşa'nın henüz düşük rütbeli bir saray görevlisi iken bile kerem sahibi olduğunu göstermesi bakımından önemlidir:

Silahdâr oldu bir kân-ı kerem sad hamd Mevlâya

Sunuldu destine tîg-i mücevher Hân Ahmed'den (Râşid vd, 2013:746)

¹⁸¹ Adnan Oktay tarafından bu metnin yazarının dolayısıyla Münşeat'ı tertip edenin Habeşizade Rahîmî Efendi olduğu belirtilmişse de bunun delilleri açıklıkla ortaya konmamıştır. Rahîmî'nin Rikab kaymakamlığı sırasında Ali Paşa'nın divan efendisi olmasından (Râşid vd, 2013: 921), Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Yz. A.410'da kayıtlı nüshada bulunan “Münşeat-ı Nâbî Efendi Rahmetullahi Aleyhi, terceme-i Habeşizâde Rahîmî Efendi” ifadesinden ve Rahîmî ile Nâbî arasındaki yakınlıktan hareketle Münşeat'ın Habeşizâde Rahîmî tarafından tertiplendiği sonucuna ulaşılabilir.

3.3.2.2.7. Nesîb Yusuf Dede (ö.1126)

Şehit Ali Paşa'dan inam alan şairlerden biri de Nesîb Yusuf Dede'dir. Ölümünde çok kısa bir süre önce Şehit Ali Paşa'dan 100 kuruş inam almıştır (OA.KK.d. 7430: 2).¹⁸² Ölümü üzerine Ali Paşa, tekfin masrafları için 30 kuruş daha inamda bulunmuştur (OA.KK.d. 7430: 2).¹⁸³

3.3.2.2.8. Zihnî Mehmed Efendi (ö.1126)

Şehit Ali Paşa, Zihni'yi küçük ruznamçe ve süvari mukabelecisi olarak görevlendirerek himayesi altına almıştır (Sâlim, 2005: 311).

3.3.2.2.9. Fâhir Salih Efendi (ö.1127)

Şehit Ali Paşa ile Mora Seferi'ne katılan Fahir Salih Efendi, "nâil-i ganâyim ü ikbâl" olmuş; Ali Paşa tarafından Mora'da bulunan İnebolu Kalesi Mukabeleciliği ile görevlendirilerek ödüllendirilmiştir (Safâyî, 2005: 479, Sâlim, 2005: 538).

3.3.2.2.10. Fâ'ik Mahmud Efendi (ö.1127)

Fâ'ik Mahmud Efendi, sefere çıkarken Şehit Ali Paşa'ya 8 beyitlik bir kıta sunmuştur (Koçak, 2006: 236).

3.3.2.2.11. Hamdî Ahmed Efendi (ö.1127)

Şehit Ali Paşa'nın Mora Seferi'nde Soda Adası'nın fethi için tarih düşürmüştür.

Âb-ı seyf-i feth ile reyyan-ı pâk oldu Soda (Sâlim, 2005: 297)

¹⁸² Küçük Efendi yediyle Nesîb Efendi'ye in'âm, 100 kuruş: Muharrem 1126

¹⁸³ İnam kaydı şöyledir: Nesîb Efendi merhûmun cenâzesinin tekfini için be-dest-i Küçük Efendi, 30 kuruş: Muharrem 1126

3.3.2.2.12. Nikâti Ali Efendi (ö.1127)

Nikâti Ali Efendi, Mecdi Mehmed Efendi'den mülazım olduktan sonra Rumeli'de bazı kadılıklarda bulunmuştur. Tezkirelerde kadılık görevleri hakkında ayrıntı bulunmayan Nikâti'nin 1120'de Mihaliç kazası naibi olduğu bilinmektedir (OA.İE.EV.50.5525). 1127'deki Mora Seferi'nde Ordu kadısının kitabetiyle görevlendirilmiştir (Şeyhî, 2018: 2904).

3.3.2.2.13. Şefik Mehmed Efendi (ö.1127)

Şehit Ali Paşa, Şefik Mehmed Efendi'yi 1 Rebiülahir 1125'te vakanüvis olarak tayin etmiştir (DİA, 2010: 417). 1 yıl 2 ay bu görevde kaldıktan sonra yerini Mehmed Râşid Efendi'ye devretmiş ve 1 Recep 1126'da Küçük Evkaf muhasebeciliğine tayin edilmiştir. Bu tayin kaydındaki “emektar” ifadesinden bu kalemede uzun yıllar çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu görevdeyken Ali Paşa'nın hediyelerine mazhar olmuştur (OA.KK.7430: 17, 20).¹⁸⁴

Ali Paşa'nın Şefik'e verdiği son görev ise Avlonya ve Eğriboz mukataacılığıdır (Afyoncu, 1999: 85-86). Şefik, bu görevdeyken 1127 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

3.3.2.2.14. Nâ'imâ Mustafa Efendi (ö.1128)

Sâlim, Nâ'imâ'nın “Ali Paşa'nın dâ'iresine hulûl” ettiğini (Sâlim, 2005: 675), Safâyî ise Nâ'imâ'nın Ali Paşa'nın “mahrem-i esrâr”ı (Safâyî, 2005: 624) olduğunu kaydetmiştir. Nâ'ima, Ali Paşa'nın dairesine dâhil olduktan sonra sırasıyla Anadolu muhasebeciliği, başmuhasebecilik, silahtar kâtipliği, defter emaneti vekilliği ve divan kâtipliği yapmıştır (Afyoncu, 1999: 84-85).

¹⁸⁴ İlgili kayıtlar şöyledir:

“Şefik Efendi için kat' olunan esvâb ber-muceb-i müfredât ki 71 kuruş, ber-vech-i nakid in'am 200 kuruş [Cemaziyelahir 1126]” (OA.KKd. 7430: 17)

“Kethüdâ Bey yediyle Şefik Efendi'ye in'âm: 40 Zincirli altın [Şevval 1126]” (OA.KK.d. 7430: 20)

Maiyetinde bulunan diğer görevliler gibi Nâ'imâ da Ali Paşa'nın ihsanlarına mazhar olmuştur. Ali Paşa'ya Nâ'imâ'ya 500 kuruş inam etmiştir (OA.KK.d 7430 s.17).¹⁸⁵

3.3.2.2.15. Sâkıb Mustafa Efendi (ö.1129)

Sâkıb Efendi, Şehit Ali Paşa'nın Gördös ve Anabolu'yu fethetmesi münasebetiyle iki tarih kıtası kaleme almıştır (Kırkıyık, 1999: 261-265).

3.3.2.2.16. Fâ'iz Mustafa Efendi (ö.1130)

Fâ'iz Efendi, Şehid Ali Paşa'ya müzeyyel bir gazel sunmuştur (Demir, 2006: 136-138).

3.3.2.2.17. Vahyî Mehmed Efendi (ö.1130)

Şehit Ali Paşa sadrazam olduğunda Şeyhü'l-harem Tekkesi şeyhi olan Vahyî Efendi, sunduğu "kerem" redifli kasideyle (Sukan, 2005: 140-145) Şehit Ali Paşa'nın yardımını istemiştir. Şehit Ali Paşa'nın dahli olup olmadığı bilinmese de Şevval 1125'te şeyhliği oğluna bırakarak Kılıç Ali Paşa Camisi Vaizliğine atanır (Sukan, 2005: 2). Vahyî Efendi'nin Ali Paşa'ya sunduğu bir diğer şiir ise 1127'de Mora'yı fethetmesi münasebetiyle kaleme aldığı tarihli bir kasidedir (Sukan, 2005: 231-233). Vahyî Efendi, bu şiirin sunulmasından kısa bir süre sonra, Zilkâde 1127'de Eyüp Camisi'ne atanmıştır (Sukan, 2005: 2).

3.3.2.2.18. Rezmî Mehmed Bey (ö.1131)

Safiye Sultanzâde Rezmî Mehmed Bey'in yardımını gördüğü devlet adamlarından biri Şehit Ali Paşa'dır. III. Ahmed'e damat olması ve sadrazamlığa getirilmesi (Gürbüz, 2005: 404) vesilesiyle Şehit Ali Paşa'ya tarihler sunmuştur. Rezmî, üç yıl dört ay sadarete kalan Ali Paşa'ya iki de kaside (Gürbüz, 2005: 97-103) sunmuştur.

¹⁸⁵ İnam kaydı şöyledir: "Nâ'imâ Efendi'ye inam be-dest-i Mühürdâr Aga: 500 kuruş [Recep 1126]" (OA.KK.d. 7430: 17)

Rezmî'nin yazdığı bir tarih kıtasının başlığından anlaşıldığına göre 1126'da Şehit Ali Paşa, Rezmî'nin arz-ı hâlini Rikâb-ı Hümayun'a sunmuş ve üstüne "İhsan-ı hümâyunum olmuştur." hattını keşide ettirerek 1116'da azledildiği kapıcıbaşılık görevine dönmesini sağlamıştır (Gürbüz, 2005: 407). Bu tarih kıtasındaki şu beyitler, Rezmî ile Şehit Ali Paşa arasındaki yakınlığa ve aynı meclislerde bulunduklarına işaret etmektedir:

Vezîr-i a'zam Ali Paşa Dâmâd

Virince 'arz-ı hâlüm itdi ısgâ

Sana itmiş idim ben bunu mev'ûd

Dimiş idim sana yalıda hakkâ

O 'Îsî-dem idince lutf-ı va'di

Beni ihyâ idüp ol dem ser-â-pâ (Gürbüz, 2005: 407)

Rezmî'nin 1127'de Mora seferi öncesi Ali Paşa'ya sunduğu kıtasındaki şu beyitler de Ali Paşa'nın himayesini göstermesi bakımından dikkate değerdir:

Beni müstagrak-ı deryâ-yı lutfun eyledün hakkâ

Derûnunda mürüvvet kanı bildim nice yem vardır

Bilürem ben kerîm-i tab'unun reftâr-ı dil-cûsun

Anunla ben bu 'âlemde hezârân ülfetüm vardır (Gürbüz, 2005: 427)

3.3.2.2.19. Na'tî Mustafa Efendi (1131)

Çorlulu Ali Paşa zamanında büyük tezkireci olarak görev yapan Na'tî, Şehit Ali Paşa tarafından bu görevine ek olarak 3 Zilhicce 1125'te Ganem Mukataacılığı ile kayırılmıştır. Tevcih kaydı şöyledir:

“Mukataacılık-ı ganem tezkire-i evvel olanlara mahsus olmagla tezkire-i evvel olan Na’tî Mustafa Efendi’ye tevcih olunmak buyruldu. 3 Zilhicce sene 1125”
OA.İE.TCT. 23.2464

Na’tî Mustafa Efendi’nin 1127’de Mora Seferi sırasında büyük tezkirecilik görevinde olduğu fakat hastalığı sebebiyle bu görevden alınarak İstanbul’a dönmesine müsaade edildiği Râşid Tarihi’nde kayıtlıdır (Râşid vd, 2013: 921).

3.3.2.2.20. Hasîb Mehmed Bey (ö.1130-32)

Mısır’da mukalebecilik görevi dönüşünde Mısır takvimi getiren Hasîb Mehmed Bey, Şehit Ali Paşa’nın Avusturya seferi ile ilgili olumsuz tahminlerde bulunması sebebiyle Bozcaada’ya sürgün edilmiştir (Safâyî, 2005: 170; Sâlim, 2005: 280).

3.3.2.2.21. Fâ’iz Abdullah Efendi (ö.1133)

Mora’nın fethi vesilesiyle Şehit Ali Paşa’ya onu öven bir mektup yazmıştır (Safâyî, 2005: 488).

3.3.2.2.22. Halil Sâlik Dede (ö.1135)

Kasımpaşa Mevlevihanesi şeyhi Sâlik Mehmed Dede’nin oğlu olan Halil Salik Dede, Şehit Ali Paşa’ya Cemâziyelevvel 1126’da bir kaside sunmuş ve Ali Paşa tarafından 15 altın caize ile ödüllendirilmiştir.

“Kethüdâ Beg odasında kasîde viren Kasımpaşa Mevlevihânesi şeyhi oğlu Seyyid Çelebi’ye inam: 15 aded zincirli altın be-dest-i Mühürdâr Aga” [Cemâziyelevvel 1126] (OA. KK.d 7430: 12)

3.3.2.2.23. Dürrî Ahmed Efendi (ö.1135)

Dürrî Ahmed Efendi’nin Şehit Ali Paşa hakkında yazdığı iki tarih manzumesi vardır. Bu manzumelerin birincisi 1115 tarihli ve Şehit Ali Paşa’nın silahtar olması sebebiyle yazılmıştır (Bağrıaçık, 1996: 43-44). 1121 tarihli ikinci manzume ise Şehit Ali Paşa’nın Fatma Sultan ile evliliğine dairdir (Bağrıaçık, 1996: 174-178).

Dürrî, davetlisi olarak katıldığı bir iftar yemeğinde Şehit Ali Paşa'ya 12 beyitlik bir kaside sunmuştur:

Bu şi'iri âsafına kıldı Dürrî dest-âvîz
Olunca meclis-i hâsında mahrem-i iftâr

Cenâb-ı hazret-i kâ'im-makâm paşa kim
Simât-ı himmet ile oldu Hâtem-i iftâr (Vural, 2020: 70)

Şehit Ali Paşa sadrazam olduğunda Dürrî Ahmed Efendi, Küçük Ruznamçecilikte bulunuyordu. Ali Paşa, Dürrî Efendi'yi 16 Şaban 1125'te Nâ'imâ Efendi'nin yerine Anadolu muhasebeciliğine getirmiştir (OA.AE.SAMD.III. 177.17216). Dürrî'nin bir müseddesindeki şu ifadeler, Şehit Ali Paşa'ya bu terfî için teşekkür etmek için yazılmış olmalıdır:

'Âlemün hâtır-ı virânını âbâd itdün
Dilleri lutf-ı firâvânına mu'tâd itdün
Gerçi kim mansıb ile herkesi dil-şâd itdün
Lîk bu silsilede Dürrî'yi irşâd itdün
Ne isâbet ne 'adâlet ne kerâmetdür bu
Şübhesiz şâ'ibesiz 'ayn-ı 'inâyetdür bu (Vural, 2020: 107)

Şehit Ali Paşa, Dürrî'ye 25 Muharrem 1127'de Sipah kâtipliği (Râşid vd, 2013: 892, Afyoncu, 1997: 88), 2 Şaban 1128'de ise Süvari mukabeleciliği görevlerini vermiştir (Râşid vd, 2017: 1011). Sadrazamlığı dönemine iki sefer sığdıran Ali Paşa'nın seferleri sırasında Dürrî'yi maiyetinde bulundurması aralarındaki yakınlığa işaret eder.

3.3.2.2.24. Osmanzade Tâ'ib Ahmed Efendi (ö.1136)

Şehit Ali Paşa'nın himaye ettiği şairlerden biri de "re'îs-i şâ'irân" olarak anılan Osmanzade Tâ'ib'dir. Tâ'ib, 1127'de Mora'nın fethi vesilesiyle Ali Paşa'ya tarihli bir kaside sunmuştur. Bu kasidesinde şu sözlerle hâinden yakınmıştır:

Râh-ı dilden haste-i gerd-i siyâh-ı âh ile
Sürme-dân oldu dehân-ı Tâ'ib-i endûh-gîn

N'eylesün agzında mû bitdi figân u nâleden
Yohsa vasfun böyle mi eylerdi kîl-i 'anberîn (Sâdâvî, 1987: 427)

Safâyî'nin bildirdiğine göre Ali Paşa, bu şiiri karşılığında Tâ'ib'e 200 altın câ'ize vermiştir (Safâyî, 2005: 119).

Tâ'ib Şehit Ali Paşa'ya biri kaside, beşi kıta olmak üzere altı şiir sunmuştur (Sâdâvî, 1987: 377, 403, 404, 423-428, 456, 457).

3.3.2.2.25. Kâmî Mehmed Efendi (ö.1136)

Şehit Ali Paşa'nın himaye ettiği şairlerden biri de dönemin büyük şairleri arasında gösterilen Kâmî Mehmed Efendi'dir. Şehit Ali Paşa hakkında 3 kaside, 1 mesnevi, beş bentlik bir terci-i bend, 15 bentlik bir muhammes yazan Kâmî, Ali Paşa'nın şahadetine de bir tarih düşmüştür.

Sunduğu bir kasidesinde Şehit Ali Paşa'ya bağlılığını,

Yeter ey hâme gâraz 'arz-ı 'ubûdiyyetdür
Semt-i teksîr-i sevâd oldu suheb-sence zemîm (Yazıcı, 2017: 66)

sözleriyle belirten Kâmî, bu sırada Bursa payesi ile Galata kadısı olarak görev yapıyordu. 1 Zilkade 1125'te Galata Kadılığından azledilen Kâmî, yeni bir görev talebiyle Ali Paşa'ya iki kaside ve bir mesnevi sunmuştur. Mesnevisinde Şehit Ali Paşa'ya şu sözlerle seslenmiştir:

Ey mükerrerrem vezîr-i vâlâ-cah

Beni kıl kâm-rân-ı nîm-nigâh

Bana sâhib çıkup çerâg eyle

Dil-i hussâdı dâg dâg eyle (Yazıcı, 2017: 120)

Ali Paşa, bu talepleri karşılıksız bırakmamış; Kâmî Efendi'yi Evkaf müfettişliğine atamıştır (Şeyhî, 2018: 3074). Bunun üzerine Kâmî, Ali Paşa'ya şu sözlerle teşekkür etmiştir:

Arz-ı hâl ise garaz eyleme tatvîl-i kelâm

Olur elbette 'inâyet de bi-kadri'l-imkân

Kerem-i evveli gel itme ferâmûş sakın

Zî'f-ı küfre didi erbâb-ı fütüvvet küfrân

Bu şeref sana yeter kim ola hem-pâyelerin

Arpaluk emrin alup hurrem ü şâd u handân

O Hudâvend-i 'atâ-pîşe çerâg-ı hâssın

İtmez endahte-i gâşe-i tâk-ı nisyân (Yazıcı, 2017: 70)

3.3.2.2.26. Selîm Mehmed Efendi (ö.1138)

Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin mektupçusu olup musıla-i Süleymaniye ile Vefa Medresesi müderrisliği yapan Selîm Efendi'nin ilmiyedeki rütbesi 1703'teki Edirne Vakası'nda musıla-i sahn rütbesine indirilmiştir. Selîm Efendi daha sonra İkinci Altmışlı ile Siyavuş Paşa Medresesine terfi ettirilmiş ve kendi talebiyle Bursa Muradiye Medresesine nakledilmiştir (Sâlim, 2005: 405).

Selîm Efendi, Muradiye Medresesindeyken Şehit Ali Paşa'nın hatırına gelmiş ve İstanbul'a davet edilmiştir. Râşid, Şehit Ali Paşa ile Selîm Efendi arasındaki konuşmayı şöyle nakleder:

“...Bu esnâda gelüp sâhib-i devlet hazretleriyle mülâkât etdükde, “Sizin hakkınızda bazı hâlet mülâhaza ederiz, bilmem rıza verir misiniz?” deyü istifsâr buyurmalarıyla, bizim için matlab-ı mahsûs yokdur. Cılve-i takdire teslimiyet üzere bir duacınız, siz ‘alemsiz.’ deyü cevap verdiklerinde...”

Bu konuşma üzerine 6 Safer 1128’de Nişancılık görevi Selîm Efendi’ye tevcih edilmiştir (Râşid vd, 2013: 976).

3.3.2.2.27. Yahya Nazîm Çelebi (ö.1139)

Nazîm Çelebi’nin Şehit Ali Paşa’nın yakınındaki şairlerden biri idi. Divanını Ali Paşa’nın Sadaret döneminden önce tertip etmemiş olsaydı ona sunduğu kasidelerden söz etmek mümkün olabilirdi. Bununla birlikte Nazîm’in Şehit Ali Paşa’dan inam aldığını gösteren bir kayıt olduğunu da belirtmek gerekir. Bu kayda göre Şehit Ali Paşa, Cemaziyelevvel 1126’da Yusuf Ağa Bahçesi’nde muhtemelen bir eğlencede on altın inam ederek Nazîm’i ödüllendirmiştir (OA.KK.d. 7430: 13).¹⁸⁶

3.3.2.2.28. Hanzâde Hocası Mustafa Efendi (ö.1139)

Mustafa Efendi, Şehit Ali Paşa sadrazam olduğunda 1122’de atandığı Cedide-i Osman Efendi Medresesi müderrisiydi. Şeyhî’nin “fenn-i edebde mâhir” (Şeyhî, 2018: 3172) olarak söz ettiği Mustafa Efendi, Şehit Ali Paşa’ya Şaban 1126’da kaside sunmuş ve 15 altın inam almıştır. İlgili kayıt şöyledir:

“İbrahim Hanzade hocası inâyetlü efendimize kaside getürdükde in’âm: Zencirli altın 15 aded be-dest-i Ali Çavuş.” [Şaban 1126] (OA.KK.d. 7430: 21)

3.3.2.2.29. Habeşizâde Abdürrahim Rahîmî Bey (ö.1140)

Habeşizâde Abdürrahim Bey’in aldığı ilk görev, Şevval 1115 ile Zilhicce 1115’e kadar silahtarlık yapan Hüseyinpaşazade Silahtar İbrahim Ağa’nın divan efendiliğidir. Nâbî’nin yazdığı bazı mektuplardan anlaşıldığına göre bu görevi, Silahtar İbrahim Ağa paşalığa terfi edip Halep’te bulunurken de devam etmiştir (Nâbî,

¹⁸⁶ OA.KK.7430: 13 “Vakt-i mezbûrda (Yusuf Ağa Bahçesi’nde) Nazîm Çelebi’ye in’âm: Zencirli altın 10 aded”

2017: 522). Şehit Ali Paşa, büyük ihtimalle Has Oda'da tanıdığı Habeşizâde Abdürrahim Bey'i 1121'de Rikab-ı Hümayun Kaymakamlığına getirildiğinde divan efendiliğiyle (Râşid vd, 2013: 921) görevlendirmiştir. Habeşizâde Abdürrahim Bey, bu tarihten Petervaradin Muharebesi'nde şehit olduğu 16 Şaban 1128'e kadar Ali Paşa'nın yanında bulunmuştur. Şehit Ali Paşa, 1125'te sadrazamlığa getirilince Habeşizâde'yi tezkire-i sani olarak atamış, 1127'de ise Na'tî Mustafa Bey'i azledip tezkire-i evvelliğe yükseltmiştir (Râşid vd, 2013: 921). Bu noktada Şehit Ali Paşa ile Habeşizâde Abdürrahim Bey'in, bağlı oldukları Melamiliğin önde gelen isimlerinden olduklarını belirtmekte fayda vardır (Tek, 2001: 266-267).

Şehit Ali Paşa'nın "nazar-ı iltifât-ı âsafâne"sine (Râşid vd, 2013: 921) mazhar olan Habeşizâde'nin, Ali Paşa'nın Mora'yı fethini tebrik vesilesiyle kaleme aldığı kıta şöyledir:

Çıka bî-şübhe bu mısra'la Rahîmî târîh
Cümle mısra'lâr ile 'add ide bî-çûn ü çerâ

Himem-i cûd-ı cihândârî Hân Ahmed ile
'Alî Paşa Mora'yı aldı 'adüvden ser-pâ (Râmiz, 1994: 124)

Habeşizâde Abdürrahim Bey, Nâbî Münşeatinı Şehit Ali Paşa'nın emriyle bir araya getirmiştir. Nâbî Münşeati'nda bulunan bu metinde Şehit Ali Paşa'yı şu sözlerle tanıtmıştır:

"... hâlâ reh-berî-i hazret-i tevfik-i Hüdâvend-i vahhâb ile hıdmet-i 'aliyyelerinde şeref-yâb-ı intisâb-ı der-i devlet-me'âbları oldugum erîke-ârâ-yı mecd ü ikbâl, revnak-dih-i dîvân-hâne-i câh u celâl ve matla'-ı neyyireyn-i fazl u kemâl, menba'-ı cûy-bâr-ı birr ü nevâl, dâmâd-ı şehriyâr-ı memâlik-sitân, mukarreb-i pâdişâh-ı devrân, kâ'im-makâm-ı rikâb-ı sultânî ..." (Nâbî, 2018: 165)

3.3.2.2.30. Şehdî Mustafa Efendi (ö.1140)

Şehit Ali Paşa sadrazam olduğunda Şehdî Mustafa Efendi'nin hangi görevde olduğu bilinmemekle birlikte aldığı son görevin Baltacı Mehmed Paşa'nın lutfuyla getirildiği Piyade mukabeleciliği olduğunu söylemekte fayda vardır. (Bayındır, 2007:

167) Şehit Ali Paşa'nın Sadarete getirilişini tarihli bir kaside sunarak kutlayan Şehdî, cömertliğini övdüğü diğer kasidelerinde Şehit Ali Paşa'dan görev talebinde bulunmuşsa da anlaşılamayan bir nedenden Ali Paşa'nın gözünden düşmüştür. Şu beyitleri Şehit Ali Paşa'dan af dilemek için kaleme almıştır:

Göricek lutf u nevâziş-i kuluna ehl-i garaz

Oldular zehr-feşân her biri mâr-ı erkâm

Hidmetinden beni dûr eyledi âhir-kâr

Ne cürm itdiler isnâd fakîre bilmem (Bayındır, 2008: 260)

Bu sözlerin Şehdî'yi Şehit Ali Paşa'nın gazabından kurtaramadığı anlaşılıyor çünkü Şehdî, Temeşvar Defterdarlığına atanarak İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır. Bu nedenle Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu bir kasidesinde ismini vermeden Şehit Ali Paşa'yı "Haccac" olarak nitelemiştir.¹⁸⁷

3.3.2.2.31. Nedîm Ahmed Efendi (ö.1143)

Nedîm, Şehit Ali Paşa'ya üç kaside sunmuştur (Macit, 1994: 5-11, 12-16, 16-23). Bu kasidelerle edebiyat çevrelerindeki şöhretini artıran Nedîm, Nef'i'yi andıran söyleyişle Şehit Ali Paşa'nın dikkatini çekmeyi başarmıştır. Nitekim Ali Paşa, Nedîm'e bir vaatte bulunmuştur:

Bir dem gelür ki lutf-ı revân-bahş-ı âsafî

Dilde hezâr mürde-i ümmîde cân verir

¹⁸⁷ Şehdî, divanındaki 27. şiirin başlığında 25. şiirin başlığına atıfta bulunularak Köse Halil Paşa'nın Belgrad muhafızı olduğu sırada kendisinin Temeşvar defterdarı olduğunu belirtmiştir. Halil Paşa, 1125-1127 yılları arasında Belgrad muhafızı olduğuna göre bu tarihlerde Şehdî de Temeşvar defterdarıdır. Şehit Ali Paşa'nın kendisini Temeşvar'a göndermesini İbrahim Paşa'ya sunduğu kasidede şu sözlerle ifade etmiştir:

Atup tondan tona girdâbdan girdâba âhir kez

Beni bu âlemin bir zâlim ü Haccâc-ı bî-dâdı

Neler çekdim nice ta'bîr idem hâl-i dil-i zârı

Diyâr-ı teng ü düşvâr Temeşvâr u Beligrâdı (Bayındır: 2008: 268)

Va'd-i kerîmin eyleyüp incâz âkıbet

Me'mûl odur ki matlabını râyegân verir (Macit, 1994: 22)

Ali Paşa'nın 1128'de Peter Varadin'de şehit olması, Nedîm'in arzuladığı müderrisliğe ulaşmasını ertelemiştir.

3.3.2.2.32. Yanyalı Es'ad Hoca (ö.1144)

Şehit Ali Paşa Sadarete getirildiğinde musıla-ı sahn rütbesiyle Fatma Sultan Medresesi müderrisi olan Es'ad Efendi (Sâlim, 2005: 172), Muharrem 1126'da Ali Paşa'ya bir kaside sunmuş ve 50 altın caize almıştır. İlgili inam kaydı şu şekildedir:

“Es'ad Efendi kaside getürdükde muhızır aga yediyle virilen in'âm: Zencirli altın 50 aded.” [Muharrem 1126] (OA.KK.d. 7430: 2)¹⁸⁸

3.3.2.2.33. Vahîd Mahtûmî (ö.1145)

Mahtûmî'nin, Şehit Ali Paşa sadrazam olduğunda tam olarak hangi görevi üstlendiği bilinmese de saray görevlileri arasında olduğu kesindir. Venedik ile yaşanan sorunlar sebebiyle sefere çıkıldığında Şehit Ali Paşa cephede, Mahtûmî ise III. Ahmed'in maiyetinde bulunuyordu. Şehit Ali Paşa'nın Sadareti esnasında III. Ahmed'den başka bir hamiye ihtiyaç duymayan Mahtûmî'nin Şehit Ali Paşa'ya sunduğu bir kaside veya tarih yoktur. Bununla birlikte “cenâb-ı vezîr-i mükerrem ve Âsâf-ı muhterem, dâmâd-ı şehriyâr-i Cem-haşem Ali Paşa”nın “Kasteller” bölgesini fethetmesi üzerine Mora Fetihnamesi'ne beş beyitlik bir tarih kıtası kaydetmiştir:

‘Arak-nâk olarak rûy-ı mübeşşir dedi târîhin

Koyup Kastellerin kaçırdı a'dâyı Ali Paşa (Üngün, 1966: 71)

¹⁸⁸ Bu dönemde “Es'ad” mahlaslı iki şair yaşamıştır. Biri Yanyalı Es'ad Efendi, diğeri Şeyhülislam Es'ad Efendi'dir. Şeyhülislam Es'ad Divanı'nda Şehit Ali Paşa'ya sunulmuş bir kaside tespit edilemediğinden “Es'ad” mahlaslı bu şairin “Yanyalı Es'ad Efendi” olması daha yakın bir ihtimal olarak görüldü.

3.3.2.2.34. Hirevî Mehmed Fâ'iz Efendi (ö.1145)

İlim öğrenmek maksadıyla Herat'tan İstanbul'a gelen Mehmed Efendi, Sâlim Efendi'ye göre "tab'-ı nefîs bir şâ'ir-i nâzik-zebân" ve "Fârisi semtinde meh-i nev gibi müşârün bi'l-benân" bir kişi idi. Fâ'iz Efendi, Şehit Ali Paşa'nın övgüsünde bir kaside yazıp huzurunda okuma fırsatı bulmuştur. Şehit Ali Paşa, bu kasideyi beğenmiş ve onu Divan-ı hümayun kâtipleri arasına dâhil edip tasarrufuna bir zeamet vererek Fâ'iz Mehmed Efendi'yi kayırmıştır (Sâlim, 2005: 535).

3.3.2.2.35. Afvî Mehmed Bey (ö.1145)

Şehit Ali Paşa, sadrazam olduğunda Çorlulu Ali Paşa zamanında Rus elçisi ile yaptığı görüşmede "te'kîd-i cânib-i sulh ve müsâleme edüp meclis-i meşveretde nev'â mu'ârazaya tasaddî" eylediği için defter emini olarak görev yapan Afvî Mehmed Bey'i 29 Muharrem 1126'da iki tuğ ile Habeş beylerbeyi yaparak (OA.C.DH. 144.7157) İstanbul'dan uzaklaştırmış, sonra Kudüs'e sürgün etmiştir. Şehit Ali Paşa bununla da yetinmeyip "Moskof mükâlemesinde güzerân eden kelîmâta binâ'en" Afvî'yi "kefere-i mefsûre ile ittihâd" ile suçlamış ve hakkında idam fermanı çıkartmıştır (Râşid vd, 2013: 1032).

3.3.2.2.36. Arpaeminizâde Mustafa Sâmi Efendi (ö.1146)

Şehit Ali Paşa'ya sadrazam olduğunda sunduğu tarihli kasidesinde,

Eyleyüp Sâmi-i nâ-dîde-murâd

Fikr-i târîhine bezl-i imkân

Didi târîhini dil müjde-kunân

Mühre geldi 'Ali Paşa ile şân (Kutlar, 1996: 583)

beyitiyle hâlimden şikâyet eden Sâmi'nin sunduğu diğer şiirlerde bu şikâyetlerden eser görülmez. Bu durum, Ali Paşa'nın şairin beklentilerini karşılamış olmasıyla açıklanabilir. Nitekim Sâmi, Ali Paşa Mora Seferi'ne çıkınca Rikâb-ı Hümayun'da

Başmuhasibeci vekilliğine atanmıştır (Afyoncu, 1997: 98). Ali Paşa'ya sunduğu bir kasidesindeki şu beyitler, aldığı bu görev için teşekkür etmek niyetiyle kaleme alınmış olmalıdır:

Eyâ vezîr-i mûkerrem hudâygân-ı zamân
Kapundur âlemiyâna penâhgâh u me'âb

Mübârek ola dile mansıb-ı 'ubûdiyet
Ki halka-i der-i cûdudur ana tavk-ı rikâb

Bu devletün nice şükrin edâya kâdir olam
Ki âstânun ola bana gûşe-i mihrâb (Kutlar, 1996: 430-431)

Sâmî, bir mesnevisinde Venedik ile Osmanlı arasındaki ilişkilere ve bu ilişkilerde Ali Paşa'nın rolüne değinmiş; Ali Paşa Mora Seferi'ne çıkınca sefer esnasında kazandığı başarılarla – Gördös ve Mora'nın fethi - tarihler düşmüştür. 14 Zilkade 1127'de Mora fethedilmiş, 20 Zilkade 1127'de ise Sâmî, Küçük Evkaf Muhasebeciliğine atanarak “hacegan” zümresine katılmıştır (Afyoncu, 1997: 98). Sâmî'nin Şehit Ali Paşa Dönemi'ndeki son görevi 20 Muharrem 1128'de getirildiği Şehreminliği olmuştur. Sâmî'nin şu sözleri, aldığı görevlerden birine teşekkür niyetiyle kaleme alınmış olmalıdır:

Görmüşüz cümle tevârîhi kim itmiş bakalım
Böyle tatyîb-i kulûb ile cihâna ihsân

Bin kasîdeyle senün midhatın itse bi'llâh
Kâdir olamaz keremün şükrini îfâyâ zebân (Kutlar, 1996: 441)

Ali Paşa'ya yazdığı düşünülen bir kasideden hareketle Sâmî'nin bir müddet Ali Paşa'nın gözünden düştüğü veya öyle hissettiği anlaşılmaktadır. Bu kasidesinde Paşa'ya şu sözlerle seslenmektedir:

Yalnız bahşîş-i nakdine degüldür ihsân

Lutfdan ‘add olunur ‘afv ile hüsn-i ta’bîr (Kutlar, 1996: 414)

Şehit Ali Paşa’nın Sâmi’ye hazırlattığı bir “münşeât” mecmuasından söz edilmiştir (Sarıkaya, 2018: 105). Bu münşeâtın Tayyarzade Ata’nın sözünü ettiği ve Ali Paşa’ya sunulan şiirler ve diğer yazıları ihtiva eden mecmua olması muhtemeldir (Özcan, 2019: 461).

3.3.2.2.37. Şehrî Mehmed Efendi (ö. 1147?)

Şehrî Mehmed Efendi, İnebolu ve Mora’nın fethi münasebetiyle yazdığı iki tarihi Şehit Ali Paşa’ya sunmuştur (Safâyî, 2005: 333; Sâlim, 2005: 439).

3.3.2.2.38. Şeyhülislam İshak Efendi (ö.1147)

Şehit Ali Paşa sadrazam olduğunda İshak Efendi, altmışlı medreselerin birinde müderrisi. Ali Paşa’nın sadrazam olmasını dört beyitlik bir tarih kıtasıyla (Doğan, 1997: 285) kutlayan İshak Efendi, 1127’de Mora’yı fethetmesi üzerine ise Ali Paşa’ya 10 beyitlik bir tarih kıtası (Doğan, 1997: 256-257) sunmuştur. İshak Efendi, Ali Paşa Dönemi’nde 4 Muharrem 1127’de musıla-ı Süleymaniye rütbesiyle İsmihan Sultan Medresesine (OA.AE.TCT. 14.1628) terfî ettirilmiştir.

3.3.2.2.39. İzzet Ali Paşa (ö.1147)

İzzet Ali Paşa, Şehit Ali Paşa’ya biri kaside ikisi tarih olmak üzere toplam üç şiir sunmuştur. Kasidesinde Ali Paşa’nın methini yaptıktan sonra,

Kaside-gûlîga vasfınla itdim istiftah

Olur disem nola mahsûd-ı cümle-i emsâl

sözleriyle bunun ilk kasidesi olduğunu belirten İzzet, daha sonra Ali Paşa’dan babasını görmek için izin ister:

Kerem kılup eger izn-i şerîfin eyler ise
Zamân-ı avdeti pencâh rûzeyle imhâl

Cenâb-ı vâlid-i eşfak-terînimin ideyim
Înâyetinle varup dest ü pâyna rû-mâl (Kutlar, 1996: 67-68)

Anlaşıldığı kadarıyla bu şiirin yazıldığı sırada Sadaretinin büyük kısmını seferlerde geçiren Şehit Ali Paşa'nın maiyeti arasındadır. Ali Paşa'nın Mora'yı fethine ise şu tarihi düşürmüştür:

Hüner erbâbı görse ser fedâ eyler bu târîhe
Mora'yı ceng ile aldı Ali Paşa-yı bî-hem-tâ (Kutlar, 1996: 10-13)

3.3.2.2.40. Râşid Mehmed Efendi (ö.1148)

Râşid, ilk kasidesini sunduğunda Şehit Ali Paşa henüz ikinci vezirdi¹⁸⁹. Bu kasidesinde Râşid, Ali Paşa'ya hünerli olmasına rağmen mihnette bulunduğunu belirttikten sonra ondan yardım istemiştir:

Bî-hünerler sîr-çeşm-i ni'met-i elvân iken
Hisseme bir lokma-i nâcîz-i mihnetdir gelen

Sen tururken gayrı dergehden temennâ itmede
Hâtır-ı gam-pervere bî-hûde fikretdir gelen (Günay, 2001:141)

Sadrazamlığa getirilen Ali Paşa, 1126 yılı başlarında henüz ibtidâ-i dâhil rütbesiyle Halil Paşa Medresesi müderrisi olan Râşid'den III. Ahmed'in tahta geçtiği tarihten itibaren yaşanan olayları kaydetmesini istemiştir. Râşid, bu isteği Tarih'inde şu sözlerle anlatmıştır:

¹⁸⁹ Bu kasidenin 39. beyitinde memduhuna “âsafâ” sözüyle seslenmesi ve 52. beyitte mühr-i sadareti alacağını ümit ettiğini ifade etmesinden Şehit Ali Paşa'nın kasidenin yazıldığı dönemde ikinci vezir olduğu anlaşıyor.

“Kâğıda yazılmayan her iş zâyî olur, mazmûnı ihtiyât-nümûnun te’emmül birle cem ü tenmîk olunmak tasdim buyurulduktan sonra neyl-i râgibe-i mergûbeleriyle istihsâl-i dest-mâye-i sâman eden bendegân-ı kerem-dîde ve âbid-i ser-harîdelerinden Mehmed Râşid fekidü’l-istit’a’ının bizâ’a-i meczatin sevdâ-ger-i tabiati olan sebîke-i kem-a’yâr-dâniş fi’l-cümle meskûk-ı nazar-ı itbârları olup ol hilat-ı vâlâ-tırâz-ı câh-ı mefharet-i çüsân-ı endâm-ı kabiliyeti görüldüğü ecilden tahrîr-i vekâyî-i Devlet-i Aliyye’ye şürû’ ve ibtidâ olunmak bâbında fermân-ragbet ısdar buyuruldukda müsta’inen bi-inâyeti’l-Melîki’l-Müteâl teşmîr-i sa’id-i imtisâl kılındı.” (Râşid vd, 2013: 646)

Râşid, aynı yılın Şaban’ında hareket-i dâhil rütbesiyle Hadım Hasan Paşa Medresesine atanmış ve Nâ’imâ’dan boşalan vakanüvislik görevine getirilmiştir. Ali Paşa’nın Râşid’i tarihçi olarak atamasında tarihî olayları şairane bir şekilde tasvirinin ve “fenn-i inşâda mahir” olmasının etkisi olsa gerektir. Prut Savaşı hakkında yazdığı tarihlerde bunun örneklerine rastlamak mümkündür¹⁹⁰.

Râşid Efendi’nin bu tarihten Ali Paşa’nın şehit olduğu 16 Şaban 1128’e kadar görevi gereği Paşa’nın yakınında ve özel meclislerinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu yakınlığı, Râşid Tarihi’nden takip etmek mümkündür. Saliha Sultan’ın doğum haberi o sıralar Avusturya seferinde olan Ali Paşa’ya ulaştığında Paşa, Râşid’i tarih düşürmekle görevlendirmiştir:

“... Saliha Sultan namduhter-i sa’d-ahterleri serîr-i vücûda teşrîf eyledi. Sadrazam hazretlerinin fermân-ı âlileri üzre ol dürrer-i derc-i ismet ve dürrî-i burc-i iffetin sâl-i hümayûn-fâl-i milâdları,

Kadem basdı vücûda Saliha Sultan (1127)

dil-nişini gibi bir tarih-i fakîrâne arz olunup ...” (Râşid vd, 2103: 898)

Râşid, aynı yıl yine Ali Paşa’nın emriyle Şehzade Selim’in doğumunu tebrik için bir tarih kaleme almıştır:

“... Serdar-ı Ekrem hazretleri tarafından rikâb-ı hümayûna Musahib Ağa ile ma’am irsâl olunmak üzre bir tarih nazmı bâbında muharrir-i fakîre fermân-ı isti’câl sâdır olup fakîrâne işbu misra-dil-pezîr cerîde-i eyyâma tahrîr olundu

¹⁹⁰ Şîr-i mest-i bezm-i rezm oldı şerîrân-ı vegâ
Kim emân-hâh olmadan gayrı ilâcı kalmadı
Çâr-nâ-çâr aldılar ortaya çar-ı Moskov’ı
Çâr cânibden kapandı râh-ı reft ü âmedi
Asker-i İslam taburun bozınca havfdan
Çâr hısn-ı üstüvârın kendi teslim eyledi (Günay, 2001: 236)

Geldi eyyâma sulb-i Şâh-ı dehrden Sultan Selim ...” (Râşid vd, 2013: 899)

Râşid, Tarih’inde “Teklîf-i Mansıb-ı Tugra-yı Şerîf be-Muharrir-i Fakîr ez-Taraf-ı Sadr-ı Âlî” başlığı altında Ali Paşa tarafından kendisine yapılan nişancılık teklifini ayrıntılı biçimde anlatmıştır:

“Sadrazam hazretleri ... âdât-ı zâhire-i devlete itibâr etmedüklerinden nâşi Vakanüvislik hidmetiylema’an sefere istishâb eyledükleri muharrir-i fakîri dâhil hareketi rütbesiyle Hadım Hasan Paşa müderrisi iken nişancı nasb etmek murâd idüp ... iradeleri cânib-i abd-i fakîre ifade olundukda dâhil-i zümre-i erbâb-ı seyr ü sefer olmaga adem-i iktidâr-ı mizâcımı irâde ve bu teklîfden üslûb-ı hakîm üzre halâsımız bâbında ... istimdâd eyledim.” (Râşid vd, 2013: 962)

Bunun üzerine akşam yemeğinden sonra aralarında Reisülkkütap Mustafa Efendi, Tezkire-i evvel Habeşizâde Abdurrahim Efendi, Tezkire-i sani Hâşim Efendi ve La’lîzâde Abdülbâki Efendi’nin de bulunduğu bir mecliste Ali Paşa, reisülküttablık ve defterdarlığın zorluğundan bahsederek Râşid’e “Seni nişancılık¹⁹¹ gibi bir çelebi mansıbıyla چراغ edeyim, derim; niçün istinkâf idersin? Bî-mana muhalefet edüp durma!” diye seslenmiş fakat Râşid aynı övrünü tekrar etmiştir. Bunun üzerine oluşan on beş dakikalık sessizlikten sonra Ali Paşa konuyu şu sözlerle kapatmıştır:

“... Sizler dahi müderris olduğunuz günden beri bir çürük mahreç mansıbına vakf-ı nigâh-ı arzu ve intizar ve ol daiye ile on beş yirmi yıl zarûret ü muzâyakayı ihtiyâr edersiz, hoş imdi sen bilürsün benim muradum seni چراغ etmek idi. ...” (Râşid vd, 2013: 962)

Ali Paşa’nın Râşid hakkındaki olumlu düşüncelerinin sebebi onun hizmetinden memnun olması ve yeni görevini de hakkıyla yapabileceğine inanmasıydı. Nitekim Râşid, III. Ahmed namına Mora Seferi’ni yabancı ülkelere ilan için bir fetihname yazmış ve 80.000 akçe inam almıştı (OA.AE.SAMD.III. 111.10947). Bu nedenle Râşid, Sadarete fetih düşüncesiyle gelen ve Sadaret süresini seferlerde ve harp meydanlarında geçirerek nihayet yine bir harp meydanında şehit olan Ali Paşa’nın tam da aradığı kişiydi.

¹⁹¹ Nişancılık 16. yüzyıla kadar ilmiye mesleği içindekilerden seçilirken zamanla uzman bürokratlar arasından seçilmeye başlanmıştır. Râşid’in Ali Paşa’nın “âdât-ı zahire-i devlete itibar etmemesi” ile kastettiği budur. Ali Paşa’nın nişancılığı çelebi mansıbı olarak görmesinin sebebi de budur.

Ali Paşa, Mora Seferi sırasında “sefer refikleri” olarak maiyetinde bulunanları ödüllendirmek için bir arz kaleme almıştır. Ali Paşa, bu arzıyla Râşid, Lalizâde Abdülbaki ve Abdullah Efendi’yi mesleklerinde ikişer rütbe yükseltmek istemiş ancak sözü edilenlerin bir rütbenin yeterli olduğu yönünde ricacı olmaları bu arzın onların istekleri doğrultusunda değişmesini sağlamıştır. Bu arz üzerine Hadım Hasan Paşa Medresesi Müderrisi Râşid’in derecesinin bir rütbe yükseltilmesini amir bir hatt-ı hümayun sadır olmuştur (Râşid vd, 2013: 972-973).

İkinci vezirliğinden itibaren Ali Paşa ile yakın ilişkiler geliştiren Râşid, Ali Paşa’ya dört kaside ve fetihlerini anlatan beş tarih sunmuştur. Bu şiirlerde Ali Paşa’nın cömertliğine, ilim ve hüner sahiplerini korumasına değinmiş, fetihlerini övgü dolu sözlerle yüceltmıştır. Bunların karşılığında Ali Paşa’nın himayesini kazanmış, inam ve tevcihleriyle taltif edilmiştir. Bir kasidesinde Ali Paşa’dan gördüğü yardımları şu sözlerle ifade etmiştir:

Mizbân-ı kerem ü cûdı serâpâ kıldı
Fukarasın ni’âm-ı hançe-i ihsân ile sır (Günay, 2001: 132)

Râşid, Ali Paşa’nın himayesinin sadece maddi yardımlardan ibaret olmadığını ve onun sayesinde şairlik kavgasından kurtulduğunu belirtmiştir. Ona göre bu da bir çeşit ihsandır:

Terâzû-yı hakikat-senc-i temyîzin kerem-kâra
Bihamdillâh beni âsûde kıldı fahr ü da’vâdan

Bu da bir nev’a ihsândır ki tahsînün idenler gûş
Ferâgat itdiler nazmumla da’vâ-yı tesâvâdan (Günay, 2001: 255)

Râşid’in “cömertliğiyle iyi ve kötü şiire narh veren” (Günay, 2001: 141) Ali Paşa’dan aldığı inamlardan bazıları, Ali Paşa’nın 1126 yılı harcamalarının tutulduğu deftere kaydedilmiştir. Buna göre Rebiülevvel 1126’da Ali Paşa’ya kaside veren Râşid

50 altın caize almıştır.¹⁹² Cemaziyelahir 1126'da elbise verilerek taltif edilen Râşid Efendi'ye¹⁹³ Ramazan 1126'da ise Ramazaniye ihsan edildiği görülmektedir.¹⁹⁴

3.3.2.2.41. Seyyid Vehbî Efendi (ö.1149)

Şehit Ali Paşa Sadarete getirildiğinde Seyyid Vehbî, ibtidâ-i hâriç rütbesiyle Hâce Hatun Medresesi müderrisi idi. Seyyid Vehbî'nin Şehit Ali Paşa'ya biri Mora Seferi'ne çıkmadan önce, diğeri ise Mora Fethi sonrası sunduğu (Dikmen, 1991: 134-138) iki kaside ve Ali Paşa'nın Mora seferindeki fetihlerini tebrik vesilesiyle yazdığı üç tarih (Dikmen, 1991: 415) vardır.

Mora seferi öncesinde, Cemaziyelahir 1126'da sunduğu anlaşılan kasidesinde Ali Paşa'nın şairlere bakışını şu sözlerle dile getirmiştir:

Sen ol nâkîd-nazar gevher-şînâs-ı ma'rifetsin kim

Güher-kârân-ı nazmın kadri 'inde hüveydâdır (Dikmen, 1991: 132)

Ali Paşa, Seyyid Vehbî'nin seksen üç beyitlik bu kasidesini yirmi altın caize vererek ödüllendirmiştir. İlgili inam kaydı şu şekildedir:

"Seyyid Vehbî Efendi kaside getürdükde in'âm: Zincirli altun yirmi aded"
[Cemaziyelahir 1126] (OA.KK.7430: 14)

Bu kasidenin ardından Ali Paşa'ya bir kaside ve üç tarih kıtası sunan Seyyid Vehbî'nin medrese silsilesindeki yerinin bir kademe yükseldiğini belirtmek gerekir. Seyyid Vehbî Efendi, 1127'de rütbesi bir kademe yükseltilmiş ve hareket-i hariç rütbesiyle Şerife Hatun Medresesine atanmıştır (Sâlim, 2005: 701).

¹⁹² OA.KK.d. 7430: 7 "Râşid Efendi kaside getürdükde zincirli altun: 50 aded be dest-i mühürdar"

¹⁹³ OA.KK.d. 7430: 17 "Râşid Efendi için kat olunan esvab ber-muceb-i müfredât ki (...)"

¹⁹⁴ OA.KK.d. 7430: 26 "Râşid Efendi'ye ramazaniye: kahve, şeker, pirinç, revgan (...)"

3.3.2.2.42. Sâhib Dede (ö.1149)

Sâhib Dede'nin Şehit Ali Paşa'ya sunduğu iki kaside vardır. Sâhib Dede, Ali Paşa'ya sunduğu 105 beyitlik ilk kasidesinde düştüğü zor durumdan ve geçim sıkıntısından şikâyet ederek Ali Paşa'nın yardımını istemiştir:

Gönül ma'sûmdur ümîd ider bûstân-ı cûdundan
Ola perverde-i şîr-ikerem mehd-i ma'ûnetde

Yem-i lutfundan olsam kâni'-i sır-âb-ı yek-katre
Dil-i mahrûmı zîrâ ol komaz teşne yübûsetde (Büyüktosunoğlu, 1991:

38)¹⁹⁵

Mora'yı fethetmesinin ardından Ali Paşa'ya bir kaside (Büyüktosunoğlu, 1991: 25-30) daha sunan Sâhib Dede'nin talihinden şikâyetinin dozunun azalmasından Ali Paşa'nın yardımının şairi bir miktar rahata kavuşturduğu düşünülebilir.

3.3.2.2.43. Nahîfî Süleyman Efendi (ö.1151)

Nahîfî Süleyman Efendi, Şehit Ali Paşa III. Ahmed'e damat olduğunda 22 beyitlik bir tarih kıtası kaleme almıştır. Daha sonra Ali Paşa rikâb-ı hümayun kaymakamlığına getirildiğinde bir müddet divan efendiliğini yürütmüştür. Ali Paşa, Nahîfî'yi vefat eden Abdülbaki Ârif Efendi'nin eşiyle evlendirmiş fakat bu evlilik uzun sürmemiştir (Aypay, 1992: 2).

Anlaşıldığı kadarıyla Ali Paşa, Nahîfî'yi himaye etmiş¹⁹⁶ ancak Nahîfî Efendi, bu durumdan pek hoşnut kalmamıştır. Sert mizacıyla bilinen Ali Paşa hakkında şu beyiti kaleme almıştır:

Aceb hayâlüne mevt ü türâb gelmez mi

¹⁹⁵ Bu kasidenin bulunduğu 06. Mil Yz A 1601 numaralı yazmanın Pirizade Mehmed Sahib Efendi'ye ait gösterilmesi yanlıştır.

¹⁹⁶ Bu himâyede Nahîfî'nin şair kişiliğinin yanı sıra mensup olduğu tarikatın de payı olmalıdır. Her ne kadar Mevlevî olarak bilirse de Gölpınarlı, Nahîfî'nin Melami olduğunu iddia eder (Uzun, 2006: 298). Kendisi de Melâmî olan Ali Paşa, yine bir Melami olan Nahîfî'yi tıpkı Habeşizade Rahîmî gibi himaye ettiği düşünülebilir.

Sana bu dagdagadan pîç ü tâb gelmez mi (Aypay, 1992: 513)

3.3.2.2.44. Sâlim Mehmed Efendi (ö. 1156)

Rebiülahir 1125’’e Şehit Ali Paşa sadrazamlığa getirildiğinde Sâlim, Süleymaniye müderrisi idi. Aynı yılın Şaban’ında Darülhadis-i Süleymaniye müderrisi olmuş, iki ay sonra Selanik Kadılığına atanmıştır. Sâlim, burada altı ay görev yapmış fakat ağır suçlamalar nedeniyle Siroz’da ikamete mecbur edilmiştir (A.DVNS.MHM.d 120-775). İki ay sonra affedilerek İstanbul’a gelmesine izin verilen Sâlim, Zilhicce 1126’da Galata Kadılığına getirilmiştir. Sâlim, bu atamanın “müncizen” (Sâlim, 2005: 389), Râşid ise “taraf-ı asâfiden mükâfât” (Râşid vd, 2013: 886) olarak yapıldığını bildirir.

Sâlim, Galata Kadılığı sırasında Ali Paşa’nın yakınında bulunmuş bir şairdir. Sâlim, Ali Paşa’ya sunduğu bir gazelle ilgili anısına Tezkire’sinde yer vermiştir:

“... Sene bin yüz yigirmi altı târîhinde ‘abd-i fakîr Galata kazîsi iken erba’â günü dîvânda merhûm Şehîd Ali Paşa “efkâre düşürdü yâre düşürdü” zemzemesiyle bir gazelcik olsa deyü buyurduklarında henüz dîvân tamâm olmadın bu gazeli bedîheten keşîde-i silk-i tahrîr eyleyüp huzûr-ı ‘âlilerine ‘arz olunmuş idi. ...” (Sâlim, 2005: 391-392)

Sâlim’in Tezkire’sine de aldığı bu şiiri, bir müzeyyel gazeldir ve Ali Paşa bu şiirde şu sözlerle övülmüştür:

‘İrfâna olan meyli bizi âsaf-ı ‘asrın
Sâlim yine hep vâdi-i eş’âra düşürdü

Feyz-i kerem-i midhati ol sadr-ı güzînin
Bu nazm-ı teri yâd-ı dil-i zâra düşürdü

Dâ’im nice hamd eylemem kim bizi Bâri
Zâtın gibi bir sadr-ı keremkâra düşürdü (Sâlim, 2005: 392)

Sâlim, Galata kadısı olduğu sırada şeyhülislam olan babası Mirza Mustafa Efendi'den Mekke payesi almıştır. Sâlim Efendi'nin talihi, babasının rakipleri aleyhine oyunlar çevirmesi nedeniyle tersine dönmüş ve 1127'de babasıyla birlikte Trabzon'a sürgün edilmiştir (Sâlim, 2005: 389; OA.A.DVNS.MHM.d 57.55).¹⁹⁷

3.3.2.2.45. Neylî Ahmed Efendi (ö.1161)

Şehit Ali Paşa sadrazamlığa getirildiğinde ona bir kaside sunan Neylî Ahmed Efendi, Şehit Ali Paşa'nın yardımını şu sözlerle talep etmiştir:

Sezâdır 'âcizâne 'arz-ı hâli bendeni gûş it
Nigâh-ı şefkati ihsânına kıl anı erzânî (Kılıç, 1994: 243)

Bu sırada hareket-i altmışlı rütbeli Sinan Paşa Medresesi'nde bulunan Neylî Ahmed Efendi, Şaban 1125'te musıla-i Süleymaniye rütbeli Kalenderhane Medresesine terfi etmiştir (Kılıç, 1994: 27).

Neylî Ahmed Efendi, Mora'yı fethedince Şehit Ali Paşa'ya 1127 tarihli 47 beyitlik bir kaside sunmuştur (Kılıç, 1994: 368-371).

3.3.2.2.46. Dürrî Biraderi Sa'dî Efendi (ö.1161)

Sa'dî Efendi, Şehit Ali Paşa'ya şiirler sunan ve Ali Paşa'dan inam alan şairler arasındadır. Sa'dî'nin Şehit Ali Paşa'ya sunduğu ilk şiir, 1121'de Fatma Sultan'la nikâhlanması üzerine yazdığı 21 beyitlik tarih kıtası olmalıdır (Sa'dî: 64-65). Şehit Ali Paşa'nın masraf defterinden anlaşıldığı kadarıyla Sa'dî, Recep 1126'da da Ali Paşa'ya bir kaside sunmuş ve 10 altın caize ile ödüllendirilmiştir. İlgili inam kaydı şu şekildedir:

¹⁹⁷ Sürgün hükmü şu şekildedir: “Trabzon kadısına ve mütesellimine hüküm ki ... Trabzon'da ikâmet üzere olan Müfti-i sâbık Mirzâ Mustafa Efendi'nin oğlu olup sâbıkâ Galata kadısı olan Mehmed Emin'in Trabzon'da babası yanında ikâmeti için rikâb-ı hümayûnumdan hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûnum sâdır olup mucebince mübâşir ta'yîn olunan ... zide kadrihu ile irsâl olunmağla imdi siz ki mumâileyhsiz ... vusûlünde ber-muceb-i hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn Trabzon'da babası yanında ikâmet ettirip hilâfından be-gâyet ihtiraz eylemen bâbında yazılmışdır. fi evâsıt-ı Şa'ban 1127” (OA.A.DVNS. MHM.d. 57.55)

“Dürrî Efendi biraderi kaside getürdükde Küçük Efendi yediyle inam: 10 aded zincirli altın” (OA.KK.d 7430)

Bu kayıttan anlaşıldığına göre henüz Sa’dî Efendi, bilinen bir göreve atanmamıştır. Râşid Tarihi’ndeki bir kayıttan ise Sa’dî’nin 12 Rebiülahir 1127’de “divan hâcesi” olduğu anlaşıyor. Dolayısıyla Sa’dî Efendi’nin Recep 1126 - Rebiülahir 1127 tarihleri arasında Divan haceliğine getirildiği söylenebilir.

Sa’dî Efendi, Mora’yı fethetmesi vesilesiyle Şehit Ali Paşa’ya bir de târîh sunmuştur:

Ser-i ikrâmı pâ-y-endâz edip Sa’dî dedim târîh

‘Adûdan Mora’yı cebren alıp geldi ‘Ali Paşa (Safâyî, 2005: 297)

3.3.2.2.47. Pîrîzâde Sâhib Mehmed Efendi (ö.1162)

Dönemin müderrislerinden Sâhib Efendi, Cemaziyelahir 1126’da sunduğu bir kaside karşılığında Ali Paşa’dan “20 altın” caize almıştır. İlgili inam kaydı şu şekildedir:

“Pîrîzade Sâhib Efendi’ye in’âm: 20 zincirli altın” [Cemaziyelahir 1126] (OA.KK.d. 7430: 14)

3.3.2.2.48. Vâsık Mehmed Emîn Efendi (ö.1165)

Şehit Ali Paşa Sadrazamlığa getirildiğinde Vâsık, 1125’te ibtida-i hariç rütbeli İsa Bey Medresesinden hareket-i hâriç rütbeli İslam Bey Medresesine terfi etmiş bir müderristi (Şeyhî, 2018: 2685, 3238). Şehit Ali Paşa’ya Mora’da gösterdiği kahramanlığını konu edindiği bir kaside sunmuştur (Gülbüz, 2005: 93).

3.3.2.2.49. Şeyhzade Sadîk Yahya Efendi (ö.1166)

Şeyzade Sadîk Efendi’nin Şehit Ali Paşa’ya sunduğu ilk şiir, Ali Paşa’nın 1121’de Fatma Sultan’la nikâhlanması üzerine yazdığı bir tarih kıtasıdır (Eroğlu, 1998: 300). Sadîk, 1121 tarihli bir başka tarihinde Ali Paşa’nın sakal bırakmasını tebrik etmiştir (Eroğlu, 1998: 300). Şehit Ali Paşa, bu sıralarda henüz III. Ahmed’in

emrinde “silahdar”, kendisi ise henüz yüksek rütbeli medreselere atanamamış bir müderris idi. Ali Paşa, Fatma Sultan’la nikâhlanması üzerine ikinci vezirlikle taltif edilmiş; Sadık ise Ali Paşa ile “abi kardeş” kadar yakın olduğu iddia edilen Paşmakçızade Seyyid Ali Efendi tarafından hariç rütbeli bir medreseye atanarak ilmiye silsilesindeki en önemli merhalelerden birini atlamıştır.

Sadrazamlığa getirildiğinde bir tarih düşürerek Ali Paşa’yı tebrik eden Sadık, (Eroğlu, 1998: 308) bu tarihten sonra Ali Paşa’ya üç kaside sunmuştur. Bir kasidesinde Ali Paşa’ya şu sözlerle seslenmiştir:

Lutfuna kaldı ayâ cûd ıssı düstûr-ı kerîm
Şiddet-i vakt-i şitâ-yı hayret-efzâdur gelen (Eroğlu, 1998: 117)

Diğer bir kasidesinde ise Ali Paşa’nın ihsanına şu sözlerle teşekkür etmiştir:

Sadîkı eyledün bî-ihtiyâr ihsân ile bende
‘Ubûdiyyet sana bin saltanatdan dahi a’lâdur (Eroğlu, 1998: 115)

Sadık Efendi, 1126’da silsilesinde bir rütbe ilerleyerek hareket-i hariç rütbeli bir medreseye terfî etmiştir (Sâlim, 2005: 460). Mora’yı fethedip dönen Şehit Ali Paşa’ya bir kaside daha sunan Sadık, hamisinden silsilesindeki yerini yükseltmesini şu sözlerle talep etmiştir:

Meded hâricde kaldım dergehünden bana rahm eyle
Beni bir pâye-i dâhille kıl mümtâz ü müstesnâ (Eroğlu, 1998: 323)

3.3.2.2.50. Çelebizâde İsmail Âsım Efendi (ö.1173)

Âsım Efendi, Şehit Ali Paşa’ya 1127’de Gördös’ü fethetmesi üzerine dört beyitlik bir tarih sunmuştur (Öztekin, 2010: 173).

3.3.2.2.51. Kâtibzâde Mehmed Ref'î (ö.1183)

Ref'î Efendi'nin Şehit Ali Paşa'ya sunduğu bir kaside bulunmaktadır. Safayî'nin tezkiresine bir bölümünü kaydettiği bu şiirde Ali Paşa'nın cömertliği şu sözlerle vurgulanmıştır:

Hemîşe lutfu olup 'âleme sefâ-güster

Nihâl-i 'ömri ola bâg-ı dehre revnak-ı kebîr (Safâyî, 2005: 252)

3.3.2.3. Şairlerin Şehit Ali Paşa'ya Yaklaşımı

Sunulan şiir sayısı ve bu şiirlerin niteliği, kişinin hamiliğinin derecesi hakkında fikir verebilir. Bu nedenle aşağıdaki tabloda Şehit Ali Paşa'yla ilişkili şairlerin Ali Paşa'ya sundukları şiirlerle¹⁹⁸ ilgili ayrıntılara yer verilmiştir:

Tablo 20. Şehit Ali Paşa'ya Sunulan Şiirler

	Şairler	Şiirler
1	İbrahim (ö.?)	1 kaside: (OA.KK.d 7430 s.28)
2	Salâhî (ö.?)	1 kaside: (OA.KK.d 7430 s.30)
3	Şer'î (ö.?)	-
4	Edîb (ö.?)	-
5	Nâbî (ö.1124)	3 kaside (1'i tarihli) (Bilkan, 1993: 110-112, 129-133, 296-299) 5 kıta (3'ü tarihli) (Bilkan, 1993: 267-268, 273, 1020, 1027, 1045)
6	Ârif (ö.1125)	1 kıta (tarihli) (Râşid vd, 2013: 746)
7	Nesîb (ö.1126)	-
8	Zihnî (ö.1126)	-
9	Fâhir (ö.1127)	-
10	Fâ'ik (ö.1127)	1 kıta (Koçak, 2006: 236)
11	Hamdî (ö.1127)	1 beyit (Sâlim, 2005: 297)
12	Nikâtî (ö.1127)	-
13	Şefîk (ö.1127)	-
14	Nâ'imâ (ö.1128)	-
15	Sâkîb (ö.1129)	2 kıta (tarihli) (Kırbyık, 1999: 261-265)
16	Fâ'iz (ö.1130)	1 gazel (Demir, 2006: 136-138)

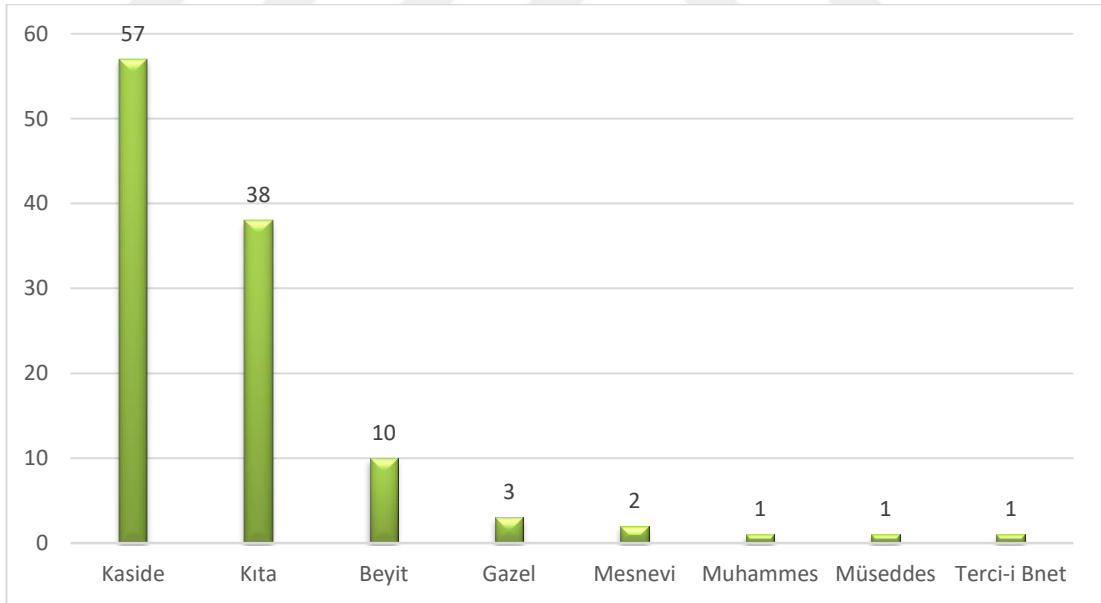
¹⁹⁸ Şehit Ali Paşa'nın kendisine sunulan şiirleri Arpaeminizade Sami Efendi'ye bir mecmuada toplattığı rivayet edilmiştir de (Özcan, 2019: 461) bu mecmuaya rastlanmamıştır. Bu mecmua bulunduğu takdirde bu çalışmada tespit edilebilen şiirlerin dışında Ali Paşa'ya sunulan farklı şiirlerin de olduğu görülecek ve Ali Paşa'nın bir hami olarak edebiyat tarihindeki mevki de belirginleşecektir.

17	Vahyî (ö.1130)	2 kaside (Sukan, 2005: 140-145, 231-233)
18	Rezmî (ö.1131)	2 kaside (1'i tarihli) (Gürbüz, 2005: 97-100, 100-103) 2 kıta (1'i tarihli) (Gürbüz, 2005: 407, 424-428) 2 beyit (tarihli) (Gürbüz, 2005: 404)
19	Na'tî (ö.1131)	-
20	Hasîb (ö.1130-32)	-
21	Fâ'iz (ö.1133)	1 mektup (Safâyî, 2005: 488)
22	Sâlik (ö.1135)	1 kaside (OA.KK.d 7430 s.13)
23	Dürrî (ö.1135)	2 kaside (1'i tarihli) (Vural, 2020: 67-69, 69-70) 1 müseddes (Vural, 2020: 106-108) 3 kıta (tarihli) (Vural, 2020: 162-163, 235-237, 280-282)
24	Tâ'ib (ö.1136)	1 kaside (tarihli) (Sadavî, 1987: 423-428) 5 kıta (tarihli) (Sadavî, 1987: 377, 403, 404, 456, 457)
25	Kâmî (ö.1136)	3 kaside (Yazıcı, 2017: 64-66, 66-68, 68-70) 1 muhammes (Yazıcı, 2017: 99-102) 1 terci-i bend (Yazıcı, 2017: 102-105) 1 mesnevi (Yazıcı, 2017: 117-120) 2 kıta (tarihli) (Yazıcı, 2017: 140, 144) 1 gazel (Yazıcı, 2017: 189-190)
26	Selîm (ö.1138)	-
27	Nazîm (ö.1139)	-
28	Mustafa (ö.1139)	1 kaside (OA.KK.d. 7430 s.21)
29	Rahîmî (ö.1140)	1 kıta (tarihli) (Râmiz, 1994: 124)
30	Şehdî (ö.1140)	4 kaside (1'i tarihli) (Bayındır, 2008: 221-224, 225-243, 243-262, 262-263) 1 kıta (tarihli) (Bayındır, 2008: 218-220) 2 beyit (Bayındır, 2008: 243)
31	Nedîm (ö.1143)	3 kaside (Macit, 1994: 5-11, 12-16, 16-23)
32	Es'ad (ö.1144)	1 kaside (OA.KK.d 7430 s.2)
33	Mahtûmî (ö.1145)	1 kıta (tarihli) (Üngün, 1966: 71)
34	Fâ'iz (ö.1145)	1 kaside (Sâlim, 2005: 535)
35	Afvî (ö.1145)	-
36	Sâmî (ö.1146)	8 kaside (2'si tarihli) (Kutlar, 1996: 410-414, 415-424, 425-431, 432-443, 444-452, 453-457, 577-583, 585-588) 1 kıta (tarihli) (Kutlar, 1996: 584) 1 mesnevi (Kutlar, 1996: 707-727)
37	Şehrî (ö.1147)	2 beyit (tarihli) (Safâyî, 2005: 333; Sâlim, 2005: 439)
38	İshak (ö.1147)	2 kıta (tarihli) (Doğan, 1997: 256-257, 285)
39	İzzet (ö.1147)	1 kaside (Kutlar, 1988: 278-287) 2 kıta (tarihli) (Kutlar, 1988: 360-361, 362-363)
40	Râşid (ö.1148)	7 kaside (2'si tarihli) (Günay, 2001: 126-132, 132, 133-137, 138-139, 139-142, 245-248, 248-256) 3 kıta (tarihli) (Günay, 2001: 240-241, 241-242, 242-244)
41	Vehbî (ö.1149)	2 kaside (Dikmen, 1991: 127-134, 134-138) 3 beyit (tarihli) (Dikmen, 1991: 415)
42	Sâhib (ö.1149)	2 kaside (tarihli) (Büyüktosunoğlu, 1991: 25-30, 31-40)
43	Nahîfî (ö.1151)	1 kıta (tarihli) (Aypay, 1992: 264-265)

44	Sâlim (ö.1156)	1 kıta (Güfta, 1995: 588) 1 gazel (Güfta, 1995: 523-524)
45	Neylî (ö.1161)	2 kaside (1'i tarihli) (Kılıç, 1994: 241-243, 368-371)
46	Sa'dî (ö.1161)	1 kaside (Sa'dî: 64-65)
47	Sâhib (ö.1162)	2 kaside (1'i tarihli) (OA.KK.d 7430)
48	Vâsık (ö.1165)	1 kaside (Gülbüz, 2005: 93-95)
49	Sadık (ö.1165)	4 kaside (1'i tarihli) (Eroğlu, 1998: 113-115, 116-118, 119-121, 319-323) 3 kıta (tarihli) (Eroğlu, 1998: 300-308)
50	Âsım (ö.1173)	1 kıta (tarihli) (Öztekin, 2010: 173)
51	Ref'î (ö.1183)	1 kaside (Safâyî, 2005: 252)

Buna göre bu tabloda listelenmiş 51 şairden 38'i, Şehit Ali Paşa'ya 57'si kaside, 38'i kıta, 10'u beyit, 3'ü gazel, 2'si mesnevi, 1'i muhammes, 1'i müseddes ve 1'i terci-i bent olmaz üzere toplam 113 şiir sunmuştur. Bu verilerin grafik hâline getirilmiş biçimi aşağıdaki gibidir:

Grafik 17. Şehit Ali Paşa'ya Sunulan Şiirler

3.3.2.4. Şairlerin Şehit Ali Paşa Hakkındaki Değerlendirmeleri

Bir hamide aranan niteliklerin en önemlilerinden birinin cömertlik olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu bölümde şairlerin Şehit Ali Paşa'nın cömertliğiyle ilgili

görüşleri ele alındıktan sonra hamiliğiyle ilgili diğer değerlendirmelerine yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda Şehit Ali Paşa'yla ilişkili şairlerden onun cömertliğini öven şairlerin bu görüşlerinin yer aldığı beyitler gösterilmiştir.

Tablo 21. Şehit Ali Paşa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler

	Şairler	Beyitler
1	İbrahim Efn. (ö.?)	-
2	Salâhî (ö.?)	-
3	Şer'î (ö.?)	-
4	Edîb (ö.?)	-
5	Nâbî (ö.1124)	Bilkan, 1993: 130-22, 23 / 131-42, 43 / 132-44, 45, 46 / 298-31 / 1045-1
6	Ârif (ö.1125)	Râşid vd, 2013: 746-1
7	Nesîb (ö.1126)	-
8	Zihnî (ö.1126)	-
9	Fâhir (ö.1127)	-
10	Fâ'ik (ö.1127)	Koçak, 2006: 236
11	Hamdî (ö.1127)	-
12	Nikâtî (ö.1127)	-
13	Şefîk (ö.1127)	-
14	Nâ'imâ (ö.1128)	-
15	Sâkîb (ö.1129)	Kırbıyık, 1999: 264-17, 18
16	Fâ'iz (ö.1130)	-
17	Vahyî (ö.1130)	Sukan, 2005: 142-10 (Hâtem), 11, 12, 13, 14 (Hâtem), 15, 16, 17 / 143-18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25 / 144-26, 27, 28, 29, 30, 31, 32 / 145-33, 34, 35 / 231-4 / 232-9
18	Rezmî (ö.1131)	Gülbüz, 2005: 98-14 (Hâtem), 15 / 101-20 / 407-5, 6 / 426-24, 28, 30, 31, 32, 33, 34 (Hâtem) / 427-35, 38, 41, 42, 47, 48 / 428-51
19	Na'tî (ö.1131)	-
20	Hasîb (ö.1130-32)	-
21	Fâ'iz (ö.1133)	-
22	Sâlik (ö.1135)	-
23	Dürrî (ö.1135)	Vural, 2020: 68-23, 25 / 70-11 (Hâtem) / 106-2 / 107-7 (herkese lutf etmiş.) / 281-11
24	Tâ'ib (ö.1136)	-
25	Kâmî (ö.1136)	Yazıcı, 2017: 65-12, 21 / 66-27, 31 (Hâtem, Bermekî) / 67-8, 10 (Hâtem) / 70-27, 28, 29, 30 / 100-5 (Baykara) / 103-3 / 118-12, 13 / 120-37
26	Selîm (ö.1138)	-
27	Nazîm (ö.1139)	-
28	Mustafa (ö.1139)	-
29	Rahîmî (ö.1140)	-

30	Şehdî (ö.1140)	Bayındır, 2008: 222-15 / 223-14 / 225-3 / 230-59 (Hâtem), 249-54 (Hâtem) / 243-1
31	Nedîm (ö.1143)	Macit, 1994: 7-32, 42 / 15-36, 37, 38 (Hâtem), 39, 42, 43, 44 / 19-27, 29, 34 / 22-70, 71
32	Es'ad (ö.1144)	-
33	Mahtûmî (ö.1145)	-
34	Fâ'iz (ö.1145)	-
35	Afvî (ö.1145)	-
36	Sâmî (ö.1146)	Kutlar, 1996: 414-35 / 419-33 / 420-46, 47, 49 / 421-52, 54 / 422-64 / 424-82 / 427-21 / 430-45, 48 / 431-49 / 436-31 / 438-54 (Ma'n, Hâtem, Bermekî) / 439-60, 61, 62 / 441-72, 73, 75, 76 / 442-86 / 453-5 / 454-8 (Hâtem), 11 / 455-14 (Hâtem), 17, 18 (Bermekî) / 456-22, 23 / 457-30, 31, 32, 33, 34 / 580-26
37	Şehrî (ö.1147)	-
38	İshak (ö.1147)	Doğan, 1997: 256-1 / 285-1, 2, 3, 4
39	İzzet (ö.1147)	Kutlar, 1988: 280-20, 22 / 282-40 (Hâtem) / 284-53 / 360-3 / 362-1
40	Râşid (ö.1148)	Günay, 2001: 128-27, 28, 31 (Hâtem), 130-55 (Sâhib, 'İbâd), 56 (Hâtem), 65 / 132-2, 5, 10 / 134-19, 21, 24, 27 / 135-28, 31, 33, 37 / 136-46, 49, 56, 57 / 137-60, 61, 62 / 139-14 / 140-13, 15, 16 / 141-31, 36 / 142-39, 40 / 240-7 / 243-14, 15 / 250-30 / 254-101, 102, 103, 104, 105 / 255-110
41	Vehbî (ö.1149)	Dikmen, 1991: 131-44, 45, 46 / 133-70 / 136-27, 29, 32 /
42	Sâhib (ö.1149)	Büyüktosunoğlu, 1991: 25-7, 9 / 26-14, 16, 19 / 27-23, 32 / 28-35, 37, 40, 41 / 29-45, 46, 53, 54 / 32-16, 19, 20 / 33-26 (Hâtem), 27, 30, 34 / 35-50 / 37-75, 78 (Hâtem, Kisra) / 38-79, 80, 81, 82, 83
43	Nahîfî (ö.1151)	-
44	Sâlim (ö.1156)	Güfta, 1995: 524-7, 8
45	Neylî (ö.1161)	Kılıç, 1994: 243-17
46	Sa'dî (ö.1161)	-
47	Sâhib (ö.1162)	-
48	Vâsık (ö.1165)	Gürbüz, 2005: 94-9, 11
49	Sadîk (ö.1165)	Eroğlu, 1998: 113-1, 2 / 114-24 / 115-33 / 116-9 / 117-18, 20 / 121-32 / 321-23, 24
50	Âsım (ö.1173)	-
51	Ref'î (ö.1183)	Safâyî, 2005: 252-14

Bu toblodan hareketle Şehit Ali Paşa'ya şiir sunduğu bilinen 51 şairden 20'sinin şiirlerinde Şehit Ali Paşa'nın cömertliğini öven beyitlere yer verdiği söylenebilir. Bu 20 şairden Vahyî, Rezmî, Dürri, Kâmî, Şehdî, Nedîm, Sâmî, İzzet, Râşid ve Sâhib Şehit Ali Paşa'nın cömertliğini, cömertlikleriyle meşhur olan tarihî şahsiyetlerden Cafer bin Yahya el-Bermekî, Hâtem-i Tay ve Ma'n bin Zâide'ye

telmihte bulunarak, onların cömertlikleriyle karşılaştırarak veya onlara benzeterek ifade etmiştir. Vahyî'ye göre bir parça bilgili olan bütün gönül erbabı onun lütuf sofrasında keremle doyurulmuştur:

Hisse-yâb-ı zerre-i dâniş olan erbâb-ı dil
Süfre-i lütfundan oldu cümle şeb'ân-ı kerem (Sukan, 2005: 143)

Sâmî, onun bütün halka inam eylediğini belirttikten sonra özellikle şairlere büyük lütuflarda bulunduğunu ve seleflerini unutturduğunu belirtir:

Cümle-i halkun efendisi velî-ni'metisün
'Âleme eyledün in'âmunı bî-hadd ü kerân
Bâ-husûs itdüğün ihsân şu'ârâ-yı 'asra
Lutf-ı eslâfı unutturdu be hakk-ı Yezdân (Kutlar, 1996: 441)

Edebiyatımızda kurduğu ilim ve şiir meclisleriyle anılan Hüseyin Baykara da Şehit Ali Paşa övülürken telmihte bulunulan tarihî şahsiyetler arasındadır. Kâmi, bir şiirinde Şehit Ali Paşa'yı şu sözlerle övmüştür:

Bî-ma'ni hezâr itmesün lâf
Nâhun-zen olan nevâyı isrâf
Bu bezme sezâ neşîd-i eslâf
Tasmît-i şeref nesîc-i vassâf
Bâlâ-ter-i bezm-i Baykarâdur (Yazıcı, 2017: 100)

Şairlere göre Şehit Ali Paşa şiire önem vermiş ve şiirin revaç bulmasını sağlamıştır. Sâmî'ye göre unutilan şiir, onun sayesinde tekrar ön plana çıkmıştır:

Mukaddem zîver-i dîvânçe-i nisyân idi eş'âr
Henüz ârâyış-i mecmû'a-i zîbâ-yı serverdür

Metâ’-ı nazm ü inşâ nakş-ı tamga-yı kabûlünle
Müzerkeş-atlas-ı gerdûn ile hem-kadr ü hem-serdür

Bi-hamdi’llâh sencîde-i mîzân-ı gevherdür
Derârî-i suhan sencîde-i mîzân-ı gevherdür

Pey-ender-pey zuhûr-ı ragbetünle şâ’irân hoş-hâl
Hemîşe iltifâtunla suhan-sencân muvakkardur (Kutlar, 1996: 422)

Râşid, Şehit Ali Paşa’dan önce şiir ve inşadan hoşlanmamakla övünen, iyi ile kötüyü ayıramayan devlet adamlarının var olduğunu belirtip lütfedilse bile övüleni etkilemedikten sonra şiirin faydasının olmadığını ifade ettikten sonra onun nezdinde her nesne gibi şiirin de iyisi ve kötüsünün ayırt edildiğini ve bu sayede ilim sahiplerinin üstünlük kavgasından kurtulduğunu söyler:

Biz anı dahi gördük kim ricâl-i mesned-i devlet
Telezzüz itmekle fahr iderdi nazm u inşâdan

Yâhud taklîd ile fi’l-cümle ragbet-râhı gösterse
Ayırmazdı sühanda zagı tûtî-i şekker-hâdan

Nedür sûd olmadukça hîç nâfız nazra-i memdûh
Sühan tut kim bütün meşhûn imiş lutf u mezâyâdan

Senün ammâ ki mîzân-ı nigâh-ı i’tibârınla
Temeyyüz kesb idüp her nesnenün a’lâsı ednâdan

Halâs oldu zamân-ı imtiyâz-ı iltifâtınla
Ma’ârif-perverân da’vâ-yı rüçhan birle gavgâdan (Günay, 2001: 255)

Râşid, bir başka beyitinde Ali Paşa’nın ihsan ederek şiirin değerini yükselttiğini, iyi ve kötü şiiri caizesiyle belirlediğini belirtir:

İdüp ihsân ile temyîz mekâdir-i sühan

Cûd ile narh virüp nîk ü bed eş'âra (Günay, 2001: 139)

3.3.2.5. Şehit Ali Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

“Şehit Ali Paşa'yla İlişkili Şairler” başlığı altında Şehit Ali Paşa'nın şairlere yaklaşımı ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda bu veriler özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 22. Şehit Ali Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

	Şair	İnam	Tevcih	İltifat	Davet
1	İbrahim Efn. (ö.?)	+	?	?	?
2	Salâhî (ö.?)	+	?	?	?
3	Şer'î (ö.?)	+	?	?	?
4	Edîb (ö.?)	?	?	?	?
5	Nâbî (ö.1124)	+	?	+	+
6	Ârif (ö.1125)	?	?	?	?
7	Nesîb (ö.1126)	+	?	?	?
8	Zihnî (ö.1126)	?	+	?	?
9	Fâhir (ö.1127)	?	+	?	?
10	Fâ'ik (ö.1127)	?	?	?	?
11	Hamdî (ö.1127)	?	?	?	?
12	Nikâtî (ö.1127)	?	?	?	?
13	Şefîk (ö.1127)	+	+	?	?
14	Nâ'imâ (ö.1128)	+	+	?	?
15	Sâkîb (ö.1129)	?	?	?	?
16	Fâ'iz (ö.1130)	?	?	?	?
17	Vahyî (ö.1130)	?	+	?	?
18	Rezmî (ö.1131)	+	+	?	+
19	Na'tî (ö.1131)	?	+	?	?
20	Hasîb (ö.1130-32)	?	?	?	?
21	Fâ'iz (ö.1133)	?	?	?	?
22	Sâlik (ö.1135)	+	?	?	?
23	Dürrî (ö.1135)	?	+	?	+
24	Tâ'ib (ö.1136)	+	?	?	?
25	Kâmî (ö.1136)	?	+	?	?
26	Selîm (ö.1138)	?	+	?	?
27	Nazîm (ö.1139)	+	?	?	?
28	Mustafa (ö.1139)	+	?	?	?
29	Rahîmî (ö.1140)	?	+	?	+
30	Şehdî (ö.1140)	?	?	?	?

31	Nedîm (ö.1143)	?	?	?	?
32	Es'ad (ö.1144)	+	?	?	?
33	Mahtûmî (ö.1145)	?	?	?	?
34	Fâ'iz (ö.1145)	+	+	?	?
35	Afvî (ö.1145)	?	?	?	?
36	Sâmî (ö.1146)	?	+	?	?
37	Şehrî (ö.1147)	?	?	?	?
38	İshak (ö.1147)	?	?	?	?
39	İzzet (ö.1147)	?	?	?	?
40	Râşid (ö.1148)	+	+	+	+
41	Vehbî (ö.1149)	+	+	?	?
42	Sâhib (ö.1149)	?	?	?	?
43	Nahîfî (ö.1151)	?	+	?	?
44	Sâlim (ö.1156)	?	+	?	+
45	Neylî (ö.1161)	?	+	?	?
46	Sa'dî (ö.1161)	+	+	?	?
47	Sâhib (ö.1162)	+	?	?	?
48	Vâsık (ö.1165)	?	?	?	?
49	Sadık (ö.1165)	+	+	?	?
50	Âsım (ö.1173)	?	?	?	?
51	Ref'î (ö.1183)	?	?	?	?

Bu tablodan hareketle aralarında Şehit Ali Paşa'yla ilişkili olan 93 şairden kesin olarak inam aldığı bilinen 19 şair vardır. Bunlar İbrahim Efendi, Salâhî, Şer'î, Nâbî, Nesîb, Şefîk, Nâ'imâ, Rezmî, Sâlik, Tâ'ib, Nâzim, Mustafa, Es'ad, Fâ'iz, Râşid, Vehbî, Sa'dî, Sâhib ve Sâdık'tır.

Sâkîb, Vahyî, Dürrî, Kâmî, Şehdî, Nedîm, Sâmî, Şehrî, İshak, İzzet, Sâhib (ö.1149), Sâlim ve Neylî'nin Şehit Ali Paşa'ya birden fazla şiir sunması onların da inam aldığına işaret etse de bu hususta kesin bir delil bulunamamıştır.

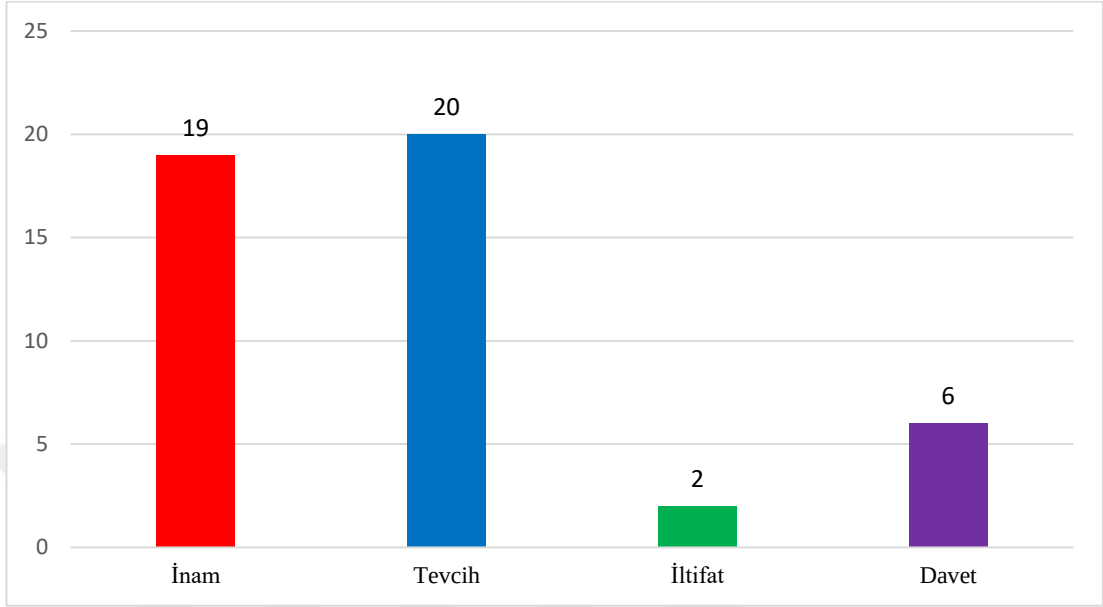
Şehit Ali Paşa'ya ilişkili 51 şairden onun kayırmasıyla görev aldığı anlaşılan 20 şair vardır. Bunlar Zihnî, Fâhir, Şefîk, Nâ'imâ, Vahyî, Rezmî, Na'tî, Dürrî, Kâmî, Selîm, Rahîmî, Fâ'iz, Sâmî, Râşid, Vehbî, Nahîfî, Sâlim, Neylî, Sa'dî ve Sâdık'tır.

Şehit Ali Paşa'yla ilişkili 51 şairden 2'si onun iltifatına mazhar olmuştur. Bu şairler Nâbî ve Râşid'dir.

Şehit Ali Paşa'nın meclislerinde yer alan 6 şair tespit edilmiştir. Bu şairler Nâbî, Rezmî, Dürrî, Rahîmî, Râşid ve Sâlim'dir.

Şehit Ali Paşa'nın şairlere yaklaşımı aşağıdaki grafikte özetlenmeye çalışılmıştır:

Grafik 18. Şehit Ali Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

3.4. Damat İbrahim Paşa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit

3.4.1. Damat İbrahim Paşa'nın Hayatı

Eski adı Muşkara olan Nevşehir'de tahminen 1073'te (1662) dünyaya geldi. Babası İzdin voyvodası olarak bilinen Sipahi Ali Ağa, annesi Fatma Hanım'dır. 1100'de (1689) İstanbul'a gitti. Masraf Kâtibi Mustafa Efendi'nin aracılığı ile sarayın önce Helvacılar ve daha sonra Baltacılar Ocağı'na girdi. Zamanla Eski Saray'ın vakıflar kâtipliğine kadar yükseldi. Ardından Darüssaade ağası yazıcı halifesi olarak II. Mustafa'nın bulunduğu Edirne Sarayı'na çağrıldı. Bu vesileyle Şehzade Ahmed'i yakından tanıma imkânı buldu. Onun güvenilir adamı oldu ve gizli işlerinde görev aldı. Edirne Vakası'ndan (1703) sonra saray halkıyla birlikte İstanbul'a döndü. Darüssaade Dairesi yazıcılığına terfi eden İbrahim Efendi altı yıl bu görevde kaldı, III. Ahmed'e yakınlığını çekemeyenlerin çabaları sonucunda Haremeyn muhasebeciliği göreviyle hâcegân zümresine dâhil edilerek saraydan uzaklaştırıldı (11 Safer 1121/22 Nisan 1709). Daha sonra malları müsadere edilerek Edirne'ye sürüldü. Bir müddet sonra tekrar Haremeyn muhasebecisi, ardından da mevkufatçı olarak Ali Paşa'nın Mora

seferine katıldı (1127/1715). Mora'nın geri alınmasından sonra buranın tahririne memur edildi. Petervaradin seferine katıldı. Ali Paşa'nın şehit olması üzerine aldığı tedbirlerle orduyu dağılmaktan kurtardı. Edirne'ye gelerek durumu padişaha anlattı ve Şehid Ali Paşa'nın üzerinde bulunan Sadaret mührünü teslim etti.

III. Ahmed bundan sonra İbrahim Efendi'yi yanından ayırmadı. Kendisini süratle terfi ettirerek ruznamçe-i evvel, mirahur-ı evvel ve vezirlikle rikab-ı hümayun kaymakamlığına getirip (4 Ekim 1716) Sadrazam Şehit Ali Paşa'dan dul kalan kızı Fatma Sultan'la evlendirdi (19 Şubat 1717). Böylece “damad-ı şehriyari” olan İbrahim Paşa, Avusturya seferleri sırasında (1717-1718) ikinci vezir rütbesiyle rikab kaymakamı olarak İstanbul'da padişahın yanında kaldı. Bu sırada yapılan sadaret tekliflerini kabul etmedi. Avusturya ve Venedik ile savaşa son verecek mütarekenin görüşülmesi sırasında III. Ahmed'in sadrazamlık teklifini kabul etti (8 Cemâziyelaahir 1130/9 Mayıs 1718). III. Ahmed, diğer sadrazamlardan farklı olarak damadına kendi kullandığı tuğralı zümrüt mührü “mümr-i hümayun” olarak verdi.

İbrahim Paşa ilk iş olarak Avusturya ile savaşa son verecek barış görüşmelerini ele aldı ve 22 Şâban 1130'da (21 Temmuz 1718) Pasarofça Antlaşması imzalandı. Anlaşmanın imzalanmasının ardından mali ve toplumsal meselelerle ilgilenmeye başladı. Aldığı tasarruf tedbirleri sayesinde bütçe fazla vermiştir. İran'la başlayan mücadelelerde başarısız olunması ve halkın sefaletе düşmesi kamuoyunu İbrahim Paşa aleyhine döndürdü. 1730'da patlak veren Patrona Halil isyanını bastıramayan İbrahim Paşa ile damatları Kethüda Mehmed Paşa ve Kaptan Mustafa Paşa III. Ahmed tarafından feda edilmiş, 18 Rebiülevvel 1143'te Saray'da öldürölerek cesedi damatlarının cesetleriyle birlikte isyancılara verilmiştir.

İstanbul'un imarı için yoğun gayret göstermiş ve İstanbul'a birçok eser kazandırmıştır. Heyetler kurarak önemli eserlerin tercüme edilmesini sağlamıştır. İlk matbaa ve tulumba teşkilatı onun zamanında kurulmuştur (Aktepe, 1993: 441-443).

3.4.2. Bir Şair Hamisi Olarak Damat İbrahim Paşa

Bu bölümde Damat İbrahim Paşa'nın hamilik yönü üzerinde durulmuştur. Damat İbrahim Paşa'nın hamiliği ile ilgili dönemin biyografik kaynaklarındaki değerlendirmeler, şairlerin Damat İbrahim Paşa'ya yaklaşımı ve Damat İbrahim Paşa

hakkındaki değerlendirmeleri ele alındıktan sonra Damat İbrahim Paşa'nın şairlere yaklaşımı incelenmiştir.

3.4.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler

Dilaverağazade Ömer Vahîd yazdığı biyografisinde Damat İbrahim Paşa'nın cömertliğine vurgu yapmıştır. Ona göre Damat İbrahim Paşa'nın “*zamân-ı sa'âdet-encâmlarında bulunan bâ y u gedâ ve pîr ü bernâdan bir ferd hedâyâ ve 'atâyâsından mahrûm*” (Arslan, 2013: 181) kalmamıştır. Vahîd, İbrahim Paşa'nın dönemin hüner ve ilim sahiplerine yaklaşımını ise şu sözlerle dile getirmiştir:

“... bâzilü'n-ni'am, şâmilü'l-kerem, celiyyü'l-himem, Hâtem-şiyem ... Bermekî-nihâd ... mâ'il-i 'adl ü dâd ... bir vezîr-i müşterî-tedbîr ve düstûr-ı Âsaf-nazîr olup husûsâ 'ulemâ vü fuzalâ ve meşâyih u 'urefâ ve hünerverân-ı şî'r ü inşâ ve hoş-nüvisân ve musîkî-şinâsâna mezîd meyl ü ragbeti olmagın ekserî leyl ü nehârî erbâb-ı 'ilm ü ma'rifetîn sohbet-i rûhâniyetleri ile güzâr ve her birini 'alâ-kadri merâtibihim envâ'-ı in'âm u ikrâm ile mukziyyü'l-merâm eylediginden ...” (Arslan, 2013: 180)

Dönemin vakanüvislerinden Râşid Mehmed Efendi'ye göre Damat İbrahim Paşa “hızâne-i birr ü ihsân” (Râşid vd, 2013: 1181) ve “kadr-dan-ı dâniş ü 'irfân”dır (Râşid vd, 2013: 1297).

Dönemin diğer vakanüvisi Çelebizâde İsmail Âsım Efendi ise onu “dâd-mu'tâd” (Râşid vd, 2013: 1302) ve “Bermekî-tînet” (Râşid vd, 2013: 1304) olarak anar. Ona göre “menba'-ı cûy-bâr-ı cûd u kerem” (Râşid vd, 2013: 1348) olan Damat İbrahim Paşa'nın “kerem ü ikrâm u in'âm-ı âmmı mekârim-germâ-yı Berâmike gibi zebân-ı kâffe-i halk-ı zamânda mesel-i meşhûr” (Râşid vd, 2013: 1346) olmuştur.

Çelebizâde, Tarih'ine “Katre ez-bahr-ı cûd-ı Âsafî” başlığı altında İbrahim Paşa'nın cömertliğini örnekleyen bir hadiseyi nakletmiştir: III. Ahmed Damat İbrahim Paşa'ya “âşürâ kırk vakıyye altın” ihsan eder. İbrahim Paşa ise bu iltifatın şükrü olarak “baltacılar kethüdâsı agayı hemeyân-ı tasavvuruna güncâyış-pezîr olmak mertebesinden efzûn kerem ü in'ân ile kâm-rev” buyurmuş, “kise kise zer-i nâbı evrâk-ı hazan gibi rûy-ı zemîne nisâr” etmiş ve “sagîr ü kebîrden ferd-i vâhid mahrûm kalmamak vechi üzre cümlesini hisse-dâr” (Râşid vd, 2013: 418) etmiştir. Bu cömertlikten Çelebizâde'nin hissesine ise “ûd-ı mâverdî”, “anber-i hâm”, sübha- i

sadedâne” ve akranlarının “kemâl-i refâh ile nice zamân ta’ayyüş idecekleri kadar envâ’-ı zer-i nâb” düşmüştür (Râşid vd, 2013: 1419).

Çelebizâde, Damat İbrahim Paşa’nın cömertliğini babası Küçük Çelebi’nin meclislerinde bulunduğu Köprülü Fazıl Ahmed Paşa’nın cömertliği ile karşılaştırır ve şahit olduğu cömertliğin benzerini babasından işitmediğini belirtir. Ona göre,

“Egerçi sadr-i âlî-kadr-ı ekrem hazretlerinin rûz-merre karîn-i zuhûr olan mekârim-i firâvan ve avârik-ı bî-pâyanlarının öşr-i mi’sârı melfûz-ı hâme-i rast-güftâr kılınmak iltizam olunsa müstakil bir kitâb olacağı zâhir ve vekâyî’-i sâ’ire tahrîrine nevbet degmeyeceği bâhirdir.” (Râşid vd, 2013: 1419)

Dönem tezkirecilerinden Safayî’nin “mekârim-bahşâ” (Safâyî, 2005: 63) olarak nitelediği Damat İbrahim Paşa’yı Sâlim “Bermekiyyü’s-sıfat” (Sâlim, 2005: 134), “Hâtem-şiyem” (Sâlim, 2005: 135, 418, 473), “kerem-mu’tad” (Sâlim, 2005: 217), “sadr-ı deryâ-cûd” (Sâlim, 2005: 319), “vezîr-i Bermekî-haslet” (Sâlim, 2005: 343), “Hâtemü’l-vakt-i sehâvet” (Sâlim, 2005: 512) sözleriyle övmüştür. Tezkiresini Sâlim Tezkiresine zeyl olarak hazırlayan Râmiz de İbrahim Paşa’nın cömertliğine vurgu yapmıştır (Râmiz, 1994: 12, 154, 169, 197, 219).

Damat İbrahim Paşa’nın harcama defterleri de onun cömertliğinin en sağlam kanıtları arasında gösterilebilir. Bu defterlerde diğer bütün harcamaların yanı sıra İbrahim Paşa’ya sunulan kasideler ve bu kasidelere karşılık verilen inamlar da yer almaktadır. Bu noktada dikkate değer bir inam kaydından bahsetmek gerekir. Kayıt şudur:

“Devletlü efendimize Za’îfî nâmında bir şâ’ir kasîde virüp nâ-pesendîde-i velilyü’n-ni’âmî olmagın verilen in’âm: 1 gurus [1133]” (OA.MAD.d 4885: 4)

Bu kayıttan anlaşıldığı kadarıyla Damat İbrahim Paşa, sunulan kasideyi beğenmemiş ancak yine de 1 kuruş inam ederek Za’îfî’yi ödüllendirmiştir. Bu durum dikkate alındığında İbrahim Paşa’ya şiir sunup eli boş dönen bir şair yoktur, demek iddialı bir hüküm olmaz.

3.4.2.2. Damat İbrahim Paşa'yla İlişkili Şairler

Damat İbrahim Paşa ile bir vesile ile ilişki kurmuş 148 şair tespit edilmiştir. Bu şairler ve Damat İbrahim Paşa'yla kurdukları ilişkiler, şairlerin ölüm yılları gözetilerek aşağıda verilmiştir.

3.4.2.2.1. Âtîfî (ö.?)

Tezkirelerde 18. yüzyılda yaşamış Âtîfî mahlaslı bir şaire rastlanmamıştır. FŞM'de kayıtlı şiirinden anlaşıldığına göre ilmiye sınıfına mensuptur. Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu kasidesinden henüz mülazım olduğu anlaşılan Âtîfî, İbrahim Paşa'dan kendisini hariç rütbeli bir medreseye yerleştirmesini istemiştir:

Ber-murâd eyle bu mahzûnı dahi çeşm-i ümîd
Nice sâl oldı gam u hüzn ile eşk-âver olur

Behre-gîr eyle simât-ı kereminden ki bana
Bende-gân içre sünûh-ı keremin mefhar olur

Ne şerefdir bu ki bu dâ'î dahi bir hâric ile

Bendeler zümresine dâhil ü der-defter olur (Hakverdioğlu, 2007: 602)

3.4.2.2.2. Avnî (ö.?)

FŞM'de Damat İbrahim Paşa'ya "Avnî" mahlasıyla sunulmuş bir kaside bulunmaktadır. Tezkirelerde İbrahim Paşa Dönemi'nde yaşamış "Avnî" mahlaslı bir şaire rastlanmamıştır.¹⁹⁹ Avnî, bu kasidede eski bir duacısı olduğunu söyleyerek Damat İbrahim Paşa'nın yardımını istemiştir:

¹⁹⁹ Bu kaside, Bursalı Şeyh Avnullah Avnî'ye atfedilmiştir (Hakverdioğlu, 2007: 299) fakat Avnullah Efendi, 1120 yılında doğmuş ve 1155'te ölmüştür. Bu kasidenin mecmuanın Fâ'iz Efendi (ö.1138) tarafından tutulan kısmında bulunmasından hareketle 1138'den önce kaleme alındığı söylenebilir. Buna göre kaside yazıldığında Avnullah Efendi en fazla 18 yaşında olabilir. Kasidenin 27. beyitinde şair, Damat İbrahim Paşa'nın eski duacısı olduğunu söylemektedir. Bu durum, şiirin Avnullah Efendi tarafından yazılma ihtimalini iyiden iyiye azaltmaktadır. Bunun dışında İbrahim Paşa Dönemi'nde yaşamış Avnî Ahmed Efendi isimli bir müderris bulunmaktadır. Bu şiirin Ahmed Efendi tarafından

Âsafâ eski du'âcî durur 'Avni benden
Eyle cûd u keremî mazhar-ı eltâf-ı himem

Ey veliyyü'n-ni'am-ı nâsır-ı hâl-i fukarâ
Dil-i bîçâre senin merhametin eyler 'âm (Hakverdioğlu, 2007: 301)

3.4.2.2.3. Âzim Çelebi (ö.?)

FŞM'de kayıtlı bir kasidesi bulunan Âzim Çelebi hakkında tezkirelerde bilgi bulunmamaktadır. Bu kasidesinde günlerinin “âh u figân” ile geçtiğini ifade eden Âzim, Damat İbrahim Paşa'dan kendisini çerağ ederek görevlendirmesini ister:

Revâ mı ey hidîvv-i ma'delet-güster zamânında
Güzâr ide şeb ü rûzım benim âh u figân üzre

Çerâğ it bezm-i hâsında halâs it devr-i mihenden
Döner pervâne-i dil sûz-ı gamla şem'edân üzre (Hakverdioğlu, 2007:

537)²⁰⁰

3.4.2.2.4. Behçetî (ö.?)

Tezkirelerde ismine rastlanmayan Behçetî, yaptırdığı darülhadisın tamamlanması vesilesiyle İbrahim Paşa'ya 23 beyitlik bir tarih kıtası sunmuştur (Hakverdioğlu, 2019: 218-221). Yüksek rütbeli bir müderris olduğu anlaşılan Behçetî, Damat İbrahim Paşa'dan kendisini Darülhadis'te görevlendirmesini ister:

Hâdim-i dârü'l-hadîs it bendeni ey zü'l-kerem

yazıldığı düşünülse de 1139'da ölen Ahmed Efendi'nin Şeyhi tarafından yazılan biyografisinde şairliğine değinilmemiştir (Şeyhi, 2018: 3178-3179).

²⁰⁰ Bu kasidenin “Şabanzade Âzim”e atfedilmesi (Hakverdioğlu, 2007: 535) yanlıştır. Şabanzade Azim, Safâyî ve Şeyhi'nin verdiği bilgilere göre 1124'te, Salim Efendi'nin verdiği bilgilere göre 1122'de hayatını kaybetmiştir. Bununla birlikte Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Efendi 447/4'te kayıtlı Azim Divanı'nda bu kasideye rastlanmamıştır.

Hizmet-i üstâzıma olsun vesîle ne ise (Hakverdioğlu, 2019: 220)

3.4.2.2.5. Edhem (ö.?)

Tezkirelerde “Edhem” mahlaslı bir şaire rastlanmadığından hayatı hakkındaki bilgilere FŞM’ye kayıtlı kasidesinden ulaşılabilen Edhem’in divan kâtibi olduğu ve uzun süre bu görevde bulunduğu anlaşılmaktadır. Edhem, sunduğu kasidesinde borcunun çok, gelirinin az olduğunu ifade ettikten sonra İbrahim Paşa’dan taşrada bir mansıp verilerek veya “Devletlü Ali Paşa”ya divan kâtibi yapılarak kayırılmasını talep etmiştir:

Mühimme emrle tahrîrine bezl-i vücûd itdim

Yâ ihsân it bana hizmet diyü bir taşra taşra fermânı

Yâ devletlü ‘Ali Paşa’ya eyle kâtib-i dîvân

Bu devletle ser-efrâz eyle bu ‘abd-i perîşânı (Hakverdioğlu, 2007: 355)²⁰¹

3.4.2.2.6. Edîb Mehmed Efendi (ö.?)

Edîb Mehmed Efendi, Damat İbrahim Paşa sadrazam olduğunda Şehit Ali Paşa’nın lütfuyla görevlendirildiği Farecik Kadılığından mazul bulunuyordu (Sâlim, 2005: 216). Mazul olma tarihi 1 Rebiülevvel 1130’dur (Kuru, 2016: 481). FŞM’de bir kasidesi kayıtlıdır (Hakverdioğlu, 2007: 313-318).²⁰² Edîb, bu kasidesinde kazalara ehil olmayan kimselerin atandığından, birçok kazaya naiblerin vekâlet ettiğiinden söz

²⁰¹Osmanlı Arşivi’ndeki belgelerden hareketle İbrahim Paşa Dönemi’nde “İbrahim Edhem” adlı bir Divan-ı Hümayun kâtibinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Belgelere göre 17 Rebiülevvel 1133’te İbrahim Edhem’in zeametine mutasarrıfının ölmesiyle mahlul kalan bir zeamet daha eklenmiştir (OA.AE.SAMD.III. 131.12682). 22 Safer 1138 tarihli başka bir belgede ise İbrahim Edhem adlı bu kâtibin öldüğünden söz edilmektedir (OA.AE.SAMD.III.227.21837). Bu kâtibin asıl adının “İbrahim” edindiği mahlasın ise ismiyle uyumlu “Edhem” olduğu düşünülebilir.

²⁰² Hakverdioğlu bu kasideyi Diyarbakırlı Seyyid Mehmed Edîb Efendi’ye (ö.1149) ait göstermiştir (Hakverdioğlu, 2007: 313). Ali Emiri, Seyyid Mehmed Edîb Efendi’nin 1137’deki sınavda başarılı olduktan sonra kadılık yaptığını belirtmiştir (Emirî, 2018: 32). Hâlbuki bu şiirin sahibi, on beş yıldır kadılık yaptığından ve 50 aydır da mazul bulunduğundan söz etmiştir (Hakverdioğlu, 2007: 317). Ferecik Kazasından 1 Rebiülevvel 1130’da azledildiğine göre bu şiir, Cemaziyelevvel 1134’te yazılmış olmalıdır. Dolayısıyla bu kaside 1137’dan sonra kadılığa başlayan Seyyid Mehmed Edîb Efendi’ye ait olamaz.

etmiş ve elli aydır mazul bulunduğunu hatırlatarak Damat İbrahim Paşa'dan bir kazada görevlendirilmesini istemiştir:

Fermânın ile mansıb idüp tâze çerâğ it

Ben de olayım sâlik-i dem-dâr-ı me'ânî (Hakverdioğlu: 2007: 318)

İbrahim Paşa, bu talebe kayıtsız kalmamış ve Edîb Mehmed Efendi'yi 1 Safer 1135'te Narda Kadılığıyla görevlendirmiştir. Edîb Mehmed Efendi, bu görevinden 30 Recep 1136'da azledilmiş ve 1 Şevval 1141'de terfi ederek²⁰³ Drama Kadılığına atanmıştır (Kuru, 2016: 466, 690).

3.4.2.2.7. Efgânî (ö.?)

Tezkirelerde hakkında bilgi bulunmayan Efganî, Damat İbrahim Paşa'ya bir kaside sunmuştur (FŞM: 601b-602b).

3.4.2.2.8. Emînî (ö.?)

Tezkirelerde adına yer verilmeyen Emînî'nin FŞM'de kayıtlı iki kasidesi bulunmaktadır. Bunların birincisinde uzun uzun cömertliğini övdükten sonra İbrahim Paşa'ya şu sözlerle seslenir:

İrerse katre-i nisân-ı ebr-i ihsânın

Safâ bulur suhenim çün sadefde dür-i şemîn (Hakverdioğlu, 2007: 261)

Damat İbrahim Paşa'dan ihsan bekleyen şair “Teşekkürnâme” başlığını taşıyan ikinci kasidesinde İbrahim Paşa'dan gördüğü yardımları şöyle dile getirmiştir:

Getürsem gördüğüm ihsânı yâda ahd-i cûdunda

Hasedden hâsidin zâhir olur çâk-i girîbanı

²⁰³ Narda Kazasının yevmiyesi 300 akçe iken Drama Kazasının yevmiyesi 400 akçedir (Kuru, 2016: 64-75).

Nigâh-ı iltifât-ı dîde-i mezdûr-ı ihsânın
Harâb-âbâd iken kıldı imâret tab-ı vîrânı

Aceb mi bir kasîde itsem anı eyledi zîrâ
Beni bir beyte mâlik bâni-i lutf-ı cihân-bânı

Veliyyü'n-nimet oldun bana el-hâk şimdi sultânım
Kulun bu lutfa gördün bâb-ı ihsânında erzânî (Hakverdioğlu, 2007: 330-332)

3.4.2.2.9. Hüsrev-i Erdilânî (ö.?)

Hüsrev-i Erdilânî, Damat İbrahim Paşa'ya Farsça iki kaside sunmuştur (FŞM: 597b-599a, 599a-601a).

3.4.2.2.10. Emîr Efendi (ö.?)

Emîr Efendi, Damat İbrahim Paşa'ya 1136 ve 1141 yıllarında iki kaside sunmuştur. Emir Efendi, 1136'da sunduğu kaside karşılığında 4 kuruş, 1141'de ise 20 kuruş inam almıştır. Harcama kaydından anlaşıldığı kadarıyla Emir Efendi'ye 1141'de sunduğu kasideye karşılık olarak mülazemet sözü verilmiştir. İnam kayıtları şu şekildedir:

“Kaside viren Emîr Efendi'ye emirleriyle virilen in'âm: 4 guruş” [24 Zilkade 1136] (OA.MAD.d 4885: 60)

“Kaside virip mülâzemet va'd buyrulan Emir Efendi'ye in'âm: 20 guruş” [23 Zilhicce 1141] (OA.MAD.d 4885: 137)

3.4.2.2.11. Erzurumî Vâsıf Ahmed Ağa (ö.?)

FŞM'de yer alan “Kasîde-i Erzurumî Ahmed Ağa” başlıklı bir şiir yer almaktadır. Kaynaklarda hakkında bilgi bulunmayan Ahmed Ağa'nın bu kasideden anlaşıldığı kadarıyla mahlası “Vâsıf”tır. “Ağa” unvanını kullanmasından ilmiye sınıfına mensup olmadığı anlaşılmaktadır.

Vâsıf Ahmed Ağa, bu kasidesinde İbrahim Paşa'nın ihsanını şu sözlerle talep etmiştir:

Dil-i nezâremi nakd-i 'atâdan eyleme dûr
Pür eyle lutfun ile dâmenin kerem-kânı (Hakverdioğlu, 2007: 730)

3.4.2.2.12. Fasîhî Ahmed Ağa (ö.?)

Dergâh-ı Ali yeniçerilerinden olan Fasîhî Ahmed Ağa, şestar çalmakla ve pehlivanlığıyla ün salmış bir şairdir (Safâyî, 2005: 497). FŞM'de kayıtlı iki kasidesi vardır²⁰⁴. Fasîhî de İbrahim Paşa'nın yardımını görmüş şairlerdendir. Bir kasidesinde memnuniyetini şöyle ifade etmiştir:

Ne keremdir ki ze'âmetle çerâğ itdi beni
Kâmyâb eyledi fakrile olurken hem-bâl (Hakverdioğlu, 2007: 714)

3.4.2.2.13. Feyzî Feyzullah Efendi (ö.?)

Feyzî Efendi, yaptırdığı medreseyi tebrik vesilesiyle Damat İbrahim Paşa'ya tarihli bir kaside sunmuştur. Bu kasideyi beğenen Damat İbrahim Paşa, Feyzî Efendi'yi Hısn-ı Mansur Kadılığıyla ödüllendirmiştir (Sâlim, 2005: 575).

3.4.2.2.14. Ganî (ö.?)

Ganî, Damat İbrahim Paşa'ya bir kaside sunmuştur (FŞM: 516a-517a).

3.4.2.2.15. Hacı İbrahim Efendi (ö.?)

Hacı İbrahim Efendi, Damat İbrahim Paşa'ya bir rubai sunmuş ve karşılığında 4 kuruş inam almıştır. İnam kaydı şu şekildedir:

²⁰⁴ Bu kasideler Fasîhî Hasan Efendi'ye ait gösterilmiştir (Hakverdioğlu, 2007: 710) fakat içerikleri incelendiğinde şairlerin Fasîhî Ahmed Ağa'ya ait olduğu anlaşılmaktadır. 1. kasidesinde kendisinden "ağa" (Hakverdioğlu, 2007: 712) olarak söz eden şair, 2. kasidesinde "ze'âmetle çerâğ" (Hakverdioğlu, 2007: 714) edildiğini belirtir. "Ağa" elkabı ve "ze'âmetle çerâğ edilme" müderrislerle ilgili değildir dolayısıyla bu şiirlerin Fasîhî Ahmed Ağa'ya ait olduğu söylenebilir.

“İhtiyar el-hâc İbrahim Efendi devletlü efendimize rubai virdikde virilen in’âm: 4 guruş.” [25 Rebiülevvel 1126] (OA.MAD.d 4885: 49)

3.4.2.2.16. Halîlî (ö.?)

Tezkirelerde “Halîlî” mahlaslı bir şaire rastlanmamıştır. FŞM’de Damat İbrahim Paşa’ya sunulmuş “Halîlî” mahlaslı bir kaside vardır. Bu kasidede Halîlî, İbrahim Paşa’nın yardımını şu sözlerle talep etmiştir:

Cihân leb-rîz-i şâdî teşne-leb ancak fakîrindir

N’ola sîr-âb-ı lutfun olsa kim dâ’im müheyyâdır

Za’îf ü haste vü mecrûhdur dest-i mezâlimden

Bi-hamdi’llâh devâ-yı ‘adl ü dâdın tâb-bahşâdır (Hakverdioğlu, 2007: 798)

Damat İbrahim Paşa’nın masraf defterinde tespit edilen bir kayıttan (OA. MAD.d. 4885: 137) Halîlî’nin bu talebinin karşılıksız kalmadığı anlaşılmaktadır. İbrahim Paşa, Halîlî’ye inamda bulunmuştur.²⁰⁵

3.4.2.2.17. Hâlisâ (ö.?)

Tezkirelerde “Hâlisâ” mahlaslı bir şaire rastlanmamıştır. Hayatı hakkında bilgi bulunmayan Hâlisâ’nın FŞM’ye kaydedilmiş kasidesinden ilmiye sınıfından olduğu, mülazemete hak kazandığı fakat henüz medrese silsilesinin ilk basamağı olan hariç rütbesiyle bir medresede görevlendirilmediği anlaşılmaktadır. Kasidenin FŞM’nin Şâkir Bey tarafından hazırlanan kısmında bulunduğu dikkate alındığında Hâlisâ’nın III. Ahmed Dönemi sonlarında medresede görevlendirilmeyi bekleyen bir müderris olduğu söylenebilir. Damat İbrahim Paşa’ya sunduğu bu kasidesinde İbrahim Paşa’dan “hariç” rütbeli bir medreseyle görevlendirilmeyi talep etmiştir:

Zamân-ı âtîfetinde sezâ mıdır ben olam

²⁰⁵ İnâam kaydı şu şekildedir: “Halîlî namıyla kaside viren (...) in’âm: 30 kuruş”

Ümîd-i hâriç ile telh-kâm u şekvâyı

Ki bâ-husûs girüp imtihâna itmişdim

Karîn-i hüccet-i kat'îye ser ü da'vâyı (Hakverdioğlu, 2007: 755)

3.4.2.2.18. Hamdî Ahmed Efendi (ö.?)²⁰⁶

Hamdî Efendi, Damat İbrahim Paşa'nın III. Ahmed'e damat olması, sadrazamlığa getirilmesi ve Pasarofça Anlaşması'nı imzalaması hakkında üç tarih kıtası kaleme almıştır (Hakverdioğlu, 2019: 237-241).

3.4.2.2.19. Hâsib Efendi (?)

FŞM'de Damat İbrahim Paşa'ya sunulmuş, "Hâsib" mahlasıyla kayıtlı bir kaside bulunmaktadır. Bu kasidenin bu dönemde yaşamış "Hasîb/Hâsib"²⁰⁷ mahlaslı hangi şaire ait olduğu belirlenememiştir.²⁰⁸ Kasideden hareketle şairin iftiraya uğradığından bir müddet köşesine çekildiği anlaşılmaktadır. İbrahim Paşa'nın damat olmasıyla umutlanıp çekildiği köşeden çıkmıştır. Yine şiirden anlaşıldığı kadarıyla şair, İbrahim Paşa'nın ihsanına mazhar olmuştur:

Velî tâb-ı nigâh-ı iltifâtın

Virüp germiyyet-i kadr-i kifâye

Olup tahsîn ü ihsânına mazhar

Süvâr olunca gül-gûn-ı zekâyâ (Hakverdioğlu, 2007: 192)

²⁰⁶ Bu dönemde yaşamış "Hamdî" mahlaslı şairlerden düşürdüğü tarihleri tezkirelere kaydedilmiş olan Maliye Kalemî başhalifesi Hamdî Ahmed Efendi'ye ait olma ihtimali yüksektir. Bu şiirlerin 1123'te hayatını kaybeden Bedreddinzade Hamdî'ye atfedilmesi (Hakverdioğlu, 2019: 237) yanlıştır.

²⁰⁷ Bu mahlasın vezin icabı bu şekillerde kullanıldığı iddia edilmiştir (İnan, 2013; 2019).

²⁰⁸ Bu dönemde "Hasib" mahlasını kullanan iki şair bulunmaktadır. Bunlar, Uşşakizade Seyyid İbrahim ve Müminzade Ahmed'dir. Müminzade Ahmed Hasib, Bursalı olduğundan ve o dönemde Bursa'da bulunduğu şairin ona ait olma ihtimali zayıftır.

FŞM’ye sözü edilen Hasîb’e ait olduğu düşünölen dört tarih (Hakverdioğlu, 2019: 160-165)²⁰⁹ daha kaydedilmiştir. Bu şiirlerde İbrahim Paşa’nın Fatma Sultan’la nikâhı tarihlendirilmiştir.

3.4.2.2.20. Hilmî (ö.?)

Hilmî, Damat İbrahim Paşa’ya 29 beyitlik bir kaside sunmuştur. Bu kasidesinde şu sözlerle talihinden şikâyet etmiştir:

Helâk olmaz idim billâh bir dâniş-pezîr olsa
Edâ-yı nazma dahl eyleyen ol hâsid-i hod-râ

Felek taktîr ider eşk-i gamı inbîk-i çeşmeden
Olaldan âteş-i reşk-i ‘adûdan şu’leler peydâ (FŞM: 588b)

3.4.2.2.21. Lutfî (ö.?)

FŞM’de bir kasidesi bulunan Lutfî’nin kim olduğuna dair tek bilgi, sözü edilen kasidenin takdimindeki “Abdullah Molla Efendizade” ifadesidir.²¹⁰ Buradan şairin bir ulema ailesine ve büyük ihtimalle kendisinin de ilmiye sınıfına mensup olduğu sonucuna ulaşılabilir. Lutfî, bu kasidesinde İbrahim Paşa’nın cömertliğinden, devrinde hüner ehlinin muradına eriştiğinden söz etmiştir. (Hakverdioğlu, 2007: 760-763)

²⁰⁹ Bu tarih kıtalarından FŞM’deki yerine göre son ikisi “Aynî” mahlaslı bir şaire atfedilmiştir (Hakverdioğlu, 2019: 164-165) ancak bunun bir zuhul eseri olarak “gaybî” kelimesinin “‘aynî” biçiminde okunmasından kaynaklandığını belirtmek gerekir.

²¹⁰ Bu kasidenin başlığı şu şekildedir: “Kasîde-i Abdullah Molla Efendi-Zâde Der-Vasf-ı Cenâb-ı Veliyyü’n-Ni’am-ı Sadâret-Pirâ”. Başlıkta şairin mahlası zikredilmemiştir. Bununla birlikte kasidenin 34. beyitinden anlaşıldığına göre şairin mahlası Lutfî’dir:

Sen dahi olup tâ’if-i dergâh-ı mu’allâ

Lutfî ideğör farz-ı temennâyı i’âde (Hakverdioğlu, 2007: 760-763)

3.4.2.2.22. Me'âlî (?)

Kaynaklarda hakkında bilgi bulunmayan Me'âlî, Damat İbrahim Paşa'ya bir kaside sunmuştur. Bu kasidesinde İbrahim Paşa'dan beklediği cömertliği şu sözlerle ifade etmiştir:

Bâg-ı cûdun semerâtı hele olsun zâhir

Görelim biz de bizim tâlî'imizden ne biter (Hakverdioğlu, 2007: 782)

3.4.2.2.23. Mevlevî Hacı Ahmed Efendi (ö.1136'dan sonra)

Hacı Ahmed Efendi, 1136 yılında Damat İbrahim Paşa'ya "bargir bahası" istemek için bir kaside sunmuştur. Bu kasidesi karşılığında İbrahim Paşa'dan 5 kuruş inam almıştır. İlgili inam kaydı şu şekildedir:

"Mevlevî el-hâc Ahmed Efendi bârgir bahâsı ricâsına kasîde virdikde be-dest-i kapıcılar kethüdâsı ve bâ-fermân in'âm: 5 gurus" [10 Safer 1136] (OA.MAD.4885: 48)

3.4.2.2.24. Musîb Çelebi (ö.?)

Hayatı hakkında tezkirelerde bilgi bulunmayan Musîb Çelebi'nin Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu dört şiir vardır. Bunlardan birincisi Sadaret Kaymakamlığını kutlamak için yazdığı 23 beyitlik tarihli kasidedir (Hakverdioğlu, 2019: 62-65). Sunduğu ikinci şiir 69 beyitlik bir kasidedir. Musîb, bu kasidesinde

Ne denlü çekdim ise ıztırâbını felegin

O denlü himmet ü cûdıyla şâd u handânam

sözleriyle İbrahim Paşa'nın ihsanlarına mazhar olduğunu belirttiikten sonra durumundan yakınmaya başlamış ve Paşa'nın yardımlarının devamını dilemiştir (Hakverdioğlu, 2007: 167-171). III. Ahmed'e damat olmasını kutlamak için yazdığı 17 beyitlik tarih kıtasında ise Râşid ve Seyyid Vehbî gibi büyük şairler varken kendisine söz düşmeyeceğini fakat Paşa'nın lutfuyla mağrur olup iki tarih yazdığını belirtir:

Râşid ü Vehbî tururken bana söz düşmez veli

Lutfuna mağrûr olup itdim dü târîh-i cedîd (FŞM: 59a)

Musîb'in Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu son şiir ise Paşa'nın yaptırdığı çeşme ile ilgilidir (Hakverdioğlu, 2019: 262-263).

3.4.2.2.25. Nâfız (ö.?)

Nâfız, Damat İbrahim Paşa'ya bir müzeyyel gazel sunmuştur (FŞM: 630b-631a).

3.4.2.2.26. Nazîf Çelebi (ö.?)

Nazîf Çelebi, Damat İbrahim Paşa'ya 1139'da ve 1141'de iki kaside sunmuştur. Damat İbrahim Paşa bu kasideleri karşılığında Nazîf Efendi'ye 5 kuruş ve 15 kuruş inamda bulunmuştur. İlgili inam kayıtları şu şekildedir:

"Cuma günü kasîde viren Nazîf Çelebi'ye in'âm bâ-fermân be-dest-i mühürdâr: 5 kuruş" [18 Rebiülahir 1139] (OA.MAD.d 4885: 98)

"Kasîde viren Nazîf Çelebi'ye in'âm (...) 15 guruş" [24 Rebiülahir 1141] (OA.MAD.d 4885: 129)

3.4.2.2.27. Nebîh Mehmed Efendi (?)

Dönemin müderrislerinden Nebîh Mehmed Efendi'nin Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu ilk şiir, 1140'ta İran Şahı Eşref Han'la imzalanan barış anlaşması üzerine yazılan tarihli kasidedir (FŞM: 495a-495b). Nebîh, İbrahim Paşa'ya sunduğu ikinci kasidesinde akranlarından geride kaldığını belirterek İbrahim Paşa'dan maaşlı bir iş istemiştir:

Velî cem'iyet-i hâtırla olsun cemle da'vâtım

Kerîmâ bir nazar kıl 'arzuâh-i kalb-i nâ-şâda

Tekaddüm etdi akrânım budur endûh u ahzânım
Mükâfât eyle sultânım ma'îşetle bu esnâda (FŞM: 559a)

Bu talebin gerçekleşip gerçekleşmediği hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Bununla birlikte Nebîh, Damat İbrahim Paşa tarafından “Târîh-i ‘Âlem-ârâ-yı ‘Abbâsî” adlı eseri tercüme etmekle görevlendirilmiştir (Aydüz, 1997: 162). Muharrem 1142’de tercümeyle başlayan Nebîh, bu tecümenin ön sözünde “Hâtem-cûd” olarak tavsif ettiği İbrahim Paşa’nın bu tercüme işiyle neden kendisini görevlendirdiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“...’ulemâ-yı tarîk-i devlet-i ‘aliyye-i gerdûn-şebîh müderrislerinden bu ‘abd-i kalîlû’l-bizâ’a Mehmed Nebîh dâ’ileri du’â-yı devâm-ı devletlerinde mukîm ve hidmet-i ‘aliyyelerinde kadîm bendeleri olmagla ol emr-i ‘azîme me’mûr olup...”
(Nebîh: 3b)

Bu ifadeden Nebîh’in uzun bir zamandır Damat İbrahim Paşa’nın yakınında ve hizmetinde olduğu anlaşılmaktadır.

3.4.2.2.28. Osmanzâde Sâbir (ö.?)²¹¹

Osmanzade Sâbir, III. Ahmed’e Şerefabad Kasrı’nı yaptırması üzerine Damat İbrahim Paşa’ya beş beyitlik tarihli bir kıta sunmuştur (Hakverdioğlu, 2019: 476-477).

3.4.2.2.29. Sa’îd Çelebi (ö.?)²¹²

Sa’îd, Damat İbrahim Paşa’ya 15 beyitlik bir kaside sunmuştur (Hakverdioğlu, 2007: 453-454).

²¹¹ Tezkirelerde bu dönemde yaşamış “Sâbir” mahlaslı bir şaire rastlanmamıştır.

²¹² “Sa’îd” mahlaslı bu şairin kimliği tespit edilememiştir.

3.4.2.2.30. Salâhî (ö.?)

Tersane-i Amire emektarlarından olan olan Mustafa Salâhî (Sâlim, 2005: 467), Damat İbrahim Paşa'ya bir kaside sunmuştur. Bu kasidesinde İbrahim Paşa'nın yardımını talep etmiştir:

Yâ İlâhî anı bî-kes kuluna eyle mu'în
İşledi tâ cigere fakr u fenâ kancası

Devr-i 'adlinde bu bîçâre de kalmaz mahrûm
Nice yüzbin bulunur şimdi anın ihyâsı (Hakverdioğlu, 2007: 684)

İbrahim Paşa'nın harcama defterinden anlaşıldığı kadarıyla bu kaside Salâhî'nin sunduğu tek kaside değildir. Defterdeki inam kaydına göre Salâhî, 1141'de bir kaside daha sunmuş ve İbrahim Paşa'dan 20 kuruş inam almıştır. İnâm kaydı şöyledir:

"27 Cemaziyelahir 1141 - Salâhî Kapudan kasîde virdikde in'âm: 20 guruş."
(OA.MAD.d 4885: 131).

3.4.2.2.31. Sa'yî (ö.?)²¹³

Sa'yî, Damat İbrahim Paşa'ya bir kaside sunmuştur (Hakverdioğlu, 2007: 818-820).

3.4.2.2.32. Seyyid Dervîş Mustafa (ö.?)²¹⁴

Tezkirelerde hakkında bilgi bulunmayan Seyyid Mustafa Efendi'nin Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu iki kaside bulunmaktadır. Sunduğu ilk kasidesinde Damat

²¹³ "Sa'yî" mahlaslı bu şair, Râmiz Tezkiresi'nde kayıtlı Mehmed Salih Efendi (ö.?) olabilir.

²¹⁴ Tezkirelerde "Seyyid Dervîş Mustafa" isimli bir şaire rastlanmamıştır. Bununla birlikte Hakverdioğlu'nun FŞM'deki şiirleri "Eyyubî Molla Mustafa Efendi'ye atfetmesi de doğru değildir (Hakverdioğlu, 2007: 281). Çünkü bu şiirleri yazan kişi, devriye kadısıdır; Eyyubî Molla Mustafa ise medrese silsilesini usulünce tamamlamış ve "mevâlî-i izâm" arasına girmiştir. Bununla birlikte Damat İbrahim Paşa Dönemi'nde kırk akçeli medreseden munfasıl olup kadılığa atanan "Seyyid Mustafa" isimli bir Rumeli Kadısı vardır. Bu kadı Haydar Paşa Medresesinde görevini tamamlamış ve yüz elli akçe yevmiye ile Aydonat kadısı olmuştur. Göreve başlama tarihi bilinmeyen bu kadı, Aydonat'ran 1

İbrahim Paşa'nın emriyle kadılığa razı olduğunu²¹⁵ belirttikten sonra kazaskerin buna mani olduğunu ifade edip zımnen İbrahim Paşa'nın yardımını istemiştir:

Bu bende emrin ile bir kazâyâ râzı iken
İder tevakkuf ile kâdı-'asker istib'âd

Teveccüh eylese hod müstehaka bir matlab
İder gırîv ü şemâtetle kâdılar feryâd (Hakverdioğlu, 2007: 283)

FŞM'ye "Teşekkürnâme" başlığıyla kaydedilen ikinci kasidesinde isteğinin kabul edildiği anlaşılan Seyyid Mustafa Efendi, Damat İbrahim Paşa'ya şu sözlerle teşekkür etmiştir:

İrişdi devletinde destime ser-rişte-i matlab
Zafer hissâde 'âlemde 'aceb zevk ü tesellâdır (Hakverdioğlu, 2007: 303)²¹⁶

3.4.2.2.33. Seyfizâde Vâsıf (ö.?)

Damat İbrahim Paşa'ya bir kaside sunan Vâsıf, bu kasidesinde İbrahim Paşa'nın yardımını istemiştir:

Rebiülevvel 1132'de azledilmiş, seksen dört ay mazul kaldıktan sonra 1 Rebiülevvel 1139'da 19 ay görev yapacağı iki yüz akçe yevmiyeli Baba-ı Atik Kadılığına atanmıştır. 30 Ramazan 1140'ta bu görevinden azledilen Seyyid Mustafa'nın 11 ayı mülazemetle geçen 64 aylık mazuliyet dönemi 1 Cemaziyelevvel 1147'de son bulmuş ve iki yüz akçe yevmiye ile Vodine'ye atanmıştır (Kuru, 2016: 353-874). Seyyid Derviş Mustafa'nın FŞM'deki kasidelerinin Fâ'iz Efendi'nin hazırladığı bölümde bulunması, bu şiirlerin en geç 1136'da yazıldığına işaret etmektedir. Yazılma zamanını tam olarak belirlemek mümkün olmasa da FŞM'de bulunan tarihler ve kasidelerin konularından hareketle talep ve teşekkür içerikli bu kasidelerin (FŞM: 131a-133a, 149a-150b) sözü edilen kadının atanma tarihine yakın bir dönemde yazıldığını söylemek yanlış olmaz. Büyük ihtimalle yukarıda sözü edilen Seyyid Mustafa, bu kasideleri sunan şairdir.

²¹⁵ Kırk akçe yevmiyeli medreselerdeki görev sürelerini tamamlayan müderrisler, 50 akçe yevmiyeli hariç medreselere geçip yüksek dereceli müderris olma yolunu tercih edebilecekleri gibi Anadolu veya Rumeli'de bulunan kaza kadılıklarını da tercih edebilirdi. Seyyid Mustafa, Damat İbrahim Paşa'nın emriyle kadılık yolunu seçmiştir.

²¹⁶ Kadri H. Yılmaz, bu teşekkürü Damat İbrahim Paşa'nın şairi Anadolu Muhasebecisi olarak atamasına bağlamıştır (Yılmaz, 2016: 871-872). Bu kasidede buna dair açık bir ifade olmadığı gibi zımnen de olsa bir değerlendirme yoktur. Kasidenin 33. beyitindeki "Ma'ârif düşmen" ifadesiyle sunduğu ilk kasidesinde sözünü ettiği kazaskere atıfta bulunmuştur.

Vâsıf sözi uzatma görünce kasîdeni
Me'mûlini hidîvv-i felek-âsitan virür

Dest-i keremle 'ukde-güşâ-yı derûn olup
Bend-i kemend-i mihnet ü gamdan emân virür (Hakverdioğlu, 2007:
776-777)

3.4.2.2.34. Seyyid Vâsıf Çelebi (ö.?)²¹⁷

Seyyid Vâsıf Çelebi, Damat İbrahim Paşa'ya iki kaside sunmuştur. Bunların ilkinde marifet kazanmak için çok çalıştığını, hüner sahipleri arasına girdiğini belirttikten sonra İbrahim Paşa'dan beklentisini şu sözlerle ifade etmiştir:

Lutfun eyler bana eylerse telâfisin yine
Yohsa devrân eylemişdir hâr u zâr-ı rüzgâr (Hakverdioğlu, 2007: 528)

Sunduğu ikinci kasidesinden cömertliğini övdüğü İbrahim Paşa tarafından ödüllendirildiği ancak henüz bir görev alamadığı anlaşılmaktadır:

Du'â-yı devletine başla 'an-samîmü'l-kalb
Komaz seni dahi ol kân-ı mekrümet-nevmîd (Hakberdioğlu, 2007:
568)²¹⁸

3.4.2.2.35. Sıdkî (ö.?)²¹⁹

Sıdkî, yeni yılını kutlamak için Damat İbrahim Paşa'ya tarihli bir beyit sunmuştur (FŞM: 558b).

²¹⁷ Bu dönemde yaşamış "Seyyid" unvanlı bir Vâsıf'a rastlanmamıştır. Şiirlerin Seyyid Vâsıf Hüseyin Çelebi'ye atfedilmesi (Hakverdioğlu, 2007: 526) doğru görünmemektedir.

²¹⁸ Damat İbrahim Paşa'nın harcama defterindeki bir kayda göre "Seyyid Vâsıf / Vâsî" isimli bir şair İbrahim Paşa'ya bir kaside sunmuş ve karşılığında 2 kuruş inam almıştır (OA.MAD.d 4885: 26). "Seyyid Vâsıf Çelebi"nin defter kaydındaki Vâsıf / Vâsî olma ihtimali vardır.

²¹⁹ "Sıdkî" mahlaslı bu şairin kimliği tespit edilememiştir. Sözü edilen şiirin "Nahîfî Sıdkî"si olarak bilinen Sıdkî Abdullah Efendi'ye ait olma ihtimali yüksektir.

3.4.2.2.36. Sinobî Mehmed Efendi (ö.?)

Sinobî Mehmed Efendi, 1142 yılında Damat İbrahim Paşa'ya bir kaside sunmuş ve bu kasidesinin karşılığında 3 guruş inam edilerek ödüllendirilmiştir. İnam kaydı şöyledir:

“Sinobî ihtiyar Mehmed Efendi kasîde virdikde in'âm: 3 guruş” [24 Zilhicce 1142] (OA.MAD.d 4885: 148)

3.4.2.2.37. Şerîf Çelebi (ö.?)

FŞM'ye kayıtlı kasidesinin başlığından anlaşıldığına göre Seyyid Vehbî Efendi'nin kardeşi olan Şerîf Çelebi, Damat İbrahim Paşa'ya bir kaside sunmuştur. Bu kasidesinde Damat İbrahim Paşa'nın lütfuna mazhar olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

Yalınız ben mi simât kereminden dilîr

Hep benim gibi bütün rûze-keşân-ı hırmân (Hakverdioğlu, 2007: 749)

3.4.2.2.38. Şeyhî Mehmed Efendi (ö. ?)²²⁰

Urla müftüsü Mahmud Efendi'nin oğlu olan Şeyhî Mehmed Efendi, Anadolu kalemi kadılarındandı. Damat İbrahim Paşa'nın 1133'te Çubuklu'da yaptırdığı çeşme için düşürdüğü tarih, İbrahim Paşa tarafından çeşme kitabesine yazdırılmıştır:

Safâ ile su iç gel 'ayn-ı İbrâhim Paşa'dan (Sâlim, 2005: 444)

3.4.2.2.39. Vâhib Ali Efendi (ö.?)

İbrahim Paşa sadrazam olduğunda Hüsamiye Medresesi Müderrisi olan Vâhib Ali Efendi, İbrahim Paşa Dönemi'nde sırasıyla 1132'de Nişancı Paşa, 1136'da Aziz Efendi medreselerine atanmıştır (Sâlim, 2005: 686-687). Bir arşiv belgesinde

²²⁰ FŞM'de Damat İbrahim Paşa'ya sunulmuş “Şeyhî” mahlaslı bir kaside yer almaktadır. Bu kasidenin bu dönemde yaşamış hangi “Şeyhî”ye ait olduğu tespit edilememiştir. Bu kaside Mevlevî Şeyhi Mehmed Dede'ye atfedilse de (Hakverdioğlu, 2007: 850) bu bilgi doğrulanamamıştır.

kayıtlı bir bilgiye (OA.İE.TCT.25.2961) göre 24 Zilkade 1141'de Manisa Kadılığına atandığında İbrahim Paşa-yı Atik Medresesi müderrisi idi. Bu atamada İbrahim Paşa'nın etkisinin olmaması düşünülemez. Nitekim İbrahim Paşa'ya sunduğu bir kasidesinde Vâhib Ali Efendi bu durumu şöyle belirtir:

Sensen o şâh-bâz-ı hü mâ sayd ki eyledin
Bibgâ-yı lutfun ile kemâl ehlini şikâr

Yek-mâhe râhdan beni de şimdi ber-kazâ
Çekdi kenâr-ı sâyene âhir kemend-vâr (Hakverdioğlu, 2007: 292)

3.4.2.2.40. Vasfî Çavuş (ö.?)

Tezkirelerde adı geçmeyen Vasfî Çavuş, Damat İbrahim Paşa'nın harcama defterindeki bir kayıttan anlaşıldığına göre 1138'de İbrahim Paşa'ya bir kaside sunmuş ve 5 kuruş inam edilerek ödüllendirilmiştir. İnam kaydı şöyledir:

“*Vasfî Çavuş kasîde virdikde emirleriyle virilen in'âm: 5 gurus*” [24 Şaban 1138]
(OA.MAD.d 4885: 86)

3.4.2.2.41. Vaslî (ö.?)

Tezkirelerde adı geçmeyen Vaslî, Damat İbrahim Paşa'ya bir kaside sunmuştur. Bu kasidesinden anlaşıldığına göre görevinden azledilmiş bir kâtip olan Vaslî, geçim sıkıntısı içindedir. Damat İbrahim Paşa'nın yardımını şu sözlerle talep etmiştir:

Merhamet kılmazsa deryâ-yı mûhît-i 'âtıfet
Âteş-i âhım yakar kevni bütün vîrân ider

Dest-mâl-i mekrûmet bir çâre itmezse eger
Seyl-i eşkim 'âlemi başdan başa tûfân ider (FŞM: 444b)

3.4.2.2.42. Vizevî Hasîb Çelebi (?)²²¹

FŞM’de “Kasîde-i Vizevî Çelebi” başlığıyla takdim edilen bir şiiri bulunan Hasîb Çelebi’nin tezkirelerde adı geçmemektedir. Bu kasidesini “menba’-ı ihsân” sözleriyle nitelediği İbrahim Paşa’nın “der-i iclâline rû-mâl” için kaleme aldığını belirtir:

Der-i iclâline rû-mâl için ey menbâ-ı ihsân

Vesîle eyleyüp medhinde kıldım hâme-cünbânı (Hakverdioğlu, 2007: 676)

3.4.2.2.43. Za’îfî Mehmed Efendi (ö.?)

Tezkirelerde ismine rastlanmayan Za’îfî²²², İbrahim Paşa’ya kaside sunmuştur. Za’îfî, bu kasidenin karşılığında İbrahim Paşa’dan inam almıştır. Ancak bu bilginin alındığı masraf defterindeki kayıta dikkate değer bir ifade kullanılmıştır. İbrahim Paşa’nın cömertliğinin ölçüsünü göstermesi bakımından dikate değer harcama kaydı şu şekildedir:

“Devletlü efendimize Za’îfî nâmında bir şâ’ir kasîde verip nâ-pesendîde-i veliyyü’n-ni’âmî olmagın verilen in’âm: 1 guruş” [Zilhicce 1133] (OA.MAD.d 4885.4)

3.4.2.2.44. Zeki Çelebi (ö.?)

Zeki Çelebi, Damat İbrahim Paşa’ya hâlınden yakındığı ve İbrahim Paşa’nın yardımını istediği bir kaside sunmuştur:

Dirdin kerem ü cûd u ‘atân ile kerîmâ

²²¹ Hakverdioğlu, bu şairi “Veyzevî” olarak takdim etmiştir (Hakverdioğlu, 2007: 674) ancak “veyzevî” sözcüğünün “Vizevî” olarak okunabilmesi mümkündür. Bu dönemde bu lakap ile anılan “Vizevî Es-seyyid Mehmed Efendi” isimli bir müderris olduğu Vekayi-i Fudala’da kayıtlıdır. Şeyhî Efendi’nin verdiği bilgilere göre Vizevî Mehmed Efendi, 1139’da hayatını kaybetmiş “şi’r ü inşâya kâdir” bir kimsedir (Şeyhî, 2018: 3191-3192). Bu bilgiler dikkate alındığında “Hasîb” mahlaslı bu şairin “Vizevî Es-seyyid Mehmed Efendi” olduğu ileri sürülebilir.

²²² OA.TSMA.e. 445.43 kodlu Osmanlı Arşivi belgesinde Za’îfî Mehmed Efendi’nin III. Ahmed’e sunduğu bir kasideye rastlanmıştır. Bu belgeden anlaşıldığına göre Za’îfî vaiz olarak görev yapmıştır. İbrahim Paşa’ya kaside sunan Za’îfî ile Za’îfî Mehmed Efendi’nin aynı kişi olması kuvvetle muhtemeldir.

Her bendene bir mansıb u bir rütbet-i dünyâ

Kaldı bu sitem-dîde hemân bezm-i cihânda

Zehrâbe-keş-i renc-i hor-ı zillet-i dünyâ (Hakverdioğlu, 2007: 514)²²³

3.4.2.2.45. Rezmî Mehmed Bey (ö.1131)

Rezmî ile Damat İbrahim Paşa'nın tanışıklığı, İbrahim Paşa'nın Darüssaade Ağası yazıcısı olduğu döneme rastlar. İbrahim Paşa'nın bu görevi sırasında yaptırdığı köşkü için tarih (Gürbüz, 2005: 400) düşüren Rezmî, Rikap Kaymakamlığına getirildiğinde de bir tarih kıtasıyla (Gürbüz, 2005: 410) Damat İbrahim Paşa'yı kutlamıştır.

Damat İbrahim Paşa, Rezmî Mehmed Bey'i 9 Cemaziyelahir 1130'da daha sonra damadı olacak Kaymak Mustafa Bey'in yerine kapıcılar kethüdası olarak görevlendirmiş ve 4 Zilhicce 1130'da ise Rumeli Beylerbeyliği payesiyle emekliye ayırmıştır (Topal, 2001: 895-899). Sâlim, bu emeklilikle Rezmi'nin "ser-firâz" olduğunu belirtmiştir (Sâlim, 2005: 347).

3.4.2.2.46. Na'tî Mustafa Efendi (ö.1131)

Na'tî Mora seferinde yaralanmış ve 1127'de Şehit Ali Paşa tarafından İstanbul'a gönderilmişti. İbrahim Paşa, rikâb kaymakamı olduğunda Na'tî Efendi de diğer şairler gibi İbrahim Paşa'yı yeni görevi münasebetiyle tebrik etmiş, sunduğu tarih kıtasında bu görevlendirmeye halkın yeni bir can bulduğunu, gam ve sıkıntının gizlendiğini, gönüllerin handan olduğunu belirtip Paşa'nın yardımını şu sözlerle talep etmiştir:

Ey veliyyü'n-ni'am-ı müşîr-i güzîn

Ve'y bihîn-i nakş-ı safha-i devrân

Mû-be-mû hâli bendenin ma'lûm

²²³ Bu şiirin Zeki Ali Efendi'ye atfedilmesi (Hakverdioğlu, 2007: 512) yanlıştır. 1122'de hayatını kaybeden Zeki Ali Efendi, 1130'da sadrazam olan Damat İbrahim Paşa'ya kaside sunmuş olamaz.

Sana kaldı mürüvvet ü ihsân (Hakverdioğlu, 2019: 72)

İbrahim Paşa'nın Na'tî'ye bir görev verip vermediği bilinmemektedir, bununla birlikte dönemin diğer şairleri gibi onun da isteğini yerine getirmiştir. Şair, bu memnuniyetini İbrahim Paşa'ya sunduğu bir müzeyyel gazelindeki şu beyitlerle ifade etmiştir:

Bendeni lutfunla ihyâ itdin ey kân-ı kerem

Ecrini ancak cenâb-ı hazret-i Mevlâ ider

Nâ'il-i kâm eyledün diğ-hâhum üzre lutf idüp

Ba'dezin dil arzû-yı maksad-ı aksâ ider (Sevim, 2020: 124)

3.4.2.2.47. Mâdih Mustafa Efendi (ö.1132)

Mâdih'in Damat İbrahim Paşa'ya yazdığı bir kaside FŞM'de kayıtlıdır. Bu kasidede Mâdih, İbrahim Paşa'yı övdükten sonra ona hâlimden şikâyet etmiştir:

Bu gûne çekmez idim silk-i tahrîre der-i vasfın

Felek tâkat mı koydı şimdi bende nazm u inşâya

Derûnum çâk çâk hançer-i âzâr-ı deverândır

Dimâgımda tahammül kalmadı evza-ı dünyâya

Cihân hep neşve-yâb-ı bezm-i sahbâ-yı murâd oldu

Benim dest-i ümîdim degmedi câm-ı temennâyâ (Hakverdioğlu: 2007, 200-201)

3.4.2.2.48. Mâcid Mustafa Çelebi (ö.1132'den sonra)²²⁴

Mâcid'in Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu ilk şiir, İbrahim Paşa'nın III. Ahmed'e damat olmasını tebrik vesilesiyle kaleme aldığı tarihtir. Bu şiirinde hâlinde yakınlıkla Damat İbrahim Paşa'nın yardımını isteyen Mâcid'in (FŞM: 46a), daha sonra yazdığı bir kasidesindeki sözlerinden İbrahim Paşa'nın yardımını gördüğü anlaşılmaktadır. Ancak bu, inam seviyesinde kalmış olacak ki bu kasidesinde mansıp beklentisini şu sözlerle ifade etmiştir:

Nahl-i ümmîdin idüp ârâyîş-i bâg-ı merâm

Mâcid-i nâ-şâdı mesrûr eyler ey kân-ı kerem (Hakverdilioğlu, 2007: 206)

Mâcid, Damat İbrahim Paşa'ya oğlu Mehmed Bey'in sünnet olması vesilesiyle 7 beyitlik bir tarih kıtası sunmuş (FŞM: 175) ve yaptırdığı darülhadis ve sebil için tarih düşürmüştür (Safâyî, 2005: 563).

3.4.2.2.49. Emânî Mehmed Efendi (ö.1133)

Emânî'nin Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu bir kasideyi Safâyî, tezkiresine kaydetmiştir (Safâyî, 2005: 89).

3.4.2.2.50. Edîb Süleyman Efendi (ö.1134)

Şehrî Abdullah Ağa'nın oğlu olan Edîb Süleyman Efendi, Damat İbrahim Paşa'nın sarayında yetişmiştir. İbrahim Paşa tarafından 1132'de kitapçılık hizmeti ile ödüllendirilmiş, 1134'te ise bir zeamet ile çerağ edilmiştir (Sâlîm, 2005: 217).

3.4.2.2.51. Niginî Mehmed Efendi (ö.1134)

1718'de imzalanan Pasorofça Anlaşması'nı tebrik için Damat İbrahim Paşa'ya bir tarih sunmuştur (Safâyî, 2005: 680).

²²⁴ Bu dönemde yaşamış "Mâcid" mahlaslı bir diğer şair, daha sonra kaptan-ı derya olacak Macid Mustafa Paşa'dır.

3.4.2.2.52. Sâbih Ali Ağa (ö.1134)

Valide Kethüdası Mehmed Paşa'nın hazinedarı Yusuf Ağa'nın oğlu olan Sâbih (Râmiz, 1994: 181) Damat İbrahim Paşa'ya bir kaside sunmuştur. Bu kasidesinde İbrahim Paşa'nın yardımını talep etmiştir:

Mahâl-i merhamete dest-gîr olan sensin
Fütâde-i reh-i hârîyem ey latîf-i nejâd

Hemân lutfuna kaldı nizâm-ı ihsânın
Huzûra hâl-i perîşânım eyledim îrâd (Hakverdioğlu, 2007: 532)²²⁵

3.4.2.2.53. Hâşim Mehmed Efendi (ö.1135)

Rumeli kadılarından Hâşim Mehmed Efendi, Damat İbrahim Paşa'ya Pasarofça Anlaşması'nın imzalanması vesilesiyle sunduğu tarihli kasidesinde İbrahim Paşa'dan gördüğü yardımı şu sözlerle ifade etmiştir:

Gül-i pejmürde-i ümmîdimi sır-âb ile
İtdin 'âlemde benim gibi hezârî ihyâ (FŞM: 78a)

İbrahim Paşa'nın 1132'de Şehzadebaşı'nda yaptırdığı sebil için tarih düşüren (Safâyî, 2005: 726-727) Hâşim Efendi'nin İbrahim Paşa Dönemi'nde aldığı son görev Tırhala kadılığıdır (Kuru, 2016: 809).

3.4.2.2.54. Şeyh Mehmed Sadreddin Efendi (ö.1135)

Dönemin Mevlevî şeyhlerinden olan Sadrî, Damat İbrahim Paşa'ya hâlden yakındığı bir kaside sunmuştur:

Halâs eyle kerem kıl dest-i cevrenden girîbânım

²²⁵ Bu kasidenin yazıldığı sıralarda Ali Sâbih isimli birine 10 akçe ulufeli bir vazife tahsis edildiğini bildiren bir arşiv belgesi (OA.AE.SAMD.III. 29.2731) vardır. Ancak belgede ismi geçen Ali Sâbih'in Sâbih Ali Ağa olup olmadığı hakkında kesin bir bilgi edinilememiştir.

Felek kem hısmen-i deyrin-i düşmen tünd hod-ârâdır

Dahi sâki-i devrân sunmadı bir câm-ı şevk-engîz

Velî nuş itdigim zehr-âb-ı gam bî-hadd ü ihsâdır (Hakverdioğlu, 2007: 312)²²⁶

3.4.2.2.55. Sâcidî Ali Efendi (ö.1135)

Çeşitli müderrisliklerde ve Belgrad, Trablusşam kadılıklarında bulunan Sâcidî Ali Efendi, Yenişehirli Abdullah Efendi'nin iltimasıyla 1132'de Galata kadılığına ve fetva eminliğine getirildi. Bu görevleri vesilesiyle Damat İbrahim Paşa'nın yakınında bulunmuş, sohbetlerine katılmıştır. 15 Recep 1132'de Damat İbrahim Paşa'nın açtığı Darülhadis'in ilk dersinde diğer büyük ulema ve şairlerden Osmanzade Tâ'ib ve Habeşizâde Abdürrahim ile birlikte bulunmuştur.

Sacidî Ali Efendi'nin ölümü Damat İbrahim Paşa'nın özel meclisinde iken gerçekleşmiştir. Çelebizâde Âsım bu olayı şu şekilde nakletmiştir:

“Mevlânâ-yı merkûm edâ-yı hidmet ve fermân-ı âlişân tahrîr oluncaya değin sadrazam-ı âli-himem vezîr-i âsaf-tedbîr-i sâhib-i kerem hazretlerinin şeref-yâb-ı sohbet-i hitâbları olmaga kasd ü azîmet edip müşârünileyh hazretlerinin karargâhları olan büyük odaya vürûd ve nihâni sohbet mümkün olacak mertebe kendülere yakın ku'ûd etdikde enfâs-ı ma'dûde-i hayâtı kârin-i hitâm ve muktezâ-yı resm-i ikrâm üzre verilen kahve fincanının henüz cûrasını nûş etmedin fücâten peymâne-i 'ömrü tamam olup bir nefesde 'âlem-i ademe rihlet ve bu hâlet-i garîbe bi'l-cümle huzzâr-ı meclise irâs-ı dehşet eyledi.” (Râşid vd, 2013: 1309)

3.4.2.2.56. Dürrî Ahmed Efendi (ö.1135)

Dürrî Ahmed Efendi ile İbrahim Paşa arasındaki ilişki, İbrahim Paşa'nın darüssaade ağası yazıcısı olduğu dönemde başlamıştır. Bu sırada Anadolu muhasebeciliği görevini yürüten Dürrî, İbrahim Paşa'nın darüssaade ağası yazıcısı olduğu dönemde yaptırdığı evi tebrik için bir tarih kıtası yazmıştır:

²²⁶ Hakverdioğlu bu şiiri, Uşşâkizâde Sadreddin Efendi'ye atfetmesi yanlışır (Hakverdioğlu, 2007: 311). Uşşâkizâde Sadreddin, Râmiz Efendi'nin verdiği bilgiye göre Şeyhülislam Yahya Tevfik Efendi'nin kardeşidir ve 1158'de Rumeli kadıları arasına katılmıştır. 1209'da hayatını kaybetmiştir. Ölüm tarihi dikkate alındığında Damat İbrahim Paşa Dönemi'ni idrak etmesinin oldukça zor olduğu anlaşılır.

Didiler olmaya bundan ziyâde bir târîh

Mekân-ı ehl-i sa'âdet makâm-ı İbrâhîm (Vural, 2020: 246)

İbrahim Paşa, rikab kaymakamı olduğunda yine bir tarih kıtası sunarak Paşa'yı kutlayan (Hakverdioğlu, 2019: 80-84) Dürrî, III. Ahmed'in damadı olmasına şu tarihi düşmüştür:

Feleklerde melekler didiler târîhin ey Dürrî

Bir âsaf oldı hakkâ şânla dâmâd-ı sultânî (Hakverdioğlu, 2019: 159)

Dürrî Efendi'nin İbrahim Paşa'ya sunduğu bir diğer şiir ise 1718'de Pasarofça Anlaşması'nın imzalanmasıyla ilgili tarih kıtasıdır (Hakverdioğlu, 2019: 172-180).

İbrahim Paşa sadrazam olduğunda haraç muhasebeciliği görevini yürüten Dürrî Ahmed Efendi, Farsçaya olan vukufiyeti ve şairliği sebebiyle Şaban 1131'de İran'a elçi olarak gönderilmiştir. İbrahim Paşa'nın Osmanlı şairlerinin yüzyıllardır yarıştığı şairlerin ülkesi olan İran'a şair olmayan birini göndermesi düşünülemezdi. Nitekim Dürrî Efendi döndüğünde şunları söyleyecekti:

"...Sohbete başlanup gâh Türki ve gâh Fârisî eş'âr okunarak ve gâh İstanbul ve sair memâlik-i mahrûsanın âb u hevâ vü letâfet ü nezâfetini suâl ve iktizâsına göre cevâblar vererek ve ol meclisde vâfir şu'âra ve erbâb-ı maârifden kimesneler var idi. Germiyyet üzre katı vâfir şi'ir sohbeti olundu. ..."

Dürrî Efendi, İran Şahı'nın

"... Elçi Efendi, senin gibi elçi bu diyara kim gelüpdür, ne benim günümde ne babamın gününde. Yani hiç gelmeyüpdür. Seni hünkâr hazretleri intihâb edip gönderüpdür. ..."

sözlerini aktararak İbrahim Paşa'nın elçi seçimindeki yeteneğini vurgulamaya çalışmış ve İran Şahı'na şu cevabı vermiştir:

“... Ben ne ednâyım. Devlet-i Aliyye’de öyle söz sahibi erbâb-ı ma’ârifden öyle vücûd-ı kâmiller vardır ki ben onların elini öpüp huzûrlarında ku’ûd etmege kâdir değilim. ...”

İran Şahı’nın sözlerinde elbette doğruluk payı vardır. Nitekim İbrahim Paşa, daha sonra gerçekleşecek elçi kabullerinde Dürrî’yi de hazır bulundurmuştur. Bunun sebebi İbrahim Paşa’nın Dürrî’de Osmanlı şiirini temsil edecek şairlik gücünün var olduğuna inanmasıdır.

İran Elçisi Murtaza Kulu Han, İstanbul’da Nakkaş Paşa Sarayı’nda ağırlandı. Elçi bu sarayda iken Râşid Mehmed Efendi’nin naklettiğine göre “Kâmî Efendi ve gerek ser-âmed-i tâze-gûyân olan suhan-sâzlâr” (Râşid vd, 2013: 1271) o yıllara ait bir teşrifat defterine göre ise “erbâb-ı ma’ârifden Müderris Es’ad Efendi, Dürrî Ahmed Efendi, Müderris Seyyid Vehbî Efendi ve Başmukâta’acı Nâhîfî Efendi ve Dürrî Efendi’nin birâderi Sa’dî Efendi” sadrazamın izniyle ona nazireler sunmuş, elçi ise bu durumdan çok memnun olmuştur. (Uslu, 2017: 157)

19 Rebiülevvel 1134’te Elçi, Sadrazam İbrahim Paşa’nın yanına getirilmiş, kahve ve tatlı ikramından sonra nargileler gelmiş; Râşid Mehmed Efendi, Seyyid Vehbî Efendi, Velîyüddin Efendi ve Dürrî Ahmed Efendi’nin bulunduğu bu mecliste İstanbul’un güzellikleri üzerine yazılmış şiirler hakkında “üç çeyrek mikdarı” sohbet edilmiştir (Uslu, 2017: 159-160).

Damat İbrahim Paşa, Osmanlı ülkesine gelen her elçi gibi İran Elçisi Murtaza Kulu memnun etmek ve devletin itibarını yükseltmek için Kâğıthane’de düzenlediği eğlencede de Dürrî Efendi davetliler arasındadır. Dürrî Efendi’nin bu gibi etkinliklerde bulunma imtiyazına sahip olması, onun İbrahim Paşa nezdindeki değerini göstermesi bakımından önemlidir.

3.4.2.2.57. Osmanzade Tâ’ib Ahmed Efendi (ö.1136)

16 Şaban 1128’de Petervaradin Savaşı’nda mağlup olan Osmanlı ordusunu dağılmaktan kurtaran İbrahim Paşa, bu tarihten sonra sırasıyla ruznamçe-i evvel, mirahur-ı evvel ve rikâb-ı hümayun kaymakamı olmuştur. Osmanzade Tâ’ib, İbrahim Paşa’ya mirahur-ı evvel olması üzerine bir kaside sunmuştur. Bu kasidedeki,

Tâ'ib çerâg-ı hâs-ı kadîmin değil midir

Anın da rûy-ı şâhid-i bahtı besîm olur (Hakverdioğlu, 2007: 153)

beytinden tanışıklıklarının daha eskiye gittiği anlaşılmaktadır. Tâ'ib'in 1129'da Halep Kadılığına getirilmesinde İbrahim Paşa'nın himmeti vardır (Öksüz, 2009: 360). Nitekim Damat İbrahim Paşa sadrazam olduğunda hâlâ Halep kadısı olan Tâ'ib, Halep'teki bir kiliseyi camiye çevirmek istemesi üzerine harekete geçen Fransızların hükümet nezdindeki girişimleri sebebiyle bir yıl sonra azledilmişti. Belki bu "haksız" azıl sebebiyle şairin gönlünü almak, belki de 1130'da sunduğu "Telhisü'l-mehâsini'l-edeb" adlı eseri vesilesiyle şairi ödüllendirmek isteyen Damat İbrahim Paşa, Tâ'ib'in Timurkapı Çiftliği'ni elde etmesini sağlamıştır (Özcan, 2007: 2). Tâ'ib'in bu çiftlikte Sadrazam Damat İbrahim Paşa'yı, Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi'yi ve Kaptan-ı Derya Mustafa Paşa'yı usulünce ağırladığı bilinmektedir (Râşid vd, 2013: 1385).

Damat İbrahim Paşa'nın bundan sonra Tâ'ib'i hep yakınında tuttuğu görülmektedir. "Halepten ma'zûl" sıfatıyla 1132'de Darülhadis'te hazır bulunan Tâ'ib, İbrahim Paşa'nın İran Elçisi'ne 1134'te Sadabad'da verdiği ziyafetin davetlileri arasına girmiş ve orada "İcmalü't-tevârih"²²⁷ adlı eserini arz etmiştir (Uslu, 2017: 166).

Osmanzade Tâ'ib, şehzadelerin sünneti ve sultanların düğünü ile ilgili kasideleri padişaha arz edilmesi için Damat İbrahim Paşa'ya takdim ettiğinde isteğinin sorulması üzerine Damat İbrahim Paşa'dan III. Ahmed tarafından kabulüne aracılık etmesini ister. Damat İbrahim Paşa, değer verdiği şairin bu isteğini yerine getirmiştir.

Tâ'ib'in Damat İbrahim Paşa'ya bu derece yakın olması, Mürittevarih müellifi Şemdanizde'nin eleştirilerine sebep olmuştur. Şemdanizade, Tâ'ib'in "müdhikelikle musahib" olduğunu iddia ediyor, bir yandan da İbrahim Paşa'yı böyle "müdhik" bir insana "taklîd-i kazâ sahîh olur mu bilmem ancak himmet-i vezîr ile oldu" sözleriyle eleştirmiştir (Öksüz, 2009: 361).

Osmanzade Tâ'ib, III. Ahmed'in de takdirini kazanmasının etkisiyle Damat İbrahim Paşa tarafından korunmuş, gözetilmiş ve önemli görevler verilmiş şairlerden

²²⁷ Bu eser "Hadikatü'l-mülûk" adıyla meşhur olmuştur. Tâ'ib'in Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu bir diğer eser ise Kınalızade Ali'nin Ahlak-ı Alai'sinin özeti olan Hülâsatü'l-ahlak'tır (Özcan, 2007: 3).

biriydi. Nitekim 1135'te Mısır kadılığına atanmış ve bu görev esnasında hayata veda etmiştir.

3.4.2.2.58. Kâmî Mehmed Efendi (ö.1136)

Şeyh İbrahim Gülşenî'nin oğlu ve Gülşenî Şeyhi La'li Mehmed Efendi'nin damadı olan Kâmî Efendi, Osmanzade Tâ'ib Efendi'nin şairleri değerlendirdiği meşhur kasidesinde dönemin Mirzazade Ahmed Neylî ile birlikte üstat iki şairi arasında göstermiştir.

Damat İbrahim Paşa'nın Kâmî Efendi'ye olan ilgisi, III. Ahmed'in damadı olduğunda ona sunmuş olduğu tarih kasidesiyle başlamış olmalıdır (Yazıcı, 2017: 145-147). Altı ay sonra Damat İbrahim Paşa Sadaret mührünü eline aldığı Kâmî Efendi Mısır kadısıydı fakat İbrahim Paşa'ya sunduğu bir kasidedeki şu beyitlerden anlaşıldığı kadarıyla bu görevden pek de memnun değildi:

Yüzüm yok çok inâyetler görüldi pîşgâhundan
Egerçi hâne-sûzı âh-râh-ı semt-i davâdır

Zamân-ı nevbetüm Mısır'un yubûset vaktine düşdi
Yekûn-ı hâsıl-ı şehriyyesi harcından ednâdur

Eger imdâd-ı medd-i Nil mikyâsınca olmazsa
Dil-i sûzâna hüsrân-ı telâfî şiven-efzâdur (Yazıcı, 2017: 72)

Bu beyitlerde “çok inayetler gördüğü” İbrahim Paşa'dan Mısır kadılığının uzamaması için talepte bulunmuş ve çok geçmeden İbrahim Paşa bu talebi yerine getirmişti.

Damat İbrahim Paşa, yabancı devlet elçilerini devletin itibarını yükseltmek için şatafatlı merasimlerle karşılıyor ve ağırlıyordu. Bu elçilerden biri “Nâmi” mahlasıyla şiirler yazan İran Elçisi Murtaza Kulu Han idi. Vakanüvis Râşid Efendi'nin naklettiğine göre Murtaza Kulu Han henüz Erzurum'dayken Kâmî Efendi'nin adını duymuş ve ona nazirelik şiirler göndermişti.

“... Elçi-i merkûm vâd-i sühan-dânide tab’-ı bülend ve semt-i zarâfetde ferzend-i dâânâ-pesend olup bundan akdem Erzurum’a kudûmünde vâli bulunan vezir-i maârif-semîr Silahdâr İbrahim Paşa’dan, ‘Ser-âmed-i şuarâ-yı Rûm kimdir?’ deyü istifsâr etdükde ‘Nâbi Efendi var idi, merhûm oldu. Hâlâ ana hem-pâ-yı reftâr-ı şî’r ü inşâ olanlardan Kâmi Efendi vardır.’ deyü Mısır’dan ma’zûl Edirneli Efendi demegle ma’rûf olan zât-ı irfân-simâtu ta’rîf ve tavsîf etmegin iki Fârisî ve bir Türkî gazel yapup ...” (Râşid vd, 2013: 1271)

İran’dan şair bir elçi gelince siyasi anlaşmazlıkların yanı sıra şiir de bir rekabet konusu olmuştu. İbrahim Paşa, Nâmî’nin karşısına Kami Efendi ve “ser-âmed-i tâze-gûyân olan suhan-sâzları” (Râşid vd, 2013: 1271) çıkarmış, onlar da nazirelerini Murtaza Kulu Han’a sunmuşlardır. Bu durumdan memnun olan elçi, “Ben erbâb-ı tab’-ı Rûmu böyle bilmezdim, deyü nice güftâr-ı insâf-şîâr ile zurefâ-yı İran’a hediye götürürüm deyü mütesaddi-i cem-i âsâr olmaga” (Râşid vd, 2013: 1271) başlamıştı.

İki sene sonra 1136/1724’te kendisine Mekke Kadılığı arz olunmuş ise de “...sâl-hurde ve nâ-tuvân ve alâ-cenâhi’l-isti’câl varup vaktiyle yetişmege kuvvet-i bedeniyesinin tahammülü olmadığı ayan olunduğuna binâen ...” (Râşid vd, 2013: 1368) göreve gidememiş yine de İbrahim Paşa tarafından “Mekke-i mükerreme pâyesiyle mazhar-ı nevâziş ü ikrâm...” (Râşid vd, 2013: 1368) kılınmıştır.

Kâmî, Damat İbrahim Paşa’nın yakınında bulunan, onun meclislerine iştirak eden şairlerden biriydi. Altı kaside sunduğu İbrahim Paşa’yı, kurduğu meclislerin güzelliğiyle şiirlerde adı anılan Hüseyin Baykara ile karşılaştırmıştır:

Neşât-âbâd olub devr-i kamer bu ayş u işretler
Bu demler dâsitânı nice dem dillerde yâd olsun

Taallallah zihî arâyış-i bezm-i tarab-zâ kim
Anuldukça Hüseyin-i Baykara’nun ruhu şâd olsun (Yazıcı, 2017: 77)

3.4.2.2.59. Ünsî Hasan Efendi (ö.1136)

Ünsî Hasan Efendi, Damat İbrahim Paşa'ya bir kaside sunuştur. Bu kasidesinde hâlınden yakındıktan sonra Damat İbrahim Paşa'nın yardımını şu sözlerle talep etmiştir:

‘Arz-ı hâl itsem n’ola dünyaya ihsânın görüp
Dergehin erbâb-ı istihkâka olmışdır me’âb

Ben o pür derdim ki ‘illet-hâne-i ‘âlemde hiç
Olmadı kânûn-ı emrâzım şifâdan behre-yâb

Ben ol pür-sûzum ki teff ü tâb-ı mihnetle henüz
Düzah-ı gam itmede kânûn-ı dilde iltihâb

Sûret-i ahvâlimi ‘arz itmeden dergâhına
Matlabım ancak budur ey server-i ‘âli-cenâb

Mûşıkâf olurdı nazm içre yine ‘Ünsi-i zâr

Cûybâr-ı himmetin şemşîr-i tab’a virse tâb (Hakverdioğlu, 2007: 245)

3.4.2.2.60. Bâbîzâde Mehmed Efendi (ö.1136)

Dönemin kadılarından Bâbîzade Mehmed Efendi, “ilm ü fazilet ie ma’lûm, edîb ü erîb, ‘Arabî eş’ârı dil-fîrîb” (Şeyhî, 208: 3059) bir kişi idi. Pasarofça Anlaşması’nın imzalanması üzerine Damat İbrahim Paşa'ya iki tarih kıtası sunmuştur (FŞM: 108b, 108b-109a).

3.4.2.2.61. Ebu’l-es’ad Mehmed Emîn Efendi (ö.1137)

Damat İbrahim Paşa'nın himayesini gören şairlerden biri de Tosyavîzâde Ebu’l-esad Mehmed Emîn Efendi’dir. Damat İbrahim Paşa Sadarete getirildiğinde 6 Recep 1128’de ibtidâ-i dâhil rütbesiyle atandığı Emîn-i Ganem Medresesinde (Şeyhî,

2018: 3116) müderris olan Ebu'l-es'ad, sunduğu bir kasidesinde Damat İbrahim Paşa'ya şöyle seslenir:

Misâl-i köhne-takvîm tâk-ı nisyân üzre kalmışdım
Beni yâdınla ihyâ eyledin Allah dâîdîr

Harâb olub derûnum kasr-ı mir-âhûra dönmişdi
Yapıldı şimdi ihsânınla gûyâ kâh-ı mînâdır (Hakverdioğlu, 2007: 268)

Bu sözleriyle Damat İbrahim Paşa'nın eski ihsanlarına göndermede bulunan Ebu'l-es'ad sözlerine şöyle devam eder ve asıl talebini dile getirir:

Eğerçi cûdun a'lâ-câhdır bu bendene ammâ
Bana bir nev'-i diger mekrûmet a'lâdan a'lâdır

Çerâğ eyle beni bir nâm-ver-i lâle-sıfat lutf it
Ki merdüm-i dâg-ı hasretle derûnum derd-pîrâdır

Dime eskilerin vardır tarîkinde yenisin sen
Efendim eskilikden yeniler va'llâhi ra'nâdır (Hakverdioğlu, 2007: 268)

Ebu'l-es'ad, “nev'-i diger mekrûmet” sözleriyle İbrahim Paşa'dan onu silsilesinde ilerletmesini istemiştir. Bu isteği kabul görmüş, 10 Rebiülahir 1131'de hareket-i dâhil rütbesiyle Caferpaşa Medresesine ve 25 Cemaziyelevvel 1133'te aynı medresede “musıla-ı sahn” rütbesine ulaşmıştır. İlgili tevcih kaydı şöyledir:

“Medrese-i mezbûre [Cafer Paşa] ibtidâ' dâhiliyle Emin-i Ganem Medresesi müderrisi olan kıdvetü'l-'ulemâ Tosyevizâde Mehmed Emin Efendi zide ilmihü mahall-i müstehak olmagla fazîletlü Şeyhülislam Abdullah Efendi hazretlerinin tertibleri olan hareket-i dâhille tevcih olunmak

İhda ve selasin mie ve elf [10.04.1131]

[Derkenâr]: Medrese-i mezkûre'ye [Cafer Paşa Medresesi] yerinde musıla-ı sahn i'tibâr buyurulmak mercûdur

Ed-dâ'î Abdullah
25 CA 1133" (OA.İE.TCT. 14.1570)

3.4.2.2.62. Lem'î Halîl Ağa (ö.1137)

Gerek Osmanzade Tâ'ib'in gerek Seyyid Vehbî'nin dönemin önemli şairleri arasında gösterdiği Lem'î Halîl Ağa²²⁸, Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu kasidesinde onun cömertliğini şu dizelerle dile getirmiştir:

Teng olur 'arsa-i cûduna göre heft-iklim
Pestdir kadrine nisbetle bu çarh-ı a'zam

İtse nukkâd-ı felek nakd-i nücûmun der-pîş
Destine alsa 'utârid dahi tahrîre kalem

Yine ta'dâd idemezler kerem ü ihsânın
İtseler safha-i icrâm semâvâta rakam (Hakverdioğlu, 2007: 516)

Lem'î, aynı kasidesinde durumundan şikâyet ederek İbrahim Paşa'dan isteğinin gerçekleşmesini talep etmiştir:

Cûşîş-i girye sefid itdi sevâd-ı çeşmim
Kime şekvâ edeyim baht-ı siyehden bilmem

Gonce-i matlabım eylerse tebessüm Lem'î
Açılır dilde olan 'ukde-i râz-ı mübhem (Hakverdioğlu, 2007: 516)

²²⁸ Tâ'ib:

Reşîd ü Sâlim ü Şehrî ve Lem'î vü Rahîmîdür
Benâm-ı şâ'irân-ı zümre-i küttâb-ı dîvânî (Sâdâvî, 1987: 361)

Vehbî:

Müsellem i'tirâz-ı halkdan Sâlim-i sühanverdir
Agalarda Halîl-i Lem'iyâ'nun yokdur akrâmı (Dikmen, 1991: 41)

Övgüyle sözünü ettiği bu cömertlik sayesinde İran savaşları sırasında 20 Ramazan 1135'te fethedilen Tiflis'in defterdarlığına atanmıştır (OA.İE.ML. 77.7205, OA.C.AS. 934.40479).

3.4.2.2.63. Hezârî Mehmed Efendi (ö.1137)

Hezârî Mehmed Efendi, Damat İbrahim Paşa'ya iki kaside sunmuştur (Safâyî, 2005: 729).

3.4.2.2.64. Vâsıf Mehmed Emin Efendi (ö.1137)

Vâsıf Mehmed Emin Efendi, Damat İbrahim Paşa'ya iki kaside sunmuştur (Hakverdioğlu, 2007: 280-281, 377-380).

3.4.2.2.65. Câzim Mehmed Efendi (ö.1138)

Câzim Mehmed Efendi, Damat İbrahim Paşa sadrazam olduğunda Revani Çelebi Medresesinde “hareket-i hariç” payesiyle müderris olarak görev yapmaktaydı (Sâlim, 2005: 269). Câzim, İbrahim Paşa'ya 6 kaside (Özbek, 2000: 1-8) sunmuştur.²²⁹ Bu kasidelerde durumunun düzelmesi için İbrahim Paşa'dan yardım istemiştir. Bir kasidesinde daha önce gördüğü lütuflara güvenip Rumeli Hisarı'nda bir ev sahibi olduğunu fakat evin oldukça harap durumda bulunduğunu belirterek şu beyitlerle Paşa'nın yardımını talep etmiştir:

Olup magrûr-ı lutfun mâlik oldum istidâmeyle
Hisâr-ı Rumeli'nde yüz aruşluk köhne bir dâma

Lisân-ı hâl ile degme yıkıldım dir der ü dîvâr
Nazar itmez ta'alluk korkusundan sakfına bâme

Eger ta'mîrine mi'mâr-ı lutfun himmet itmezse

²²⁹ Divan'da yer almayan dört kasidesi (Hakverdioğlu, 363-368, 463-466, 482-486, 491-495) FŞM'ye kaydedilmiştir.

Mukarrerdir yıkılmak hâtırım bu baht-ı nâ-kâma (Hakverdioğlu, 2007: 466)

Câzim, İbrahim Paşa Dönemi'nde ilmiye silsilesinde üst rütbelere yükselmiştir; 1133'te "dâhil" rütbesiyle Yunus Paşa Medresesine yükselen şair²³⁰, 1138'de öldüğünde "musıla-i sahn" rütbesinde bulunmaktaydı. Bu yükselişin şairliğiyle ilgisi olup olmadığı²³¹ belirlenemese de bir kasidesindeki şu beyitler böyle bir ilginin olabileceğini düşündürmektedir:

Efendim bendene altun virürsün her zaman amma
El açıklığı ma'lûmun ma'razdır ser-i çeşmâne

Beni fermânun ile eyle bir hizmetde istihdâm
Ki îrâdı pey-ender-pey ola az çok hakîmâne

Bana kaydiyye-i kısmet²³² kadar bir hizmet olmazdı
Eger tahsîlini takrîb ideydim hadd-i imkâne

Görünür gerçi kim gayre husûli emr-i sehl ammâ
Garîbim bî-kesim ben matlabım muhtâc fermâne (Hakverdiği, 2007: 494)

²³⁰ Bir kasidesinde Damat İbrahim Paşa'ya şöyle seslenir:

Dâhil-i nısf kim lutf it efendim itme istiskâl

Düşürmek hâke kadrim bakma vaz'-ı sıklet-efzâma (Hakverdioğlu, 2007: 466-45)

Bu beyitteki "dâhil-i nısf" ifadesiyle kastedilenin medrese silsilesindeki "dâhil" rütbelerinin ilki olan ibtidâ-i dâhil olmalıdır.

²³¹ Câzim Efendi, Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu kasidelerinde İbrahim Paşa'nın lutfuyla görevinde yükselmiş şairlerin adını geçirerek Paşa'nın onlara sunduğu imkânı kendisine de sunmasını istemiştir:

Ne fahr ideydim olaydım sezâ-yı ikrâmın

Misâl-i Râşid-i 'unvân-tırâz rüşd ü sedâd

Veliyy-i 'ahd idinürdi bileydi kuvvetimi

Şeh-i kalem-rev-i endîşe Vehbî üstâd

Dir idi feyz-i Hudâ-dâd görse âsârım

Cenâb-ı 'Âsım -ı pâkîze sûtûde-nijâd

Nemâ-yı tab'ıma vâkıf olaydı Vâkıf eger

İderdi fâ'iz-i nakd-i kemâlin berbâd (Özbek, 2000: 5)

²³² "Kaydiyye-i kısmet" sözüyle "askeri kassamlık"tan elde edilecek gelir kastedilmiş olmalıdır.

3.4.2.2.66. Fâ'iz Seyyid Abdürrahim Efendi (ö.1138)

Fâ'iz Efendi, tezkirelerin övgüyle söz ettiği şair ve hattatlardandır. Hattı kayınpederi olan Arif Efendi'den meşk etmiştir. İlmiye sınıfına mensup olduğundan birçok medresede müderrislik yapmış, Manisa Kadılığında bulunmuştur. Ebu İshak İsmail Efendi'nin şeyhülislamlığı sırasında 1129'da Medine payesine kavuşan Fâ'iz Efendi, 1130'da Galata kadılığına getirilmiştir. Damat İbrahim Paşa sadrazam olduğunda Galata kadısı idi (Sâlim, 2005: 528). Bu görevden bir yıl sonra azledilince kendisine Ilgın kazası arpalık olarak verildi. Fâ'iz Efendi'nin mazuliyet sürecinde arpalıklarına Ilgın kazasının yanı sıra Yoros ve Karasu Şeyhlü kazaları da eklendi (Şeyhî, 2018: 3146). Bunun üzerine yazdığı bir kasidesinde beklentisinin Mısır veya Mekke kadılıklarından biri olduğunu hatırlatmayı ihmal etmeden ihsan olunan arpalıklar için İbrahim Paşa'ya teşekkür eder:

Bir arpalığı sana felek çok görür amma
Hem-pâlarını kadı-yı Mısır u Harem eyler

Magdûr idüğün çünkü bilür himmeti sana
Eylerse yine âsaf-ı âlî-himem eyler

Mesrur olarak arpalığa eyle teşekkür
Vaktiyle tarîkında dahi muhterem eyler (Hakverdioğlu, 2007: 321)

Fâ'iz Efendi, FŞM'deki sırasından daha sonra sunulduğu anlaşılan başka bir kasidesinde²³³ İbrahim Paşa'dan "rütbe-i Mekke"yi tekrar talep etmiştir:

Emsâlim olup rütbe-i Mekke ile mükerrem
Akrânım içinde koma lutf it beni meftûn (Hakverdioğlu, 2007: 546)

²³³ Bu kaside Hakverdioğlu tarafından Şamlı Fâ'iz Ali Ağa'ya ait olarak gösterilmiş olsa da içeriği dikkate alındığında ulemadan bir şair tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır. Başlıkta bulunan "seyyid" ifadesi de göz önünde bulundurulursa şiirin "Fâ'iz" mahlaslı şairlerden Seyyid Abdürrahim Fâ'iz Efendi'ye ait olduğu ortaya çıkar.

Fâ'iz Efendi, bu beklentisine 1137'de Mısır Kadılığına atanarak ulaşmıştır (Şeyhî, 2018: 3377).

Fâ'iz Efendi, İbrahim Paşa'nın yakınında tutup şairliğine ve hattatlığına itibar ettiği şairlerden biriydi. Devrinde kendisine ve III. Ahmed'e sunulan kaside ve tarihleri bir mecmua hâlinde tertipleme görevini kendisine vermişti.²³⁴ Bugün Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Kitaplığı 763 numarada kayıtlı olan ve nefis bir talik hatla yazılmış mecmuanın ilk 390 varığı Fâ'iz Efendi'nin elinden çıkmıştır.²³⁵

3.4.2.2.67. Selîm Mehmed Efendi (ö.1138)

Şehit Ali Paşa tarafından 6 Safer 1128'de Nişancılığa, Şeyhülislam İshak Efendi tarafından Muharrem 1129'da Şam payesiyle Üsküdar kadılığına getirilen Mehmed Selim Efendi, Safayî'nin naklettiğine göre Sultan Ahmed'in Rebiülevvel 1132'de sarayda yaptırdığı kütüphaneye müderris olmuştur.

15 Recep 1132'de Şam payesiyle Üsküdar Kadılığından mazul olarak Damat İbrahim Paşa'nın yaptırdığı Darulhadis'in açılışında bulunan Selim Efendi, (Râşid vd, 2013: 1184) Şam payesiyle Galata'dan mazul iken 15 Rebiülevvel 1135'te vefat eden Sacidi Ali Efendi'nin yerine “nazar-ı iksir-i Âsâf-ı ahâli-perver” (Râşid vd, 2013: 1507) ile fetva emini oldu.

²³⁴ Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Kitaplığı 763 numarada kayıtlı bu mecmuanın başında bulunan “Sultân Ahmed ... ve vezir-i azamı merhum İbrahim Paşa hazretlerine asırlarında olan şuaranın arz ettikleri kasâid ve tevârihidir. Emirleriyle Fâiz Efendi ve Şâkir Beyefendi'ye cem ve tahrîr itdürdükleri mecmua-i nefisedir.” kaydından eserin “Fâ'iz” mahlaslı bir şair tarafından tertiplendiği anlaşılmaktadır. Hakverdioğlu, “Fâ'iz” mahlaslı bu şâirin Şâmî Âli Ağa (Hakverdioğlu, 2017: 78), İpekten ve Özergin ise Es'adzade Abdürrahim Efendi olduğunu (İpekten vd, 1958: 135) belirtmişler fakat bu tespitlerinin delillerini ortaya koymamışlardır. Mecmuadaki “Fâ'iz” mahlaslı şairlerin şiirlerinin başlıklarına ve içeriklerine dikkat edildiğinde İpekten ve Özerdim'in belirttikleri gibi mecmuayı tertipleyen “Fâ'iz” mahlaslı şairin Es'adzade Abdürrahim Efendi olduğu görülür. Bu mecmuada “Fâ'iz” mahlaslı olup birbirinden farklı üç şairin şiirine yer verilmiştir. Bu şiirlerden “50b-51a, 60b-61a, 88b-89b, 172b-174a, 273a-274a, 338b-339b, 364b-365a” varaklarında bulunanların başlığındaki “kâtibü'l-huruf” ifadesinden bu şiirlerin mecmuayı tertip eden “Fâ'iz”e ait olduğu, “seyyid” ifadesinden ise bu “Fâ'iz”in seyid olarak bilindiği anlaşılır. Bu şiirlerin içeriğine dikkat edildiğinde ilmiye sınıfının üst mertebelerine talip olan bir şair portresiyle karşılaşılır ki bu kişi “Fâ'iz Ali Ağa” olamaz. Ali Ağa “seyfiye” sınıfındandır ve “hâne-i hasa”dan yetişip ve kapıcıbaşılığa kadar yükselmiştir. Mecmuada Ali Ağa'ya ait olduğu kesin olarak anlaşılan iki şiir vardır. Bu şiirlerin başlığında şairin “kapıcıbaşılık” görevinde bulunduğunu bildiren “ser-bevvâbân-ı dergâh-ı âli” ibaresi kullanılmıştır.

²³⁵ Bu bölümlene Mecmua'daki tarih şiirlerinden hareketle İpekten ve Özerdim makalesinde yapılmıştır. Belirtilen varak numarasında kâtip değişikliğine işaret eden bir kayıt bulunmasa da gerek Fâ'iz Efendi'nin 1137'de Mısır Kadılığına atanması gerekse belirtilen varakta yazı özelliğinin değişmesi bu tespitin haklılık ihtimalini artırmaktadır.

8 Recep 1138’de fetva emini iken Afgan ulemasından gelen bir mektuba herkes tarafından beğenilen “Harîrî-üslûb” bir cevap verdiği için “sadr-ı âli-kadr-ı müstehik-nevâz” İbrahim Paşa tarafından Mekke-i mükerrerme payesiyle ödüllendirilmiş, 15 Zilhicce 1138’de ölene kadar fetva emini olarak görev yapmıştır.

3.4.2.2.68. Safâî Mustafa Efendi (ö.1138)

Safâî Mustafa Efendi, IV. Mehmed’in sadrazamlarından Elmas Mehmed Paşa tarafından korunmuş ve mektupçuluğunu yapmıştır. 1108’de defter eminliği göreviyle hacedan zümresine katılmış, Kısa bir süre maliye tezkireciliğinde bulunmuşsa da Elmas Mehmed Paşa’nın vefatı üzerine azledilmiştir.

Safâî, tezkirelerde şiirlerinden övgüyle söz edilse bile asıl şöhretini yazdığı suara tezkiresiyle sağlamıştır. Rıza Tezkiresi’ne zeyil olarak yazılan bu tezkirede 1640-1720 yılları arasında yaşamış şairlere yer vermiştir. Dönemin on sekiz âlim ve şairinin yazdıkları takrizlerle övdükleri bu tezkireyi, Damat İbrahim Paşa’ya sunmuştur (Safâî, 2005: 9-13). Bu eseri karşılığında şıkk-ı sani defterdalılığına²³⁶ atanan Safâî, Damat İbrahim Paşa’nın “güncâyış-i havsala-i hayâinden füzun-ter kerem ü ihsânlarına mazhar” olmuştur.

3.4.2.2.69. Kâzım Efendi (ö.1139)

Müderres Kâzım Efendi²³⁷, Sâlim’in Tezkiresi’nde yer bulmuş dönemin genç şair ve hattatlarından biridir. 1134’te tamamlanan bu tezkirede kendisi de ulema sınıfına mensup olan Sâlim Efendi’nin Kâzım’ın müderresliğine değinmemiş olması Kâzım’ın bu eserin tamamlanmasından sonra müderres olduğunu düşündürmektedir ki bu da Damat İbrahim Paşa Dönemi’ne rastlar.

²³⁶ Salim Efendi, bu eseri karşılığında “mansıbın kendüye ibkâ ve mukarrer” edildiğini (Sâlim, 2005: 466), Çelebizade Asım ise Safâî’nin “şıkk-ı sâni defterdalılığı”na Reis Bekir Efendi zamanında ulaştığını (Özcan, vd. 2013:1483) bildirmişlerdir. Buradan hareketle “şıkk-ı sâni defterdarlığı”nın eserin takdiminden önce de Safâî’nin uhdesinde bulunduğu ve Damat İbrahim Paşa’nın bu görevi tekrar Safâî’ye verdiği düşünülebilir.

²³⁷ Kâzım Efendi’nin müderres olduğundan bahseden kaynak Tuhfe-i Hattatin’dir.

Kâzım Efendi, Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu kasidelerinde (Hakverdioğlu, 2007: 473-476, 533-535, 623-625) İbrahim Paşa'nın cömertliğine vurgu yapmış içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için yardımını istemiştir:

Kerem kıl ben gedâ-yı bî-ser ü sâ mânâna sultânım

Mahall-i merhamet ser-defter-i erbâb-ı hâcetdir (Hakverdioğlu, 2007: 625)

Kâzım Efendi'nin İbrahim Paşa'nın himayesiyle müderrislik makamına ulaştığı söylenebilir. Kâzım Efendi, İbrahim Paşa'nın oğlu Genç Mehmed Paşa'nın III. Ahmed'e damat olması vesilesiyle 9 beyitlik bir tarih kıtası yazmıştır:

Yaz zifâf-ı pâk târîhin sipihre Kâzımâ

Oldı izz ile mülâkî şems ile mâh-ı münîr (Hakverdioğlu, 2019: 317)

3.4.2.2.70. Müfîd Abdülkerîm Efendi (ö.1139)

Tebriz'in fethi münasebetiyle bir tarih kıtası (Hakverdioğlu, 2019: 372-374) yazarak III. Ahmed'i ve Damat İbrahim Paşa'yı öven Bursalı Nakşibendi Şeyhi Abdülkerim Efendi, Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu kasidesinde Paşa'nın yardımını şu sözlerle talep etmiştir:

Sipah-ı lutfunı imdâd idüp yetişdir emân

Ki dest-i kâfir-i gamda niçe dem oldum esîr (Hakverdioğlu, 2007: 422)

3.4.2.2.71. Yahya Nazîm Çelebi (ö.1139)

III. Ahmed'in huzurunda musiki icra edip iltifatına mazhar olan, Şehit Ali Paşa'nın yakınlığını kazanan Yahya Nazîm Çelebi'nin bir diğer hamisi de 1130'da imzalanan Pasarofça Anlaşması üzerine Farsça bir tarih (FŞM: 71a) düşerek kutladığı Damat İbrahim Paşa'dır.

Yahya Nazîm Çelebi, Sâlim Efendi'nin de tezkiresine kaydettiği bir kasidesinde hâlinden yakınlıkla “bezm-i hâsında hüner-mendân ile hem-hâl” olan İbrahim Paşa'dan kendisine bir mansıp vermesi için talepte bulunmuştur:

Hıl'at-i ragbetle buldı herkesin hâli şeref
Ben dahi hâle göre kaftândayem ya Rab meded²³⁸

‘Arz-ı hâlim der-kenâr olsa mahallidir henüz
Derdime dermân olur fermândayem ya Rab meded (Hakverdioğlu, 2007: 425)

Sunduğu bir başka kasidesinden Damat İbrahim Paşa'nın ihsanına defalarca mazhar olduğu anlaşılmaktadır:

‘Acizâne pîş-gâh-ı ‘izzetine geldi yine
Mazhar oldı lutfuna ihsânına kerrâtla (FŞM: 401b)

3.4.2.2.72. Şehdî Mustafa Efendi (ö.1140)

Şehdî Mustafa Efendi, Çorlulu Ali Paşa ve Baltacı Mehmed Paşa'ya sunduğu kasideleriyle çeşitli ihsanlara nail olmuş fakat Şehit Ali Paşa'dan herhangi bir iltifat görememiştir. Damat İbrahim Paşa'ya birçok kaside ve tarih (Bayındır 2008: 263-321) sunan Şehdî, birçok beyitte İbrahim Paşa'nın lutfunu gördüğünü belirtmiştir:

Görmişem pençe pençe ihsânın
Zerre-i dür-feşânıdır hûrşîd

Çok görmişem ihsân-ı dür-feşân-ı ‘atâyânı
Demdir ide[sin] gonca-i ümmîdimi handân (Bayındır, 2008: 290)

²³⁸ Kendisi kaftan giyilen bir memuriyette görev yapan Nazîm Çelebi, bu beyitte amirlerinin “hîlat” giydirilerek göreve başladığı memuriyetlerden birine atanma isteğini dile getirmiştir.

Bir kasidesinde Damat İbrahim Paşa'dan kendisini bir memuriyetle görevlendirmesini talep etmiştir:

Umarım ki berâtım içre benim
Ola râ-i rûûs kayd-ı resîd

Eyle incâz-ı va'di sultânım
Olmuşum bî-nevâ vü rîş-i sepid (Bayındır, 2008:

Şehdî'nin istediği makamı elde ettiğine dair kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır.

3.4.2.2.73. Habeşizâde Abdürrahim Rahîmî Bey (ö.1140)

Şehit Ali Paşa'nın şهادetiyle tezkire-i evvellik görevi son bulan ve bir müddet Gelibolu'da ikamete mecbur tutulan Habeşizade Abdürrahim Bey, Damat İbrahim Paşa sadrazam olduğunda herhangi bir görevde değildi. 15 Safer 1131'de Maliye Tezkireciliğine getirilen Habeşizade, 15 Recep 1132'de Damat İbrahim Paşa tarafından yaptırılan Darülhadis'in açılış dersine aynı sıfatla davet edilmişti (Râşid vd, 2013: 1131, 1184, 1577). Safer 1135'te Damat İbrahim Paşa tarafından tekrar tezkire-i evvelliğe getirilmiştir (Şeyhî, 2018: 3423). 1135'te gerçekleşen Ramazan Bayramı alayında "cizye muhasebeciliği ile tezkire-i evvel" sıfatıyla yer almış, 6 Cemaziyelahir 1138'de İran elçisi kabulünde yine tezkire-i evvel olarak bulunmuştur. Habeşizade Abdürrahim Bey, 1135'ten beri sürdürdüğü tezkire-i evvellik görevinde iken 17 Rebiülahir 1140'ta hayatını kaybetmiştir.

Aldığı görevler gereği Damat İbrahim Paşa'nın yakınında olma imkânını yakalayan Habeşizade Abdürrahim Bey, beş buçuk yıl boyunca yürüttüğü tezkire-i evvellik sayesinde ikinci divanlarında bulunmuştur. Uzun bir süre bu görevde kalması da Damat İbrahim Paşa'nın takdirini kazandığını gösterir. Bununla birlikte dönem kaynakları Habeşizade'nin iyi bir şair ve hoş-sohbet bir kimse olduğu hususunda uzlaşmıştır (Şeyhî, 2018: 3423; Sâlim, 2005: 337; Râşid vd, 2013: 1577). Bunun da yerini sağlamlaştırdığı kuşkusuzdur.

Şüphesiz Damat İbrahim Paşa'ya olan bu yakınlığı sayesinde kimi taleplerinin karşılanması da kolaylaşmıştır. 1130'da 44.870 akçelik bir zeamete sahip olan Habeşizâde Abdürrahim'e, zeametına gedik ilhakı talebiyle yazdığı arzuhal de olumlu sonuçlanmış ve 1135'te bir hatt-ı hümayunla gedikli bir zeamete sahip olmuştur. Bu hatt-ı hümayunun yazılmasında İbrahim Paşa'nın şair hakkındaki şu sözlerinin olumlu etkisi göz ardı edilemez:

“... mezkûr erbâb-ı kalemden olup fenn-i kitâbetde mâhir ve [bu] vechile kitâbet gediğine istihkâkı bâhir oldığın...” (OA. AE.SAMD.III.116.11477)

Aynı yıl Sadabad'da kullanımına tahsis edilen “arzen otuz tûlen 150 zirâ” bağın mülknamesini almaya da hak kazanmıştır (OA.AE.SAMD.III. 18.1621). 1137'de 44.870 akçelik zeametinin 54.469 akçeye yükseldiği görülen şair, mevcut zeametinin “nef'i kalîl ve mahall-i ba'îd” olduğundan tebdilini talep ettiği arzuhal de olumlu sonuçlanmıştır (OA.AE.SAMD.III.184.17903).

Habeşizade Abdürrahim Bey'in FŞM'de Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu on beyitlik kıtasındaki şu sözler İbrahim Paşa'nın ihsanlarına teşekkür amacıyla yazılmış olmalıdır:

Cihân durdukça dursun sadr-ı devletde sa'âdetle

Ki her dem lutfi dehri şâd u handân eylemez n'eyler (FŞM: 442b)

3.4.2.2.74. Fâ'iz Ali Ağa (ö.1142)²³⁹

Fâ'iz Ali Ağa'nın yeni yılını tebrik vesilesiyle Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu tarihli bir kaside vardır. Bu kasidesinde Fâ'iz, Damat İbrahim Paşa'nın yardımını şu sözlerle talep etmiştir:

Dâverâ sâhib mürüvvat serverâ Cem çâkerâ

Bendene lutf eyle hengâm-ı mürüvvatdûr bu sâl

²³⁹ FŞM'deki “Fâ'iz” mahlaslı şairlerden biri de Fâ'iz Ali Ağa'dır. Fâ'iz Ali Ağa saray mensubu olduğundan onun şiirleri “Fâ'iz-i Sarâyî” (FŞM: 230a) ve “Fâ'iz-i Ser-Bevvâbân- Dergâh-ı 'Âlî” (FŞM: 416b-417a) başlıklarıyla takdim edilmiştir. Bu takdimler sayesinde onun şiirleri, Seyyid Fâ'iz Efendi'den (ö.1138) ayrılabilir.

‘Arz-ı hâle kudretüm yok tâkat-i güftâr yok
Teşneyem bilmem ne kılsam bu ne hayretdür bu sâl

Cümle ahvâl-i perişânum sana ma’lûmdur
Hâk-i pâ-yı devlete ‘arza ne hâcetdür bu sâl

İki sâl oldu tamâmen genc-i gamda muntazır
Lutfun olmazsa işüm efgân u hasretdür bu sâl

Merhamet eyle efendim bana Allah ‘aşkına
Şânuna lâyık hemîşe lutf ü şefkatedür bu sâl (Hakverdioğlu, 2019: 392-393)

3.4.2.2.75. İsmail Belîğ Efendi (ö.1143)²⁴⁰

Dönemin önemli biyografi ve tezkire yazarlarından Belîğ Efendi’nin Damat İbrahim Paşa’ya sunduğu bir kaside FŞM’ye kaydedilmiştir. Belîğ, 1130’da imzalanan Pasarofça Anlaşması’nı övdüğü kasidesinde İbrahim Paşa’nın yardımını talep etmiştir:

İksîr olur dîde-i şefkatle Belîgâ
Ahvâlîme bir kere eger itse nazâre

Kân-ı keremâ câ’ize-bahşâ-yı zamânâ
Rahm eyle senâkârın olan sîne-fikâre (Hakverdioğlu, 2007: 221)

²⁴⁰ Bu dönemde yaşamış “Belig” mahlasını kullanan dört şair bulunmaktadır:

1. Kirişçizade Hafız Abullah Efendi (ö.1128): Bu bölüme konu olan şair, FŞM’ye kayıtlı kasidesinde İbrahim Paşa’nın 1130’da imzaladığı Pasarofça Anlaşması’nı övmektedir. Dolayısıyla bu şair, 1128’de Kirişçizade Hafız Abdullah Efendi (Aksoyak, 2014) olamaz.
2. Kayserili Belîğ Mehmed Efendi (ö.1157): Divançesinde FŞM’ye “belig” mahlasıyla kayıtlı kasideye rastlanmamıştır (Güven, 2001).
3. Belîğ Mehmed Emin Efendi (ö.1174): Divanında FŞM’ye “belig” mahlasıyla kayıtlı kasideye rastlanmamıştır (Demirel, 2005).
4. Belîğ Abdullah Efendi (ö.?): Salim Efendi’nin asrın şairlerinden olarak takdim ettiği bir şairdir. Hakkında fazla bir bilgi yoktur (Sâlim, 2005: 247).

Bu bilgilerden hareketle FŞM’ye “belig” mahlasıyla kayıtlı kasidenin Bursalı İsmail Belig’e ait olma ihtimali yüksektir.

İsmail Belig'in İbrahim Paşa'ya sunduğu bir diğer şiir de onun Nevşehir'de yaptırdığı bir cami için yazdığı tarih kıtasıdır. Bu şiir, caminin kitabesine yazdırılmıştır (Yalap, 2016: 147).

3.4.2.2.76. Nedîm Ahmed Efendi (ö.1143)

Üç kaside sunduğu Şehit Ali Paşa'dan söz almasına rağmen Ali Paşa'nın Petervaradin Savaşı'nda şehit olması nedeniyle medreseye atanma emeline ulaşamayan Nedîm, Damat İbrahim Paşa Rikab Kaymakamlığına getirildiğinde "ibtidâ-i hâriç" rütbesiyle bir medreseye atanmak için bekleyenler arasında idi.

Medrese ümidiyle beklediği bu sırada Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu ilk şiir, İbrahim Paşa'nın Rikab Kaymakamlığına getirilmesi vesilesiyle yazdığı tarih kıtasıdır:

Verüp meydânın İbrâhîm Pâşâ edhem-i 'azmin
Rikâba yümn ü câh u şân ile kâ'im-makâm oldu (Macit, 1994: 167)

Nedîm, bir medresede görevlendirilme isteğini Damat İbrahim Paşa'ya yazdığı iki kasideyle iletmiştir. 22 Şaban 1130'da imzalanan Pasarofça Anlaşması'yla sağlanan sulh üzerine yazdığı kasidedeki,

Kalam bir böyle vakt-i sûdda ümmîd-i hâricle
Zer-i hâric gibi dâ'im tasavvurdan ziyân üzre (Macit, 1994: 33)

sözleri ve meşhur Hammamiye'sindeki

Cihânda sen gibi müşfik efendisi var iken
Yazık değil mi kala böyle bî-kes ü bî-kâr (Macit, 1994: 39)

beyiti bu isteği ile ilgilidir. Damat İbrahim Paşa, Nedîm'in bu talebine kayıtsız kalmamış ve onu "ibtidâ-i hâriç" rütbesiyle Şerife Hatun Medresesinde

(OA.İE.TCT.18.2006) görevlendirmiştir²⁴¹. Nedîm, bu görevlendirmeden önce de İbrahim Paşa'nın lütuf ve ihsanına mazhar olmuştu²⁴² ama onu asıl memnun eden silsilesindeki ilk adımı olan bu görevlendirmedir. Bu memnuniyeti İbrahim Paşa'ya şu sözlerle ifade etmiştir:

Beni ihyâ kılup feyz-i dem-i can-bahş-ı lutfunla

Nümâyân eyledin âsâr-ı enfâs-ı Mesîhâyı

Çerâğ etdin beni dâ'im seni de ey kerimü'ş-şân

Çerâğın rûşen etsin dîde-i mihr-i mücellâyı (Macit, 1994: 48)

“Bî-kes ü bî-kâr” olmaktan kurtulan Nedîm'in bir isteği de İbrahim Paşa'nın dergâhında ona hizmet etmektir. İbrahim Paşa'ya teşekkürlerini sunduğu kasidesinde bu isteğini dergâhında hiç hizmeti geçmediğini belirterek ortaya koymuştur:

Hele ol dergeh-i iclâline bir hidmetim geçse

Bu lutfun böyle hayrân eylemezdi dil ü cânı

Nedîm'in bu isteği de İbrahim Paşa tarafından kabul görmüş, 15 Recep 1132'de devrin önde gelen devlet adamları, ulema ve meşayihinin katıldığı bir merasimle açtığı kütüphanenin hafız-ı kütüplüğünü Nedîm'e vermiştir. Bunun üzerine Nedîm, İbrahim Paşa'nın övgüsünde bir kıta yazmış ve bu göreve getirilmekten duyduğu memnuniyeti şu sözlerle ifade etmiştir:

²⁴¹ Ramiz Tezkiresi'nde Nedim'in Ebezade Abdullah Efendi'nin yaptığı imtihanda başarı göstererek “medrese-i hâricle dâhil-i müderrisîn-i kirâm” olduğu kayıtlıdır. Bu bilginin yanlış olduğu, Nedim'in şiiirlerinden anlaşılmakta ise de OA.İE.TCT. 18.2006 kodlu arşiv belgesiyle kesinleşmiştir. Bu belgeden anlaşıldığına göre Nedim 1132 yılını Şerife Hatun Medresesinde müderris olarak geçirmiştir. Dolayısıyla Pasarofça Anlaşması'nın imzalandığı 22 Şaban 1130 tarihi ile en geç Zilhicce 1131 tarihleri arasında ilk medresesine atanmıştır.

²⁴² Bunu “Hammamiye”deki şu sözlerinden anlamak mümkündür:

Ale'l-husûs ki bu bende-i kerem-dîden

Bu çâkerin bu kemînen bu ‘abd-i zâr u nizâr

O denlû lutf u kerem gördü hezretinden kim

O lufu görmedi ebr-i bahârdan gülzâr (Macit, 1994: 39)

Lutfun ne gûne vasfedeyim ben ne söyleyim

Bilmem nice eda edeyim şükr ü ni'metin

İhsân edüp kerem buyurup himmet eyleyüp

Lutf etdi bendesine kütüb-hâne hidmetin (Macit, 1994: 155)

Damat İbrahim Paşa'nın himayesini kazanan Nedîm, çok geçmeden 12 Zilkade 1132'de silsilesinde bir kademe daha ilerletilerek "hareket-i hâriç" rütbesiyle Daye Hatun Medresesine atanmıştır. İlgili tevcih kaydı şu şekildedir:

"... Medrese-i Dâye Hatun ibtidâ-i hâriçle Şerife Hatun müderrisi Nedim Ahmed Efendi dailerine haric hareketle ihsân ..." 12 Zilkade 1132 (OA.İE. TCT.18.2006)

Ancak Kaptan Mustafa Paşa'ya sunduğu bir şiirden Nedîm'in bir azil süreci yaşadığı anlaşılmaktadır:

Asafâ çâker-nevâzâ 'abd-i nâkâmın Nedîm

Gerçi kim nazm-ı kemâlin beyt-i müstesnâsıdır

Sektedâr olmak velîkin 'azl-i bî-hengâm ile

Rûzgâr-ı sülfe-tab'ın vaz'-ı nâ-bercâsıdır (Macit, 1994: 141)²⁴³

Bu azlin sebebi bilinmediği gibi mazuliyet döneminin ne kadar devam ettiği hakkında da kaynaklarda bilgi yoktur. Bununla birlikte Damat İbrahim Paşa'nın Nedîm'i himaye etmeye devam ettiği görülmektedir. 20 Cemaziyelevvel 1134'te Acem elçisinin İbrahim Paşa'ya ait olan Beşiktaş Sahilsarayını ziyareti esnasında Nedîm'in de bulunduğu Râşid Tarihi'nde kayıtlıdır. Artık "müderrisîn-i kirâmdan istîdâd-ı tam ile mevsûf u benâm" (Râşid vd, 2013: 1365) olarak nitelenen Nedîm, Osmanzade Tâ'ib'in "İcmalü't-tevarih" adlı eserini arz ettiği bu mecliste Seyyid Vehbî

²⁴³ Başlığından ve 16. beyitinden bu şiirin Mustafa Paşa nişancı iken kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Mustafa Paşa, 20 Zilkade 1133'te kaptan-ı deryâ olarak görevlendirilmiştir (Râşid vd, 2013: 1233). Dolayısıyla bu şiir, 12 Zilkade 1132 ile 20 Zilkade 1133 tarihleri arasında yazılmış olmalıdır. Müderrislerin görev yaptıkları medreselerden azledilmesi yaygın bir uygulama değildir, dolayısıyla Nedîm'in hangi görevden azledildiğinin bilinmediğini vurgulamak gerekir.

ile birlikte “birer kasîde-i garrâ ile sahn-ı meclisi ıtrâ” eylemiştir (Uslu, 2017: 167). Nedîm’in kendi gibi şair olan “Nâmî” mahlaslı bu elçinin bulunduğu bir mecliste şiir söyleme imkânına sahip olması, Damat İbrahim Paşa’nın onun şairliğine verdiği değerin bir göstergesi olarak görülmelidir. Nitekim elçi kabulleri, devletin ihtişamını her alanda sergilemek üzere tertiplenen özel meclislerdir. Şiir alanındaki üstünlük ise Nedîm’in şiiriyle sağlanmak istenmiştir.

Birçok eğlenceye ev sahipliği yapan Sadabad’ın 22 Şaban 1134’te açılması, Lale Devri’nin önemli olayları arasındadır. Damat İbrahim Paşa’nın padişahı memnun etmek için yaptırdığı bu saray için birçok şair tarih düşmüş, kaside yazmıştır. Yalnız Sadabad’ı ve Sadabad’da gerçekleşen eğlenceleri en iyi yansıtan şiirleri Nedîm’in yazdığı hususunda araştırmacılar hemfikirdir.

Müderrisliğinin yanı sıra hamisinin kütüphanesinde hafız-ı kütüp olarak da çalışan Nedîm, 1136’dan itibaren Damat İbrahim Paşa’nın yaptırdığı Darulhadis’te ramazan aylarında gerçekleşen huzur derslerinde “kâri-i ders”²⁴⁴ sıfatıyla yer almıştır.

Nedîm her ne kadar Damat İbrahim Paşa’nın lütuf ve ihsanlarıyla mesut bir hayat yaşasa da zaman zaman İbrahim Paşa’ya isteklerini zarif bir biçimde iletmekten geri durmamıştır. Bu isteklerden biri Mahmutpaşa Mahkemesi Naipliğidir. Nedîm, yazdığı bir mesneviyle talip olduğu naipliği Damat İbrahim Paşa’ya bir bilmece ile tarif etmiştir:

Nedir ol çârsû-yı pür-enver
Anda râyiç metâ‘-ı fazl u hüner

Ele girmez metâ‘ı gavgâsız
Akçe etmez kumaşı tamgasız

Ne hitâyî var anda ne hâre
Söz satarlar varan harîdâra

²⁴⁴ Nedîm’in huzur derslerinde Ramazan 1136, 1137, 1138, 1139 tarihlerinde (Râşid vd, 2013: 1366, 1431, 1491, 1593) bulunduğu bilinmektedir.

Bir soğuk yerdir ol bakılsa eger

Lîk hammâm-veş giren terler

Kimi ona varup olur handân

Kimisi çağırır amân amân

Himmet-i âsafa olan mazhar

Olur ol çârsûya şeh-bender (Macit, 1994: 278)

Nedîm'in bu göreve hangi tarihte getirildiği hakkında kesin bir bilgi söz konusu değildir ancak bir arşiv belgesinden 1 Recep 1137'de²⁴⁵ bu mahkemede naip olarak görev yaptığı anlaşılmaktadır (OA.İE.ADL.10.675). Bir başka şiirinde görev süresinin dolduğundan söz ederek bu durumun onu üzdüğünü belirtmiş, üstü kapalı olarak görevde ibkasını talep etmiştir:

Lutfuna magrûr iken hâtır müdâm

Cûduna me'lûf iken dil dem-be-dem

Âhir ayda gelmemek mümkün değil

Tab'ına nâ'iblerin endûh u gâm (Macit, 1994: 134)

Nedîm, 20 Zilkade 1139'da Molla Kırımî Medresesinde görevlendirilerek silsilesinde bir derece yükselmiştir (Râmiz, 1994: 276). İbrahim Paşa, Ramazan 1140'ta gerçekleşen huzur dersinin sonunda "kemâlât-ı zâtiyelerine itibâren tertîbi musammem olan silsilede rûtbelerinde bulunan eskilerine takdîm ile" (Râşid vd, 2013: 1593) rûtbesini Sadi Efendi Medresesiyle yükseltmiş (Râmiz, 1994: 276), 14 Safer 1141'de ise Nişancı Paşa-yı Atik Medresesine atamıştır (Şeyhî, 2018: 3228). Recep 1142'de sahn-ı seman medreselerinden biriyle ödüllendirilen Nedîm (Râmiz, 1994: 276), aynı yıl içinde Haremeyn-i Şerifeyn Müfettişliği göreviyle taltif edilmiştir

²⁴⁵ Bu belgeye göre 1 Recep 1137'de Mahmutpaşa Mahkemesi Naibi Ahmed bin Mehmed'dir.

(AE.SAMD.III. 232.22190). Nedîm'in son müderrislik görevi, 1143 yılında atandığı Sekban Ali Medresesi Müderrisliğidir (Râmiz, 1994: 276).

Lale Devri, tercüme faaliyetlerinin hız kazandığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu faaliyette Damat İbrahim Paşa'nın oldukça önemli bir yeri vardır. İbrahim Paşa kurduğu tercüme heyeti marifetiyle ve bizzat görevlendirdiği ehil kişiler eliyle birçok eserin tercümesini yaptırmıştır. İbrahim Paşa'nın tercüme işinde görevlendirdiği kişilerden biri de Nedîm'di. İbrahim Paşa Nedîm'e "Câmiü'd-düvel" adlı eseri "tekellüfât-ı münşiyânenen sâde Türkî lisânına nakl ve tercüme" etmesini emretmiş ve Nedîm bu eserin çevirisine Cemaziyelahir 1132'de başlamıştır. İbrahim Paşa'nın önemli görülen bu eserin çevirisini o sıralarda ibtidâ-i hâriç rütbesiyle müderris silsilesinin en altındaki Nedîm'e havale etmesi, Nedîm'in İbrahim Paşa nezdindeki itibarını göstermesi bakımından önemlidir. Nedîm'in çeviri faaliyeti 10 yıl 3 ay sürmüş ve 25 Şevval 1142'de tamamlanmıştır. Nedîm, eserini tamamladıktan sonra eserin sonuna eklediği şu kıtayla birlikte İbrahim Paşa'ya sunmuştur:

Nedîm bendene fermân buyurduğun tahrir
Hüdâya şükr ki erdi hitâma sultânım
Kusûru var ise afvınla eyleyüp tekmîl
Ne denlû eksik ise tamâma tut sultanım (Aydüz, 1997: 148)

İbrahim Paşa, Nedîm'i 1138'de Ayni Tarihi'nin tercümesi için kurduğu heyette de görevlendirmiştir²⁴⁶. Nedîm, tercümeyi tamamladıktan sonra İbrahim Paşa'ya sunmuş ve bu çeviri esnâsında "remed" hastalığının iyileştiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Mekârim-perverâ çün kim remed def' oldu 'aynımdan
N'ola Tarih-i Aynî ile gelsem bâb-ı vâlâya

²⁴⁶ Nedîm'in "Camiü'd-düvel" çevirisini henüz tamamlamamış olduğu düşünülürse çevirisi yapılan bölümlerin peydepey İbrahim Paşa'ya sunulduğu ve Paşa'nın da yapılan tercümeden memnun kaldığı söylenebilir.

Nedîm ile Damat İbrahim Paşa arasındaki ilişkiyi daha net bir şekilde görülebilmesi, Nedîm'in Lale Devri eğlencelerindeki konumunun belirlenmesine bağlıdır. Eğlenceleriyle meşhur bu dönemde Nedîm, gerek bizzat Damat İbrahim Paşa'nın düzenlediği gerekse Kethüda Mehmed Paşa ve Kaptan Mustafa Paşa marifetiyle düzenlettiği eğlencelerin davetlileri arasındadır. Damat İbrahim Paşa, III. Ahmed'i defalarca kendi sarayına davet etmiş ve uygun bir şekilde ağırlamıştır. Bu davetlerin bazılarında Nedîm'in de bulunduğu anlaşılmaktadır. Bir kasidesinde III. Ahmed'in İbrahim Paşa'yı teşrifinden söz eder:

Şehriyâr-ı âlemin teşrîfi Sadr-ı a'zama
Mâye-i ikbâl ola iyd-i sürûr-efzâ gibi (Macit, 1994: 88)

Bu kasideyi bir günde yazdığını belirterek diğer şairlere meydan okuyan Nedîm, İbrahim Paşa'dan ihsan istemeyi de ihmal etmez:

Lîk ümmîdim budur kim lutf u ihsânın hemân
Erişir ihyâ-yı âmâle-i dem-i Îsâ gibi (Macit, 1994: 88)²⁴⁷

Damat İbrahim Paşa'nın düzenlediği ve III. Ahmed'in teşrif ettiği bir helva sohbetinde Nedîm yine davetliler arasındadır. “Kaside berâ-yı Teşrîf-i Sultân Ahmed be-Sarây-ı İbrahim Paşa” başlıklı bu şiir, 1138'de gerçekleşen Erdebil ve Şirvan fetihleri esnasında yazılmıştır. Bu öyle bir gecedir ki Nedîm şevkle bu gecenin “menkabet-han”ı olmuştur:

Böyle bir şebdir bu kim te'sîr-i yümn-i behceti
Şevk ile böyle Nedîmi menkanet-hân eyledi (Macit, 1994: 118)

²⁴⁷ Sadabad'dan söz eden 14. beyit dikkate alındığında 1134'ten sonra yazıldığı anlaşılan bu kasidenin İbrahim Paşa'nın III. Ahmed'i ağırladığı bir mecliste sunulduğu veya okunduğunu gösteren iki noktaya daha değinmek gerekir. Bunlardan birincisi 51. beyitte kasidenin bir günde yazıldığına söylenmesidir ki bu durum Nedîm'in davetten bir gün önce haberdar edildiği yönünde yorumlanabilir. Bir diğer nokta ise bu şiirde hem III. Ahmed'in hem de Damat İbrahim Paşa'nın övülmüş olmasıdır. Bu da meclisin değerli konuklarının gönlünü hoş etme amacına matuftur.

Damat İbrahim Paşa, Revan'ın fethinden sonra III. Ahmed'i ağırladığı helva sohbetine Nedîm'i de davet etmiştir. Nedîm, "Ta'rîf-i teşrîf-i Pâdişâh-ı Cihân Be-Sarây-ı Sadr-ı a'zam Der-akab Müjde-i Feth-i Revân" başlıklı şiirinde bu dönemin Baykara meclislerine değişilmeyeceğini şu sözlerle ifade eder:

Bir vakt ü zamândır bu zamân kim değişilmez
Bin Baykara bezmine her lahza vü ânı (Macit, 1994: 120)

Nedîm, İbrahim Paşa'nın düzenlediği eğlencelerin davetlisi olduğu gibi onun ve III. Ahmed'in şerefine Kaptan Mustafa Paşa ile Kethüda Mehmed Paşa tarafından düzenlenen lale چراغانları ve helva sohbetlerinin de davetlisidir. Divanı'nda bu eğlencelerden söz ettiği sekiz şiir vardır. Bunlardan dördü Kaptan Mustafa Paşa'nın düzenlediği eğlenceler hakkındayken ikisi Kethüda Mehmed Paşa'nın düzenlediği eğlenceler hakkındadır.²⁴⁸ Diğer iki şiirin hangi eğlence hakkında yazıldığı tam olarak kestirilemese de Kaptan Mustafa Paşa veya Kethüda Mehmed Paşa'nın düzenlediği eğlenceler hakkında olması kuvvetle muhtemeldir.

Nedîm, Baykara meclislerine benzeterek övdüğü bu meclislerin devamını ister çünkü bu meclisler tekrar ettikçe Nedîm de İbrahim Paşa'yı övme fırsatı bulacaktır:

Hemân Hak dâ'imâ mahfûz edüp zât-ı kerem-kârın
Açılsın böyle meclislerde dâ'im hâtır-ı Enver (Macit, 1994: 124)

Böyle her sâl eyleyüp teşrîf izz ü şân ile
Vasfına olsun Nedîmin hâmesi gevher-nisâr (Macit, 1994: 126)

²⁴⁸ Bu şiirler, farklı zamanlarda düzenlenen eğlencelerde sunulmuştur. Aşağıya alınan beyitlerdeki "yine" sözcüğünün sözü edilen olayın tekrarına işaret ettiği açıktır.

Hamdülillah yine ikbâl ile düstûr-ı güzîn

Geldi bu meclise manend-i meh-i ferverdin (Macit, 1994: 121)

Hamdülillah kim yine oldu bu devlet-hâneye

Sâye-i ikbâl ü câhın tâc-ı fark-ı iftihâr (Macit, 1994: 125)

Ne güne şükr edelim Hakka kim bu vakte irüp

Yine nasîbimiz oldu o bûse-i dâmân (Macit, 1994: 129)

Damat İbrahim Paşa, Nedîm'in şiirindeki yeniliği ilk fark edenlerden biri olmuştur. Aslında Nedîm'i himaye ederek bu yeni şiir anlayışının da edebiyat dünyasında itibarlı hâle gelmesini sağlamıştır²⁴⁹. Nedîm, şiir sunmaya ara verdiğinde onu latife yollu uyarmıştır:

Ki yani bendene lutf-i hitâb edüp buyurdun kim
Gel ey bîgâne-meşreb bî-vefâ İstanbul oğlanı

Murâdin hâsil oldu gayri istiğnâya çekdin sen
Gelüp hiç etmez oldun arz-i kâlâ-yi sühandânî

Meger kim kesret-i şugl-i hükûmetden elin değmez
Kalem alup ele zeyn etmege evrâk-i dîvânı (Macit, 1994: 106)

Cami, sebil, çeşme gibi birçok eser yaptıran Damat İbrahim Paşa, adını geleceğe taşıyacak bu eserlerin kitabelerine beğendiği şairlerin şiirlerini yazdırmıştır. Bu şairlerden biri de Nedîm'dir. Nedîm'in İbrahim Paşa'ya 21 tarih kıtası sunmuştur. Bu şiirlerden bazıları Damat İbrahim Paşa tarafından yaptırdığı eserlerin kitabesine yazdırılmıştır. Nevşehir'de yapılan eserlerden hamamın iç²⁵⁰ ve dış²⁵¹ kapı kitabelerinde, Morukçu Çeşmesi'nin kitabesinde²⁵², Kurşunlu Cami Üst Kapı Çeşmesi

²⁴⁹ Bu abd-i kemteri hod fart-ı lutf u ihsânın

Miyân-ı ehl-i sühan içre eyledi âdem (Macit, 1994: 113)

Nedîm, bu beyitte şairler arasında "adamdan sayılma"sını Damat İbrahim Paşa'nın lütuf ve ihsanına bağlar. Tâ'ib'in 1132'de yazdığı Vekâletname'de Nedîm'e yer vermemesinin nedeni kıskançlık olabileceği gibi bu yeni şiir anlayışı hakkındaki kararsızlık da olabilir. Bu tarihte Nedîm henüz İbrahim Paşa'nın himayesini kazanmıştı. Paşa'nın himayesi belirginleşince yazılan Seyyid Vehbî'nin Vekâletnamesi Nedîm'i hak ettiği yere koymuştur. Bu durum haminin beğenisinin şiir anlayışını şekillendirmesine açık bir örnek olarak görülebilir.

²⁵⁰ Cûd-ı İbrâhîm Paşa kerem idüp bâzârını

Buldı bu hammâm ile bu şehri-zîbâ âb ü tâb (1140)

²⁵¹ Gelüp bir şevk vafından Nedîme didi târîhin

Bu nev hammâmı İbrâhîm Paşa eyledi inşâ (1134)

²⁵² Yazdı bu mîsrâ'-ı pâkîzeyle târîhin Nedîm

Oldı birûn 'ayn-ı İbrâhîm Paşa'dan

kitabesinde²⁵³, Tavukçu Çeşmesi kitabesinde²⁵⁴, Çekiç Çeşmesi kitabesinde²⁵⁵, Perioğlu Çeşmesi kitabesinde²⁵⁶, Kurşunlu Cami dış kapı kitabesinde²⁵⁷ ve kütüphane kitabesinde²⁵⁸ Nedîm'in tarihleri bulunmaktadır. (Yalap, 2016: 141-168)

Damat İbrahim Paşa'nın harcama defterlerinde Nedîm'in Paşa ile ilişkisini belirginleştiren bazı kayıtlar bulunmaktadır. Bunlardan biri Nedîm'in hafız-ı kütüplüğüyle ilgilidir. Kitap düşkünü bir devlet adamı olan İbrahim Paşa, 12 Rebiülevvel 1137'de kitap satın almış, 263.5 kuruşluk tutar Nedîm vasıtasıyla ödenmiştir (Oğuz, 2015: 587). Başka bir kayıttan ise Şevval 1142'de İbrahim Paşa ve Nedîm'in Vefa Bahçesi'nde bir arada oldukları ve Paşa'nın Nedîm'i "bir Medineli Arab'a in'âm" vermekle görevlendirdiği anlaşıyor (OA.MAD.d. 1183.16). Bu kayıtlar, İbrahim Paşa'nın günlük işlerinde Nedîm'in yardımını aldığını göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Nedîm ile Damat İbrahim Paşa'nın bu ilişkisi, İbrahim Paşa'nın Rikap kaymakamlığına gelmesiyle başlamış ve Patrona Halil İsyanı sonucu katledilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu 15 yıllık süreçte İbrahim Paşa Nedîm üzerindeki himayesini -lütuf ve ihsanları bir yana bırakılırsa- onu ilmiye silsilesine sokup yükseltmesiyle, tercüme faaliyetlerinde ona da yer vermesiyle, elçi kabulleri ve huzur derslerinde yanında bulundurmasıyla, dönemin gıpta ile takip edilen eğlencelerine davet etmesiyle hatta özel işlerinde onun yardımını almasıyla göstermiştir. Bu hususlar dikkate alınarak bakıldığında Nedîm'in, İbrahim Paşa'nın himayesinden yararlanan şairler içinde üst sıralarda bulunduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

²⁵³ Söyledi târîhini anun Nedîmâ bendesi

Al âbın ola bîrûn 'ayn-ı İbrâhîm'den

²⁵⁴ Tamâm oldukda târîhin Nedîmâ söyledi onun

Bu aynı cûd-ı İbrâhîm Pâşadır kılan ihyâ [1139]

²⁵⁵ Nedîmâ söyledi atşâna bu mısra'la târîhin

İçen mâ çeşme-i pâkinden İbrâhîm Pâşânın [1139]

²⁵⁶ Didi bir mısra'la târîhin Nedîm itmâmının

Kıldı İbrâhîm Paşa âb-ı eltâfin revân [1139]

²⁵⁷ Didi bu mısra' ile târîh-i itmâmın Nedîm

Kıldı İbrâhîm Paşa câmi-i enver binâ [1140]

²⁵⁸ Nedîmâ harf-i menkût ile tahrîr etdi târîhin

Bu beytül-kütüb-i âlî tarh-ı İbrâhîm Paşadur [1140]

3.4.2.2.77. Hâfız Süleyman Rıf'at Çelebi (ö.1144)²⁵⁹

Dönemin meşhur musikişinaslarından “sadâ-yı latîfi hazîn ve lehçe-i şerîfi nemekîn” (Yüceışık, 1990: 42) olan Süleyman Çelebi, aynı zamanda şiirle de meşgul olmuştur. Süleyman Çelebi’nin Damat İbrahim Paşa’ya sunduğu iki kasidesi vardır. Bunlardan biri FŞM’de kayıtlı olan,

Câm-ı mey görmege ahşâma bakarken rindân
Gör temâşâyı ki göründi hilâl-i Ramazân

matlalı ramazaniyedir. (Hakverdioğlu, 2007: 603-606) İkincisi ise Safayî’nin iki beyitini alıntıladığı kasidedir. Safayî’nin verdiği bilgiye göre bu kaside “makbûl-i âsafi” olmuş ve İbrahim Paşa, Süleyman Çelebi’ye ihsanda bulunmuştur (Safâyî, 2005: 263).

3.4.2.2.78. Yanyalı Es’ad Hoca (ö.1144)

Damat İbrahim Paşa’nın Rikap kaymakamlığına yükselip nüfuzunu artırdığı sırada Yanyalı Es’ad Hoca, Sahn-ı Seman Medreselerinden birinde müderristi. Damat İbrahim Paşa Dönemi’nde 1129’da Edirnekapı’daki Mihrimah Sultan Medresesine, 1130’da hareket-i altmışlı rütbesiyle Murad Paşa-yı Atık Medresesine 1133’te ise musıla-ı Süleymaniye rütbesi ile Eyüp Medresesine getirilmişti. Tarihi tam kestirilemese de bu dönemde İbrahim Paşa’ya sunduğu bir kaside vardır (Hakverdioğlu, 2007: 269-274).²⁶⁰

Tercüme ve telif birçok eser veren ve bu sayede “muallim-i sâlis” olarak da anılan Es’ad Efendi’nin en velud dönemi, Eyüp Medresesi’nde geçirdiği dönemdir (Sarıkavak, 1997: 23). Es’ad Efendi, Damat İbrahim Paşa’nın emriyle Aristo’nun “Fizika” adlı eserinin Kottinius tarafından yapılan kısmen şerh ve özetini, “Et-

²⁵⁹ Bu dönemde “Rıf’ât” mahlaslı iki şair vardır ve her ikisinin adı da “Süleyman”dır. FŞM’de “Rıf’ât” mahlasıyla kaydedilen üç şiirin ikisinde “çelebi”, birinde “bey” unvanı kullanılmıştır. “Bey” unvanı genellikle divan kâtipleri için kullanıldığından bu elkapla anılan şairin İzzet Ali Paşa’nın damadı olan Rıf’ât Süleyman Bey, “çelebi” unvanıyla anılan şairin ise Hafız Süleyman Rıf’at Çelebi olduğu kabul edildi (Râmiz, 1995: 135; Hakverdioğlu, 2007: 603-606, 749-752; FŞM: 410b-411a).

²⁶⁰ Bu kasidenin FŞM’nin Fâ’iz Efendi tarafından hazırlanan bölümünde ön sıralarda olması bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

tâlimü's-Sâlis" adıyla 1721'de büyük ihtimalle Eyüp Medresesi müderrisiyken çevirmeye başlamıştır. Bunu şu sözlerle ifade etmiştir:

"Sadrazam İbrahim Paşa, (...) bana resmen yazılı ve sözlü olarak Aristo 'nun sekiz kitaptan ibaret olan "Es-Semâ'u't-Tabi'i"sini tercüme ve şerh etmemi istedi. (...) Ben de bunu kabul ederek aslına uygun tercüme ve Kottinius'un şerhini esas alarak şerh etmeye başladım." (Sarıkavak, 1997: 25)

Es'ad Efendi, bu eseri Karabet vede-i Spatroti, onun iki oğlu, köleleri ve Karmina veled-i Spandonioğlu ile birlikte çevirmiştir. Es'ad Efendi'nin tercüme heyetinde olan gayrimüslim uyruklu bu kişilere bu tercüme yardımı ettikleri için 1136 ve 1137 yıllarında bazı vergi ayrıcalıkları tanınmıştır (Sarıkavak, 1997: 25, Aydıöz, 1997: 151). Bundan hareketle eserin 1136 yılında tamamlandığı düşünülebilir. Es'ad Efendi'ye verilen inam hakkında henüz bir bilgiye ulaşılamamışsa da yardımcılara yapılan ayrıcalıklardan hareketle oldukça yüklü olduğu söylenebilir.

Es'ad Efendi, Eyüp Medresesinde beş yıl görev yaptıktan sonra 1138'de Galata Kadılığına atanmıştır (Şeyhî, 2018: 3386).²⁶¹ Bu görevdeyken Damat İbrahim Paşa'nın "Ayni Tarihi"nin tercümesi için kurduğu heyete dâhil edilmiştir (Râşid vd, 2013: 1485). Es'ad Efendi, 1139 sonlarında "Galata'dan ma'zûl" sıfatıyla yeni kurulan matbaada basılacak eserlerin tashihinin yapılması için kurulan heyette yer almıştır (Râşid vd, 2013: 1548).

3.4.2.79. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi (ö.1144)

III. Ahmed Dönemi'nin önemli bürokratlarından biri olan ve Fâ'iz/Fâ'izî mahlasıyla şiirler yazan Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, Yeniçeri Ocağında yetişmiş, zaman içinde yükselerek Yeniçeri Efendiliği rütbesine erişmiştir. Damat İbrahim Paşa, Rikap kaymakamlığına getirildiğinde Darphane nazırı idi. İbrahim Paşa onu 18 Z 1129'da Şıkk-ı Salis Defterdarlığına getirerek Pasarofça Barış Anlaşması görüşmelerine murahhas tayin etmiştir (Râşid vd, 2013: 1083). Bu görüşmelerdeki başarısından dolayı "şâyeste-i inâyet ve sezâ-vâr-ı âtifet" görülmüş ve 25 N 1130'da mevcut görevine devam etmesi kararlaştırılmıştır. 8 Muharrem 1131'de

²⁶¹ Burada Es'ad Efendi'nin "Hâcezâde" olarak anılması yanlıştır. Galata Kadısı olduğu bilinen başka bir Es'ad olmadığına göre bu kişi "Hâce" Es'ad Efendi olmalıdır.

Başmuhasibeciliğe getirilen Mehmed Efendi, 1132’de Fransa elçisi olarak görevlendirildi. Bunun üzerine yazdığı bir arzuhâlde uhdesine Şıkk-ı Salis Defterdarlığı payesi verilmesini istedi ve bu isteği İbrahim Paşa tarafından kabul edildi. Elçilik görevinden döndükten sonra sırasıyla defter emini, büyük ruznameci, başmuhasibeci, yeniçeri kâtibi ve tekrar büyük ruznameci olarak görev yapan (Afyoncu, 1999: 90-91, Arıkan, 2013: 551-552) Mehmed Efendi’nin Fransa izlenimlerini kaleme aldığı Sefaretname’nin Damat İbrahim Paşa’nın fikirleri üzerinde etkili olduğu, Sadabad Sarayı’nın bu etkilenmenin bir sonucu olarak inşa edildiği iddia edilir.

Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, Damat İbrahim Paşa tarafından himaye edilmiştir. İbrahim Paşa’nın yakın çevresinde bulunanlardan biri de odur. Nitekim bu yakınlık 1143’te Lefkoşe’ye sürülmesine sebep olmuştur (Arıkan, 2013: 552).²⁶² Bu durum İbrahim Paşa’ya olan yakınlığının derecesini göstermesi bakımında dikkate değerdir.

3.4.2.2.80. Vahîd Mahtûmî (ö.1145)

İbrahim Paşa, 1128’de Darüssaade ağası yazıcısı iken “mirâhûr-ı evvel” olarak atandığında henüz sürgüne gönderilmemiş olan Mahtûmî, bu görevini tebrik amacıyla İbrahim Paşa’ya 38 beyitlik tarihli bir kaside sunmuştur. Bu kasidesini İbrahim Paşa’nın yeni görevine uygun söz ve ifadelerle kuran Mahtûmî, İbrahim Paşa’dan saray dışında görevlendirilmesini talep etmiştir:

Kuskunum doğruldu yelmekden yoruldum ben
Himmet eyle bir âzâd tamgasına ey nîk-nâm

Tevsen-i ümîdim oldun kazığına bağlama

²⁶² Mehmed Efendi’nin sürgün edilmesi Subhî Tarihi’nde şöyle anlatılır: “... ve Büyük rûznameci Yirmisekiz Çelebi demekle şehir Mehmed Efendi’nin a’yân u ricâl-i devletten iken hevâ-perestâne cünbüş ü hıffet husûsâ iklim-i mısır-ı Kâhire’de İsmâil Bey ve Çerkes Bey’in cânib-i miriden zabtı iktiza iden emlâk ü eşyâlarını fûruhta me’mûr olduklarında, mugâyir-i nâmûs-ı devlet niçe na-ma’kûl vaz’ u hareketleri sem’-i hümayûn-ı şehinşâh-ı rub’-meskûna vâsıl olmağın, mah-ı şevvalin on birinci günü ... Lefkoşa cezâiresine nefy ü tagrîb ile te’dîb ...” (Aydiner, 2007: 80).

Kösteki kırdurma bana eyleme pâ-bend ü dâm (Kahraman, 1995: 391-392)

Rikâb kaymakamı olarak görevlendirildiğinde ise şu tarihi düşürmüştür:

Vâhidâ söyledüm kâ'im-makâm oldukda tarihin
İde kalbü's-selîm ihsân Hak İbrâhîm Paşa'ya (Kahraman, 1995: 416)²⁶³

Mahtûmi'nin İstanbul'dan neden uzaklaştırıldığı henüz tespit edilememiştir, bununla birlikte Suphi Tarihi'nde İbrahim Paşa tarafından “nefy ü tagrîb” edildiği kayıtlıdır (Aydiner, 2007: 41).²⁶⁴

3.4.2.2.81. Afvî Mehmed Bey (ö.1145)

Damat İbrahim Paşa, Rikap kaymakamı olarak görevlendirildiğinde Avfî Mehmed Bey, Şehit Ali Paşa'nın suçlamaları nedeniyle idam edilmek üzereydi. İbrahim Paşa'nın, Şehit Ali Paşa'nın şahadetinden kısa bir süre önce hakkında idam fermanı çıkarttığı Avfî Mehmed Bey hakkındaki suçlamaların düşmesi için tanıklık yapıp III. Ahmed'e ricacı olması onu ölümden kurtarmıştır (Râşid vd, 2013: 1128). Bu durum, İbrahim Paşa ile Afvî arasındaki tanışıklığın daha eskilere dayandığını göstermektedir.

İbrahim Paşa, Afvî'yi 1131'de rûzname-i evvel (Râşid vd, 2013: 1197, 1164), 1138'de mevkufatî (Râşid vd, 2013: 1485), 1140'ta ise Anadolu muhasebecisi (Râmiz, 1994: 230) olarak görevlendirmiştir. 1138'de “Aynî Tarihi”nin tercümesi için kurduğu heyete Afvî'yi de dâhil etmiştir. (Râşid vd, 2013: 1485)

²⁶³ “Allah, İbrahim Paşa'ya temiz bir kalp ihsan etsin.” anlamındaki bu tarih mısrası İbrahim Paşa tarafından mefhum-ı muhalifiyle algılanmış ve hakaret olarak anlaşılmış olabilir. Bu durumun Mahtumi ile İbrahim Paşa arasında bir uyumsuzluğa, bu uyumsuzluğun da Mahtumi'nin sürgününe sebep olduğu düşünülebilir.

²⁶⁴ Veziriazam İbrahim Paşa'nın birer takrîb ile kendülerinden inhirâf-ı zamîri hasebiyle Asitâne-i sa'âdetden nefy ü tagrîb olunan ... ve sinin-i adîdeden berü Selanik'te ve sâ'ir yerlerde ikâmete me'mûriyetle mübtelâ-yı gurbet olan silahşorân-ı şehriyârîden Mahtûmi Ağa taraf-ı Âsâfî'den mazhar-ı merhamet ü eşfak ve Âsitâne-i sa'âdete gelmeleri bâbında emirler ile ... kayd-ı nefyden itlâk olundu (Aydiner, 2007: 41).

Afvî Mehmed Bey'in İbrahim Paşa'ya sunduğu iki kaside²⁶⁵ vardır. Bu kasidelerde İbrahim Paşa'nın yanı sıra III. Ahmed de övülmüştür. Bunlardan biri Sadabad'ın inşası üzerine yazılarak İbrahim Paşa'ya sunulan ve “pesendîde-i Âsafî” olan kasidedir. Bu kaside, Safâyî Tezkiresi'ne ve İbrahim Paşa'nın emriyle hazırlanan FŞM'ye kaydedilmiştir (FŞM: 282a-283a, Safâyî, 2005: 428-430).

3.4.2.2.82. Hirevî Fâ'iz Mehmed Efendi (ö.1145)

Şehit Ali Paşa'nın himayesiyle Divan-ı hümayun zümresine dâhil edilen ve “Fârisi semtinde meh-i nev gibi müşârün bi'l-benân” (Sâlim, 2005: 535) olan Fâ'iz Efendi, Damat İbrahim Paşa'nın Handmir Gıyaseddin Muhammed tarafından kaleme alınan “Habibü's-Siyer”in tercümesini yaptırmak için kurduğu sekiz kişilik heyete dâhil edilmiştir (Râşid vd, 2013, 1485). Bununla birlikte mükemmel bir Farsçaya sahip olduğundan Damat İbrahim Paşa, 1141'de gerçekleşen İran elçisini kabulünde onu tercüman olarak görevlendirmiştir (Râşid vd, 2013: 1628).

3.4.2.2.83. Arpaeminizâde Mustafa Sâmi (ö.1146)

Damat İbrahim Paşa sadrazam olduğunda Sâmi, Ali Paşa tarafından atandığı şehreminliği görevini sürdürmekteydi. Sâmi'nin İbrahim Paşa'ya sunduğu ilk şiirler, III. Ahmed'e damat olması vesilesiyle yazdığı 33 beyitlik (Kutlar, 1996: 596-600) ve Sadaretini tebrik niyetiyle yazdığı 58 beyitlik (Kutlar, 1996: 600-607) tarihli kasideleridir.

Sâmi, İbrahim Paşa'ya sadarete kaldığı on iki sene boyunca ikisi tarihli dokuz kaside, beş tarih kıtası ve bir müzeyyel gazel sunmuştur. Bu kasidelerden anlaşıldığına göre Sâmi, bu on iki senenin önemli bir bölümünde sıkıntısız bir hayat sürmüştür. Meslek hayatında aldığı görevler de bu durumu doğrular niteliktedir. İbrahim Paşa'nın Sadarete gelmesinden hemen sonra 20 Cemaziyelahir 1130'da Küçük Ruznamçeciliğe, burada iki ay kaldıktan sonra Haslar Mukataacılığına getirilmiş, 2 Rebiülevvel 1132'de ikinci defa atandığı şehreminliğinde bir yıl kamıştır. 6 Şevval 1134'te Cebeciler Kâtipliğine getirilene kadar bir yıl görev beklemiştir. 17

²⁶⁵ Birinci kaside: Hakverdioğlu, 2007: 351-353; ikinci kaside FŞM: 282a-283a, Safâyî, 2005: 428-430

Şevval 1136'da Küçük Ruznamçeciliğe, 8 Şevval 1138'de Piyade Mukabeleciliğine, 11 Şevval 1140'ta Küçük Ruznamçeciliğe atanmıştır. Son görevinde de bir yıl kalmış ve 14 Şevval 1142'de tekrar Piyade Mukabeleciliğine atanmıştır. Bu görevi şairin İbrahim Paşa Dönemi'nde aldığı son görev olacaktır.

Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu kasidelerinde kimi zaman yeni görev veya uhdesindeki memuriyetin devamını talep ederken kimi zaman da atandığı görevler için teşekkür etmiştir:

Bu 'abd-i hâsun siyyemâ dergâhun idüp mültecâ
Oldı be-vefk-ı müdde'â lutfunla makziyyü'l-merâm

Mazhar olup eltâfuna ihsân u tab'-ı sâfuna
Şâyestedür evsâfuna incü gibi virse nizâm (Kutlar, 1996: 477)

Mukarrerdür bilinmek muktezâ-yı vakt ü hâl üzre
Ne denlü matlûbum setr eylesem de âşkârâdur

Tamâm oldı suhan tekmîl-i da'vât ile maksûdum
Berât-ı mansıb-ı ihlâsumı tecdîd ü ibkâdur (Kutlar, 1996: 484)

Aceb midür bu kulun dahı kâmyâb olsa
Hezâr bendelerün itdi rütbeler ihrâz (Kutlar, 1996: 507)

Sâmî, evi yanınca yardımını talep etmek için yazdığı kasidesinde söz oyunlarına da başvurarak İbrahim Paşa'dan açıkça para ister. Bu durum, şairin İbrahim Paşa'ya olan yakınlığının delili olarak görülebilir:

Hâsılı lutfuna her vech ile muhtâc oldum
Eyleme bendeni mahrûm-ı atâ-yı bisyâr

Lafz-ı dînârda nâr olması pek zâhirdür
Yakışur muhterik-ı nâra atâ-yı dînâr (Kutlar, 1996: 503)

3.4.2.2.84. Reşîd Mehmed Efendi (ö.1146)

Üsküdarlı Sırrî'nin akrabası olan Mehmed Reşîd Efendi, şiirdeki maharetiyle Osmanzade Tâ'ib'in övdüğü şairlerden biridir:

Reşîd ü Sâlim ü Lem'î vü Şehrî vü Rahîmîdir

Benâm-ı şâ'irân-ı zümre-i erbâb-ı dîvânî (Sâdâvî, 1987: 361)

Musiki ilminde de mahir olan Reşîd Efendi, gençlik döneminde eski sarayın baltacıları arasında bulunmuş, zaman içinde Enderun'a alınmış ve "tarihçilik" ile görevlendirilmiştir. Es'ad Efendi'nin bildirdiğine göre Damat İbrahim Paşa, Reşîd'i "Kâğıt Emîni" olarak görevlendirerek kayırmıştır (Yüceışık, 1990: 60-61).

Reşîd Efendi ile Damat İbrahim Paşa arasındaki ilişkiyi ve Reşîd'in dönem içindeki mevkisini göstermesi bakımından Râmiz Tezkiresi'nde aktarılan latife ilginçtir. Bu latifede anlatıldığına göre Vakanüvis Râşid Efendi ile Reşîd Efendi aynı olay hakkında tarih düşürmüş ve İbrahim Paşa da her ikisine aynı miktarda ihsanda bulunmuştur. Ancak Reşîd Efendi, aynı miktarda ihsanda bulunulmasına karşı çıkmış, Râşid Efendi ile kendi mahlasının ebcet değerine göndermede bulunarak kendi mahlasının ebcet değerinin Râşid'inkine göre dokuz fazla olduğunu belirtip İbrahim Paşa'ya neden eksik ihsanda bulunduğunu sormuştur (Râmiz, 1994: 129).

Reşîd Efendi'nin FŞM'de üçü kaside ikisi tarih kıtası olmak üzere beş şiiri bulunmaktadır.²⁶⁶ Reşîd, bu kasidelerin birinde İbrahim Paşa'dan İstanbul'da bir görev istemiştir:

²⁶⁶ Damat İbrahim Paşa Dönemi'nde yaşamış "Mehmed Efendi" dışında "Reşîd" mahlaslı dört şair vardır:

1. Reşîd Hüseyin Çelebi: Reşid Hüseyin Çelebi Yeniçeri kaleminde yetişmiş ve başhalife olarak emekliye ayrılmıştır. 1133'te öldüğünde yaşı 80 civarındaydı. Divanı yoktur (Safâyî, 2005: 256-257; Sâlim, 2005: 354; Râmiz, 1994:127-128).
2. Reşîd Mustafa Efendi: Kırımlı Ömer Efendi'nin oğludur. Kendisi de babası gibi müderrislik yapmıştır. 1173'te ölmüştür. Divanı yoktur (Râmiz, 1994: 129-130).
3. Çeşmizâde Mustafa Reşîd: Çeşmizâde ailesinden Mekke kadısı iken vefat eden Mehmed Sa'id Efendi'nin oğludur. 1153'te müderris olmuştur. 1184'te ölen Reşîd'in divanı vardır. FŞM'deki şiirler bu divanda yoktur (Râmiz, 1994: 131-132).
4. Reşîd Hasan Efendi: Rüşdizâde olarak bilinen Reşid Hasan Efendi, çeşitli yerlerde kadılıklarda bulunmuştur. Lugazlardan oluşan bir divanı vardır. FŞM'deki "Reşîd" mahlaslı şiirler bu divanda yoktur (Râmiz, 1994: 128-129).

FŞM'deki "Reşîd" mahlaslı şiirlerden (FŞM: 43a-44a, 81b-82a, 154a-154b, 168b-169b, 210a-210b, 210b, 413a-413b) anlaşıldığı kadarıyla bu şiirleri yazan "Reşîd" daha önce görev almış ve mazul

Bana da şehir-i Sitanbul'da bir hizmetle

Devletinde n'ola gülse azıcık 'ünf ü gurûr (Hakverdioğlu, 2007: 187)

Taleplerinin yerine geldiği anlaşılan Reşîd Efendi, "durdukça dur" redifli 14 beyitlik diğer kasidesinde İbrahim Paşa'ya şu sözlerle teşekkür etmiştir:

Dest-i mihnet hâne-i kalbim harâb itmiş iken

Eyledin ben bendeni zî-kadr ü şân durdukça dur

Kalıb-ı bî-rûha dönmişdim gam-ı devrân ile

Lutf u ihsân ile buldı tâze cân durdukça dur

Dest-gîr oldun bana pâ-der-gil-i hırmen iken

'Avn ile oldun bana râhat-resân durdukça dur (Hakverdioğlu, 2007:

223)

3.4.2.2.85. Abdüllatif Râzî Efendi (ö.1146)

Râzî Efendi, Damat İbrahim Paşa Sadarete getirildiğinde askerî kassamlık ve harameyn müfettişliğinde de bulunmuş yüksek rütbeli bir müderristi (Sâlim, 2005: 324, OA.C.EV. 363.18424). Damat İbrahim Paşa'ya oğlu Mehmed Bey'in sünneti vesilesiyle yedi beyitlik bir tarih kıtası sunan Râzî Efendi, kasidelerinde sıkıntılarından yakınmış ve yardım talep etmiştir.²⁶⁷ Bir kasidesinde Mısır'daki Minye Kadılığına atanmak istediğini belirtmiştir:

olmuştur. Yeni bir görev umuduyla İbrahim Paşa'ya ricacıdır. O hâlde bu "Reşîd" kâtip zümresindendir. Bununla birlikte şiirlerinde musiki terimlerine yer vermesinden (Hakverdioğlu, 2007: 186-6 / 187-7) musiki ile ilgilendiği anlaşılmaktadır. Müderrisler, terfi alıp yeni medreselerine atanana kadar görevli oldukları medreselerde bulunmaya devam ettiklerinden mazul duruma düşmezler; bu nedenle sözü edilen "Reşîd"ın müderris olduğu söylenemez. O hâlde "Reşîd" mahlaslı bu şair, müderrislik yapan "Reşîd Mustafa Efendi" veya "Çeşmizâde Reşîd Efendi" olamaz. Rüşdizade Hasan ise lugazlarıyla meşhur bir şairdir. Kaside yazdığına dair bir işaret yoktur. Dolayısıyla FŞM'de şiiri bulunan "Reşîd" mahlaslı şairin "Reşîd Mehmed Efendi" olduğu düşünülmüştür.

²⁶⁷ Ebr-i lutfun reşha-pâş olmazsa ammâ daverâ

Hâtırım mesrûr olup gitmez derûnumdan gubâr (Hakverdioğlu, 2007: 309)

Sadr-ı Cem-kadrâ ahâli-perverâ Râzî kulun

Baht ile ednâ ise de tab' ile a'lâdır yine

Beni redd itme ihsân eyle bâb-ı lutfuna geldim
Dili mecruh iden kayd-ı ma'âş u ta'n u izzetdir

Kazâ-yı Mısır içinde Minye ile ber-murâd eyle
Şehâ deryâ-yı lutfundan senin bir katre minnetdir

Sövnmez haşre dek halkın ziyâ-yı nûr-ı çeşmidir
Senin her bir çerâğın şeb-çerâğ-ı ser-i hikmetdir

Bu Râzî derd-mendi mansıb ile eylemek razı
Budur zannım kemâl-i ma'delet ayn-ı adâletdir (Hakverdioğlu, 2007:
261)

Râzî Efendi, İbrahim Paşa'nın himayesini kazanarak 1130 Zilhicce'sinde Yenişehir, (Sâlim, 2005: 324) 28 Zilkade 1138'de Edirne (Râşid vd, 2013: 1505) ve 1142'de Medine Kadılığına atanmış (Râmiz, 1994: 103) ve mevâlî-i kirâm zümresine girmiştir.

Râzî Efendi, İbrahim Paşa'nın bizzat düzenlediği veya davetlisi olarak bulunduğu toplantılarda kendine yer bulmuş bir isimdir. İbrahim Paşa'nın kendi yaptırdığı Darülhadis'in 15 Recep 1132'de gerçekleşen açılışında “Yenişehir'den ma'zûl” bir kadı olarak davetliler arasında görülen Râzî Efendi, yine bu Darülhadis'te İbrahim Paşa tarafından düzenlenen huzur derslerinde “hoca” sıfatıyla bulunmuştur. Bu toplantılarda 1136, 1137 ve 1138 yıllarında “Yenişehir'den ma'zûl”, 1139'da ise Edirne kadısı olarak ders vermiştir (Râşid vd, 2013: 1184, 1366, 1431, 1491, 1542).

Râzî Efendi, Padişah ve Damat İbrahim Paşa'nın şerefine Kethüda Mehmed Paşa ve Kaymak Mustafa Paşa tarafından düzenlenen dönemin meşhur eğlencelerine de davet edilmiştir. Bu, Râzî Efendi'nin İbrahim Paşa'ya olan yakınlığını ve onun himayesinde bulunduğunu gösteren en önemli durumlardan biridir. Nitekim

Görme lââyık dest-i mihnetde perişân olmasun
Müntehân mecmu'a-i bi-misl ü hemtâdır yine (Hakverdioğlu, 2007: 629)

Çelebizâde Âsım, bu eğlencelerin davetlilerinin “dergâh-ı ahâli-penâh-ı asâfiye ta’alluk-ı tam” ile bağlı olduğunu vurgulamış ve bu isimlerin İbrahim Paşa’nın işareti doğrultusunda seçildiğini ifade etmiştir.²⁶⁸ Râzî Efendi, bu meclislerde diğer şairler gibi Damat İbrahim Paşa’ya kasideler sunmuş ve ondan caizeler almıştı.

Bu toplantılardan biri, Kethüda Mehmed Paşa’nın düzenlediği helva sohbetidir,²⁶⁹ bu vesilesiyle İbrahim Paşa’ya sunduğu kasidesinde o meclisin Baykara’nın ruhunu kışkandıracak ölçüde güzel geçtiğini belirtmiştir:

Bir meclis oldu makdem-i bâ-yümni ile

Reşk itdi rûh-ı Baykara-yı Cem-ihtişâm (Hakverdioğlu, 2007: 701)

Râzî Efendi, Kaptan Mustafa Paşa’nın düzenlediği helva sohbetlerine de konuk olmuştur:

Vezîr-i a’zam-ı Cem-menzilet semî-i Halîl

Vekîl-i mutlak u sıhr-ı şeh-i sipihr-i vakâr

Şeref virüp yine sıhr-ı kerîm-i menkabete

Sarâyın itdi kudûmıyla reşk dâr-ı karâr

Vezîr-i âtîfet-endîş-i Mustafa Paşa

Emin-i bahr-ı nigezbân-ı münşe’ât-ı civâr (Hakverdioğlu, 2007: 790)

Kaptan Mustafa Paşa’nın düzenlediği bir başka helva sohbetinde Damat İbrahim Paşa’nın teşrifini şu sözlerle ifade etmiştir:

Arz-ı cemâle pencereler dîde dîdedir

²⁶⁸ Çelebizade Asım, Abdülatif Râzî Efendi’yi bu sohbetlere katılanlar arasında göstermemiş olsa da Râzî’nin yazdığı şiirlerden onun da bu sohbetlerde ismi geçen şairlerle birlikte bulunduğu anlaşılmaktadır.

²⁶⁹ Dâmâdı kethüdâsı hayır-hâh-ı devleti

Teşrîfi hizmetinde olup bezl-i ihtimâm (Hakverdioğlu, 2007: 701)

Bu beyitten bu sohbetin Kethüda Mehmed Paşa tarafından düzenlendiği anlaşılmaktadır.

Her çift ü tâk izzet idüp kad-hamîdedür
Bâd-ı sürûr u behçet-i şâdi vü zîdedir
Tâ mâr-ı rây-ı kâf ‘adem-i gam remîdedir
Cây-ı selâma pîr ü civân saf-keşidedir
Ugurun mübârek ola çehre resîdedir
Var ise o vezîr-i keremkârdır gelen
Dâmâd-ı padişah-ı Cem-asârdır gelen (Sevim, 2020: 113)

İbrahim Paşa’nın en önemli icraatlarından biri, bir tercüme heyeti kurarak önemli gördüğü eserlerin tercüme edilmesini sağlamak olmuştur. Bu tercüme heyetinde dönemin diğer ulemasının yanında “Yenişehir’den ma’zûl” (Râşid vd, 2013: 1485) Râzî Efendi de bulunmaktaydı. Râzî Efendi, “Aynî Tarihi”ni tercüme edecek heyete dâhil edilmiş ve tercüme edilmiş cüzleri birleştirmiş, eksik kalan kısımları ise tercüme etmiştir (Aydüz, 1997: 155).

3.4.2.2.86. Şehrî Mehmed Efendi (ö.1147)

Divan kâtiplerinden olan Şehrî Mehmed Efendi, dönemin namı şairleri arasındaydı. Tâ’ib’in Vekâletnamesi’nde övgüyle söz ettiği “Şehrî”, İstanbullu Şehrî Mehmed Efendi olmalıdır:

Reşîd ü Sâlim ü Lem’î vü Şehrî vü Rahîmîdir
Benâm-ı şâ’irân-ı zümre-i erbâb-ı dîvânî (Sâdâvî, 1987: 361)

Defterdarlığı sırasında Damat Mehmed Paşa’nın mektupçuluğunu yapan Şehrî (Sâlim, 2005: 438; Safâyî, 2005: 332), anlaşıldığı kadarıyla Mehmed Paşa 1129’da azledilince boşta kalmış ve Damat İbrahim Paşa’ya intisap etmiştir. İbrahim Paşa’nın lutfuna mazhar olduğunu belirttiği bir kasidesinde mazul olduğundan bahisle cömertliğini övdüğü İbrahim Paşa’dan yardım istemiştir:

Mukaddem tîşe-i ‘azl ile bir günde harâb oldu
Yine bir günde lâzım kâh-ı nasbın tarh-ı benânı

Gönül geçdi tahammül rütbesinden koyma yarına

Bugün lutf eylemezsen sûz-ı ferdâdan yanar cânı (Hakverdioğlu, 2007: 247)²⁷⁰

Osmanlı Arşivinde bulunan bir belgeden anlaşıldığına göre İbrahim Paşa, Şehrî'nin bu talebine kayıtsız kalmamış ve onu küçük ruznameci olarak görevlendirmiştir (OA.İ.ML.76.7156).²⁷¹

Şehrî Efendi'nin İbrahim Paşa'nın düzenlemiş olduğu bir çerağanda bulunduğunu gösteren bir tarih kıtası vardır. 1132 tarihli bu şiirin muhtevassından anlaşıldığına göre Sadrazam İbrahim Paşa'nın sahilhanesinde gerçekleşen bu çerağanın²⁷² misafiri III. Ahmed'dir (Hakverdioğlu, 2019: 244-247).

Şehrî, İran savaşlarının (1136-1137) sürdüğü bir dönemde sunduğu başka bir kasidesinde yeni bir görev verdiği için Damat İbrahim Paşa'ya teşekkür etmiştir:

Mansıb-ı lutf-ı mükerrerle anı ihyâ idüp

Reşk-i akrân eyledin hil'atle derpîş hâkeri (Hakverdioğlu, 2007: 643)

3.4.2.2.87. Şeyhülislam İshak Efendi (ö.1147)

Damat İbrahim Paşa sadrazamlığa getirildiğinde İshak Efendi, İzmir Kadılığından mazûl Mekke payeli bir kadı idi ve İstanbul Kadılığı için sırasını beklemekteydi. Damat İbrahim Paşa Dönemi'nde, Ramazan 1135'te İstanbul Kadısı ve Şevval 1141'de Anadolu kazaskeri olmuştur.²⁷³

²⁷⁰ Bu şiirdeki şu beyit onun daha önce de Damat İbrahim Paşa tarafından bir memuriyette görevlendirildiğini göstermektedir:

Bu fikr-i cân-güdâza el-hazer düşmek neden ey dil
Çerâğ-ı hâsını itfâ ider mi âsaf-ı sâni (Hakverdioğlu, 2007: 246)

²⁷¹ 1135 tarihli bu belgedeki kayıta Şehrî, "Damad Mehmed Paşa mektupçusu" olarak anılmış ve daha önceden küçük ruznamecilikte bulunduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte hangi taitte bu görevde bulunduğu tespit edilememiştir.

²⁷² Râşid Tarihi'nde 1132'de bir çerağan düzenlendiği bildirilmektedir (Râşid vd, 2013: 1183).

²⁷³ İshak Efendi, bu son görevini Patrona İsyânı'na kadar sürdürmüştür. Teamüle göre Cemaziyelevvel veya Şevval ayında yapılan atamalarda bir yıllık görev süresini tamamlayan kazaskerler azledilir ve yerlerine yenisi tayin edilirdi. İshak Efendi'nin bir yıllık süresini doldurmasına rağmen azledilmediği görülmektedir. Bu durum, İshak Efendi'nin Damat İbrahim Paşa ve III. Ahmed'le yakın ilişkisine bağlanabilir.

İshak Efendi, İbrahim Paşa'ya dört kaside, üç kıta, bir musammat ve bir müzeyyel gazel sunmuştur. İbrahim Paşa için yazdığı ilk şiirin İbrahim Paşa'nın Rikab-ı hümayun kaymakamlığına getirilmesiyle ilgili olmasından tanışıklıklarının bu döneme rastladığı söylenebilir.

İshak Efendi, Ebu'l-Leys es-Semerkandî'nin "Bûstânü'l-'Ârifîn" adlı eserini "el-Kasrû'l-metîn" adıyla çevirmiştir. Bu tercümeyi 1137'de Damat İbrahim Paşa'ya sunmuştur (Aydüz, 1197: 164). İbrahim Paşa, "Aynî Tarihi"ni tercüme ettirmek için kurduğu heyete "sâbık istanbul kadısı" sıfatıyla İshak Efendi'yi de dâhil etmiştir (Râşid vd, 2013: 1548).

İshak Efendi, dönemin eğlencelerinin de müdavimleri arasındaydı. III. Ahmed'in çerağanlarına davetli olduğu gibi İbrahim Paşa tarafından düzenlenen çerağanlarda da bulunmuştur. Bunlardan biri Şaban 1139'da Ferahabad'da gerçekleştirilen çerağandır. Bu çerağanın diğer davetlileri, Şeyhülislam Abdullah Efendi, Rumeli Kazaskerliğinden mazul Feyzullah Efendi, Defterdar Hacı İbrahim Efendi, Reisülküttap Mehmed Efendi ve Hacı Mustafa Efendi'dir. İshak Efendi'nin İbrahim Paşa nezdindeki değerinin anlaşılması bakımından bu çerağanda diğer şairlerin ve Mirzazade Sâlim Efendi gibi İstanbul kadılığından mazul diğer kadıların bulunmamasına dikkat çekmek gerekir.

İshak Efendi'nin yazdığı bir çerağaniyeden²⁷⁴ onun Anadolu kazaskeri iken de İbrahim Paşa tarafından düzenlenen çerağanlara katıldığını göstermektedir. Şiirden anlaşıldığına göre bu çerağanın misafirleri arasında III. Ahmed de vardır:

Sultân-ı dâd ger ki çerâgân içün bu dem

Teşrîf edince âsaf-ı nîgû hisâline (Hakverdioğlu, 2007: 804)

3.4.2.2.88. Enîs Recep Dede (ö.1147)

1683'te Edirne Mevlevihanesi şeyhi Seyyid Muhammed Dede'nin vefatı üzerine yerine şeyh tayin edilen Enîs Recep Dede, 50 sene bu tekkede şeyh olarak bulunmuştur. Damat İbrahim Paşa, sadareti esnasında Enis Recep Dede'yi Ahmed-i

²⁷⁴ "Çerâgâniye-i Cenâb-ı Sadr-ı Anadolu İshak Efendi Der-Vasf-ı Veliyyü'n-Ni'am başlıklı bu şiir (Hakverdioğlu, 2007: 804), daha sonra değiştirilerek I. Mahmud'a sunulmuştur (Doğan, 1997: 226).

Kâri'nin yerine geçmesi talebiyle İstanbul'a davet etmişse de Enis Dede yaşlılığını gerekçe göstererek bu daveti kabul etmemiştir (Ceyhan, 1990: XII-XX).

Enîs Dede, İbrahim Paşa övgüsünde bir müzeyyel gazel kaleme almıştır (Ceyhan, 1990: 82-83).

3.4.2.2.89. İzzet Ali Paşa (ö.1147)

Damat İbrahim Paşa, dönemin meşhur şairi İzzet'i korumuş ve görevinde yükselmesine katkı sağlamıştır.²⁷⁵ İzzet, III. Ahmed'e damat olması üzerine düşürdüğü tarihte İbrahim Paşa'yı,

Âsâfâ ümmîd-gâhâ sadr-ı vâlâ-himmetâ
Ey olan lutf u 'atâsı 'âleme bî-imtinân

sözleriyle seslenip kaside yazmaya onun lutfuyla başladığını belirtmiştir.²⁷⁶

Çün kasîde-gûlîga lutfunla itdim ibtidâ
Bana olursa aceb mi mâye-bahş-ı izz ü şân (Kutlar, 1988: 373)

İzzet'in Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu şiirlerde Lale Devri'nin sıkça sözü edilen çerağân eğlencelerinin önemli bir yeri olduğu görülür. "Der Vasef-ı Çerağân-ı İbrahim Paşa" başlıklı kasidesinden İbrahim Paşa tarafından düzenlenen ve III. Ahmed'in de teşrif ettiği bir çerağanda bulunduğu anlaşılmaktadır:

Ne bezm-i hâs devletle eyledi teşrîf
Anı zemîn ü zamânın hidîv-i zî-şânı (Kutlar, 1988: 317)

²⁷⁵ İzzet, defterdar mektupçusu iken Damat İbrahim Paşa Dönemi'nde, 1141'de defterdarlığa yükselmiştir (Kutlar, 1988: 24).

²⁷⁶ Bir başka şiirinde kaside yazmaya Şehit Ali Paşa'nın övgüsüyle başladığını belirtir (Kutlar, 1988: 285).

İzzet, Damat İbrahim Paşa'ya yakınlığı sebebiyle Kaptan Mustafa Paşa ve düzenlediği bir lale çerağanına da katılma imkânı bulmuştur. Bu çerağana Damat İbrahim Paşa'nın yanı sıra III. Ahmed de teşrif etmiştir:

Buldı teşrîf-i hümâyun ile gül-şen rıf'at
Hande eylerse n'ola rûtbe-i Keyvâna bu şeb

Sadr-ı âli-menişin himmetidir dâmâdı
Oldı nâ'il-i şeref-i makdem-i sultâna bu şeb (Kutlar, 1988: 442)

İbrahim Paşa, nadir eserlerin çevirisine önem vermiş ve bu işe yakınındaki liyakat sahibi insanları memur etmiştir. “Ayni Tarihi”ni tercüme etmesi için kurduğu heyette İzzet Ali Bey, defterdar mektupçusu olarak yer almıştır. Bu eserin Topkapı Sarayı'nda bulunan bir nüshasının son varağında “İzzet Paşa merhûmun Tarih-i Aynî'den bâ-fermân tercüme eylediği mahaldir.” kaydından bu nüshanın İzzet tarafından çevrildiği anlaşılmaktadır. Bu nüsha 40 varaktır ve “Tarih-i Ayni”nin 621-628 yılları arasında gerçekleşen olayları anlattığı kısmın çevirisidir (Aydüz, 1997: 157). İbrahim Paşa'nın bu heyetlerde bulunanları türlü hediyelerle memnun ettiğini de belirtmek gerekir.

3.4.2.2.90. Eyyubî Aklî Mehmed Efendi (ö.1147)

Dönemin “hoş-sohbet” (Safâyî, 2005: 422) şairlerinden olan Aklî, Divan-ı hümayun kâtiplerindendi. Damat İbrahim Paşa, 7 RA 1135'te Aklî'yi Ulufeciyân-ı Yesâr Kitabetine atamıştır (OA.İE.TCT.14.1633).

3.4.2.2.91. Rıf'âtî Ali Bey (ö.1147)

Safâyî'nin “hoş-sohbet ve hûb-haslet” (Safâyî, 2005: 253) bir şair olarak tanıttığı Rıf'âtî Ali Bey, Damat İbrahim Paşa Dönemi'nde, 1130'da Sahn-ı Seman medreselerinden birine, 1131'de ibtidâ-i altmışlı ile Zekeriya Efendi Medresesine, (Sâlim, 2005: 366) 1134'te hareket-i altmışlı ile Zal Paşa Medresesi'ne atanmıştır.

1137’de musıla-i Süleymaniye ile bir yıl görev yapacağı Filibe Kadılığına getirilmiştir (Şeyhî, 2018: 2983).

3.4.2.2.92. Râşid Mehmed Efendi (ö.1148)

Damat İbrahim Paşa’nın şiir ve inşadaki maharetine, ilmî yetkinliğine ve devlet adamlığına itibar ederek himayesi altına aldığı, çeşitli görev ve atamalarla yükselmesini sağladığı şairlerden biri de Râşid Mehmed Efendi’dir. Damat İbrahim Paşa, 1128’de rikab kaymakamı olarak görevlendirildiğinde bunu bir tarih kıtasıyla kutlayan Râşid, İbrahim Paşa’nın himayesinin derecesini şu sözlerle ifade etmiştir:

Bendene bezl itdüğün cûdı kime itdi vücûh

Bana sâhib çıkdığın gibi kime çıkdı kirâm (Günay, 2001: 257)

Bu beyitten anlaşıldığına göre Râşid ile Ali Paşa’nın şehit olmasıyla devlet işlerinde etkin bir konuma yükselen Damat İbrahim Paşa arasındaki ilişkiler, İbrahim Paşa’nın mirâhûr-ı evvel olduğu zamana kadar inmektedir. Bu sırada Râşid, ibtidâ-i altmışlı rütbesiyle Hankah-ı Kariye Medresesi müderrisi idi.

İbrahim Paşa’nın Râşid hakkındaki ilk kararı, onun vakanüvislik göreviyle ilgilidir. 1129’da III. Ahmed’in kızı Fatma Sultan ile gerçekleşen düğünleri sırasında Râşid’e tarih hakkındaki görüşlerini öğrenmek için birkaç soru sorduktan sonra onu uhdesinde bulunan vakanüvislik görevinde tutmuş ve ona olayları Nâ’imâ’nın bıraktığı yerden başlayarak yazmasını emretmiştir (Biltekin, 1993: XII). Bu görevinin de etkisiyle Râşid, Damat İbrahim Paşa ile daha yakın ilişkiler geliştirme imkânına sahip olmuştur.

Râşid Efendi, İbrahim Paşa’nın sadrazam olmasından kısa süre sonra silsilesinde bir derece daha yükseltilerek hareket-i altmışlı rütbesiyle Bayram Paşa Medresesi müderrisliğine atandı. İki yıl sonra Recep 1132’de musıla-i Süleymaniye ile Büyük Ayasofya Medresesine atanan Râşid Efendi’ye aynı zamanda askerî kassamlık görevi de verilmişti (Râşid vd, 2013: 1297).

Bir yandan bu görevlerini sürdüren Râşid, bir yandan da vakanüvislik görevini yürütüyordu. Damat İbrahim Paşa, zaman zaman hangi olayların yazılacağı

hususunda Râşid'in yönlendirmiştir. Bunlardan biri, III. Ahmed'in seksen beş adımdan bir altını tek atışta vurmasıdır. Bu olayın kaydedilmesini isteyen İbrahim Paşa Râşid'e 6 Şaban 1133'te gerçekleşen olay hakkında bir de tarih kıtası yazmasını emretmiştir. Emri yerine getiren Râşid, "câ'ize-i târîh-i manzûm olmak üzere bir kise akçe" ile taltif edilmiştir.

Kâğıthane'ye III. Ahmed'in kullanımı için yapılan yeni bir saraya isim verilmesi gündeme geldiğinde İbrahim Paşa, sarayın padişaha ait bir eser olduğuna vurgu yaparak ehline çağrıda bulunmuş ve saraya uygun bir isim belirlenmesini istemiştir. Râşid bu saray için "Hüsrevabad" ismini önerince İbrahim Paşa bu ismi çok beğenmiş ve yeni saray "Hüsrevabad" adını almıştır (Râşid vd, 2013: 1227).

Damat İbrahim Paşa Dönemi'nin ilgi çekici olayları içinde İran elçilerinin kabulü önemli bir yer tutar. İbrahim Paşa, bu kabullerde yanında başarılı şairleri de bulundurur ve şiir sohbetleri açardı. 1134'te gerçekleşen bu kabullerin birinde Seyyid Vehbî ve Dürri Efendi'nin yanı sıra Râşid Efendi de bulunuyordu. Elçi,

Nehri geçdim keştî ile bahre girdim at ile

mısrasını söyleyerek Boğaz'ı nehre, İstanbul'u ise denize benzetince İbrahim Paşa, elçiye Boğaziçi'nde bulunan güzelliklerden söz açmış; Râşid ve diğer şairler ise hatırlarında bulunan Hisar vasfındaki şiirleri okumuşlardır. Damat İbrahim Paşa, bu sırada Hint Elçisi Hacı Muhammed'in Boğaz hakkında söylediği rubaiyi hatırlayarak huzurda bulunanlara bu şiirin hangi tarihte yazıldığını sormuş, cevap alamayınca "Nâ'imâ Tarihi"ni getirtmiştir. Râşid Efendi ve diğerleri Elçi ile bir süre bu rubainin manası üzerine sohbet etmişlerdir (Râşid vd, 2013: 1272-1273).

Silsilesinde hızla yükselen Râşid Efendi, her fırsatta İbrahim Paşa'nın yardımını talep etmekten geri durmamıştır. Divanında bulunmayan manzum bir arzuhalde İbrahim Paşa'dan Hameyn-i şerifeyn müfettişliği görevini şu sözlerle istemiştir:

Husûsâ kim kişi gördükce sâ'ir bendegânın

Be-kâm oldukların kimi *niyâbet* kimi *kismetle*

Ne denl  ş rm-i k st h  dile bend-i zebân olsa

Komaz hâline hâhiş söyledir ins nı izzetle

Eger teftîş edersen nazre-i lutfunla sultanum

Kulun tercih edersen budur    dim sad katle (Hakverdioğlu, 2007: 322-323)

 brahim Paşa, bu sözlere kayıtsız kalmamış, yakınında tuttuğu R  sid'i Muharrem 1135'te müderrislik silsilesinin son halkası olan Süleymaniye m derrisli ine yükseltmiş, bu görevinin yanı sıra ona Haremeyn-i  erifeyn M fetti li i görevini de vermiştir. Bu görevinde altı ay kalan R  sid'in uhdesindeki vakanüvislik Çelebizâde  sma l  asım'a verilmiş, R  sid ise Ramazan 1135'te Halep Kadılığına atanmıştır (OA. C.ADL. 66.3972).²⁷⁷ Halep'teki bir buçuk yıllık görevi sırasında  brahim Paşa'ya iki kaside²⁷⁸ sunmuştur. Bunların birinde,

Edirne yâhûd Burusa pâyesiyle çok mudur

Virse   n R  sid gibi d rine m dhath nına (Günay, 2001: 183)

diyerek  brahim Paşa'dan Edirne veya Bursa payelerinden birini talep etmiştir.  brahim Paşa, R  sid'in bu talebini de geri  evirmemi , onu Edirne pâyesiyle taltif etmiştir.²⁷⁹ Halep'te iken yazdığı ikinci kasidesinde  brahim Paşa'ya,

²⁷⁷ OA. C.ADL. 66.3972: "... Halep kaz sı, Süleymâniye müderrisi olup hâlâ Haramaeyn-i  erifeyn müfettişi olan R  sid Mehmed Efendi d ilerine ... ihsân olunmak rec sına ... (Ramazan 1135)"

²⁷⁸ F M'ye de kaydedilen divanındaki 21. Kasidenin (Günay, 2001: 176-184) ba lı ı "Kaside-i K d y - Haleb R  sid Efendi", 20. kasidenin (Günay, 2001: 170-176) ba lı ı ise "Kaside-i Kâdî-i Haleb ' -  hb  R  sid Efendi der-sit yi -   brahim Paşa"dır. Buradan R  sid'in bu  iirleri Halep kadılı ı esnasında yazdığı anlaşılmaktadır.

²⁷⁹ R  sid'in "Edirne pâyesiyle Halep kadısı" olduğu yönündeki bilgi bir yanlış anlaşılma sonucunda ortaya çıkmıştır. R  sid, Halep'e C.ADL. 66.3972 kodlu belgede g r ld  u gibi Edirne pâyesiyle g nderilmemi tir.  elebizade  sma l Asım 1140'ta R  sid'in elçi seçilmesi anlatırken ondan "Edirne pâyesiyle Haleb'den ma'z l" (R  sid vd, 2013: 1610) olarak söz etmiştir. Bunun yanı sıra Edirne p yesini istediği şiirini Halep kadısı iken yazmıştır. Buna göre 1135'te Halep kadısı olarak atanan R  sid'e Edirne pâyesi 1135-1140 yılları arasında verilmiştir.  elebizade  sma l Asım, 6 Cemaziyelahir 1138 tarihindeki elçi kabulünden söz ederken R  sid'i "sabık Halep Kadısı" olarak tanıtımı tır, dolayısıyla R  sid bu tarihte de Edirne payeli bir kadı değildir. O hâlde R  sid'e Edirne pâyesi 6 Cemaziyelahir 1138-7 Zilhicce 1140 tarihleri arasında verilmiş olmalıdır.

Bendelikden özge şey bilmem bana câh u şeref

İntisâb-ı dergehiyle namdâr olmaktadır (Günay, 2001: 176)

sözleriyle seslenerek bu görevinden pek de memnun olmadığını ima etmiştir. Nitekim Râşid'in nazarında “tahrîr-i vekâyî”-i Devlet-i Aliyye gibi bir câh-ı celîle birkaç Halep kazası” ile eşit değildir (Râşid vd, 2013: 1297). 1 Rebiülevvel 1137’de Halep Kadılığından ayrılarak İstanbul’a dönen Râşid Efendi, yine İbrahim Paşa’nın yakın çevresi içine girerek 6 Cemaziyelahir 1138’de gerçekleşen elçi kabulünde “sâbık Halep kadısı” (Râşid vd, 2013: 1478) olarak bulunmuştur.

“Dergâh-ı ahâli-penâh-ı Âsâfi’ye taalluk-ı tâm” ile bağlı olan Râşid Efendi, Lale Devri’nin meşhur çerağan eğlenceleri ve helva sohbetlerinin de konukları arasında idi. 13 Rebiülahir 1139’da Kaptan Mustafa Paşa ve 20 Rebiülahir 1139’da Kethüda Mehmed Paşa’nın Damat İbrahim Paşa’nın emriyle III. Ahmed için düzenledikleri helva sohbetinde bulunduğu Çelebizâde Âsım Tarihi’nde kayıtlıdır (Râşid vd, 2013: 1521-1522). Bu eğlencelerin müdavimlerinden olan Râşid, İbrahim Paşa’nın bu eğlencelere teşrifini konu edinen dört şiir yazmıştır.

Kaptan Mustafa Paşa’nın düzenlediği, III. Ahmed ve Damat İbrahim Paşa’nın davetli olduğu helva sohbetinde sunduğu bir şiirinde, içinde bulunduğu meclisi “bezm-i Baykara”ya benzeten Râşid, çerağan ve Sadabad eğlencelerinden sonra sıranın helva sohbetlerine geldiğini belirtir (Günay, 2001: 158-160). Kehüda Mehmed Paşa’nın düzenlediği bir başka helva sohbeti vesilesiyle sunduğu şiirinde daveti teşrif eden İbrahim Paşa’nın bu eğlenceleri düzenletmekteki niyetini şöyle açıklar:

Hulûs-ı niyetin asarıdır hâhiş müfid olmaz

Bu rütbe eylemek şevk ü tarab âyinini icrâ

Murâdı halka ta’ mîm-i safâdur itmeden tertib

Bahâr olsa çerâgan zevki kışda sohbet-i helvâ

Cihâna izn-i üns ü ülfeti eş’âr içündür heb

Muhassal kulların teşrîfi birle eylemek ihyâ

Heb ol niyyet degül mi böyle teşrîf-i kudûmıyla

Şeref bulmak yine devlet-serâ-yı Kethuda Paşa (Günay, 2001: 157)

Râşid Efendi, başka bir kasidesinde ise Kethüda Mehmed Paşa'nın evinde düzenlenen lale çerağânından söz eder. Lalenin bu denlü şöhret kazanmasını Damat İbrahim Paşa'nın varlığına bağlar:

Bir veliyy-i ni'met-i âlem ki buldı lâleler

Yılda bir kerre nigâhından bu denlü iştiâr (Günay, 2001: 164)

Râşid'in İbrahim Paşa Dönemi'nde aldığı bir diğer görev ise İran elçiliğidir. Çelebizâde Âsım'a göre Râşid, “erkân-ı devlet-i ebed-müddete hem-dem ü enîs olmagla esrâr-ı devlete mahrem” (Râşid vd, 2013: 1610) bir kişi olduğundan Damat İbrahim Paşa tarafından 1140'ta İran elçisi olarak seçilmiştir. Çelebizâde Âsım'ın ifadeleri doğru olmakla birlikte bu göreve Râşid'in seçilmesinde Damat İbrahim Paşa'nın onu İran'dan gelen elçilerin kabullerinde hazır bulundurarak ona belli bir tecrübe kazandırmasının da payı olmalıdır. Elçi seçilen Râşid'e 7 Zilhicce 1140'ta Mekke payesi verilmiştir. İlmiye sınıfından elçi seçimi yapılmasının usule mugayir olması sebebiyle uhdesine 25 Zilhicce 1140'ta Rumeli Beylerbeyliği verilerek sınıfı değiştirilen Râşid, üç tuğlu vezir konumuna yükselmiş ve “paşa” rütbesini elde etmiştir (Râşid vd, 2013: 1610). Râşid, bir yıl süren elçilik görevinin ardından 10 Zilhicce 1141'de İstanbul kadılığına getirilmiştir. Bu görev, onun Damat İbrahim Paşa Dönemi'nde aldığı son görev olacaktır.

Râşid Efendi'nin oğlu Abdülbâki Efendi'nin ibtidâ-i hâriç rütbesiyle medrese silsilesine girmesi İbrahim Paşa Dönemi'ne rastlar. Bu atamada İbrahim Paşa'nın nüfuzunu kullanarak Râşid Efendi'nin oğlunu silsileye soktuğu düşünülebilir.

3 Muharrem 1142 tarihli bir belgede (OA.İE.TCT.25.2693) Râşid'in oğlu Abdülbâki Efendi'nin ibtidâ-i hâriç rütbesiyle Defterdarzade İbrahim Efendi Medresesine atandığı kayıtlıdır. Yalnız belgede Abdülbaki Efendi'nin isminin bulunduğu yere “İstanbul Kadısı Râşid Mehmed Efendi'nin oğludur.” ibaresinin eklenmiş olması, İbrahim Paşa tarafından Râşid Efendi'nin oğluna iltimas yapıldığını düşündürmektedir.

Önemli bir müderris, başarılı bir kadı, elçilik görevi üstlenmiş bir devlet adamı olmasının yanı sıra Râşid Efendi, dönemin önde gelen şairleri arasındaydı. İyi bir kaside şairi olmakla birlikte tarih düşürmedeki ustalığı Divanı'ndaki tarih kıtalarının çokluğundan anlaşılabilir. Bu tarihlerinden bazıları caizelerle ödüllendirilmiş, bir kısmı ise kitabelere kazınmıştır. Damat İbrahim Paşa'nın Şehzadebaşı'na yaptırdığı çeşme²⁸⁰ ve kütüphane²⁸¹ ile Nevşehir'de yaptırdığı kervansarayın²⁸² kitabelerinde Râşid'in tarihleri bulunmaktadır.

Râşid Efendi'nin Damat İbrahim Paşa'ya bir diğer hizmeti de İbrahim Paşa'nın kurduğu vakıfların vakfiyelerini yazmasıdır. Râşid, bu şerefli görev sayesinde emsalleri tarafından kıskanıldığını belirtmiştir:

“Şehzâde Cami’-i şerîfi civârında binâ buyurdukları Darü’l-hâdis ve yine ol Âsâf-müşîr-i sadr-ı Risto-tedbîr hazretlerinin matla-ı âfitâb-ı vücûd-ı pür-cûdları olan Muşkara kazası ve havâlisinde ihyâ buyurdukları evkâf-ı şerîfelerinin (...) vakfiye-i ma’mûlû’n-bihâları inşâsı hizmet-i şeref-nisâbıyla mahsûd-ı emsâl ü etrâb olduğumda kise kise denânir inâmıyla sevâbık-ı avâtıf teznîb ve ser-levha-i refâhım tezhîb buyuruldu. (Râşid vd, 2013: 1297)

İbrahim Paşa'nın himayesinden en fazla yararlanan şairlerden biri Râşid Efendi'dir. Orta dereceli bir müderris iken İstanbul kadılığına kadar yükselmesi ve vakanüvislik görevinde uzun bir süre kalabilmesi İbrahim Paşa sayesinde. Devlet ricaliyle birlikte helva sohbetleri ve lale چراغânlarının müdavimleri arasında olması, İbrahim Paşa'nın himayesi ile mümkün olmuştur. Bu himaye öyle belirgindir ki Patrona İsyanı'nın hedefine ulaşmasının ardından bu yakınlık öne sürülerek İstanbul'dan sürülenler arasında Râşid Efendi de vardır.

²⁸⁰ Zebân-ı lûlesi dir teşneye târih içün Râşid

Su iç bu çeşme-i Dâmâd İbrâhîm Paşa'dan (KK, 2016: 180; Günay, 2001: 275)

²⁸¹ Damat İbrahim Paşa Kütüphanesi'nin kapısının iç yüzündeki kitabeye Râşid'in üç beyitlik tarih kıtası yazılmıştır. Divan'da bulunmayan bu şiirin tarih beyiti şudur:

Râşidâ herkes onun târihini böyle dedi

Bî-bedel yapıdı bu dârü'l-kütübü sadr-ı güzîn (KK, 2016: 180)

²⁸² Görenler didiler menkût ile târihini Râşid

Bu hân bu çarşu bu şehri âbâd eyledi hakka (Yalap, 2016: 155, Günay, 2001: 286)

3.4.2.2.93. İshakzade Mehmed Kâmil Efendi (ö.1148)

Mehmed Kâmil Efendi, Ârifî mahlasıyla şiirler yazan ve Şam kadısı iken 1122’de hayatını kaybeden İshakzade Mehmed Efendi’nin oğludur. Babası öldüğünde henüz hariç medreseye atanmamış olan Mehmed Kâmil Efendi, babasından kalan borcu ödemek için Rumeli kadıları arasına katılmış ve Rumeli’deki birkaç kazada kadılık yapmıştır (Sâlim, 2005: 592; Râmiz, 1994: 255).

Kâmil Efendi’nin FŞM’de Damat İbrahim Paşa’ya sunduğu, 1132 tarihli biri yirmi, diğeri 41 beyitlik iki şiiri vardır.²⁸³ Bunlardan ilki, (FŞM: 126b-127a) 1132’de Damat İbrahim Paşa’nın Avusturya Elçisi Virmont’a Kara Mustafa Paşa Yalısı’nda verdiği ziyafetle ilgilidir. İkinci şiirde ise İbrahim Paşa’nın Eyüp sahilindeki Valide Sultan Sarayı’nda iken karşı sahile diktirdiği testiye bir atışta vurması konu edilmiştir (FŞM: 140b-142a).

3.4.2.2.94. Rıf’ât Süleyman Bey (ö.1148)

İzzet Ali Paşa’nın damadı olan Rıf’ât Süleyman Bey’in Damat İbrahim Paşa’ya sunduğu bir kasidesi vardır (Hakverdioğlu, 2007: 749-752).

3.4.2.2.95. Seyyid Vehbî Efendi (ö.1149)

Dönemin müderrislerinden olan Seyyid Vehbî’nin Damat İbrahim Paşa’ya sunduğu ilk şiirler (Dikmen, 1991: 142-149; 379-380), III. Ahmed’e damat olması vesilesiyledir. Bu tarihten sonra İbrahim Paşa’ya bulduğu her fırsatta kaside ve tarihler sunan Seyyid Vehbî, İbrahim Paşa’nın birçok ihsanına mazhar olmuştur.

Damat İbrahim Paşa sadrazam olduğunda Seyyid Vehbî, III. Ahmed’in lutfuyla girdiği medrese silsilesinde ibtidâ-i dâhil rütbesine ulaşmış, namılı bir şairdi. Damat İbrahim Paşa Dönemi’nde silsilenin hareket-i dâhil, musıla-ı sahn, sahn, ibtida-i altmışlı, hareket-i altmışlı rütbelerini ihraz ettikten sonra 1141’de musıla-i Süleymaniye rütbesine ulaşmıştır. Bu süreçte Seyyid Vehbî’nin İbrahim Paşa’ya birçok defa ricacı ve müteşekkir olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki Halep

²⁸³ Tezkirelerde şiirleri bu mecmuaya girebilecek “Kâmil” mahlaslı tek şair İshakzade Mehmed Kâmil Çelebi olduğundan bu şiirler ona ait kabul edilmiştir.

Naibliğinin uhdesine verilmesi üzerinedir. Vehbî, bu görevlendirmeden öylesine memnundur ki Damat İbrahim Paşa'ya minnetini şu sözlerle ifade etmiştir:

Ben kendimi bildim bileli itmedi kimse
Ehl-i dil ü 'irfâna efendim gibi ragbet (Dikmen, 1991: 195)

Şehbâyı anup geçmeyelüm olmasa lutfun
Ben kanda idüm kanda Haleb kanda niyâbet (Dikmen, 1991: 196)

Bir başka şiirinde beş altı aylık Halep Naibliği süresince gözden uzak kalması nedeniyle Askerî Kassamlık ve Haremeyn Müfettişliği gibi görevlere gelme imkânını kaçırdığından yakınmış, zımnen bu görevlere atanmak istemiştir:

On iki yıl libâsum ekl ü şürbüm rütbe vü câhum
Mükâf iken bana ol maksim-i erzâk-ı vâlâdan

Beş altı ay hükûmet arzûsıyla bi'l-istiklâl
Bâ'id oldum nazardan beste düşdüm cây-ı bâlâdan (Dikmen, 1991: 219)²⁸⁴

Askerî Kassamlığı talep ettiği tek şiiri bu değildir. Bir başka şiirinde bu görevi şu sözlerle talep etmiştir:

Kismetin tâlibi olursa velî kıl ihsân
Benden olsun nice bir zîver-i defter hâtem

²⁸⁴ Bu çalışma sırasında Seyyid Vehbî'nin Halep Naibliğine hangi tarihte atandığına dair bir kayda rastlanmamıştır. Fakat Şeyhî'nin Vekâyi-i Fudâla'ya düştüğü bir kayıttan hareketle Seyyid Vehbî'nin 1 Rebiülahir 1134 ile 1 Ramazan 1134 tarihleri arasında Halep Naibliğinde bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu kayıt şöyledir: “Atâ Efendi Kethüdâsı Hüseyin Efendi Dârü'l-hadis-i Süleymâniye müderrisi iken Halebü's-şehbâ kâdisi olup ba'dehu fevt oldu. Fî-gurre-i Rebîü'l-âhir sene 1134. Beş ay mikdârı nâ'ibi zabt idüp ba'dehu 'azl olındı. Fî-gurre-i Ramazân sene 1134” (Şeyhî, 2018: 3381) Yukarıda verilen şiirde ise Seyyid Vehbî 12 yıllık müderrisliğinden söz etmiş ve 5-6 ay bağımsız bir hüküm dönemi için gözden uzak kaldığından belirtmiştir. Bağımsız hüküm döneminden kastettiği Halep Naibliği olmalıdır. Şeyhî'nin verdiği bilgilere göre ise bu dönemde Halep'in naiple idare edildiği tek dönem 1134'teki beş aylık dönemdir.

Zeyl-i eş'ârda dâg-ı dilüm izhâr itdüm

Resmdür âhir-i mektûba basarlar hâtem (Dikmen, 1991: 208)

Râşid Tarihi'ndeki kayıtlardan Seyyid Vehbî'nin bu talebinin yerine geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim Damat İbrahim Paşa'nın 6 Cemaziyelahir 1138'de İran Elçisi Abdülaziz Han'ı kabulünde Seyyid Vehbî "askerî kassâm" olarak yer almıştır (Râşid vd, 2013: 1478). Rebiülahir 1139'da gerçekleşen helva sohbetinde de aynı sıfatla anılan Seyyid Vehbî'nin bu görevi bir yıl sürdürdüğü söylenebilir.²⁸⁵

Vehbî Efendi, 19 Zilhicce 1139'da ibtidâ altmışlı rütbesiyle Piri Paşa Medresesi müderrisi iken Damat İbrahim Paşa'nın buyrulduzu ile aynı medresede kalmak şartıyla rütbesi hareket-i altmışlıya yükseltilmiştir. İlgili tevcih kaydı şöyledir:

*"İşâretleri mu'cebince tevcih buyuruldu
19 Zilhicce 1139*

*Ma'rûz-ı dâ'îleridir ki
İbtidâ-i altmışlı ile Pîrî Paşa mutasarrıfı Seyyid Hüseyin Vehbî Efendi dâ'îleri
yerinde hareket-i altmışlı hareketi i'tibâr buyurulmak mercûdur.
Ed-dâ'î Abdullah" (OA.İE.TCT. 24.2610)*

1141'de musıla-i Süleymaniye rütbesi ile Mehmed Paşa Medresesine atanması üzerine Damat İbrahim Paşa'ya şu sözlerle teşekkür etmiştir:

Musılayla vâsıl-ı kâm olmasam bu silsile

Yirüm olurdı Süleymâniye'de bir pencere

Ömrüm oldukça du'â-yı hayrı vâcibdür bana

Hızr-ı himmet-res olan sadr-ı merâhim-güstere (Dikmen, 1991: 273)

²⁸⁵ Başka bir şiirinde büyük ihtimalle bu görevde ibka edilmesini talep etmiştir:

Eyle ibkâya dâverâ ihsân

Yohsa Vehbî kulunda kalmadı cân (Dikmen 1991: 321)

Silsilesindeki ilerlemede gördüğü himayenin büyük bir payı olan Seyyid Vehbî'nin Damat İbrahim Paşa nezdindeki değeri de oldukça yüksektir.²⁸⁶ Damat İbrahim Paşa, on iki yıllık iktidarı boyunca Seyyid Vehbî'yi türlü vesilelerle yanında bulundurmıştır; eser yazmakla görevlendirmiş, meclislerine davet etmiş ve önem verdiği projelere dâhil etmiştir.

Damat İbrahim Paşa, Seyyid Vehbî'den 1130'da imzalanan Pasarofça Anlaşması hakkında bir eser yazmasını talep etmiştir. “Sulhiyye” olarak bilinen bu manzum risalede Varadin Savaşı'nın kaybedilmesine, Belgrat'ın düşman eline geçmesine değinildikten sonra Damat İbrahim Paşa'nın bu meseleyi barışla sonuçlandırıdığı anlatılmıştır (Dikmen, 1991: XXXIII). Damat İbrahim Paşa'nın Seyyid Vehbî'ye verdiği bir diğer görev de 1132'de gerçekleşen III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğününü kaleme alma görevidir. Râşid Efendi, Tarihi'nde bu düğünün “tefâsil-i ahvâl”ini yazmaya Seyyid Vehbî'nin memur edildiğini bildirir (Râşid vd, 2013: 1211). Seyyid Vehbî'nin meşhur “Surname”si bu görevlendirme sonucunda yazılmıştır. Seyyid Vehbî, bu eserini Damat İbrahim Paşa'nın emriyle mensur olarak kaleme almıştır.²⁸⁷ Damat İbrahim Paşa, Seyyid Vehbî'yi “Aynî Tarihi”nin çevrilmesi için kurduğu tercüme heyetine de dâhil etmiştir (Râşid vd, 2013: 1485).

Damat İbrahim Paşa Dönemi'nin önemli siyasi olaylarından biri de İran'dan gelen elçilerin kabul törenleridir. 19 Rebiülevvel 1134'te Damat İbrahim Paşa'nın İran elçisi Murtaza Kulu Han'ı kabul merasiminde Dürrî Ahmed Efendi, Râşid Mehmed Efendi, Hattat Veliyyüddin Efendi ile birlikte Seyyid Vehbî Efendi de yer almıştır (Râşid vd, 2013: 1272). Seyyid Vehbî, 20 Cemaziyelevvel 1134'te Damat İbrahim

²⁸⁶ Seyyid Vehbî, Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu şiirlerde kendinin yanı sıra oğlu Münif için de yardım istemiştir. Damat İbrahim Paşa'nın oğlu Mehmed Bey'in 1136'da paşalığa terfisinden ve III. Ahmed'e musahip olmasından söz ettiği bir kasidesinde (Dikmen, 1991: 181-185) yer alan aşağıdaki beyitte oğlunun mülazemet alabilmesi için Damat İbrahim Paşa'nın yardımını ister:

Geldüm şikeste-beste yine âsitânuna

Oglum kapunda eyler ümîd-i mülâzemet (Dikmen, 1991: 185)

Ramiz Efendi, 1146'da hariç rütbeli bir medreseye atanan Münif'in küçük yaşta mülazemet aldığını belirtir. (Râmiz, 1994: 269) Bu bilgi doğruysa Seyyid Vehbî'nin oğlu için yaptığı talebin Damat İbrahim Paşa tarafından yerine getirildiği düşünülebilir.

²⁸⁷ Çün nesr ile oldu bundan akdem

Fermân-ı cenâb-ı sadr-ı a'zam

Kıl nesr-i ferâ'id-i ma'ânî

Vasf eyle vakâyi'-i hitânı (Dikmen, 1991: 307)

Paşa'nın Murtaza Kulu Han'ı Beşiktaş Sarayı'na davetinde de bulunmuştur (Râşid vd, 2013: 1281). Seyyid Vehbî'nin yer aldığı elçi kabullerinden biri de 6 Cemaziyelahir 1138'de gerçekleşen merasimdir (Râşid vd, 2013: 1478).

4 Şevval 1134'te, Damat İbrahim Paşa'nın III. Ahmed'e Sadabad'da verdiği ziyafette bulunup irticalen

Bindi bir zevraka dâmâdı ile hazret-i şâh
Burc-ı âbîde kırân eyledi san mihr ile mâh

beyitini söyleyen (Râşid vd, 2013: 1322) Vehbî Efendi, Lale Devri'nin meşhur helva sohbetleri ile çerağan eğlencelerinin de davetlileri arasında idi. Bunlardan biri 13 Rebiülahir 1139'da gerçekleşen helva sohbetidir. Bu sohbeti düzenleyen Kaptan Mustafa Paşa, davetlileri belirleyen ise Damat İbrahim Paşa'dır. Davetliler arasında "kassâm-ı askerî" Seyyid Vehbî Efendi de yer almıştır. Bu sohbette bulunan diğer şairler gibi Seyyid Vehbî Efendi de kaside sunmuş ve caize almıştır (Râşid vd, 2013: 1521).

Seyyid Vehbî, katıldığı helva sohbetlerinin birinde sunduğu bir kasidesinde Damat İbrahim Paşa'nın meclislerini Hüseyin Baykara'nın meclislerine benzetmiştir:

Bezm-i sadr-ı a'zama gelsün de hasret gütmesün
Görmeye Sultân Hüseyin Baykara devrânını (Dikmen, 1991: 162)

Kethüda Mehmed Paşa veya Kaptan Mustafa Paşa tarafından düzenlenen bir başka helva sohbetinde ise Damat İbrahim Paşa'ya şu sözlerle teşekkür etmiştir:

Lutf u keremün zindesidür eyledin ihyâ
Vehbî kulunı nâ'il idüp kâm-ı fu'âda (Dikmen, 1991: 213)

Seyyid Vehbî, Damat İbrahim Paşa'nın izniyle Kethüda Mehmed Paşa tarafından düzenlenen bir çerağanda bulunmuş ve Kethüda Mehmed Paşa ve III. Ahmed'i andıktan sonra Damat İbrahim Paşa'yı şu sözlerle övmüştür:

Âsaf İbrâhîm Paşa ki ‘atâ vü himmetin

Hak bu kim ne Hâtem ü ne Ma’n-i Şeybân eyledi (Dikmen, 1991:81)

İbrahim Paşa, adını geleceğe taşımak için yaptırdığı eserlerin kitabelerine genellikle dönemin büyük şairlerinin şiirlerini yazdırmıştır. Bu şairlerden biri de Seyyid Vehbî’dir. Damat İbrahim Paşa’nın İstanbul Şehzadebaşı’na yaptırdığı sebil kitabesinde (1132) (KK, 2016: 180), İstanbul Fatih’te yaptırdığı çeşme kitabesi (1135) (Tanışık, 1943: 126) Nevşehir’de yaptırdığı sıbyan mektebi çeşmesi kitabesi (1139), medrese kitabesi (1139), Kurşunlu Cami iç kapı kitabesi (1139), imaret kitabesi (1139) ve Ürgüp’te yaptırdığı Gez Çeşmesi kitabesinde (1133) Seyyid Vehbî’nin şiirleri vardır (Yalap, 2016: 147-154).

3.4.2.2.96. Sâhib Dede (ö.1149)

Bursa’da doğan ve “Hammamizâde” olarak anılan Sâhib Dede, dönemin Mevlevî şairlerindendir. Bir müddet Kütahya Mevlevihanesi şeyhliğinde bulunmuş, bir müddet de seyahat ettikten sonra Üsküdar’a yerleşmiştir (Büyüktosunoğlu, 1991: VIII-IX). İlk olarak Şehit Ali Paşa’ya kasideler sunan Sâhib, Sadarete İbrahim Paşa’nın geçmesiyle ona intisap etmiştir. İbrahim Paşa’ya üç kaside ve Sadabad’ın yapılışını tebrik amacıyla bir tarih kıtası sunmuştur. İbrahim Paşa’nın hüner sahiplerinin koruyucusu olduğunu fark eden Sâhib, ona şu beyitlerle seslenmiş ve yardımını istemiştir:

Nice nâ-kâmlar olmakda zamânunda senün

İltifât-ı nazar-ı lutfun ile nâ’il-i kâm

Nâ-murâdem yeridür şimdi idersem ben de

Ser-i dâmân-ı kerem-güsterüne istîlâm

Var iken sadrda zâtun gibi bir zât-ı şerîf

Fukarâ zümresi şâyeste degüldür ide vâm (Büyüktosunoğlu, 1991: 4-5)

3.4.2.2.97. Seyyid Edîb Mehmed Efendi (ö.1149)

Diyarbakırlı olan Edîb Mehmed Efendi, memleketinde bir müddet tahsil gördükten sonra İstanbul'a gelmiş, 1137'de yapılan imtihanı başarı göstererek kadılık yapmaya başlamıştır. FŞM'de kayıtlı Edib mahlaslı iki kasideden biri Edîb Mehmed Efendi'ye ait olmalıdır (Emirî, 2018: 32).²⁸⁸ Bu kasidesinde Edîb, Damat İbrahim Paşa'dan kendisine şanına uygun bir kürk ihsan edilmesini istemiştir:

Kâdı olalı memleket-i Rûm iline ben

Lâbis dikelim dūşıma bir pākçe kisvet

Vassâfı olan sen gibi bir sadr-ı kerîmin

Dūşımda benim olmaya bir câme-i haşmet (Hakverdioğlu, 2007: 802)

3.4.2.2.98. Lebîb Seyyid Mahmûd Efendi (ö.1149)

Sâlim Efendi'nin birçok kaside ve tarih yazdığını belirttiği Lebîb Mahmud Efendi, Damat İbrahim Paşa'nın tamirini yaptırdığı Aydınoz Zaviyesi için tarih düşürmüş (Sâlim, 2005: 601-602) ve ona bir kaside (Hakverdioğlu, 2007: 342-345) sunmuştur. Bu kasidede talihsizliğinden şikâyet ederek Damat İbrahim Paşa'nın yardımını istemiştir:

Lâyık mıdır görünce siyeh-reng-i bahtımı

Zülf-i siyeh-i yâre gele mevc-i infi'âl (Hakverdioğlu, 2007: 345)²⁸⁹

²⁸⁸ Sâlim ve Safâyî, "Edîb" mahlaslı, adı Mahmud, memleketi Erzurum olan bir şair tanıtmıştır (Sâlim, 2005: 212; Safâyî, 2005: 81). Râmiz Efendi, bu "Edîb"ın adının "Mehmed" memleketinin ise "Diyarbakır" olduğunu belirtip "Narda" kadısı iken vefat ettiğini iddia etmiştir (Râmiz, 1994: 12). Ali Emîrî ise Râmiz'in iddialarına ek olarak aynı "Edîb"ın 1137'de yapılan imtihanı kazandıktan sonra kadılığa başladığını iddia eder (Kadoğlu, 2018: 12). Bu noktada şu çelişkiyi ifade etmek gerekir: Sâlim ve Safâyî Efendilerin tanıttığı "Edîb" bu tezkirelerin yazıldığı esnada "kadılık" yapmış bir kişidir. Safâyî Tezkiresi 1132'de, Sâlim Tezkiresi 1134'te tamamlandığına göre onların verdiği bilgi ile Ali Emîrî'nin verdiği 1137 tarihli imtihandan sonra kadılığa başladığı iddiası çelişmektedir. Dolayısıyla ya Ali Emîrî'nin verdiği bilgi yanlıştır ya da "Edîb" mahlaslı farklı bir şair bulunmaktadır. Bu çalışmada bu şiirin, Ali Emîrî'nin verdiği bilgi doğru kabul edilerek "Seyyid Edîb Mehmed Efendi"ye ait olduğu kabul edilmiştir.

²⁸⁹ Hakverdioğlu bu şiiri Diyarbakırlı Lebîb Abdulgafur Efendi'ye atfetmiştir ancak bu kaside Diyarbakırlı Lebîb Divanı'nda yoktur (Kurtoglu, 2017).

3.4.2.2.99. Lütî Mehmed Dede (ö.1150)

Mevlevî dedelerinden biri olan Lütî, 1703'te babası Nakşî Ali Dede'nin ölümü üzerine Manisa Mevlevihanesi şeyhi olmuştur. Damat İbrahim Paşa, 1724'te Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Peçevî Ahmed Dede'nin ölümü üzerine "Hilye-i Mevlana"nın müellifi Lütî Dede'ye, Yenikapı Mevlevihanesi'nin başına geçmesini teklif etmiş fakat Lütî, "meşreb-i safiyyeleri kenâre-gîrî-i uzlete mâ'il" olduğundan bu görevi kabul etmemiştir (Erdoğan, 2008: 65).

3.4.2.2.100. Vâkîf Yahyâ Efendi (ö.1150)

Vâkîf Yahyâ Efendi, Kazasker Arif Abdülbâki Efendi'nin torunu, Fâ'iz Abdürrahim Efendi'nin oğludur. Dedesinden ve babasından talik yazıyı meşk eden Vâkîf Efendi, 1110'da mülazım olduktan sonra müderrisliğe 1120'de, ibtidâ-i hariç rütbesiyle Defterdar İbrahim Paşa Medresesinde başlamıştır (Sâlim, 2005: 686-687). 1125'te Sadise-i Saray-ı Galata Medresesinden mazul (Şeyhî, 2018: 3253), 1127'de dedesi Ârif Efendi'nin Eyüp'te yaptırdığı medreseye atanmıştır (Sâlim, 2005: 687). İbrahim Paşa Rikab-ı hümayun kaymakamı olduğunda bu medresede görev yapıyordu. "Eyler" redifli kasidesiyle İbrahim Paşa'yı yeni görevi münasebetiyle tebrik etmiş ve şu sözlerle lutfunu talep etmiştir:

Çerâg-ı lutfun olmazsa müderris zulmet-i endûh

Dü-çeşm-i câne rûz-ı rûşenâmı şâm-ı târ eyler

Senin de gevher-i âmâline ey dil elem çekme

O kân-ı merhamet bir gün olur kim *i'tibâr* eyler (Hakverdioğlu, 2007:

160)

Bu kasidesinin ardından bulunduğu medresede kendisine "dâhil *i'tibâr*" olunmuştur (Sâlim, 2005: 687).²⁹⁰ Sunduğu diğer kasidesinde Damat İbrahim Paşa'nın talebini yerine getirmesini şu sözlerle ifade etmiştir:

²⁹⁰ Medrese değiştirmeden rütbesi "dâhil"e yükseltilmiştir. Bu terfi Ebu İshak İsmail Efendi'nin şeyhülislamlığına rastlar (Sâlim, 2005: 687). Vurgulu sözcükle talep edilen lütuf bu olmalıdır.

Olup cûyende-i lutf u ‘inâyet ‘arz-ı hâlimle

Pür itdim pâ-y-tâ-ser rahne-i dîvâr-ı cânânı (Hakverdioğlu, 2007: 228)

Aynı kasidesinde Damat İbrahim Paşa’nın başka bir vaadini hatırlatmaktan da geri durmamıştır:

Olaydım intizâr-ı va’de-i lutfundan âzâde

Bu gûne eylemezdim ben bilirdim ‘arz-ı ‘îrfânı

Ne hâcet ‘arz-ı hâle vâkıf-ı sırr-ı zamîrindir

Niçün tatvîl ile tasdî’ idersin sadr-ı zî-şânı (Hakverdioğlu, 2007: 229)

Vâkıf Efendi, büyük ihtimalle bu kasidesinin etkisiyle Ahmed Paşa Medresesine atanmıştır. Damat İbrahim Paşa’nın sahilsarayının tamamlanması vesilesiyle yazdığı on dört beyitlik tarih kıtasında İbrahim Paşa’nın lutfunu şu sözlerle ifade etmiştir:

Sâye-i lutfı o rütbe şâmil oldı ‘âleme

Yâd olunmaz şimdi hîç efsâne-i zıll-ı hüma (Hakverdioğlu, 2019: 287)

Damat İbrahim Paşa’nın Vâkıf Efendi’ye verdiği bir diğer görev de ordu kadılığıdır. 1133’te Kaptan-ı Derya Süleyman Paşa’nın arzı üzerine sadır olan buyrulduyla “Seyyid Yahya Vâkıf Çelebi” “donanma-yı hümayûn” kadısı tayin edilmiştir (OA.AE.SAMD.III.209.20385).²⁹¹ Bu görevinden sonra 1135’te mazul olacağı Bâli Efendi Medresesine atanmıştır.

Vâkıf Efendi, başka bir kasideyle daha önce birçok lutfunu gördüğü Damat İbrahim Paşa’nın yardımını tekrar talep etmiştir:

²⁹¹ Belgedeki ifade şöyledir: “... Seyyid Yahya Vakıf Efendi kulları bu sene-i mübârekde ordu kâdısı nasb u ta’yîn olunmak...” Buna ek olarak şairin bu yıl içinde İbrahim Paşa’nın Valide Sultan Sarayı’nda iken karşı sahile diktirdiği su dolu üç şişeyi tüfek ile vurması olayın tarih düşürmüştür (Hakverdioğlu, 2019: 304-305; İpekten, Özerdim, 1959: 127).

‘Înâyet ü kerem ü lutfun eylerem ümîd
Kul itdi ‘âtıfetin tab’-ı müstemendânı

Çerâg-ı ‘âtıfetin ‘abd-i mahlasın Vâkîf
Kulundur ol ki ser-â-pâ cihân bilür anı
(...)
Sezâ-yı mekrûmet ü lââyık-ı mürüvvetdir
Unutma hâsılı bendendir ol senâhânı

Revâ mıdır kala *bî-kes* zamân-ı lutfunda
Senin gibi ola memdûhı bir kerem-hânı

Mesîh-veş yetiş ana şifâ-resân ol kim
O haste-i gam-ı çarhın elinde dermânı
(...)
Nesîm-i ‘âtıfetin açdı gonçe-i tab’ım
Terâne-i kalemim basdı ‘andelîbânı

Bu vakte dek hele erbâb-ı nazmdan kimse

Bu rütbe olmadı lutf u ‘atâya erzânî (Hakverdioğlu, 2007: 560)²⁹²

Vâkîf Efendi bu kasideyi 1137’den önce yazmış olmalıdır.²⁹³ Damat İbrahim Paşa’nın bu taleplere de kayıtsız kalmadığı görülmektedir. Nitekim Osmanlı Arşivindeki bir atama belgesinde şu ifadeler kayıtlıdır:

“(…) Medrese-i Murâd Paşa-yı Cedîd ibtidâ-i altmışlıyla Haydar Paşa Müderrisi Seyyid Vâkîf Efendi dâ’îlerine altmışlı hareketiyle ihsân (...)” (OA.İE.TCT. 25.2697).

²⁹² Vâkîf Efendi bu kasidesinde “bî-kes” olduğundan söz etmiştir. Bununla müderrislik dışında bir görevinin olmadığına kastetmiş olmalıdır. Askerî kassâmlık, naîblik veya müfettişlik gibi bir görev talep ettiği düşünülebilir.

²⁹³ Bu kaside mecmuanın Fâ’iz Efendi tarafından hazırlanan kısmındadır, dolayısıyla Fâ’iz Efendi’nin 1137’de Mısır Kadılığına atanmasından önce yazılmış olmalıdır.

Bu belgeye göre Vâkıf Efendi, Bali Efendi Medresesinden sonra Haydar Paşa Medresesi Müderrisi olmuş ve nihayet 1 Cemaziyelahir 1142'de hareket-i altmışlı rütbesiyle Murad Paşa-yı Cedîd Medresesinde görevlendirilmiştir. Bu görevi tespit edilebildiği kadarıyla Damat İbrahim Paşa'nın Vâkıf Efendi'ye verdiği son görevdir.

3.4.2.2.101. Arifzâde Âsım Mehmed Efendi (ö.1150)

Âsım Mehmed Efendi, Damat İbrahim Paşa'ya bir murabba (Aslan, 2010: 105-106) ve iki müzeyyel gazel (Aslan, 2010: 145-146, 153; FŞM: 557a-557b, 590a-590b) sunmuştur.²⁹⁴ İbrahim Paşa, bu şiirlerden müzeyyel gazelleri FŞM'ye kaydettirmiştir. Bunların birinde Âsım İbrahim Paşa'nın cömertliğini şu sözlerle över:

Deryâ-yı cûd hazret-i düstûr-ı kerîmin

Mecrâ-yı tab'ı 'ayn-ı sehâvet suyundadır (Sevim, 2020: 148)²⁹⁵

Âsım, İbrahim Paşa'nın ölümüne tarih düşürmüştür (Aslan, 2010: 127). Karşılık beklemeden yazılan bu şiir, Âsım'ın İbrahim Paşa'ya gösterdiği vefanın bir işareti sayılmalıdır.

3.4.2.2.102. Nahîfî Süleyman Efendi (ö.1151)

Damat İbrahim Paşa Sadarete getirildiğinde Nahifi'nin bilinen bir devlet görevi yoktu. Bu sırada İbrahim Paşa'ya bir kaside sunmuş ve bağlılığını bildirmiştir:

Garaz 'arz-ı 'ubûdiyetdir itnâb-ı kelâm itme

Siyâk-ı nazma şimden sonra temhîd-i du'â gelsün (Aypay, 1992: 223)

²⁹⁴ Bu şiirlerin dışında FŞM'de "Âsım" mahlaslı fakat Çelebizade İsmail Âsım ve Ârifzade Âsım divanlarında bulunmayan üç şiir daha bulunmaktadır (FŞM: 515b-516a, 522b-523b, 630a). Bu şiirlerin hangi Âsım'a ait olduğu tespit edilememiştir.

²⁹⁵ Fatma Şennur Aslan'ın hazırladığı tenkitli metinde Âsım'ın İbrahim Paşa'ya sunduğu gazellerin zeyil kısımları eksiktir (Aslan, 2010: 145-146, 153).

İbrahim Paşa, bağlılığını bildiren Nahîfi'yi 1130'da gerçekleşen sulh görüşmeleri için Avusturya'ya gönderilen İbrahim Ağa'nın heyetine dâhil etmiştir (Sâlim, 2005: 653). 8 Şevval 1133'te ise başmukataacı olarak görevlendirmiştir. İbrahim Paşa, irfanına güvendiğinden ve daha evvel İran'a gönderilen elçi heyeti içinde bulunmasını da göz önünde tutarak Nahîfi'yi Müderris Es'ad Efendi (Şeyhülislam), Dürrî Ahmed Efendi, Seyyid Vehbî ve Dürrî Biraderi Sa'dî Efendi'yle birlikte Rebiülevvel 1134'te İran'dan gelen elçiyle "ma'ârif sohbeti" yapmak üzere görevlendirmiştir (Uslu, 2017: 157).

Başmukataacılıktan 20 Şevval 1135'te azledilen Nahifi, bu sırada İbrahim Paşa'ya bir teşekkürname sunmuştur.²⁹⁶ Bu şiirinde İbrahim Paşa'nın idaresinde göreve getirilenle görevden alınanın eşit olduğunu, sırası geleni göreve getirerek, mazulü ise lütfederek memnun ettiğini belirtir:

Ricâl-i devletün mansûb u ma'zûli ber-â-berdür
Münâfidür sanursan gûş kıl bu remz-i iclâli

Birin nevbetle mansûb itse ma'zûli idüp memnûn
Nevâzişle ider mebzûl ana lutf u 'atâyâyı (Aypay, 1992: 219)

17 Şevval 1136'da aynı göreve tekrar getirilmiş ve 12 Şevval 1137'de azledilmiştir. Damat İbrahim Paşa'nın 6 Cemaziyelahir 1138'de gerçekleştirdiği elçi kabulünde Nahîfi de bulunmuştur (Râşid vd, 2013: 1478). Bu kabul sırasında Safâî'nin ölümüyle boşta kalan Şıkk-ı Sani Defterdarlığı için bir arzuhal yazarak Kethüda Mehmed Paşa aracılığıyla İbrahim Paşa'ya sunmuş ve Paşa'nın onayıyla 8 Cemaziyelahir 1138'de (Afyoncu, 1999: 92) bu göreve atanmıştır (Râşid vd, 2013: 1483). Bir arşiv belgesinden anlaşıldığı kadarıyla Nahîfi, bu görevde 1143'e kadar kalmıştır (OA.CML.582.23923).

²⁹⁶ FŞM'deki yerine bakıldığında bu şiirin Damat İbrahim Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa'nın nikâhına (9 Rebiülahir 1136) düşürülen tarihlerden önce, III. Ahmed'in Medine'nin payesini Mekke ile eşitlemesine düşürülen tairhlerden sonra olduğu görülür. Bu da şiirin, Nahifi'nin azledildiği dönemde yazıldığını gösterir.

Nahîfî, Damat İbrahim Paşa'nın "Habîbü's-siyer" adlı eseri tercüme ettirmek üzere kurduğu heyette "Mesnevi" mütercimi Nahîfî'ye de yer vermiştir (Râşid vd, 2013: 1485).

Nahîfî, "Mesnevi Tercümesi"ni sunduğu Damat İbrahim Paşa'dan gördüğü yardımları şu sözlerle anlatmıştır:

Beni tûl-i emelden lutf u cûdî itdi müstagnî
Gınâ-yı kalb-i ihsân eyledi takdîr müsennâyı

Nizâm-ı hâlîme oldı vesîle himmet ü lutfı
Zevâlin buldı devrinde küdürât-ı perîşânî

Vücûh ile nevâziş gördüm ol kân-ı sehâvetden
Bakılsa lutfunun hakkıda yokdur hadd ü pâyanı

Niçe elbise melbusât-ı gûn-â-gûn idüp irsâl
Gıyâb-ı bendegîde eyledi lutf-ı firâvânı

Husûsâ eyledik de Mesnevî dibâcesin telfik
Bana bahş itdi ber-vech-i şâle pür sîm-i hemyânı

Huzûr-ı hâsa ber-vefk-ı tevâzu' eyleyüp da'vet
Mutayyeb itdi hüsn-i hulk u lutf ile dil ü cânı

Cemî'-i lutfâ gâlib bir dilârâ nüsha bahş itdi
Ki oldu kâdi-i rûşenger-i tefsîr-i Kur'ânî

'Akîbinde idüp bir dest-mâli sim ile memlû
'Atâ-yı 'ûd u 'anber inzimâmın kıldı erzânî

Zer-i mahbûb-ı enva'-ı zehebden eyleyüp tezhîb
Mutallâ eyledi tûmâr-ı lutfun ol kerem-kânı (Bayram, 2020: 315-316)

3.4.2.2.103. Kelîm Musa Efendi (ö.1151)

Damat İbrahim Paşa zamanında matbah emini olan Ahmed Efendi'nin²⁹⁷ oğlu olan Seyyid Kelîm Musa Efendi, Sâlim Efendi'ye göre “ehl-i tab'ın bülendlerinden şu'ârâ-yı kirâmın dil-pesendlerinden ehl-i dil sâhib-tabî'at bir mahdûm-ı hoş-sohbet” idi (Sâlim, 2005: 597). 1130'da imzalanan Pasarofça Anlaşması sırasında Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu bahariyesi (Hakverdioğlu, 2007: 284-589) dönemin şairleri tarafından oldukça beğenilmiştir (Safâyî, 2005: 525-526).

Damat İbrahim Paşa sadrazam olduğunda kırk akçalı medreselerin birinde müderris olan Kelîm, sözü edilen bahariyesinde henüz rütbeli bir medreseye atanamadığına işaret ederek İbrahim Paşa'nın yardımını şu sözlerle talep etmiştir:

Devletinde n'ola ümmid-i kerem itse Kelîm

Bende-zâdendir eyâ dâd-ger-i ferruh-bâl

Zât-ı pâkin gibi bir menba'-ı şefkat var iken

Ne revâ kim ide ol bî-kesi gerdûn pâ-mâl (Hakverdioğlu, 2007: 287)

Sunduğu diğer kasidesinde niyetini açık eden Kelîm, İbrahim Paşa'dan “hariç” rütbeli bir medreseye atanmayı talep etmiştir:

Merâmım zikre hâcet yok çü ma'lûm-ı şerîfindir

Kifâyet eyler ednâ himmetin ben nâtüvân üzre

Olur bâb-ı edebden belki *hâriç* eylesem tasrîh

Münâsibdir hemân kufl-i sükût urmak lisân üzre (Hakverdioğlu, 2007:

377)

²⁹⁷ İbrahim Paşa'ya sunduğu kasidelerin birinde kendisini “bende-zâden” olarak takdim ettiğinden babası Matbah Emni Ahmed Efendi'nin bu görevi İbrahim Paşa Dönemi'nde yerine getirdiği söylenebilir.

Safâyî'nin bildirdiğine göre 1131'de Yenişehirli Abdullah Efendi'nin yaptığı sınavda başarılı olarak (Safâyî, 2005: 525)²⁹⁸ ibtidâ-i hâriç rütbesiyle Revani Çelebi Medresesinde görevlendirilmiştir. (Sâlim, 2005: 597) Bu görevlendirme ile medrese silsilesine giren Kelîm, bir diğer kasidesinde Damat İbrahim Paşa'ya şu sözlerle teşekkür etmiştir:

Oldı eserim çünkü şeref-yâb-ı kabûlün
Şimdengerü bârân-ı sühan-gûya salâdır

El-minnetü li'llâh ki mir'ât-ı zamîrim
Başdan başa hurşîd gibi tâb u cilâdır

Zîrâ ana feyz-i nazar-ı 'âtıfetinle
İlhâm-ı Hudâ miskâle re'yine revâdır

İtdin o kadar dil-i vîrânımı ma'mûr
Kim gıpta gehi kasr-ı cinân olsa revâdır (Hakverdioğlu, 2007: 431)

Kelîm, daha sonra hareket-i hâriç rütbesiyle Hacegi Medresesine, 1138'de ibtida-i dâhil rütbesiyle Anber Gazi Medresesine ve 1142'de hareket-i dâhil ile Abdurrahman Paşa Medresesine terfî ettirilmiştir (Râmiz, 1994: 258; OA.İE. TCT. 25.2697). Kelîm, diğer bir kasidesinde Damat İbrahim Paşa'dan bir hizmete atanmasını talep etmiştir:

Bir hizmete müstahdem it bezm-i merâma *mahrem* it
Kalb-i hazînin hürrem it a'dâsı olsun pür-elem (Hakverdioğlu, 2007: 779)

Teşekkür mahiyetinde yazdığı diğer bir kasidesindeki şu beyitten talebinin yerine geldiği anlaşılmaktadır:

²⁹⁸ Salim, bu görevlendirmenin 1133'te olduğunu belirtmiştir (Sâlim, 2005: 597).

Akranı içinde verdin ana kadr-i imtiyâz
Memnûn-ı iltifât idüp ol ‘abd-i kemteri

Şem’-i harîm-i hizmet-i şer’-i şerîf idüp
İtdin çerâğ kendi elinle o çâkeri (Hakverdoğlu, 2007: 815)²⁹⁹

3.4.2.2.104. İlmî Ahmed Efendi (ö.1151)

Damat İbrahim Paşa Rikâb-ı hümayun kaymakamlığına getirildiğinde Gebze’de Mustafa Paşa Medresesinde müderris olan (Şeyhî, 2017: 2965) İlmî Ahmed Efendi, İbrahim Paşa’nın bu yeni görevini on üç beyitlik bir tarih kıtasıyla kutlamıştır (Hakverdioğlu, 2019: 65-67). Sâlim Efendi’ye göre değeri anlaşılmadığından Gebze’ye gönderilmiş olan şair, Damat İbrahim Paşa’nın himmetiyle İstanbul’a gelmiştir (Sâlim, 2005: 513).

Damat İbrahim Paşa’nın 1132’de yaptırdığı kütüphanenin ve dershanenin kitabelerine yazılan Arapça tarihler İlmî Ahmed Efendi’nindir (Sâlim, 2005: 514, Râmiz, 1994: 231). İlmî Efendi, bu sıralarda önce Harameyn-i Şerifeyn Müfettişliği görevine getirilmiş ve Süleymaniye medreselerinden birine atanmıştı (Sâlim, 2005: 513). Sözü edilen görevler uhdesindeyken Rebiülahir 1133’te Halep Kadılığına atanmış ve 1134’te mazul olmuştur. Bu tarihten sonra İlmî Efendi’nin Damat İbrahim Paşa ile aralarında sıkı bir ilişki kurulduğu görülmektedir. 1136’da Damat İbrahim Paşa’nın, yaptırdığı Darülhadis’te gerçekleştirdiği huzur dersinde “fuzâlâ-i mevâlî-i izâmdan dergâh-ı âsafîye ta’alluk-ı tâm ile magbût-ı enâm olan” sıfatıyla ilk kez yer alan İlmî; 1137, 1138, 1139 ve 1140 Ramazanlarında tekrarlanan bu meclislere eski Halep kadısı olarak katılmıştır (Râşid vd, 2013: 1366, 1431, 1491, 1542, 1593).

İlmî Efendi, dönemin meşhur eğlencelerinin de misafirleri arasında yer almıştır. 13 Rebiülahir 1139’da Kaptan Mustafa Paşa’nın Bahçekapısı’ndaki sarayında gerçekleşen helva sohbetinde “dergâh-ı âhâli-penâh-ı âsafîye ta’alluk-ı tâm ile vâlâ-makâm olan” Ahmed İlmî Efendi de bulunmuştur (Râşid vd, 1521). İlmî Efendi

²⁹⁹ Talep beyitinde geçen “mahrem”, teşekkür beyitinde geçen “Şem’-i harîm-i hizmet-i şer’-i şerîf” ifadesinden Haremeyn-i Şerifeyn Müfettişliğine getirildiği düşünülebilir.

tarafından yazılıp Damat İbrahim Paşa'ya sunulan ve Şâkir Bey tarafından FŞM'ye kaydedilen “kelâm-ı kibârı hâvi” dört varaklık mensur eserin başlığından anlaşıldığı kadarıyla Damat İbrahim Paşa'nın emriyle Kethüda Mehmed Paşa tarafından düzenlenen helva sohbetinde de bulunmuştur (FŞM: 499b-503a). İbrahim Paşa'nın bu eseri karşılığında mutat olduğu üzere İlmî'yi caize ile ödüllendirdiği söylenebilir.

Damat İbrahim Paşa, “Aynî Tarihi”ni tercüme ettirmek için kurduğu heyete İlmî Ahmed Efendi'yi de dâhil etmiştir (Râşid vd, 2013: 1485). İlmî Ahmed Efendi'nin Damat İbrahim Paşa Dönemi'nde aldığı son görev 1 Muharrem 1141'de atandığı ve Rebiülahir 1142'de mazul olduğu Mısır Kadılığıdır (Şeyhî, 2017: 3377).

3.4.2.2.105. Hâsim İbrahim Efendi (ö.1151)

Damat İbrahim Paşa'nın iltifatına mazhar olan şairlerden biri de Hâsim İbrahim Efendi'dir. Ebezâde Abdullah Efendi'nin ölümüyle birlikte hamisiz kalan Hâsim, 1128'de Rikab kaymakamlığına getirilmesi vesilesiyle Damat İbrahim Paşa'ya iki tarih kıtası (Hakverdioğlu, 2019: 107-117) sunmuştur. Bu kıtaların birinde düştüğü zor durumdan yakındıktan sonra İbrahim Paşa'nın yardımını şu sözlerle istemiştir:

Bî-kesim bî-kes mu'înim yok pişân-ı hâtırım

‘Âcizim ‘âciz zahîrim yok eyâ fahr-i kirâm

Tîre-bahtım tîre-baht ey dest-gîr-i bî-kesân

Koyma ben bî-çâre-i nâ-kâmı me'yûsü'l-merâm (Hakverdioğlu, 2019:

111)

Hâsim İbrahim Efendi, Damat İbrahim Paşa Dönemi'nde, 1135'te İzmir müftüsü olmuş, daha sonra Yenişehirli Abdullah Efendi'nin yaptığı imtihanı başarıyla vererek önce hariç rütbesiyle Saniye-i Ahaveyn Medresesine sonra 1139'da Şah Sultan ve 1141'de Molla Kasım Medresesine atanmıştır (Emirî, 2018: 210).

3.4.2.2.106. Gergerizâde Mehmed Fevzî Efendi (ö.1151)

Dönemin müderrisleri ve kadıları arasında bulunan Fevzî Efendi, Râmiz'in bildirdiğine göre Damat İbrahim Paşa'nın kıymet verdiği şairler arasındaydı (Râmiz 1994: 243).

3.4.2.2.107. Subhîzâde Feyzullah Feyzî Efendi (ö.1152)

Kendisi gibi şair olan Subhî Ahmed Efendi'nin oğlu olan Feyzî, bir müddet babasının yerine şehremini ruzmançecisi olarak görev yaptıktan sonra Çorlulu Ali Paşa'nın kethüdalarının³⁰⁰ kitabet hizmetinde bulunmuş ve Muharrem 1126'dan Muharrem 1130'a kadar aralıklarla dört defa defterdarlıkta bulunan Osman Paşa'nın (Akbayar, 1996: 1795-1796) kâtipliği yapmıştır (Sâlim, 2005: 577). Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu bir mesnevisinden hareketle 1132 yılında herhangi bir görevde olmadığı anlaşılmaktadır.³⁰¹ Feyzî, bu mesnevisinde “lutf u ihsânını” gördüğü İbrahim Paşa'ya bir mansıp ile kayırılmak talebini iletmiştir:

Beni bir mansıp ile eyle çerâğ

Ola kalb-i hasûda yüz bin dâğ (FŞM: 121b-122a)³⁰²

3.4.2.2.108. Şeyhzâde Yümnî Mehmed Efendi (ö.1152)

Beyazıt Camisinin şeyhi iken 1114'te hayatını kaybeden Şeyh Osman Efendi'nin oğlu olan Yümnî Mehmed Efendi, 1119'da, şeyhülislamlığının birinci döneminde Ebezade Abdullah Efendi'den mülazım olmuş ve 1126'da Abdullah Efendi hayatını kaybedene kadar hizmetinde bulunmuştur. Yenişehirli Abdullah Efendi, 6 Cemaziyelahir 1130'da şeyhülislam olunca Yümnî'yi mektupçuluğuyla

³⁰⁰ 1118-1122 yılları arasında sadrazamlık yapan Çorlulu Ali Paşa'nın bu süreçte iki kethüdası olmuştur. Bunlar, 1118'den 1120'ye kadar görev yapan Sofu Abdurrahman Ağa ve 1120'den 1122'ye kadar görev yapan Muhsinzade Abdullah Efendidir (Akbayar, 1996: 1786).

³⁰¹ Feyzî, bu mesnevîde 50 yaşında olduğundan söz etmiştir. Serhan İspirli, şiirlerinden hareketle Feyzî'nin 1082 yılında doğduğunu (İspirli, 1997: 10) belirlediğine göre sözü edilen mesnevî 1132'de sunulmuştur (FŞM: 121b-122a).

³⁰² FŞM'de “Feyzî” mahlaslı şiirler (FŞM: 23a-24a, 42a-43a, 311b-313a, 321a-322a, 329b-330b, 343b-345a) yer almaktadır ancak bu dönem içinde Feyzî mahlaslı birçok şair olduğundan bu şiirlerin hangi Feyzî'ye ait olduğunu tespit edilememiştir.

görevlendirmiş ve aynı yıl ibtida-i hariç rütbesiyle medrese silsilesine sokmuştur (Sâlim, 2005: 709-710).

Yümnî, müderris olarak görevini yürütürken yazdığı bir kasidede Damat İbrahim Paşa'dan yaptırdığı kütüphanenin hafız-ı kütüplüğünü kendisine tevcih etmesini talep etmiştir:

Yümn-i zârı hizmet-i hıfz-ı kitâb ile

Kılsan çerâğ-ı hizmet anı şâd-mân ider (Hakverdioğlu, 2007: 258)

Damat İbrahim Paşa, Yümnî'nin istediği görevi önce Edîb Süleyman Efendi'ye, sonra Nedîm'e verse de Yümnî'nin medrese silsilesindeki yeri, Damat İbrahim Paşa Dönemi'nde hızla yükselmiş, 1130'da ibtidâ-i hariç rütbesiyle girdiği silsilede 1141'de ibtidâ-i altmışlı rütbesine terfi etmiştir. Bu, 11 yıl içinde sırasıyla hareket-i hâriç, ibtidâ-i dâhil, hareket-i dâhil, musıla-i sahn ve sahn rütbelerini elde ettiği anlamına gelir ki dönemin şartları dikkate alındığında oldukça hızlı bir yükseliş³⁰³ olduğu söylenebilir.

3.4.2.2.109. Ankaralı Râzî (ö.1153)

Râzî, Damat İbrahim Paşa'nın ölümü üzerine bir tarih kıtası kaleme almıştır (Okur, 1994: 333)³⁰⁴.

3.4.2.2.110. Râzizâde Abdurrahman Münîb Efendi (ö.1155)

Abdüllatif Râzî Efendi'nin oğlu olan Münîb Efendi, Damat İbrahim Paşa tarafından “Aynî Tarihi”nin tercümesi için kurulan heyete babası Râzî Efendi'yle birlikte dâhil edilmiştir (Râşid vd, 2013: 1485). Bu çeviri faaliyetinde yer alan Münîb Efendi, başlangıcından 1138'e kadar özetlediği dünya tarihini “Fihristü'd-Düvel” adıyla Damat İbrahim Paşa'ya sunmuştur (Babinger, 1992: 287).

³⁰³ Karşılaştırma yapmak gerekirse Seyyid Vehbî, 1123-1134 yılları arasındaki on bir yıllık dönemde “musıla-ı sahn” rütbesine kadar yükselebilmiştir. Bu yükseliş Damat İbrahim Paşa'nın belki de en yakınında bulunan Nedim'in yükselişiyle eşittir.

³⁰⁴ Mustafa Erdoğan, Abdüllatif Râzî'ye atfedilen ve hakkında bir yüksek lisans çalışması (Okur, 1994) yapılan divanın Ankaralı Râzî'ye ait olduğunu göstermiştir (Erdoğan, 2016: 104-130).

FŞM'deki "Münîb" mahlaslı kasidenin (Hakverdioğlu, 2007: 460-461) Râzizâde Münîb'e ait olma ihtimali yüksektir.

3.4.2.2.111. Altıparmakzâde Feyzî Efendi (ö.1155)

Divanı bulunmayan Feyzî'nin FŞM'de ona ait olduğu anlaşılan³⁰⁵ iki kasidesi bulunmaktadır. Bu kasidelerin henüz bir medreseye atanmamış bir şair tarafından yazıldığı kasidelerde geçen şu beyitlerden anlaşılmaktadır:

Beni bir medreseyle hâric it kim bâb-ı ihsânın
Matâf-ı beyt-i maksûd u merâm-ı bî-kesân oldu (Hakverdioğlu, 2007: 388)

Serverâ meks-i tavîl ü bu kadar dâniş ile
Medrese ben kuluna çok mı olunsa ihsân (Hakverdioğlu, 2007: 473)

Damat İbrahim Paşa'dan bu sözlerle yardım isteyen Feyzî Efendi, onun döneminde medrese silsilesine girmiştir.³⁰⁶

3.4.2.2.112. Fasîhî Hasan Efendi (ö.1156)

18. yüzyılın ilk yarısında yetişmiş önemli şairlerden biri de Fasîhî'dir. Râmiz Efendi, dönemin meclislerinde yer alan Fasîhî'nin "tekellûf-i resmiye"ye rağbet etmediğinden Seyyid Vehbî tarafından eleştirildiğini nakleder (Râmiz, 1994: 239).

³⁰⁵ Yirmi beş yıldır ki ben pâ-mâl-i râh-ı gayretem
Bir ru'us-ı hâric ümîdiyle ey kân-ı kerem (1132) (FŞM: 157b)
Yirmi beş yıldır efendim kuluna himmet kıl
Gice gündüz çekerem gayreti beyne'l-akrân (Hakverdioğlu, 2007: 473)

Bu beyitten anlaşıldığına göre şair bu şiiri yazdığında yirmi beş yıl boyunca bir makama gelmek için çaba sarf etmiştir. Bu bilgi, sözü edilen kasidelerin Feyzî mahlaslı diğer şairlere ait olma ihtimalini oldukça azaltmaktadır.

³⁰⁶ Altıparmakzâde Feyzî Efendi'yi konu edinen ilk tezkire Sâlim Efendi'nin 1134'te tamamladığı tezkiredir. Tezkiresinde ilmiye sınıfına mensup şairler hakkında verdiği ayrıntılı bilgilerle dikkat çeken Sâlim Efendi'nin Feyzî Efendi'nin müderrislik görevinden bahsetmemesi, onun Damat İbrahim Paşa Dönemi'nde medrese silsilesine girdiğine işaret eder. Râmiz'in tezkiresinde verdiği bilgilere göre Feyzî, hariç medreselerinde müderrislik yaptıktan sonra 1140'ta Hüseyin Efendi Medresesine tayin edilmiştir. Râmiz'in "hariç medreseler" ile kastettiği ibtidâ-i hariç ve hareket-i hariç rütbelerindeki medreselerdir. Başka bir deyişle Feyzî Efendi, 1140'a kadar iki farklı medresede görev yapmıştır. İki yılda bir terfi aldığı düşünülürse ilk görevine 1136'da atanmış olduğu söylenebilir.

Kaynaklarda Fasîhî''nin İbrahim Paşa'nın düzenlediği lale çerağanlarında ve helva sohbetlerinde bulunduğunu gösteren bir delil yoktur ancak Damat İbrahim Paşa tarafından "Habibiü's-Siyer"ın tercümesi için kurulan heyette bulunmuştur (Aydüz, 1997: 158).

3.4.2.2.113. Sâlim Mehmed Efendi (ö.1156)

Damat İbrahim Paşa, 1128'de Rikab Kaymakamlığına getirildiğinde Sâlim Efendi, sürgün olarak gönderildiği Trabzon'da idi. Sâlim, İbrahim Paşa'nın güç sahibi olmasıyla affedilmiş ve İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'a dönmesinin ardından kendisine 15 Rebiülahir 1129'da Keşan kazası arpalık olarak verilmiştir. İbrahim Paşa'ya sunduğu ilk şiir, Pasarofça Anlaşması vesilesiyle yazdığı bir tarih kasidesidir (Güfta, 1995: 548-551). 1132'de yaptırdığı çeşme için de bir tarih (Güfta, 1995: 556-557) kıtası kaleme alan Sâlim'e 1132 Rebiülevvel'inde İstanbul payesi verilmiş ve Balya kazası arpalığına eklenmiştir. 1133'te İbrahim Paşa, Sâlim'den bir şura tezkiresi yazmasını istemiştir. Sâlim, bu tezkireyi bir yılda³⁰⁷ tamamlayarak İbrahim Paşa'ya sunmuştur:

Hakk'a hamd olsun eyâ sadr-ı benâm

Tezkirem emrün ile oldu tamâm

Feyz-i lutfunla bu bî-sâmâna

İrdi bu nüsha-i nev pâyâna

Bende tâkat yog iken hîç aslâ

İltifâtun beni kıldı ihyâ

Keremünle beni memnûn kıldın

İde Hakk devlet ü ömrün füzûn (Güfta, 1995: 588-589)

³⁰⁷ Virilüp bu esere böyle hitâm
Oldı bir sâlde itmâm-ı tamâm (Güfta, 1995: 589)

İstanbul payesini alarak İstanbul Kadılığı namzetlerinden biri hâline gelen ve Tezkire'sini tamamlayan Sâlim, 1134'te arzuhal tarzında yazıp Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu mesnevisinde yedi yıldır mazul bulunduğundan yakınmıştır:

Heft-sâl eyledi kederle güzer

Ki gönül haml-i bâr-ı 'azli çeker (Güfta, 1995: 250)

Sâlim Efendi'nin gözü, İstanbul Kadılığındadır. Bunu İbrahim Paşa'ya sunduğu müzeyyel bir gazelinde açıkça şu sözlerle ifade etmiştir:

Bu dil-keş nev-zemîne câ'ize devletli sultânım

Beni ger eylesen kâdî-i İstanbul değmez mi (Güfta, 1995: 530)

Sâlim Efendi, bu isteğine ulaşmış ve 8 Zilkade 1135'te (Râşid vd, 2013: 1302) İstanbul kadısı olmuş ve Ramazan 1135'te yerini İshak Efendi'ye bırakmıştır (Râşid vd, 2013: 1317). İstanbul Kadılığı, Sâlim Efendi'nin İbrahim Paşa Dönemi'nde ulaştığı en yüksek makam olacaktır.

Sâlim Efendi, İstanbul Kadılığından mazul iken Damat İbrahim Paşa tarafından 1138'de "Aynî Tarihi"ni tercüme etmek üzere kurulan heyete dâhil edilmiştir (Râşid vd, 2013: 1485; Aydüz, 1997: 154). Sâlim'e göre bu heyet, "in'am ve ihsâna bir vesîle" olması için kurulmuştur (Aydüz, 1997: 154).

3.4.2.2.114. Münîf Mustafa Efendi (ö.1156)

Münîf, İstanbul'a 1137'de gelmiştir. Râşid Efendi'nin etkisiyle "Hezarî" olan mahlasını "Münîf" olarak değiştirir (Kılıç, 1995: 5). Münîf de dönemin diğer şairleri gibi Damat İbrahim Paşa'ya kasideler sunmuş, ondan taleplerde bulunmuştur.³⁰⁸

³⁰⁸ Eyyâm-ı devletünde revâ mı benüm gibi

Bir ter-zebân şâ'ir-i garrâ-yı rûzgâr

Târâc-ı ihtiyâc ola sâ mân-ı râhatı

Kala esîr-i pençe-i girâ-yı rûzgâr (Küçük, 1999: 34)

Ben de olayun behrever-i lutf-ı 'âmîmün

Ey hâtem-i mifzâl-i kerem-güster-i devrân

Feyz-i nazarunla bulayum neşv ü nemâ tâ

Ben de olayum sâhib-i berg ü ber-i dîvân

Kaptan Mustafa Paşa'dan mülazım olan (Küçük, 1999: 2) Münîf'in asıl isteği maaşlı bir iştir:

Ben dahı neyl-i bülga-i zâd-ı ma'âş için
'Arz eyledim huzûra hâl-i mükedderi

Bir mansıb ile eyle ser-i ibtihâcumı
İklîl-i âfitâb-ı dırahşân ver-â-beri (Kılıç, 1995: 134)

1141'de elçi olarak görevlendirilen Râşid Mehmed Efendi'yle İran'a gidip dönen (Kılıç, 1995: 5) Münîf'e "Hısn-ı mansur" kazası tevcih edilse de o sırada Anadolu kazaskeri olan İshak Efendi, III. Ahmed'in fermanını gerekçe göstererek bu görevlendirmeyi engellemiştir. Bunun üzerine kendisine sadrazam mektupçuluğu mülazemeti tevcih edilmiştir (Küçük, 1999: 3). FŞM'de bulunan "Kasîde-i Nef'î-üstâd tahmîs-i Münîf ez-hulefâ-yı mektûbi-i sadr-ı kerem-mu'tâd" başlıklı şiirinden (FŞM, 612a-617a) Sadrazam Mektupçuluğunda halife olarak çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu görevde bulunduğu sırada yazdığı bir kasidesinde İbrahim Paşa'ya yardımlarından dolayı teşekkür ettikten sonra haccân zümresine mensup kâtiplere verilen bir gelir kaynağı olan zeamet talebinde bulunmuştur:

Hamdû'lillah beni de kıldı kef-i in'âmın
Vâyedâr-ı ni'âm-ı sâbika-i birr ü nevâl

Şem'-i ikbâlüne pervâneym ey kân-ı kerem
Çün çirag eyledün ayakda bırakma elüm al

Kendi zu'munca zâ'im olmağı ister gönlüm
Bir nişân vir yedüme tâ ola ümmîdime dâl (Kılıç, 1995: 142)

Bir hıdmete me'mûr olayum yohsa revâ mı
Kim meşk ü zâuretle olam muztâr-ı devrân (Küçük, 1999: 39)
Hân-ı yagma-i nevâl-i keremünden eyle
Beni de behrever-i ni'met-i 'âm-ı devlet (Küçük, 1999: 44)

Münîf, Damat İbrahim Paşa'ya yedi kaside ve iki müzeyyel gazel sunmuştur. Bunlardan beğenilenler, o sırada Şâkir Bey tarafından tertip edilen FŞM'ye kaydedilmiştir (Hakverdioğlu, 2007: 765-769, 826-831; Sevgi, 2011: 68-69, 76-77).

3.4.2.2.115. Hâtif Hasan Efendi (ö.1156'dan sonra)³⁰⁹

Dönemin müderris ve kadılarından olan Hâtif Hasan Efendi'nin FŞM'de kayıtlı bir kasidesi vardır. Hâtif Efendi bu kasidesinde Damat İbrahim Paşa'nın yardımını şu sözlerle talep etmiştir:

Ben böyle mi medh eyler idim ol meh-i cûdî

'Ayine-i dil mecmû'-ı jengâr elemdir (Hakverdioğlu, 2007: 695)

Hâtif Efendi, Damat İbrahim Paşa Dönemi'nde fethedilen Gence ve Revan kadılıklarında bulunmuştur (Ece, 2007: 86).

3.4.2.2.116. Şâkir Hüseyin Bey (ö.1157)

Şâkir Hüseyin Bey, Damat İbrahim Paşa'nın en yakınında bulunan şairlerden biridir. 1132'de sunduğu kasidelerin tesiriyle Paşa'nın iltimasını elde ederek ibtidâ-i hariç rütbesiyle medrese silsilesine giren (Râmiz, 1994: 169)³¹⁰ Şâkir, dokuz yıl içinde hareket-i hariç, ibtida-i dâhil rütbelerini geçip hareket-i dâhil rütbesiyle Salise-i Saray-ı İbrahim Paşa Medresesine hareket-i dâhil rütbesiyle atanmış ve 1141'de İbrahim Paşa-yı Cedid Medresesine yükselmiştir (Şeyhî, 2018: 3247).

Şâkir Bey, Lale Devri'nde düzenlenen eğlencelerin de değişmez davetlileri arasındadır. Divanında Damat İbrahim Paşa'nın düzenleyip III. Ahmed'in teşrif ettiği

³⁰⁹ Hâtif'in Seyfettin Özege Yazma Eser Kütüphanesi ASL 94-98 numarada kayıtlı divanına ulaşılamadığından hakkındaki değerlendirme FŞM'de kayıtlı kasidesinden hareketle yapılmıştır.

³¹⁰ Şâkir, Damat İbrahim Paşa'ya sunduğunu tahmin ettiğimiz şu rubaisinde "hariç" rütbesiyle bir medreseye atanmayı talep etmiştir:

Ey âsaf-ı Edhem-şiyem-i 'âli-şân

Meftuh iken ebvâb-ı 'inâyet halka

Lâyık mıdır cûd-ı felek-kadrinde

Çeşmi kala hâricde misâl-i halka (Yıldız, 2002: 306)

eğlenceleri konu edinen iki şiire yer verilmiştir. Bunlardan biri, III. Ahmed'in helva sohbeti vesilesiyle Damat İbrahim Paşa'nın sarayını teşrif etmesi üzerinedir:

Teşrîf ede bu şebde vezîr-i mu'azzamın
Sermâye-i sa'âdet ü devlet degil midir (Yıldız, 2002: 40)

Diğer şiir ise Damat İbrahim Paşa'nın düzenlediği çerağana III. Ahmed'in de katılması hakkında yazılmıştır:

Âsaf-ı devrân veliyy-i ni'met-i zî-şânına
Yümn ile sâhil-serâyında çerâgân eyledi
Ol hıdiv-i bende-perver şehr-yâr-ı bahr ü ber
Sıhr-ı âsaf-câhına lutf itdi ihsân eyledi
Devlet-i câvid-i teşrîfiyle kıldı kâm-yâb
Makdem-i pâk-i hümayûnuyla şâdân eyledi (Hakverdioğlu, 2007: 811)

Şâkir Bey'in, Kaptan Mustafa Paşa ve Kethüda Mehmed Paşa'nın düzenleyip Damat İbrahim Paşa'nın teşrif ettiği helva sohbetlerini konu edinen şiirleri de vardır.³¹¹

Damat İbrahim Paşa, kendisine sunulan şiirlerin tertip edilmesi görevini Fâ'iz Abdürrahim Efendi'ye vermişti. Fâ'iz Efendi, Mısır Kadılığı sırasında 1138'de hayatını kaybedince İbrahim Paşa bu görevi Şâkir Bey'e vermiştir. 636 varaklık bu hacimli mecmuanın 390-636 varaklar arasındaki kısmı tertip eden Şâkir Bey'dir. Bunun yanı sıra Damat İbrahim Paşa, 1138'de "Ayni Tarihi"ni çevirtmek üzere kurduğu heyete Şâkir Bey'i de dâhil etmiştir (Aydüz, 1997: 153).

Şâkir Bey, Damat İbrahim Paşa'nın İstanbul ve Nevşehir'deki inşa faaliyetleri hakkında birçok tarih düşürmüştür. Bu şiirlerden bazıları eserlerin

³¹¹ Bu şiirler ve başlıkları şunlardır: Teşrîf-kerden-i Dâmâd İbrâhîm Paşa Be-Hâne-i Dâmâd-ı Hod Kapudan-ı Deryâ Mustafa Paşa Der-Şeb-i Helva, Teşrîf-şuden-i Vezîr-i Müşâruniley Be-Helvâ-yı Kethüdâ Mehmed Paşa Der-Zamân-ı Ahmed Han-ı 'Adâlet-Unvân, Vezîr-i Hatem-şiyem İbrâhîm Paşa-yı Yem-Kerem Saniyen Kethüdâ-yı Müşârunileyhin Şeb-i Helvâsına Teşrîf Zımnında, Kasîde-i Zibâ Der-Teşrîf-i Şeb-i Helvâ-yı Kethüdâ İbrâhîm Paşa-yı Kerem-'Ata (Yıldız, 2002: 41-52)

kitabelerine yazılmıştır. Bunlardan biri Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırmış olduğu çeşmenin tamiri vesilesiyle kaleme alınan tarih kıtasıdır:

Eden ihyâ yeniden çeşmesin Sultân Süleymân'ın
Müeyyed âsaf İbrahim Paşa'dır için sıhha (KK, 2016: 126, Yıldız, 2002: 227)³¹²

Şiirlerinde Damat İbrahim Paşa'ya bazı isteklerini ileten³¹³ ve İbrahim Paşa'nın birçok lutfuna mazhar olan Şâkir Bey, hamisinin cömertliğini şu sözlerle dile getirmiştir:

Devrinde 'âlem şâd-mân 'ahdinde her kes kâm-rân
Buldı cihân emn ü emân râhatdadır ins ü beşer

Her kimde kim insâf ola mir'ât-ı kalbi sâf ola
Âyinesi şeffâf ola lutfun nice inkâr ider

Kim dehri âbâd eyledi gâm-gînleri şâd eyledi
İhsânı mu'tâd eyledi imsâkı kıldı der-be-der (Hakverdioğlu, 2007: 803)

Şâkir Bey, sadrazamlığı boyunca yanında bulunduğu, lütuf ve himayesini gördüğü Damat İbrahim Paşa'nın feci bir şekilde ölümünden sonra ortada kalan naaşını toplayarak defnetmiş ve hamisine vefasını bu yolla göstermiştir (Arslan, 2013: 182).

³¹² Damat İbrahim Paşa, Nevşehir'de yaptırdığı Orduoğlu Çeşmesi'nin kitabesine de Şâkir Bey'in tarihini yazdırmıştır. Dokuz beyitlik tarih kıtasının son beyti şudur:

Okurlar su gibi leb-teşneler târihin ey Şâkir
Gel iç nev çeşme-i dil-cû-yı İbrâhîm Paşa'dan (Yalap, 2016: 151)

³¹³ Bir nevrüziyesinde Paşa'dan hilat talep etmiştir:

Çek hırkaya ey hâme baş sırr-ı derûnun itme fâş
Kâdı gibi gâfil mübâş hıl'et dîker bu nazm-ı ter
Şâkir sakın hiç yeme gam düzdin toyı çekme elem
Ol âsaf-ı 'âlî-himem sana boyunca lutf ider (Hakverdioğlu, 2007: 804)

3.4.2.2.117. Ramipaşazâde Abdullah Re’fet Bey (ö.1157)

III. Ahmed Dönemi sadrazamlarından Rami Mehmed Paşa’nın oğlu, Mirzazade Sâlim Mehmed Efendi’nin kayınbiraderi, Dürrî Ahmed Efendi’nin torunu olan Abdullah Re’fet Bey (Bozkurt, 2000: VI-X), Damat İbrahim Paşa’nın himayesinde bulunan şairlerden biriydi. Sunduğu bir kasidesinde,

Kulundur eyle şâyân-ı nazar devletlü sultânım

Şu vaktin hak budur kim kemterîn-i ‘âcizânıdır (Bozkurt, 2000: 20)

sözleriyle İbrahim Paşa’nın yardımını istemiştir. Sunduğu bir başka kasidesinde ise Paşa’dan kâtiplik görevi talep etmiştir:

Kulundur emr-i kitâbetle eyleyüp ihyâ

Kerem kıl eyle safâ-yâb-ı hoş-dem-i nevrûz (Bozkurt, 2000: 27)

Re’fet Bey’in İbrahim Paşa Dönemi’nde aldığı bilinen ilk görev, 17 Şevval 1131’de getirildiği Haslar Mukataacılığıdır. Eldeki bilgilere göre bu görevden sonra 17 Şevval 1136’da tekrar Haslar Mukataacılığına getirilene kadar mazul bulunan Ref’et Bey, bu görevini 7 Şevval 1139’a kadar sürdürmüştür (Afyoncu, 1999: 93). Bu görevinin ikinci yılında, 1138’de sunduğu kasidesinde hâlâ kirada oturduğundan söz ederek İbrahim Paşa’dan ev sahibi olabileceği bir görev talep etmiştir:

Lutf idüp bende-i mahsûs-ı çerâğ-ı hâsın

İki yıl hasları ihsân ile kıldın mükerrem

Vakt-i tevcih karîb oldu efendim kerem it

Mansıb-ı lutfunu tecdîd ile eyle hurrem

İhtiyâc üzereyim ol rütbe ki bir süknâyâ

Der-i iclâline bir vechile ta’bîr idemem

Bir harâb evde kirâyla olup güyâ kim
Her ser-i mâhda bî-cürüm cerîme virür

Gör ne lââyık kim olup hâne-be-dûş-ı zillet
‘Abd-i mahsûsun iken böyle kirâ ile gezem

Devletinde ola bir hâneyi temlîke sebep
Bir kitâbet kerem it bendene ey kân-ı kerem (Bozkurt, 2000: 30)

Re’fet Bey, daha yüksek bir memuriyete ancak 15 Şevval 1141’de Maliye Tezkireciliğine atanarak ulaşmıştır (Afyoncu, 1999: 93).

İbrahim Paşa’ya dört kaside (Bozkurt, 2000: 18-21, 24-28, 28-31, 31-32), beş tarih (Bozkurt, 2000: 36-38, 39-41, 47-50), dört de müzeyyel gazel (Bozkurt, 2000: 71, 83-85, 89-91) sunan Ref’et Bey’in yazdığı şarkılardan dönemin helva sohbetlerinde ve çerağan seyirlerinde kendine yer bulduğu düşünülebilir.

3.4.2.2.118. Kırımî Damadı Ahmed Fevzî Efendi (ö.1158)

Kırımî ahmed Efendi’nin damadı olması sebebiyle “Kırımî damadı” olarak anılan Ahmed Fevzâ Efendi, Arapça şiir söyleme kabiliyeti olan şairler arasındaydı (Sâlim, 2005: 566). FŞM’de Fevzî’ye ait olduğu düşünülen iki Arapça şiir bulunmaktadır. Bunlardan biri, Damat İbrahim Paşa’nın yaptırdığı Darülhadis vesileyle söylenmiş bir tarih kıtası, diğeri İbrahim Paşa’nın övgüsünde bir kasidedir (FŞM: 131b, 186a-187a).

3.4.2.2.119. Arabzâde Abdurrahman Bâhir Efendi (ö.1159)

İmam-ı sultani Abdurrahman Efendi, Damat İbrahim Paşa’nın yakınında bulunmuş diğeri bir şairdir. Daha çok ilmî olgunluğuyla ön plana çıkmış olsa da yazdığı şiirler de beğenilmiştir. İbrahim Paşa, Şehzadebaşı’nda yaptırdığı medresenin kütüphanesinin kitabesine Abdurrahman Efendi’nin altı beyitlik kıtasını yazdırmıştır (Sâlim, 2005: 491). Damat İbrahim Paşa sadrazam olduğunda Abdurrahman Efendi, medrese silsilesinin en yüksek rütbesi olan Darü’l-hadis-i Süleymaniye müderrisiydi.

Damat İbrahim Paşa Dönemi'nde, 1132'de Yenişehir Kadılığına atanmış ve Mekke payesiyle ödüllendirilmiştir. 1137'de ise İstanbul Kadılığına getirilmiştir(Sâlim, 2005: 489; Râşid vd, 2013: 1417).

Damat İbrahim Paşa, elçi kabullerinde Abdurrahman Efendi'yi de yanında bulundurmıştır. 1134'te, Sadabad'da Murtaza Kulu Han adlı İran elçisinin ağırılanmasında "Mekke-i mükerreme pâyesiyle mu'allim-i şehzâdegân-ı cihânânî ve imam-ı evvel-i sultânî" olan Abdurrahman Efendi de yer almıştır (Râşid vd, 2013: 1278).

Dönemin meşhur eğlencelerinden Kaptan Mustafa Paşa ve Kethüda Mehmed Paşa'nın düzenledikleri eğlencelerin konukları arasında Abdurrahman Bahir Efendi de yer almıştır (Râşid vd, 2013: 1521).

Abdurrahman Efendi, Damat İbrahim Paşa'ya o derece yakındır ki Patrona İsyânı neticesinde oluşan karışıklıkta "İbrahim Paşa ve Mehmed Kethüda'ya kemâl-i ta'alluk ve ittisâlleri vardır." diye Sakız'a sürgün edilmiştir (Aydiner, 2007: 46).

3.4.2.2.120. Trabzonî Sâlim Mehmed Efendi (ö.1159)

Damat İbrahim Paşa'nın yakınında tuttuğu ve himayesini sunduğu şairlerden biri de Sâlim Mehmed Efendi'dir. Sâlim Efendi, İbrahim Paşa'ya intisap etmiş ve onun yanında kendini geliştirmiştir. Kendisine bir at hediye etmesi vesilesiyle İbrahim Paşa'ya sunduğu bir kasidesinde³¹⁴ Paşa'nın dergâhında bulunduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

Çerâğ olup benim gibi nice bî-kes zamânında

Dem-â-dem sönmesün dergâhının şem'-i fûrûzânı (Hakverdioğlu, 2007: 218)

³¹⁴ Sâlim Efendi'nin FŞM'de yer alan bu kasidesinin başlığı şudur: "Kasîde-i Sâlim Efendi Der-Teşekkür-i Esb-Dâden Hazret-i Sadr-ı 'Âli. Bu şiirde Paşa'ya şu sözlerle teşekkür etmiştir:

Nice mesrûr olup tevfir-i şükürin itmeyem ne kim

Bu 'abd-i zâre kim lutfından i'tâ eyledi anı (Hakverdioğlu, 2007: 217-218)

Bu kaside, Mirzazade Sâlim Mehmed Efendi'nin divanında yoktur.

Sunduğu bir başka kasidesinde ise İbrahim Paşa'nın vermiş olduğu bir sözü hatırlatarak o sıralar nişancı olarak görev yapan Kaptan Mustafa Paşa'nın kitabetiyle görevlendirilmek istemiştir:

Uyandır şem'-i bahtım devletinde bir çerâg olsun
Yeter kaldım yeter peygûle-i târik-i mihnetde

Olursa şimdilik emrin nişancı Mustafa Paşa
Efendim kulunı isterse kullansın kitâbetde

Biraz kesb-i kemâl itsün ko benden terbiyet bulsun
Bu ma'lûm-ı şerîfindir k'olur te'sîr-i sohbetde (Hakverdioğlu, 2007: 329)

FŞM'deki bazı şiirlerin başlıklarından³¹⁵ bir müddet sonra Sâlim Efendi'nin bu isteğinin yerine geldiği anlaşıyor.³¹⁶ Artık “mektûbî-i hazret-i kapudan paşa” olarak anılmaya başlayan Sâlim Efendi, sunduğu şiirlerinde bir yandan İbrahim Paşa'ya teşekkür etmiş, bir yandan da yeni isteklerini dile getirmiştir. İbrahim Paşa onu “defterli kullar” arasına katarak “dârü'l-bevâr-ı rûzgâr”dan kurtarmıştır.

Kayd idüp defterli kullardan kemîne bendeni
Eyledin vâreste-i dârü'l-bevâr-ı rûzgâr

Aynı şiirin devamında Paşa'dan bir mansıb talep etmiştir:

İntisâbın var ise bir mansıb iste pek güzel
Yâ ihsân ider yâ mahcûb u hâr-ı rûzgâr (Hakverdioğlu, 2007: 641)

³¹⁵ Kaside-i Mektûbî-i Hazret-i Kapudan Paşa Der-Sitâyiş-i Cenâb-ı Veliyyü'n-ni'am-ı Sadâret-Pîrâ (Hakverdioğlu, 2007: 660), Manzûme-i Trabzonî Salim Efendi Mektûbî-i Hazret-i Dâmâd-ı Veliyyü'n-ni'âm (FŞM: 514a), Kaside-i Mektûbî-i Hazret-i Veliyyü'n-ni'am (FŞM: 541b)

³¹⁶ Sâlim Efendi'nin bu göreve ne zaman atandığı tespit edilememiş olmakla birlikte Çelebizade İsmail Âsım'ın verdiği bilgiye göre Rebiülahir 1139'da Kaptan Mustafa Paşa'nın mektupçusudur (Râşid vd, 2013: 1521).

Bir başka şiirinde “fâyıku’l-akrân” (Hakverdioğlu, 2007: 664) olmak isteyen Sâlim, diğer bir şiirinde ise “çerâg” edilme zamanının geldiğini (Hakverdioğlu, 2007: 680) belirtir. İbrahim Paşa’nın bu isteklere kayıtsız kalmadığını yine şairin teşekkürane şu ifadelerinden anlamak mümkündür:

Bu kemînen iltifâtınla ser-efrâz olalı
Oldı Bircis’e felekde i’tibârım hem-zebân (Hakverdioğlu, 2007: 682)

Zamân-ı devletinde ehl-i fazl erbâb-ı irfânı
Hele müstağrak itdin lücce-i lutf-ı firâvâna

A’tâlar eyleyüp mansıb virüb şimdi çerâg itdin
Ser-efrâz eyledin bu ‘abd-i kem-kadr-i senâhânı (FŞM: 476a)

Husûsâ eyleyüp ihyâ çerağ itdin bu nâ-kâmı
Hezâr ihsânın oldı bir benim gibi senâ-hâna (Hakverdioğlu, 2007: 796)

Sâlim Efendi, Kaptan Mustafa Paşa’nın mektupçusu olduğu için dönemin eğlencelerinde kendine yer bulmuş bir şairdir. FŞM’ye helva sohbetlerini konu edinen biri musammat, ikisi kaside olmak üzere üç şiiri vardır (FŞM: 373b-375a, 513b-514b, Hakverdioğlu, 2007: 795-797). Çelebizâde Âsım’ın bildirdiğine göre 13 Rebiülahir 1139’da gerçekleşen helva sohbetinde Sâlim Efendi’nin de arasında bulunduğu şairler, “mevsime münâsib keşîde-i silk-i nazm itdikleri leâli-i eş’âr-ı âb-dârı” Damat İbrahim Paşa’ya sunmuşlar, Paşa da “mu’tâd u me’lûf oldukları üzre erbâb-ı nazma cevâ’iz-i seniyye” ihsanında bulunmuştur (Râşid vd, 2013: 1521).

Lale redifli kasidesinden ise çerağan eğlencelerinde de yer aldığı anlaşılmaktadır:

Olmaz isem bu çerâgânda çerâg-ı gül-şen
Gül güler hâl-i perîşânıma ağlar lâle (Hakverdioğlu, 2007: 664)

3.4.2.2.121. Neccarzâde Şeyh Rızâ (ö.1159)

Rızâ Efendi, Revan'ın fethi üzerine kaleme aldığı kasidesinde Damat İbrahim Paşa'yı şu sözlerle övmüştür:

Bermekî-meşreb zihî asâf-meniş Hâtem-'atâ
Oldı iklîm-i kerem içre müşârü'n-bi'l-benân (Rıza, 1262: 258)

3.4.2.2.122. İsmet Mehmed Efendi (ö.1160)

İlmiye sınıfından bir şair olan İsmet Mehmed Efendi, İran Savaşları sonucunda 1140'ta Eşref Han'la imzalanan barış anlaşması vesilesiyle Damat İbrahim Paşa'ya bir kaside sunmuştur. Bu kasidesinde Paşa'nın yardımını şu sözlerle talep etmiştir:

Hisse-vâr eyle beni şerbet-i dînârından
Oldı yagma-ger-i hülyâ-yı sitem endişem (Hakverdilioğlu, 2007: 697)³¹⁷

3.4.2.2.123. Mâhîrzâde Seyyid Mustafa Şâkir (ö.1160)

Seyyid Şâkir, henüz müderrisliğe atanmadığı anlaşılan bir dönemde sunduğu bir kasidesinde “sâye-i keremi bî-kesâna me'vâ” olan Damat İbrahim Paşa'nın yardımını istemiştir:

Fakîri eylesen ihyâ kemâl-i lutfunla
Kemîne çakeri kim Hakk 'alîm ü dâîr (Hakverdilioğlu, 2007: 632)

3.4.2.2.124. Nâdir (ö.1160)

Tahmasb Kulu Han olarak tanınan Nâdir'in Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu beş kaside vardır. Nâdir, bu kasidelerinde Damat İbrahim Paşa'nın yardımını istemiştir:

³¹⁷ Bu kasideden hareketle kesin bir ilgi kurulamasa da İsmet Mehmed Efendi'nin 1141'de ibtida hariç rütbesiyle medrese silsilesine girdiğini belirtmek gerekir (Râmiz, 1994: 227).

Devletinde oldu herkes kâm-yâb ammâ benim
Kaddimi bâr-girân-ı ta'n-ı a'dâ dâl ider

Dest-gîr ol al elim kaldır reh-i idbârdan
Hâke düşmüş gevheri bed-gevherân pâ-mâl ider (Hakverdîoğlu, 2007:

242)

Beni ser-çeşme-i cûdun ile sîr-âb eyle sultânım
Dil-i leb-teşneme bârân ile virmez gınâ nevrûz (Hakverdîoğlu, 2007:

279)

3.4.2.2.125. Neylî Ahmed Efendi (ö.1161)

Damat İbrahim Paşa, 17 Şevval 1128'de Rikab Kaymakamlığına getirildiğinde musıla-i Süleymaniye rütbeli Kalenderhane Medresesinde müderris olan Neylî Ahmed Efendi, 1129'da Süleymaniye Medreselerinden birine terfi etmiştir. 1 Recep 1130'da ise İzmir Kadılığına atanarak mevali-i izam arasına katılmıştır. Bu, Neylî'nin keriyerinde bir dönüm noktasıdır. Bir kasidesinde İbrahim Paşa'ya şu sözlerle teşekkür edecektir:

Hüdâvendâ dil-i şeydâ yine³¹⁸ lutfunla şâd oldı
Bu 'abd-i müstemende kand-i ihsânın mu'âd oldı

Hezâr-ı dil düğâh itdi nevâ-yı şükri subh u şâm
Du dâmen Gülşen-i lutfunda gül-çîn-i murâd oldı

N'ola kılsa mükerrer sükker-i şükrin dil-i şeydâ
Dübâre lutf u ihsânınla mesrûrû'l-fu'âd oldı (Kılıç, 1994: 232)

İzmir Kadılığını tamamlayıp İstanbul'a dönen Neylî Efendi, bu tarihten itibaren Damat İbrahim Paşa'nın yakınında olacaktır. Ramazan 1137'de İbrahim

³¹⁸ "Yine" ifadesinden daha önce İbrahim Paşa'nın lütuflarına mazhar olduğu anlaşılıyor.

Paşa'nın yaptırdığı Darülhadis'te gerçekleşen huzur dersinde “İzmir'den ma'zûl” Neylî Ahmed Efendi de yer almıştır (Râşid vd, 2013: 1431). Damat İbrahim Paşa, Neylî Efendi'yi “Aynî Tarihi”ni çevirmek amacıyla kurduğu heyete de dâhil etmiştir (Râşid vd, 2013: 1485).

1138'de Fâ'iz Abdürrahim Efendi'nin yerine Mısır Kadılığına atanan Neylî, muhtemelen İstanbul'dan ayrılırken sunduğu bir muhammesle hamisine teşekkür etmeyi ihmal etmemiştir:

Veliyy-i ni'metinden dûr olan âvâre vü şeydâ
Ne mümkün tesliyet vermek ana dünyâ vü mâfihâ
'Azîz itdi Mısır'da gerçi lutfun bendeni ammâ
Lisân-ı hâlim olurdu yine bu mısra'ı gûyâ
Eşiginde kul olmak Mısır'a sultân olmadan yegdir (Kılıç, 1994: 258)

Mısır dönüşünde Neylî Efendi'nin yine İbrahim Paşa'nın yakınında olduğu görülmektedir. 1140'da düzenlenen huzur dersinin davetlileri arasında Neylî Efendi bu defa “Mısır'dan ma'zûl” sıfatıyla yer almıştır (Râşid vd, 2013: 1593).

3.4.2.2.126. Dürri Biraderi Sa'dî Efendi (ö.1161)

Damat İbrahim Paşa 1128'de Sadaret Kaymakamlığına getirildiğinde Sa'dî Efendi “Divan Hacıları” arasında idi. İbrahim Paşa'nın Sadaret Kaymakamlığına getirilmesini 27 beyitlik tarihli bir kaside ile kutladı (Hakverdioğlu, 2019: 85-89).³¹⁹ Bu, Sa'dî Efendi'nin İbrahim Paşa'ya sunduğu bilinen ilk şiiirdir. Sa'dî'nin sunduğu şiiirlerden İbrahim Paşa'nın kendisini himaye ettiği anlaşılmaktadır. Bir kasidesinde Damat İbrahim Paşa'dan görevini daha kazançlı olan başka bir görevle değiştirmesini talep eder:

Sa'dî-i zârın da ümmîdi budur kim himmetin
Mansıbın tebdîl idüp irâdın teksîr ider (Hakverdioğlu, 2007: 333)

³¹⁹ Bu şiiirin Ebulesad Mehmed Emin Efendi'ye atfedilmesi (Hakverdioğlu, 2019: 85) yanlıştır.

Sunduğu bir manzum arzuhalde ise İbrahim Paşa'dan gördüğü yardımlarla borcunun yarısını ödediğini belirttikten sonra kalan yarısı için Paşa'nın yardımını talep etmiştir:

Nice virâneyi kıldı ihyâ
Oldı ma'mûr cihân ser-tâ-pâ

Bâ-husûs eyledi ben kulunı şâd
Dil-i vîrânemi kıldı âbâd

Kiselerle idüp ihsân u 'atâ
Kıldı müstagrak-ı lutfi hakkâ

Lîk ey âsaf-ı devrân-ı 'âli-himmet
Lutfunı yâd idüp itdüm cür'et

Eyledim deynimi nısfıyla edâ
Hâneme eylemedi nısfı vefâ

Budur ümmîdim ki eyâ fahr-ı kirâm
Himmetin eyleye anı itmâm (FŞM: 207b)

Bir başka kasidesinde biraderi Dürrî'yi örnek gösterip görev istemiştir:

Çok zamân lutfun ile Dürrî ser-efrâz oldı
Umarım ki olayım ben dahi devrinde benâm

Lutf idüp ya'nî ki bir mansıb ile şâd eyle
Devletinde olayım ben dahi mesrûr u be-kâm (Hakverdioğlu, 2007:

Sa'dî'nin bu talepleri etkili olmuş olacak ki 7 Rebiülevvel 1135'te İstanbul Mukâtaacılığı ile görevlendirilmiştir (OA.İE.TCT.14.1633). İbrahim Paşa, Sa'dî Efendi'yi Habibü's-siyer adlı Farça eseri tercüme ettirmek için kurduğu heyete de dâhil etmiştir (Râşid vd, 2013: 1485).

3.4.2.2.127. Emnî Mehmed Bey (ö.1161'den sonra)

Enderun'da yetişmiş şairlerden biri olan Emnî Mehmed Bey, Damat İbrahim Paşa'ya 2 kaside sunmuştur. İbrahim Paşa'nın cömerliğini şu sözlerle övmüştür:

Ne asâf neyyir-i burc-ı kerem kim pertev-i lutfu
İder her zerre-i nâcîz-i aczi meh nümâyende (Ergun, 1945: 1263)

3.4.2.2.128. Pîrîzâde Sâhib Mehmed Efendi (ö.1162)

Sâhib Efendi, İbrahim Paşa Rikab Kaymakamlığına getirildiğinde ibtidâ-i altmışlı rütbesi ile Haydar Paşa Medresesi müderrisi idi. Rikab kaymakamlığına getirilmesi üzerine İbrahim Paşa'yı 54 beyitlik bir kaside ile kutlamıştır (Hakverdioğlu, 2007: 153-156).

Sâhib Efendi; 1129'da hareket-i altmışlı ile Kılıç Ali Paşa Medresesine, 1131'de musıla-i Süleymaniye rütbesi ile Kalenderhane Medresesine atanmıştır. 1132'de "harameyn-i şerifeyn müfettişliği"ne getirilen Sâhib Efendi, 1132-1135 tarihleri arasında "Süleymaniye" rütbeli medreselerde çalıştıktan sonra Cemaziyelahir 1135'te Selanik Kadılığına atanmıştır (Şeyhî, 2018: 3383). Bir kasidesinde Damat İbrahim Paşa'ya şu sözlerle teşekkür etmiştir:

Nakdîne-i 'inâyeti mebzûl 'âleme
Kimse degil bu demde kîse-i recâ

Ez-cümle ben kemîne du'â-gûy-ı kemteri
Eyyâm--ı devletinde idüp mazhar-ı 'atâ

Teşrîf-i iltifâtı ser-i i'tibârımı

Sâyende itdi küngüre-i farka yine tâ

Zibende-sâz-ı hıl'et-i teftîş eyledi

Bâlâ-yı ebbehâ Cem o ser-tâc-ı eshiyâ

Tevcîh-i kazâ-yı Selaniki ba'd-ez-ân

Gül kand-ı lutfın itdi mükerrer 'atâ bana (Hakverdioğlu, 2007: 487)

Sâhib Efendi, Selanik kadısıyken Damat İbrahim Paşa'dan Yenişehir Kadılığını talep etmiştir:

Nakl eyle Selanik'den ey asâf-ı devrân

Bu bende-i dirîni Yenişehir-i Fenere

Nev-tarh-ı keremle der-i ümmîdi güşâd it

Demdir n'ola zâr-ı emelim olsa dübârâ (Hakverdioğlu, 2007: 505)

Damat İbrahim Paşa, Sâhib Efendi'nin bu talebini yerine getirmiş ve onu Muharrem 1136'da Yenişehir Kadılığına nakletmiştir. FŞM'ye "Teşekkür-nâme" başlığıyla kaydedilmiş bir kasidesinde İbrahim Paşa'ya minnetini şu sözlerle dile getirmiştir:

Ez-cümle kemîn bende-i efgendesı Sâhib

Sebk eyleyüp emsâlini 'ahdinde ser-â-pâ

Bir zerre iken pertev-i mihr-i keremiyle

İtdi beni hurşîd-i cihân-bân ile hem-pâ

Bir katre iken feyz-i bahâr-ı himemiyle

Kıldı rakam-ı kilkimi çün ebr-i güher-zâ

Teftîş-i umûr-ı harameyni idüp ihsân

Matlûbum idi hayliden ol mansıb-ı vâlâ

Oldum katı çok hizmet-i evfaka muvaffak
El-minnetü lillâh-ı tebârek ü te'âlâ

İtdi bana tevcîh Selânîk kazâsın
Bir müddet idüp zabt-ı tasarruf anı hâlâ

Nakl eyledüm andan da Yeni-şehr-i Fenâre
Kıldı beni ihsân-ı dü-bâlâ ile ihyâ (Hakverdioğlu, 2007: 570)

Sâhib Efendi, 1137-1142 yılları arasında İstanbul'da bulunduğu sırada Damat İbrahim Paşa'nın düzenlediği hemen hemen her etkinlikte kendine yer bulabilmiştir. Bunlardan biri de huzur dersleridir. 1137, 1138 ve 1139 yıllarında düzenlenen huzur derslerinde “sabıka Selanik kadısı” sıfatıyla yerini almıştır (Râşid vd, 2013: 1431, 1491, 1542).

Damat İbrahim Paşa'nın emriyle Kaptan Mustafa Paşa ve Kethüda Mehmed Paşa tarafından 1139'da düzenlenmeye başlanan ve mutad hâle gelen helva sohbetlerinin konukları arasında “dergâh-ı ahâli-penâh-ı Asâfiye ile vâlâ-makâm” olan Sâhib Efendi de vardır (Râşid vd, 2013: 1521). Kethüda Mehmed Paşa tarafından düzenlenen sohbetlerin birinde İbrahim Paşa'ya sunduğu müzeyyel gazelinde Paşa'nın meclise teşrifini şu sözlerle övmüştür:

Da'vetlere icâbet idüp iktidâ ider
Sultân-ı dîne eyleyüp ihyâ bu sünneti

Teşrîf-i makdemiyle bu şeb oldı feyz-âb
Sıhr-ı necîbi hâ'iz-i sadr-ı vekâleti

Lutf idüp itdi bende-i dîrînlerin dahi
Şîrîn-mezâk-ı lezzet-i gül-kand sohbeti (Sevim, 2020: 141)

Sâhib Efendi'nin bu dönemde aldığı görevlerden biri de faaliyete geçirilen matbaada basılacak eserlerin “tashih ve tankih” etme görevidir (Râşid vd, 2013: 1548) Sâhib Efendi, Damat İbrahim Paşa'nın tavsiyesiyle 2 Rebiülevvel 1140'ta “imâm-ı sâni-i sultânî” olarak görevlendirilmiş (Râşid vd, 2013: 1560), 2 Cemaziyelevvel 1142'de “hatt-ı hümayun”la Bursa Kadılığına atanmıştır (OA.AE.SAMD.III 139.13544).

İbrahim Paşa'nın himayesini göstermesi bakımından şu bilginin de paylaşılmasında yarar vardır. 1142 tarihli bir atama belgesine göre Sâhib Efendi'nin oğlu Mahmud Efendi, kırkdan munfasıl bir müderris iken Halil Ağa Medresesine atanmıştır. Kâtibin belgenin ilgili kısmına “İmâm-ı Sultânî Sâhib Mehmed Efendi'nin oğludur.” notunu düşmüş olması dikkate değerdir (OA.İE.TCT. 25.2693).

3.4.2.2.129. Hattî Mustafa Efendi (1162 ?-1174 ?)³²⁰

Hattî Efendi, Damat İbrahim Paşa'ya bir kaside sunmuştur. FŞM'de kayıtlı olan bu kasidede, İbrahim Paşa'dan bir görev talebinde bulunmuştur:

Çerâğ it bûse-vezîde-i ihsân ile matlûbım

Benim de mürde cânım eyle ey ‘Îsâ-nefes ihyâ (Hakverdioğlu, 2007: 851-852)

3.4.2.2.130. Şerîf Halil Yusuf Paşa (ö.1165)

Şerîf Halil Paşa, 1123'te Defter-i Hakâni kâtipleri zümresine girmiştir. Şerîf Paşa, Sadareti döneminde İbrahim Paşa'ya dokuz kaside (Hakverdioğlu, 2007: 248-249, 318-319, 359-361, 404-406, 406-408, 447-450, 476-478, 519-520, 547-548) sunmuştur. Bu kasidelerinde İbrahim Paşa'nın yardımını istemiştir:

Ben kulun böyle kalmak revâ mı nâ-kâm-ı hûnîn

Genc-i mihnetde sirişk-i çeşm-i mâlamâl ile (Hakverdioğlu, 2007: 249)

³²⁰ Aynı dönemde yaşamış ve aynı isme sahip “Hattî” mahlaslı iki şair bulunduğu şairin hangi Hattî tarafından yazıldığı tespit edilememiştir. Bu şairler, Amarzade Mustafa Hattî (ö.1162) ve Mustafa Hattî (ö.1174)'dir.

Şerîf-i bî-nevâ kemter çerâgındır ‘inâyet kıl
Demâdem oflayup sa’y itmesün itfâya her ebter (Hakverdioğlu, 2007:
405)

Kulun Şerîf’e eyâ Hızr-ı ‘âlem-i himmet
Yeşîş meded bu hâtırdan da vir halâs u rehâ (Hakverdioğlu,2007: 449)

Çerâgındır kulundur serverâ devletlü başınçün
Sevindür ‘arz-ı hâliyle Şerîf-i bî-ser ü pâyı (Hakverdioğlu,2007: 519)

Bu kasidelerin birinde bütün mülkleri için dellal çıkarıldığını belirten Şerîf,
bu durumdan kurtulmak için yine İbrahim Paşa’ya başvurmuştur:

Dellâl-ı harca verdi kazâ cümle mülkimi
Bâzâr-ı dehre dökdi mezâd itdi rây-gân

İrgür Şerîf’i menzil-i maksûda dâverâ
Hayli zamandır eyleyli terk-i hânümân (Hakverdioğlu, 2007: 238)

Şerîf’in bazı beyitlerinden Damat İbrahim Paşa’nın birçok yardımını gördüğü
anlaşılmaktadır:

Kulun da ‘îd-i ekber eylesün varsun ‘ıyâliyle
Yine fermân u ihsânunla olsun şâd u kâm-ver (Hakverdioğlu, 2007:
406)

Beni âb-ı hayât-ı himmetinle eyledin ihyâ
Sikender-meşrebâ Hızr irdi ihsân-ı firâvânın

Zihî izzet zihî rif’at bana ey nûr-ı Rabbânî

Çerâg-ı hâsı olmak sen gibi bir mihr-i dırahşânın (Hakverdioğlu,2007: 477)

Benim ol garka-i bahr-i nevâl ü cûd u himem
Benim o vâsıl-ı kân-ı cevâhir-i ni'ama (Hakverdioğlu, 2007: 449)

Yazdığı “lâle” redifli bir kasideden³²¹ İbrahim Paşa’nın sarayında gerçekleşen ve III. Ahmed’in davetli olduğu bir çerağanda bulunduğu anlaşılmaktadır:

Berg sanma döşeyüp sebz-i harîrin bekler
Şâh-ı Cem-haşmet ile olmaga hoş-dem lâle (Hakverdioğlu,2007: 319)

Damat İbrahim Paşa sadrazam olduğunda Defter-i Hakani’de kâtip olan Şerîf, İbrahim Paşa Dönemi’nde Hacegân-ı Divân-ı Hümayun’a alınarak terfi ettirilmiştir (İzzî, 2019: 121). Bununla birlikte Damat İbrahim Paşa, onu “Ayni Tarihi”nin tercümesi için kurduğu heyete de dâhil etmiştir (Aydüz, 1997: 153).

3.4.2.2.131. Kırımlı Mustafa Rahmî (ö.1165)

Damat İbrahim Paşa’nın yakınında tuttuğu, koruyup kolladığı şairlerden biri de hiç şüphesiz Kırımlı Mustafa Rahmî’dir. Sâlim Efendi’nin bildirdiğine göre Rahmî, İstanbul’a gelince bir kaside yazarak İbrahim Paşa’ya “arz-ı istîdâd” eylemiştir. Rahmî’nin kasidesini beğenen İbrahim Paşa onu kendi hizmetinde istihdam etmiştir. Daha sonra oğlu Genç Mehmed Paşa’nın divitdarlığına atamıştır (Sâlim, 2005: 343). Bir müddet sonra Rahmî Efendi’nin “mühürdar” olarak anıldığı görülecektir.³²² 1139’da Kapdan Mehmed Paşa ve Kethüda Mehmed Paşa’nın saraylarında

³²¹ Bu kasidenin başlığı şöyledir: Kasîde-i Beççe-i Şerîf Berâ-yı Çerâgân-ı Lâle Der-Hadîka-i Behîşt-âsâ-yı Sadr-ı Âlî (Hakverdioğlu, 2007: 318) Bu şiirin FŞM’de bulunduğu yere dikkat çekmek gerekir. Bu mecmuanın ilk kısmı Fâ’iz Efendi tarafından kaleme alınmıştır ve 1136’ya kadar sunulan şiirler bu bölümde yer almaktadır. Dönemin kaynaklarından anlaşıldığı kadarıyla bu tarihe kadar olan çerağanların davetlileri sınırlı sayıdadır. Şerif’in böyle bir eğlencede yer alması, onun Damat İbrahim Paşa’ya çok yakın olduğunun kuvvetli bir işaretidir.

³²² Divitdarlıktan mühürdarlığa geçiş bir terfi olabileceği gibi Salim Efendi’nin verdiği bilgide yanlışlık da olabilir.

gerçekleşen helva sohbetlerinde “Mehmed Paşa Hazretlerinin mühürdarı” sıfatıyla Rahmî de yer almıştır (Râşid vd, 2013: 1521).

Bu helva sohbetlerinin birinde İbrahim Paşa’nın sohbe teşrifi hakkında şu beyitleri kaleme almıştır:

‘Aceb mi şimdi ser-tâ-pâ-yı şevk olsa safâsından
Kapudân-ı mükerrerem Mustafa Paşa mezâkımca

Anı teşrîf edüp sad gûne ikbâl u saadette
Ferah verdi kudûm-ı sadr-ı mülk-ârâ mezâkımca (FŞM: 583a-583b)³²³

Kaynaklarda Rahmî Efendi’nin İbrahim Paşa’ya sunduğu 8 kaside, 2 müzeyyel gazel ve bir de terci-i bend yer almaktadır.³²⁴ Rahmî, bu şiirlerinde yer yer şikâyet ve taleplerini dile getirmiş ve İbrahim Paşa’nın yardımını talep etmiştir:

Ben de bilmem neylesem nitsem dil-i bî-çâreye
Derd-i gûnâgûn ile bir başka hâletdir gelen (Elmas, 1997: 7)

Efendim lutf-ı Hakla böyle mi eylerdim evsâfın
Amân verseydi gamdan çarh bir lahza dil ü câna

Şikâyet sanma kasdım sana ahvâlîm hikâyetdir
Şikâf-ı sîne-i sad-pârem etdi işte dâmâna (Elmas, 1997: 9)

Bir kasidesinde İbrahim Paşa’nın bir vaadinden söz ederek bu vaadin gerçekleşmesini talep etmiştir:

³²³ Bu helva sohbetlerinde İbrahim Paşa’ya sunulmuş bir başka şiirde de şunları söyler:
Bahâne edüp cem’iyet-i helvâyı sultânım
Beni şâyeste-i lutf-ı firâvân itdi teşrîfin

Çerâğ-ı hâsını tenvîr idüp ikbâl-i devletle
Fîtil-i şem’-i âmâlîm fûrûzân itdi teşrîfin (FŞM: 626-627)

³²⁴ Bu şiirler Divan’da ve FŞM’de yer almaktadır. FŞM’de yer alan şiirlerden bazıları (FŞM: 529-530, 570-571, 626-627 Hakverdioğlu, 2007: 756-759, 820-822, 841-843) Divan’da yoktur.

Şimdilik va'dini incâz idüp ey kân-ı kerem

Eylesen hurrem ü handân şu dil-i pür-kederi (Elmas, 1997: 13, Hakverdioğlu, 2007: 818)

Bir başka kasidesinden Damat İbrahim Paşa'nın bu vaadini Rahmî'ye zeamet vererek yerine getirdiği anlaşıyor:

Kemîne bendesi Rahmî kulın dahi ze'âmetle

Kayırmış dâ'im itsün Hak o sadrın zât-ı zî-şânın (Hakverioğlu, 2007: 822)³²⁵

3.4.2.2.132. Vâsık Mehmed Emin Efendi (ö.1165)

Damat İbrahim Paşa Dönemi'nde hareket-i dâhil rütbesinde bir medresede görev yaptığı bilinen (Sâlim, 2005: 693) Vâsık'ın İbrahim Paşa'yı övdüğü tek şiir, Tebriz'in fethi vesilesiyle kaleme aldığı tarih kıtasıdır. Bu kıtada Paşa'yı şu sözlerle övmüştür:

Ya'ni İbrahîm Paşa-yı 'adîmü'l-misl kim

Bir eli bahr-i 'atâdır bir eli ebr-i sehâ (Gürbüz, 2005: 102)

3.4.2.2.133. Şeyhülislam Es'ad Efendi (ö.1166)

Damat İbrahim Paşa sadarete getirildiğinde musıla-i sahn rütbeli bir medresede müderris olan Es'ad Efendi, İbrahim Paşa'nın 13 yıllık sadareti esnasında silsilesinde "sahn, ibtida-i altmışlı, hareket-i altmışlı, musıla-i Süleymaniye, Darü'l-hadis-i Süleymaniye" rütbelerini geçmiş ve 1142'de Dârü'l-hadis-i Süleymaniye müderrisi iken Selanik Kadılığına atanarak mevâli-i izam arasına katılmıştır (Sâlim, 2005: 170, Doğan, 1997: 10, OA.İE.TCT. 25.2694).

Es'ad Efendi'nin bu hızlı yükselişinde hiç şüphesiz İbrahim Paşa'nın himayesinin etkisi vardır. Nitekim Es'ad Efendi, İbrahim Paşa'ya 5 kaside ve 3 tarih

³²⁵ Osmanlı Arşivi'nde rastlanan bir belgeye göre bu zeamet 46.987 akçe gelire sahiptir ve zeamet beratı I. Mahmud'un tahta çıkışıyla yenilenmiştir. (OA.C.TZ. 147.7349.1)

sunmuştur. Türk musikişinasları konu edinmesi bakımından edebiyatımızda bir ilk olan “Atrabü’l-âsâr” adlı tezkiresini Damat İbrahim Paşa’ya ithaf etmiştir. Eserin önsözünde bunu şu şekilde ifade eder:

“... sıhr-ı sultânî’l-a’zam vezîrû’l-mükerremi’l-mufahham ... İbrahim Paşa ... Hazretlerinin piş-gâh-ı devlet-penâhlarını ‘arz u ihdâ itmek için ...” (Yüceışık, 1990: 7-8)

Bu eserin dışında kaynaklarda Es’ad Efendi’nin İbrahim Paşa’ya “Gülzâr-ı İbrahim” ve “Bülbülname” adlı eserleri sunduğu da kaydedilmiştir (Doğan, 1997: 28).

3.4.2.2.134. Hıfzî Mehmed Efendi (ö.1166)

Damat İbrahim Paşa’nın himayesini gören şairlerden biri de Hıfzî Mehmed Efendi’dir. FŞM’de kayıtlı iki kasidesi bulunan Hıfzî, bunlardan birinde kendisini Kirmanşah Kadılığı³²⁶ ile görevlendiren İbrahim Paşa’nın himayesini şu sözlerle dile getirir:

Bi-hamdi’llah tarîkimce bana da eyleyüp ihsân

Kerem kıldı inâyet eyledi Kirmânşâhânı (Hakverdioğlu, 2007: 764)

Kasidenin devamında yolunun uzak olduğunu belirten şairin bu kasidesi teşekkürü de içeren bir vedaname olarak görülebilir.

3.4.2.2.135. Şeyhzâde Sadîk Yahya Efendi (ö.1166)

Damat İbrahim Paşa, sadrazam olduğunda Sadîk Efendi, ibtidâ-i dâhil rütbesiyle Halil Paşa Medresesinde müderris idi. 1130’da imzalanan Pasarofça Anlaşması vesilesiyle iki ve Paşa’nın sadrazamlığını kutlayan bir tarih kıtası kaleme almıştır (Eroğlu, 1998: 323-325). Sadîk Efendi’nin divanında bulunmayan bir tarih kıtası da Damat İbrahim Paşa’nın yaptırdığı darülhadis hakkındadır. Her mısrası tarih

³²⁶ Şiirde, sözü edilen görevin ne olduğu açık olmasa da OA.MAD.d fon kodlu, 1144 tarihli bir arşiv belgesindeki şu kayıttan Hıfzî Efendi’nin Kirmanşah’a kadı olarak gittiği anlaşılmaktadır: “Sâbık Kirmânşâh Kâdısı Hıfzî Mehmed Efendi’ye mektûb”

olan bu kıta, İbrahim Paşa'nın tertip ettirdiği mecmuaya kaydedilmiştir (Hakverdioğlu, 2007: 224-225).

Sadîk Efendi, Damat İbrahim Paşa'nın övgüsünde altı kasidesi vardır. Bu kasidelerde geçen bazı ifadelerden Sadîk'ın Paşa'nın himayesine ve yardımlarına mazhar olduğu anlaşılmaktadır:

Liyâkat yogiken zâtumda lutfın ben de çok gördüm
'Atâsı bî-garazdır desti olmuş bahşîşe mu'tâd

Dili bülbül gibi şevk-ı gül-i eltâfi söyletdi
Felekden olmuş iken bî-mecâl nâle vü feryâd (Eroğlu, 1998: 111-112)

Şu beyitten ise Damat İbrahim Paşa'nın Sadîk'ın şiirlerini divan hâline getirmesine yardımcı olduğu sonucuna ulaşılabilir:

Perîşân idi güftârım gibi evrâk-ı eş'ârum
Getürdi bir yere sîrâze-i lutfi idüp imdâd (Eroğlu, 1998: 112)

Şeyhzade Sadîk, İbrahim Paşa Dönemi'nde 1133'te "hareket-i dahil" rütbesi ile İbrahim Paşa Medresesine (Sâlim, 2005: 460), 1142'de ise "musıla-i sahn" rütbeli Sekban Ali Medresesi müderrisi iken "sahn" rütbeli medreselerden birine atanmıştır (OA.İE.TCT.25.2693).

3.4.2.2.136. Azmî Mehmed Salih Efendi (ö.1167)

Râmiz Efendi'nin bildirdiğine göre Mehmed Salih Efendi, Damat İbrahim Paşa'nın dairesine intisap etmiş ve mahzen kâtipliğiyle ödüllendirilmiştir (Râmiz, 1994: 224).

3.4.2.2.137. Eğrikapılı Râsim Mehmed Efendi (ö.1169)

Dönemin meşhur hattatlarından Râsim Efendi, Damat İbrahim Paşa'ya üç kaside sunmuştur (Öksüz, 2010: 106-108, 109-112; Hakverdioğlu, 633-636). Bu

kasidelerin ikisinde hâlimden şikâyet ederek Damat İbrahim Paşa'nın yardımını istemiştir:

Bu leked-horde-i ekdâra müdâvât eyle
Mûmiyâ-yı keremindir dilimin dermânı (Öksüz, 2010: 112)

Simâtından beni de devr-i 'adlinde ribâ-yâb it
Bana çekdürme lutf it gayret-i akrân-ı hem-pâyı (Hakverdioğlu, 2007: 636)

Râsim Efendi'nin İbrahim Paşa vasıtasıyla rikâb-ı hümayuna sunduğu bir arzuhâlimden Galata Sarayı'ndan Topkapı Sarayı'na nakledilmek istediği anlaşılmaktadır. Ancak bu talebin İbrahim Paşa Dönemi'nde gerçekleşmediği de bilinmektedir (Öksüz, 2010: 17-18).

3.4.2.2.138. Suyolcuzade Mehmed Necîb Efendi (ö.1171)

Dönemin büyük hattatlarından "Devhatü'l-küttâb" müellifi Necîb Efendi, damat ve musahib olmasını tebrik vesilesiyle İbrahim Paşa'ya iki tarihli kıta (Yılmaz, 2019:146-148) sunmuştur. Bu şiirlerin dışında İbrahim Paşa'ya sunduğu bir de kasidesi vardır. Bu kasidesinde İbrahim Paşa'nın cömertliğine vurgu yaptıktan sonra ihsanını talep eder:

Hüdâvendâ kerem kıl gül gibi gûş eyle ihsân it
Olayım midhatın bâğında bir mûrg-i hoş-elhânın (Hakverdioğlu, 2007: 452)³²⁷

³²⁷ Bu şiir, Kadri H. Yılmaz tarafından hazırlanan Necîb Divanı'nda yer almamaktadır. (Yılmaz, 2019) Büyük ihtimalle bu kaside Divan'ın tertiplenmesinden sonra kaleme alınmıştır. Kasidenin Suyolcuzade'ye ait olduğu kasidede bulunan ve şairin hattatlığına vurgu yaptığı şu beyitten rahatlıkla anlaşılabılır:

Degil tâb-âverân-ı lâle-zâr nazmı ile yek-reng
Kulun zerrîn kalem hattâtıdır bu sünbülîstânın (Hakverdioğlu, 2007: 452)

3.4.2.2.139. Ömer Vahîd Efendi (ö.1172)

Defterhane kâtiplerinden Ömer Vahîd Efendi, Damat İbrahim Paşa'ya iki kaside sunmuştur. Bu kasidelerinde hâlinden yakınarak İbrahim Paşa'nın yardımını istemiştir.

Kemîne bendene ednâ nazar kıl lutf u ihsân it

Ne var mahsûd-ı akrân eyle bâri bu perîşânı (Hakverdioğlu,2002: 525)

Eyle ma'mûr benim de bu dil-i virânım

Ey kılan 'âlemi cûd u kerem ile ta'mîr (Hakverdioğlu, 2002: 551)

Damat İbrahim Paşa, kendisine Hadikatü'l-vüzera'ya yazdığı zeyli sunan Ömer Vahîd Efendi'yi hacagân zümresine dâhil ederek ödüllendirmiştir (Râmiz, 1994: 232).

3.4.2.2.140. Çelebizâde İsmail Âsım Efendi (ö.1173)

Damat İbrahim Paşa sadrazam olduğunda İsmail Âsım Efendi, ibtidâ-i dâhil rütbesiyle 1129'da atandığı Ahmed Paşa Medresesinde müderris idi. Cemaziyelevvel 1131'de dâhil-i hareket rütbesiyle Arifiye Medresesine atanmıştır (Sâlim, 2005: 485). Böyle olmakla birlikte Âsım Efendi'nin Ramazan 1135'te vakanüvis olana kadar Damat İbrahim Paşa'ya yakınlaşmak için bir çaba içinde olmadığı, başka bir deyişle herhangi bir şiir sunmadığı anlaşıyor.³²⁸ Bu durum, kendisinin dönemin önemli başka bir kişinin himayesi altında olduğunu düşündürmektedir. Âsım Efendi'nin tarihine kaydettiği ifadelerden bu kişinin Defter Emni Hacı Mustafa Efendi olduğu düşünülebilir. Âsım'ın kendi dilinden herhangi bir talebinin olmamasına rağmen vakanüvisliğe getirilmesinde de Hacı Mustafa Efendi'nin tavassutu olduğu varsayılabilir.

³²⁸ Bu kesin bir yargı değildir ancak Çelebizade İsmail Âsım, İbrahim Paşa'nın Rikab kaymakamlığına getirilmesini, damat ve sadrazam olmasını kutlayan şairler arasında değildir. Bununla birlikte 1132'de yaptırdığı Darülhadis için de tarih düşürmemiştir. Bu olaylar diğer şairlerin İbrahim Paşa'ya şiir sunma vesileleri arasında dikkat çekmektedir.

Âsım Efendi'nin medrese silsilesindeki ilerlemenin nasıl seyrettiğiyle ilgili ayrıntılı bilgi yoktur ancak 1131'de dâhil-i hareket rütnesiyle Arifiye Medresesinde bulunan Âsım Efendi, 1142'de hamis-i Süleymaniye rütbesiyle Süleymaniye Medreselerinden birine atandığı bilinmektedir. Buradan hareketle Âsım'ın bu 11 yıllık süreçte musıla-i sahn, sahn, ibtida-i altmışlı, hareket-i altmışlı ve musıla-i Süleymaniye rütbeli medreselerde bulunduğu söylenebilir. Bu, aynı zamanda beş kez terfi ettirildiği anlamına gelir.

İbrahim Paşa'ya sunduğu bir kasidesinde silsilesinde yükselmek için İbrahim Paşa'nın yardımını şu sözlerle istemiştir:

Hidîvâ bu ne re'fetdür mürüvvetdür 'inâyetdür
Ki 'abd-i kemterinün Âsım-ı zârın gıyabında

Tarîkinde yolınca idesün tahrîkine himmet
Hem ihsâne ola va'dün bu vakt-i ızırâbında

Cenâb-ı devletinde gördüğü lutfı ı bîçâre

Dahı bir kimseden görmüş degüldür belki hâbında (Öztekin, 2010:

160)³²⁹

Şu kasidesinde ise Damat İbrahim Paşa'dan gördüğü himayeyi şu sözlerle dile getirmiştir:

Husûsâ bende-i dirînesi Âsım târîk içre
Düşüp kalmış iken hayretle ser-gerdân o bî-çâre

Înâyet kıldı ana dest-gîr oldı kerem itdi
Anı lutfuyla mahsûd eyledi hep yâr u agyâre

³²⁹ Bu şiir, FŞM'de Âsım'ın sunduğu şiirler arasında ilk sıradadır. Şiirin mecmua içindeki yerine dikkat edildiğinde 1135'te Medine'nin silsiledeki yerinin yükseltilmesi üzerine düşürülmüş tarihlerden hemen sonra yer almaktadır. Bu şiirin 1135'te kaleme alındığı düşünülebilir. (FŞM: 295)

Eger binde birin ‘add eylese ihsânınun degmez
Zamân haşre dek nevbet ana hiç gayrı güftâre (Öztekin, 2010: 161)

Musıla-i Süleymaniye rütbesinde Murad Paşa müderrisi iken İbrahim Paşa’ya bir kıta sunarak hamise-i Süleymaniye rütbeli bir medreseye atanma talebinde bulunmuştur:

Pes-mânde-i akrân olalı hayli zamândur
Dem-beste olup kudreti yok sihr-i beyâna

Bir hâmise olursa yine pençeleşür lîk
Beş sâhib-i hamseyle girüp bil ki miyâne (Öztekin, 2010: 158)

Gevher Han Müderrisi Seyyid Ömer Efendi’nin vefatı üzerine hamise-i Süleymaniye rütbeli medreselerden birinde boşluk oluştuğunda Âsım Efendi, durumdan İbrahim Paşa’yı haberdar edip tekrar ricacı olmuştur:

Şimdi bir mahlûl var Âsım kulun bî-ihyâr
Lutfuna magrûr olup eyler recâ-yı hâmise (Öztekin, 2010: 267)

Bunun üzerine Cemaziyelevvel 1142’de hamise-i Süleymaniye rütbesiyle Gevher Han Medresesine atanır (Şeyhî, 2018: 3257). Bu, Âsım Efendi’nin Damat İbrahim Paşa Dönemi’nde aldığı bilinen son görevdir.

Âsım Efendi, vakanüvisliği sayesinde Damat İbrahim Paşa’nın en yakınında bulunmuş şairlerden biridir. Dönemin meşhur helva sohbetlerinin değişmez davetlileri arasında yerini almış, bu meclislerde İbrahim Paşa’ya şiirler sunmuş ve İbrahim Paşa’dan caize almıştır. Divanında helva sohbetleri esnasında sunulduğu anlaşılan üç kaside vardır. Bu şiirlerden biri Kethüda Mehmed Paşa’nın konağında (Öztekin, 2010: 162-164), biri Kaptan Mustafa Paşa’nın konağında (Öztekin, 2010: 164-166) sunulmuştur.

Âsım, sunduğu kasidelerinde sözün sona erdiğini belirttikten sonra İbrahim Paşa'nın cömertliğine vurgu yaparak üstü örtülü bir şekilde caize isteğini dile getirmiştir:

Bilür nakkâd-ı 'âlemsin ne lâzım kendüyi ta'rîf

Kerem hod 'âdetündür ana tasdîke ne hâcet var (Öztekin, 2010: 164)

Sözi 'Âsım uzatma akçe devşirmek zamânıdur

Tayandı kâfiye zannumda zîrâ lafz-ı ihsâne (Öztekin, 2010: 148)

Damat İbrahim Paşa, Âsım'ı "Tarih-i Aynî"yi tercüme ettirmek için kurduğu heyete dâhil etmiş (Râşid vd, 2013: 1485), 6 Cemaziyelahir 1138'de gerçekleşen elçi kabulünde yanında bulundurmıştır (Râşid vd, 2013: 1478). Bu veya başka bir elçiye verilen ziyafette de Âsım Efendi, Damat İbrahim Paşa'nın maiyeti içinde yer almış ve Paşa'ya bir kaside sunmuştur (Öztekin, 2010: 153-156). Huzur dersleri, Âsım Efendi'nin İbrahim Paşa'nın yanında bulunduğu meclislerden bir diğeridir (Râşid vd, 2013: 1366, 1431, 1542, 1593).

Damat İbrahim Paşa, Çelebizâde İsmail Âsım'ın her fırsatta ödüllendirmiş ve one verdiği değeri göstermiştir. Bunlardan biri de Âsım Efendi'ye verdiği hediyelerdir. Âsım, İbrahim Paşa'ya yazdığı tarihten bir bölüm sunmak için gittiğinde İbrahim Paşa, onu huzuruna çağırıp "ûd-ı maverdî, anber-i hâm ve sübha-i sâdedâne" hediye etmiştir.³³⁰ Âsım, İbrahim Paşa'nın cömertliğini Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın cömertliğiyle karşılaştırır ve İbrahim Paşa'yı üstün bulur:

"Bu 'abd-i hâksârın peder-i büzürgvârı Küçük Çelebi merhûm vüzerâ-yı devlet-i Osmâniye miyânında ifrât-ı kerem ü cûd ie teferrüd ve isbât-ı vücûd iden merhûm Köprülüzade Fâzıl Ahmed Paşa hazretlerinin rebîb-i ni'met ve kadd-i keşîde-i zülâl-i terbiyetleri olup hakâyık-ı ahvâline mahrem ve ekser-i mecâlisde merhûm-ı müşârünileyhin lahlaha-i meâsir-i cemîlesini der-miyân itmekle ta'tîr-i meşamm-ı huzzâr ve fâtihâ-hânlık mültezem iken "Duymak nasıl görmek gibi olur?" mazmûnundan kat'-ı nazar ol meclisde meşhud-ı bâsıra-i i'tibârım olan bezl ü îsâr

³³⁰ Damat İbrahim Paşa, Asım Efendi'nin Hemedan'ın fethi münasebetiyle düştüğü tarihi beğenmiş ve III. Ahmed'le bir yazışmasında bundan söz ederek Asım Efendi'nin bir kılıçla ödüllendirilmesine vesile olmuştur (OA.HAT.1447.49).

vezîr-i müşârinileyh hazretlerinden karin-i zuhûr olduğu insâf budur ki merhûm pederimden gûş-ı güzârım olmamıştır.” (Râşid vd, 2013: 1419)

Bütün bu verilerden hareketle Çelebizâde İsmail Âsım Efendi’yi Damat İbrahim Paşa’nın himayesini en fazla görmüş şairler arasında saymak yanlış olmayacaktır.

3.4.2.2.141. Vesîm Abbas Efendi (ö. 1173)

Vesîm Abbas Efendi, Damat İbrahim Paşa’ya Nevşehir’de yaptırdığı cami (Tuğluk, 2007: 532-534) ile Hemedan’ın fethi (Tuğluk, 2007: 541-542) için iki tarih kıtası ve bir gazel sunmuştur. Bu gazelde Damat İbrahim Paşa’nın III. Ahmed için sahilsarayında düzenlediği çerağandan söz edilmektedir (Tuğluk, 2007: 823-824). Anlaşıldığı kadarıyla III. Ahmed’in maiyetinde olduğundan Vesîm Efendi de bu çerağanda bulunmuştur.

3.4.2.2.142. Tâlib Abdullah Efendi (ö.1173)

Tâlib Efendi’nin Damat İbrahim Paşa’ya sunduğu ilk şiir, İbrahim Paşa’nın yaptırdığı Darülhadis vesilesiyle kaleme aldığı 11 beyitlik tarih kıtasıdır (Hakverdioğlu, 2019: 225-227). Bu şiirden sonra İbrahim Paşa’ya bir kaside sunan Tâlib, hâlimden yakınlıkla Paşa’nın yardımını talep etmiştir:

Hidîvâ cümle erbâb-ı hüner hoş-hâl devrinde
Dönem ser-geşte ben lâyük mıdır mânende-i pür-kâr

Gam-ı hasretde kaldım bana göster semt-i sâ mânı
Sürûrın kişverin yakdı gelürken leşker-i efkâr (Hakverdioğlu, 2007:

294)

Sâlim Efendi’nin bildirdiğine göre sunduğu kasideleri makbul olan Talib Efendi, İbrahim Paşa tarafından Mısır kadılıklarından birine atanmıştır (Sâlim, 2005: 473).

3.4.2.2.143. Vassâf Abdullah Efendi (ö.1174)

Damat İbrahim Paşa sadrazam olduğunda hareket-i altmışlı rütbeli Zal Paşa Medresesi müderrisi (Sâlim, 2005: 497) olan Vassâf Abdullah Efendi, İbrahim Paşa Dönemi'nde medrese silsilesini tamamlamış ve 1137'de Selanik kadısı olmuştur (Râşid vd, 2013: 3383). Selanik kadısı iken yazdığı bir muaşşerinde İbrahim Paşa'nın himayesini şu sözlerle talep etmiştir:

Şâyeste-i mekârim-i şâyânın it beni
'Ömrüm oldukça senâhânın it beni (FŞM: 498a)

Bu sözlerin tesiri olmuş olacak ki Vassâf Efendi, 1140'ta Mısır kadılığına getirilmiştir.

3.4.2.2.144. Koca Râgıb Paşa (ö.1176)³³¹

Damat İbrahim Paşa Dönemi'nde Defterhane'de kâtip olarak görev yapan Râgıb, 1134'te orduya kâtip olarak atanmıştır. Serasker Ahmed Paşa ve Tebriz Seraskeri Abdullah Paşa'nın maiyetinde çalıştıktan sonra talebi üzerine 1140'ta Revan Defterdarlığına ve ardından Bağdat Defterdarlığında bulunmuştur (Afyoncu, 2007: 11-16). Râgıb, Damat İbrahim Paşa'ya bir helva sohbetini konu edindiği bir kaside sunmuştur. Bu kasidesinde İbrahim Paşa'dan şu sözlerle talepte bulunmuştur:

Zamân-ı devletinde kâm-yâb ehl-i hüner cümle
Kimi hâce kimi molla kimi aga kimi paşa

Benim kim seng-i râh oldu hüner pür-çeşme-i feyze
Güher-veş âb u tâbım var yine teşneyim ammâ (Hakverdioğlu, 2007:

846)

³³¹ Bu dönemde "Râgıb" mahlaslı "Ali" isimli bir şair bulunsa da FŞM'deki yerinden 1140'tan sonra yazıldığı anlaşılan kasidenin 1136'da ölen Râgıb Ali Efendi'ye ait olma ihtimali oldukça zayıftır.

FŞM'deki yerinden 1140'tan sonra yazıldığı anlaşılan bu kasidenin sunulmasından sonra Râgıb'ın 1141/1142'de süvari mukabeleciliği payesi ile hâcegan sınıfına katılması arasında bağ olduğu düşünülebilir.

3.4.2.2.145. Subhîzade Abdullah Bey (ö.1177)

Subhîzade Feyzullah Efendi'nin oğlu olan Abdullah Bey, Damat İbrahim Paşa'ya iki kaside, bir kıta ve bir müzeyyel gazel sunmuştur (Yalap, 2007: 23-27, 30, 80-81).

3.4.2.2.146. Mühürdâr Hacı Abdî (ö.1178)

Abdî Ağa, Damat İbrahim Paşa'nın mühürdarlığını yapmıştır. Dönemin itibarlı isimlerindendir, Çelebizâde Âsım Efendi, onu “mühürdar-ı utarid-i i'tibar” olarak tanıtır (Râşid vd, 2013:1627). Abdî'nin Damat İbrahim Paşa'ya sunduğu bir müzeyyel gazeli FŞM'de kayıtlıdır. Abdî, bu gazelinde İbrahim Paşa'nın cömertliğini şu sözlerle ifade etmiştir:

‘Arz it bu gazel-i müzeyyel-i pâk-edâyı

Manzûrî ola âsaf-ı pâkize-tebârun

Ol âsaf-ı ferhunde-şiyem ki kefi cûdî

Gâlib geliyor şimdi sehâ'ibine bahârun (Sevgi: 2011: 71)

Abdî Ağa, Damat İbrahim Paşa'nın ihsanlarına mazhar olmuş şairlerden biridir. Zilhicce 1141'de gerçekleşen elçi kabulünde İbrahim Paşa, Abdî Ağa'ya altın bir divit hediye etmiştir (Râşid vd, 2013: 1627).

3.4.2.2.147. Subhî Mehmed Efendi (ö.1182)

Damat İbrahim Paşa'nın beylikçiliğine kadar yükselmiş olan Fehmi Efendi'nin oğlu olan Subhî, 1140'ta İran Şahı Eşref Han'la imzalanan barış anlaşması

üzerine bir tarihli kaside kaleme almıştır. Bu kasidesinde İbrahim Paşa'dan kendisini çerağ etmesini ister:

Kulun da revzen-i lutfunda lutf ile çerâğ olsun
Nice bir çâk ide hâr-ı sipihr-i dûn girîbânı (FŞM: 496)³³²

3.4.2.2.148. Kâtibzade Mehmed Refî' (ö.1183)

Mehmed Refî', 1129'da hareket-i hariç rütbesi ile Şehid Mehmed Paşa Medresesine yeni atanmış bir müderris idi (Sâlim, 2005: 373). İbrahim Paşa'ya sunduğu bilinen bir kasidesi vardır (Hakverdioğlu, 591-595). Bu kasidesinde hâlinden yakınıp İbrahim Paşa'nın yardımını talep etmiştir:

Fezâ-yı midhatine böyle mi iderdi hırâm
İdeydi râyız-i gam esb-i tab'ımı erhâ

Kasîde böyle mi olurdu medh-i zâtında
Nücûm-ı gamdan eger hâtırım bulaydı rehâ (Hakverdioğlu, 2007: 594)

Refî', Damat İbrahim Paşa Dönemi'nde ibtida-i dâhil rütbesini ihraz ettikten sonra hareket-i dâhil rütbesiyle Tahta Kadı Medresesine atanmış, nihayet Rebiülevvel 1142'de musıla-i sahn rütbesiyle Mimar Kasım medresesine yükseltilmiştir (OA. İE. TCT. 25.2694).

3.4.2.3. Şairlerin Damat İbrahim Paşa'ya Yaklaşımı

Sunulan şiir sayısı ve bu şiirlerin niteliği, kişinin hamiliğinin derecesi hakkında fikir verebilir. Bu nedenle aşağıdaki tabloda Damat İbrahim Paşa'ya sunulan şiirlerle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir:

³³² Subhî Efendi'nin İbrahim Paşa Dönemi'nde mutasarrıf olduğu zeametlerle ilgili arzuhalleri isteği doğrultusunda neticelenmiştir (OA.AE.SAMD.III 112.11057, OA.İE.TZ 10.1003).

Tablo 23. Damat İbrahim Paşa'ya Sunulan Şiirler

	Şairler	Şiirler
1	Âtûfî (ö.?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 600-602)
2	Avnî (ö.?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 299-301)
3	Azîm (ö.?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 536-538)
4	Behçetî (ö.?)	1 kıta (Hakverdioğlu, 2019: 218-221)
5	Edhem (ö.?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 354-355)
6	Edîb (ö.?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 313-318)
7	Efganî (ö.?)	1 kaside (FŞM: 601b-602b)
8	Emînî (ö.?)	2 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 258-261, 329-331)
9	Erdilânî (ö.?)	2 kaside (FŞM: 597b-599a, 599a-601a)
10	Emîr (ö.?)	2 kaside (OA.MAD.d 4885: 60, 137)
11	Vâsıf (ö.?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 728-730)
12	Fasîhî (ö.?)	2 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 710-712, 712-715)
13	Feyzî (ö.?)	1 kaside (tarihli) (Sâlim, 2005: 576)
14	Ganî (ö.?)	1 kaside (FŞM: 516a-517a)
15	İbrahim (ö.?)	1 rubai (OA.MAD.d 4885: 49)
16	Halîlî (ö.?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 797-798)
17	Halisâ (ö.?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 753-756)
18	Hamdî (ö.?)	3 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 237-238, 238-239, 240-241)
19	Hasîb (ö.?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 189-192) 4 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 160-161, 161-162, 162-163, 164-165)
20	Hilmî (ö.?)	1 kaside (FŞM: 587b-588b)
21	Lütîfî (ö.?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 760-763)
22	Me'âlî (ö.?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 781-784)
23	Ahmed (ö.?)	1 kaside (OA.MAD.d 4885: 48)
24	Musîb (ö.?)	2 kaside (Hakverdioğlu, 2019: 62-65, Hakverdioğlu, 2007: 167-171) 2 kıta (FŞM: 59a-59b, Hakb-verdioğlu, 2019: 262-263)
25	Nâfiz (ö.?)	1 gazel (FŞM: 630b-631a)
26	Nazîf (ö.?)	2 kaside (OA.MAD.d 4885: 98, 129)
27	Nebîh (ö.?)	2 kaside (1'i tarihli) (FŞM: 495a-495b, 558b-559a)
28	Sâbir (ö.?)	1 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 476-477)
29	Sa'îd (ö.?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 453-454)
30	Salâhî (ö.?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 683-684)
31	Sa'yî (ö.?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 818-820)
32	Dervîş (ö.?)	2 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 281-283, 301-304)
33	Vâsıf (ö.?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 773-777)
34	Vâsıf (ö.?)	2 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 526-528, 565-568)
35	Sıdkî (ö.?)	1 beyit (tarihli) (FŞM: 558b)
36	Sinobî (ö.?)	1 kaside (OA.MAD.d 4885: 148)
37	Şerîf (ö.?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 748-749)
38	Şeyhî (ö.?)	1 mısra (tarihli) (Sâlim, 2005: 444)
39	Vâhib (ö.?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2207: 289-292)

40	Vasfî (ö.?)	1 kaside (OA.MAD.d 4885: 86)
41	Vaslî (ö.?)	1 kaside (FŞM: 443b-444b)
42	Hasîb (ö.?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 674-677)
43	Za'îfî (ö.?)	1 kaside (OA.MAD.d 4885.4)
44	Zeki (ö.?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 512-514)
45	Rezmî (ö.1131)	1 kıta (tarihli) (Gürbüz, 2005: 410) 1 beyit (tarihli) (Gürbüz, 2005: 400)
46	Na'tî (ö.1131)	1 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 70-73) 1 gazel (Sevim, 2020: 123-124)
47	Mâdih (ö.1132)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 198-201)
48	Mâcid (ö.1132)	2 kaside (1'i tarihli) (FŞM: 46a-46b; Hakverdioğlu, 2007: 205-206) 1 kıta (tarihli) (FŞM: 174b-175b) 3 mısra (tarihli) (Safâyî, 2005: 563)
49	Emânî (ö.1133)	1 kaside (Safâyî, 2005: 89)
50	Edîb (ö.1134)	-
51	Niginî (ö.1134)	1 kıta (tarihli) (Safâyî, 2005: 680)
52	Sabîh (ö.1134)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 531-533)
53	Hâşim (ö.1135)	1 kaside (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 268-272) 1 kıta (tarihli) (Safâyî, 2005: 726-727)
54	Sadrî (ö.1135)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 311-313)
55	Sâcidî (ö.1135)	-
56	Dürrî (ö.1136)	4 kıta (tarihli) (Vural, 2020: 245-246; Hakverdioğlu, 2019: 80-84, 150-159, 172-180)
57	Tâ'ib (ö.1136)	2 kaside (1'i tarihli) (Sadavî, 1987: 326-329, 400-401) 6 kıta (4'ü tarihli) (Sadavî, 1987: 363-366, 386, 387-391, 429-430, 458-459, 557)
58	Kâmî (ö.1136)	6 kaside (Yazıcı, 2017: 70-72, 72-74, 74-76, 76-78, 78-79, 79-81) 4 kıta (tarihli) (Yazıcı, 2017: 145-147, 147-148, 149-150, 158-159) 1 terkeb-i bend (Yazıcı, 2017: 105-107)
59	Ünsî (ö.1136)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 243-245)
60	Babîzâde (ö.)	2 kıta (tarihli) (FŞM: 108b, 108b-109a)
61	Ebu'l-es'ad (ö.1137)	3 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 263-269; Hakverdioğlu, 2019: 221-223) (FŞM: 115a-115b) 1 kıta (Hakverdioğlu, 2019: 243) 2 gazel (FŞM: 115b-116a, 195a-195b)
62	Lem'î (ö.1137)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 515-517)
63	Hezârî (ö.1137)	2 kaside (Safâyî, 2005: 729)
64	Vâsîf (ö.1137)	2 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 280-281, 377-380)
65	Câzim (ö.1138)	6 kaside (Özbek, 2000: 1-6, 6-8; Hakverdioğlu, 2007: 363-368, 463-466, 482-486, 491-495)
66	Fâ'iz (ö.1138)	6 kaside (2'si tarihli) (Hakverdioğlu, 2007: 230-232, 319-322, 456-458, 544-546; Hakverdioğlu, 2019: 166-169, 323-325) 2 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 169-171, 241-242)

67	Selîm (ö.1138)	-
68	Safâyî (ö.1138)	-
69	Kâzım (ö.1139)	3 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 473-476, 533-535, 623-625) 1 kıta (Hakverdioğlu, 2019: 316-317)
70	Müfid (ö.1139)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 419-422) 1 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 372-374)
71	Nazîm (ö.1139)	6 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 383-384, 422-425, 573-576, 636-638; FŞM: 401a-402a, 437b-438b) 1 kıta (tarihli) (FŞM: 71a)
72	Şehdî (ö.1140)	8 kaside (Bayındır, 2008: 102-108, 263-271, 280-284, 287-289, 289-291, 291-295, 308-310, 310-315) 6 kıta (3'ü tarihli) (Bayındır, 2008: 271-272, 272-279, 284-287, 297-302, 315-318, 318-321)
73	Rahîmi (ö.1140)	1 kıta (FŞM: 442b)
74	Fâ'iz (ö.1141)	1 kaside (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 389-393)
75	Belîg (ö.1143)	1 kaside (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 273-278) 1 kıta (tarihli) (Yalap, 2016: 147)
76	Nedîm (ö.1143)	23 kaside (Macit, 1994: 29-33, 34-40, 41-44, 45-49, 50-53, 63-67, 70-74, 75-79, 84-88, 96-102, 103-105, 106-108, 109-110, 111-114, 121-122, 123-124, 125-126, 127-128, 129-130, 131-132, 133-134, 135-136, 137) 23 kıta (22'si tarihli) (Macit, 1994: 155-156, 157-158, 159-160, 166-167, 168-170, 183, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201-203, 204-206, 209-210, 211-212, 246, 247, 248, 249-250, 251, 252, 253) 1 mesnevi (Macit, 1994: 278-279) 1 murabba (Macit, 1994: 307) 1 muhammes (Macit, 1994: 282-284) 1 terci-i bent (tarihli) (Macit, 1994: 285-288) 5 gazel (Macit, 1994: 358, 392-393, 396, 436, 474)
77	Rıf'ât (ö.1144)	2 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 603-606; Safâyî, 2005: 263)
78	Es'ad (ö.1144)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 269-274)
79	Fâ'iz (ö.1144)	-
80	Mahtûmî (ö.1145)	2 kaside (tarihli) (Kahraman, 1995: 391-393, 416)
81	Afvî (ö.1145)	2 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 351-353, FŞM: 282a-283a)
82	Fâ'iz (ö.1145)	-
83	Sâmî (ö.1146)	11 kaside (2'si tarihli) (Kutlar, 1996: 372-384, 458-472, 472-478, 478-485, 485-492, 492-497, 497-504, 504-508, 596-600, 600-607; Hakverdioğlu, 2007: 736-742) 5 kıta (tarihli) (Kutlar, 1996: 622-623, 642-644, 657-660, 664-666) 1 beyit (tarihli) (Kutlar, 1996: 667) 1 gazel (Kutlar, 1996: 860-864)

84	Reşîd (ö.1146)	3 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 186-188, 222-223, FŞM: 168b-169b) 1 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 247-248) 1 gazel (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 290-291)
85	Râzî (ö.1146)	5 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 261-263, 309-311, 629-631, 701-702, 790-791) 1 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 253-254) 1 gazel (Sevim, 2020: 125-126) 2 terkeb-i bend (Sevim, 2020: 113-114, 114-115)
86	Şehrî (ö.1147)	2 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 246-247, 642-644) 1 kıta (Hakverdioğlu, 2019: 244-247)
87	İshak (ö.1147)	9 kaside (3'ü tarihli) (Doğan, 1997: 190-195, 205-209, 212-216, 257-259, 260-264, 264-268, 455-460, Hakverdioğlu, 2007: 466-470, 804-807) 1 terkeb-i bend (tarihli) (Doğan, 1997: 269-273)
88	Enîs (ö.1147)	1 gazel (Ceyhan, 1990: 82-83)
89	İzzet (ö.1147)	4 kaside (Kutlar, 1988: 288-296, 316-318, 319-321, 333-335) 4 kıta (3'ü tarihli) (Kutlar, 1988: 369-371, 372-374, 375, 397) 1 müseddes (Kutlar, 1988: 414-415) 1 gazel (Kutlar, 1988: 436-437)
90	Aklî (ö.1147)	-
91	Rıf'âtî (ö.1147)	-
92	Râşid (ö.1148)	10 kaside (Günay, 2001: 143-151, 151-154, 155-156, 156-158, 158-160, 160-161, 162-164, 164-169, 170-176, 176-184) 16 kıta (tarihli) (Günay, 2001: 161-162, 256-257, 264-266, 266-267, 270-271, 275, 277-278, 279-281, 281-282, 285-287, 287-288, 288-289, 289-290, 290, 292, KK: 368)
93	Kâmil (ö.1148)	1 kaside (tarihli) (FŞM: 126b-127a) 1 kıta (tarihli) (FŞM: 140b-142a)
94	Rıf'âtî (ö.1148)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 749-752)
95	Vehbî (ö.1149)	27 kaside (2'si tarihli) (Dikmen, 1991: 108-110, 138-142, 142-149, 149-154, 154-158, 158-161, 162-167, 168-175, 175-181, 181-185, 185-191, 191-194, 195-197, 197-199, 199-201, 201-203, 204-206, 206-208, 209-210, 210-213, 213-216, 217-218, 219-220, 220-221, 221-222, 222-223, 223-224) 1 mesnevi (Dikmen, 1991: 319-321) 17 kıta (15'i tarihli) (Dikmen, 1991: 326-327, 329-330, 340-342, 369, 379-380, 380-381, 381, 381-383, 384-385, 392-394, 399-400, 403-404, 408-410, 415-416, 416, 426-427, 440)
96	Sâhib (ö.1149)	3 kaside (Büyüktosunoğlu, 1991: 1-6, 9-14, 15-24)
97	Edîb (ö.1149)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 799-802)

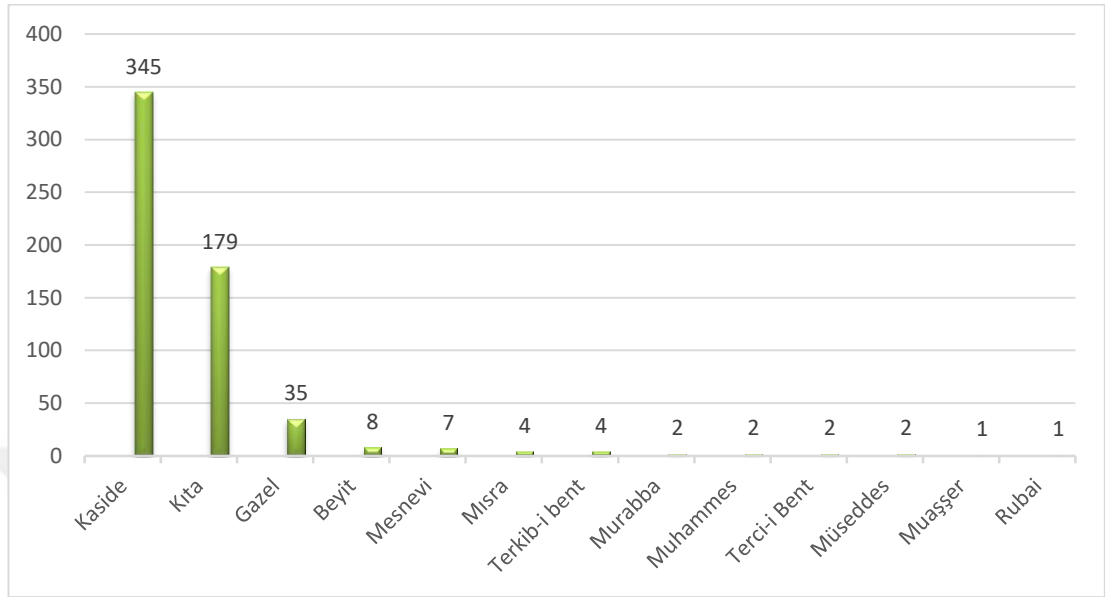
98	Lebîb (ö.1149)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 342-345) 1 beyit (Sâlim, 2005: 602)
99	Lütfî (ö.1150)	-
100	Vâkîf (ö.1150)	3 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 157-160, 226-229, 557-561) 1 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 286-288, 304-305)
101	Âsım (ö.1150)	1 kıta (tarihli) (Aslan, 2010: 127) 2 gazel (Sevim, 2020: 147-148, 148-149) 1 murabba (Aslan, 2010: 105-106)
102	Nahîfî (ö.1151)	2 kaside (Aypay, 1992: 218-221, 222-224) 1 kıta (Bayram, 2020: 314-316)
103	Kelîm (ö.1151)	8 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 284-289, 373-377, 427-431, 685-688, 777-779, 780-781, 813-815, 822-826)
104	İlmî (ö.1151)	1 kaside (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 65-67) 2 beyit (tarihli) (Sâlim, 2005: 514)
105	Hâsim (ö.1151)	2 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 107-112, 112-117)
106	Fevzî (ö.1151)	-
107	Feyzî (ö.1152)	1 mesnevi (FŞM: 121b-122a)
108	Yümnî (ö.1152)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 254-258)
109	Râzî (ö.1153)	1 kıta (tarihli) (Okur, 1994: 333)
110	Münîb (ö.1155)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 460-461)
111	Feyzî (ö.1155)	3 kaside (FŞM: 156a-158a; Hakverdioğlu, 2007: 384-388, 470-473)
112	Fasîhî (ö.1156)	-
113	Sâlim (ö.1156)	3 kaside (Güfta, 1995: 238-241, 242-246) 1 kıta (tarihli) (Güfta, 1995: 556-557) 2 mesnevi (tarihli) (Güfta, 1995: 247-251, 588-589) 1 gazel (Güfta, 1995: 530)
114	Münîf (ö.1156)	7 kaside (Kılıç, 1995: 107-113, 113-118, 118-123, 123-128, 128-136, 136-138, 138-142) 2 gazel (Kılıç, 1995: 254-255, 271-272)
115	Hâtîf (ö.1156)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 692-695)
116	Şâkir (ö.1157)	12 kaside (Yıldız, 2002: 21-23, 23-25, 25-27, 31-32, 32-37, 39-41, 41-42, 43-45, 46-48, 48-52, 52-57, 72-74) 26 kıta (tarihli) (Yıldız, 2002: 208-209, 209-210, 213-214, 214-216, 216-219, 219-220, 222, 223-224, 224-225, 225, 226, 226-227, 228, 228, 229-230, 230, 230-232, 232, 232-233, 233-234, 234-236, 236-237, 237-238, 238-239, 240-241, 295) 3 gazel (Yıldız, 2002: 132-133, 140-142, 150-151) 2 beyit (tarihli) (Yıldız, 2002: 179, 220)
117	Re'fet (ö.1157)	4 kaside (Bozkurt, 2000: 18-21, 24-28, 28-31, 31-32) 5 kıta (tarihli) (Bozkurt, 2000: 36-38, 39-41, 47-48, 48-49, 49-50) 4 gazel (Bozkurt, 2000: 71, 83-85, 89-90, 90-91)
118	Fevzî (ö.1158)	1 kaside (FŞM: 186a-187a) 1 kıta (FŞM: 131b)

119 Bâhir (ö.1159)	1 kıta (Sâlim, 2005: 191)
120 Sâlim (ö.1159)	13 kaside (Hakverdioğlu, 217-219, 327-329, 446-447, 638-642, 660-664, 679-680, 680-682, 795-797; Hakverdioğlu, 2019: 318-323, FŞM: 475a-475b, 514a-515a, 541b-543b, 624a-624b) 1 kıta (FŞM: 336a-337a)
121 Rızâ (ö.1159)	1 kıta (tarihli) (Rıza, 1262: 258)
122 İsmet (ö.1160)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 695-697)
123 Şâkir (ö.1160)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 631-633)
124 Nâdir (ö.1160)	5 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 238-240, 240-243, 278-279, 415-417, 417-419)
125 Neylî (ö.1161)	3 kaside (1'i tarihli) (Kılıç, 1994: 232-234, 250-251, 373-375) 5 kıta (tarihli) (Kılıç, 1994: 373, 390, 393, 393-394, 395-396) 1 muhammes (Kılıç, 1994: 258-259)
126 Sa'dî (ö.1161)	11 kaside (3'ü tarihli) (Hakverdioğlu, 2007: 274-277, 331-333, 380-383, 413-415, 481-482, 506-508, 608-610; Hakverdioğlu, 2019: 85-89, 140-144, 288-290; FŞM: 604a-606a) 2 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 254-255, 377-378) 1 müseddes (FŞM: 159b-160a) 1 mesnevi (FŞM: 207b-208b)
127 Emnî (ö.1161?)	2 kaside (Ergun, 1945: 1263)
128 Sâhib (ö.1162)	5 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 153-156, 486-491, 504-506, 569-573, 654-657) 1 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 193-196) 2 gazel (Sevim, 2020: 126-129, 140-142) 1 mesnevi (FŞM: 247b-250a)
129 Hattî (ö.1162?)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 852-853)
130 Şerîf (ö.1165)	9 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 248-249, 318-319, 359-361, 404-406, 406-408, 447-450, 476-478, 518-519, 547-548)
131 Rahmî (ö.1165)	8 kaside (Elmas, 1997: 4-7, 7-10, 10-14; FŞM: 529b-530b, 626b-627a; Hakverdioğlu, 2007: 756-759, 820-822, 841-843) 2 kıta (tarihli) (Elmas, 1997: 226-227, 230-231) 1 gazel (Elmas, 1997: 107) 1 terci-i bend (Sevim, 2020: 89-92)
132 Vâsık (ö.1165)	1 kıta (Gürbüz, 2005: 101-103)
133 Es'ad (ö.1166)	5 kaside (Doğan, 1997: 60-64, 68-73, 73-77, 77-81, 82-86)
134 Hıfzî (ö.1166)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 763-764)
135 Sadîk (ö.1166)	6 kaside (Eroğlu, 1999: 109-112, 122-125, 126-129, 130-131, 132-135, 136-139) 4 kıta (tarihli) (Eroğlu, 1999: 323-324, 324, 325; Hakverdioğlu, 2019: 224-225)

		1 gazel (Eroğlu, 1999: 179)
136	Sâlih (ö.1167)	-
137	Râsim (ö.1169)	3 kaside (Öksüz, 2010: 106-108, 109-112; Hakverdioğlu, 633-636)
138	Necîb (ö.1171)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 450-452) 2 kıta (Yılmaz, 2019: 146, 147-148)
139	Vahîd (ö.1172)	2 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 523-526, 549-551)
140	Âsım (ö.1173)	12 kaside (Öztekin, 2010: 141-143, 146-148, 149-151, 152-153, 153-156, 156-158, 158-160, 160-162, 162- 164, 164-166, 166-167, 168) 2 kıta (tarihli) (Öztekin, 2010: 173-174, 187-188) 1 gazel (Öztekin, 2010: 255-256)
141	Vesîm (ö.1173)	2 kıta (tarihli) (Tuğluk, 2007: 532-534, 541-542) 1 gazel (Tuğluk, 2007: 823-824)
142	Tâlib (ö.1173)	2 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 293-294, 458-459) 1 kıta (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 225-227)
143	Vassâf (ö.1174)	1 muaşşer (FŞM: 497b-499b)
144	Râgıb (ö.1176)	1 Kaside (Hakverdioğlu, 2007: 843-846)
145	Abdî (ö.1177)	2 kaside (Yalap, 2007: 23-26, 26-27) 1 kıta (Yalap, 2007: 30) 1 gazel (Yalap, 2007: 80-81)
146	Abdî (ö.1178)	2 gazel (Sevim, 2020: 122-123, 149-150)
147	Subhî (ö.1182)	1 kaside (tarihli) (Hakverdioğlu, 2019: 459-462)
148	Ref'î (ö.1184)	1 kaside (Hakverdioğlu, 2007: 591-595)

Buna göre bu tabloda listelenmiş 148 şairden 136'sı, Damat İbrahim Paşa'ya 354'i kaside, 179'u kıta, 35'i gazel, 8'i beyit, 7'si mesnevi, 4'ü mısra, 4'ü terkeb-i bent, 2'si murabba, 2'si muhammes, 2'si terci-i bent, 2'si müseddes, 1'i muaşşer ve 1'i rubai olmak üzere toplam 599 şiir sunmuştur. Bu verilerin grafik hâline getirilmiş biçimi aşağıdaki gibidir:

Grafik 19. Damat İbrahim Paşa'ya Sunulan Şiirler

3.4.2.4. Şairlerin Damat İbrahim Paşa Hakkındaki Değerlendirmeleri

Bir hamide aranan niteliklerin en önemlilerinden birinin cömertlik olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu bölümde şairlerin Damat İbrahim Paşa'nın cömertliğiyle ilgili görüşleri ele alındıktan sonra hamiliğiyle ilgili diğer değerlendirmelerine yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda Damat İbrahim Paşa'yla ilişkili şairlerden onun cömertliğini öven şairlerin bu görüşlerinin yer aldığı beyitler gösterilmiştir.

Tablo 24. Damat İbrahim Paşa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler

Şairler	Beyitler
1 Âtîfî (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 600-11 / 601-19, 22, 23, 24 (Hâtem), 26, 27, 28, 29, 30 / 602-32
2 Avnî (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 300-12, 16 (Hâtem), 17 / 301-27
3 Azîm (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 537-15, 21 (Hâtem, Bermekî), 26, 27, 28 / 538-30
4 Behçetî (ö.?)	-
5 Edhem (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 354-3, 4, 6, 9, 11, 14
6 Edîb (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 315-33 (Bermekî) / 316-41, 47 (Hâtem), 55 / 318-75, 79
7 Efgânî (ö.?)	-

8	Emînî (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 260-23, 24 (Bermekî), 25 (Hâtem), 27, 31, 32, 36, 37, 38, 39 / 261-40 / 329-3 (Hâtem) / 330-7 (Hâtem), 8, 9, 12, 15, 16, 17 (Hâtem), 22, 23 / 331-24, 26, 28, 29
9	Erdilânî (ö.?)	-
10	Emîr (ö.?)	-
11	Vâsîf (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 729-25 / 730-27
12	Fasîhî (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 711-12, 13, 16, 25 / 712-26 / 713-21 (Hâtem), 26, 30 / 714-41
13	Feyzî (ö.?)	-
14	Ganî (ö.?)	-
15	İbrahim (ö.?)	-
16	Halîlî (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 797-3, 8, 9 / 798-11, 15, 17
17	Halisâ (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 754-22, 23, 30 / 755-31 (Hâtem), 34, 36, 39, 41
18	Hamdî (ö.?)	Hakverdioğlu, 2019: 237-1, 2 / 239-4
19	Hasîb (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 190-16
20	Hilmî (ö.?)	FŞM: 588a-12, 14, 16 / 588b-1 (Hâtem), 3, 7
21	Lütfî (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 761-6 (Hâtem), 7, 8, 10, 11 / 762-22, 23, 32
22	Me'âlî (ö.?)	-
23	Ahmed (ö.?)	-
24	Musîb (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 168 / 29 / 169-32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 46, 47 / 170-49, 50, 51, 64 / 171-65; Hakverdioğlu, 2019: 63-9, 10 / 64-11, 13, 14, 19 / 263-5 (Hâtem), FŞM, 59a-3, 59b-4
25	Nâfiz (ö.?)	FŞM: 630b
26	Nazîf (ö.?)	-
27	Nebîh (ö.?)	FŞM: 495a / 559a (Hâtem)
28	Sâbir (ö.?)	-
29	Said (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 453-12
30	Salâhî (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 683-1, 2 (Hâtem, Bermekî), 5, 9, 10, 11
31	Sa'yî (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 819-11, 12, 15
32	Dervîş (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 282-12 (Bermekî), 14 (Hâtem) / 283-23 (Bermekî), 24 / 302-11, 12, 14 (Bermekî, Hâtem), 15 / 303-26
33	Vâsîf (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 775-20, 21, 22, 30 / 776-41 (Hâtem)
34	Vâsîf (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 527-8, 9 (Hâtem), 10, 12 (Bermekî), 19 (Hâtem), 22, 23 / 566-12, 13, 19, 20 / 567-24 (Hâtem, Bermekî), 25, 27, 28, 29, 33, 34 / 568-53
35	Sıdkî (ö.?)	-
36	Sinobî (ö.?)	-
37	Şerîf (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 748-8 / 749-9
38	Şeyhî (ö.?)	-

39	Vâhib (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 290-10, 11, 18, 20 / 291-28, 32, 39 / 292-40, 51, 52
40	Vasfî (ö.?)	-
41	Vaslî (ö.?)	FŞM: 443b-6, 7 / 444a-9, 10, 11, 12, 13
42	Hasîb (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 675-19 (Hâtem), 21, 25, 26 (Hâtem), 27 (Bermekî) / 676-32, 33, 36, 40, 41 / 677-46
43	Za'îfî (ö.?)	-
44	Zekî (ö.?)	Hakverdioğlu, 2007: 512-6, 11, 12, 13 / 514-32, 35
45	Rezmî (ö.1131)	Gülbüz, 2005: 410-1, 2, 4
46	Na'tî (ö.1131)	Sevim, 2020: 124-11, 12, 13, 15
47	Mâdih (ö.1132)	Hakverdioğlu, 2007: 199-28 / 199-35
48	Mâcid (ö.1132)	FŞM: 46a / 46b (Hâtem); Hakverdioğlu, 2007: 205-9, 11, 12, 14, 16, 17, 18
49	Emânî (ö.1133)	-
50	Edîb (ö.1134)	-
51	Niginî (ö.1134)	-
52	Sâbih (ö.1134)	Hakverdioğlu, 2007: 531-7, 9, 10, 12 / 532-15, 16, 24, 25, 26, 27, 29 / 533-32
53	Hâşim (ö.1135)	Hakverdioğlu, 2019: 269-7, 8 / 270-12 / 271-31; Safâyî, 2005: 726-3
54	Sadrî (ö.1135)	Hakverdioğlu, 2007: 311-9 (Hâtem, Bermekî), 10 / 312-15, 18, 19
55	Sâcidî (ö.1135)	-
56	Dürrî (ö.1136)	Hakverdioğlu, 2019: 155-47 / 156-54, 56 / 157-60 / 176-23
57	Tâ'ib (ö.1136)	Sadavî, 1987: 328-22, 400-3, 365-18, 366-32, 386-4, 388-13, 389-16, 19 / 429-4, 6 (Hâtem), 458-2
58	Kâmî (ö.1136)	Yazıcı, 2017: 71-10 (Hâtem), 13, 14 / 77-24 / 78-14 / 80-14 / 81-16, 17 (Hâtem-Bermekî), 18, 19 / 106-4 / 107-5
59	Ünsî (ö.1136)	Hakverdioğlu, 2017: 244-15, 21 (Bermekî), 22, 24 / 245-31, 36
60	Bâbîzâde (ö.)	-
61	Ebu'l-es'ad (ö.1137)	Hakverdioğlu, 2007: 266-48, 49, 51, 52 (Hâtem), 53 / 267-59 / 268-75 / 269-91
62	Lem'î (ö.1137)	Hakverdioğlu, 2007: 516-8, 12, 13, 14, 15, 16 (Hâtem) / 217-20, 36
63	Hezârî (ö.1137)	Safâyî, 2005: 729 (Bermekî, Hâtem)
64	Vâsîf (ö.1137)	Hakverdioğlu, 2007: 280-10, 11 / 281-15, 19, 20 / 378-18 / 379-21, 22, 26 (Hâtem), 27, 28, 30 (Bermekî), 31
65	Câzim (ö.1138)	Özbek, 2000: 3-25, 32, 36, 38 (Ca'fer) / 4-52 / 8-27, 28, 29, 30 (Bermekî) / 8-31 (Hâtem), 38, 39, 40; Hakverdioğlu, 2019: 365-35, 42, 43, 44, 47, 48, 52 / 367-57 / 465-27, 29, 30, 31, 40 / 466-50 / 482-1 / 484-22, 25, 26, 27, 30, 34, 35 / 493-37, 38, 40, 44, 46
66	Fâ'iz (ö.1138)	Hakverdioğlu, 2007: 230-7, 8 (Hâtem), 9 / 231-14, 15, 25, 27 / 232-39 / 319-1, 3, 4 / 320-7, 8, 14, 15 (Hâtem),

		16, 19 / 321-29 (Hâtem), 30, 32, 33, 34 / 457-21, 22, 23, 24, 25 (Hâtem), 26, 28, 29, 30 / 544-2, 4 / 545-6, 7 (Hâtem), 8 / 546-23, 24, 25, 29, 31, 33, 34, 36; Hakverdioğlu, 2019: 168-7, 8, 9 / 170-5 (Hâtem), 6 / 324-1, 2, 3, 6 / 325-14
67	Selîm (ö.1138)	-
68	Safâyî (ö.1138)	-
69	Kâzım (ö.1139)	Hakverdioğlu, 2007: 474-12, 13, 14, 16, 21 / 475-29, 33, 40 / 534-21, 23 / 535-35, 36 / 623-12 / 624-15, 17, 20, 28, 29 / 625-33, 34, 35, 37, 38, 40, 47; Hakverdioğlu, 2019: 317-3
70	Müfîd (ö.1139)	Hakverdioğlu, 2007: 421-33, 34 / 422-45, 46, 49
71	Nazîm (ö.1139)	Hakverdioğlu, 2007: 425-39, 44 / 574-19, 39 / 637-10; FŞM: 401b / 438a
72	Şehdî (ö.1140)	266-31, 33 (Hâtem) / 268-49 / 275-30 / 276-36, 40 / 278-60 / 280-5 / 284-1 / 288-12 / 290-2 / 291-16 (Hâtem) / 293-15 / 301-47 / 309-7 / 315-49, 1 (Hâtem) / 317-19 (Hâtem), 20, 21, 22 / 318-2 / 319-5 (Hâtem)
73	Rahîmî (ö.1140)	FŞM: 442b
74	Fâ'iz (ö.1141)	Hakverdioğlu, 2019: 391-16, 17 / 392-18, 20, 21
75	Belîg (ö.1143)	Hakverdioğlu, 2019: 275-12 (Hâtem), 14, 15, 16, 17 / 277-29
76	Nedîm (ö.1143)	Macit, 1994: 31-28, 32 / 37-37, 39, 41 / 38-47, 48, 50 / 39-64 / 45-1, 3, 4 (Hâtem), 6, 8 / 46-9, 10, 11 / 47-23, 30 / 48-33, 34, 35, 38, 40, 41 / 49-48 / 52-24, 32 / 53-34, 37, 40 / 55-13 (Hâtem), 14 / 62-30 / 65-31, 40, 44 / 73-36 (Hâtem), 37 (Hâtem), 38 (Hâtem), 39, 40 (Hâtem, Ma'n) / 76-11 (Bermekî), 13, 14, 17, 19 / 77-32 / 79-45 / 86-28 / 91-30 / 92-4 / 95-37, 38 / 100-54, 55 (Ca'fer) (Hâtem), 56, 58 / 101-67, 69 / 104-18, 19 / 105-20, 23 (Hâtem), 24, 25, 27, 32 / 106-1, 3, 4 / 107-11, 17, 19 / 108-25 / 109-3 (Ca'fer-i Bermekî), 5, 7, 8 / 113-23, 27, 28 (Hâtem), 29, 30 / 120-15 (Baykara), 17, 18 / 121-5 / 122-10 (Baykara) / 123-1 / 124-9, 16 / 125-4 / 127-5 / 128-15 / 129-1 / 130-12 / 131-1, 4, 8 (Ca'fer) / 132-9 / 135-7 / 137-7 / 146-16 / 155-2, 3, 4 / 156-12, 13, 14 / 157-1 (Hâtem), 2 / 158-15 / 166-7, 8 / 168-6 / 183-3, 11 / 186-5, 7 / 189-12 / 194-4, 7 / 195-4, 6 / 196-4 / 197-1, 2 / 198-1, 2 / 199-1, 2 / 200-2, 4, 5 / 201-5, 6, 7 / 202-10, 14 / 203-25 / 204-1, 5, 6, 7 / 209-1, 4 / 212-13 / 246-3 / 247-1, 4 / 248-1 (Cafer) / 249-5 / 251-4 / 252-3, 8 / 253-4, 5, 6 / 278-9 / 283-5 (Cafer)
77	Rıf'ât (ö.1144)	Hakverdioğlu, 2019: 365-12; Hakverdioğlu, 2007: 604-22, 23, 25, 27 / 605-34, 35, 36, 37, 38, 40, 41 (Hâtem), 42 (Hâtem), 43, 44, 45; Safâyî, 2005: 263 (Hâtem)
78	Es'ad (ö.1144)	Hakverdioğlu, 2007: 272-46, 47 (Hâtem), 48 / 273-63
79	Fâ'iz (ö.1144)	-

80	Mahtûmî (ö.1145)	Kahraman, 1995: 391-7 (Bermekî)
81	Afvî (ö.1145)	Hakverdioğlu, 2007: 352-26 / 353-39, 40, 41, 43; FŞM: 282b
82	Fâ'iz (ö.1145)	-
83	Sâmî (ö.1146)	Kutlar, 1996: 375-25, 26 / 380-65 / 381-69 / 462-37 / 463-44 / 464-49, 50, 51, 53 / 465-65 / 466-73 / 467-75 / 469-92, 95 / 475-20 (Hâtem), 21, 23, 25 (Ca'fer) / 476-28 / 477-38 / 480-22 (Ma'n, Hâtem) / 481-23, 25, 26, 29 / 482-30, 31, 37 / 483-39, 42 (Bermekî), 45, 46 / 487-16, 17, 20 / 489-31 / 491-49, 50, 51 / 496-33 / 497-35, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11 / 498-13, 14, 16, 17 / 500-25, 27, 28 / 503-45, 48 / 504-2, 3 / 505-5, 6, 7, 8, 9, 12 / 598-23 / 599-24 / 605-43 / 606-49 (Hâtem, Bermekî) / 622-3 / 658-10 / 659-11, 12, 13, 16 / 660-19 / 664-3, 4 / 656-19 / 675-5, 6 / Hakverdioğlu, 2007: 739-43 (Ma'n, Hâtem, Bermekî) / 740-59, 60 / 741-62, 63
84	Reşîd (ö.1146)	Hakverdioğlu, 2007: 186-4, 5 / 187-13, 14 (Bermekî), 18, 19 / 188-24, 33; FŞM: 169; Hakverdioğlu, 2019: 248-3, 4
85	Râzî (ö.1146)	Hakverdioğlu, 2007: 262-9, 15, 21 / 236-22 / 310-22 / 630-6, 7 / 790-5, 6, 8; Sevim, 2020: 113-1, 2, 3 / 125-9; Hakverdioğlu, 2019: 253-2, 3
86	Şehrî (ö.1147)	Hakverdioğlu, 2007: 246-1, 5, 13 / 643-16 (Hâtem) Hakverdioğlu, 2019: 246-11, 12 (Bermekî), 13 (Ca'fer, Yahya) 17 / 303-18, 20 (Hâtem)
87	İshak (ö.1147)	Doğan, 1997: 191-3, 4, 5, 7, 8, 9, 12 (Bermekî) / 192-18, 19, 20 (Hâtem) / 193-24, 33, 34 / 194-40, 41, 42, 43 / 195-48 / 206-7 (Hâtem), 8, 9, 10 / 207-17, 19, 20 / 212-1, 3 / 213-6, 9, 10, 11, 12, 15 / 214-19, 21, 25 / 215-28, 29 / 216-39 / 258-6, 11, 12 / 259-13, 15 / 262-20, 22, 23, 24, 25, 28, 30 / 263-31, 32, 35, 37, 38, 39, 40 / 264-47 / 266-16, 17, 20, 21 / 269-6 / 271-1, 2, 3, 4, 5, 6 / 272-3, 7, 1 / 272-2, 3, 5 / 458-32, 33, 34, 35 / 459-37, 41, 42, 43 Hakverdioğlu, 2007: 466-1 / 467-12 / 468-21, 23, 24 / 469-44 / 805-19, 20, 22, 23 / 806-28, 31, 36
88	Enîs (ö.1147)	-
89	İzzet (ö.1147)	Kutlar, 1988: 268-45 (Hâtem) / 293-46 / 294-47 (Hâtem), 52, 53, 54 / 319-1, 3 (Hâtem) / 320-8, 9, 10 (Bermekî) / 334-14, 15 / 335-17, 18, 19, 20 (Hâtem) / 353-18 / 355-6 / 358-5 / 369-5 / 372-1, 2, 5, 6, 7 / 373-14, 15 / 377-9, 10
90	Aklî (ö.1147)	-
91	Rıf'âtî (ö.1147)	-
92	Râşid (ö.1148)	Günay, 2001: 148-78, 79, 80, 81, 82, 83, 86, 87 / 149-93 / 150-107, 119 / 151-7, 9 / 152-14 (Hâtem) / 154-50 / 155-5, 11 / 157-12, 13, 15 (Hâtem, Bermekî) / 159-13, 14, 16 / 160-4 / 161-7, 8, 10, 2 / 163-7 / 164-19 / 169-

		69 / 171-20, 21 / 172-31, 32, 33, 34, 35, 36 / 173-46, 48, 49, 51, 53, 55 / 175-80, 81, 82 / 178-24, 27 / 179-36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 46 / 264-1, 2 / 265-7 / 267-1 / 270-2 / 271-7 / 277-10 (Bermeki) / 278-14 / 280-15, 21, 24, 26, 27 / 281-5, 6, 7 (Hâtem) / 282-9, 11 / 286-14 / 287-5, 6, 7 / 288-2 / 292-2, 7
93	Kâmil (ö.1148)	FŞM: 126b, 142a
94	Rıf'ât (ö.1148)	Hakverdioğlu, 2007: 751-21, 22 (Hâtem), 23, 24, 26, 27, 30 / 752-41
95	Vehbî (ö.1149)	Dikmen, 1991: 35-55, 57 / 36-58, 59, 60, 64, 65, 66, 68 / 52-31, 32, 33, 34 (Hâtem, Ma'n), 35 / 56-47 / 59-84, 85 (Ma'n, Hâtem), 86, 87, 88 (Hâtem, Cafer) / 73-11, 12, 18 / 74-24, 25, 26, 27, 29 (Hâtem), 30 / 75-36 / 81-45 (Hâtem, Ma'n) / 96-47 / 110-25 / 115-21 / 140-16, 17, 18, 25 / 142-42 (Hâtem), 45 / 146-55 / 147-58 / 148-81 (Hâtem) / 151-31, 32, 33, 34 / 152-36, 37, 38, 43, 45, 46 / 153-51, 52, 53, 54 (Ma'n) / 154-66, 68 / 155-14 / 156-16 (Baykara), 17, 20, 22, 28 / 159-10, 12, 13 (Hâtem), 16 / 163-16, 17 / 164-33, 36, 37, 38 / 166-59 / 170-33, 34 / 172-55, 56 / 173-73, 77 / 174-88 / 177-27, 28, 29, 30, 31 (Hâtem, Bermekî), 33 / 178-35 (Hâtem), 41, 45 / 179-58, 61 (h^tem) / 180-62, 63 / 181-79, 1 / 183-27 / 184-39 / 186-10 / 192-1 / 195-1, 2, 7, 10 / 198-16, 17, 18 / 199-19 (Hâtem, Bermekî) / 200-5, 6 (Ma'n), 12 / 201-20 / 202-15 / 203-17 / 205-17, 18, 32 / 207-10, 11, 14 / 208-16 / 210-16, 17, 21 / 212-18, 19, 20, 21 (Hâtem, Ma'n), 22, 23 (Hâtem), 26 / 213-34 / 215-20, 21, 23 / 217-11 / 218-12, 14 / 222-2 / 222-8, 5, 6, 7 / 223-8 (Hâtem), 7, 8 (Hâtem, Ma'n) / 306-109, 110, 114 / 320-10, 11, 12 (Hâtem, Bermekî) / 321-21 / 326-5, 7, 9 / 329-2, 9 / 380-1 / 381-3 / 392-10 (Hâtem), 11 / 400-3 / 406-18 / 409-8, 10 / 415-2 / 416-4 / 440-2, 4
96	Sâhib (ö.1149)	Büyüktosunoğlu, 1991: 2-14 / 3-25 / 4-27, 35 / 5-36 / 13-40 (Hâtem), 41 / 18-32, 33 / 19-40, 44 / 20-53, 54 (Hâtem), 55 / 21-63, 64
97	Edîb (ö.1149)	Hakverdioğlu, 2007: 799-12, 13 / 800-16, 20, 24, 26, 27, 28, 29, 30 / 801-42 / 802-50
98	Lebîb (ö.1149)	Hakverdioğlu, 2007: 343-22 (Hâtem) / 344-32
99	Lütfî (ö.1150)	-
100	Vâkîf (ö.1150)	Hakverdioğlu, 2007: 157-11, 12 (Hâtem) / 158-13, 14 / 159-36 / 228-29, 35, 39 / 229-44 / 557-1, 4, 5, 7, 9, 10, 11 / 558-24, 26 (Hâtem), 28, 30 / 559-31, 33, 34, 37, 38, 39 / 560-50, 51, 55; Hakverdioğlu, 2019: 287-8, 9, 10 / 288-13 / 305-1
101	Âsım (ö.1150)	Aslan, 2010: 105-1 (Hâtem, Bermekî), Sevim, 2020: 148-7, 8 / 149-8

102 Nahîfî (ö.1151)	Aypay, 1992: 218-1 (Bermekî, Hâtem), 3, 4 / 219-13, 15 / 220-24; Bayram, 2020: 315-12, 13 (Hâtem), 14, 15 / 316-20
103 Kelîm (ö.1151)	Hakverdioğlu, 2007: 285-27 / 286-32, 38, 39, 47 / 287-48 (Hâtem), 49, 52, 58 / 375-34 / 376-39 / 377-56 / 429-28 (Hâtem), 33, 38 / 430-39, 40, 41, 48, 49, 50, 51 / 686-17 (Hâtem), 24, 25, 26, 27, 28 / 687-35, 36, 37, 38 / 778-23 (Hâtem) / 779-32, 34 / 781-16, 17, 18, 19 / 813-1, 3 / 814-18 / 815-19, 21 / 822-5, 6, 7 / 823-13, 14, 16, 17, 18, 23, 24 / 824-33, 34, 42 / 825-45
104 İlmî (ö.1151)	-
105 Hâsim (ö.1151)	Hakverdioğlu, 2019: 109-12 / 111-24 / 115-20, 21, 24, 25 / 116-34
106 Fevzî (ö.1151)	-
107 Feyzî (ö.1152)	FŞM: 121b
108 Yümnî (ö.1152)	Hakverdioğlu, 2007: 256-26 (Hâtem), 29, 30, 31, 40 / 257-41, 57
109 Râzî (ö.1153)	-
110 Münîb (ö.1155)	-
111 Feyzî (ö.1155)	Hakverdioğlu, 2007: 386-40, 41, 42 / 387-49, 52, 56, 57, 59 / 471-19 (Hâtem), 20, 22, 23 (Hâtem) / 472-24, 26, 30, 31
112 Fasîhî (ö.1156)	-
113 Sâlim (ö.1156)	Güfta, 1995: 196-54 / 239-13, 17, 18 (Hâtem, Bermekî) / 240-34 / 243-18, 19, 20, 21 (Bermekî), 23 / 244-32 (Hâtem), 35 / 247-2, 3, 4 (Hâtem), 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 / 248-13 (Hâtem), 14 (Hâtem), 15, 17, 20, 25 / 249-33, 34, 35, 38, 39, 44 / 530-5 / 536-52, 54-55 / 556-1 (Hâtem)
114 Münîf (ö.1156)	Kılıç, 1995: 109-24, 27 / 111-44, 45, 49, 50 / 112-51, 54 / 113-4 / 114-7 (Ma'n, Ca'fer), 8, 10 / 115-16 / 117-41 (Hâtem) / 120-17, 19, 22 / 121-23, 26 / 122-36, 37 / 125-23 / 126-35, 36, 38 / 127-44 / 130-18, 20 / 131-22 / 133-48, 49, 50 (Ma'n, Hâtem, Ca'fer) / 134-57, 58, 62 / 136-7 / 139-10, 12, 13 / 140-25 / 141-31 (Hâtem), 35 / 142-37 / 255-11, 14
115 Hâtîf (ö.1156)	Hakverdioğlu, 2007: 694-25, 30, 32, 39 / 695-42
116 Şâkir (ö.1157)	Yıldız, 2002: 8-31, 32 / 21-9 / 24-15, 16, 19 / 26-14, 16, 18, 19, 21 / 27-27 / 29-15 / 30-24 / 35-36, 41 / 36-46 / 42-7, 8 / 43-2 (Baykara), 43 (Baykara) / 44-10, 15 (Hâtem), 16 (Bermekî), 17 / 47-12 (Hâtem), 15 / 49-12, 13 / 50-21, 22, 23 / 54-19, 20, 21, 23 / 56-42, 49 / 73-16, 18, 21 (Hâtem, Ca'fer), 22, 23, 24 / 132-10 / 141-16 / 164-4, 5, 6 / 167-10 / 188-13 / 194-12 / 213-2 / 214-1 / 221-3 / 224-3 / 225-10 / 227-5, 7, 8 / 228-2 / 229-3 / 230-7 / 231-8 / 233-5, 4 / 234-7, 8 / 235-9, 13, 14 / 236-23 / 237-3, 6 / 239-12 / 240-6

117 Re'fet (ö.1157)	Bozkurt, 2000: 19-10 (Hâtem), 12, 13 / 20-18, 19, 20, 21 / 26-20 / 27-22, 23, 24 / 28-5 / 29-7 / 32-7, 9, 10 / 37-4, 5 / 38-5 / 40-3, 4, 7 / 48-1 / 49-3, 1 / 50-2, 5 / 71-6 / 91-8
118 Fevzî (ö.1158)	-
119 Bâhir (ö.1159)	-
120 Sâlim (ö.1159)	Hakverdioğlu, 2007: 218-14 (Hâtem), 15, 16, 17 (Hâtem), 18, 19, 20, 21, 22, 27 / 327-4, 6 (Hâtem), 7 (Ma'n, Bermekî) / 328-19 / 446-8, 9, 10 / 447-13, 14, 18 / 640-30 (Baykara), 34, 36, 37, 39 / 641-41 / 662-27 / 663-45 (Ma'n), 46 (Hâtem) / 680-18 / 681-7, 8, 10, 11, 13, 17 / 682-22, 26 (Hâtem) / 795-12 / 796-17 (Hâtem, Ma'n), 22, 26; Hakverdioğlu, 2019: 321-25, 26, 27, 29 Rıza, 1262: 258-7, 8 (Bermekî, Hâtem), 9
121 Rızâ (ö.1159)	Rıza, 1262: 258-7, 8 (Bermekî, Hâtem), 9
122 İsmet (ö.1160)	Hakverdioğlu, 2007: 696-14, 19
123 Şâkir (ö.1160)	Hakverdioğlu, 2007: 632-13, 14, 15, 17, 18
124 Nâdir (ö.1160)	Hakverdioğlu, 2007: 239-14, 18 (Hâtem, Bermekî), 19 / 241-16, 18, 21 (Hâtem, Ca'fer), 22 / 242-23, 24, 34 / 278-13 / 279-15, 22 / 416-20 / 417-6, 7 / 418-11 (Bermekî, Hâtem), 12, 19, 23
125 Neylî (ö.1161)	Kılıç, 1994: 232-1, 2, 3 / 233-4, 7 (Bermekî), 9, 13 / 253-4 / 258-3 / 259-5, 6 / 373-2 / 374-9, 11, 12 (Hâtem) / 377-8 / 378-10 / 388-15 / 393-7, 2 / 394-4, 6, 8 / 395-1, 2, 6
126 Sa'dî (ö.1161)	Hakverdioğlu, 2007: 276-30 (Bermekî, Hâtem), 38 / 332-15, 18, 19 / 381-13, 17, 18 / 382-19, 20 / 482-17 (Hâtem, Bermekî), 18, 19, 21 (Ca'fer) / 507-26 (Ca'fer, Hâtem), 27, 28 / 508-32, 33 / 609-10, 11; Hakverdioğlu, 2019: 87-9, 12 / 142-22 / 255-1 (Bermekî), 2, 3 / 289-3; FŞM: 159b, 160a, 207b, 208a
127 Emnî (ö.1161)	Ergun, 1945: 1263 (Hâtem, Bermekî)
128 Sâhib (ö.1162)	Hakverdioğlu, 2007: 155-30, 31, 34, 36 / 486-8, 10 / 487-12, 16, 17, 19 / 504-12, 13 / 505-16 / 569-6, 9, 13 / 570-16, 17, 18 (Hâtem, Ca'fer), 20, 23, 26 / 573-69, 70; Sevim, 2020: 127-12, 13, 15 / 128-18, 21, 23
129 Hattî (ö.1162?)	Hakverdioğlu, 2007: 852-4, 7, 8 (Hâtem), 9 / 853-12, 13
130 Şerîf (ö.1165)	Hakverdioğlu, 2007: 248-3, 5 (Hâtem), 6 / 249-15 / 319-11 / 359-4, 5, 13 (Hâtem, Bermekî) / 360-19, 28 / 361-38 / 404-8, 9 / 405-24 / 406-30 / 407-14, 16, 22, 25 / 448-11 / 449-22 / 476-9, 10, 11, 12 / 477-20 / 519-15, 20, 21, 22, 26 / 548-26
131 Rahmî (ö.1165)	Elmas, 1997: 5-7, 8, 14 / 6-19, 20 / 8-11, 12, 13 (Ma'n, Hâtem, Ca'fer), 15, 17 / 9-23 / 10-5, 6, 7 / 11-8, 12, 15, 16 / 12-33 / 13-34 / 107-7 / 141-9 / 226-3 / 230-1, 2, 3; Hakverdioğlu, 2007: 657-15, 16, 17, 18, 19, 20 / 820-7, 8, 10 / 821-11, 22 / 842-24, 26 / 843-29
132 Vâsık (ö.1165)	Gürbüz, 2005: 102-9, 10

133 Es'ad (ö.1166)	Doğan, 1997: 62-24, 25 (Hâtem), 29 / 63-36, 37 / 70-28, 31 / 71-32, 34 (Hâtem) / 72-44, 46 / 75-25 / 76-38 / 79-23, 25, 26, 30 / 80-32 (Hâtem), 35, 38, 39, 40 / 84-28 / 150-2 / 151-4, 5, 6, 11 (Hâtem)
134 Hıfzî (ö.1166)	Hakverdioğlu, 2007: 763-8, 9 / 764-22
135 Sadîk (ö.1166)	Eroğlu, 1999: 110-14, 20, 21, 22, 23 / 111-24 / 124-28, 34 / 131-12, 16 / 133-19 / 135-40 / 138-26 / 179-7 / 324-4
136 Sâlih (ö.1167)	-
137 Râsim (ö.1169)	Öksüz, 2010: 106-2, 8, 9 / 107-13 (Hâtem, Bermekî) / 108-24, 25, 27, 29 / 110-19, 21, 23 / 111-24, 26, 28 (Hâtem), 30, 32 / 112-45, 46 / 635-32, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 42, 43
138 Necîb (ö.1171)	Hakverdioğlu, 2007: 451-14 (Hâtem), 17, 18 / 452-34
139 Vahîd (ö.1172)	Hakverdioğlu, 2007: 524-15, 16, 17 / 525-20 / 525-33 / 550-21, 29 / 551-32, 39, 40
140 Âsım (ö.1173)	Öztekin, 2010: 143-24, 26, 29 / 148-23, 25, 26 / 151-25 / 153-12, 13 (Bermekî), 14, 15 / 155-20, 23 / 157-9, 16, 17 (Bermekî) / 158-21 / 159-13, 14 / 160-1, 2 / 161-4 (Hâtem) / 162-17 / 163-12, 14 (Hâtem), 15 (Bermekî), 16 / 164-23 / 165-12 / 167-16 (Bermekî), 17 / 188-7 / 256-7, 9
141 Vesîm (ö.1173)	Tuğluk, 2007: 531-2 (Hâtem), 535-5
142 Tâlib (ö.1173)	Hakverdioğlu, 2007: 294-19, 20 / 459-12; Hakverdioğlu, 2019: 226-1
143 Vassâf (ö.1174)	-
144 Râgıb (ö.1176)	Hakverdioğlu, 2007: 845-32, 34 / 846-41
145 Abdî (ö.1177)	Yalap, 2007: 23-7, 8 / 24-10, 11, 12, 13, 14 (Hâtem, Ca'fer), 15 / 25-21 / 81-11 (Bermekî)
146 Abdî (ö.1178)	Sevim, 2020: 150-10
147 Subhî (ö.1182)	Hakverdioğlu, 2009: 461-9, 13, 16
148 Ref'î (ö.1184)	Hakverdioğlu, 2007: 592-20, 23, 25 / 593-38, 39 / 594-46 (Bermekî), 47, 49, 58, 62 / 595-63

Bu toblodan hareketle Damat İbrahim Paşa'ya şiir sunduğu bilinen 136 şairden 117'sinin şiirlerinde Damat İbrahim Paşa'nın cömertliğini öven beyitlere yer verdiği söylenebilir. Bu 117 şairden Âtîfî, Avnî, Azîm, Edîb, Emînî, Fasîhî, Hâlisâ, Lütîfî, Musîb, Nebîh, Salâhî, Dervîş, Vâsîf, Vâsîf, Hasîb, Mâcid, Sadrî, Dürri, Tâ'ib, Kâmî, Ünsî, Ebu'l-es'ad, Lem'î, Hezârî, Vâsîf (ö.1137), Câzim, Fâ'iz (ö.1138), Şehdî, Belîg, Nedîm, Rif'at (ö.1144), Es'ad (ö.1144), Sâmî, Reşîd, Râzî, Şehrî, İshak, İzzet, Râşid, Rıf'at (ö.1148), Vehbî, Sâhib (ö.1149), Lebîb, Vâkîf (ö.1150), Âsım (ö.1150), Kelîm, Yümnî, Feyzî (ö.1155), Sâlim (ö.1156), Münîf, Şâkir (ö.1157), Ref'et, Sâlim (ö.1159), Rızâ, Nâdir, Neylî, Sa'dî, Emnî, Sâhib, Hattî, Şerîf, Rahmî, Es'ad (ö.1166),

Râsim, Necîb, Âsım (ö.1173), Vesîm, Tâlib, Abdî ve Refî' Damat İbrahim Paşa'nın cömertliğini, cömertlikleriyle meşhur olan tarihî şahsiyetlerden Cafer bin Yahya el-Bermekî, Hâtem-i Tay ve Ma'n bin Zâide'ye telmihte bulunarak, onların cömertlikleriyle karşılaştırarak veya onlara benzeterek ifade etmiştir.

Şairler, Damat İbrahim Paşa'nın cömertliğinin bütün halkı kapsadığı noktasında hemfikirdir:

Salâhî: Devr-i 'adlinde bu bî-çâre de kalmaz mahrûm
Nice yüz bin bulunur şimdi anun ihyâsı (Hakverdioğlu, 2007: 683)

Hasîb: Zamân-ı devletinde behre-yâb-ı lutfıdır cümle
Hayâl itmez bu devr-i pür-keremde kimse hırmânı (Hakverdioğlu, 2007: 676)

Nedîm: Rehîn-i minnet ü ihsânın oldu bâ-y u gedâ
Cihânda lutfuna kim kaldı olmamış mazhar (Macit, 1994: 66)

Sâmî: Zamânunda açıldı herkesin ebvâb-ı maksûdı
Kalem destinde miftah oldu kufl-i genc-i ihsâna (Kutlar, 1988: 675)

Râşid: Pîşvâ-yı vüzerâ câ'ize-bahş-ı şu'arâ
Ki nevâliyle bütün halka refâhet geldi (Günay, 2001: 155)

Vehbî: Kim kaldı senün olmaduk ihsânuna mazhar
Kalmadı su'âl itmedüğüm sâhib-i hâcet (Dikmen, 1991:195)

Kelîm: Ey sadr-ı kerem-pîşe ki devrinde serâpâ
İhsânın ile halk-ı cihân ehl-i gınâdır (Hakverdioğlu, 2007: 430)

Sâlim: Mûrg-i ihsânı âşiyâne arar
Herkes lutfu bir bahâne arar (Güfta, 1995: 249)

Sâlim: Zamân-ı devletinde kalmadı bir kimse hiç mahrûm
Ser-â-ser gördiler hadden ziyâde lutf u ihsânı (Hakverdîoğlu, 2007: 218)

Damat İbrahim Paşa, bu cömertliğini şairlerden, hüner ve bilgi sahibi kimselerden de eksik etmemiştir. Yetenek sahibi kimseleri bulmuş ve onları ihsanlarıyla ödüllendirmiştir:

Vâsıf: Revâç buldı hüner çârsû-yı ‘âlemde
Egerçi olmuş isi metâ’-ı kes muhrid (Hakverdîoğlu, 2007: 567)

Vâhib: Nevrûz-ı ‘îdidir bu zamân şimdi ehl-i dânişin
Buldı metâ’-ı ehl-i hüner şimdi i’tibâr (Hakverdîoğlu, 2007: 292)

Kâmî: Eyâ sadru’s-sudûr u ma’rifet-perver zamânunda
Güher-sencân-ı nazmın nâmı Ferkadân üzre (Yazıcı, 2017: 81)

Ebu’l-es’ad: Hemân söz satmadan ehl-i ma’ârif olmasun hâlî
Ki ‘asr-ı devleti vakt-i revâc-ı nazm u inşâdur (Hakverdîoğlu, 2007: 266)

Fâ’iz: Kerem-kâra ahâli-perverâ sadrâ cihân-dâra
‘Ayândır himmetin erbâb-ı fazl u şî’r ü inşâyâ (Hakverdîoğlu, 2007: 231)

Dâmâd-ı Hân Ahmed-i Gâzî ki dem-be-dem
Erbâb-ı fazl u dânişe himmet-resân olur (Hakverdîoğlu, 2007: 457)

Nedîm: Devrinde senin fırka-i erbâb-ı ma’ârif
Asûde-i cevri felek-i bî-ser ü pâdır (Macit, 1994: 105)

Rıf’ât: Hüner erbâbına lutf itdigi sîm ü zer ile

Pür olur eyleseler atlas-ı çarhı hemyân (Hakverdioğlu, 2007: 605)

Sâmî: Hüner erbâbına bâb-ı keremi nâ-mesdûd
Müsta'iddâna 'âtâyâsı bilâ-hadd ü şümâr (Kutlar, 1996: 466)

Bâ-husûs itdigin ihsân şu'âra-yı 'asra
Lutf-ı eslâfı unutturdu be-hakk-ı yezdân (Hakverdioğlu, 2007: 60)

Râşid: Nedür bu cüst-cûy-ı kabiliyyet kim 'âtâyâsı
Bulur erbâb-ı istihkâkı künc-i inzivâsında (Günay, 2001: 149)

Kelîm: Kim var ki anın olmaya eltâfına mazhar
Erbâb-ı ma'ârifde gürûh-ı fuzalâda (Hakverdioğlu, 2007: 823)

Feyzî: Olmasa lutfun eger olur idi bî-minnet
Cevr-i gerdûn ile erbâb-ı dilin hâli yaman

Bend-i ihsânın ile tutmasan ehl-i hüneri
Çekülirdi taraf-ı Hind'e serâpâ yârân (Hakverdioğlu, 2007: 473)

Sâlim: Bi-hamdi'llâh zamânında olup ehl-i hüner makbûl
Serâser görmede ikrâm ol zât-ı mükerrerden (Güfta, 1995: 246)

Münîf: Ey müstehak-nevâz ki peyk-i mekârimün
Erbâb-ı kabiliyyet her dem arar bulur (Kılıç, 1995: 126)

Sâlim: Zamân-ı devletinde ehl-i fazl erbâb-ı 'irfânı
Hele müstagrak itdin lücce-i lutf-ı firâvânı (Hakverdioğlu, 2007: 796)

Sa'dî: O denlû itdi ehl-i tab'a ihsân şî're ragbet kim
Begenmez Nâbî'yi İstanbul'un tıfl-ı sebek-hânı (Hakverdioğlu, 2007: 381)

Sadık: Cihânda bir hüner-ver kalmadı bî-behre lutfından
Meger kim olmaya zâtında anun zerre isti'dâd (Eroğlu, 1999: 110)

Edebiyatımızda kurduğu ilim ve şiir meclisleriyle anılan Hüseyin Baykara, şairlerin Damat İbrahim Paşa'yı överken telmihte bulunduğu tarihî şahsiyetler arasındadır. Hasîb, bir şiirinde Damat İbrahim Paşa'yı şu sözlerle övmüştür:

Edîb-i nûkte-perverdir ki bezmi
İder ta'ne Hüseyin Baykara'ya (Hakverdioğlu, 2007: 190)

Kâmî Efendi de Damat İbrahim Paşa'nın meclislerini Hüseyin Baykara'ya telmihte bulunarak anlatır:

Hüseyn-i Baykara hasret-keş-i peymânçe-i bezmi
Ki anda İbn-i 'Abbâd u Keşâcem meclis-ârâdur (Yazıcı, 2017: 71)

Bi-hamdi'llâh zihî ârâyış-i bezm-i tarab-zâ kim
Anıldıkça Hüseyn-i Baykara'nun rûhı şâd olsun (Yazıcı, 2017: 77)

Nedîm, Damat İbrahim Paşa Döneminin bir gününe Cem'in ve Hüseyin Baykara'nın dönemleri feda olsa yeridir, der:

Bu rûz odur ki sezâdır olursa bir demine
Fedâ zamâne-i sad Baykara vü müddet-i Cem (Macit, 1994: 111)

Vehbî ise Hüseyin Baykara meclislerine hasret olanlara Damat İbrahim Paşa'nın meclisine gelmelerini salık verir:

Bezm- sadr-ı a'zama gelsün de hasret gitmesün
Görmeyen Sultân Hüseyn Baykara devrânını (Dikmen, 1991: 162)

3.4.2.5. Damat İbrahim Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

“Damat İbrahim Paşa'yla İlişkili Şairler” başlığı altında Damat İbrahim Paşa'nın şairlere yaklaşımı ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda bu veriler özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 25. Damat İbrahim Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

	Şair	İnam	Görev	İltifat	Musahip
1	Âtîfî (ö.?)	?	?	?	?
2	Avnî (ö.?)	?	?	?	?
3	Azîm (ö.?)	?	?	?	?
4	Behçetî (ö.?)	?	?	?	?
5	Edhem (ö.?)	+	?	?	?
6	Edîb (ö.?)	?	+	?	?
7	Efgânî (ö.?)	?	?	?	?
8	Emînî (ö.?)	?	+	?	?
9	Erdilânî (ö.?)	?	?	?	?
10	Emîr (ö.?)	+	?	?	?
11	Vâsîf (ö.?)	?	?	?	?
12	Fasîhî (ö.?)	+	?	?	?
13	Feyzî (ö.?)	?	+	?	?
14	Ganî (ö.?)	?	?	?	?
15	İbrahim (ö.?)	+	?	?	?
16	Halîlî (ö.?)	+	?	?	?
17	Halisâ (ö.?)	?	?	?	?
18	Hamdî (ö.?)	?	?	?	?
19	Hasîb (ö.?)	+	?	?	?
20	Hilmî (ö.?)	?	?	?	?
21	Lütfî (ö.?)	?	?	?	?
22	Me'âlî (ö.?)	?	?	?	?
23	Ahmed (ö.?)	+	?	?	?
24	Musîb (ö.?)	+	?	?	?
25	Nâfiz (ö.?)	?	?	?	?
26	Nazîf (ö.?)	+	?	?	?
27	Nebîh (ö.?)	?	?	+	?
28	Sâbir (ö.?)	?	?	?	?
29	Sa'îd (ö.?)	?	?	?	?
30	Salâhî (ö.?)	+	?	?	?
31	Sa'yî (ö.?)	?	?	?	?
32	Dervîş (ö.?)	?	+	?	?
33	Vâsîf (ö.?)	?	?	?	?
34	Vâsîf (ö.?)	+	?	?	?
35	Sıdkî (ö.?)	?	?	?	?
36	Sinobî (ö.?)	+	?	?	?

37	Şerîf (ö.?)	?	?	?	?
38	Şeyhî (ö.?)	?	?	+	?
39	Vâhib (ö.?)	?	+	?	?
40	Vasfî (ö.?)	+	?	?	?
41	Vaslî (ö.?)	?	?	?	?
42	Hasîb (ö.?)	?	?	?	?
43	Za'îfî (ö.?)	+	?	?	?
44	Zeki (ö.?)	?	?	?	?
45	Rezmî (ö.1131)	?	+	?	?
46	Na'tî (ö.1131)	+	?	?	?
47	Mâdih (ö.1132)	?	?	?	?
48	Mâcid (ö.1132)	+	?	?	?
49	Emânî (ö.1133)	?	?	?	?
50	Edîb (ö.1134)	?	+	?	?
51	Niginî (ö.1134)	?	?	?	?
52	Sâbih (ö.1134)	?	?	?	?
53	Hâşim (ö.1135)	?	?	?	?
54	Sadrî (ö.1135)	?	?	?	?
55	Sâcidî (ö.1135)	?	+	?	+
56	Dürrî (ö.1136)	?	+	+	+
57	Tâ'ib (ö.1136)	+	+	?	+
58	Kâmî (ö.1136)	+	+	?	+
59	Ünsî (ö.1136)	?	?	?	?
60	Bâbîzâde (ö.)	?	?	?	?
61	Ebu'l-es'ad (ö.1137)	+	+	?	?
62	Lem'î (ö.1137)	?	+	?	?
63	Hezârî (ö.1137)	?	?	?	?
64	Vâsîf (ö.1137)	?	?	?	?
65	Câzim (ö.1138)	+	+	?	?
66	Fâ'iz (ö.1138)	+	+	+	?
67	Selîm (ö.1138)	?	+	?	?
68	Safâyî (ö.1138)	+	+	?	?
69	Kâzım (ö.1139)	?	+	?	?
70	Müfîd (ö.1139)	?	?	?	?
71	Nazîm (ö.1139)	+	?	?	?
72	Şehdî (ö.1140)	+	?	?	?
73	Rahîmî (ö.1140)	+	+	?	+
74	Fâ'iz (ö.1142)	?	?	?	?
75	Belîg (ö.1143)	?	?	?	?
76	Nedîm (ö.1143)	+	+	+	+
77	Rîf'ât (ö.1144)	+	?	?	?
78	Es'ad (ö.1144)	+	+	+	?
79	Fâ'iz (ö.1144)	?	+	?	?
80	Mahtûmî (ö.1145)	?	?	?	?
81	Afvî (ö.1145)	?	+	+	?
82	Fâ'iz (ö.1145)	?	?	+	?
83	Sâmî (ö.1146)	?	+	?	?

84	Reşîd (ö.1146)	+	+	?	?
85	Râzî (ö.1146)	?	+	+	+
86	Şehrî (ö.1147)	?	+	?	+
87	İshak (ö.1147)	?	+	+	+
88	Enîs (ö.1147)	?	?	?	?
89	İzzet (ö.1147)	+	+	+	+
90	Aklî (ö.1147)	?	+	?	?
91	Rıf'âtî (ö.1147)	?	+	?	?
92	Râşid (ö.1148)	+	+	+	+
93	Kâmil (ö.1148)	?	?	?	?
94	Rıf'ât (ö.1148)	?	?	?	?
95	Vehbî (ö.1149)	?	+	+	+
96	Sâhib (ö.1149)	?	?	?	?
97	Edîb (ö.1149)	?	?	?	?
98	Lebîb (ö.1149)	?	?	?	?
99	Lütfî (ö.1150)	?	?	?	?
100	Vâkır (ö.1150)	+	+	?	?
101	Âsım (ö.1150)	?	?	?	?
102	Nahîfî (ö.1151)	+	+	+	+
103	Kelîm (ö.1151)	?	+	?	?
104	İlmî (ö.1151)	?	+	+	+
105	Hâsim (ö.1151)	?	+	?	?
106	Fevzî (ö.1151)	?	?	?	?
107	Feyzî (ö.1152)	+	?	?	?
108	Yümnî (ö.1152)	?	+	?	?
109	Râzî (ö.1153)	?	?	?	?
110	Münîb (ö.1155)	?	?	+	?
111	Feyzî (ö.1155)	?	+	?	?
112	Fasîhî (ö.1156)	?	?	+	?
113	Sâlim (ö.1156)	+	+	+	?
114	Münîf (ö.1156)	+	+	?	?
115	Hâtîf (ö.1157)	?	+	?	?
116	Şâkir (ö.1157)	+	+	+	+
117	Re'fet (ö.1157)	?	+	?	?
118	Fevzî (ö.1158)	?	?	?	?
119	Bâhir (ö.1159)	?	+	+	+
120	Sâlim (ö.1159)	+	+	?	+
121	Rızâ (ö.1159)	?	?	?	?
122	İsmet (ö.1160)	?	?	?	?
123	Şâkir (ö.1160)	?	?	?	?
124	Nâdir (ö.1160)	?	?	?	?
125	Neylî (ö.1161)	+	+	?	+
126	Sa'dî (ö.1161)	+	+	?	+
127	Emnî (ö.1161)	?	?	?	?
128	Sâhib (ö.1162)	?	+	?	+
129	Hattî (ö.1162?)	?	?	?	?
130	Şerîf (ö.1165)	+	+	+	+

131	Rahmî (ö.1165)	+	+	?	+
132	Vâsık (ö.1165)	?	?	?	?
133	Es'ad (ö.1166)	+	+	?	+
134	Hıfzî (ö.1166)	?	+	?	?
135	Sadîk (ö.1166)	+	+	?	?
136	Sâlih (ö.1167)	?	+	?	?
137	Râsim (ö.1169)	+	?	?	?
138	Necîb (ö.1171)	?	?	?	?
139	Vahîd (ö.1172)	?	+	?	?
140	Âsım (ö.1173)	+	+	+	+
141	Vesîm (ö.1173)	?	?	?	+
142	Tâlib (ö.1173)	?	+	?	?
143	Vassâf (ö.1174)	?	+	?	?
144	Râgıb (ö.1176)	?	+	?	+
145	Abdî (ö.1177)	?	?	?	?
146	Abdî (ö.1178)	+	+	?	+
147	Subhî (ö.1182)	+	?	?	?
148	Ref'î (ö.1184)	?	+	?	?

Bu tablodan hareketle Damat İbrahim Paşa'yla ilişkili olan 148 şairden kesin olarak inam aldığı bilinen 48 şair vardır. Bunlar Ahmed (ö.?), İbrahim (ö.?), Emir (ö.?), Vasfî (ö.?), Nazîf (ö.), Sinobî (ö.?), Edhem, Fasîhî, Halîlî, Salâhî (ö.?), Hasîb, Musîb, Vâsıf, Za'îfî, Na'tî, Mâcid, Tâ'ib, Kâmî, Ebu'l-es'ad, Câzim, Fâ'iz, Safâyî, Nazîm, Şehdî, Rahîmî, Nedîm, Rif'at, Es'ad, Reşîd, İzzet, Râşid, Vâkıf, Nahîfî, Feyzî, Sâlim, Münîf, Şâkir, Sâlim, Neylî, Sa'dî, Şerîf, Rahmî, Es'ad, Sâdık, Râsim, Âsım, Abdî, ve Subhî'dir.

Emînî, Erdilânî, Hamdî, Nebîh, Dervîş, Dürri, Bâbizâde, Hezârî, Vâsıf (ö.1137), Kâzım, Müfid, Belîg, Mahtûmî, Afvî, Sâmi, Râzî, Şehrî, İshak, Kâmil, Vehbî, Sâhib, Lebîb, Âsım (ö.1150), Kelîm, İlmî, Hâsim, Feyzî (ö.1155), Re'fet, Fevzî, Nâdir, Emnî, Sâhib (ö.1162), Necîb, Vâhid, Vesîm, Tâlib ve Abdî'nin (ö.1177) Damat İbrahim Paşa'ya birden fazla şiir sunması onların da inam aldığına işaret etse de bu hususta kesin bir delil bulunamamıştır.

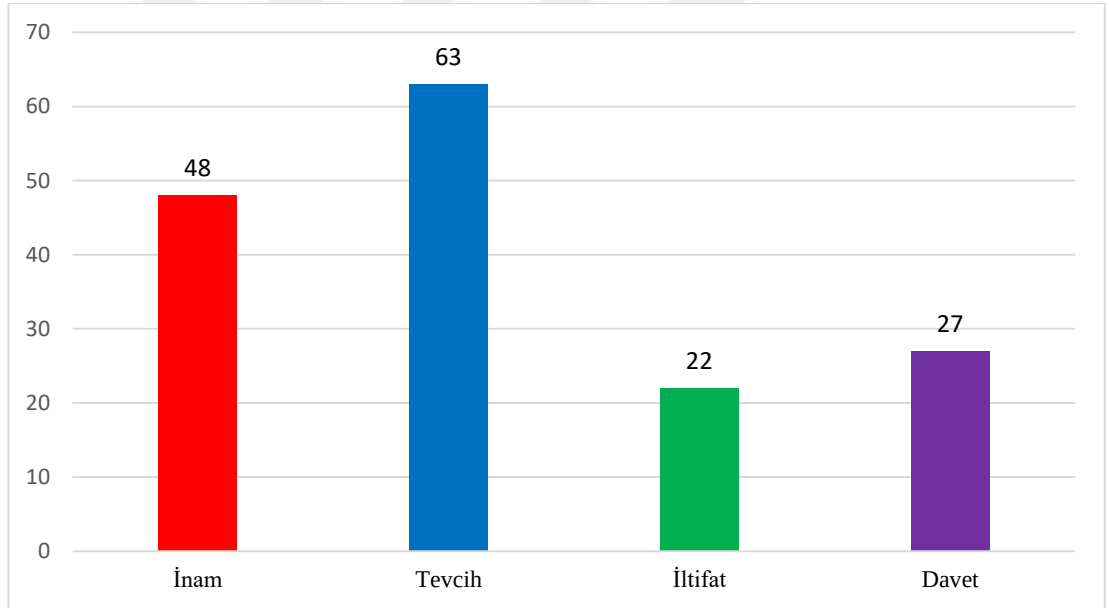
Damat İbrahim Paşa'yla ilişkili 148 şairden Damat İbrahim Paşa'nın kayırmasıyla görev aldığı anlaşılan 63 şair vardır. Bunlar Edîb, Emîni, Dervîş, Feyzî (ö.?), Vâhib, Rezmî, Edîb (ö.1134), Sâcidî, Dürri, Tâ'ib, Kâmî, Ebu'l-es'ad, Lem'î, Câzim, Fâ'iz, Selîm, Safâyî, Kâzım, Rahîmi, Nedîm, Es'ad, Fâ'iz, Afvî, Sâmi, Reşîd, Râzî, Şehrî, İshak, İzzet, Aklî, Rıf'âtî, Râşid, Vehbî, Vâkıf, Nahîfî, Kelîm, İlmî, Hâsim, Yümnî, Feyzî (ö.1155), Sâlim (ö.1156), Münîf, Hatîf, Şâkir, Ref'et, Bâhir,

Sâlim (ö.1159), Neylî, Sa'dî, Sâhib (ö.1162), Şerîf, Rahmî, Es'ad, Hıfzî (ö.1166), Sâdık, Sâlih, Vahîd, Âsım, Tâlib, Vassâf, Râgıb, Abdî (ö.1178) ve Ref'î'dir.

Damat İbrahim Paşa'yla ilişkili 148 şairden 22'si Damat İbrahim Paşa'nın iltifatına mazhar olmuştur. Bu şairler Nebîh, Şeyhî, Dürrî, Fâ'iz (ö.1138), Nedîm, Es'ad (ö.1144), Afvî, Fâ'iz (ö.1145), Râzi, İshak, İzzet, Râşid, Vehbî, Nahîfî, İlmî, Münîb, Fasihî, Sâlim (ö.1156), Şâkir, Bâhir, Şerîf ve Âsım'dır.

Damat İbrahim Paşa'nın meclislerinde yer alan 27 şair tespit edilmiştir. Bu şairler, Sacidî, Dürrî, Tâ'ib, Kâmî, Rahîmî, Nedîm, Râzî, Şehrî, İshak, İzzet, Râşid, Vehbî, Nahîfî, İlmî, Şâkir, Bâhir, Sâlim (ö.1159), Neylî, Sa'dî, Sâhib (ö.1162), Şerîf, Rahmî, Es'ad, Âsım, Vesîm, Râgıb ve Abdî'dir

Grafik 20. Damat İbrahim Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

3.5. Kethüda Mehmed Paşa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit

3.5.1. Kethüda Mehmed Paşa'nın Hayatı

Doğum tarihi ve yeri hakkında bilgi yoktur. Damat İbrahim Paşa Darüssaade Ağası Yazıcısı olarak görev yaparken (1115-1121) yanında “baltacı” rütbesiyle hizmet verdiği bilinmektedir. Damat İbrahim Paşa, 1121’de görevden alınıp Edirne’de ikamet etmeye başladığı sırada da yanında bulunan Mehmed Ağa’yı kızıyla evlendirmiş ve Hazinedarlık görevine getirmiştir. Mehmed Ağa, 6 Cemaziyelevvel 1131’de III. Ahmed’in de onay ve teşvikiyle Sadaret Kethüdalığına getirilmiştir. Zilhicce 1134’te uhdesine Rumeli Beylerbeyliği payesi verilmiş ve “Kethüda Mehmed Paşa” olarak anılmaya başlanmıştır (Raşid vd, 2013: 1155, 1303). Mehmed Paşa, Rebiülevvel 1143’te Patrona İsyanı neticesinde hayatını kaybetmiştir.

3.5.2. Bir Şair Hamisi Olarak Kethüda Mehmed Paşa

Bu bölümde Kethüda Mehmed Paşa'nın hamilik yönü üzerinde durulmuştur. Kethüda Mehmed Paşa'nın hamiliği ile ilgili dönemin biyografik kaynaklarındaki değerlendirmeler, şairlerin Kethüda Mehmed Paşa'ya yaklaşımı ve Kethüda Mehmed Paşa hakkındaki değerlendirmeleri ele alındıktan sonra Kethüda Mehmed Paşa'nın şairlere yaklaşımı incelenmiştir.

3.5.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler

Vakanüvis Râşid Efendi, Kethüda Mehmed Paşa'nın cömertliğini ifade ederken onun için “mekârim-mu'tâd” ve “kerem-şi'âr” (Râşid vd, 2013: 1275-1276) sıfatlarını kullanmıştır. Râşid’e göre Mehmed Paşa “bezl-i in'âm u ihsân ile erbâb-ı hüner ve ma'rifeti tatyîb buyurmuş” ve Mehmed Paşa'nın “zamân-ı devletlerinde kâffe-i erbâb-ı suhan şeref ü i'tibâr” bulmuştur (Râşid vd, 2013: 1155).

3.5.2.2. Kethüda Mehmed Paşa'yla İlişkili Şairler

Kethüda Mehmed Paşa ile bir vesile ile ilişki kurmuş 10 şair tespit edilmiştir. Bu şairler ve Kethüda Mehmed Paşa'yla kurdukları ilişkiler, şairlerin ölüm yılları gözetilerek aşağıda verilmiştir.

3.5.2.2.1. Câzim Mehmed Efendi (ö.1138)

Dönemin müderrislerinden Câzim Mehmed Efendi, Kethüda Mehmed Paşa'ya bir kaside sunmuştur (Özbek, 2000: 12-16). Bu kasidesinde cömertliğini övdüğü Mehmed Paşa'ya düştüğü zor durumdan söz ederek zımnen yardımını ister:

Gam-ı endîşe-i dünyâ-yı dünü çekmeyen bilmez

Belâdır kayd-ı tedbîr intizâm-ı hanümân üzre (Özbek, 2000: 16)

3.5.2.2.2. Nedîm Ahmed Efendi (ö.1143)

Nedîm, Kethüda Mehmed Paşa'ya 1135 ve 1136 yıllarında yaptırdığı sarayları için dört tarih sunmuştur (Macit, 1994: 222-224, 228-229).

3.5.2.2.3. Arpaeminizâde Mustafa Sâmi Efendi (ö.1146)

Sâmi, Kethüda Mehmed Paşa'ya bir kaside (Kutlar, 1996: 512-518) ile biri sakal bırakmasına, diğeri Çınarcık'a yaptırdığı cami hakkında olmak üzere iki tarih kıtası sunmuştur (Kutlar, 1996: 612-613, 680-682).

3.5.2.2.4. Şeyhülislam İshak Efendi (ö.1147)

İshak Efendi, yaptırdığı sahilsaray için Mehmed Paşa'ya yedi beyitlik bir tarihli bir kaside sunmuştur (Doğan, 1997: 287-288).

3.5.2.2.5. İzzet Ali Paşa (ö.1147)

Kethüda Mehmed Paşa'nın himaye ettiği şairlerden biri, defterdar mektupçusu olarak göreve başlayıp defterdarlığa kadar yükselen İzzet Ali Bey'dir.

İzzet, şiirlerinde birçok kez Mehmed Paşa'ya bağlılığını ifade etmiştir. Yeni yaptırdığı bir saray için Mehmed Paşa'ya verdiği tarihte bu bağlılığı şu şekilde ifade eder:

İzzetâ Allah şâhiddir ki hâlis bendeyem
O der-i iclâle kim ikbâledir cây-ı ku'ûd

Kulluk izhârında mecburem tekellûf-ber-taraf
Olsun isterse küdûret-yafte kalb-i hasûd (Kutlar, 1988: 387)

Bir kasidesinde ise Mehmed Paşa'ya bağlılığını ifade ettikten sonra gönlünün yaralı olduğunu belirtip onun yardımını ister:

Dârâ-derâ kemîne kulundur bu 'abd-i hâs
Dil-hastedir şikeste-i za'f u hüçâldir

Lutfunla bana eyle meded dest-gîrlık
Kim seng-lâh-ı emniye sa'bû'l-menâldir

Fermân eyle emr senindir kerem-verâ
Lâzım olan bu çâkerine imtisâldir

Bir lâhza-i inâyet ile bak fakîrine
Kim ol nigâh-ı nîm bana lutf-ı dâldir (Kutlar, 1988: 323)

İzzet, Kemerler'de kendisinin ve Kaptan Mustafa Paşa'nın da bulunduğu bir gezinti veya sohbet üzerine yazdığı bir müzeyyel gazelinde Kethüda Mehmed Paşa'yı şu sözlerle övmektedir:

Olan dünyada İzzet teşne-leb ser-çeşme-i kâma
Gelür sıhreyn-i sadr-ı kâm-kâra ilticâ eyler

Güzîde kethüdâ-yı cûd-perver kim kef-i desti

Gümüş suyu gibi icrâ-yı âyin-i sehâ eyler (Kutlar, 1988: 466)

3.5.2.2.6. Râşid Mehmed Efendi (ö.1148)

Râşid, Kethüda Mehmed Paşa'nın evinde düzenlenen helva sohbetleri ve lale çerağanlarının konukları arasında bulunmuştur. Bu vesile ile sunduğu kasidelerinde Kethüda Mehmed Paşa'nın da övgüsünü yapmıştır:

Anınçün Kethüdâ Paşa o sıhr-ı sadr-ı 'âlinün

Olup tab'-ı bülendi mazhar-ı te'yîd-i ilhâmî

Mühim-sâzî-i da'vet emrine teşmîr-i sâk itdi

Ganîmet 'add idüp bu mevsim-i ferhunde-fercâmı (Günay, 2001: 154)

Hep ol niyet degül mi böyle teşrîf-i kudûmıyla

Şeref bulmak yine devlet-serâ-yı Kethüdâ Paşa (Günay, 2001: 157)

Kethüdâ-yı ekrem ü dîrîne 'abd-i akdemin

İtmek içün kâm-yâb-ı 'izz ü şân ü iftihâr

Bir gice iftâr ile 'îd eyleyüp evkâtına

Kıldı teşrîfiyle isticdâd-ı kadr ü i'tibâr (Günay, 2001: 163)

3.5.2.2.7. Seyyid Vehbî Efendi (ö.1149)

Seyyid Vehbî, dönemin diğer güçlü devlet adamları gibi Kethüda Mehmed Paşa ile de yakın ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Kethüda Mehmed Paşa'nın da diğer devlet adamları gibi Seyyid Vehbî'yi koruduğu görülmektedir. Seyyid Vehbî, Kethüda Mehmed Paşa'ya üç kaside sunmuştur. Bunların birinde cömertliğini vurguladıktan sonra Damat İbrahim Paşa'dan ricacı olduğu askerî kassamlık görevini ondan da talep etmiştir:

Kethüdâ-yı hazret-i destûr-ı deryâ-kef k'anun

Lutfi mevc-i yem gibi hiç kâbil-i ihsâ mıdır

Kismet olursa seni hizmetle de eyler çerâğ

Dahı ne kaldı murâdın gayrı bir da'va mıdır (Dikmen, 1991: 262-263)

Bir başka kasidesinde borçlarını Kethüda Mehmed Paşa'nın ansızın gelen atıyyesi sayesinde ödediğini belirtmiştir:

İdüp 'atıyye-i nâgeh zuhûr ile imdâd

Edâ-yı deynüme bâ'is o zât-ı vâlâdur (Dikmen, 1991: 323)

Seyyid Vehbî, Damat İbrahim Paşa'nın davetlisi olarak Kethüda Mehmed Paşa'nın düzenlediği eğlencelere katılmış (Râşid vd, 2013: 1521), bu vesilelerle yazdığı şiirlerde onu da anmıştır:

İşte ez-cümle Muhammed Kethüdâ Paşa dahı

Emr-i şâhenşâh ile bu şeb çerâğân eyledi (Dikmen, 1991: 79)

Seyyid Vehbî'nin Kethüda Mehmed Paşa'nın yaptırdığı, daha sonra yenilenerek bugünkü hâlini alan Ortaköy Camisi için (Dikmen, 1991: 428-429) ve yaptırdığı çeşmeler için yazdığı tarihler (Dikmen, 1991: 398, 413) vardır. Bunlardan Mehmed Paşa'nın Babıali civarında yaptırdığı çeşme için yazılmış olanı çeşmenin kitabesine yazdırılmıştır (Tanışık, 1943: 136).

3.5.2.2.8. Şâkir Hüseyin Bey (ö.1157)

Kethüda Mehmed Paşa'nın himayesini gösterdiği şairlerden biri de Şâkir Hüseyin Bey'dir. Şâkir, Kethüda Mehmed Paşa'nın Damat İbrahim Paşa'nın emriyle düzenlediği helva sohbetlerinin davetlileri arasında yerini almıştır. (Râşid vd, 2013: 1521) Divan'ında bu eğlenceleri konu edinen şiirler yer almaktadır.³³³

³³³ Bu şiirlerin başlıkları şu şekildedir: Teşrif-şuden-i Vezîr-i Müşârunileyh Be-Helvâ-yı Kethüdâ Mehmed Paşa Der-Zamân-ı Ahmed Han-ı 'Adâlet-Unvân, Vezîr-i Hatem-şiyem İbrâhîm Paşa-yı Yem-

Hamisine bayram tebriği vesilesiyle iki kaside sunan Şâkir, hamisinin cömertliğini şu sözlerle dile getirmiştir:

Câme-i fahr-i mübâhâtını ehl-i hünerin

Dest-i cûdudur eden sübhe mi vardır tecdîd (Yıldız, 2002: 71)

Şâkir Bey, yaptırdığı çeşme, cami ve saray gibi yapılar ile ilgili Kethüda Mehmed Paşa'ya altı tarih kıtası sunmuştur. Bunlardan 1131'de bugün İstanbul'un Fatih ilçesinde bulunan çeşme için düşürdüğü tarih çeşmenin kitabesine yazılmıştır:

Onun Şâkir bu mısra'dan çıkar yek-pâre târîhi

Mehemmed kıldı Allah aşkına mâ-i zülâl icrâ (KK, 2016: 51; Yıldız, 2002: 265)

Mehmed Paşa'nın Üsküdar'da yaptırdığı çeşmenin kitabesinde de Şâkir Bey'in şiiri yazılıdır.

3.5.2.2.9. Kırımlı Mustafa Rahmî (ö.1165)

Rahmî Ağa'nın Kethüda Mehmed Paşa'yla olan yakınlığı, Mehmed Paşa'nın düzenlediği helva sohbetlerinde Damat İbrahim Paşa'nın oğlu Genç Mehmed Paşa'nın mühürdarı sıfatıyla bulunması (Râşid vd, 2013: 1521) sayesinde gerçekleşmiş olmalıdır. Rahmî Divan'ındaki Kethüda Mehmed Paşa övgüsünde kaleme alınmış müzeyyel gazelin bu sohbetlerin birinde sunulmuş olduğu düşünülebilir. Bu gazeldeki şu beyit Kethüda Mehmed Paşa'nın cömertliği hakkındadır:

Semiyy-i Fahr-i Rüsûl kethüdâ-yı sadr-ı güzîn

Hemişe subha-i mehdi cihân cihân çekilir (Elmas, 1997: 68)

Kerem Sâniyen Kethüdâ-yı Müşârunileyhin Şeb-i Helvâsına Teşrîf Zımnında, Kasîde-i Zibâ Der-Teşrîf-i Şeb-i Helvâ-yı Kethüdâ İbrâhîm Paşa-yı Kerem-'Ata (Yıldız, 2002: 43-45, 46-48, 48-52)

3.5.2.2.10. Şeyhzâde Sadîk Yahya Efendi (ö.1166)

Dönemin müderrislerinden Şeyhzâde Sadîk, Kethüda Mehmed Paşa'ya bir müzeyyel gazel sunmuş ve bağlılığını bildirmiştir:

Ol semiy-i hazret-i peygamber-i zî-şân ki halk

Bendesi olmaga baş u cânla yek-ser teşne-leb (Eroğlu, 1998: 143)

3.5.2.3. Şairlerin Kethüda Mehmed Paşa'ya Yaklaşımı

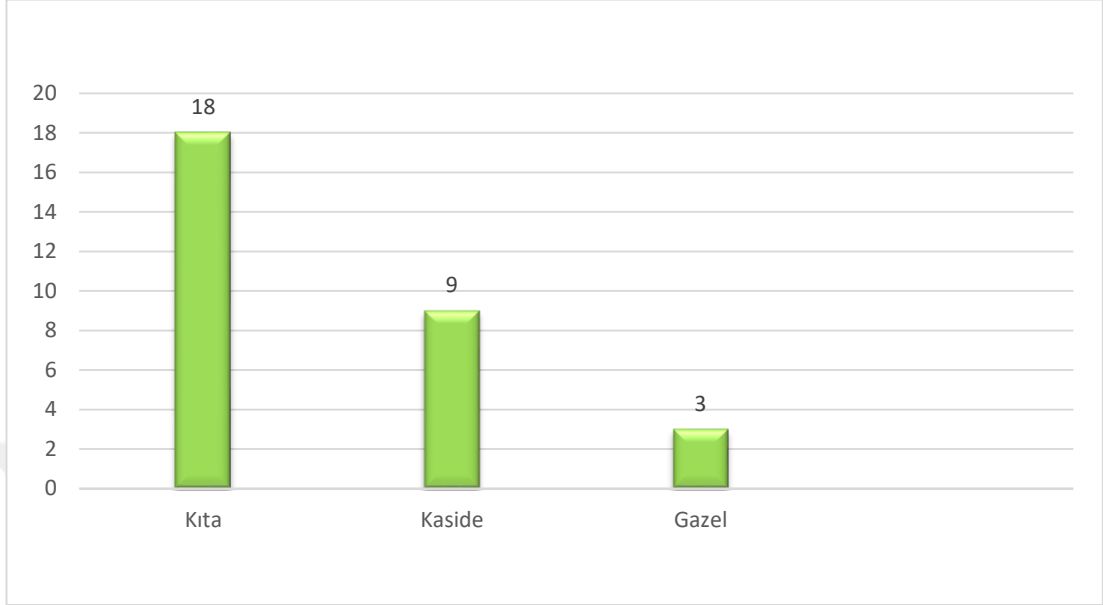
Sunulan şiir sayısı ve bu şiirlerin niteliği, kişinin hamiliğinin decesi hakkında fikir verebilir. Bu nedenle aşağıdaki tabloda Kethüda Mehmed Paşa'ya sunulan şiirlerle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir:

Tablo 26. Kethüda Mehmed Paşa'ya Sunulan Şiirler

Şairler	Şiirler
1 Câzîm (ö.1138)	1 kaside (Özbek, 2000: 12-16)
2 Nedîm (ö.1143)	4 kıta (4'ü tarihli) (Macit, 1994: 222, 223, 224, 228-229)
3 Sâmi (ö.1146)	1 kaside (Kutlar, 1996: 512-518) 2 kıta (tarihli) (Kutlar, 1996: 612-613, 680-682)
4 İshak (ö.1147)	1 kaside (Doğan, 1997: 287-288)
5 İzzet (ö.1147)	1 kaside (Kutlar, 1988: 322-323) 3 kıta (Kutlar, 1988: 385-387, 390, 391) 1 gazel (Kutlar, 1988: 465-466)
6 Râşid (ö.1148)	-
7 Vehbî (ö.1149)	3 kaside (Dikmen, 1991: 258-262, 262-264, 322-323) 3 kıta (Dikmen, 1991: 398, 413, 428-429)
8 Şâkir (ö.1157)	2 kaside (Yıldız, 2002: 68-70, 70-71) 6 kıta (tarihli) (Yıldız, 2002: 241-243, 243-244, 261-263, 263-264, 264-265, 265)
9 Rahmî (ö.1165)	1 gazel (Elmas, 1997: 67-68)
10 Sadîk (ö.1166)	1 gazel (Eroğlu, 1998: 143)

Buna göre bu tabloda listelenmiş 10 şairden 9'u, III. Kethüda Mehmed Paşa'ya 18'i kıta, 9'u kaside ve 3'ü gazel olmak üzere toplam 30 şiir sunmuştur. Bu verilerin grafik hâline getirilmiş biçimi aşağıdaki gibidir:

Grafik 21. Kethüda Mehmed Paşa'ya Sunulan Şiirler

3.5.2.4. Şairlerin Kethüda Mehmed Paşa Hakkındaki Değerlendirmeleri

Bir hamide aranan niteliklerin en önemlilerinden birinin cömertlik olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu bölümde şairlerin Kethüda Mehmed Paşa'nın cömertliğiyle ilgili görüşleri ele alındıktan sonra hamiliğiyle ilgili diğer değerlendirmelerine yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda Kethüda Mehmed Paşa'yla ilişkili şairlerden onun cömertliğini öven şairlerin bu görüşlerinin yer aldığı beyitler gösterilmiştir.

Tablo 27. Kethüda Mehmed Paşa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler

Şairler	Beyitler
1 Câzım (ö.1138)	Özbek, 2000: 14-24, 25, 26, 27, 28 / 16-50
2 Nedîm (ö.1143)	Macit, 1994: 222-3, 4 / 224-1
3 Sâmi (ö.1146)	Kutlar, 1996: 515-26 / 518-48 / 612-3, 4 / 681-5
4 İshak (ö.1147)	Doğan, 1997: 287-1
5 İzzet (ö.1147)	Kutlar, 1988: 322-1, 2, 4, 5, 6 / 466-12
6 Râşid (ö.1148)	-
7 Vehbî (ö.1149)	Dikmen, 1991: 260-31 / 261-32, 35, 36, 41 / 262-7 / 263-12, 13, 15 / 322-2 / 323-18, 24, 25 / 398-1

8	Şâkir (ö.1157)	Yıldız, 2002: 68-9 / 69-10, 14 / 71-10, 11, 13, 14 / 242-15, 16 / 244-9, 10 / 262-11 / 263-7, 8
9	Rahmî (ö.1165)	Elmas, 1997: 68-9
10	Sadîk (ö.1166)	Eroğlu, 1998: 143-9

Kethüda Mehmed Paşa'ya sunulan şiirlerde şairler, Mehmed Paşa'nın cömertliğini ön plana çıkarmışlardır. Şâkir'e göre o cömertliğiyle hüner ehlinin yeniden gururlanmasını sağlamıştır:

Câme-i fahr-i mübâhâtını ehl-i hünerin

Dest-i cudûndur eden şüphe mi vardır tecdîd (Yıldız, 2002: 71)

Câzim'e göre "makâdir-âşinâ" olan Mehmed Paşa'nın zamanında Vehbî'ye göre şiir rehin verilecek değerli bir nesne hâline gelmiştir:

Komış idim (ben) anı hasbe'l-iktizâ rehne

Edâ-yı deyn ile fekkine olmadum kâdir

Ya şi'r rehne konur mı diyü olursa su'âl

Belî zamân-ı şerîfünde kadri vâlâdur

Murabbayât-ı bedestâna şimdi rehn olınan

Cevâhire bedel eş'âr-ı tâze-ma'nâdur

Bilirler anı ki cins-i sühan huzûrunda

Şükûfte lâle kadar i'tibâra ahradur (Dikmen, 1991: 322)

3.5.2.5. Kethüda Mehmed Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

"Kethüda Mehmed Paşa'yla İlişkili Şairler" başlığı altında Kethüda Mehmed Paşa'nın şairlere yaklaşımı ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda bu veriler özetlenmeye çalışılmıştır.

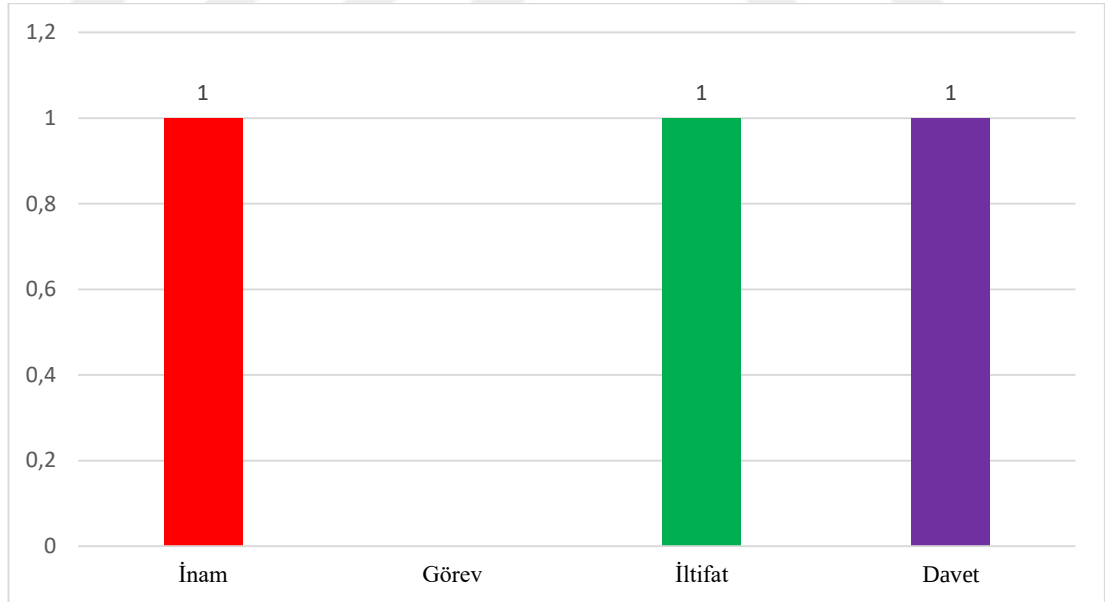
Tablo 28. Kethüda Mehmed Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

	Şair	İnam	Görev	İltifat	Musahip
1	Câzim (ö.1138)	?	?	?	?
2	Nedîm (ö.1143)	?	?	?	?
3	Sâmî (ö.1146)	?	?	?	?
4	İshak (ö.1147)	?	?	?	?
5	İzzet (ö.1147)	?	?	?	?
6	Râşid (ö.1148)	?	?	?	?
7	Vehbî (ö.1149)	+	?	+	?
8	Şâkir (ö.1157)	?	?	?	+
9	Rahmî (ö.1165)	?	?	?	?
10	Sadık (ö.1166)	?	?	?	?

Kethüda Mehmed Paşa'dan inam aldığı ve iltifat gördüğü bilinen tek şair Vehbî, onun meclislerinde bulunduğu bilinen tek şair ise Şâkir'dir.

Kethüda Mehmed Paşa'nın şairlere yaklaşımı aşağıdaki grafikte özetlenmeye çalışılmıştır:

Grafik 22. Kethüda Mehmed Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

3.6. Kaptan Mustafa Paşa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit

3.6.1. Kaptan Mustafa Paşa'nın Hayatı

Anne tarafından Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın, baba tarafından Mısır Muhafızı İbrahim Paşa'nın torunudur (Atak, 2020: 169). Damat İbrahim Paşa Darüssaade Ağası yazıcısı iken kızıyla evlenmiş ve Damat İbrahim Paşa'nın damadı olmuştur. Bilinen ilk görevi Hassa Silahşorluğudur. 2 Rebiülevvel 1129'da Mirahur-ı saniliğe, 19 Rebiülahir 1129'da Kapıcılar Kethüdalığına, 9 Cemaziyelahir 1130'da vezirlik verilerek Nişancılığa (Topal, 2018: 1061, 1066, 1092) getirilmiştir. 20 Zilkade 1133'te Kaptan-ı Deryalığa getirilen (Râşid vd, 2013: 1232) Mustafa Paşa yaklaşık 10 yıl müddetle bu görevde bulunduktan sonra 1143'te çıkan Patrona İsyanı sırasında Sadaret Kethüdalığına getirilmişse de isyanı bastırmakta başarılı olamamış, kayınpederi Damat İbrahim Paşa ve Kethüda Mehmed Paşa ile birlikte bu isyan neticesinde öldürülmüştür.

3.6.2. Bir Şair Hamisi Olarak Kaptan Mustafa Paşa

Bu bölümde Kaptan Mustafa Paşa'nın hamilik yönü üzerinde durulmuştur. Kaptan Mustafa Paşa'nın hamiliği ile ilgili dönemin biyografik kaynaklarındaki değerlendirmeler, şairlerin Kaptan Mustafa Paşa'ya yaklaşımı ve Kaptan Mustafa Paşa hakkındaki değerlendirmeleri ele alındıktan sonra Kaptan Mustafa Paşa'nın şairlere yaklaşımı incelenmiştir.

3.6.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler

Kaptan Mustafa Paşa'nın hamiliğiyle ilgili dönemin biyografik kaynaklarında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

3.6.2.2. Kaptan Mustafa Paşa'yla İlişkili Şairler

Kaptan Mustafa Paşa ile bir vesile ile ilişki kurmuş 17 şair tespit edilmiştir. Bu şairler ve Kaptan Mustafa Paşa'yla kurdukları ilişkiler, şairlerin ölüm yılları gözetilerek aşağıda verilmiştir.

3.6.2.2.1. Müftizâde Şerîf (ö.?)

Müftizâde Şerîf, Kaptan Mustafa Paşa'ya hâlimden şikâyet ettiği bir müzeyyel gazel sunmuştur (Sâlim, 2005: 424).

3.6.2.2.2. Şehdî Mustafa Efendi (ö.1140)

Şehdî Mustafa Efendi, Kaptan Mustafa Paşa'ya Farsça bir kaside sunmuştur (Sâlim, 2005: 434).

3.6.2.2.3. Nedîm Ahmed Efendi (ö.1143)

Nedîm'in Mustafa Paşa ile olan ilişkisi, Mustafa Paşa henüz nişancı iken başlamıştır. Nedîm, Mustafa Paşa'nın sahilsarayını öven bir kaside sunmuş ve cömertliğini şu sözlerle övmüştür:

Lîk lutfun şöyle mağrûr eylemişdir onu kim

Lekke-i meh zahm-ı dest-i redd-i istignâsıdır (Macit, 1994: 141)

Nedîm, Kaptan Mustafa Paşa'nın yaptırdığı saraylara, hana ve çeşmeye tarih düşürmüştür (Macit, 1994: 151-152, 215-221, 225-227, 234-236, 239-244). Bunlardan Mustafa Paşa'nın Üsküdar'da yaptırdığı çeşme için yazdığı 11 beyitlik tarih kıtasının altı beyiti çeşmenin kitabesine yazılmıştır (Tanışık, 1945: 334).

Damat İbrahim Paşa'nın himayesinde dönemin en itibarlı şairleri arasına katılan Nedîm, İbrahim Paşa'nın emriyle Kaptan Mustafa Paşa'nın düzenlediği helva sohbetlerinin davetlileri arasında bulunmuştur.³³⁴ Nedîm'in Arapça şiirlerinden biri,

³³⁴ Bu durum Nedîm Divanı'ndaki şu şiirlerden anlaşılmaktadır: Teşrif-i Sadr-ı 'âlî İbrâhîm Paşa Be-Sarây-ı Mustafa Paşa Be-Şeb-i Helvâ (Macit, 1994: 121), Teşekkür Kudûm-ı Be-Hâne-i Kapûdân

Kaptan Mustafa Paşa'nın davetini “göz kuruluğu” nedeniyle reddetmesi üzerinedir (Macit, 1994: 491). Bundan hareketle Nedîm'in bizzat Kaptan Mustafa Paşa'nın düzenlediği meclislere de katıldığı söylenebilir. Başka bir şiirinden ise Nedîm'in Mustafa Paşa'ya fincan hediye ettiği anlaşılmaktadır (Macit, 1994: 491). Bu da Mustafa Paşa'yla olan yakınlığının göstergeleri arasında görülebilir.

3.6.2.2.4. Yanyalı Es'ad Efendi (ö.1144)

Kaptan Mustafa Paşa'nın 1134'te gerçekleştirdiği İran elçisi kabulünde devleti temsilen hazır bulunup sohbet katılanlar arasında “vücûh-ı efâzıl-ı kiram”dan olan Yanyalı Es'ad Efendi de vardır (Râşid vd, 2013: 1282).

3.6.2.2.5. Vahîd Mahtûmî (ö.1145)

Damat İbrahim Paşa tarafından İstanbul'dan uzaklaştırılan Vahid Mahtumi, affına aracı olması için Kaptan Mustafa Paşa'ya bir kaside ve bir mesnevi (Kahraman, 1995: 362-366, 774-819) sunmuştur:

Be-hakk-ı Sûre-i Nûn u be-câh-ı hizbü'l-bahr

Halâs-ı mâhî-i cânım çün eyle isti'câl (Kahraman, 1995: 364)

3.6.2.2.6. Şâkir (ö.1145'ten sonra)

Kaptan Mustafa Paşa'nın imamlığını yapan Şâkir, hamisinin yardımıyla mülazım olmuş, medrese silsilesinde hızlı adımlarla yükseldikten sonra Erzurum Kadılığına atanmıştır (Râmiz, 1994: 170, Sâlim, 2005: 419).

3.6.2.2.7. Arpaeminizâde Mustafa Sâmi Efendi (ö.1146)

Sâmi, Kaptan Mustafa Paşa'ya nişancı olarak görevlendirildiği sırada bir kaside sunmuştur (Kutlar, 1996: 508-512).

Mustafa Paşa (Macit, 1994: 127), Der-Sitâyîş-i Vezîr-i a'zam İbrâhim Paşa ve Ta'rîf-i Teşrîf-i Şeb-i Helvâ-yı Kapûdân Mustafa Paşa (Macit, 1994: 129).

3.6.2.2.8. Şeyhülislam İshak Efendi (ö.1147)

İshak Efendi'nin Kaptan Mustafa Paşa'ya sunduğu ilk şiir, Mustafa Paşa'nın henüz önemli bir görev almadığı 1127'de başlamıştır. Mustafa Paşa'nın bu yıl yaptırdığı sahilhane için İshak Efendi, yirmi beyitlik bir tarih kıtası (Doğan, 1997: 293-295), 1133'te Kaptan-ı Deryalığa getirilmesi üzerine ise on beyitlik bir tarih kıtası kaleme almıştır. Bu kıtanın tarih mısrasında Mustafa Paşa'nın ihsan sahibi bir idareci olduğuna işaret edilmiştir:

İdüp geştî-güzîn-i kulzüm-i iclâl ile bihbûdı

Kapûdân oldu müjde bahr-ı ihsân Mustafa Paşa (Doğan, 1997: 289)

Mustafa Paşa'nın 23 Cemaziyelevvel 1140 tarihinde düzenlediği vakfiyesinin şahitleri arasında İshak Efendi de yer almaktadır (Aktepe, 1969: 35).

3.6.2.2.9. İzzet Ali Paşa (ö.1147)

İzzet, Kaptan Mustafa Paşa tarafından himaye edilmiş şairlerden biridir. Mustafa Paşa'ya sunduğu kasidelerinden birinde Mustafa Paşa'nın bütün isteklerini yerine getirdiğini belirtir:

Ne istedimse dirîğ etmeyüp 'atâ kıldın

Sen eyledin beni deryûze-gerlige mu'tâd (Kutlar, 1988: 314)

Kaptan Mustafa Paşa'ya ait olan ve büyük ihtimalle misafiri olduğu Şevkabad Sarayı hakkında bir kıta kaleme İzzet, Kaptan Mustafa Paşa'nın düzenlediği çerağan eğlencelerinin de davetlileri arasındadır. "Gazel-i Müzeyyel Berâ-yı Çerâgân-ı Kapudân Mustafa Paşa" başlıklı şiirinden davetlileri arasında Damat İbrahim Paşa ve III. Ahmed'in de bulunduğu bir çerağanda bulunduğu anlaşılmaktadır:

Buldı teşrîf-i hümâyûn ile gül-şen rıf'at

Hande eylese nola rütbe-i Keyvân'a bu şeb

Sadr-ı âlî-menîşin himmetidir dâmâdı
Oldı nâ'il-i şeref-i makdem-i sultân bu gece

Haşre dek mâye-i fahr olsa sezâ kendüsine
Sürdi yüz hâk-i reh-i şâh-ı cihân-bâna bu şeb (Kutlar, 1988: 442)

3.6.2.2.10. Râşid Mehmed Efendi (ö.1148)

Kaptan Mustafa Paşa'nın evinde düzenlediği helva sohbetlerinin konukları arasında bulunan Râşid Efendi (Râşid vd, 2013: 1521-1522), Vefa Bahçesi'ndeki evinin tavsifini yaptığı bir kasidesinde Mustafa Paşa'yı şu sözlerle övmüştür:

Liyâkat ehline mebzûldür in'âm u ihsânı
Kemâl-i dânişe vâbestedür ta'zîm ü ikrâmı (Günay, 2001: 188)

Anlaşıldığı kadarıyla Mustafa Paşa'nın sevgisini kazanan Râşid, onun ihsanlarından da nasibini almıştır.

3.6.2.2.11. Seyyid Vehbî Efendi (ö.1149)

Seyyid Vehbî'nin Kaptan Mustafa Paşa'ya sunduğu ilk şiirler, onun nişancı iken kaptan-ı deryalığa getirilmesi üzerine kaleme aldığı tarihli kasidelerdir (Dikmen, 1991: 245-249, 250-253). “Baykara-bezm” sözüyle övdüğü Mustafa Paşa'nın evinde düzenlenen lale çerağanları ve helva sohbetlerinin davetlileri arasında bulunan Vehbî (Râşid vd, 2013: 1521) bilinmeyen bir nedenle Mustafa Paşa'nın gözünden düşmüş ve affını talep etmek için Nâbî'nin Musahip Mustafa Paşa'ya yazdığı bir kasidesini tahmis ederek Kaptan Mustafa Paşa'ya sunmuştur (Dikmen, 1991: 472-483).

3.6.2.2.12. Münîf Mustafa Efendi (ö.1156)

Kaptan Mustafa Paşa'nın yardımını gören şairlerden biri de Münîf'tir. Mustafa Paşa'ya bir kaside sunan Münîf (Küçük, 1999: 67-71), Mustafa Paşa'dan

mülazemet almıştır (Küçük, 1999: 2). Bundan duyduğu memnuniyeti şu sözlerle dile getirmiştir:

Âsafâ çarh-ı mücerred sanma Hak şâhid bu kim
Senden özge bulmadum zahm-ı dile tedbîr ider

Sürmeden yüz hâk-i pâye ben gibi üftâdenün
Kim senün gibi dü çeşmin lutf ile tenvîr ider

İtdin ihyâ bendeni ölsem de bu lutfun yine
Bin zebân ile giyâh-ı merkadüm takrîr ider

Sıdk-ı kavli gün gibi zâhir Münîfâ bendenün
Âyet-i ihlâsını hâli dili tefsîr ider

Dil mülâzım oldu der-gâh-ı lutf u cûdına
Dâ'imâ böyle du'â-yı devletün tekrîr ider (Kılıç, 1999: 144)

3.6.2.2.13. Şâkir Hüseyin Bey (ö.1157)

Kaptan Mustafa Paşa'nın düzenlediği, III. Ahmed ve Damad İbrahim Paşa'nın da katıldığı helva sohbetlerinin davetlileri arasında olan (Râşid vd, 2013: 1521) Şâkir Bey, Mustafa Paşa'ya ikisi çeşme, biri saray tarihi olmak üzere üç kıta (Yıldız, 2002: 256-261) ve bir müzeyyel gazel (Yıldız, 2002: 149) sunmuştur:

Meta'-ı nazmımı ferş eyledim hâk-i reh-i sadra
Bu vechile gubâr-ı pâ-yı düstûr-ı kerîm aldım

Nice düstûr-ı ekrem Mustafa Paşa-yı efham kim
Olup ruhsâr-ı bâb-ı devleti feyz-i 'amîm aldım (Yıldız, 2002: 149)

3.6.2.2.14. Neylî Ahmed Efendi (ö.1161)

Neylî Ahmed Efendi, Kaptan Mustafa Paşa'ya nişancı iken iki müzeyyel gazel (Kılıç, 1994: 245-246) sunmuştur. Kaptan-ı deryalığa yükseltilince yedi beyitlik bir tarih kıtasıyla Mustafa Paşa'yı kutlamıştır. Bu şiirindeki şu beyitten,

Didi Neylî-i kemter dâ'î-i dîrînesi târîh

Kapûdân oldu ikbâl ile bahre Mustafa Paşa (Kılıç, 1994: 376)

Mustafa Paşa'ya yakın olduğu söylenebilir. Neylî Efendi, Kaptan-ı deryalığı süresince Mustafa Paşa'ya sarayı için bir kaside (Kılıç, 1994: 243-245) ve iki müzeyyel gazel (Kılıç, 1994: 247-249) sunmuştur.

3.6.2.2.15. Kırımlı Mustafa Rahmî (ö.1165)

Rahmî, Kırım'dan İstanbul'a gelince bir müddet Damat İbrahim Paşa'nın hizmetinde bulunmuş, daha sonra oğlu Mehmed Paşa'nın mühürdarlığını yapmıştır. Kaptan Mustafa Paşa'ya sunduğu kasidelerin birindeki şu sözlerinden bir müddet de Mustafa Paşa'nın emrinde çalıştığı düşünülebilir:

Kusûrum olsa da hizmetde derkâr eyle 'afvın kim

Kiramü'n-nâs olanlar cürm-bahş-ı ehl-i irfândır (Elmas, 1997: 19)³³⁵

Rahmî'nin Kaptan Mustafa Paşa'yla tanışıklığının Mustafa Paşa'nın düzenlediği helva sohbetleri vesilesiyle gerçekleştiği söylenebilir. Rahmî, bu sohbetlerde Damat İbrahim Paşa'nın oğlu Genç Mehmed Paşa'nın mühürdarı sıfatıyla yer almıştır (Râşid vd, 2013: 1521). Kaptan Mustafa Paşa'ya iki kaside sunan Rahmî, Mustafa Paşa'nın övgüsüne geç başladığı için pişmandır, yine de kendisine lütfedeceğinden emindir:

³³⁵ Rahmî Ağa'nın I. Mahmud Dönemi'nde kariyerini Tersane-i Amire Mahzen Kâtipliğinde sürdürdüğü düşünülürse Tersane'deki memuriyetinin Mustafa Paşa'nın Kaptan-ı deryalığı döneminde başladığı söylenebilir.

Seni de lutf ile müstagrak-ı bahr-ı nevâl eyler

Kerîm-i kadr-dândır mâye-bahş-ı ehl-i ‘irfândır (Elmas, 1997: 19)

3.6.2.2.16. Şeyhzade Sadîk Yahya Efendi (ö.1166)

Kaptan Mustafa Paşa’ya şiir sunan şairlerden biri de Şeyhzâde Sadîk’tır. Sadîk, 1130’da nişancı olması vesilesiyle Mustafa Paşa’ya bir tarih kıtası ve iki müzeyyel gazel sunmuştur (Eroğlu, 1998: 169, 197, 326).

3.6.2.2.17. Çelebizâde İsmail Âsım Efendi (ö.1173)

Kaptan Mustafa Paşa’nın konağında düzenlenen helva sohbetlerine katılmış şairlerden biri olan (Öztekin, 2010: 164-166) Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, Mustafa Paşa’ya yaptırdığı çeşme vesilesiyle bir tarih kıtası sunmuştur. Bu şiir, çeşmenin kitabesine yazdırılmıştır (Öztekin, 2010: 35).

3.6.2.3. Şairlerin Kaptan Mustafa Paşa’ya Yaklaşımı

Sunulan şiir sayısı ve bu şiirlerin niteliği, kişinin hamiliğinin decesei hakkında fikir verebilir. Bu nedenle aşağıdaki tabloda Kaptan Mustafa Paşa’ya sunulan şiirlerle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir:

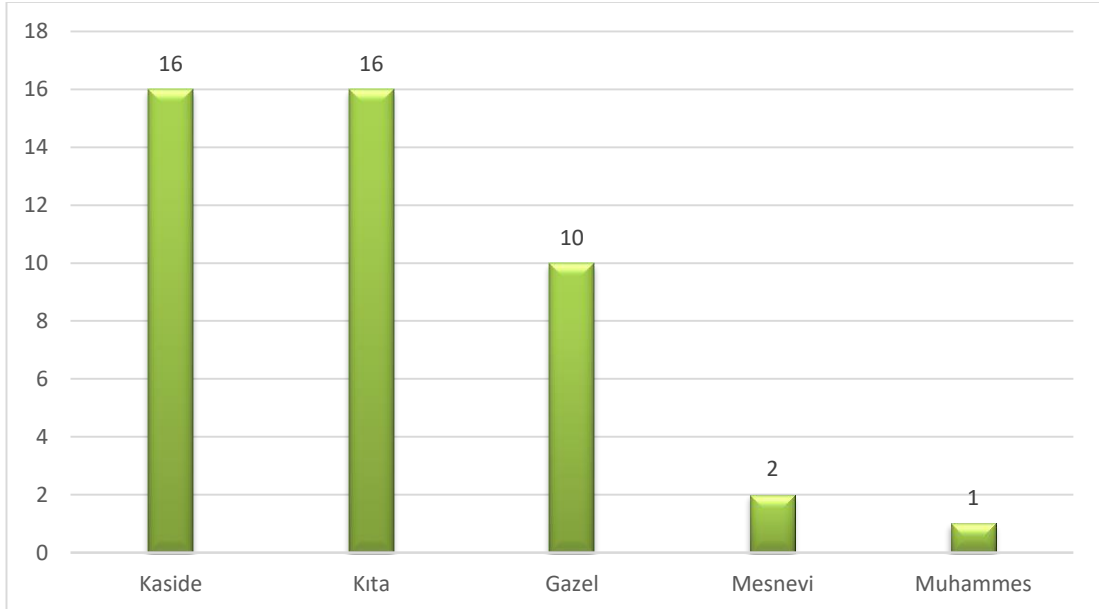
Tablo 29. Kaptan Mustafa Paşa’ya Sunulan Şiirler

Şairler	Şiirler
1 Şerîf (ö.?)	1 gazel (Sâlim, 2005: 424)
2 Şehdî (ö.1140)	1 kaside (Sâlim, 2005: 434)
3 Nedîm (ö.1143)	1 kaside (1’i tarihli) (Macit, 1994: 139-142, 151-152) 7 kıta (7’si tarihli) (Macit, 1994: 215-217, 218-219, 220-221, 225-227, 234-236, 239-242, 243) 1 mesnevi (Macit, 1994: 272-277)
4 Es’ad (ö.1144)	-
5 Mahtûmî (ö.1145)	1 kaside (Kahraman, 1995: 362-366) 1 mesnevi (Kahraman, 1995: 774-819)
6 Şâkir (ö.1145?)	-
7 Sâmi (ö.1146)	1 kaside (Kutlar, 1996: 508-512)
8 İshak (ö.1147)	1 kaside (tarihli) (Doğan, 1997: 288-289) 1 kıta (tarihli) (Doğan, 1997: 293-295)
9 İzzet (ö.1147)	3 kaside (Kutlar, 1988: 297-304, 305-311, 312-315)

	1 kıta (Kutlar, 1988: 343)
	2 gazel (Kutlar, 1988: 441-442, 465-466)
10 Râşid (ö.1148)	1 kaside (Günay, 2001: 184-190)
11 Vehbî (ö.1149)	2 kaside (tarihli) (Dikmen, 1991: 245-249, 250-253)
	1 muhammes (Dikmen, 1991: 472-483)
12 Münîf (ö.1156)	2 kaside (Kılıç, 143-144, 145-148)
	1 kıta (tarihli) (Kılıç, 201-203)
13 Şâkir (ö.1157)	3 kıta (tarihli) (Yıldız, 2002: 256-258, 258-259, 260-261)
	1 gazel (Yıldız, 2002: 149)
14 Neylî (ö.1161)	1 kaside (Kılıç, 1994: 243-245)
	4 gazel (Kılıç, 1994: 245, 246, 247-248, 249-250)
	1 kıta (tarihli) (Kılıç, 1994: 375-376)
15 Rahmî (ö.1165)	2 kaside (Elmas, 1997: 14-17, 17-20)
16 Sadîk (ö.1166)	1 kıta (Eroğlu, 1998: 169)
	2 gazel (Eroğlu, 1998: 197, 326)
17 Âsım (ö.1173)	1 kıta (Öztekin, 2010: 178-179)

Buna göre bu tabloda listelenmiş 17 şairden 16'sı, Kaptan Mustafa Paşa'ya 16'sı kaside, 16'sı kıta, 10'u gazel, 2'si mesnevi ve 1'i muhammes olmak üzere toplam 45 şiir sunmuştur. Bu verilerin grafik hâline getirilmiş biçimi aşağıdaki gibidir:

Grafik 23. Kaptan Mustafa Paşa'ya Sunulan Şiirler

3.6.2.4. Şairlerin Kaptan Mustafa Paşa Hakkındaki Değerlendirmeleri

Bir hamide aranan niteliklerin en önemlilerinden birinin cömertlik olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu bölümde şairlerin Kaptan Mustafa Paşa'nın cömertliğiyle ilgili görüşleri ele alındıktan sonra hamiliğiyle ilgili diğer değerlendirmelerine yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda Kaptan Mustafa Paşa'yla ilişkili şairlerden onun cömertliğini öven şairlerin bu görüşlerinin yer aldığı beyitler gösterilmiştir.

Tablo 30. Kaptan Mustafa Paşa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler

	Şairler	Beyitler
1	Şerîf (ö.?)	-
2	Şehdî (ö.1140)	-
3	Nedîm (ö.1143)	Macit, 1994: 140-18 / 141-26, 27, 31 / 151-8 / 215-7 / 220-8 / 225-1, 6, 12 / 234-2, 4, 7 / 243-6 / 277-58
4	Es'ad (ö.1144)	-
5	Mahtûmî (ö.1145)	Kahraman, 1995: 363-13, 16 (Ca'fer), 18 (Hâtem), 22, 24 / 812-449 / 814-462
6	Şâkir (ö.1145?)	-
7	Sâmî (ö.1146)	Kutlar, 1996: 511-20
8	İshak (ö.1147)	Doğan, 1997: 288-5, 6
9	İzzet (ö.1147)	Kutlar, 1988: 300-23, 24, 26 (Hâtem) / 307-21 / 309-32, 36 / 311-55 / 312-3, 4, 5 (Hâtem), 6 / 313-9, 10, 12 / 314-17, 18, 19, 23 / 466-11
10	Râşid (ö.1148)	Günay, 2001: 187-36, 43 / 188-52, 54 / 189-63/ 190-80
11	Vehbî (ö.1149)	Dikmen, 1991: 245-8, 10 / 246-16, 19 (Baykara) / 248-40 / 250-10 / 251-12 / 252-27 / 476-27 / 477-29, 30, 31, 34 / 481-53, 54, 58 / 482-61
12	Münîf (ö.1156)	Kılıç, 1995: 144-17 / 145-5, 6 / 146-18 / 147-20 / 201-2, 3 (Hâtem, Ca'fer) / 202-6 (Ca'fer, Hâtem)
13	Şâkir (ö.1157)	Yıldız, 2002: 259-11 / 260-9
14	Neylî (ö.1161)	Kılıç, 1994: 245-18 / 246-8
15	Rahmî (ö.1165)	Elmas, 1997: 16-22, 28, 29, 30 (Ma'n), 31 (Ca'fer, Bermekî), 32 (Hâtem) / 18-8, 10 / 19-27
16	Sadîk (ö.1166)	Eroğlu, 1997: 169-8, 9
17	Âsım (ö.1173)	-

Bu tablodan hareketle Kaptan Mustafa Paşa'ya şiir sunduğu bilinen 15 şairden 12'sinin şiirlerinde Kaptan Mustafa Paşa'nın cömertliğini öven beyitlere yer verdiği söylenebilir. Bu 12 şairden Mahtûmî, İzzet, Münîf ve Rahmî Kaptan Mustafa Paşa'nın cömertliğini, cömertlikleriyle meşhur olan tarihî şahsiyetlerden Cafer bin

Yahya el-Bermekî ve Hâtem-i Tay’a telmihte bulunarak, onların cömertlikleriyle karşılaştırarak veya onlara benzeterек ifade etmiştir.

Seyyid Vehbî, Kaptan Mustafa Paşa’yı “Baykara-bezm” (Dikmen, 1991: 246) olarak nitelemiş, Nedîm ise onun evinin kemal ehlinin sığınacağı yer olduğunu belirtmiştir:

Maskat-ı re’s-i himemdir dûdmân-ı devletin

Dergehin ehl-i kemâlin melce’ vü me’vâsıdır (Macit, 1994: 141)

İzzet ve Râşid, Kaptan Mustafa Paşa’nın şiirden anlayan ve iyi şiirle kötü şiiri ayırt etmeyi bilen bir kişi olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

Âsafa lâf eylemem mîzân-ı tab’-ı kâmilin

Kadr-dân-ı rütbe-i nazm-ı sühan-sencân olur (Kutlar, 1988: 303)

Yeter fahr eyledün Râşid bilür memdûh-ı zî-şânun

‘Ayâr-ı kudret-i tab’-ı sühan-sencân-ı eyyâmı (Günay, 2001: 189)

3.6.2.5. Kaptan Mustafa Paşa’nın Şairlere Yaklaşımı

“Kaptan Mustafa Paşa’yla İlişkili Şairler” başlığı altında Kaptan Mustafa Paşa’nın şairlere yaklaşımı ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda bu veriler özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 31. Kaptan Mustafa Paşa’nın Şairlere Yaklaşımı

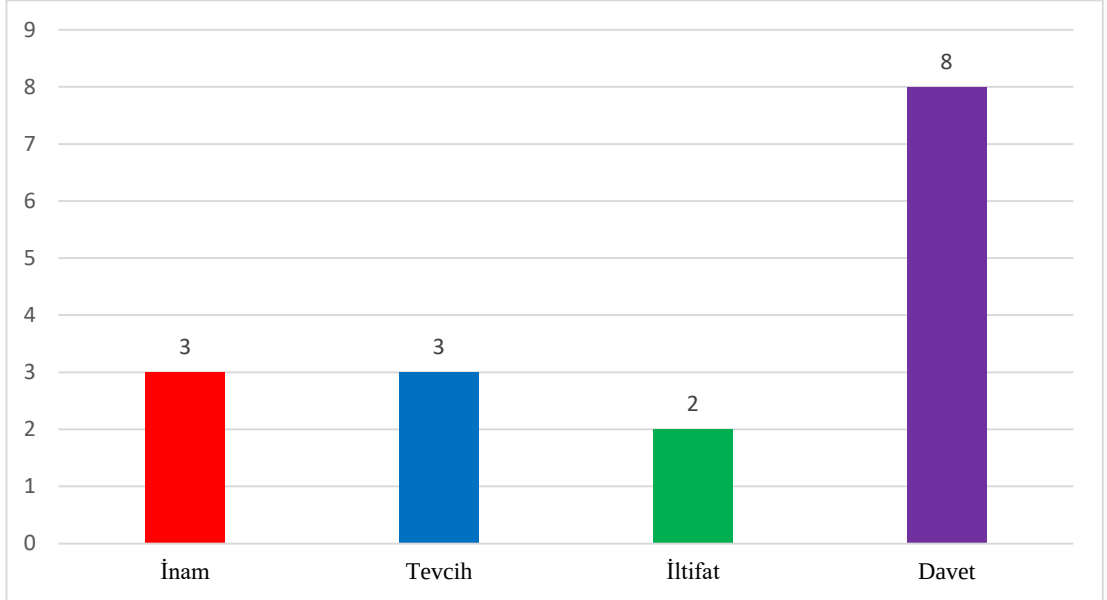
	Şair	İnam	Tevcih	İltifat	Davet
1	Şerîf (ö.?)	?	?	?	?
2	Şehdî (ö.1140)	?	?	?	?
3	Nedîm (ö.1143)	+	?	?	+
4	Es’ad (ö.1144)	?	?	?	+
5	Mahtûmî (ö.1145)	?	?	?	?
6	Şâkir (ö.1145)	?	+	?	?
7	Sâmî (ö.1146)	?	?	?	?
8	İshak (ö.1147)	?	?	+	?
9	İzzet (ö.1147)	+	?	?	+

10	Râşid (ö.1148)	+	?	?	+
11	Vehbî (ö.1149)	?	?	?	+
12	Münîf (ö.1156)	?	+	?	?
13	Şâkir (ö.1157)	?	?	?	+
14	Neylî (ö.1161)	?	?	?	?
15	Rahmî (ö.1165)	?	+	?	+
16	Sadîk (ö.1166)	?	?	?	?
17	Âsım (ö.1173)	?	?	+	+

Bu tablodan hareketle Kaptan Mustafa Paşa'yla ilişkili olan 17 şairden kesin olarak inam aldığı bilinen 3 şair vardır. Bu şairler Nedîm, İzzet ve Râşid'dir. Şâkir (ö.1145), Münîf ve Rahmî Kaptan Mustafa Paşa'nın kayırmasıyla görev almış, İshak ve Âsım iltifat görmüştür. Nedîm, Es'ad (ö.1144), İzzet, Râşid, Vehbî, Şâkir (ö.1157), Rahmî ve Âsım ise Kaptan Mustafa Paşa'nın meclislerinde bulunmuştur.

Kaptan Mustafa Paşa'nın şairlere yaklaşımı aşağıdaki grafikte özetlenmeye çalışılmıştır:

Grafik 24. Kaptan Mustafa Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

3.7. Şeyhülislam İshak Efendi'nin Himayesinde Gelişen Edebî Muhit

3.7.1. Şeyhülislam İshak Efendi'nin Hayatı

1090'da (1679) İstanbul'da doğdu. Babası, 1128-1130 (1716-1718) yılları arasında Şeyhülislam olan Ebuishak İsmail Efendi, dedesi Rumeli vilayetlerinin birçoğunda kadılık yapan Alanyalı İbrahim Efendi'dir. İlk derslerini babasından alan İshak daha sonra çeşitli ilimleri tahsil etti, Ankaravî Mehmed Efendi'den mülazım oldu ve 1111'de (1699) Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi'nin de hazır bulunduğu bir imtihanda başarılı olarak müderrislik payesini aldı. İstanbul'un çeşitli medreselerinde müderrislik görevleri sırasında teftiş ve kısmet hizmetlerinde de bulundu. Ardından kendisine İzmir Kadılığı, Edirne ve Mekke payeleri verildi. 1135'te (1723) yakın arkadaşı ve tezkire müellifi Sâlim Efendi'nin yerine İstanbul kadısı oldu. Damat İbrahim Paşa'nın bu dönemde etrafında topladığı âlim, şair ve ediplerden müteşekkil heyette yer alan İshak Efendi, bu encümünde iken bizzat gerçekleştirdiği iki kitap tercümesiyle, İbrahim Paşa'nın isteği üzerine başlayan ve birçok önemli kitabın Türkçeye kazandırılmasıyla sonuçlanan tercüme faaliyetine gönüllü olarak katıldı. Matbaanın kuruluşunu hararetle destekledi ve bu matbaada basılmış ilk kitap olan "Vankulu Lugati"nin tashihinde görev aldı. 1141 Şevvali'nde (Mayıs 1729) Anadolu Kazaskerliğine getirildi.

I. Mahmud Dönemi'nde Şeyhülislam Damadzade Ahmed Efendi ile anlaşmazlığa düşen İshak Efendi, Rumeli Kazaskerliği sırası geldiği hâlde bu makama tayin edilmemesine itiraz etmesi yüzünden Kütahya'ya sürüldü. Bir müddet orada ikamet ettikten sonra I. Mahmud, kendisini affederek İzmit'e getirtti. 1146 (1733) yılı başlarında Rumeli Kazaskerliği pâyesi verilen İshak Efendi bir ay sonra Cemâziyelevvel 1146'da (Ekim 1733) Şeyhülislamlığa getirildi. Bir yıl dokuz gün süren Şeyhülislamlığı döneminde padişahın teveccühünü kazandı ve kendisine Bahçekapı civarında bir saray hediye edildi. 3 Cemâziyelâhir 1147'de (31 Ekim 1734) İstanbul'da vefat eden İshak Efendi Fatih Çarşamba'da babasının yaptırdığı caminin bahçesindeki aile kabristanına defnedildi.

“El-İstişfâ fî tercümeti’ş-Şifâ”, “Bustânü’l-ârifin Tercümesi” “Divan” ve “Bi’setnâme” adlı dört eseri vardır (Doğan, 2000: 530-531).

3.7.2. Bir Şair Hamisi Olarak Şeyhülislam İshak Efendi

Bu bölümde Şeyhülislam İshak Efendi’nin hamilik yönü üzerinde durulmuştur. Şeyhülislam İshak Efendi’nin hamiliği ile ilgili dönemin biyografik kaynaklarındaki değerlendirmeler, şairlerin Şeyhülislam İshak Efendi’ye yaklaşımı ve Şeyhülislam İshak Efendi hakkındaki değerlendirmeleri ele alındıktan sonra Şeyhülislam İshak Efendi’nin şairlere yaklaşımı incelenmiştir.

3.7.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler

İlmiyenin en yüksek rütbesi olan Şeyhülislamlığa ulaşan İshak Efendi hakkındaki değerlendirmelerin büyük bölümü onun bu yönüne işaret eder. Elbette divan sahibi bir şair ve üç dilde şiir yazmaya kadir olduğu da hakkında yapılan değerlendirmeler arasındadır.

Bunların yanı sıra İshak Efendi cömert bir kişi olarak anlatılır. Onu “kerîmü’t-tab” olarak niteleyen Subhî Efendi, cömertliği hakkında şu ifadeleri kullanır:

“... nîm-işâret-i ebrû-yı semâhati nümûne-nümâ-yı lutf-i sarîh-i Bermekiyân ... olmaga sezâvâr idüği müselleme-i müşkil-pesendân-ı devrândur.” (Aydiner, 2007: 243)

Râmiz Efendi ise İshak Efendi’nin “erbâb-ı dâniş ü irfâna” olan “bezl-i mevfûr-ı kerem ü ‘inâyeti”nin “el’ân elsine-i nâsda mezkûr” olduğunu ifade eder (Râmiz, 1994: 5).

3.7.2.2. Şeyhülislam İshak Efendi’yle İlişkili Şairler

Şeyhülislam İshak Efendi ile bir vesile ile ilişki kurmuş 11 şair tespit edilmiştir. Bu şairler ve Çorlulu Ali Paşa’yla kurdukları ilişkiler, şairlerin ölüm yılları gözetilerek aşağıda verilmiştir.

3.7.2.2.1. Câzim Mehmed Efendi (ö.1138)

Câzim Efendi, İshak Efendi'ye bir müzeyyel gazel sunmuştur (Özbek, 2000: 133). Bu gazelinde İshak Efendi'ye intisap etme arzusunu şu sözlerle dile getirmiştir:

Huzûr-ı hazret-i İshak'a 'arz idüp kendin
Biraz edeb-şinâsândan ol ben olmayayım

Gubâr-ı dergehine yüz sürüp gıyâbımda
Mübârek ayagın öp dâmen ol ben olmayayım (Özbek, 2000: 133)

3.7.2.2.2. Seyyid Hüseyin Vehbî (ö.1149)

İshak Efendi Şeyhülislamlığa getirilince Seyyid Vehbî, “hoş geldin” redifli 42 beyitlik bir kaside ve iki tarihli kıta yazarak İshak Efendi'yi tebrik etmiştir. I. Mahmud'un İshak Efendi'ye ev hediye etmesini de bir kıta (Dikmen, 1991: 241-244, 391, 425-426) ile kutlayan Vehbî, İshak Efendi'den oğlu Münîf Efendi'nin bir medreseye atanmasını talep etmiştir:

Diyessin oğluna al vir şu rü'ûsı Vehbî
Pâye kesb it yûri seccân-ı zamân hoş geldin (Dikmen, 1991: 244)

İshak Efendi, bu talebi yerine getirmiş ve Münîf'i 13 Recep 1146'da Hubyar Medresesine atamıştır (Râmiz, 1994: 269).

3.7.2.2.3. Vehbîzâde Münîf Efendi (ö.1153)

Seyyid Hüseyin Vehbî'nin oğlu olan Münîf Efendi, mülazemetini alıp ilminden emin olduğu bir sırada Şeyhülislam İshak Efendi'ye bir kıta sunmuş ve hariç rütbesiyle bir medreseye atanma isteğini dile getirmiştir:

İtmedin defter-i lutf-ı kereminden ihrâc
İmtihâna değil evlâd-ı mevâli muhtâc

Bunun üzerine Şeyhülislam İshak Efendi tarafından 13 Recep 1146'da Hubyar Medresesine atanarak kayırılmıştır (Râmiz, 1994: 269).

3.7.2.2.4. Mustafa Münîf Efendi (ö.1156)

Münîf, Şeyhülislamlığa getirilmesi vesilesiyle İshak Efendi'ye bir kaside sunmuştur (Kılıç, 1995: 186-187).

3.7.2.2.5. Şâkir Hüseyin Bey (ö.1157)

Şâkir Bey'in Şeyhülislam İshak Efendi'ye sunduğu tek şiir, 1146'da Şeyhülislamlığa getirilmesi vesilesiyledir (Yıldız, 2002: 251-252). Bu tarih kıtasında İshak Efendi'yi şu sözlerle övmüştür:

Kân-ı 'iffet dürc-i 'ismet bahr-i cûdı mekrümet
Evc-i himmet âsmân-ma'delet kutbu'z-zamân (Yıldız, 2002: 251)

3.7.2.2.6. Neccarzâde Şeyh Rızâ (ö.1159)

Rızâ Efendi, Şeyhülislamlığa getirilmesi vesilesiyle İshak Efendi'ye tarihli bir kaside sunmuştur (Rıza, 1262: 260).

3.7.2.2.7. Neylî Ahmed Efendi (ö.1161)

Neylî Ahmed Efendi, Şeyhülislamlığa getirildiğinde İshak Efendi'ye yedi beyitlik bir tarih kıtası sunmuştur (Kılıç, 1994: 399-400). Sunduğu diğer şiir ise I. Mahmud'un İshak Efendi'ye bir saray hediye etmesi vesilesiyle yazdığı 12 beyitlik tarih kıtasıdır (Kılıç, 1994: 400-401).

Neylî Ahmed Efendi, İshak Efendi'nin şeyhülislamlığı sırasında, 1147'de Anadolu kazaskerliği payesi almıştır (Aydın, 2007: 240).

3.7.2.2.8. Kırımlı Mustafa Rahmî Ağa (ö.1165)

Rahmî Ağa'nın İshak Efendi'ye sunduğu ilk şiir, 1141'de Anadolu Kazaskerliğine getirilmesi vesilesiyledir (Elmas, 1997: 143-144). Sunduğu diğer şiir ise Şeyhülislamlığı sırasında I. Mahmud'un kendisine ev hediye etmesi hakkındadır (Elmas, 1997: 159-160).

3.7.2.2.9. Râsim Mehmed Efendi (ö.1169)

Râsim, Şeyhülislamlığa getirilmesi üzerine İshak Efendi'ye yedi ve dokuz beyitlik tarih kıtaları sunmuştur (Öksüz, 2010: 143, 144).

3.7.2.2.10. Çelebizâde İsmail Âsım Efendi (ö.1173)

İshak Efendi Şeyhülislam olduğunda Âsım Efendi, Yenişehir Kadılığından mazuldü. İshak Efendi'nin şeyhülislamlığını kutlamak için yazdığı kasidesinde bu durumuna değinerek ümidinin İshak Efendi'de olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

Şevk ile 'Âsım gazel-hân olmasun da n'eylesin

Kim dem-i 'azlinde ümmîd-i dil ü cânın bulur (Öztekin, 2010: 171)

3.7.2.2.11. Hamzazâde Es'ad (ö.1180)

Mevaliden Hamza Efendi'nin oğlu olan Es'ad Efendi, Râmiz Efendi'nin aktardığına göre İshak Efendi dairesine intisap etmiş ve İshak Efendi'nin Şeyhülislamlığı sırasında yüksek rütbeli medreselerin ilki olan hariç rütbeli medreselerden birine atanmıştır (Râmiz, 1994: 9-10).

3.7.2.3. Şairlerin Şeyhülislam İshak Efendi'ye Yaklaşımı

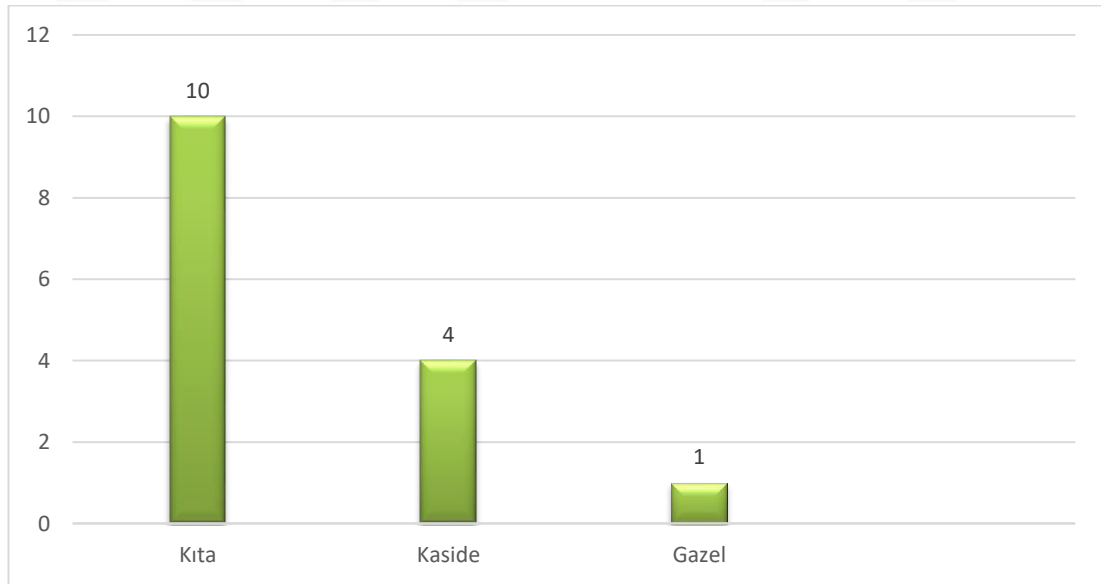
Sunulan şiir sayısı ve bu şiirlerin niteliği, kişinin hamiliğinin derecesi hakkında fikir verebilir. Bu nedenle aşağıdaki tabloda Şeyhülislam İshak Efendi'ye sunulan şiirlerle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir:

Tablo 32. Şeyhülislam İshak Efendi'ye Sunulan Şiirler

Şairler	Şiirler
1 Câzim (ö.1138)	1 gazel (Özbek, 2000: 133)
2 Vehbî (ö.1149)	1 kaside (Dikmen, 1997: 241-244) 3 kıta (Dikmen, 1997: 391, 425, 425-426)
3 Münîf (ö.1153)	1 kıta (Râmiz, 1994: 269)
4 Münîf (ö.1156)	1 kaside (Kılıç, 1995: 186-187)
5 Şâkir (ö.1157)	1 kıta (tarihli) (Yıldız, 2002: 251-252)
6 Rızâ (ö.1159)	1 kaside (tarihli) (Rıza, 1262: 260)
7 Neylî (ö.1161)	2 kıta (tarihli) (Kılıç, 1994: 399-400, 400-401)
8 Rahmî (ö.1165)	2 kıta (tarihli) (143-144, 159-160)
9 Râsim (ö.1169)	1 kıta (tarihli) (Öksüz, 2010: 143, 144)
10 Âsım (ö.1173)	1 kaside (Öztekin, 2010: 170-172)
11 Es'ad (ö.1180)	-

Buna göre bu tabloda listelenmiş 11 şairden 10'u, Şeyhülislam İshak Efendi'ye 10'u kıta, 4'ü kaside ve 1'i gazel, olmak üzere toplam 15 şiir sunmuştur. Bu verilerin grafik hâline getirilmiş biçimi aşağıdaki gibidir:

Grafik 25. Şeyhülislam İshak Efendi'ye Sunulan Şiirler

3.7.2.4. Şairlerin Şeyhülislam İshak Efendi Hakkındaki Değerlendirmeleri

Bir hamide aranan niteliklerin en önemlilerinden birinin cömertlik olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu bölümde şairlerin Şeyhülislam İshak Efendi'nin cömertliğiyle ilgili görüşleri ele alındıktan sonra hamiliğiyle ilgili diğer değerlendirmelerine yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda Şeyhülislam İshak Efendi'yle ilişkili şairlerden onun cömertliğini öven şairlerin bu görüşlerinin yer aldığı beyitler gösterilmiştir.

Tablo 33. Şeyhülislam İshak Efendi'nin Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler

	Şairler	Beyitler
1	Câzim (ö.1138)	-
2	Vehbî (ö.1149)	Dikmen, 1997: 243-28
3	Münîf (ö.1153)	-
4	Münîf (ö.1156)	-
5	Şâkir (ö.1157)	Yıldız, 2002: 251-8
6	Rızâ (ö.1159)	-
7	Neylî (ö.1161)	Kılıç, 1994: 399-3 / 400-4
8	Rahmî (ö.1165)	Elmas, 2003: 160-4
9	Râsim (ö.1169)	-
10	Âsım (ö.1173)	Öztekin, 2010: 172-21, 24
11	Es'ad (ö.1180)	-

Bu toblodan hareketle Şeyhülislam İshak Efendi'ye şiir sunduğu bilinen 10 şairden 5'inin şiirlerinde Şeyhülislam İshak Efendi'nin cömertliğini öven beyitlere yer verdiği söylenebilir.

3.7.2.5. Şeyhülislam İshak Efendi'nin Şairlere Yaklaşımı

“Şeyhülislam İshak Efendi'yle İlişkili Şairler” başlığı altında Şeyhülislam İshak Efendi'nin şairlere yaklaşımı ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda bu veriler özetlenmeye çalışılmıştır.

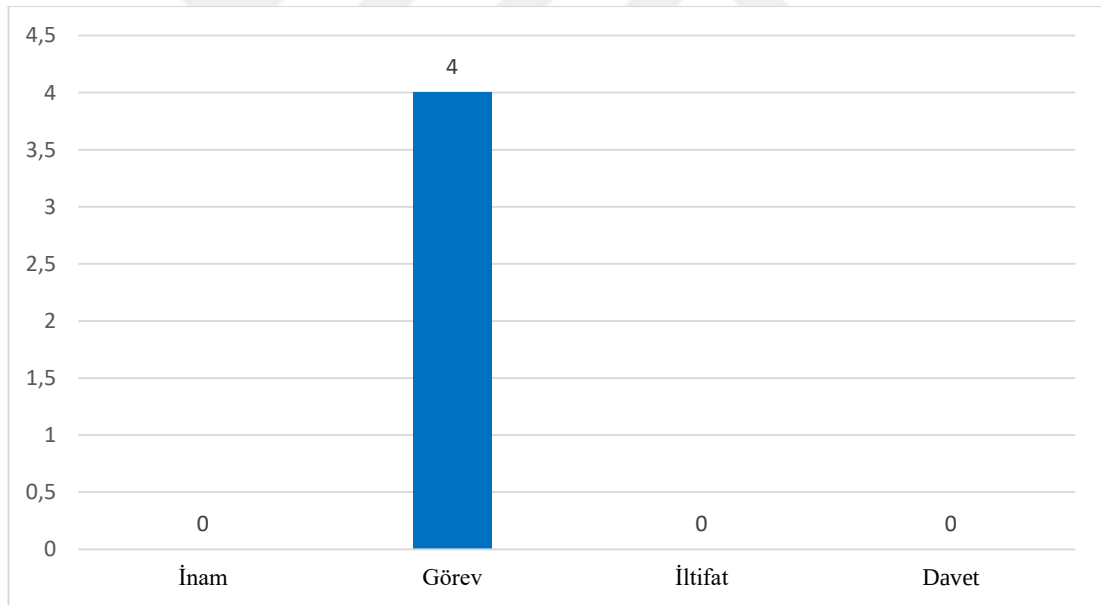
Tablo 34. Şeyhülislam İshak Efendi'nin Şairlere Yaklaşımı

	Şair	İnam	Görev	İltifat	Musahip
1	Câzim (ö.1138)	?	?	?	?

2	Vehbî (ö.1149)	?	+	?	?
3	Münîf (ö.1153)	?	+	?	?
4	Münîf (ö.1156)	?	?	?	?
5	Şâkir (ö.1157)	?	?	?	?
6	Rızâ (ö.1159)	?	?	?	?
7	Neylî (ö.1161)	?	+	?	?
8	Rahmî (ö.1165)	?	?	?	?
9	Râsim (ö.1169)	?	?	?	?
10	Âsım (ö.1173)	?	?	?	?
11	Es'ad (ö.1180)	?	+	?	?

Bu tablodan hareketle Şeyhülislam İshak Efendi'yle ilişkili 11 şairden onun kayırmasıyla görev aldığı anlaşılan 4 şair vardır. Bunlar Vehbî, Münîf (ö.1153), Neylî ve Âsım'dır.

Grafik 26. Şeyhülislam İshak Efendi'nin Şairlere Yaklaşımı

3.8. Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin Himayesinde Gelişen Edebî Muhit

3.8.1. Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin Hayatı

1090'da (1679) İstanbul'da doğdu. II. Mustafa'nın hocası Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi'nin oğludur. Babasından ve onun muhitine mensup ilim adamlarından ders alarak yetişti. Babasının nüfuzu sayesinde kısa sürede birbiri ardınca ilmiye pâyeleri aldı, bu durum çeşitli dedikodu ve tenkitlere yol açtı. Henüz yirmi üç yaşında iken yüksek dereceli kadılıklardan olan Mekke Kadılığına tayin edildi (1113/1701). Mekke'den dönüşünün hemen ardından Zilkade 1114'te (Nisan 1703) bilfiil Anadolu kazaskeri oluşu, uzun süreden beri kazasker olmayı bekleyen ulema arasında memnuniyetsizliğe sebep oldu. Muharrem 1115'te (Haziran 1703) Rumeli Kazaskerliği payesini aldı. Ancak Feyzullah Efendi'ye yönelik tepkiler ve onun 1703'teki Edirne Vakası'nda feci şekilde öldürülmesi Mustafa Efendi'yi de etkiledi. Kısa bir süre için Yedikule'de hapsedildi. Hapis cezası sürgüne çevrilerek önce Kıbrıs'a gönderildi, ardından Bursa'da oturmasına izin verildi. III. Ahmed'in saltanatının sonuna kadar yaklaşık yirmi yedi yıl Bursa'da kaldı. 1730'da I. Mahmud padişah olunca İstanbul'a dönmesine müsaade edildi. 10 Safer 1145'te (2 Ağustos 1732) Rumeli kazaskeri oldu, Dürrî Mehmed Efendi'nin hastalığı sebebiyle görevinden ayrılması üzerine 1 Zilhicce 1148'de (13 Nisan 1736) şeyhülislamlığa getirildi. İlmiye mesleğindeki bozuklukları düzeltmek isteyen I. Mahmud'un Mustafa Efendi'ye ilmiye tayinlerini doğrudan kendisine arz yerine sadrazam vasıtasıyla yapmasını tavsiye ettiği belirtilir.

Kaynaklarda dürüstlük ve hakkaniyeti gözeterek uzun süre Şeyhülislamlık makamında kaldığı belirtilir. Herhangi bir eserinden bahsedilmediği gibi Şeyhülislamlığı devrinde verdiği fetvalar konusunda da bilgi bulunmaz. Geçirmiş olduğu felç dolayısıyla hastalanan ve bu durumda iken görevini sürdürmekte olan Mustafa Efendi 30 Muharrem 1158'de (4 Mart 1745) vefat etti. Üsküdar Karacaahmet'te Tunusbağı aile kabristanında eniştesi Mirzazade Şeyh Mehmed Efendi'nin yanına defnedildi. Kaynaklarda iffet ve takva sahibi, halim selim bir şahıs olarak tanıtılır. Nakşibendiliğe mensup olan Mustafa Efendi'nin Eyüp'te Şeyhülislam

Tekkesi olarak bilinen, 1157'de (1744) yaptırdığı bir Nakşibendî tekkesi bulunmaktadır. Ayrıca İstanbul'da Saraçhanebaşı'nda Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi'nin cümle kapısı yanında 1152'de (1739) inşa ettirdiği bir çeşmesi vardır (İpşirli, 2006: 297-298).

3.8.2. Bir Şair Hamisi Olarak Şeyhülislam Mustafa Efendi

Bu bölümde Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin hamilik yönü üzerinde durulmuştur. Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin hamiliği ile ilgili dönemin biyografik kaynaklarındaki değerlendirmeler, şairlerin Şeyhülislam Mustafa Efendi'ye yaklaşımı ve Şeyhülislam Mustafa Efendi hakkındaki değerlendirmeleri ele alındıktan sonra Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin şairlere yaklaşımı incelenmiştir.

3.8.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler

Dönemin biyografik kaynaklarında Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin hamilik yönünü aydınlatacak bir bilgiye rastlanmamıştır.

3.8.2.2. Şeyhülislam Mustafa Efendi'yle İlişkili Şairler

Şeyhülislam Mustafa Efendi ile bir vesile ile ilişki kurmuş 11 şair tespit edilmiştir. Bu şairler ve Şeyhülislam Mustafa Efendi'yle kurdukları ilişkiler, şairlerin ölüm yılları gözetilerek aşağıda verilmiştir.

3.8.2.2.1. Şâkir Hüseyin Bey (ö.1157)

Şâkir Hüseyin Bey, Şeyhülislam Mustafa Efendi Şeyhülislam olduğunda medrese silsilesini tamamlamadığını söylemek yanlış olmaz. 1148'de Şeyhülislamlığa getirilen Mustafa Efendi'ye Bosnalı Sâbit'in bir kasidesini tahmis ederek hazırladığı şiiri sunmuştur (Yıldız, 2002: 88-94). 1152'de yaptırdığı çeşme için yedi beyitlik bir tarih kıtası sunmuş (Yıldız, 2002: 253-254), bu şiir Mustafa Efendi tarafından çeşmenin kitabesine yazdırılmıştır (Tanışık, 1943: 162).

Şâkir, medrese silsilesini Mustafa Efendi'nin Şeyhülislamlığı döneminde tamamlamış; Muharrem 1155'te Halep Kadılığına atanmıştır.

3.8.2.2.2. Neylî Ahmed Efendi (ö.1161)

Mustafa Efendi Şeyhülislam olduğunda Neylî Efendi, 1147’de Anadolu kazaskerliği payesini almış, yüksek rütbeli bir kadı idi. Mustafa Efendi’nin Şeyhülislam olmasını bir tarih kıtası sunarak kutlamıştır (Kılıç, 1994: 403). Şeyhülislam Mustafa Efendi Dönemi’nde, 1149’da, 1147’de payesini aldığı Anadolu Kazaskerliğine, 1154’te ise Rumeli Kazaskerliğine getirilmiştir (Kılıç, 1994: 40-43).

Mustafa Efendi’nin 1157’de yaptırdığı tekke için üç tarihli kıta kaleme alan Neylî’nin bu şiirlerinden biri, tekkenin kitabesine yazdırılmıştır (Tanman, 2010: 96)

3.8.2.2.3. Vâsık Mehmed Emin Efendi (ö.1165)

Vâsık Efendi, Şeyhülislamlığa getirilmesi vesilesiyle Mustafa Efendi’ye on beyitlik bir tarih kıtası sunmuştur (Gürbüz, 2005: 109-110).

3.8.2.2.4. Müminzâde Ahmed Hasîb Efendi (ö.1166)

Hasîb Efendi ile Mustafa Efendi’nin tanışıklığı, Mustafa Efendi’nin Bursa’da bulunduğu döneme rastlar. Mustafa Efendi, istidat gördüğü Hasîb’i himayesine almış ve ona eğitim süresi boyunca yardımcı olmuştur. Bu beraberliğin yaklaşık kırk sene kadar sürdüğü Hasîb’in şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

Bendesi olalı kırk sâli tecâvüz etdi
O dururken kimi esrârıma hemrâz ideyim

Beni sîr etdi anın ni’met-i lâ-tuhsâsı
Eshıyâdan kimi ol dâvere enbâz ideyim

Hasîb, “Silkû’l-Le’âl-i Âl-i Osmân” adlı eserini de Mustafa Efendi’nin yönlendirmesiyle kaleme almıştır:

Nizâm-ı devleti olmagla sultân-ı kadr-dânın
Bu nazm-ı dil-firîbe bâ’is oldı sevk-i ‘irfânı

Nevâziş-kârî-i ihsânıdır tergîb iden mahza

Hasîb-i kemterin zâhir iken tab'ında noksânı (İnan, 2019: 6-19)

3.8.2.2.5. Belîg Mehmed Emîn Efendi (ö.1174)

Belîg, Şeyhülislam Mustafa Efendi'ye 88 beyitlik bir kaside sunmuştur. Bu kasidesinde maddi sıkıntıları olduğundan ve memleketi Yenişehir'den ayrı kaldığından yakınmıştır (Demirel, 2005: 26-35).

3.8.2.2.6. Abdürrezzak Nevres Efendi (ö.1175)

Nevres, Şeyhülislam Mustafa Efendi'ye iki kaside ve zaviyesinin tamamlanması üzerine bir tarih kıtası sunmuştur. Sunduğu kasidelerinde şairlerin koruyucusu olduğunu ifade ettiği Mustafa Efendi'den rütbesinde ilerlemek için zımnen yardım talep etmiştir:

Bâ-husûs erbâb-ı isti'dâdadır ragbetleri

Ekseriyâ anları şâyân-ı ihsân eyledi

Anların dahi bulup üftâde vü bî-keslerin

Her birini fâ'ik-i emsâl ü akrân eyledi

Hâşe lillâh kim seni me'yûs-ı me'mûl eyleye

Çün derin meftûh-ı rûy-ı kâm-kâm-cûyân eyledi (Akkaya, 1994: 311)

3.8.2.2.7. Lâzikizâde Feyzullah Nâfîz Efendi (ö.1181)

Dönemin kadılarından olan Nâfîz Efendi, Mustafa Efendi Şeyhülislam olduğunda Filibe Kadılığından mazuldü (Demir, 2008: 16). Mustafa Efendi'nin Şeyhülislamlığını kutlamak için ona bir kaside³³⁶ sunmuştur. Bu kasidesinde Tebriz

³³⁶ Hiclal Demir, bu kasidenin sunulduğu kişinin tam olarak tespit edilemediğini belirtmişse de (Demir, 2008: 35) kasidenin 15. beyitindeki “hazret-i hem-nâm-ı rusul” ve 18. beyitindeki “Seyyid” ifadesinden bu kişinin Şeyhülislam Seyyid Mustafa Efendi olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Bununla birlikte

ve Filibe kadılıklarında bulunmasına rağmen borç yükünden kurtulamadığından söz eden Nâfiz, Mustafa Efendi'nin yardımını talep etmiştir:

Bir senin gibi efendim var iken lâyük mı
Halka muhtâc ile olsun mu derûnum magbûn

Bahr-i lutfun bana lutf eylemeden eksilmez
Yemm-i ihsânını ben teşne-dile eyle efzûn (Demir, 2008: 241)

Bu noktada Nâfiz Efendi'nin Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin Şeyhülislamlığında 1153'te Diyarbakır Kadılığına atandığını belirtmek gerekir (Demir, 2008: 16).

3.8.2.2.8. Haşmet Mehmed Efendi (ö.1182)

Haşmet Efendi'nin Şeyhülislam Mustafa Efendi'ye “hengâm-ı heveskârî”de sunduğu iki kasidesi (Aksoyak, 2018: 78-79, 80-82) vardır. Sunduğu ilk kasidenin başlığından anlaşıldığı kadarıyla Mustafa Efendi, bu kasideyi beğenmiş ve Haşmet'i caizelerle ödüllendirmiştir. Haşmet, bu iltifattan cesaret almış olacak ki ikinci kasidesinde Mustafa Efendi'den kendisini hariç rütbeli bir medreseye atamasını istemiştir:

Efendim şâ'irim sihr-âferînim i'tibârım yok
Bana bir rütbe-i hâric kerem kıl i'tibâr olsun

Ru'ûs ile beni bir belli başlı âdem et şimdi
Ser-i bî-servet ü sâmana tâc-ı iftihâ olsun (Aksoyak, 2018: 79)³³⁷

Nâfiz, şiirinde Tebriz ve Filibe kadılıklarında bulunduğundan söz etmiştir. 1146'da atandığı Filibe Kadılığından örfi süresini tamamlayıp 1147'de azledildiği ve şiirin yeni Şeyhülislama sunulduğu düşünüldüğünde bu şiirdeki memduhun Şeyhülislam Seyyid Mustafa Efendi olduğu belirginleşir (Demir, 2008: 238-241).

³³⁷ Haşmet Efendi'nin bu talebi 1161-1162 yılları arasında Şeyhülislam Es'ad Efendi tarafından yerine getirilmiştir.

3.8.2.2.9. Feyzî (ö.1182'den sonra)

Feyzî, Şeyhülislam Mustafa Efendi'ye bir kaside sunmuştur. (Yurttaş, 2007: 296-300) Bu kasidesinde Mustafa Efendi'den kendisini hariç rütbeli bir medreseye atamasını istemiştir:

Fikr-i hâriç ise bu silsile-i endîşe

Himmetün dâhil ider re'fetün eylerse zuhûr (Yurttaş, 2007: 297)

3.8.2.2.10. Çeşmizâde Mustafa Reşîd Efendi (ö.1184)

Köklü bir ulema ailesinden olan Reşîd Efendi'nin Şeyhülislam Mustafa Efendi'ye sunduğu ilk şiir, Mustafa Efendi'nin 1157'de yaptırdığı zaviye için yazdığı tarih kıtasıdır (Uluocak, 1998: 255-256). Bu sırada henüz hariç rütbeli bir medreseye atanamamış bir müderris idi.³³⁸ Mustafa Efendi'ye sunduğu bir kasidesindeki,

Kerem-kâra senün âsâr-ı hüsn-i iltifâtundan

Dilüm pür-şevk-i kâm esbâb-ı sâ mânûm müheyyâdur

Görince intisâb-ı bâb-ı ihsânunla ikbâlüm

Sana şimdi sipih-rûn kârı her lahza müdârâdur

Der-i iclâlüne sad hüzn ü endûh ile geldikce

Dil-i zâra nigâh-ı iltifâtun şevk-peymâdur (Uluocak, 1997: 84)

sözlerinden anlaşıldığı kadarıyla Mustafa Efendi'nin birçok ihsanını görmüştür. 1164'te hareket-i dâhil rütbesiyle Valide Sultan Medresesinde olduğu bildirilen

³³⁸ Ramiz Efendi, Reşîd'in 1153'te müderris olduğunu belirtir ancak bu müderrisliğin hariç rütbeli bir müderrislik değildir çünkü şair, 1155'te ikinci defa sadrazamlığa getirildiğinde Hekimoğlu Ali Paşa'ya sunduğu kasidede hariç rütbeli bir medreseye atanma isteğini dile getirmiştir.

Reşid'in Mustafa Efendi'nin şeyhülislamlığı döneminde ibtidâ-i hariç rütbeli bir medreseye atandığı düşünülebilir.³³⁹

3.8.2.2.11. Nüzhet (ö.1192)

Nüzhet'in mülazımı³⁴⁰ olduğu Seyyid Mustafa Efendi'ye sunduğu ilk şiir, Mustafa Efendi'nin Şeyhülislamlığa getirilmesi vesilesiyle kaleme aldığı 11 beyitlik tarih kıtasıdır (Çabukel, 2003: 194-195). Nüzhet'in Seyyid Mustafa Efendi'ye sunduğu ikinci şiir ise bir medreseye atanma talebini ilettiği bir kasidedir:

Rü'ûs-ı medreseyle ben kulun şâd eyle sultânım
Mülâzımdır kapında şimdıcik vakt ü zamânıdır

Halâs eyler beni kayd-ı zarûrât-ı mâ'îşetden
Efendim bir işâret bendene devlet nişânıdır

Semâhat gülşeninden gonca-i maksûdı ihsân it
Elinde hâme-i cûdın o bâğın bâğbânıdır (Çabukel, 2003: 151)

3.8.2.3. Şairlerin Şeyhülislam Mustafa Efendi'ye Yaklaşımı

Sunulan şiir sayısı ve bu şiirlerin niteliği, kişinin hamiliğinin devesi hakkında fikir verebilir. Bu nedenle aşağıdaki tabloda Şeyhülislam Mustafa Efendi'ye sunulan şiirlerle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir:

Tablo 35. Şeyhülislam Mustafa Efendi'ye Sunulan Şiirler

Şairler	Şiirler
1 Şâkir (ö.1157)	4 kıta (tarihli) (Yıldız, 2002: 252-253, 253-254, 254-255, 255) 1 Muhammes (Yıldız, 2002: 88-94)

³³⁹ “Hareket-i dâhil” rütbesi medrese silsilesindeki dördüncü rütbedir. Reşid'in bu rütbeye erişmek için bulunduğu her rütbede iki yıl kaldığı düşünüldüğünde – ki bu iyimser bir varsayımdır – hariç rütbeli medreseye en geç 1158'de ulaştığı söylenebilir.

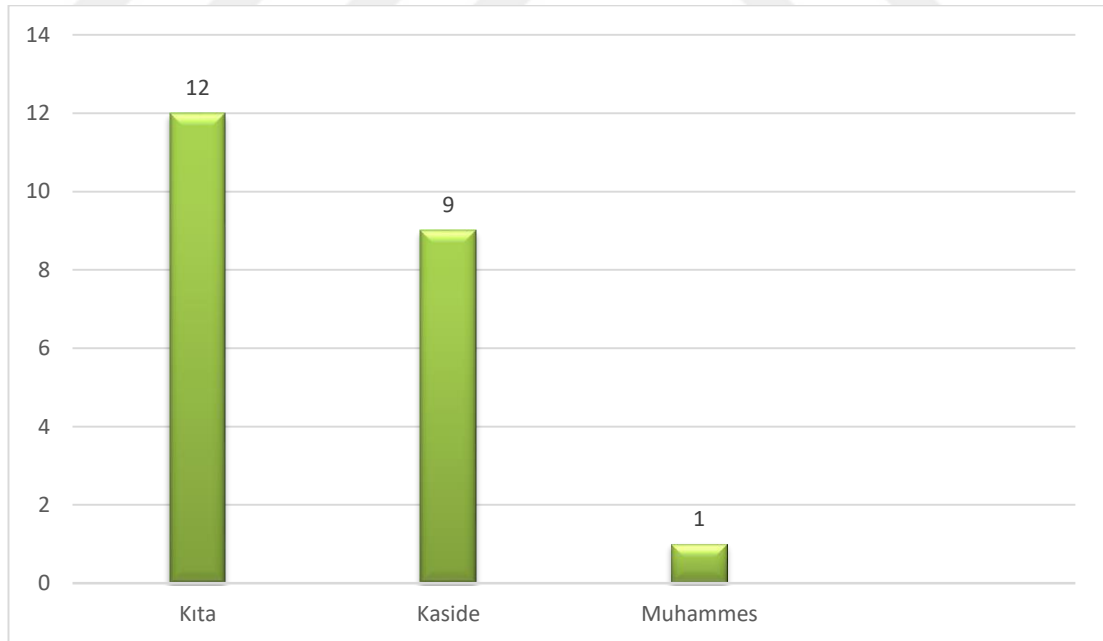
³⁴⁰ Bu bilgiye sözü edilen kıtanın şu beyitinden ulaşılmıştır:

Mülâzım eylesün Hak dergesinde ol keremkârın
Benim gibi hezârân dâ'î-i a'lâ vü ednâyı (Çabukel, 2013: 194)

2	Neylî (ö.1161)	4 kıta (tarihli) (Kılıç, 1994: 403, 413-414, 414-415, 415-416)
3	Vâsık (ö.1165)	1 kıta (tarihli) (Gürbüz, 2005: 109-110)
4	Hasîb (ö.116)	-
5	Belîğ (ö.1174)	1 kaside (Demirel, 2005: 26-35)
6	Nevres (ö.1175)	2 kaside (Akkaya, 1994: 302-307, 308-311) 1 kıta (Akkaya, 1994: 388-389)
7	Nâfiz (ö.1181)	1 kaside (Demir, 2008: 238-241)
8	Haşmet (ö.1182)	2 kaside (Aksoyak, 2018: 78-79, 80-82)
9	Feyzî (ö.1182)	1 kaside (Yurttaş, 2007: 296-300)
10	Reşîd (ö.1184)	1 kaside (Uluocak, 1998: 86-90) 1 kıta (Uluocak, 1998: 255-256)
11	Nüzhet (ö.1192)	1 kaside (Çabukel, 2003: 150-151) 1 kıta (Çabukel, 2003: 194-195)

Buna göre bu tabloda listelenmiş 11 şairden 10'u, Şeyhülislam Mustafa Efendi'ye 12'si kıta, 9'u kaside ve 1'i muhammes olmak üzere toplam 22 şiir sunmuştur. Bu verilerin grafik hâline getirilmiş biçimi aşağıdaki gibidir:

Grafik 27. Şeyhülislam Mustafa Efendi'ye Sunulan Şiirler

3.8.2.4. Şairlerin Şeyhülislam Mustafa Efendi Hakkındaki Değerlendirmeleri

Bir hamide aranan niteliklerin en önemlilerinden birinin cömertlik olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu bölümde şairlerin Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin cömertliğiyle ilgili görüşleri ele alındıktan sonra hamiliğiyle ilgili diğer değerlendirmelerine yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda Şeyhülislam Mustafa Efendi'yle ilişkili şairlerden onun cömertliğini öven şairlerin bu görüşlerinin yer aldığı beyitler gösterilmiştir.

Tablo 36. Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler

Şairler	Beyitler
1 Şâkir (ö.1157)	Yıldız, 2002: 90-10, 15 / 92-21 / 93-29, 31 / 252-4, 5, 6
2 Neylî (ö.1161)	Kılıç, 1994: 413-1, 2 / 414-4, 1, 3, 4
3 Vâsık (ö.1165)	Gülbüz, 2005: 109-7, 8, 9
4 Hasîb (ö.1166)	-
5 Belîğ (ö.1174)	Demirel, 2005: 30-36 / 31-46
6 Nevres (ö.1175)	Akkaya, 1994: 303-16 / 304-25 / 310-31 / 311-47
7 Nâfîz (ö.1181)	Demir, 2008: 240-33 / 241-45, 46
8 Haşmet (ö.1182)	Aksoyak, 2018: 81-21 / 82-22, 23
9 Feyzî (ö.1182)	Yurttaş, 2007: 296-2, 297-8, 299-28
10 Reşîd (ö.1184)	Uluocak, 1997: 83-29, 30, 32, 37, 39 / 84-41, 42 / 255-2
11 Nüzhet (ö.1192)	Çabukel, 2003: 150-7, 8 / 151-14 / 194-9

Bu tablodan hareketle Şeyhülislam Mustafa Efendi'ye şiir sunduğu bilinen 10 şairin Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin cömertliğini öven beyitlere yer verdiği söylenebilir.

Nevres, Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin “erbâb-ı istidâd”ı ödüllendirdiğini belirtir:

Bâ-husûs erbâb-ı isti'dâdadır ragbetleri

Ekseriyâ anları şâyân-ı ihsân eyledi

Anların dahi bulup üftâde vü bî-keslerin

Her birini fâ'ik-i emsâl ü akrân eyledi (Akkaya, 1994: 311)

3.8.2.5. Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin Şairlere Yaklaşımı

“Şeyhülislam Mustafa Efendi'yle İlişkili Şairler” başlığı altında Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin şairlere yaklaşımı ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda bu veriler özetlenmeye çalışılmıştır.

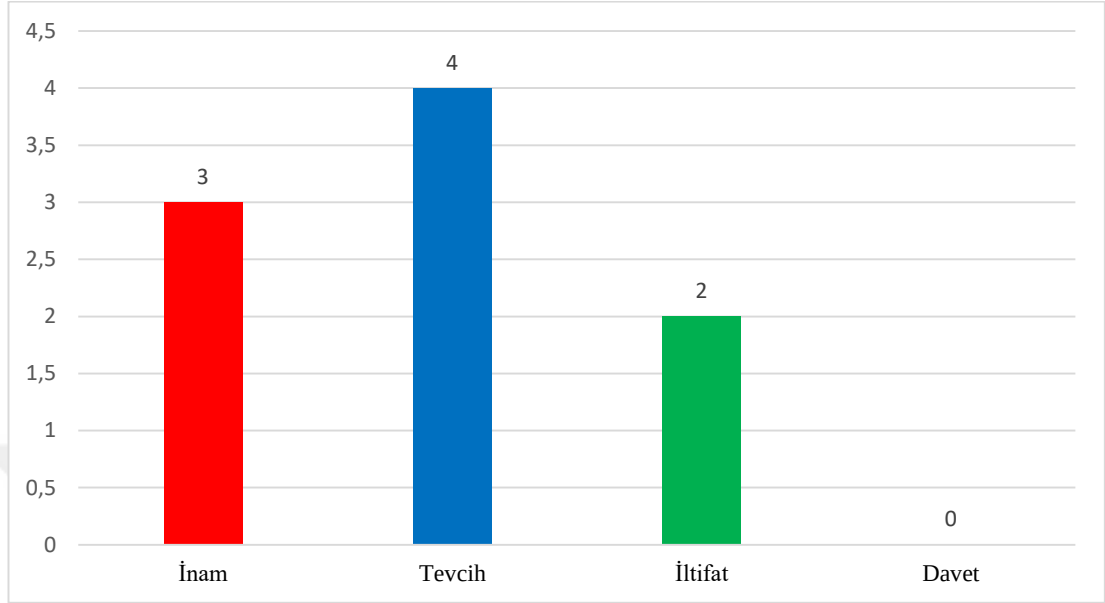
Tablo 37. Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin Şairlere Yaklaşımı

	Şair	İnam	Tevcih	İltifat	Davet
1	Şâkir (ö.1157)	?	+	+	?
2	Neylî (ö.1161)	?	+	+	?
3	Vâsık (ö.1165)	?	?	?	?
4	Hasîb (ö.1116)	+	?	?	?
5	Belîğ (ö.1174)	?	?	?	?
6	Nevres (ö.1175)	?	?	?	?
7	Nâfîz (ö.1181)	?	+	?	?
8	Haşmet (ö.1182)	+	?	?	?
9	Feyzî (ö.1182)	?	?	?	?
10	Reşîd (ö.1184)	+	+	?	?
11	Nüzhet (ö.1192)	?	?	?	?

Bu tablodan hareketle Şeyhülislam Mustafa Efendi'yle ilişkili olan 11 şairden kesin olarak inam aldığı bilinen 3 şair vardır. Bunlar Hasîb, Haşmet ve Reşîd'dir. Mustafa Efendi'nin kayırmasıyla görev aldığı bilinen şairler ise Şâkir, Neylî, Nâfîz ve Reşîd'dir. Mustafa Efendi'nin iltifatına mazhar olan şairler ise Neylî ve Şâkir'dir.

Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin şairlere yaklaşımı aşağıdaki grafikte özetlenmeye çalışılmıştır:

Grafik 28. Şeyhülislam Mustafa Efendi'nin Şairlere Yaklaşımı

3.9. Hacı Beşir Ağa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit

3.9.1. Hacı Beşir Ağa'nın Hayatı

17. yüzyıl ortalarında doğduğu kabul edilen Beşir Ağa, Yapırsız Ali Ağa'nın çırağı olarak Topkapı Sarayı'na girmiştir. 1704'te Daye Kadını hacca götürmüş, bu sırada kendisi de hac görevini yerine getirerek “Hacı” olarak anılmaya başlanmıştır. III. Ahmed'in şehzadelğinde hizmetinde bulunan Beşir Ağa, III. Ahmed'in saltanatında 1705'te Hazinekarlıkla görevlendirilmiş, 1713'te Darüssaade Ağası Süleyman Ağa ile önce Kıbrıs'a, oradan da Mısır'a sürülmüştür. Bir süre Mısır'dan Hicaz'a gönderilen Hacı Beşir Ağa Şeyhülharemlikle görevlendirilmiş, 1717'de de Anber Mehmed Ağa yerine darüssaade ağası olmuştur. 13 yılı III. Ahmed, 16 yılı I. Mahmud Dönemi'nde olmak üzere 29 yıl boyunca bu makamda kalmıştır.

Hacı Beşir Ağa, III. Ahmed Dönemi'nde Damat İbrahim Paşa'nın nüfuzu nedeniyle devlet işlerine arzu ettiği ölçüde müdahale edememiş ancak 1730'da gerçekleşen isyan neticesinde Damat İbrahim Paşa'nın öldürülmesi, III. Ahmed'in tahttan uzaklaştırılması ve yerine I. Mahmud'un geçmesiyle birlikte nüfuzu artmıştır.

I. Mahmud'un Hacı Beşir Ağa'nın görüşlerine itibar ettiği ve etkisinde kaldığı iddia edilir (Özcan, 1992: 377).

Hacı Beşir Ağa, Darüssaade Ağalığı görevini yürütürken 3 Haziran 1746'da hayatını kaybetmiştir. Hayırsever bir insan olan Hacı Beşir Ağa; 2 külliye, 3 cami, 9 çeşme, 2 han, 1 hamam, 3 kütüphane, 2 medrese, 4 sebil, 3 sıbyan mektebi yaptırmıştır (Tay, 2014).

3.9.2. Bir Şair Hamisi Olarak Hacı Beşir Ağa

Bu bölümde Hacı Beşir Ağa'nın hamilik yönü üzerinde durulmuştur. Hacı Beşir Ağa'nın hamiliği ile ilgili dönemin biyografik kaynaklarındaki değerlendirmeler, şairlerin Hacı Beşir Ağa'ya yaklaşımı ve Hacı Beşir Ağa hakkındaki değerlendirmeleri ele alındıktan sonra Hacı Beşir Ağa'nın şairlere yaklaşımı incelenmiştir.

3.9.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler

29 yıl boyunca Darüssaade Ağalığında bulunan Hacı Beşir Ağa hakkında Ahmed Resmî Efendi şu bilgileri verir:

“Kendüye nisbet ü ta'alluk vâyesiyle behredâr olanlar mede'z-zemân şâdkâm u kâmrân ve manâsıb-ı fâhire ile müşâriün bi'l-benân idikleri muhtâc-ı beyân degildir. ... Aşhab-ı ma'ârif ve haysiyyeti himâyet ve terbiyetle mecbûl olup ...” (Aybicin, 2002: 214)

Anlaşıldığı kadarıyla Hacı Beşir Ağa, kendisine bağlananları koruyan, maarif ehlini himaye eden ve yetiştiren bir kişidir.

3.9.2.2. Hacı Beşir Ağa'yla İlişkili Şairler

Hacı Beşir Ağa ile bir vesile ile ilişki kurmuş 8 şair tespit edilmiştir. Bu şairler ve Hacı Beşir Ağa'yla kurdukları ilişkiler, şairlerin ölüm yılları gözetilerek aşağıda verilmiştir.

3.9.2.2.1. Muhibbâ (ö.?)

Muhibbâ, Hacı Beşir Ağa'ya Eyüp'te yaptırdığı külliye için bir tarih kıtası sunmuştur. Hacı Beşir Ağa bu şiiri, külliyenin kitabesine yazdırmıştır (Tay, 2014: 84-85).

3.9.2.2.2. Nedîm Ahmed Efendi (ö.1143)

Nedîm, Beşir Ağa'nın sarayı ve Kapalı Çarşı'nın yakınına yaptırdığı çeşme için tarih düşürmüştür. Çeşme için yazdığı tarih, çeşmenin kitabesine yazılmıştır (Macit, 1994: 233; Tanışık, 1943: 132).

3.9.2.2.3. Vahîd Mahtûmî (ö.1145)

Vahîd Mahtûmî, Darüssaade Ağalığına getirilmesi vesilesiyle Hacı Beşir Ağa'ya bir kaside sunmuştur. Bu kasidesinde Hacı Beşir Ağa'dan sürgün cezasının affedilmesi için yardımını talep etmiştir:

Civâr-ı fahr-i Rüsûlde bu denlû müddetdür
Henüz resm-i şefâ'atden olmadun mı habîr

Delîl olup bana sa'y it Safâya vâsıl kıl
Be-hakk-ı Ka'be vü Zemzem be-hürmet-i tekbîr

Bırakma vakfede hâcî günâh-ı şumî gibi
Fakîri mevkîf-ı hayretde hâr u zâr u hakîr (Kahraman, 1995: 369)

3.9.2.2.4. Şeyhülislam İshak Efendi (ö.1147)

İshak Efendi, Hacı Beşir Ağa'ya cömertliğinden söz ettiği bir kaside sunmuştur (Doğan, 1997: 223-226).

3.9.2.2.5. Yümnî Mehmed Efendi (ö.1152)

Yümnî, Hacı Beşir Ağa'nın 1150'de yaptırdığı ve bugün Silivrikapı'da Melek Hatun Caddesi'nde bulunan çeşme için yedi beyitlik bir tarih kıtası yazmıştır. Beşir Ağa tarafından beğenilen bu şiir çeşmenin kitabesine yazdırılmıştır:

Yümnîyâ da'vet edip atşâna târîhin dedim

Nûrdur bu çeşme-i dil-cûya gel iç mâ'-i sâf (KK, 2016: 215)

3.9.2.2.6. Şâkir Hüseyin Bey (ö.1157)

Hacı Beşir Ağa'nın yakın olduğu şairlerden biri de Şâkir Hüseyin Bey'dir. Şâkir, Beşir Ağa'ya Nef'i'nin bir kasidesini tahmis ederek sunmuştur. Bu şiirinde Hacı Beşir Ağa'dan yardım talep etmiştir:

Gördüm sitem-i bî-hadd u encâmı felekden

Gün başına bin mihnet-i eyyâmı felekden

Senden umarım istemem ikrâmı felekden

Takrîr edemem çekdiğim âlâmı felekden

Zîrâ ki anun zikri de bir başka elemidir (Yıldız, 2002: 100)

Hacı Beşir Ağa, 1141'de Üsküdar'da yaptırdığı bir çeşmenin kitabesine Şâkir Bey'in beş beyitlik bir tarih kıtasını yazdırmıştır (Tay, 2015: 41).³⁴¹

3.9.2.2.7. Kırımlı Mustafa Rahmî (ö.1165)

Rahmî, Hacı Beşir Ağa'nın yaptırdığı kütüphane, medrese, mektep, tekke, sebil ve çeşmeler hakkında on tarih kıtası (Elmas, 1997: 179-186, 234) kaleme almıştır. Hacı Beşir Ağa, Kırımlı Rahmî'nin bu tarihlerinden üçünü sözü edilen eserlerin kitabelerine yazdırmıştır.³⁴²

³⁴¹ İçip bir câmını Şâkir dedi 'atşâna târîhin

Bu dil-cû çeşme-sâr-ı sâftan gel zemzem iç sıhâ (Tay, 2015: 41)

³⁴² Hacı Beşir Ağa Çeşmesi (Yerebatan Caddesi başında) için tarih:

Harf-i bî-nukâtla Rahmîyâ târîhin işrâb et

Suwardı dehri hakkâ hayr-ı câriyle Beşir Ağa (KK, 2016: 162; Elmas, 1997: 184)

3.9.2.2.8. Ni'met Nimetullah Efendi (ö.1186)

Ni'met Efendi, Hacı Beşir Ağa'ya 5 tarihli kıta (Alkan, 2011: 158-160, 178-179, 218, 219, 222-223) sunmuştur. Hacı Beşir Ağa, Bursa'da Emir Sultan Camisi içine yaptırdığı çeşme ve Eminönü'nde yaptırdığı külliye'nin kitabesine Ni'met'in şiirini³⁴³ yazdırmıştır (Tay, 2014: 94-95).

3.9.2.3. Şairlerin Hacı Beşir Ağa'ya Yaklaşımı

Sunulan şiir sayısı ve bu şiirlerin niteliği, kişinin hamiliğinin derecesi hakkında fikir verebilir. Bu nedenle aşağıdaki tabloda Hacı Beşir Ağa'ya sunulan şiirlerle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir:

Tablo 38. Hacı Beşir Ağa'ya Sunulan Şiirler

Şairler	Şiirler
1 Muhibbâ (ö.?)	1 kıta (tarihli) (Tay, 2015: 84-85)
2 Nedîm (ö.1143)	2 kıta (tarihli) (Macit, 1994: 230-231, 232-233) 1 beyit (tarihli) (Macit, 1994: 233)
3 Mahtûmî (ö.1145)	1 kaside (Kahraman, 1995: 367-369)
4 İshak (ö.1147)	1 kaside (Doğan, 1997: 223-226)
5 Yümnî (ö.1152)	1 kıta (KK, 2016: 215)
6 Şâkir (ö.1157)	1 muhammes (Yıldız, 2002: 94-101) 1 kıta (tarihli) (Yıldız, 2002: 255-256)
7 Rahmî (ö.1165)	10 kıta (tarihli) (Elmas, 1997: 179, 180-181, 181, 182, 183, 183-184, 184-185, 185-186, 186, 234-235)
8 Ni'met (ö.1186)	5 kıta (tarihli) (Alkan, 2011: 158-160, 178-179, 218, 219, 222-223)

Beşir Ağa Çeşmesi (Hükümet Konağı Sokak) için tarih:

Rahmîyâ bir târîh-i tâm ister ona

Gel gel iç bu çeşm-i dil-cûdan Allâh aşkına (KK, 2016: 219; Elmas, 1997: 186)

Beşir Ağa Sebili (Alay Köşkü Caddesi) için

'Itâş-ı 'âleme târîhin işrâb eyle ey Rahmî

Gel iç mâ-i hayât-ı dil-güşâyı fi-sebîlillâh (KK, 2016: 221; Elmas, 1997: 182)

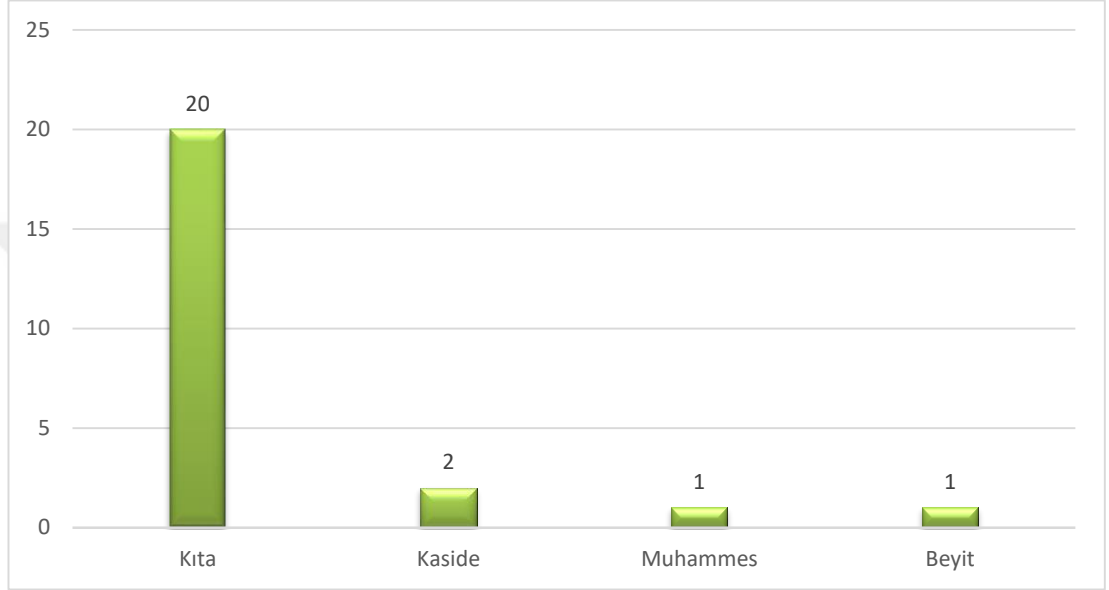
³⁴³Bursa Emir Sultan Camisi'ndeki çeşmenin kitabesi:

Al Beşir-i kâm-kârın 'ayn-ı cûdından gel iç

Mâ Emîr Sultân rûh-ı pâkine âb-ı hayât (Alkan, 2011: 179)

Buna göre bu tabloda listelenmiş 8 şair, Hacı Beşir Ağa'ya 20'si kıta, 2'si kaside, 1'i muhammes ve 1'i beyit olmak üzere toplam 24 şiir sunmuştur. Bu verilerin grafik hâline getirilmiş biçimi aşağıdaki gibidir:

Grafik 29. Hacı Beşir Ağa'ya Sunulan Şiirler

3.9.2.4. Şairlerin Hacı Beşir Ağa Hakkındaki Değerlendirmeleri

Bir hamide aranan niteliklerin en önemlilerinden birinin cömertlik olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu bölümde şairlerin Hacı Beşir Ağa'nın cömertliğiyle ilgili görüşleri ele alındıktan sonra hamiliğiyle ilgili diğer değerlendirmelerine yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda Hacı Beşir Ağa'yla ilişkili şairlerden onun cömertliğini öven şairlerin bu görüşlerinin yer aldığı beyitler gösterilmiştir.

Tablo 39. Hacı Beşir Ağa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler

Şairler	Beyitler
1 Muhibbâ (ö.?)	Tay, 2015: 85-5, 6, 7, 10
2 Nedîm (ö.1143)	Macit, 1994: 230-11 / 232-6 / 233-13, 15
3 Mahtûmî (ö.1145)	Kahraman, 1995: 367-12
4 İshak (ö.1147)	Doğan, 1997: 223-3, 6 / 224-7, 8, 12, 13, 14, 15, 17 / 225-18, 20 / 226-31, 33

5	Yümnî (ö.1152)	KK, 2016: 215-4
6	Şâkir (ö.1157)	Yıldız, 2002: 97-17, 18, 19, 20 / 98-22, 23, 24, 25, 26 / 99-27 / 101-40
7	Rahmî (ö.1165)	Elmas, 1997: 181-4 / 183-3 / 184-6 (Bermekî, Hâtem) / 185-3, 7
8	Ni'met (ö.1186)	Alkan, 2011: 159-3, 4, 5, 11 / 178-2 / 179-4, 6, 7, 8 / 218-1, 2, 3 / 219-2

Rahmî, Hacı Beşir Ağa'nın cömertliğini cömertliğiyle meşhur olan tarihî şahsiyetlerden Hâtem-i Tay ve Bermeki'ye telmihte bulunarak anlatmıştır.

3.9.2.5. Hacı Beşir Ağa'nın Şairlere Yaklaşımı

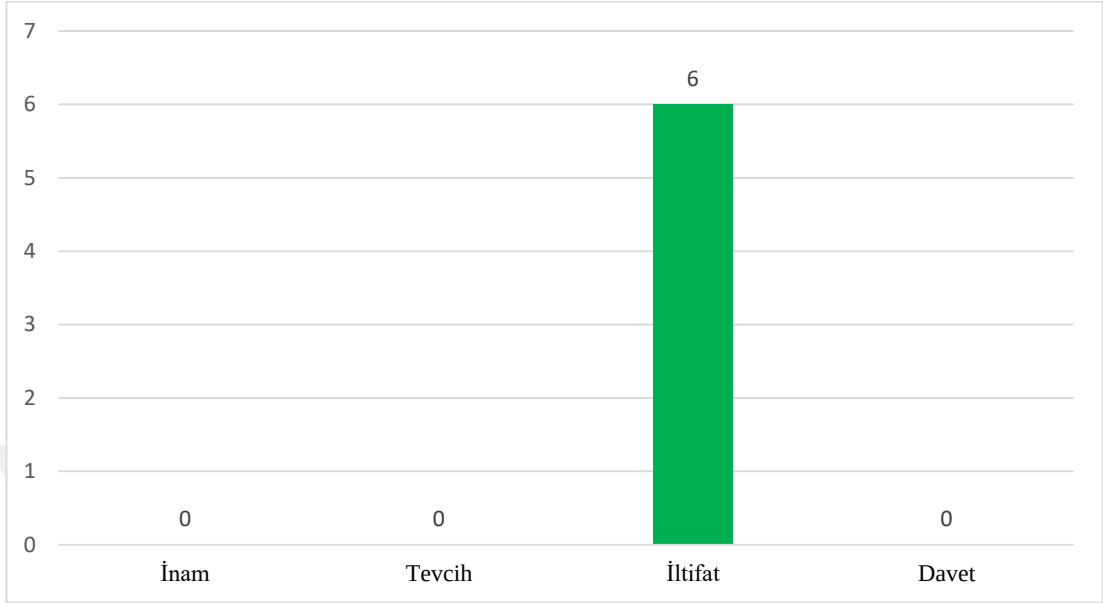
“Hacı Beşir Ağa'yla İlişkili Şairler” başlığı altında Hacı Beşir Ağa'nın şairlere yaklaşımı ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda bu veriler özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 40. Hacı Beşir Ağa'nın Şairlere Yaklaşımı

	Şair	İnam	Tevcih	İltifat	Musahip
1	Muhibbâ (ö.?)	?	?	+	?
2	Nedîm (ö.1143)	?	?	+	?
3	Mahtûmî (ö.1145)	?	?	?	?
4	İshak (ö.1147)	?	?	?	?
5	Yümnî (ö.1152)	?	?	+	?
6	Şâkir (ö.1157)	?	?	+	?
7	Rahmî (ö.1165)	?	?	+	?
8	Ni'met (ö.1186)	?	?	+	?

Bu tablodan hareketle Muhibbâ, Nedîm, Yümnî, Şâkir, Rahmî ve Ni'met'in Hacı Beşir Ağa'nın iltifatına mazhar olduğunu söylemek mümkündür. Bu verilerin grafik hâlinde gösterilmiş biçimi aşağıdaki gibidir:

Grafik 30. Hacı Beşir Ağa'nın Şairlere Yaklaşımı

3.10. Seyyid Abdullah Paşa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit

3.10.1. Seyyid Abdullah Paşa'nın Hayatı

Kerküklü Firari Seyyid Hasan Paşa'nın oğludur. Bu sebeple Firarizade olarak da anılır. Silahşorluk, kapıcıbaşılık, kapıcılar kethüdalığı gibi önemli görevlerde bulunmuştur. 1151 Muharrem'inde Büyük Mirahurluğa getirmiş ve aynı yıl vezirliğe yükseltilmiştir. 1155'te (1742) Anadolu Beylerbeyi Hekimoğlu Ali Paşa'ya seraskerlik kürkü birlikte Sadaret mührünü götüren odur. Ocak 1746'da üç tuğlu vezir rütbesiyle Kıbrıs Valiliğine getirilmiştir. Ertesi yıl kasım sonlarında Rakka valiliğine nakledilmişse de hemen ardından tekrar eski görevinde kalması uygun görülmüştür. Mart 1747'de Aydın muhassıllığına atanmış ve hemen ardından 17 Şaban 1160 (24 Ağustos 1747) tarihinde sadrazamlığa tayin edilmiştir.

Abdullah Paşa, görev süresince İran meselesiyle ilgilenmiş; İstanbul'da görülen esnaf ayaklanmalarını bastırmıştır. Otuz ay kadar sadrazamlık yapan Abdullah Paşa, 24 Muharrem 1163'te azledilmiş, aynı yıl içinde Karaman valiliğine tayin edilmişse de daha görev yerine ulaşmadan Mısır valiliğine gönderilmiştir. 13 Şubat

1753'te Halep, 24 Ağustos 1755'te Rakka valisi olmuştur. 1757 Ekim'inde Diyarbakır, ertesi yıl tekrar Halep valisi tayin edilen Abdullah Paşa. 1174 Şaban'ında (Mart 1761) hastalanarak burada vefat etti ve Ebûbekir Tekkesi haziresinde defnedildi.

Eğriboyun veya Boynueğri lakabıyla da anılan Abdullah Paşa'nın İstanbul'da Tavşantaşı'nda bir mektebi, Eyüp'te Debbağlar Hamamı civarında sahilhanesinin kapısında bir çeşmesi vardır. Haremeyn için surre vakfettiği de nakledilir (Özcan, 2020: 10-11).

3.10.2. Bir Şair Hamisi Olarak Seyyid Abdullah Paşa

Bu bölümde Seyyid Abdullah Paşa'nın hamilik yönü üzerinde durulmuştur. Seyyid Abdullah Paşa'nın hamiliği ile ilgili dönemin biyografik kaynaklarındaki değerlendirmeler, şairlerin Seyyid Abdullah Paşa'ya yaklaşımı ve Seyyid Abdullah Paşa hakkındaki değerlendirmeleri ele alındıktan sonra Seyyid Abdullah Paşa'nın şairlere yaklaşımı incelenmiştir.

3.10.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler

Şehrîzade Mehmed Said, Seyyid Abdullah Paşa'yı tanıtırken şu ifadeleri kullanmıştır: “Cûd u sehâ ile mevsûf ve hilm ü ma'ârif ile ma'rûf bir düstûr-ı dervîş-nihâd ve vezîr-i âsâf-nazîr-i kerem-mu'tad idiler.” (Arslan, 2013: 225). Bu sözlerde Abdullah Paşa'nın cömertliği vurgulanmıştır. İzzî Süleyman Efendi de Şehrîzade Mehmed Said Efendi'nin bu görüşünü paylaşır ve onu “kerem-i'tiyad” (İzzî, 2019: 494) ifadesiyle anar. Hâkim Mehmed Efendi ise onun için “kerîm” (Güngör, 2014: 962) sıfatını tercih etmiştir.

Kaynakların Abdullah Paşa üzerinde uzlaştıkları bir diğer nokta da onun “dervîş-nihad” bir kişiliğe sahip olduğudur. Şehrîzade'nin “dervîş-nihâd” ifadesini İzzî de tekrar eder (İzzî, 2019: 494). Hâkim ise onun bu tarafını kendisinin de şahit olduğu bir olayı naklederek belirginleştirir.

Şehrîzade Said ve Hâkim Mehmed Efendi, Abdullah Paşa'nın ilim sahibi bir vezir olduğunu belirtirler. Bu değerlendirmelerden hareketle Abdullah Paşa'nın ilim ve tevazu sahibi, iyi huylu ve cömert bir devlet adamı olduğunu söylemek mümkündür.

3.10.2.2. Seyyid Abdullah Paşa'yla İlişkili Şairler

Seyyid Abdullah Paşa ile bir vesile ile ilişki kurmuş 14 şair tespit edilmiştir. Bu şairler ve Seyyid Abdullah Paşa'yla kurdukları ilişkiler, şairlerin ölüm yılları gözetilerek aşağıda verilmiştir.

3.10.2.2.1. Kırımlı Mustafa Rahmî Ağa (ö.1165)

Rahmî Ağa, Abdullah Paşa'ya 51 beyitlik bir kaside sunmuştur. Bu kasidesinde borçlu olduğundan söz ederek Abdullah Paşa'nın yardımını istemiştir:

Benim de kufl-ı müşkül-bend-i âmâlim güşâd itsen
Edip i'mâl dest-i cûd ile miftâh-ı ihsânı

Husûsâ tâ-be-gerden garka-i girdâb-ı deyn oldum
Edip tayy-kerde râh-ı mülk-i dûr-â-dûr-ı Îrânı (Elmas, 1997: 31-32)

3.10.2.2.2. Vâsık Mehmed Emin Efendi (ö.1165)

Vâsık Efendi, Seyyid Abdullah Paşa'ya bir kaside sunmuştur. Bu kasidesinde oğlu Re'fet Efendi'nin rütbesinde ilerlemesi için Seyyid Abdullah Paşa'nın yardımını istemiştir:

Tekye-gâh-ı dehrde kendi çerâg-ı devletin
Dâ'î-i dirîne-zâden Re'fet-i sâhib-eser

Eyleyip müsvedde-i eş'ârını cümle beyâz
Eyledi tertîb-i divân-ı kemâlât u hüner

Hâk-i pâ-y-ı devlet ü iclâline etdikde 'arz
Oldı 'ayn-ı iltifât-ı âsafânen cilveger

Nâ'il-i ihsân vücûdun oldugundan mâ'adâ

Rütbe-i ‘ulyâyı dâhil lutf-ı Hakk’a muntazır

Va’d-i destûrâne incâz edip beyne’l-enâm
Şübhesiz ‘îdin ederdim ben dahı tâ ol kadar

Kendi bendendir ‘alâkam kalmadı şimden gerü
Hâliyâ âsaf-pesend oldu o memduhü’s-siyer (Gülbüz, 2005: 127)

Dâhil rütbeli bir medreseye atanma isteği, Vâsık’ın oğu Re’fet’in Abdullah Paşa’ya sunduğu kasidelerde de yer almaktadır (Kardaş, 2008: 56-60).

3.10.2.2.3. İzzî Süleyman Efendi (ö.1168)

Seyyid Abdullah Paşa Sadarete getirildiğinde İzzî Süleyman Efendi vakanüvis olarak görev yapmaktaydı. İzzî, “kerem-i’tiyâd” olarak (İzzî, 2019: 494) tanıttığı Abdullah Paşa’yı bir tarih kıtası sunarak kutlamıştır (İzzî, 2019: 453). Abdullah Paşa, İzzî’nin tarihinin birinci cildini okumuş, eksiklerini tamamlamış (İzzî, 2019: 503) ve I. Mahmud’a sunmuştur. İzzî’nin vakanüvislik görevini Abdullah Paşa’nın sadareti döneminde de sürdürmüştür. Bunun Abdullah Paşa’nın onayıyla mümkün olduğunu söylemek yanlış olmaz.

3.10.2.2.4. Hâkî Mehmed Efendi (1172)

Hâkî Mehmed Efendi, Seyyid Abdullah Paşa’ya büyük ihtimalle mansıp talebiyle sunduğu bir arzuhalin başına bir kıta yazmıştır. Râmiz’in bildirdiğine göre Abdullah Paşa bu kıtayı beğenmiştir (Râmiz 1994: 88):

Kerem bâziçe-i Hâtem gibi kem oldı dünyâda
Bulunmaz zîr ü bâlâ kubbe-i nüh tâk-ı mînâda

Varise anda vardır Hâkiyâ bir işkilim kaldı
Cenâb-ı sadr-ı ‘âlî-kadr Abdullah Paşa’da (Kesik, 2018: 190)

3.10.2.2.5. Çelebizâde İsmail Âsım Efendi (ö.1173)

Seyyid Abdullah Paşa Sadarete getirildiğinde Medine Kadılığından mazul olan Âsım, Zilkade 1161’de İstanbul Kadılığına atanmıştır. Bu atamanın mimarının Şeyhülislam Es’ad Efendi olduğuna şüphe yoktur ancak Âsım atamayı onaylayarak I. Mahmud’un onayına sunan Abdullah Paşa’ya da minnettardır. Bu atama üzerine yazıldığı düşünülebilecek kasidesinde onu Nef’î’nin hamisi İlyas Paşa’yla karşılaştırır:

Güninde Hân Murâd-ı Rabi’un İlyas Paşa’yı
Keremde cümleye tercîh eden Nef’î-i dâîdur

Anun mehdinde bir garrâ kasîde eylemiş inşâd
Ki her bir beyti bir divânçe-i şâhîden a’lâdur

Bizüm vaktimizde sadr-ı pirâyân-ı devletden
Kerîm-i kâm-rân var ise Abdullah Paşa’dur (Öztekin, 2010: 169)

3.10.2.2.6. Abdürrezzak Nevres Efendi (ö.1175)

Seyyid Abdullah Paşa Sadarete getirildiğinde 1160’ta atandığı Tokat Kadılığında bulunan Nevres, buradan Abdullah Paşa’ya iki kaside göndermiştir. İlk kasidesinde Abdullah Paşa’nın bu göreve getirilmesinden duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir:

Sâkinân-ı harem-i câna bu resm ile didim
Yümn ile devlet oldu efendim Paşa (Akkaya, 1994: 271)³⁴⁴

³⁴⁴ Bu beyitte kullandığı “efendim” sözünden ilişkilerinin daha eskiye dayandığını düşünmek mümkündür. Nitekim Tokat’tan gönderdiği ikinci kasidesinde Abdullah Paşa’dan sadrazam olmadan önce gördüğü yardımlara şu sözleriyle işaret etmiştir:

Niçin terk itdin İstanbul’ı gitdin semt-i Tokat’a
Düşüp sahralara mânende-i gül-i beyâbânî

Sana mansıb yetişmez miydi lutfi o keremkârın
Toyurmuşken cihânı cûybâr-ı lutf u ihsânı (Akkaya, 1994: 274)

Tokat Kadılığından memnun olmayan Nevres, hâlinde şikâyet ettiği ikinci kasidesinde ise Abdullah Paşa'dan yardım talep etmiştir.

Kerem it Nevres'e bir çâre kıl Allâh için olsun
Yeter oldu dil ü cân mahbes-i hicrânda zindânî (Akkaya, 1994: 274)

Nevres'in Abdullah Paşa'ya sunduğu diğer kasidelerinden Paşa'nın yardımlarına mazhar olduğu anlaşılıyor. Bunlardan birinde Abdullah Paşa'ya şu sözlerle teşekkür etmiştir:

Belâ-yı tûl-i emel ibtilâ-yı ye's-i ümîd
Pek az kalmış idi k'ide 'ömrini kütâh
Meded-res oldu bana Hızr-ı himmetin yetişüp
Yeniden oldu karîn-i nemâ bu huşk-giyâh
Füsürde idi kulun killet-i zarûret ile
Yem-i keremde urur şimdi dest ü pâ-yı şînâh (Akkaya 1994: 280)

Başka bir kasidesinde Abdullah Paşa'nın yardımlarını şu sözlerle anmıştır:

İkrâma şâyân eyledin mahsûd-ı akrân eyledin
Lutf itdin ihsân eyledin bu bendene ol kadar

Kim binde birin söylesem tahrîr ü ta'dâd eylesem
Düzmez zebân yetmez kalem kalmaz mürekebden eser (Akkaya, 1994:

282)

Nevres'in Tokat Kadılığından azledildikten kısa bir süre sonra Filibe Kadılığına atanmasını da Abdullah Paşa'nın himayesinde aramak yanlış olmaz.

3.10.2.2.7. Vâsıkzâde Re'fet Abdullah Efendi (ö.1179)

Re'fet, babası gibi ilmiye sınıfına dâhil şairlerdendir. Mülazemetini aldıktan sonra ibtida-i hariç rütbeli bir medrese atanma isteğiyle sırasıyla Şeyhülislam Pirizade Sâhib Mehmed Efendi ve Hayatizade Mehmed Emin Efendi'ye kasideler sunan Refet'in bu isteğine ulaşması Seyyid Abdullah Paşa'nın sadrazamlığı ve Mehmed Es'ad Efendi'nin şeyhülislamılığı dönemine rastlar.

Refet, Abdullah Paşa'ya sunduğu bir kasidesinde hariç rütbeli bir medrese talebini şu sözlerle dile getirmiştir:

Zamân-ı devletinde oldu herkes dâhil-i tertîb
Revâ mıdır kalam ben hâric ez-defter kerem-kâra

Husûl-i me'ribemde iltizâmın cilve-ger olsa
Olurdum şübhesiz akrânımın beyninde müstesnâ

Beni mesrûr u handân eyle bir hâric ru'ûs ile
Medurs-ı ol ki haznem ile mesrûr olmasın a'dâ (Kardaş, 2008: 48-49)

Bu talebi Abdullah Paşa tarafından yerine getirilen Re'fet, sunduğu bir başka kasidesinde Abdullah Paşa'ya teşekkür ettikten sonra yeni görevi yeni bir at ve elbise talebinde bulunur:

Cebe satdırdı sakal başı tagıtdırdı bana
Söz olur mu kerem-i sadr-i refi'ü's-şâna

Bir ru'ûs ile beni hakdan etdi tereffü'
Etdi şâyeste kemâl ü kerem-i ihsâna (Kardaş, 2008: 50)

Eşheb-i medresemin raht u binâh-ı köhne
Lîk tecdîde gerek himmet-i şutûrâne

Gerçi nev rütbe ile köhne saçaklı uymaz

Hele billâh irâ'et ka'tî güç ihvâna

Lutfun olursa bir âbâ-yı bahâdan geçmem

Devletinde vereyim ziynet ü fer yekrâna (Kardaş, 2008: 52)

Abdullah Paşa'ya sunduğu başka bir kasidesinde ibtidâ-i dâhil rütbeli medreselerden birine atanma isteğini dile getirmiştir:

Devletinde ibtidâ'-i dâhile müntehâ var

Her kelâmın bâ'is-i terfî'-i şânımdır benim (Kardaş, 2008: 58)

İbtidâ-i dâhil rütbeli medrese talebinden şairin bu şiiri yazdığı sırada hareket-i hâriç rütbesinde bulunduğu anlaşılır; dolayısıyla Refet, ibtidâ-i hâriç rütbesinden hareket-i hâriç rütbesine Abdullah Paşa Dönemi'nde yükselmiştir.

3.10.2.2.8. Lâzikizâde Feyzullah Nâfız Efendi (ö.1181)

Nâfız, Abdullah Paşa sadrazam olduğunda büyük ihtimalle Edirne Kadılığından mazul bir kadı idi. Abdullah Paşa'ya bir kaside sunmuştur (Demir, 2008: 247-250). Cömertliğinin övüldüğü bu kasidede açık bir talep yoktur. Bununla birlikte Nâfız'e Abdullah Paşa'nın sadaretinde "Mekke payesi" verilmiştir (İzzî, 2019: 663).

3.10.2.2.9. Lebîb Hüseyin Efendi (ö.1182)

Lebîb Efendi'nin Seyyid Abdullah Paşa'ya sunduğu iki şiir vardır. Bunlardan biri Abdullah Paşa'nın Diyarbakır Valiliğini tebrik için kaleme aldığı 1171 tarihli kıtadır. Diğer şiir ise Abdullah Paşa'ya teşekkür amacıyla yazılmış bir kasidedir. Bu şiirlerden anlaşıldığı kadarıyla Lebîb, Abdullah Paşa'nın lütuf ve ihsanlarına mazhar olmuştur. Kasidesinde hediye ettiği "câme" için Abdullah Paşa'ya şu sözlerle teşekkür etmiştir:

Gönderüp bir kat mükemmel câme-i nev-duhte

Bendene başdan ayağa kat kat ihsân eyledin (Kurtoğlu, 2017: 122)

Valiliğini tebrik için sunduğu kıtada da Abdullah Paşa'dan gördüğü lütufları şöyle dile getirmiştir:

Kadîmen şehr-i halkın eylemişdin lutf ile memnun
Husûsân nâ'il-i cûd-ı firâvânın Lebîbâ'yı (Kurtoğlu, 2017: 190)

3.10.2.2.10. Haşmet Mehmed Efendi (ö.1182)

Haşmet Efendi, Seyyid Abdullah Paşa'ya hariç rütbeli bir medrese talebiyle iki kaside sunmuştur. Bunların birinde iki yıl boyunca devrin şeyhülislamını överek bir medreseye atanmayı beklediğini fakat bunun gerçekleşmediğini belirtir:

İki yıl intizâr-ı hâric etdim ey kerem kânı
Geçirdim nakd-i vaktim vasf-ı müftî-i zamân üzre (Aksoyak, 2018: 52)

Aynı dönemde Şeyhülislam Es'ad Efendi'ye de kaside sunan Haşmet, Abdullah Paşa ve Es'ad Efendi'nin himmetiyle medrese silsilesine girmiştir (Aksoyak, 2018: 75).

3.10.2.2.11. Feyzî (ö.1182'den sonra)

Feyzî, Sadarete getirilmesi üzerine Abdullah Paşa'ya tarihli bir kıta sunmuştur (Yurttaş, 310-313). Bu kıtasındaki şu sözlerden anlaşıldığı kadarıyla ilişkileri daha eskiye dayanmaktadır:

Yapdılar nice güzîn târîhler
Sadrı teşrîfüne gerçi şu'arâ

Ben gibi 'abd-i senâkâr-ı kadîm
Anların var mı içinde âyâ (Yurttaş, 2007: 312)

3.10.2.2.12. Çeşmizâde Mustafa Reşîd Efendi (ö.1184)

Abdullah Paşa³⁴⁵ sadrazam olduğunda hariç veya dâhil rütbeli medreselerden birinde müderris olan³⁴⁶ Reşîd'in Abdullah Paşa'ya sunduğu iki kaside vardır (Uluocak, 1997: 95-98, 99-102). Bu kasidelerin birinde Paşa'nın himayesini şu sözlerle talep etmiştir:

İderse iltifâtun ben kulun da fâ'iku'l-akrân
Gehi 'işve-hurûş-ı nâz olub ol hüsn ü ân üzre

Olurdu şâhid-i endîşeme dil-şiften 'âlem
Düşerse pertev-i lutfun Reşîd-i nâ-tüvân üzre (Uluocak, 1997: 98)

Sunduğu diğer kasidesinden anlaşıldığına göre Seyyid Abdullah Paşa, Reşîd'i himayesine almış ve ona çeşitli şekillerde himayesini göstermiştir. Bu durumu Reşîd, şu sözlerle dile getirmiştir:

Görmedüm kimseden ey dâver-i devrân senden
Gördüğüm lutf u 'atâ-yı ni'am-ı bisyârı (Uluocak, 1997: 101)

3.10.2.2.13. Ni'met Nimetullah Efendi (ö.1186)

Ni'met, Seyyid Abdullah Paşa'ya Sadarete getirilmesi üzerine bir tarihli kaside (Alkan, 2011: 237-239) ve bir tarihli kıta (Alkan, 2011: 239) sunmuştur. Abdullah Paşa, 1161'de İstanbul'da Tavşantaşı'nda yaptırdığı sıbyan mektebinin kitabesine Ni'met'in bu kıtasını yazdırmıştır (Dikmen vd, 2017: 45).

³⁴⁵ Bu bölümde sözü edilen kasidelerin memduhunun hangi Abdullah Paşa olduğu net değildir. Reşîd'in yaşadığı dönemde sadrazamlıkta bulunmuş iki Abdullah Paşa vardır: Muhsinzade Abdullah Paşa ve Boynueğri Seyyid Abdullah Paşa. Muhsinzade Abdullah Paşa, sadrazamlığı sırasında cephede bulunması ve sadaretinin İstanbul'a döndüğünde son bulması, bu kasidelerin ona sunulma ihtimalini zayıflatmaktadır.

³⁴⁶ 1164'te "hareket-i dâhil" rütbeli medreselerden birinde olduğuna göre (Râmiz, 1994: 131) Seyyid Abdullah Paşa sadrazamlığa getirildiğinde daha düşük rütbeli olan ibtidâi-i dâhil, hareket-i hariç rütbeli medreselerden birinde olmalıdır.

3.10.2.2.14. Dâniş Süleyman Bey (ö.1189)

Seyyid Abdullah Paşa'ya iki kaside (Birgören, 2004: 188-191, 191-193) sunan Dâniş, bunların birinde Abdullah Paşa'dan gördüğü yardımı şu sözlerle ifade etmiştir:

Nigâh-ı merhametin mâye-i mübâhâtım
'Înâyetün dil-i mahzûna müntehâ-yı murâd

Levâzımât ile üftâde râh-ı hayret iken
Reh-i sürûra 'inâyâtın eyledi irşâd

Tamâm mekârim-i ahlâkı eyledin izhâr
Cihâna etmegile ben gibi fakîri yâd

Olunca bendene vâsıl 'inâyet ü lutfun
Felek be-güft zi-evc-i şeref mübârek-bâd (Birgören, 2004: 192)

3.10.3.3. Şairlerin Seyyid Abdullah Paşa'ya Yaklaşımı

Sunulan şiir sayısı ve bu şiirlerin niteliği, kişinin hamiliğinin decesi hakkında fikir verebilir. Bu nedenle aşağıdaki tabloda Seyyid Abdullah Paşa'ya sunulan şiirlerle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir:

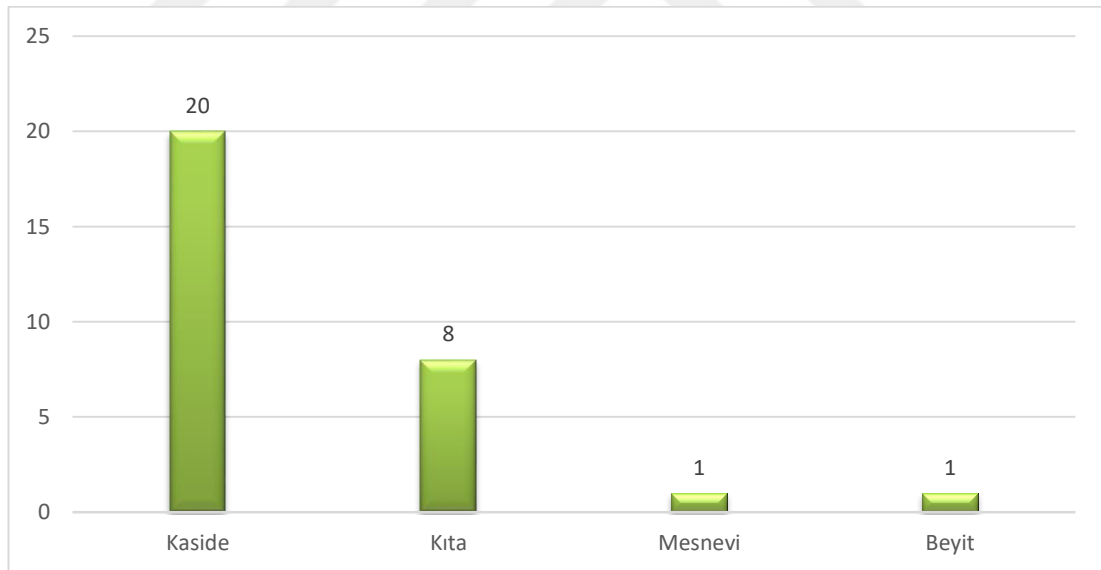
Tablo 41. Seyyid Abdullah Paşa'ya Sunulan Şiirler

Şairler	Şiirler
1 Rahmî (ö.1165)	1 kaside (Elmas, 1997: 29-32)
2 Vâsık (ö.1165)	1 kaside (Gürbüz, 2005: 126-128)
3 İzzî (ö.1168)	1 kıta (tarihli) (İzzî, 2019: 453)
4 Hâkî (ö.1172)	1 kıta (Kesik, 2018: 190)
5 Âsım (ö.1173)	1 kaside (Öztekin, 2010: 169-170)
6 Nevres (ö.1175)	3 kaside (1'i tarihli) (Akkaya, 1994: 272-276, 277-281, 281-282) 3 kıta (tarihli) (Akkaya, 1994: 268-271, 373-374, 374)
7 Re'fet (ö.1179)	6 kaside (Kardaş, 2008: 40-45, 45-49, 50-53, 53-56, 56-60, 60-64)

		1 mesnevi (Kardaş, 2008: 114-116)
8	Nâfiz (ö.1181)	1 kaside (Demir, 2008: 247-250)
9	Lebîb (ö.1182)	1 kaside (Kurtoğlu, 2017: 122-124) 1 kıta (tarihli) (Kurtoğlu, 2017: 186-190)
10	Haşmet (ö.1182)	2 kaside (Aksoyak, 2010: 49-52, 57-60)
11	Feyzî (ö.1182)	1 kaside (Yurttaş, 2007: 300-303) 1 kıta (tarihli) (Yurttaş, 2007: 310-313) 1 beyit (tarihli) (Yurttaş, 2007: 313)
12	Reşid (ö.1184)	2 kaside (Uluocak, 1997: 95-98, 99-102)
13	Ni'met (ö.1186)	1 kaside (tarihli) (Alkan, 2006: 237-239) 1 kıta (tarihli) (Alkan, 2006: 239)
14	Dâniş (ö.1189)	2 kaside (Birgören, 2004: 188-191, 191-193)

Buna göre bu tabloda listelenmiş 15 şair, Seyyid Abdullah Paşa'ya 20'si kaside, 8'i kıta, 1'i mesnevi ve 1'i beyit olmak üzere toplam 30 şiir sunmuştur. Bu verilerin grafik hâline getirilmiş biçimi aşağıdaki gibidir.

Grafik 31. Seyyid Abdullah Paşa'ya Sunulan Şiirler

3.10.2.4. Şairlerin Seyyid Abdullah Paşa Hakkındaki Değerlendirmeleri

Bir hamide aranan niteliklerin en önemlilerinden birinin cömertlik olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu bölümde şairlerin Seyyid Abdullah Paşa'nın cömertliğiyle ilgili görüşleri ele alındıktan sonra hamiliğiyle ilgili diğer değerlendirmelerine yer

verilmiştir. Aşağıdaki tabloda Seyyid Abdullah Paşa'yla ilişkili şairlerden onun cömertliğini öven şairlerin bu görüşlerinin yer aldığı beyitler gösterilmiştir.

Tablo 42. Seyyid Abdullah Paşa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler

Şairler	Beyitler
1 Rahmî (ö.1165)	Elmas, 1997: 29-11 (Hâtem) / 30-12, 13 (Ma'n), 15, 17, 23 (Hâtem) / 31-34, 35 / 32-41, 50
2 Vâsık (ö.1165)	Gürbüz, 2005: 126-1 / 127-6, 7, 8
3 İzzî (ö.1168)	-
4 Hâkî (ö.1172)	-
5 Âsım (ö.1173)	Öztekin, 2010: 169-2 (Hâtem), 3 (Ma'n), 4 (Bermekî), 6, 8, 9, 170-17
6 Nevres (ö.1175)	Akkaya, 1994: 270-25, 30 / 271-35, 44 / 274-32 / 275-45 (Hâtem), 48, 49, 50, 51 / 276-53, 54, 62, 64 / 277-4 / 279-30 (Hâtem, Ca'fer) / 280-41 / 281-1 (Hâtem) / 282-5 / 373-1, 3
7 Re'fet (ö.1179)	Kardaş, 2008: 41-12, 13, 14 / 42-16 (Hâtem), 18, 19, 21 / 43-26 (Bermekî) / 44-40, 44 / 45-2, 3, 6, 7 / 47-24 / 48-35 / 49-40, 42 / 50-2, 4, 7 (Hâtem) / 51-12, 14, 18, 20 / 54-18, 19 (Hâtem) / 55-20, 21, 23, 33, 35 / 58-16, 18, 19, 22 / 61-14 / 62-20 / 114-2 (Hâtem) / 115-4
8 Nâfiz (ö.1181)	Demir, 2008: 250-39, 40, 41, 44, 45
9 Lebîb (ö.1182)	Kurtoğlu, 2014: 122-1, 3, 6, 9, 12 (Hâtem) / 123-16 / 189-33 (Hâtem), 34 (Ca'fer), 37 / 190-41
10 Haşmet (ö.1182)	Aksoyak, 2010: 50-13 / 51-18, 19, 31, 32 / 58-16, 27 / 59-31, 33, 40, 41 / 60-57 (Hâtem)
11 Feyzî (ö.1182)	Yurttaş, 2007: 301-9, 14 / 302-23 / 310-5, 8 / 311-10, 16 / 312-19
12 Reşîd (ö.1184)	Uluocak, 1997: 96-19 (Bermekî), 20, 23 / 97-26, 34 / 100-20, 23 (Bermekî), 24 / 101-33, 36, 38 / 102-45, 46)
13 Ni'met (ö.1186)	-
14 Dâniş (ö.1189)	Birgören, 2004: 189-5, 10, 11 / 190-15, 18, 19 / 192-12

Bu tablodan hareketle Seyyid Abdullah Paşa'ya şiir sunduğu bilinen 14 şairden 11'inin şiirlerinde Seyyid Abdullah Paşa'nın cömertliğini öven beyitlere yer verdiği söylenebilir. Bu 11 şairden Rahmî, Âsım, Nevres, Re'fet, Lebîb, Haşmet ve Reşîd Seyyid Abdullah Paşa'nın cömertliğini, cömertlikleriyle meşhur olan tarihî şahsiyetlerden Cafer bin Yahya el-Bermekî, Hâtem-i Tay ve Ma'n bin Zâide'ye telmihte bulunarak, onların cömertlikleriyle karşılaştırarak veya onlara benzeterek ifade etmiştir.

Rahmî Ağa'ya göre Seyyid Abdullah Paşa'dan başka şiir sunulacak kimse yoktur:

Kanı bendergeh-i lutfundan özge ma'raz-ı güftâr
Kime 'arz eylesün erbâb-ı dil kâlâ-yı 'irfânı (Elmas, 1997: 31)

Vâsık da Rahmî Ağa ile aynı görüşleri paylaşmaktadır:

Eylemiş feyyâz-ı mutlak zât-ı 'âlîşânını
Melce-i erbâb-ı dâniş mesned-i ehl-i hüner (Gülbüz, 2005: 126)

Şairler onun devrinde şiirin yeniden revaç bulduğunu, şairliğin tekrar rağbet gördüğünü ifade etmişlerdir:

Vâsık: Ser-be-ser kâlâ-yı fazl u ma'rifet buldı revac
Narh-ı câri üzre kâlâ-yı suhan kat kat geçer (Gülbüz, 2005: 126)

Nevres: Sâyesi hil'atıdır kâmet-i istî'dâdın
Ba'd-ez-în devr-i sipihre boyun egöez şu'arâ (Akkaya, 1994: 270)

Re'fet: Narh-ı cârisini kâlâ-yı suhen bulmuşdur
'Ahd-i 'adlinde revâc üzre mezâyâ-yı kelâm (Kardaş, 2008: 42)

Mültefettir devri 'adlinde bütün ehl-i hüner
Nev-be-nev şâyeste-i ihsân-ı gûnâgûn olur (Kardaş, 2008: 62)

Reşîd: Eger sen itmeseydün ragbet ey sadr-ı kerem-güster
Olurdu şâ'irriyyet 'ayb tab'-ı nüktedân üzre

Bi-hamdi'llâh kudûmunla şeref-yâb eyleyüp sadrı
Nigâh-ı ragbeti der-kâr kıldun şâ'irân üzre (Uluocak, 1997: 98)

Nevres’e göre Abdullah Paşa iyi şiir ile kötü şiiri ayırt edebilecek yeterliliğe sahiptir:

Seninle bir mi tutar öyle kem-bidâ’ları
Sühan-şinâsıdır ol Âsaf-ı mu’allâ-câh

Senin kasîdene altun virür ider tahsîn
Hayâl- dîgere n’imetdir eyler ise nigâh (Akkaya, 1994: 281)

3.10.2.5. Seyyid Abdullah Paşa’nın Şairlere Yaklaşımı

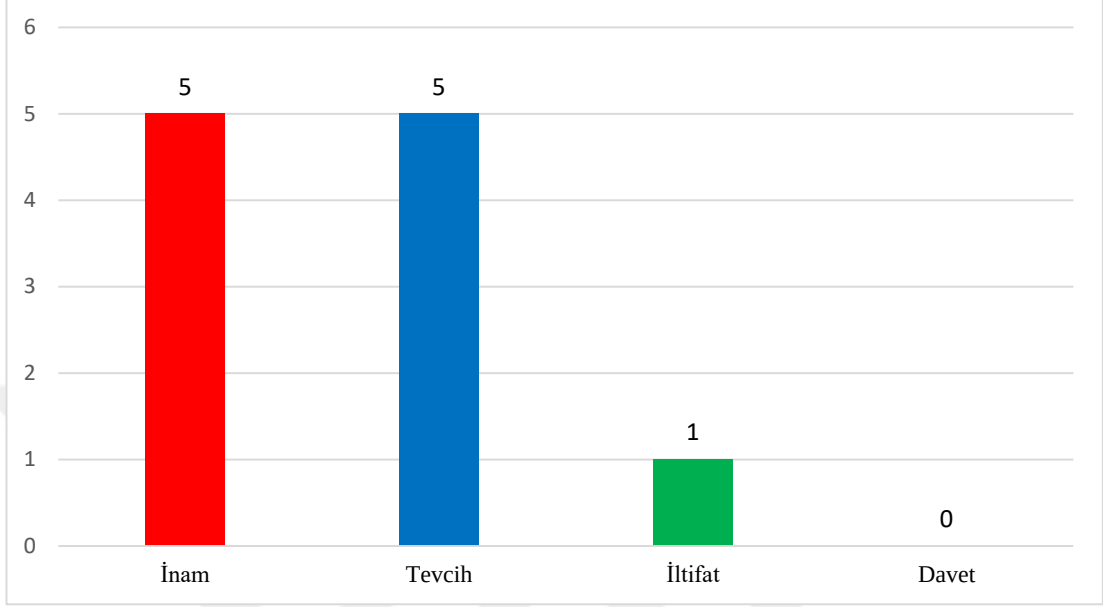
“Seyyid Abdullah Paşa’yla İlişkili Şairler” başlığı altında Seyyid Abdullah Paşa’nın şairlere yaklaşımı ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda bu veriler özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 43. Seyyid Abdullah Paşa’nın Şairlere Yaklaşımı

	Şair	İnam	Tevcih	İltifat	Davet
1	Rahmî (ö.1165)	?	?	?	?
2	Vâsık (ö.1165)	?	?	?	?
3	İzzî (ö.1168)	?	+	?	?
4	Hâkî (ö.1172)	?	?	?	?
5	Âsım (ö.1173)	?	+	?	?
6	Nevres (ö.1175)	+	+	?	?
7	Re’fet (ö.1179)	+	+	?	?
8	Nâfiz (ö.1181)	?	?	?	?
9	Lebîb (ö.1182)	+	?	?	?
10	Haşmet (ö.1182)	?	+	?	?
11	Feyzî (ö.1182)	?	?	?	?
12	Reşîd (ö.1184)	+	?	?	?
13	Ni’met (ö.1186)	?	?	+	?
14	Dâniş (ö.1189)	+	?	?	?

Bu tablodan hareketle Seyyid Abdullah Paşa’dan inam aldığı bilinen 5 şair vardır. Bunlar Nevres, Re’fet, Lebîb, Reşîd ve Dâniş’tir. İzzî, Âsım, Nevres, Re’fet ve Haşmet’e Seyyid Abdullah Paşa’nın kayırmasıyla görev tevcih edilmiştir. Seyyid Abdullah Paşa’nın iltifatına mazhar olmuş tek şair ise Ni’met’tir. Bu verilerin grafik hâline getirilmiş biçimi aşağıdaki gibidir:

Grafik 32. Seyyid Abdullah Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

3.11. Hacı Ahmed Paşa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit

3.11.1. Hacı Ahmed Paşa'nın Hayatı

Ailesi Alanyalıdır. III. Ahmed Dönemi sadrazamlarından Kalaylıkoz Ahmed ve Baltacı Mehmed paşaların kethüdası Osman Ağa'nın akrabasından Câfer Ağa'nın oğludur. Foça'da doğdu. Amcası Vezir Ebubekir Paşa'nın yanında yetişti; onun Cidde Valiliği sırasında kethüdalığını yaptı. Daha sonra İstanbul'a gelerek Büyük Mirahurluğa yükseldi. Bu vazifede bulunduğu sırada, Silahtar Mehmed Paşa'dan sadrazamlık mührünü almak ve bu arada sadaret kethüdası Osman Hâlisâ Efendi'yi öldürmekle görevlendirildi. 1737 Ağustos'unda bu vazifesini yerine getirerek mührü Muhsinzade Abdullah Paşa'ya teslim etti ve bu hizmetinden dolayı takdir kazandı. 1738 Mart'ında kendisine vezirlikle Aydın Muhassıllığı verildi ve o Sarıbeyoğlu isyanını bastırmakla görevlendirildi. Sarıbeyoğlu karşısında başarılı olamayan Ahmed Paşa, İvaz Mehmed Paşa'nın sadrazam ve serasker tayin edilmesi

üzerine Sadaret Kaymakamlığına getirilince, 27 Mart 1739'da İstanbul'a döndü. Ardından 27 Eylül'de Nişancılığa getirildi. İstanbul'da meydana gelen ayaklanmanın bastırılması sırasında gösterdiği gayretten dolayı padişahın takdirini kazandı ve İvaz Mehmed Paşa'nın yerine 22 Haziran 1740'ta sadrazam oldu. İki yıla yakın bu vazifede kaldı ancak hudut tahkimatını ihmal, devlet işleriyle ilgilenmeme, rüşvet ve yolsuzluk gibi ithamlarla 28 Nisan 1742'de azledilerek Rodos adasına sürüldü.

1743'te eski itibarına kavuşan Ahmed Paşa, çeşitli valiliklerde bulunduktan sonra Halep valisi iken Şubat 1753'te vefat etti.

Kaynaklarda hırslı, kindar fakat iyi bir devlet adamı olduğu belirtilen Ahmed Paşa'nın İstanbul'da bazı hayratı ve çeşmeleri vardır. Ayrıca hattatlığı da bulunan Ahmed Paşa, devrin büyük yazı ustalarından dersler almış, özellikle divanî yazıda şöhret kazanmıştır (Emecan, 1989: 114).

3.11.2. Bir Şair Hamisi Olarak Hacı Ahmed Paşa

Bu bölümde Hacı Ahmed Paşa'nın hamilik yönü üzerinde durulmuştur. Hacı Ahmed Paşa'nın hamiliği ile ilgili dönemin biyografik kaynaklarındaki değerlendirmeler, şairlerin Hacı Ahmed Paşa'ya yaklaşımı ve Hacı Ahmed Paşa hakkındaki değerlendirmeleri ele alındıktan sonra Hacı Ahmed Paşa'nın şairlere yaklaşımı incelenmiştir.

3.11.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler

Dönemin biyografik kaynaklarda Hacı Ahmed Paşa'nın hamiliği ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır.

3.11.2.2. Hacı Ahmed Paşa'yla İlişkili Şairler

Hacı Ahmed Paşa ile bir vesile ile ilişki kurmuş 10 şair tespit edilmiştir. Bu şairler ve Hacı Ahmed Paşa'yla kurdukları ilişkiler, şairlerin ölüm yılları gözetilerek aşağıda verilmiştir.

3.11.2.2.1. Şâkir Hüseyin Bey (ö.1157)

Şâkir Bey'in Hacı Ahmed Paşa'ya yazdığı ilk şiir, Ahmed Paşa henüz nişancı iken yaptırdığı bir çeşme vesilesiyledir. Bu şiirdeki "kemterin bendesi Şâkir" ifadesi, Şâkir'in Ahmed Paşa'ya yakın olduğunu göstermektedir (Yıldız, 2002: 248).³⁴⁷ Şâkir, Sadarete getirildiğinde Hacı Ahmed Paşa'ya bir kaside sunmuştur. Bu kasidesinde Ahmed Paşa'dan uzak kaldığını belirten Şâkir, Ahmed Paşa'nın lütuflarına da değinmiş ve üstü örtülü bir şekilde bu lütufların devamını istemiştir:

Ki dūr oldum veliyy-i ni'met-i bî-imtinânımdan
Cüdâ düşdüm efendimden ki yokdur misl ü akranı

Kanı dergâh-ı 'adl u dâdına vardıkça rû-mâla
Bana haddimden efzûn etdiği lutf-ı firâvânı

Cemâl-i bâ-kemâliyle müşerref oldugum günler
Tulû' etdi sanurdum başıma mihr-i dirahşanı (Yıldız, 2002: 66)

Şâkir Bey'in, Süleymaniye müderrisi iken Muharrem 1155'te Halep Kadılığına atanmasında Sadrazam Hacı Ahmet Paşa'nın etkisi olmalı ki hamisinden ayrılmanın verdiği hüznü, yazdığı veda şiirinde şu sözlerle dile getirmiştir:

Etdim seni ben Hazret-i Allâh'a emânet
Sen dahi unutma beni ey kân-ı mürüvvet
Çâk etdi giribânımı ser-pençe-i firkat
Tâ pirehen-i cân u dile kıldı sirâyet
'Âciz kulunum eyle benim hâlîme şefkat
Gurbetde dahı eyleme mahrûm-ı inâyet
Bî-kes koma Allah için ey ma'den-i himmet
Çekdirme bu yâd ilde bana mihnet ü zillet

³⁴⁷ Sözü edilen çeşmenin kitabesine yazdırılan (Tanışık, 1943: 162) bu şiirin tarih beyiti şöyledir:
Kemterin bendesi Şâkir dedi târîhin anun
Nâ'il-i ecr ola bu çeşmeden Ahmed Paşa (1152)

Bâ-hükm-i kader geldi göründü dem-i hasret
Hakk'dan dilerim yine müyesser ola vuslat

Düşmenlerimi dahi kemâl-i kereminden
Dûr etmeye Allâh veliyyü'n-ni'amından (Yıldız, 2002: 111)

3.11.2.2.2. Fennî Mustafa Efendi (ö.1158)

Fennî Mustafa Efendi, Hacı Ahmed Paşa 1153'te Sadarete getirildiğinde yedi beyitlik bir tarih kıtası yazarak Ahmed Paşa'yı kutlamış ve 1154'te yaptırdığı mektep için tarih düşürmüştür (Demirkazık, 2009: 776-777, 771-772).

3.11.2.2.3. Kırımlı Mustafa Rahmî Efendi (ö.1165)

Rahmî Ağa, Nişancılığa getirildiğinde Ahmed Paşa'yı tarihli bir kıta sunarak kutlamıştır (Elmas, 1997: 164-165).

3.11.2.2.4. Vâsık Mehmed Emin Efendi (ö.1165)

Vâsık Efendi, bir kasidesinde³⁴⁸ “kadîmî bendesi” olduğunu belirterek Hacı Ahmed Paşa'dan bir at ihsan etmesini talep etmiştir:

Bilirsin kim kadîmî bendenem hayli zamandır
'Atâ kıl bana bir esb-i sabâ ref-târ-ı zîbâyî (Gülbüz, 2005: 126)

3.11.2.2.5. Şeyhülislam Es'ad Efendi (ö.1166)

Nişancı Ahmed Paşa Sadarete getirildiğine Anadolu kazaskerliği payesi ile ordu kadısı (Aydiner, 2007: 437) olan ve Avusturya Savaşı sırasında ve sonrasındaki sulh görüşmelerinde etkin bir mevkide bulunan Es'ad Efendi (Kurtaran, 2012: 238), sulh görüşmelerini başarıya tamamlayan Ahmed Paşa'yı kutlamak üzere şu tarihi düşürmüştür:

³⁴⁸ Divan'da “Berâ-yı Sadr-ı A'zam” başlığı altında verilen bu şiirin Hacı Ahmed Paşa'ya sunulduğu, ikinci beytinde geçen “Semiyy-i Ahmed-i Muhtâr” ifadesinden ulaşılmıştır.

Es'âd-âsâ didi tekmîline hâtif târîh

Eyledi sulhı tamâm 'izz-ile Ahmed Paşa (Doğan, 1997: 120)

3.11.2.2.6. Mehmed Behçet Efendi (ö. 1168)

Behçet Efendi, Hacı Ahmed Paşa'nın ihya ettiği bir çeşme için tarih kıtası yazmıştır. Bu kıta Hacı Ahmed Paşa tarafından çeşmenin kitabesine yazdırılmıştır:

Pek güzel eyledi li'llâh ihyâ

Bu soğuk çeşmeyi Ahmed Paşa (Tanışık, 1943: 170)

3.11.2.2.7. Lâzikizâde Feyzullah Nâfız Efendi (ö.1181)

Nâfız Efendi, Hacı Ahmed Paşa'ya bir mesnevi sunmuştur. Ahmed Paşa'nın Rebiülevvel 1153'te Sadarete getirildiği düşünüldüğünde Nâfız Efendi'nin bu şiiri 1153'te atandığı Diyarbakır Kadılığından mazul olduğu dönemde sunduğunu düşünmek gerekir. Nâfız, bu şiirinde “senâkâr-ı kadîm”i olduğu Ahmed Paşa'dan “pâye” talebinde bulunmuştur:

Pâye fikriyle leged-kûb oldum

Kadem-i lutfuna cârûb oldum

Herkese pâyeler oldu taksîm

Hisseme düşmedi bir ayag sîm

Beni bir pâye ile mesrûr et

Kalb-i virânemi yap mâ'mûr et (Demir, 2008: 270)

Talep edilen bu paye, Nâfız'ın silsilesinde Diyarbakır Kadılığından sonra gelen Edirne Kadılığının payesi olmalıdır. Bu payeyi alıp almadığıyla ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte Nâfız'ın Diyarbakır Kadılığından sonra tespiti

edilemeyen bir tarihte Edirne Kadılığına³⁴⁹ atandığı bilinmektedir. Bu atamanın Hacı Ahmed Paşa tarafından yapılmış olması muhtemeldir.

3.11.2.2.8. Haşmet Mehmed Efendi (ö.1182)

Haşmet Efendi'nin Hacı Ahmed Paşa ile tanışıklığının babası Abbas Efendi'nin Halep Kadılığı dönemine rastlar. Bu sırada Ahmed Paşa Halep valisidir. Haşmet, Halep'teyken bulunduğu meclislerde Ahmed Paşa'nın Kars'taki başarılarını dinlemiş ve bunları "Târîh-i Muhâsara-i Kars Der-Zamân-ı Ahmed Paşa" adlı eserinde dile getirmiştir (Aydemir, 2017: 153-154). Haşmet Efendi'nin henüz medrese silsilesine girmediği bir dönemde bu eserini kaleme almasında hiç şüphesiz Ahmed Paşa'dan gördüğü yakınlığın etkisi olmuştur.

Haşmet Efendi'nin, oğlu Ebubekir'in doğumu vesilesiyle 1161'de Ahmed Paşa'ya sunduğu tarihten (Aksoyak, 2018: 105-106) ilişkilerinin daha sonra devam ettiğini göstermektedir.

3.11.2.2.9. Ni'met Nimetullah Efendi (ö.1186)

Ni'met, Hacı Ahmed Paşa'ya yaptırdığı çeşme, mektep ve sarayla ilgili dört tarihli kıta (Alkan, 2011: 154-155, 155-156, 156-158, 160-162) sunmuştur. Hacı Ahmed Paşa, bu tarih kıtalarından çeşmelerle ilgili olanları (Alkan, 2011: 154-155, 155-156) bu çeşmelerin kitabelerine yazdırmıştır (Tanışık, 1943: 166-168).

3.11.2.2.10. Dâniş Süleyman Bey (ö.1189)

Hacı Ahmed Paşa sadrazamlığa getirildiğinde henüz Enderun'da bulunan ve görevi münasebetiyle padişahın yakınında olan Dâniş, I. Mahmud'a verdiği ziyafet vesilesiyle Ahmed Paşa'ya bir kaside sunmuştur (Birgören, 2006: 185-188).

³⁴⁹ 1153'te atandığı bu kadılıktan örfi süresi olan bir yıl tamamlandığında azledilmiş olmalıdır. Nâfız'ın 1162'de "sabık Edirne kadısı" iken Mekke payesi aldığı (İzzî, 2019: 663) bilindiğine göre 1154-1162 yılları arasında yaklaşık bir yıl müddetle Edirne kadılığında bulunmuş olması gerekir.

3.11.2.3. Şairlerin Hacı Ahmed Paşa'ya Yaklaşımı

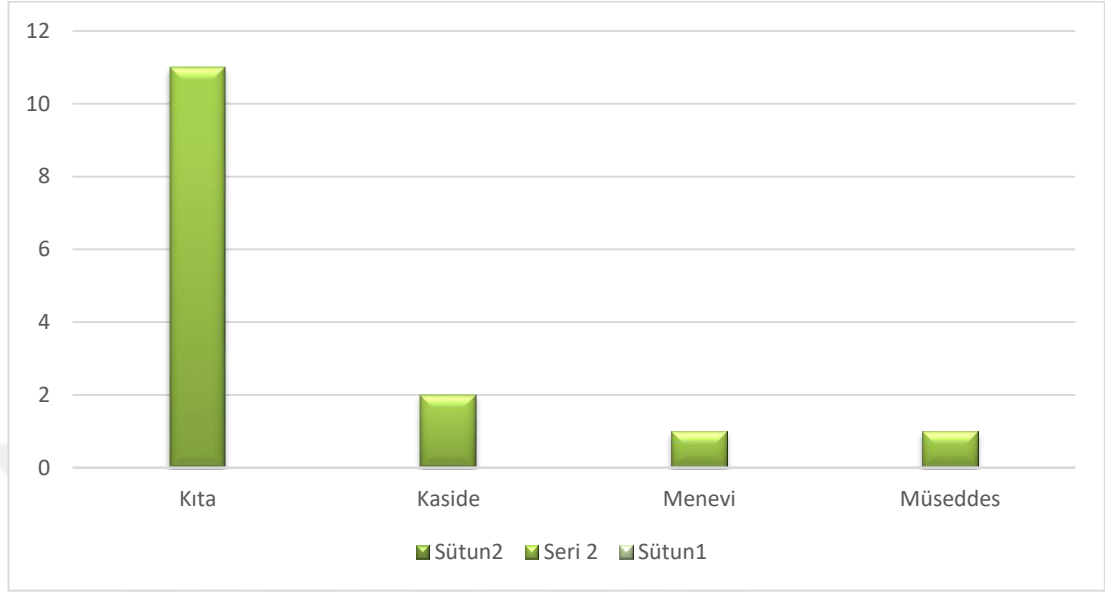
Sunulan şiir sayısı ve bu şiirlerin niteliği, kişinin hamiliğinin deccesi hakkında fikir verebilir. Bu nedenle aşağıdaki tabloda Hacı Ahmed Paşa'ya sunulan şiirlerle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir:

Tablo 44. Hacı Ahmed Paşa'ya Sunulan Şiirler

Şairler	Şiirler
1 Şâkir (ö.1157)	1 kaside (Yıldız, 2002: 65-68) 1 kıta (tarihli) (Yıldız, 2002: 248) 1 müseddes (Yıldız, 2002: 110-111)
2 Fennî (ö.1158)	2 kıta (tarihli) (Demirkazık, 2009: 771-772, 776-777)
3 Rahmî (ö.1165)	1 kıta (tarihli) (Elmas, 1997: 164-165)
4 Vâsık (ö.1165)	1 kıta (Gürbüz, 2005: 125-126)
5 Es'ad (ö.1166)	1 kaside (Doğan, 1997: 119-120)
6 Behçet (ö.1168)	1 kıta (tarihli) (Tanışık, 1943: 170)
7 Nâfiz (ö.1181)	1 mesnevi (Demir, 2008: 267-271)
8 Haşmet (ö.1182)	1 kıta (Aksoyak, 2018: 105-106)
9 Ni'met (ö.1186)	4 kıta (Alkan, 2006: 154-155, 155-156, 156-158, 160-162)
10 Dâniş (ö.1189)	1 kaside (Birgören, 2006: 185-188)

Buna göre bu tabloda listelenmiş 10 şair, Hacı Ahmed Paşa'ya 2'si kaside, 11'i kıta, 1'i mesnevi ve 1'i müseddes olmak üzere toplam 15 şiir sunmuştur. Bu verilerin grafik hâline getirilmiş biçimi aşağıdaki gibidir.

Grafik 33. Hacı Ahmed Paşa'ya Sunulan Şiirler

3.11.2.4. Şairlerin Hacı Ahmed Paşa Hakkındaki Değerlendirmeleri

Bir hamide aranan niteliklerin en önemlilerinden birinin cömertlik olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu bölümde şairlerin Hacı Ahmed Paşa'nın cömertliğiyle ilgili görüşleri ele alındıktan sonra hamiliğiyle ilgili diğer değerlendirmelerine yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda Hacı Ahmed Paşa'yla ilişkili şairlerden onun cömertliğini öven şairlerin bu görüşlerinin yer aldığı beyitler gösterilmiştir.

Tablo 45. Hacı Ahmed Paşa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler

Şairler	Beyitler
1 Şâkir (ö.1157)	Yıldız, 2002: 66-11, 13 / 67-23, 25, 28, 33 / 110-1 / 111-2, 3, 4 / 248-3
2 Fennî (ö.1158)	Demirkazık, 2009: 776-5
3 Rahmî (ö.1165)	Elmas, 1997: 165-3
4 Vâsık (ö.1165)	Gürbüz, 2005: 125-7 / 126-9 (Hâtem)
5 Es'ad (ö.1166)	-
6 Behçet (ö.1168)	-
7 Nâfiz (ö.1181)	Demir, 2008: 267-1, 5, 8 / 268-16 / 270-44, 47
8 Haşmet (ö.1182)	-
9 Ni'met (ö.1186)	Alkan, 2006: 155-8
10 Dâniş (ö.1189)	Birgören, 2006: 185-1, 4 / 186-8, 9 / 187-19, 23 (Bermekî)

Bu tablodan hareketle Hacı Ahmed Paşa'ya şiir sunduğu bilinen 10 şairden 7'sinin Hacı Ahmed Paşa'nın cömertliğini öven beyitlere yer verdiği söylenebilir. Bu 7 şairden Vâsık ve Dâniş, Hacı Ahmed Paşa'nın cömertliğini, cömertlikleriyle meşhur olan tarihî şahsiyetlerden Cafer bin Yahya el-Bermekî, Hâtem-i Tay'a telmihte bulunarak, onların cömertlikleriyle karşılaştırarak veya onlara benzeterek ifade etmiştir.

3.11.2.5. Hacı Ahmed Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

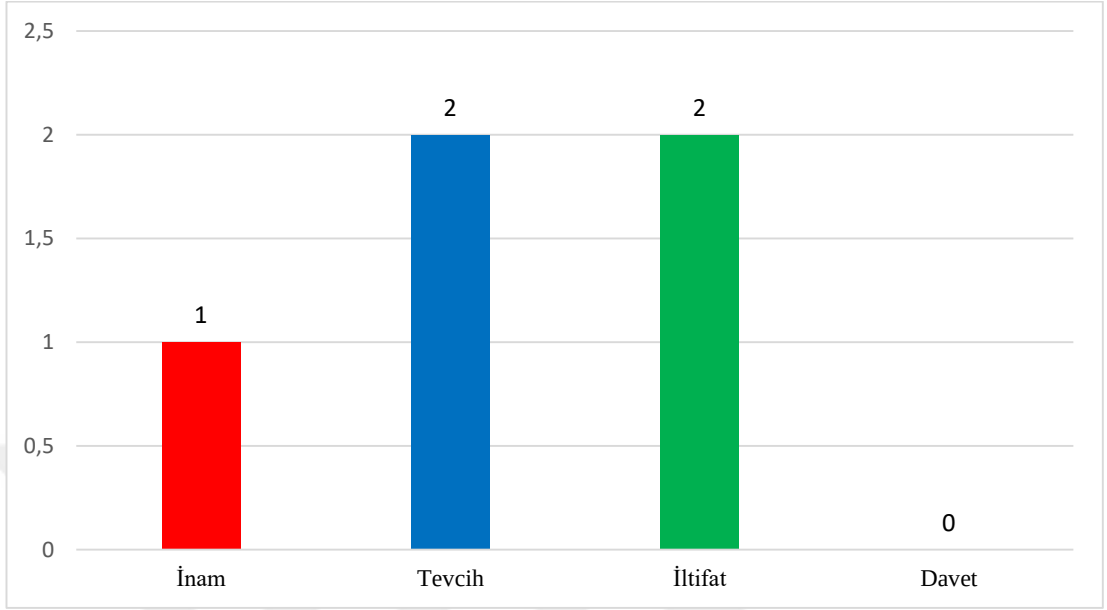
“Hacı Ahmed Paşa'yla İlişkili Şairler” başlığı altında Hacı Ahmed Paşa'nın şairlere yaklaşımı ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda bu veriler özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 46. Hacı Ahmed Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

	Şair	İnam	Görev	İltifat	Musahip
1	Şâkir (ö.1157)	+	+	?	?
2	Fennî (ö.1158)	?	?	?	?
3	Rahmî (ö.1165)	?	?	?	?
4	Vâsık (ö.1165)	?	?	?	?
5	Es'ad (ö.1166)	?	?	?	?
6	Behçet (ö.1168)	?	?	+	?
7	Nâfîz (ö.1181)	?	+	?	?
8	Haşmet (ö.1182)	?	?	?	?
9	Ni'met (ö.1186)	?	?	+	?
10	Dâniş (ö.1189)	?	?	?	?

Hacı Ahmed Paşa'dan inam aldığı bilinen tek şair Şâkir'dir. Onun kayırmasıyla kendisine görev tevcih edilen şairler Şâkir ve Nâfîz, iltifatına mazhar olanlar ise Behçet ve Ni'met'tir. Bu verilerin grafiğe dökülmüş hâli aşağıdaki gibidir:

Grafik 34. Hacı Ahmed Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

3.12. Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin Himayesinde Gelişen Edebî Muhit

3.12.1. Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin Hayatı

Zilkade 1096'da (Ekim 1685) İstanbul'da doğdu. Şeyhülislâm Ebû İshak İsmâil Efendi'nin oğlu ve Şeyhülislâm İshak Efendi'nin kardeşi olan Mehmed Es'ad önce babasının, daha sonra da Mutavvelci Mehmed Efendi'nin ve diğer bazı âlimlerin yanında iyi bir öğrenim gördü. 1710'da hâriç derecesiyle Galata Sarayı sâlisesi pâyesi verilerek öğretim görevine başladı. Babasının şeyhülislâmlığı sırasında mûsile-i Sahn derecesindeki Abdüsselâm Medresesi'ne, Yenişehirli Abdullah Efendi'nin meşihâtı esnasında da Sahn-ı Semân'dan birine müderris tayin edildi. Mekke ve Medine müfettişliği, fetva eminliği gibi hizmetlerde bulunduktan sonra Edirne pâyesiyle Selânik kadılığına getirildi. Bu sonuncu görevinden mâzul durumda iken 1733'te kendisine Medîne pâyesi verildi. Ertesi yıl İstanbul pâyesiyle Mekke kadısı oldu. 1736'da başlayan Osmanlı-Rus ve Avusturya savaşları sırasında Mekke kadılığından azledilerek Anadolu kazaskerliği pâyesiyle ordu kadısı tayin edildi (14 Mart 1737).

Belgrad'ın zaptıyla ilgili barış müzakeresi için murahhas tayin edildi. Görüşmelerin bitiminden sonra da diğer murahhaslarla birlikte Belgrad'a gitti.

Belgrad Antlaşması'nın akdi sırasında kendisine Rumeli kazaskerliği pâyesi verilen Es'ad Efendi 13 Mart 1744'te bu makama bilfiil tayin edildi. On yedi ay kadar sonra azledildi, 29 Ekim 1746'da aynı göreve ikinci defa getirildi. Bu görevinden de azledikten kısa bir süre sonra 24 Receb 1161'de (20 Temmuz 1748) şeyhülislâm oldu. Kaynaklarda bu görevini dirayet ve doğrulukla yürüttüğü belirtilen Es'ad Efendi 27 Şâban 1162'de (12 Ağustos 1749) azledildi.

Es'ad Efendi şeyhülislâmlıktan azledildikten sonra, halefi Mehmed Said Efendi'nin tavsiyesi üzerine Mekke'de ikamete mecbur tutulmak istendiyse de padişah onu Sinop'a gönderdi. Kısa bir süre sonra Gelibolu'ya nakledilerek üç yıl kadar burada oturdu. 4 Mart 1752'de İstanbul Boğaziçi'nde İncirköy'de satın aldığı yalıda oturmasına izin verildi. İstanbul'a döndükten sonra hastalandı. 10 Şevval 1166 (10 Ağustos 1753) Cuma günü vefat ederek babası Ebû İshak Efendi'nin İstanbul Çarşamba civarında yaptırdığı caminin hazîresine, babasının ve ağabeyinin yanına defnedildi. Çarşamba'da babasının camii yanında medrese, mektep, şadırvan ve çeşitli ders odaları yaptıran Es'ad Efendi, Şeyhülislâm Mirzazâde Şeyh Mehmed Efendi'nin kızıyla evlenmiş, bu evlilikten bir oğlu ve bir kızı olmuştur. Oğlu Mehmed Şerîf Efendi, kızı da şair Fıtnat Zübeyde Hanım'dır (Doğan, 1995: 338-340).

3.12.2. Bir Şair Hamisi Olarak Şeyhülislam Es'ad Efendi

Bu bölümde Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin hamilik yönü üzerinde durulmuştur. Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin hamiliği ile ilgili dönemin biyografik kaynaklarındaki değerlendirmeler, şairlerin Şeyhülislam Es'ad Efendi'ye yaklaşımı ve Şeyhülislam Es'ad Efendi hakkındaki değerlendirmeleri ele alındıktan sonra Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin şairlere yaklaşımı incelenmiştir.

3.12.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler

Dönemin biyografik kaynaklarında Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin hamilik yönüyle ilgili değerlendirmelere rastlanmamıştır.

3.12.2.2. Şeyhülislam Es'ad Efendi'yle İlişkili Şairler

Şeyhülislam Es'ad Efendi ile bir vesile ile ilişki kurmuş 13 şair tespit edilmiştir. Bu şairler ve Şeyhülislam Es'ad Efendi'yle kurdukları ilişkiler, şairlerin ölüm yılları gözetilerek aşağıda verilmiştir.

3.12.2.2.1. Kırımlı Mustafa Rahmî (ö.1165)

Rahmî Ağa ve Es'ad Efendi'nin tanışıklıklarının hamileri Damat İbrahim Paşa Dönemi'ne kadar uzandığını varsaymak yanlış olmaz. Bununla birlikte Rahmî Ağa'nın Es'ad Efendi'ye sunduğu ilk şiir, Es'ad Efendi'nin Rumeli Kazaskerliğine getirilmesi vesilesiyle sunduğu tarihli bir kıtadır (Elmas, 1997: 177). Aynı dönemde Es'ad Efendi'ye bir de müzeyyel gazel (Elmas, 1997: 55) sunan Rahmî, Es'ad Efendi'nin iki gazeline de nazire yazmıştır (Elmas, 1997: 77-78, 109-110).

3.12.2.2.2. Vâsık Mehmed Emin Efendi (ö.1165)

Vâsık Efendi, Şeyhülislamlığa getirilmesi üzerine Es'ad Efendi'yi tarihli bir kıta sunarak kutlamıştır. Sunduğu diğer kasidesinde ise “kân-ı ‘atâ” olarak övdüğü hamisinden arpalık ricasında bulunmuştur:

Bir arpalığa himmetini isteriz ammâ

Biz sırr-ı hicâbız ruh-ı Leylâ'da nihânız (Gülbüz, 2005: 87)

3.12.2.2.3. İzzî Süleyman Efendi (ö.1168)

İzzî Efendi, Şeyhülislamlığa getirilmesi vesilesiyle Es'ad Efendi'ye bir tarih kıtası sunmuştur (İzzî, 2019: 595).

3.12.2.2.4. Çelebizâde İsmail Âsım Efendi (ö.1173)

Âsım Efendi, şeyhülislamlık makamına getirildiğinde Es'ad Efendi'yi sekiz beyitlik bir tarih kıtası sunarak kutlamıştır (Öztekin, 2010: 205-206). Âsım, Es'ad Efendi'nin Şeyhülislamlığı sırasında Zilkade 1161'de İstanbul Kadılığına atnmıştır (Öztekin, 2010: 5).

3.12.2.2.5. Belîg Mehmed Emin Efendi (ö. 1174)

Belîg, Şeyhülislam Es'ad Efendi'ye iki kaside sunmuştur (Demirel, 2005: 13-17, 40-43). Kasidelerinin birinde yaşadığı maddi sıkıntılardan söz etmiş ve bunlardan ancak Es'ad Efendi'nin yardımıyla kurtulabileceğini ifade etmiştir:

Girih kalmazdı gamdan dilde ol zât-ı mu'allânun

Nesîm-i cezr ü medd-i lutfi olsa mevc-i ihsânun (Demirel, 2005: 42)

3.12.2.2.6. Abdürrezzak Nevres Efendi (ö.1175)

Es'ad Efendi, 1161'de Şeyhülislamlığa getirildiğinde Nevres Tokat Kadılığından mazul ve İstanbul'da idi (Akkaya, 1994: 30). Es'ad Efendi'ye hâinden yakındığı bir kaside (Akkaya, 1994: 312-314) sunmuştur. Büyük ihtimalle Es'ad Efendi'nin himmetiyle Filibe Kadılığına atanmıştır.

3.12.2.2.7. Koca Râgıb Paşa (ö.1176)

Râgıb Paşa, Avusturya ve Rusya murahhasları ile yapılan görüşmelerde Reisülküttap Mustafa Efendi'nin başkanlığında beraber çalıştığı Es'ad Efendi, 1161'de Şeyhülislamlığa getirilince onu 37 beyitlik Farsça bir tarih kıtası (Demirbağ, 1999: 175-178) yazarak kutlamıştır.

3.12.2.2.8. Vâsıkzâde Re'fet Mehmed Aziz Efendi (ö.1179)

Refet'in Şeyhülislam Es'ad Efendi'ye yazdığı ilk şiir, 1161'de şeyhülislam olması vesilesiyle sunduğu bir tarih kıtasıdır (Kardaş, 2008: 150-151). Bu sırada henüz mülazım olup itbtidâ-i hariç rütbeli bir medreseye atanmayı bekleyen Re'fet, Es'ad Efendi'ye sunduğu bir kasidesinde bu arzusunu şu sözlerle dile getirmiştir:

Der-i ihsâna mülâzım olalı şimdiye dek

On sekiz sâli tecâvüz ile oldum pâ-mâl

Cümle emsâl olacak dâhil-i tertîb-i murâd

Hâric ez-defteri olan gamla olur mâl-â-mâl

İki üç def'a geçdi beni bütün emsâlim

Vefret-i hüzn ü keder etmededir kaddimi dâl (Kardaş, 2008: 79-80)

Râmiz Efendi'nin bildirdiğine ve şairin Beşir Ağa'ya sunduğu bir kasidesinden anlaşıldığına göre Es'ad Efendi şairin bu talebini yerine getirmiş ve onu Molla Ahi Medresesi'nde görevlendirmiştir.

On sekiz sâl olup mülâzemetim

Dergeh-i âsitân-ı zî-şâne

Vere 'ömr-i tavîl Hazret-i Hak

Şeyhü'l-islâm-ı 'asr u devrâne

Medrese ile beni çerâğ edib

Cübbe satdırdı cümle akrâna (Kardaş, 2008: 103)

Hâliyâ medrese-i sâlise-i Mollâ Ahi

İbtidâ hâriç ile oldu bana cây-ı karâr (Kardaş, 2008: 100)

3.12.2.2.9. Behçet Mustafa Efendi (ö.1181)

Dönemin müderrislerin Behçet Efendi, şeyhülislam olması vesilesiyle Es'ad Efendi'ye bir tarih sunmuştur (Râmiz, 1994: 46).

3.12.2.2.10. Lâzikizâde Nâfiz Feyzullah Efendi (ö.1181)

Nâfiz Efendi Edirne Kadılığından mazul iken şeyhülislam olan Es'ad Efendi'ye bir kaside sunmuştur. Bu kasidesinde Es'ad Efendi'den Mekke kadılığını talep etmiştir:

Çokdan bu hânedân-ı kirâmın çerâgıyız³⁵⁰

Bu şân ile rakîb-i bekâm ihtiram eder

Bu dem nigâh-ı merhametinden düşerse dil

A'dâ şemâtet ile hemân intikâm eder

Mekkeyle kıl çerâg beni umarım Hudâ

Bu 'abd-i 'âcizi o makâma gulâm eder (Demir, 2008: 227)

3.12.2.2.11. Haşmet Mehmed Efendi (ö.1182)

Es'ad Efendi şeyhülislamlığa getirildiğinde Haşmet henüz medrese silsilesine girmemişti. Es'ad Efendi'ye bir kaside sunmuştur. Es'ad Efendi, bu kasidenin caizesi olarak Haşmet'i ibtidâ-i hâriç rütbeli bir medreseye atamıştır (Aksoyak, 2018: 75).³⁵¹ Haşmet'in Es'ad Efendi'ye yaptırdığı şadırvan hakkında sunduğu iki de tarih kıtası vardır (Aksoyak, 2018: 111-113).

3.12.2.2.12. Feyzî (ö.1182'den sonra)

Feyzî, Şeyhülislamlığa getirilmesi üzerine Es'ad Efendi'ye bir tarih kıtası sunmuştur (Yurttaş, 2007: 337-338).

3.12.2.2.13. Ni'met Nimetullah Efendi (ö.1186)

Ni'met, Es'ad Efendi'ye Şeyhülislamlığa getirilmesini kutlayan 17 beyitlik bir tarih kıtası sunmuştur (Alkan, 2011: 205-207).

³⁵⁰ Burada Es'ad Efendi'nin ağabeyi Şeyhülislam İshak Efendi kastediliyor olmalıdır. 1146'da Nafiz'i Filibe Kadılığına atayanın Şeyhülislam İshak Efendi olması yüksek ihtimaldir.

³⁵¹ Ramiz Efendi, Haşmet'in hariç rütbeli medreseye Mehmed Said Efendi'nin şeyhülislamlığında ulaştığını yazmıştır (Râmiz, 1994: 78).

3.12.2.3. Şairlerin Şeyhülislam Es'ad Efendi'ye Yaklaşımı

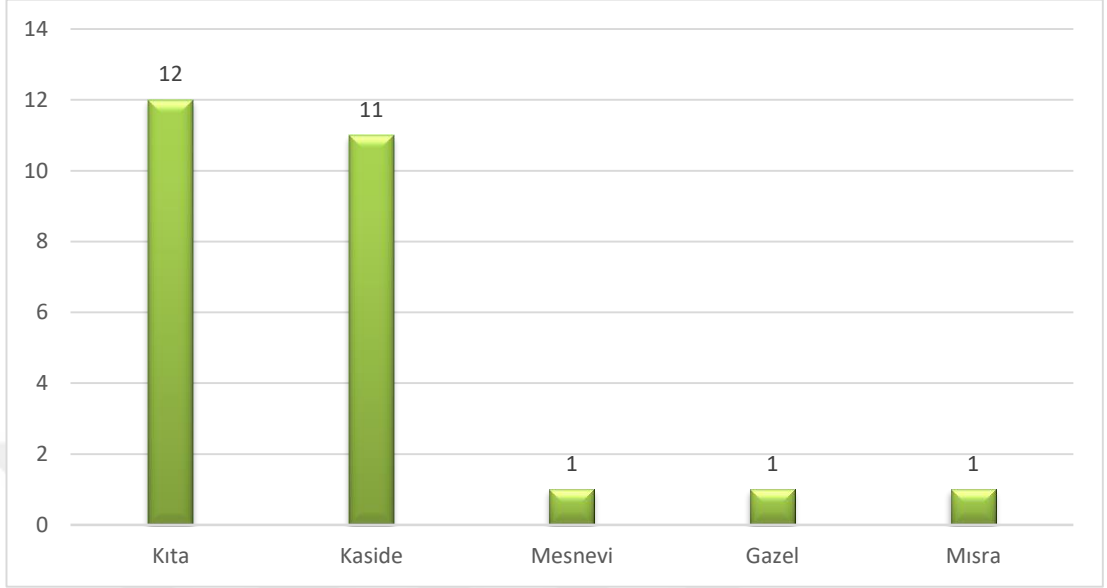
Sunulan şiir sayısı ve bu şiirlerin niteliği, kişinin hamiliğinin decesi hakkında fikir verebilir. Bu nedenle aşağıdaki tabloda Şeyhülislam Es'ad Efendi'ye sunulan şiirlerle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir:

Tablo 47. Şeyhülislam Es'ad Efendi'ye Sunulan Şiirler

Şairler	Şiirler
1 Rahmî (ö.1165)	1 kıta (tarihli) (Elmas, 1997: 177) 1 gazel (Elmas, 1997: 55)
2 Vâsık (ö.1165)	2 kaside (1'i tarihli) (Gülbüz, 2005: 85-87, 103-104)
3 İzzî (ö.1168)	1 kıta (tarihli) (İzzî, 2019: 595)
4 Âsım (ö.1173)	1 kıta (tarihli) (Öztekin, 205-206)
5 Belîğ (ö.1174)	2 kaside (Demirel II, 2005: 13-17, 40-43)
6 Nevres (ö.1175)	1 kaside (Akkaya, 1994: 312-314)
7 Râgıb (ö.1176)	1 kaside (Demirbağ, 1999: 175-178)
8 Re'fet (ö.1179)	2 kaside (1'i tarihli) (Kardaş, 2008: 77-81, 149-151) 1 mesnevi (Kardaş, 2008: 118-120) 5 kıta (tarihli) (Kardaş, 2008: 151-152, 152-153, 153-154, 155-156, 156-157)
9 Behçet (ö.1181)	1 mısra (Râmiz, 1994: 46)
10 Nâfiz (ö.1181)	2 kaside (Demir, 2008: 224-228, 251-255)
11 Haşmet (ö.1182)	1 kaside (Aksoyak, 2018: 75-76) 2 kıta (tarihli) (Aksoyak, 2018: 111-112, 112-113)
12 Feyzî (ö.1182)	1 kıta (tarhli) (Yurttaş, 2007: 337-338)
13 Ni'met (ö.1186)	1 kıta (tarihli) (Alkan, 2011: 205-207)

Buna göre bu tabloda listelenmiş 13 şair, Şeyhülislam Es'ad Efendi'ye 12'si kıta, 11'i kıta, 1'i mesnevi, 1'i gazel ve 1'i mısra olmak üzere toplam 26 şiir sunmuştur. Bu verilerin grafik hâline getirilmiş biçimi aşağıdaki gibidir.

Grafik 35. Şeyhülislam Es'ad Efendi'ye Sunulan Şiirler

3.12.2.4. Şairlerin Şeyhülislam Es'ad Efendi Hakkındaki Değerlendirmeleri

Bir hamide aranan niteliklerin en önemlilerinden birinin cömertlik olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu bölümde şairlerin Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin cömertliğiyle ilgili görüşleri ele alındıktan sonra hamiliğiyle ilgili diğer değerlendirmelerine yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda Şeyhülislam Es'ad Efendi'yle ilişkili şairlerden onun cömertliğini öven şairlerin bu görüşlerinin yer aldığı beyitler gösterilmiştir.

Tablo 48. Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler

Şairler	Beyitler
1 Rahmî (ö.1165)	-
2 Vâsık (ö.1165)	Gülbüz, 2005: 86-13
3 İzzî (ö.1168)	İzzî, 2019: 595-4
4 Âsım (ö.1173)	-
5 Belîğ (ö.1174)	Demirel II, 2005: 16-24, 31 / 42-21, 23 / 43-25
6 Nevres (ö.1175)	Akkaya, 1994: 313-21 / 314-31
7 Râgıb (ö.1176)	-
8 Re'fet (ö.1179)	Kardaş, 2008: 78-6 / 79-16 / 118-1, 2, 6 / 119-15 / 150-3, 4 / 152-1 / 154-1, 3 / 156-2

9	Behçet (ö.1181)	-
10	Nâfîz (ö.1181)	Demir, 2008: 226-28, 30, 32 / 227-42 / 252-23 / 253-31 (Hâtem, Ca'fer), 36, 37 / 254-48, 49
11	Haşmet (ö.1182)	Aksoyak, 2018: 112-6, 1, 3, 4, 7
12	Feyzî (ö.1182)	Yurttaş, 2007: 337-3, 5, 7
13	Nî'met (ö.1186)	Alkan, 2011: 206-4, 8, 9

Bu tablodan hareketle Şeyhülislam Es'ad Efendi'ye şiir sunduğu bilinen 13 şairden 9'unun şiirlerinde Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin cömertliğini öven beyitlere yer verdiği söylenebilir. Bu 9 şairden Nâfîz, Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin cömertliğini, cömertlikleriyle meşhur olan tarihî şahsiyetlerden Cafer bin Yahya el-Bermekî ve Hâtem-i Tay'a telmihte bulunarak ifade etmiştir.

Vâsık Efendi, Es'ad Efendi'nin şiir ve inşanın değerini bilen bir zat olduğunu vurguladıktan sonra artık hüner erbabının, eserlerinin değerini bilmesi gerektiğini söyler:

Hünermend-i yegâne zât-ı kâmil
Kadr-dândır bilir mikdâr-ı ehl-i şi'r ü inşâyı

Metâ'-ı fazl u dâniş buldu hakkâ narh-ı cârîsin
Revâcî üzre satsınlar hüner erbâbı kâlâyı (Gürbüz, 2005: 103)

Belîg ise Şeyhülislam Es'ad Efendi sayesinde kemal erbabının uğursuz bahtının saadet bulduğunu söyler:

Hüdâvendâ nihâl-i sâye-i lutfunda bî-minnet
Sa'âdet buldı erbâb-ı kemâlin baht-ı menhûsı (Demirel, 2005: 16)

3.12.2.5. Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin Şairlere Yaklaşımı

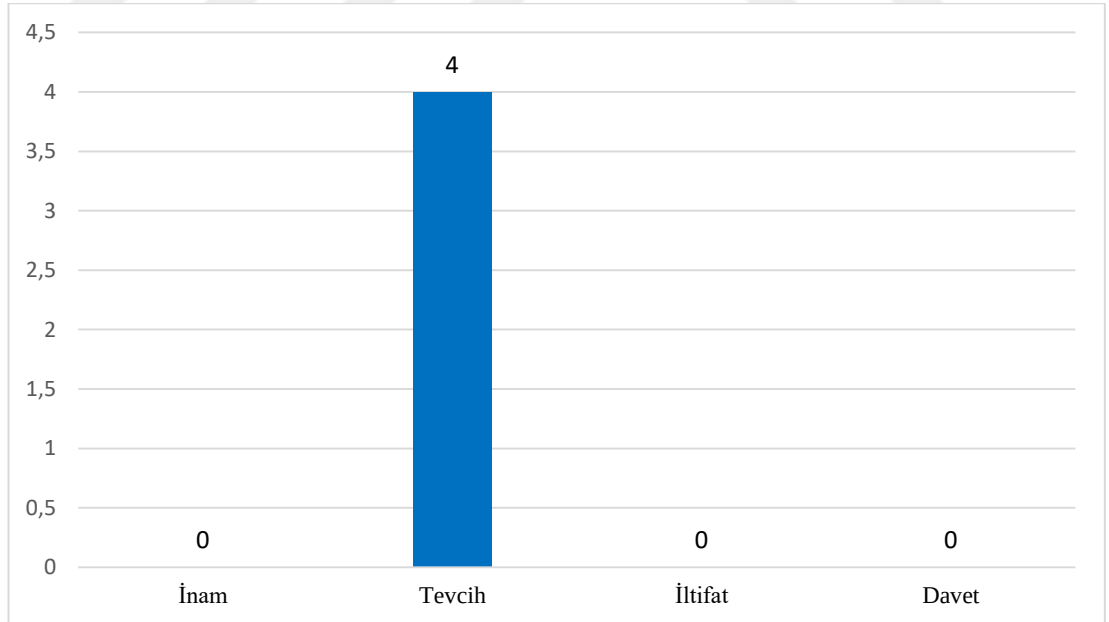
“Şeyhülislam Es'ad Efendi'yle İlişkili Şairler” başlığı altında Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin şairlere yaklaşımı ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda bu veriler özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 49. Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin Şairlere Yaklaşımı

	Şair	İnam	Görev	İltifat	Musahip
1	Rahmî (ö.1165)	?	?	?	?
2	Vâsık (ö.1165)	?	?	?	?
3	İzzî (ö.1168)	?	?	?	?
4	Âsım (ö.1173)	?	+	?	?
5	Belîğ (ö.1174)	?	?	?	?
6	Nevres (ö.1175)	?	+	?	?
7	Râgıb (ö.1176)	?	?	?	?
8	Re'fet (ö.1179)	?	+	?	?
9	Behçet (ö.1181)	?	?	?	?
10	Nâfız (ö.1181)	?	?	?	?
11	Haşmet (ö.1182)	?	+	?	?
12	Feyzî (ö.1182?)	?	?	?	?
13	Ni'met (ö.1186)	?	?	?	?

Buna göre Âsım, Nevres, Refet ve Haşmet Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin kayırmasıyla görev almış şairler arasında gösterilebilir.

Grafik 36. Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin Şairlere Yaklaşımı

3.13. Hekimoğlu Ali Paşa'nın Himayesinde Gelişen Edebî Muhit

3.13.1. Hekimoğlu Ali Paşa'nın Hayatı

15 Şâban 1100 (4 Haziran 1689) tarihinde İstanbul'da doğdu. Babası aslen Giritli olan Hekimbaşı Nuh Efendi'dir. Çocukluğunda ve gençliğinde iyi bir tahsil gördü. Kabiliyeti sayesinde III. Ahmed Dönemi'nde (1703-1730) silahşorlukla saraya girdi ve dergâh-ı âlî kapıcıbaşılığına yükseldi. 1127'de (1715) bu sıfatla Kızlar Ağası Süleyman Ağa'nın öldürülmesi ve metrukatının ele geçirilmesiyle görevlendirildi. Şehit Ali Paşa'nın sadrazamlığı zamanında Zile kazası voyvodalığı ile İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Damad İbrahim Paşa Dönemi'nde Türkmen ağalığı ile taltif edildi. 1722 yılında mîr-i mîrânlık pâyesiyle Adana valiliğine getirildi. Bu görevde iken Adana ve Kilis dolaylarının asayişini sağlamaya çalıştı. Bölgedeki bazı Türkmen aşiretlerini itaat altına aldı. 1137 Saferinde (Ekim-Kasım 1724) Yeni İl voyvodalığı üzerinde kalmak şartıyla Halep valisi olarak Köprülüzade Abdullah Paşa'nın maiyetinde İran seferine gitti.

Tebriz'in fethi sırasındaki başarılarından dolayı 3 Safer 1138'de (11 Ekim 1725) vezirlikle Anadolu beylerbeyiliğine getirilen Ali Paşa ertesi yıl, hastalanan Abdullah Paşa'nın yerine Şark seraskeri ve Tebriz muhafızı oldu. Nâdir Şah zamanında İran savaşlarının tekrar başlaması üzerine Diyarbakır valiliğine nakledildi. Şevval 1142'de (Nisan 1730) Bağdat Valisi Ahmed Paşa'nın maiyetinde Hemedan muhafızlığına, Aralık 1730'da Erzurum valiliğiyle Revan seraskerliğine getirildi. Önce Rumiye'yi, ardından da 15 Cemâziyelevvel 1144'te (15 Kasım 1731) boşaltılan Tebriz'i alan Ali Paşa, Hacı Beşir Ağa'nın girişimiyle başarılarının mükâfatı olarak 15 Ramazan 1144'te sadrazamlığa getirildi. Üç yılı aşan bu ilk sadrazamlığından 23 Safer 1148'de azledildi. Ertesi yıl Kandiye muhafızı ve ardından Bosna valisi oldu. Üç yıl kadar süren bu valiliği sırasında Ruslarla birleşerek savaşa giren Avusturyalıları karşı başarılı mücadeleler yaptı ve büyük şöhret kazandı. 1740'ta Mısır'da Kölemenlerin olay çıkarmaları ve Mısır hazinesini göndermemeleri üzerine Mısır valiliğine tayin edildi. Bir yıl içinde Mısır'ı kontrol altına aldı.

1741 yılında kısa sürelerle Adana ve Anadolu valiliklerine getirilen Hekimoğlu Ali Paşa, 15 Safer 1155'te (21 Nisan 1742) ikinci defa sadrazam oldu. 4 Şaban 1156'da sadrazamlıktan azledilerek sürgüne gönderildi. 1157'de Bosna Valiliğine getirildi, 1161'de Tırhala sancak beyliği, Bender muhafızlığı ve Özü valiliği yaptı. 1163'te Vidin muhafızlığına nakledildi; Ertesi yıl Trabzon ve yöresinde ayan ve derebeylerinin ıslahı ile uğraştı. III. Osman'ın cülusundan sonra 1755'te tekrar Anadolu beylerbeyi, bir ay sonra da üçüncü defa sadrazam oldu (3 Cemâziyelevvel 1168 / 15 Şubat 1755). 6 Şâban 1168 / 18 Mayıs 1755'de 3 ay süren üçüncü sadrazamlığı son buldu. Safer 1171'de (Ekim 1757) beşinci defa Anadolu valiliğine getirildi. Bu sırada Aydın'da güvenliği sağladı. Kendi yetiştirdiği Koca Râgıp Paşa'nın sadrazamlığı döneminde nisbeten serbest hareket edip eyaleti bir süre İzmir'den yönettiyse de daha sonra tekrar Kütahya'ya döndü. 9 Zilhicce 1171 (14 Ağustos 1758) tarihinde burada vefat etti. Naaşı önce geçici olarak Kütahya'da defnedildi, daha sonra vasiyeti ve ailesinin müracaatı üzerine İstanbul'a götürülerek ilk sadrazamlığı sırasında yaptırdığı caminin yanındaki türbesine gömüldü.

Hayırsever bir kişi olan Hekimoğlu Ali Paşa'nın İstanbul'da Davutpaşa mahallesinde (Kocamustafapaşa) cami, sebil, çeşme, kütüphane ve tekkeden oluşan bir külliyesi vardır. Ayrıca Kabataş'ta set üstünde 1145 (1732) tarihli bir çeşmesi, Çemberlitaş'ta Atik Ali Paşa Camisi'nin avlu duvarında bir başka çeşmesi daha mevcuttur. Üsküdar'da Bandırmalızâde Tekkesi'ni de Ali Paşa yaptırmış ve cami vakfından buraya vazife tayin ettirmiştir (Aktepe, 1998: 166-168).

3.13.2. Bir Şair Hamisi Olarak Hekimoğlu Ali Paşa

Bu bölümde Hacı Ahmed Paşa'nın hamilik yönü üzerinde durulmuştur. Hacı Ahmed Paşa'nın hamiliği ile ilgili dönemin biyografik kaynaklarındaki değerlendirmeler, şairlerin Hacı Ahmed Paşa'ya yaklaşımı ve Hacı Ahmed Paşa hakkındaki değerlendirmeleri ele alındıktan sonra Hacı Ahmed Paşa'nın şairlere yaklaşımı incelenmiştir.

3.13.2.1. Biyografik Kaynaklardaki Değerlendirmeler

“‘Âlî” mahlasıyla şiir yazdığı bilinen (Güngör, 2019: 581) Hekimoğlu Ali Paşa, Şehrîzâde Mehmed Said’e göre “mânende-i Bermakîyân ma’den-i cûd u ihsân, ma’ârif-âşînâ” (Arslan, 2013: 206) bir kimse idi. Hâkim Efendi ise onu “erbâb-ı ma’ârif ve fezâ’ile cûd u mekârîmi vâfi” bir devlet adamı olarak tanıtmıştır (Güngör, 2019: 580). Suyolcuzade Necîb onun için “melce’-i bülegâ vü fusehâ” tabirini kullanırken (Yaman, 2003: 225) Şemdanîzade de onun cömertliğine işaret edenler arasındadır (Aktepe, 1978: 18).

3.13.2.2. Hekimoğlu Ali Paşa’yla İlişkili Şairler

Hekimoğlu Ali Paşa ile bir vesile ile ilişki kurmuş 79 şair tespit edilmiştir. Bu şairler ve Hekimoğlu Ali Paşa’yla kurdukları ilişkiler, şairlerin ölüm yılları gözetilerek aşağıda verilmiştir.

3.13.2.2.1. Abdülbâki (ö.?)³⁵²

Abdülbaki, Hekimoğlu Ali Paşa’ya Arapça bir tarih kıtası ve bir kaside sunmuştur (İnan, 2013: 335-349). İkinci defa Sadarete gelmesiyle yokluğun son bulduğunu anlatan şair, Ali Paşa’nın yardımını görmüş olacak ki şiirinde şu ifadelerle yer vermiştir:

Ber-murâd itdi senin gibi niçe nâ-kâmı

Sen de şermende-i ihsânı olursun her an (İnan, 2013: 349)

3.13.2.2.2. Abdüllatif (ö.?)

Tezkirelerde hakkında bilgi bulunmayan Abdüllatif, Hekimoğlu Ali Paşa’ya Arapça bir kaside sunmuştur (İnan, 2013: 350).

³⁵² Bu dönemde “Abdülbaki” isimli “Baki” mahlasını kullanan iki şair vardır:

1. Türbedar Biraderîzâde Abdülbaki Efendi (ö.1187)

2. Hattat Abdülbaki Efendi (ö.1193)

“Mecmua-i Tevarih”te kayıtlı kasidede de ilmiye sınıfının durumuna sıklıkla değinilmiştir. Bu durum, bu kasidenin Türbedar Biraderîzade Abdülbaki Efendi’ye ait olma ihtimalini artırmaktadır.

3.13.2.2.3. Ârif (ö.?)

Ârif, ikinci kez Sadarete getirilmesi vesilesiyle Hekimoğlu Ali Paşa'ya 8 beyitlik bir tarih kıtası sunmuştur (İnan, 2013: 210-211).

3.13.2.2.4. Âtîf Efendi (ö.?)³⁵³

Âtîf Efendi, Hekimoğlu Ali Paşa'ya 43 beyitlik bir ramazaniye ve ikinci defa sadrazamlığa getirilmesini kutlayan her mısrası tarih olan yirmi beyitlik bir kıta sunmuştur. Âtîf Efendi, sunduğu kasidesinde Ali Paşa'nın yardımını şu sözlerle istemiştir:

Bir çerâğ eyle efendim beni ki rûşen ola
Kurtıla şâm-ı kederden bütün evlâd u 'ıyâl

Beni sahbâ-yı 'inâyetle ayaklandır amân
Yetişür beste ola pâ-yı ümîdimde 'ukâl (İnan, 2013: 297)

3.13.2.2.5. Bahâyizâde Rahmî (ö.?)

Bahâyizâde Rahmî Efendi, ikinci defa sadrazamlığa getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'ya bir tarih kıtası sunmuştur (İnan: 2013: 136-139).

3.13.2.2.6. Cûdî (ö.?)

Cûdî Efendi, Hekimoğlu Ali Paşa'ya bir kaside sunmuştur (İnan, 2013: 233-240). Bu kasidesinden anlaşıldığı kadarıyla kâtip zümresinden olan Cûdî, bir müddet Avlonya ve Psikopos mukataacılıklarında bulunmuştur.³⁵⁴

³⁵³ Bu dönemde yaşamış “Âtîf” mahlaslı iki şair vardır. Bunlar Defterdar Mustafa Âtîf Efendi (ö.1155) ve İmamzade Âtîf Mehmed Emin Efendi'dir. Sözü edilen şairlerin hangi Âtîf'a ait olduğu hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

³⁵⁴ Tarîk-i hâcegâna ger sülûkı ihtiyâr itsem

Ya Avlonya'ya yâhûd psikoposa inhisar eyler (İnan, 2013: 238)

Bu beyitte “hâcegân” sözüyle kastedilen yüksek rütbeli memuriyetlerdir. Cudi Efendi, bu görevlere erişememiş, Avlonya ve Psikopos Mukataacılıklarıyla yetinmek durumunda kalmıştır.

Hâlınden yakındığı bu kasidesinde Hekimoğlu Ali Paşa'nın yardımını şu sözlerle talep etmiştir:

Der-i 'izzet-me'âbın mültecâ-yı 'âlem itmiş Hak
Anınçün bende-i nâ-çiz 'arz-ı iftikâr eyler

Otuz yıldır şikeste-hâtırım ey dâver-i devrân
Niçe bir şîşe-i kalbim kabûl-i inkisâr eyler

Tahammül kalmadı sabra ne var eyyâm-ı 'adlınde
Bulınmaz mı bana emr-i ma'îşetde medâr eyler (İnan, 2013: 239)

3.13.2.2.7. Dâniş (ö.)³⁵⁵

Hekimoğlu Ali Paşa'nın Müminzâde Ahmed Hasîb'e tertip ettirdiği mecmuada "Dâniş" mahlaslı, biri kıta, ikisi beyit olmak üzere üç tarih bulunmaktadır. Dâniş, bu şiirlerin birinde Ali Paşa'nın cömertliğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Ma'den-i cûd ü sehâdır muksim-i kân-ı 'atâ
Eyledi ihsân u lutfi halka bî-ahsâ yine (İnan, 2013: 225)

3.13.2.2.8. Emîn (ö.)³⁵⁶

Emîn'in Hekimoğlu Ali Paşa'ya sunduğu bir kasidesi vardır (İnan, 2013: 320-325). Bu kasidesinde Ali Paşa'nın yardımını şu sözlerle talep etmiştir:

Âsafâ midhatini böyle mi eyler idim eger
Olmasa pâzde-i gam-ı serv-i sâ mân-ı emel

Şimdi bî-kâr kalup her tarafum hayret alup

³⁵⁵ Bu dönemde "Dâniş" mahlasını Hatibzade Ahmed Efendi (ö.1192) (Râmiz, 1994: 96-97) ve Süleyman Efendi (ö.1189) (Râmiz, 1994: 95-96) kullanmıştır. Dâniş Süleyman Efendi'nin divanında (Birgören, 2004) bu şiirlere rastlanmamıştır.

³⁵⁶ "Emîn" mahlaslı bu şairin kimliği tespit edilememiştir.

Döndi yaymacı dükkânına kalem-dân-ı emel

Gerçi haddüm değil ammâ nazar-ı âtîfet it

Lâyk-ı lutf idüp ey âsaf-ı zî-şân-ı emel

Bir işâret ile emr eyle çerâğın olayım

Pençe-i lütfun idüp zîver-i fermân-ı emel

Ba'dehu feyz [u] 'inâyetinle seyr eyle

Nazm u inşâmı eyâ sadr-ı kerem-kân-ı emel (İnan, 2013: 324)

3.13.2.2.9. Fâ'iz Efendi (ö.?)³⁵⁷

Fâ'iz Efendi, ikinci defa Sadarete getirilmesi vesilesiyle Hekimoğlu Ali Paşa'ya 14 beyitlik tarihli bir kaside sunmuştur (İnan, 2013: 164-166).

3.13.2.2.10. Fehîm Efendi (ö.?)³⁵⁸

Fehîm Efendi, ikinci defa Sadarete getirilmesi vesilesiyle Hekimoğlu Ali Paşa'ya 13 beyitlik tarihli bir kaside sunmuştur. Bu kasidesinde Ali Paşa'nın cömertliğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Sehâda rîze-çîn-i dest-i cûdı Hâtem-i Tâî

Keremde Bermekî teşbîh olamaz zatına aslâ (İnan, 2013: 118)

3.13.2.2.11. Fethî Efendi (ö.?)

Fethî Efendi, sadrazamlığa ikinci defa getirilen Hekimoğlu Ali Paşa'ya bir kıta ve 2 kaside sunmuştur (İnan, 2013: 120-125, 126-127, 269-281). Sunduğu kasidelerin birinde Hekimoğlu Ali Paşa'nın yardımı şu sözlerle talep etmiştir:

³⁵⁷ "Fâ'iz" mahlaslı bu şairin kimliği tespit edilememiştir.

³⁵⁸ Tezkirelerde verilen bilgilere göre bu dönemde yaşamış "Fehîm" mahlaslı bir şair yoktur.

Himmetinle vereyim meclis-i ‘irfâna revâc

Bir çerâğ it beni ey âsaf-ı ferhunde-likâ

Şeyhü’l-islâm-ı felek-câhına şefâ’at eyle

Bir ru’ûs ile ide bendeni tâ kim ihyâ (İnan, 2013: 279)³⁵⁹

3.13.2.2.12. Feyzî Efendi (ö.?)

Mecmua-i Tevarih’te “Feyzî” mahlasıyla kayıtlı bir kıta ve bir kaside yer almaktadır. “Feyzî” mahlaslı bu şairin kimliği tespit edilememiştir.³⁶⁰ Feyzî Efendi, Hekimoğlu Ali Paşa’nın yardımını şu sözlerle talep etmiştir:

Mürüvvet it kerem it ey hidîv-i ‘âlî-baht

Kolunda bendelerin zümresinden itme b[i]rûn

Çerâğ-ı hassının ednâ şerâresiyim ben

Himâyetinle olam kûşe-i du’âda masûn (İnan, 2013: 145)

3.13.2.2.13. Hıfzî Efendi (ö.?)³⁶¹

Mecmu’a-i Tevârîh’te Hekimoğlu Ali Paşa’nın ikinci defa Sadarete getirilmesini tebrik vesilesiyle yazılmış “Hıfzî” mahlaslı beş tarih bulunmaktadır. Bunlardan biri “Târîh-i Hıfzî Efendi Kitâbcı-i Sadr-ı ‘Âlî” başlığıyla takdim edilmiştir (İnan, 2013: 161). Bu başlıktan hareketle Hıfzî’nin bir müddet Ali Paşa’nın kitapçılığını yaptığı söylenebilir.

³⁵⁹ Bu beyitlerden anlaşıldığı kadarıyla ilmiye sınıfından olan Fethî Efendi’nin, aynı kasidesindeki şu beyitinden de hâlâ mülâzım olarak görev yaptığı, başka bir deyişle yüksek rütbeli medreselere atanmadığı anlaşılmaktadır:

Bir mülâzım olup ey âsaf-ı ‘âlî-himmet

Cevr ile itdi güzâr ‘ömr-i ‘azîzim hayfâ (İnan, 2013: 278)

³⁶⁰ “Çerâğ-ı hassının edna şerâresiyim ben” (İnan, 2013: 145) mısrasından Hekimoğlu Ali Paşa’nın himayesindeki kişilerden birinin oğlu, “Kolunda bendelerin zümresinden itme b[i]rûn” mısrasından ise kâtip zümresinden olduğu düşünülebilir.

³⁶¹ Bu dönemde yaşamış “Hıfzî” mahlaslı iki şair bulunmaktadır. Bunlardan biri, Hıfzî Mehmed Efendi’dir. 1166’da ölen Hıfzî Mehmed Efendi naiplik ve kadılık görevlerinde bulunmuştur (Râmiz, 1994: 80). Diğer Hıfzî ise Hıfzî Mehmed Efendi’dir. Enderun’da yetişmiş, 1147’de kitabetle çerağ edilmiştir. 1173 yılında ölmüştür (Râmiz, 1994: 80-81).

Bir kasidesindeki

Revnak-efrûz-ı sadr oldı veliyyü'n-ni'amın
Sür yüzün dergehine eyle cebîn-fersâyı (İnan, 2013: 249)

beyitinden anlaşıldığı kadarıyla Ali Paşa'yla tanışıklığı daha eskiye dayanmaktadır ve Ali Paşa'nın yardımlarını görmüştür.

3.13.2.2.14. Hilmî Efendi (ö.?)³⁶²

Hilmî Efendi, ikinci kez Sadarete getirildiğinde Hilmî Efendi, Hekimoğlu Ali Paşa'ya yirmi beş beyitlik tarihli bir kaside sunmuştur. Bu kasidedeki şu beyitten daha önceden Ali Paşa'nın himayesinden yararlandığı anlaşılmaktadır:

Hilmiyâ çünki kerem-dîdesisin evvelden
Şimdi ihlâsıla de'âvâtına ruhsat geldi (İnan, 2013: 230)

3.13.2.2.15. İlmî Osman Efendi (ö.?)

İlmî Osman Efendi, ikinci Sadareti sırasında Hekimoğlu Ali Paşa'ya bir kaside sunmuştur (İnan, 2013: 309-312). Bu kasidesinde Hekimoğlu Ali Paşa'ya kendisini göreve getirmesi nedeniyle teşekkür etmiştir:

Bende-zâde kulunı hıdmete şâyân itdin
İde hem-vâra bekâ cûyını Mevlâ tevfir

Dem-i pîrîde bu bî-çâreyi ihyâ kıldın
Hak te'âlâ seni dâreynde itsün tevkîr (İnan, 2013: 311-312)

³⁶² Bu dönemde "Hilmî" mahlaslı üç şair vardır:

1. Enderunlu Abdülhalim Hilmî Efendi (ö.?) (Râmiz, 1994: 82)
2. Yusufefendizade Hilmî Abdullah Efendi (ö.1167) (Râmiz, 1994: 81-82)
3. Abdullah Hilmî Dede (ö.1180) (Genç, 2000: 128-129)

3.13.2.2.16. Kâzım Efendi (ö.?)³⁶³

Kâzım Efendi, ikinci defa Sadarete getirilmesi vesilesiyle Hekimoğlu Ali Paşa'ya tarihli (İnan, 2013: 186-191) ve tarihsiz iki kaside (İnan, 2013: 312-315) sunmuştur.

3.13.2.2.17. Nermî (ö.?)³⁶⁴

Nermî Efendi, ikinci defa Sadarete getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'ya tarihli bir kıta (İnan, 2013: 171-173) sunmuştur.

3.13.2.2.18. Neşâtî (ö.?)³⁶⁵

Neşâtî Efendi, ikinci Sadareti sırasında Hekimoğlu Ali Paşa'ya bir kaside (İnan, 2013: 325-327) sunmuştur. Bu kasidesinde borçlarından yakınan Neşâtî, Ali Paşa'nın yardımını şu sözlerle talep etmiştir:

Eyle Neşâtî bendeni mazhar-ı 'inâyet

Oldum esîr-i pençe-i sad 'acz u ıztırâr (İnan, 2013: 327)

3.13.2.2.19. Nushî (ö.?)³⁶⁶

Nushi Efendi, ikinci defa Sadarete getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'ya tarihli bir kıta (İnan, 2013: 184-186) sunmuştur.

3.13.2.2.20. Nizâmî (ö.?)³⁶⁷

Nizâmî Efendi, ikinci defa Sadarete getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'ya tarihli bir kıta (İnan, 2013: 213-214) sunmuştur.

³⁶³ “Kâzım” mahlaslı bu şairin kimliği tespit edilememiştir. Bununla birlikte aynı dönemde yaşamış ve büyük ihtimalle Enderun'da yetişmiş “Kâzım” mahlaslı bir şair vardır. Bu şairin I. Mahmud'a sunduğu iki şiir (OA.TSMA.e. 365.6, 365.30) bulunmaktadır.

³⁶⁴ Tezkirelerde “Nermî” mahlaslı bir şaire rastlanmamıştır.

³⁶⁵ Tezkirelerde bu dönemde yaşamış “Neşâtî” mahlaslı bir şaire rastlanmamıştır.

³⁶⁶ Tezkirelerde bu dönemde yaşamış “Nushî” mahlaslı bir şaire rastlanmamıştır.

³⁶⁷ Tezkirelerde bu dönemde yaşamış “Nizâmî” mahlaslı bir şaire rastlanmamıştır.

3.13.2.2.21. Resmî (ö.?)³⁶⁸

Resmî Efendi, ikinci defa Sadarete getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'ya tarihli bir kıta (İnan, 2013: 211-213) sunmuştur.

3.13.2.2.22. Sa'îd Efendi (ö.?)³⁶⁹

Sa'îd Efendi, ikinci defa Sadarete getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'ya bir kaside (İnan, 2013: 327-332) sunmuştur.

3.13.2.2.23. Sezâyî (ö.?)

Vakanüvis İzzî Efendi'nin eniştesi olarak tanınan Sezâyî (Râmiz, 1994: 161) ikinci defa Sadarete getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'ya tarihli bir kaside (İnan, 2013: 160-161) sunmuştur.

3.13.2.2.24. Şeyh Mü'min (ö.?)³⁷⁰

Şeyh Mü'min Efendi, ikinci defa Sadarete getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'ya tarihli bir kıta (İnan, 2013: 241-242) sunmuştur.

3.13.2.2.25. Tab'î Efendi (ö.?)³⁷¹

Tab'î Efendi, ikinci defa sadarete getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'ya bir kaside ve tarihli bir beyit sunmuştur. Kasidesindeki şu beyitten Ali Paşa'nın himayesinde olduğu anlaşılmaktadır:

Şeker-nüvâziş-i dest-i nigâh-ı lutfundan

Hâbe-i dili ma'mûr-ı ser-te-ser bulduk (İnan, 2013: 244)

³⁶⁸ “Resmî” mahlaslı bu şairin “Sefînetü'r-rü'esâ” müellifi “Ahmed Resmî (ö.1197)” olduğu düşünülebilir.

³⁶⁹ “Sa'îd” mahlaslı bu şairin kimliği tespit edilememiştir.

³⁷⁰ Tezkirelerde bu dönemde yaşamış “Şeyh Mü'min” isimli bir şaire rastlanmamıştır.

³⁷¹ “Tab'î” mahlaslı bu şairin kimliği tespit edilememiştir. Bununla birlikte Topkapı Sarayı Arşivi'nde I. Mahmud'a sunulan şiirler arasında Tab'î mahlaslı olanlara rastlandığını belirtmek gerekir (OA.TSMA.e. 365.17, OA.TSMA.e. 365.1, OA.TSMA.e. 365.61).

3.13.2.2.26. Tâhir Mustafa Efendi (ö.?)

Tâhir Mustafa Efendi, ikinci kez sadarete getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'ya Arapça bir tarih kıtası sunmuştur (İnan, 2013: 130-131).

3.13.2.2.27. Vahîd Mahtûmî (ö.1145)

Yenişehir'deki sürgün hayatı sona erip I. Mahmud'un affıyla İstanbul'a dönen Mahtûmî, Tophane'de yaptırdığı bir çeşmeye tarih olmak üzere Hekimoğlu Ali Paşa'ya 17 beyitlik bir kaside sunmuştur. Bu şiirde Hekimoğlu Ali Paşa'yı "Bermekî-haslet" ve "fâtih-i İrân" sözleriyle öven Mahtûmî, şu beyitle çeşmeye tarih düşürmüştür:

Oldı âb-ı Kevser-i kesb 'aynı bu bünyâd latîf

Kim bu nâzik çeşmeyi kıldı Ali Paşa binâ (1145) (Kahraman, 1995: 405-406)

3.13.2.2.28. Arpaeminizâde Mustafa Sâmî Efendi (ö.1146)

Sâmî, Hekimoğlu Ali Paşa sadrazam olduğunda vakanüvis olarak görev yapmaktaydı. 15 Ramazan 1144'te sadrazamlığa getirilen Hekimoğlu Ali Paşa'ya Sadaretini tebrik eden 21 beyitlik bir tarih kıtası (Kutlar, 1996: 689-692) sundu. Bu şiirin de etkisiyle olacak 15 Şevval 1144'te Piyade Mukabeleciliğiyle görevlendirilerek Ali Paşa'nın atamasını yaptığı ilk bürokratlar arasına girdi. Sâmî'nin Ali Paşa Dönemi'nde aldığı ikinci görev ise 15 Şevval 1146'da atandığı Maliye Tezkireciliğidir (Afyoncu, 1999: 99).

3.13.2.2.29. Şeyhülislam İshak Efendi (ö.1147)

İshak Efendi, sadrazam olması vesilesiyle Hekimoğlu Ali Paşa'ya otuz yedi beyitlik bir kaside (Doğan, 1997: 219-223) sunmuştur. Ali Paşa sadrazamlığa getirildiğinde İshak Efendi, Anadolu Sadaretinden mazul bir kadı idi. 1145'te

Kütahya'ya sürülmüş ve 1146'da İznikmid'de ikametine izin verilmişti.³⁷² Hekimoğlu Ali Paşa, sürgünden dönüp İznikmid'de ikamet eden İshak Efendi'ye Rumeli Kazaskerliği payesi verilmesi için I. Mahmud'a bir telhis yazmıştır.³⁷³ Olumlu karşılık bulan bu telhis neticesinde 15 Rebiülahir 1146'da İshak Efendi'ye Rumeli Kazaskerliği payesi verilmiştir (OA.AE.SMHD.I. 258.21067). İshak Efendi, bu rütbe tevcihinin üzerinden bir ay geçmeden 12 Cemaziyelevvel 1146'da şeyhülislam olmuştur (Aydiner, 2007: 216).

Hekimoğlu Ali Paşa, İstanbul'da Altımermer'de yaptırdığı caminin kitabesine İshak Efendi'nin 15 beyitlik şiirini yazdırmıştır (Özgök, 2019: 77-79).

3.13.2.2.30. Râşid Mehmed Efendi (ö.1148)

Hekimoğlu Ali Paşa 15 Ramazan 1144'te sadrazamlığa getirildiğinde Râşid, Limni'de sürgün hayatı yaşamaktaydı. Ali Paşa, Bursa'ya naklettirdiği Raşid'in 1146'da affedilmesini sağlamıştır (Aydiner, 2007: 213). Râşid Efendi, affının üzerinden bir yıl kadar geçtikten sonra ise Anadolu Kazaskeri olarak görevlendirilmiştir (Aydiner, 2007: 232). Râşid, himayesini gördüğü Ali Paşa'nın yaptırdığı bir cami için 19 beyitlik bir tarih kaleme almıştır:

İtmam olunca Râşidâ târîh-i tâm oldu ana

İtdi Ali Paşa binâ lillahi bu nev ma'bedi (Günay, 2001: 303)

3.13.2.2.31. Seyyid Vehbî Efendi (ö.1149)

Seyyid Vehbî'nin Hekimoğlu Ali Paşa ile tanışıklığı, 1141'de Tebriz Kadılığına atanınca başlamıştır. Vehbî Tebriz kadısıyken Hekimoğlu Ali Paşa da Tebriz seraskeri olarak görev yapmaktadır. Bu durumu Seyyid Vehbî, Ali Paşa'ya sunduğu bir kasidesinde şu sözlerle ifade etmiştir:

³⁷² İshak Efendi'nin Hekimoğlu Ali Paşa'nın sadaretinin ilk yılında, 1145'te Kütahya'ya sürgün edildiğini belirtmek gerekir. Hekimoğlu Dönemi'nde gerçekleşmekle birlikte bu sürgünün asıl müsebbibi dönemin şeyhülislamı Damadzâde Ahmed Efendi'dir (Doğan, 1997: 48-50).

³⁷³ Telhisteki şu ifadeler Hekimoğlu'nun bu talebi için "ricacı" olduğunu düşündürmektedir: "... manzûr-ı hümayûn-ı hidivâneleri oldukda işbu telhîs-i kullarının üzerine 'telhisleri mucebince amel oluna' diyü mübârek hatt-ı hümayûnları keşide buyurulmak bâbında emr ü fermân..." Nitekim belgenin üzerinde talep edildiği gibi "telhisleri mu'cebince 'amel oluna' hatt-ı hümayunu vardır.

Ki yirmi seneden sonra edeblerle olup
Hidmetin şevkine Tebrîz ilinin mollası

İtmeseydüm heves-i bûs-ı bisât-ı kademün
Olmasa hizmet-i bâb-ı keremün sevdâsı

Fikrime gelmez idi ol yire basmak kademün
Yâduma girmez idi menfa'at u cedvâsı (Dikmen, 1991: 230)

Seyyid Vehbî, İran'daki başarıları sayesinde sadrazamlığa getirilen Hekimoğlu Ali Paşa'ya iki kaside ve bir tarih kıtası sunmuş, yardımı talep etmiştir. Halep Kadılığına getirilmesinde Ali Paşa'nın yardımı olduğu söylenebilir.

Seyyid Vehbî, Hekimoğlu Ali Paşa'nın yaptırdığı sebil için bir tarih söylemiştir. Ali Paşa bu şiiri beğenmiş ve sebilin kitabesine yazdırmıştır (Çobanoğlu, 1998: 172). Ali Paşa, Seyyid Vehbî'nin bir şiirini de Kabataş'ta yaptırdığı çeşmenin kitabesine yazdırmıştır (Tanışık, 1945: 85).

3.13.2.2.32. Ârifzade Âsım Mehmed Efendi (ö.1150)

Âsım Efendi, 1144'te sadarete getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'ya 8 beyitlik tarihli bir kıta sunmuştur (Arslan, 2010: 128).

3.13.2.2.33. Vâkîf Yahya Efendi (ö.1150)

Vâkîf Efendi, Kabataş'ta yaptırdığı çeşme için Hekimoğlu Ali Paşa'ya tarihli bir kıta sunmuştur. Bu şiir, Ali Paşa tarafından çeşmenin kitabelerinden birine yazdırılmıştır (Tanışık, 1945: 85).³⁷⁴

³⁷⁴ 1145'te yapılan Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi'nin kitabesine yazdırılan bu şiirin 1137'de hayatını kaybeden (Râmiz, 1994: 277) Vâkîf Mahmud Efendi'ye atfedilmesi yanlıştır. Şiir, Vâkîf Yahya Efendi'ye ait olmalıdır.

3.13.2.2.34. Nahîfî Süleyman Efendi (ö. 1151)

Nahîfî Süleyman Efendi, Hekimoğlu Ali Paşa'nın Sadarete getirilmesi üzerine 11 beyitlik bir tarih kıtası kaleme almıştır (Aypay, 1992: 263).

3.13.2.2.35. Fasîhî Hasan Efendi (ö. 1156)

Fasîhî Hasan Efendi, Hekimoğlu Ali Paşa'nın birinci sadrazamlığı sırasında Şevval 1145'te Magosa'ya sürgün edilmiş ve yine onun döneminde Şevval 1147'de affedilmiştir (OA.C.ADL.55.3304; A.DVNS.KLB.d.43.339). Fasîhî'nin Ali Paşa'ya sunduğu herhangi bir şiir tespit edilememiştir. Bunda sürgünün yarattığı soğukluğun etkisi olduğu düşünülebilir.³⁷⁵

3.13.2.2.36. Sâlim Mehmed Efendi (ö.1156)

Sâlim Efendi'nin Hekimoğlu Ali Paşa'ya sunduğu bilinen tek şiiri, Ali Paşa'nın 7 Safer 1155'te ikinci defa Sadarete getirilmesi vesilesiyle sunduğu tarih kasidesidir. Sâlim, bu kasidesinde Ali Paşa'nın Sadarete tekrar gelmesinden duyduğu memnuniyeti bildirmiştir. Bu şiirde geçen şu beyitler, Sâlim ile Hekimoğlu Ali Paşa arasında uzun süren bir dostluğun olduğunu düşündürmektedir:

Az değil vakt-i tufûliyetimizden beri rîş
Rûyumuzdaki olup mû-yı siyeh böyle sefid

Elli yıldır der-i ihlâs-ı du'âda Sâlim
Oldığın cümle bilir zâtın eyâ sadr-ı ferîd (İnan, 2013: 96-99)

3.13.2.2.37. Münîf Mustafa Efendi (ö.1156)

Münîf'in Hekimoğlu Ali Paşa ile tanışıklığı, Ali Paşa'nın 1137'de Halep Valiliğine getirilmesiyle başlar. Münîf, yeni görevi vesilesiyle Ali Paşa'ya bir tarih

³⁷⁵ Fasîhî, Divan'ını 1140'ta tertip etmiştir. Bu Divan'da Ali Paşa'ya sunulmuş bir şiirin yer almaması doğaldır. Ancak Ali Paşa'nın ikinci sadrazamlığı sırasında (1155) Hasîb Efendi'ye toplattığı tebrik şiirlerinde de Fasihi'ye ait bir şiir yoktur.

kıtası (Küçük, 1999: 190-191) sunmuş, İran seferine çıktığı zaman ise onu başarı dileklerini içeren bir kıta (Kılıç, 1995: 149-150) sunarak uğurlamıştır.³⁷⁶ Münîf, Ali Paşa'ya sunduğu başka bir kıtasında Paşa'dan kendisini de maiyetine almasını talep etmiştir.

Hep behre-ver-i mekârimündür
Bi'l-cümle bu hâs u 'âm-ı 'âlem

Kıl mülhak-ı bendegân Münîfâ
Ey vâsıta-i merâm-ı 'âlem (Kılıç, 1995: 151)

Damat İbrahim Paşa Dönemi'nde "hulefâ-yı mektûbî sadrazam" olarak görev yapan Münîf, 2 Şaban 1149 tarihli bir atama kaydından anlaşıldığına göre sadrazam mektupçuluğu halifelüğinden sadrazam kethüdası kâtipliğine terfî etmiştir. (Balıbey, 2011: 2011)³⁷⁷ Bu terfide Ali Paşa'nın etkisi olduğu düşünülebilir. Ali Paşa, 15 Safer 1155'te ikinci defa sadrazamlığa getirildiğinde Münîf Efendi'yi maliye tezkireciliğine atamıştır (Aydiner, 2007: 760).

Münîf'in Hekimoğlu Ali Paşa'ya sunduğu bir başka şiir de Ali Paşa'nın yaptırdığı caminin girişinde bulunan çeşmenin kitabesine yazılan iki beyitlik tarih kıtasıdır (Küçük, 1999: 135; KK: 246).³⁷⁸

3.13.2.2.38. Şâkir Hüseyin Bey (ö.1157)

Şâkir, Hekimoğlu Ali Paşa'ya biri Sadarete getirilmesi, diğeri yaptırdığı caminin açılışına I. Mahmud'un katılması üzerine iki kaside (Yıldız, 2002: 60-65); bir tahmis (Yıldız, 2002: 76-87), cami, çeşme, oğlunun doğumu (Yıldız, 2002: 246-248) ve Sadarete ikinci defa getirilmesi üzerine (İnan, 2013: 113) dört tarih sunmuştur.

³⁷⁶ Bu kıtadaki,

Dili mektûb-ı şerîfünle çü ma'mûr itdün

Dâ'imâ lutfun ile mazhar-ı ta'mîrün ola (Kılıç, 1995: 150)

beyitinden anlaşıldığı kadarıyla valiliğe getirilmesi vesilesiyle yazdığı kıtası Ali Paşa'nın makbulu olmuş ve Ali Paşa Münîf'e gönül okşayıcı bir mektup yazarak karşılık vermiştir.

³⁷⁷ Atama kaydı şöyledir: "Mukâta'cılık-ı piskopos hâlâ kâtib-i kethüdâ-yı sadr-ı 'âli Münîf Mustafa Efendi'ye verilmiştir. 2 Şaban 1149"

³⁷⁸ Bu şiirin Ramiz Tezkiresi'nde Vehbîzade Münîf'e ait gösterilmesi yanlıştır.

Sunduğu tahmiste kullandığı “bende-i hâs”, ve ikinci defa Sadarete getirilmesi vesilesiyle yazdığı tarihteki “Şâkir bendesi” ifadeleri, Şâkir’in Hekimoğlu Ali Paşa’nın himayesini kazandığını düşündürmektedir. Bununla birlikte aşağıdaki dizeler, Şâkir’in bir müddet Ali Paşa’nın çok yakınında bulunduğunu göstermektedir.

Harîm-i âsitânundan beni baht edeli mahrûm

Safâ görmez bi-hakkun mürde-çeşm ü hâtır-ı magmûm (Yıldız, 2002:

84)

3.13.2.2.39. Hâtif Hasan Efendi (ö.1157)

Hâtif Efendi, Râmiz Efendi’nin verdiği bilgilere göre Hekimoğlu Ali Paşa Sadarete getirildiğinde Revan Kadılığından mazul idi. Ali Paşa’nın birinci Sadareti döneminde 1146’da Kayseri Kadılığına atanmıştır (Râmiz, 1994: 280-281). İkinci defa Sadarete getirilmesi üzerine sunduğu tarihli kasidesinde bu görevlendirmeye şu sözlerle işaret etmiştir.

İtse hussâd-ı tarîk ey şemâtetle helâk

Bir nigâh-ı şefkati eyler seni ihyâ yine (İnan, 2013: 210)

3.13.2.2.40. Fennî Mustafa Efendi (ö.1158)

Fennî Mustafa Efendi, Hekimoğlu Ali Paşa’nın 1155’te ikinci kez Sadarete getirilmesi üzerine yedi beyitlik bir tarih kıtası yazmıştır (Demirkazık, 2009: 756-757).³⁷⁹

3.13.2.2.41. Trabzonî Sâlim Mehmed Efendi (ö.1159)

Sâlim Mehmed Efendi, Hekimoğlu Ali Paşa’nın ikinci kez Sadarete getirilmesini beş beyitlik bir tarih sunarak kutlamıştır (İnan, 2013: 119-120).

³⁷⁹ Bu şiir Hekimoğlu Ali Paşa’ya sunulan şiirlerin toplandığı mecmuuda yer almamaktadır.

3.13.2.2.42. Neccarzâde Şeyh Rızâ (ö.1159)

Neccarzade Şeyh Rızâ Efendi, Hekimoğlu Ali Paşa'nın 1146'da Altımermer'de yaptırdığı cami vesilesiyle bir "câmiü'r-rızâ" tarihini düşürmüştür. Ali Paşa, diğer şairlerin bu tarihi eleştirmelerine hatta Rıza Efendi'yi yüzsüzlükle suçlamalarına rağmen tarihi beğenmiş ve Rıza Efendi'yi bu camiye "yevmî 20 akçe" ile vaiz tayin etmiştir (Danacı, 1998: XIX-XX).

Rızâ Efendi, Hekimoğlu Ali Paşa'nın yaptırdığı bir çeşmeye de tarih düşürmüştür. Bu tarih, Ali Paşa tarafından çeşmenin kitabesine yazdırılmıştır:

Beşiktâşî Rızâ-yı Nakşibendî dedi târîhin

Gel iç âb-ı hayât olsun bu dil-cû çeşmeden cânâ (1147) (KK, 2016: 132)

Rızâ Efendi, Ali Paşa'nın 1149'da Avusturya Savaşı'nda başarılı olması üzerine ve 1150'de Mısır Valiliğine atanması üzerine tarihler düşürmüştür (Danacı, 1998: 149-151). Ali Paşa Mısır valisi iken hac yolculuğuna çıkan Rıza, Mısır'a geldiğinde bir hafta Ali Paşa'nın sarayında kalmıştır (Danacı: 1998: 21).

3.13.2.2.43. Sıdkî Abdullah Efendi (ö.1160)

Sıdkî, ikinci defa Sadarete getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'ya tarihli bir kaside (İnan, 2013: 173-175) sunmuştur.

3.13.2.2.44. İsmet Mehmed Efendi (ö.1160)

İsmet, ikinci defa Sadarete getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'ya tarihli bir kıta (İnan, 2013: 178-179) sunmuştur.

3.13.2.2.45. Şeref Mehmed Efendi (ö.1160)

Şeref, ikinci defa Sadarete getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'ya tarihli bir kıta (İnan, 2013: 179-181) sunmuştur.

3.13.2.2.46. Cezbî İbrahim Efendi (ö.1161)

Dönemin devriye kadılarından olan Cezbî İbrahim Efendi, ikinci kez Sadarete getirilmesi münasebetiyle sunduğu bir kasidesinde Hekimoğlu Ali Paşa'ya zor durumunu izah ettikten sonra Siroz Kadılığına atanma isteğini bildirmiştir.

İtdi bir emre tevakkuf çü husûl-i talebi

Kâdî'asker-i pür-cûda olursa inhâ

Eyleye 'akd-i müvâsât 'arus-ı [Siroz]³⁸⁰

İtmeye fûrkat-i bî-kârî ile rû-be-kazâ (İnan, 2013: 256)

3.13.2.2.47. Muhlisî (ö.1162)

1737-1739 yılları arasında Saraybosna kadısı iken yaşanan Avusturya Savaşına katılan Muhlisî, bu savaşlarda büyük bir başarı sağlayan Hekimoğlu Ali Paşa'ya mülemma bir şiir (Catovic, 2014) sunmuştur.

3.13.2.2.48. Kırımlı Mustafa Rahmî (ö.1165)

Rahmî Ağa'nın Hekimoğlu Ali Paşa için yazdığı ilk şiir, Hekimoğlu Ali Paşa'nın Acemleri bozguna uğratması ile ilgilidir (Elmas, 1997: 145). Hekimoğlu Ali Paşa, Sadarete getirildiğinde büyük ihtimalle Kaptan Mustafa Paşa tarafından atandığı Tersane-i Amire'de görev yapan³⁸¹ Rahmî Ağa, sadrazamlığı süresince Ali Paşa'ya iki kaside, dört tarih ve bir kıta sunmuştur. Bunlardan biri Hekimoğlu Ali Paşa'nın 750 adımlık mesafeden su dolu bir testi vurması üzerine yazılmış 1145 tarihli kıtadır. Ali Paşa, bu şiiri vesilesiyle Rahmî Ağa'yı "sebu tolusı sîm meskûk" ile ödüllendirmiştir (Özgök, 2019: 83).

Rahmî Ağa, Hekimoğlu Ali Paşa'nın birinci sadrazamlığında, 4 Cemaziyelahir 1146'da memuriyetinin önemli bir bölümünde görev yapacağı Tersane-

³⁸⁰ Bu sözcük "sî-rûz" biçiminde okunmuştur (İnan, 2013: 256) ancak bir devriye kadısı olan Cezbî Efendi'nin Siroz Kadılığını talep etmiş olabileceği düşünülürse "Siroz" biçiminde okunması daha uygun olabilir.

³⁸¹ Kesin bir bilgi olmamakla birlikte Rahmî'nin Kaptan Mustafa Paşa'ya yazdığı şiirlerden bu göreve onun döneminde getirildiği anlaşılmaktadır.

i Amire Mahzen Başkâtipliğine getirilmiştir (OA.AE.SMHD.I 226.18004). Bunun üzerine Rahmî, Hekimoğlu Ali Paşa'ya teşekkür için beş beyitlik bir şiir kaleme almıştır:

Yıllık ihsân eyledi sadr-ı cihân-dâver ana

Harc-ı üstâdiyeden kurtar efendim zimmetin (Elmas, 1997: 38)³⁸²

Rahmî, görevden uzaklaştırılan ve ikinci defa 1155'te tekrar göreve getirilen eski hamisini unutmamış, ikinci defa Sadarete getirilmesini biri 15, diğer ikisi birer beyitlik üç tarih manzumesi kaleme alarak kutlamıştır (İnan, 2013: 162-164).

Rahmî Efendi, Hekimoğlu Ali Paşa'dan özel isteklerde bulunmuştur. Bir kıtasında Paşa'dan kendisine bir "eyer takımı" ihsan etmesini istemiştir:

Ey Âsaf-ı zamâne vü nam-ver-i 'Ali

Dül-süvâr-ı 'arsa-i rezm-i dilâverî

Vermiş sana şeca'ât-i Kerrârî çünkü Hakk

Lutf eyle sen de bendene bir raht-i Hayderî (Elmas, 1997: 127)

3.13.2.2.49. Vâsık Mehmed Emin Efendi (ö.1165)

Dönemin müderris ve kadılarından olan Vâsık Efendi'nin Hekimoğlu Ali Paşa'ya sunduğu ilk şiir, birinci sadrazamlığını kutlamak amacıyla yazdığı 11 beyitlik tarik kıtasıdır (Gürbüz, 2005: 98-99). Diğer bir şiiri ise 1155'te ikinci kez sadrazamlığa getirildiğinde yazdığı tarihli kasidedir (Gürbüz, 2005: 133-136, İnan: 2013: 132-135). Vâsık'ın Ali Paşa'ya sunduğu diğer bir şiir ise akranlarından geri kalmasından şikâyet ettiği ve Ali Paşa'nın yardımını talep ettiği 31 beyitlik bir kasidedir:

Ey kerem-kâr garaz hâlimi 'arz etmekdir

Umaram kim edesin dîde-i bahtım hurrem

³⁸² Beyitte sözü edilen yıllık (salyâne) Tersane-i Amire Mahzen Başkâtipliğinin yıllık 600 kuruşluk maaşdır (OA.AE.SMHD.I 226.18004).

Bir hazîn kalmadı rûz-ı kerem ü ‘adlinde
Ney-i ‘uşşâk-ı Celâlî’de meger savt-ı nagam

Mahz-ı lutf u keremin oldu penâhım ancak
Tab’-ı pür-feyzine bu emr degildir mübhem

Kaldı pes-mânde-i akrân u yamân ahvalim
Kârım ihsânına vâ-bestedir ey kân-ı kerem (Gürbüz, 2005: 92)

İkinci defa Sadarete getirilmesi üzerine sunduğu tarihli kasidesindeki şu beyitten anlaşıldığı kadarıyla Vâsık, Hekimoğlu Ali Paşa’dan himaye görmüş şairler arasındadır:

Dâverâ dâd-penâh âsaf-ı ‘âli-gevher
Ki kudûmunla kerem-dîdene safvet geldi (Gürbüz, 2005: 135)

3.13.2.2.50. Şeyhülislam Es’ad Efendi (ö.1166)

Hekimoğlu Ali Paşa, Sadarete getirildiğinde Selanik Kadılığından mazul bulunan Es’ad Efendi, 1145’te “Medine Payesi” ile ödüllendirilmiş (Aydiner, 2007: 198), 1147’de ise İstanbul payesi ile Mekke Kadılığına atanmıştır (Doğan, 1997: 10). Es’ad Efendi, Ali Paşa’nın 1155’te ikinci kez Sadarete getirilmesini 11 beyitlik bir tarih kıtasıyla kutlamıştır (Doğan, 1997: 134-135).

Mecmu-i Tevârih’e kayıtlı bir kıtasından anlaşıldığı kadarıyla ikinci sadrazamlığı sırasında Hekimoğlu Ali Paşa’nın verdiği bir iftar yemeğinin davetlileri arasında bulunmuştur (İnan, 2013: 312).

3.13.2.2.51. Müminzâde Ahmed Hasîb Efendi (ö.1166)

Hasîb ile Hekimoğlu Ali Paşa arasındaki ilişkinin Hasîb’in ilk sadrazamlığı döneminde Ali Paşa’ya “Dergehnâme” adlı eserini sunmasıyla başladığı söylenebilir. Eserini sunan Hasîb, Ali Paşa’nın ihsanını beklediğini şu beyitle ifade etmiştir:

Âsafâ bir kûşe-i çeşm-i ‘inâyetle nazar
Bende-i nâçiz-i devlet-hânına ihsân yeter

Bu eserin mükâfatı olarak Ali Paşa, Hasîb’i Bosna Kadılığına getirmiş ve ona 100 altın, bir Mushaf-ı şerif ve bir at hediye etmiştir (İnan, 2019: 8-14). Hasîb, bu görevlendirmeyi 1155’te ikinci kez Sadarete getirildiğinde sunduğu bir kasidesinde Ali Paşa’ya hatırlatmış ve kendisine uygun olan mansıpları sıralayarak Ali Paşa’dan yeni bir görev talebinde bulunmuştur:

Sarây-ı Bosna’da da bâ’is-i hayâtım idin
‘Înâyetin bana virmişdi cevherîn terkîb

Bu vakte dek o devânın dirisiyim ammâ
Esâs-ı şevkımı gerdûn eyledi tahrîb

Eger ‘inâyetin olmazsa ben dil-efkâra
Esâ’etimle ider nâs bendeni teşrîb

‘Ayâl-i bend-i nüvîn olmasaydın ‘âlemde
Medâris içre iderdim sükûnumu tasvîb

Fevâ’id isterisen Mısır’a git dinilmiş iken
Dirîğ olmadı ol dahi ben gedaya nasîb

Yâhûd olaydı Kütahiyye semtine ‘azmim
İderdim anı merâmım husûlüne tesbîb

Cenâb-ı Hazret-i Müfti’l-enâm-ı tâlib-gâh³⁸³
İder nevâziş ile gerçi hâtırım tatyîb

³⁸³ Bu beyitte sözü edilen şeyhülislam, Seyyid Mustafa Efendi’dir.

Der-i sa'âdetine 'arz-ı rik'a itdikçe
İder o derdli Belgrâd'ı bendene tasvîb

Kubeyl-i fethde anın kazâsı mümkün iken
Efendim eylemedin anı bendene tensîb

Egerçi rütbesi Bagdâd lîk nef'i 'adîm
Yeter mi yohsa kurı pâye ihtîşâm-ı kezîb

Becâ-yı rütbe-i Bagdâd oldu Magnîsâ
'Înâyetinle bu nâ-kâma Bosna'da takrîb (İnan, 2013: 168-170)

Ali Paşa'nın bu talebe nasıl bir karşılık verdiğine ilişkin kesin bir bilgi olmamakla birlikte Hasîb Efendi'nin sırasıyla Kayseri, Tokat, Bağdat ve Manisa kadılıklarında bulunduğu bilinmektedir. 1161'de Bağdat (OA.TSMA.d. 6065), 1164'te Manisa Kadılığında (OA.C.ADL. 92.5524) bulunan Hasîb Efendi'nin 1156-1161 yılları arasında Kayseri ve Tokat kadılıklarında bulunduğu anlaşılmaktadır. Örfi kadılık sürelerinin yaklaşık bir yıl ve iki görev arasında bir süre mazuliyetin de mutad olduğu göz önüne alındığında Hekimoğlu Ali Paşa'nın Hasîb'i Kayseri Kadılığıyla görevlendirdiğini varsaymak yanlış olmayacaktır.

Hasîb, Hekimoğlu Ali Paşa'dan, büyük ihtimalle sunduğu ramazaniyeye (İnan, 2013: 302-304) karşılık olmak üzere aldığı "idiyye"ye teşekkür etmek için şu kıtayı kaleme almıştır:

İreydi sâhib-i mührün zamân-ı bezline Hâtem
İderdi hâk-i pâ-yı devletinden celb-i 'idiyye
'Atıyye câ'ize olmagla erbâb-ı mekârimde
Ne hâletdir kerem gördükçe artar dilde ümniyye (İnan, 2013: 304)

Ali Paşa, ikinci defa sadrazamlığa getirildiğinde kendisine sunulan kaside ve tarihlerin bir araya getirilmesi görevini Hasîb Efendi'ye vermesi, aralarındaki yakınlığın bir göstergesi olarak görülmelidir.

3.13.2.2.52. İzzî Süleyman Efendi (ö.1168)

Vakanüvis İzzî Süleyman Efendi, ikinci defa Sadarete getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'ya tarihli bir kıta (İnan, 2013: 231-233) sunmuştur.

3.13.2.2.53. Eğrikapılı Râsim Mehmed Efendi (ö.1169)

Eğrikapılı Râsim Mehmed Efendi, ikinci defa Sadarete getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'ya tarihli bir kıta (Öksüz, 2010: 147-148) sunmuştur.

2.13.2.2.54. Necîb Mehmed Efendi (ö.1171)

Suyolcuzade Necîb Efendi, ikinci defa Sadarete getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'ya tarihli bir kıta (İnan, 2013: 283-285) sunmuştur.

3.13.2.2.55. Ömer Vahîd Efendi (ö.1172)

Ömer Vahîd Efendi, 15 Safer 1155'te ikinci kez Sadarete getirildiğinde Ali Paşa'ya 15 beyitlik bir tarih kıtası sunmuştur:

Böyle yazdı yine bu sâlde târîhini kilik

Hamdû'lillâh 'Alî Paşa-yı kerîm oldı vezîr (İnan, 2013: 222)

Bu sırada Ömer Vahîd Efendi maliye tezkirecisi idi (D.EVM.d 26318). 10 Şevval 1155'te Münîf Mustafa Efendi'ye verilen bu görev (Aydiner, 2007: 760) Münîf'in ölümü üzerine Hekimoğlu Ali Paşa tarafından yeniden Ömer Vahîd Efendi'ye verilmiştir (OA.MAD.d. 2831).

3.13.2.2.56. Şerîf Mehmed Efendi (ö.1172)³⁸⁴

İmam Seyfullah Efendi'nin oğlu olan Şerîf Mehmed Efendi'nin müderrislik yaptığı bilinmektedir (Ekinci, 2011: 172). Sunduğu şiiirden anlaşıldığı kadarıyla

³⁸⁴ Bu şiirin Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin oğlu olan Mehmed Şerif Efendi'ye ait olduğu tahmin edilse de bu şiire Mehmed Şerif Efendi'nin divanında rastlanmamıştır. Bununla birlikte şiirden anlaşıldığı

Hekimoğlu Ali Paşa 1155'te Sadarete getirildiğinde henüz kırk akçeli bir medresede müderristir. Hekimoğlu Ali Paşa'dan hariç rütbeli bir medreseye atanmak için yardım ister:

Bir ednâ himmetinle hâric eyle çille-i gamdan

Mukîm-i erba'înem hayli müddetdir kerem-kâra (İnan, 2013: 117)

Şerîf Efendi'nin sunduğu ikinci tarihli kasidesinden anlaşıldığı kadarıyla emeline ulaşmış ve hariç rütbeli bir medreseye atanmıştır (İnan, 2013: 222-224).

3.13.2.2.57. Çelebizâde İsmail Âsım Efendi (ö.1173)

Hekimoğlu Ali Paşa Ramazan 1144'te sadrazam olduğunda Çelebizâde İsmail Âsım, Süleymaniye medreselerinden birinde müderristi. Ali Paşa'nın Sadaretini on yedi beyitlik bir tarih kıtası (Öztekin, 2010: 193-194) sunarak kutlamıştır:

Du'â-güne didi bu mısra'ı teşrifine târîh

'Aceb a'lâ vezir oldı 'Ali Paşa mübârek-bâd (Öztekin, 2010: 194)

Altı ay sonra Rebiüllevvel 1145'te Yenişehir Kadılığına atanan Âsım Efendi, Ali Paşa'nın 1147'de yaptırdığı cami için de on sekiz beyitlik bir tarih kıtası sunmuştur (Öztekin, 2010: 197). Âsım Efendi'nin Hekimoğlu Ali Paşa'ya sunduğu son şiir ise 1155'te Ali Paşa'nın ikinci defa sadarete getirilmesi vesilesiyledir (Öztekin, 2010: 202-203, İnan, 99-101).

Hekimoğlu Ali Paşa ile Çelebizâde İsmail Âsım arasındaki ilişki kaynakların verdiği bilgiler doğrultusunda bu kadarla sınırlı olsa da samimiyetlerinin daha fazla olduğunu düşünmek mümkündür. Âsım Efendi, I. Mahmud Dönemi'nde Seyyid Abdullah Paşa'ya sunduğu bir kaside müstesna tutulursa Hekimoğlu Ali Paşa dışında bir sadrazama şiir sunmamıştır.

kadarıyla bu şiirin sahibi 1155'te henüz hariç rütbeli bir medreseye atanmamıştır. Hâlbuki bu tarihte Es'adzade Şerif Mehmed Efendi müderristir.

3.13.2.2.58. Abdürrezzak Nevres Efendi (ö.1175)

Nevres'in Hekimoğlu Ali Paşa ile tanışıklığı, Ali Paşa'nın İran seraskerliği yaptığı zamana rastlar.³⁸⁵ Bu tarihten sonra Nevres, himayesine girdiği Ali Paşa'nın maiyetinde kâtipliğini yapmış ve sadrazamlığa atandığında onunla birlikte İstanbul'a gelmiştir. Hekimoğlu Ali Paşa'nın İran Savaşları sırasındaki faaliyetlerini anlattığı "Tarihçe-i Nevres" adlı eserini bu dönemde kaleme almış olmalıdır.

Ali Paşa, Nevres'i 1147'de tamamlanan külliyesine kurduğu kütüphanesinde "hafız-ı kütüp" olarak görevlendirmiştir. Nevres'in müderris olarak atanması da bu döneme rastlar. Münşeat'ındaki bir parçadan anlaşıldığı kadarıyla müderrisliğe atanması, Sa'dî'nin bir kasidesini tahmis etmesi ve bunun Şeyhülislam İshak Efendi ve Hekimoğlu Ali Paşa tarafından beğenilmesi sonucunda gerçekleşmiştir. Bu şiir için birçok caize aldığı da bilinmektedir (Akkaya, 1994: 23-26).

Nevres, 1154'te Bosna kadılığına atanarak müderrislikten kadılığa geçiş yapmıştır. İkinci defa Sadarete getirildiğinde Ali Paşa'dan geliri düşük Bosna Kadılığı görevini değiştirmesini ve kendisine bir ev ihsan etmesini talep eder:

İmdâd-ı Re'îs Râgıb Efendi'yle efendim

Bîcârene mansıb virilen Bosnasarâ'dır

Ne deynime vâfî o da ne hâneye kâfî

Allâh bilür hâlimi da'vâma güvâdır

Mahsûs ırîğ eyledin ey kân-ı mürüvvet

Bu bende-i nâ-kâmı ki reşk-i fusahâdır

Allâh için olsun beni koyma el evinde

İki elim âvize-i dâmân-ı recâdır

Bir hâne kerem kıl bana hem mansıbı nakl it

³⁸⁵ Büyük ihtimalle Ali Paşa, Nevres'i 17 Safer 1140'tan sonra atandığı Şehrizol Valiliği sırasında tanımış olmalıdır. Şehrizol, Nevres'in memleketi olan Kerkük'ü de içeren vilayettir.

Bir mansıba kim yine tarîkimce sezâdır (Akkaya, 1994: 367)

Nevres'in Bosna'dan sonraki görev yeri, 1160'ta atandığı Tokat Kadılığı (Akkaya, 1994: 29) olduğuna göre Hekimoğlu Ali Paşa görev talebini yerine getirmemiştir. Bununla birlikte ev talebinin yerine gelip gelmediği bilinmemektedir.

Nevres, Hekimoğlu Ali Paşa'ya beş kaside (Akkaya, 1994: 245-268) ve iki tarih (Akkaya, 1994: 268-269) sunmuştur. Bu şiirlerinde Ali Paşa'nın cömertliğinden ve kurduğu ilim meclislerinden övgüyle söz etmiştir:

Cihan bir nice kimse egerçi nâm kodı
Ki oldı her biri dünyâda bâhirü'l-âsâr

Birisi Hâtem idi kim kerîm imiş derler
Birisi Baykara 'ilmi itmiş istihzâr

Bunun ikisini bir yerde kim itmiş cem'

Bu söz benim degil işte ahâli-i ahhâr (Akkaya, 1994: 262)

3.13.2.2.59. Koca Râgıb Paşa (ö.1176)

Koca Râgıb Paşa ile Hekimoğlu Ali Paşa'nın tanışıklığı, Ali Paşa İran Savaşları sırasında doğu cephesindeyken onun defter eminliğini yapmasıyla başlar. 1146'da Bağdat kuşatmasının bertaraf edilmesindeki başarılarından dolayı Hekimoğlu Ali Paşa tarafından Maliye Tezkireciliğine getirilmiştir (Yılmaz, 2018: 189). Bu görevindeyken Ali Paşa'nın 1147'de yaptırdığı cami için bir tarih kıtası yazmış ve bu kıta Hekimoğlu Ali Paşa tarafında caminin kitabesine yazdırılmıştır (Çobanoğlu, 1998: 173).

3.13.2.2.60. Elifizâde Feyzullah Efendi (ö.1178)

Râmiz'in "Vehbî-i asr" olarak nitelendirdiği Feyzullah Efendi (Râmiz, 1994: 246), Hekimoğlu Ali Paşa'nın ikinci sadrazamlığını her mısrası tarih olan beş beyitlik bir kıta ile tebrik etmiştir:

İde Feyzî gül-i iclâle du'âyı zibâ

Kalbe gülşenden 'aceb bû-yı icâbet geldi (İnan, 2013: 130)

3.13.2.2.61. Nâşid Mehmed Efendi (ö.1180)

İlmiye sınıfından bir şair olan Nâşid Efendi, Hekimoğlu Ali Paşa'nın 1147'de yaptırdığı cami için bir tarih düşürmüştür. Ali Paşa tarafından beğenilen bu tarih caminin kitabesine yazdırılmıştır (Râmiz, 1994: 272; Arslanoğlu, 2019: 130, Özgök, 2019: 76-77).

Ziyâret eyleyüp tahsîn ile Nâşid didim târîh

Ne vâlâ bî-bedel câmi' binâ itdi 'Ali Paşa (Râmiz, 1994: 272)

3.13.2.2.62. Hanîf Osman Bey (ö.1180)

Hanîf Osman Bey, Hekimoğlu Ali Paşa'ya biri tarihli iki kıta sunmuştur (Aksu, 2019: 139-140, 140-141).

3.13.2.2.63. Neylîzade Hamîd Efendi (ö.1181)

Hekimoğlu Ali Paşa, Sadarete getirildiğinde hariç rütbeli bir medresede müderris olan Hamîd Efendi, Ali Paşa'nın üç buçuk yıllık birinci sadaret döneminde silsilesinde iki rütbe atlayarak 21 Zilhicce 1146'da dâhil rütbeli Şeyh Muhyiddin Foçavi Medresesine yükselmiştir (Râmiz, 1994: 83). Bu yükselişte Ali Paşa'nın himayesini görmüş olacak ki Ali Paşa 1155'te ikinci kez sadarete getirildiğinde bir tarih sunmuş ve mutluluğunu şu sözlerle belirtmiştir:

Hudâ'nın şimdi bu ihsânı mâ-fâte telâfidir

Yine bugünleri gördük hezârân hamd Mevlâ'ya (İnan, 2013: 135-136)

3.13.2.2.64. Lâzikizâde Feyzullah Nâfiz Efendi (ö.1181)

Nâfiz Efendi, ikinci defa sadrazamlığa getirildiğinde Hekimoğlu Ali Paşa'ya bir kıta ve bir kaside sunmuştur. Bu şiirlerde Ali Paşa'nın cömertliğine vurgu yapılmıştır (İnan, 2013: 215-218).

3.13.2.2.65. Râsih Mehmed Ağa (ö.?)

Rumeli Hisarı'nda Boğazkesen dizdarı olan Rasih Ağa³⁸⁶, ikinci defa sadarete getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'ya tarihli bir kıta (İnan, 2013: 155-157) sunmuştur.

3.13.2.2.66. Lebîb Hüseyin Efendi (ö.1182)

Lebîb Efendi, 1140 başlarında Diyarbakır Valiliğine getirildiğinde Hekimoğlu Ali Paşa'ya bir kaside sunmuştur. (Kurtoğlu, 2017: 68-72) Bu kasidesinde onun gibi bir “veliyyü'n-ni'am” bulamadığı için emeline ulaşamadığını, İstanbul'a özlem duyduğunu dile getirmiş ve şu sözlerle Ali Paşa'nın himâyesini talep etmiştir:

Hazretinden dahi eşyâ-yı derinden dilerim

Edesiz nakd-i mekârimle beni 'abd-i harîd (Kurtoğlu, 2017: 70)

3.13.2.2.67. Haşmet Mehmed Efendi (ö.1182)

Haşmet Efendi'nin Hekimoğlu Ali Paşa'ya sunduğu ilk şiir, Ali Paşa'nın ikinci defa sadrazamlığa getirilmesi vesilesiyle sunduğu tarih kıtasıdır (İnan, 2013: 157-160). Üçüncü kez sadrazamlığa getirildiğinde Ali Paşa'ya bir kaside (Aksoyak, 2018: 52-56) ve iki tarih kıtası (Aksoyak, 2018: 100-102) daha sunan Haşmet bunların birinde “bende”si olduğunu söyleyerek Ali Paşa ile olan yakınlığına vurgu yapmıştır:

Haşmetâ bendesine hüsn-i eda muhtasdır

³⁸⁶ Aynı dönemde yaşamış ulemadan “Râsih” mahlaslı bir şairden söz edilmişse de (İnan, 2013: 48) ulema için kullanılan “efendi” elkabının bu şiirin başlığında kullanılmamış olması, bu şiirin dizdar olan Râsih Mehmed Ağa'ya ait olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

İşte meydân-ı sühan işte sühandân-ı cihân (Aksoyak, 2018: 102)

3.13.2.2.68. Subhî Mehmed Efendi (ö.1182)

Subhî Mehmed Efendi, ikinci defa sadarete getirildiğinde Hekimoğlu Ali Paşa'ya 15 beyitlik bir tarih kıtası sunmuştur (İnan, 2013: 226-228). Subhî Mehmed Efendi, Hekimoğlu Ali Paşa tarafından “beylikçi” olarak görevlendirilmiştir (Râmiz, 1994: 180).³⁸⁷

3.13.2.2.69. Feyzî (ö.1182'den sonra)

Feyzî, Hekimoğlu Ali Paşa'ya iki şiir sunmuştur. Bunlardan ilki ikinci defa Sadarete getirilmesi üzerine kaleme aldığı tarih kıtasıdır (Yurttaş, 2007: 338-339). Sunduğu ikinci şiir ise üçüncü defa Sadarete getirilmesi üzerine yazılmış bir tarih kıtasıdır (Yurttaş, 2007: 304-305). Bu kıtasındaki şu beyitlerden anlaşıldığı kadarıyla Hekimoğlu Ali Paşa'nın ikinci Sadareti döneminde onun lütuflarına mazhar olmuştur:

‘Âleme şâmil o rütbe kerem ü cûdı kim

Bu senâkârı dahi lutfuna şâyân oldu (Yurttaş, 2007: 304)

3.13.2.2.70. Pîrîzâde Osman Sâhib Efendi (ö. 1183)

Şeyhülislam Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi'nin oğlu olab Osman Sâhib Efendi, ikinci Sadaret döneminde Hekimoğlu Ali Paşa'ya iki kaside sunmuştur (İnan, 2013: 316-318, 318-320). Kasidelerinden birindeki şu sözlerinden Hekimoğlu Ali Paşa'nın birçok yardımını gördüğü anlaşılmaktadır:

Tevsen-i serkeş-nihad-ı bahtı râm itdi bana

Âsafâ bu itdüğün lutf u kerem bî-irtiyâb

Bana aldırıldı hele meydân-ı ikbâli tamam

³⁸⁷Râmiz Efendi, Subhî'nin Hekimoğlu Ali Paşa'nın birinci sadrazamlık döneminde vakanüvisliğe getirildiğini (Râmiz, 1994: 180) bildirir de Erhan Afyoncu, Osmanlı Arşivi'nde bulduğu bir belgeden hareketle bunun yanlış olduğunu ortaya koymuştur (Afyoncu, 1999: 100).

Cilve-i pey-der-peyi ihsânın ey ‘âlî-cenâb (İnan, 2013: 318)

3.13.2.2.71. Çeşmizâde Mustafa Reşîd Efendi (ö.1184)

Hekimoğlu Ali Paşa ile Reşîd arasındaki ilişki, Ali Paşa’nın ikinci kez sadarete getirilmesiyle başlamıştır. Bu sırada Reşîd, henüz hariç rütbeli bir medreseye atanmayı bekleyen bir müderris idi.³⁸⁸ Birçok kez ihsanını gördüğü³⁸⁹ Ali Paşa’ya hariç rütbeli medreseye atanma talebini şu sözlerle iletmiştir:

Dil-i şeyda heves-i medrese-i hâriç ile
Düşdi sevdâya olup silsile-cünbân-ı hayal (Uluocak, 1998: 93)

Başka bir kasidesinde ise Ali Paşa’ya şu sözlerle seslenmiştir:

Reşîd-i zârı halâs it dü-sâha-i gamdan
Du’â-yı devlet ü ikbâlîni okur ezber (Uluocak, 1998: 90)³⁹⁰

Hekimoğlu Ali Paşa’nın Reşîd’in hariç medreseye atanma talebini yerine getirdiği, teşekkür mahiyetinde olan kasidesindeki şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

Bâ-husûs eyliyemez hâme-i çâlâk beyân
Bende-i kemter bana eyledigün ihsânı

Bir çirâg itdi beni ‘âtıfetün kim bulamaz
Dile sermâye-i kâr olmuş idi giryânî (Uluocak, 1998: 137)³⁹¹

³⁸⁸ Ramiz Tezkiresi’nde Reşîd’in 1153’te müderris olduğu kayıtlıdır. Bu müderrislik kırk akçe yevmiyeli müderrisliklerden biri olmalıdır.

³⁸⁹ Nice def’a görüb ihsân-ı firâvânını ben
Melce’üm olmuş idi ol der-i gerdûn-misâl (Uluocak, 1998: 93)

³⁹⁰ Bu kaside, Ali Paşa’nın Müminzade Ahmed Hasib’e tertip ettirdiği mecmuada da yer almaktadır (İnan, 2013: 285-291).

³⁹¹ Divan’da başlığı olmayan bu kasidede memduha dair bir işaret de bulunmamaktadır. Şiirin Hekimoğlu Ali Paşa’ya sunulduğu, Ali Paşa tarafından Müminzade Ahmed Hasib’e tertip ettirilen mecmuada (İnan, 2013: 291-293) kayıtlı olmasından anlaşılmıştır.

3.13.2.2.72. Seyyid Hâkim Mehmed Efendi (ö.1184)

Hekimoğlu Ali Paşa 1155'te ikinci defa sadrazamlığa getirildiğinde Hâkim Efendi Sadrazam Mektupçuluğu halifeleri arasında idi (Poyraz, 2008: 13). 11 Rebiülevvel 1155'te Ali Paşa tarafından Tersane-i Amire Vekâlet-i Riyasetine getirilmiştir (Afyoncu, 1999: 111). Üçüncü defa Sadarete getirilmesi üzerine Ali Paşa'ya sunduğu tarihli kıtasında Paşa'nın bu himmetine şu sözlerle değinir:

Çerâğ itdi hakîri def'a-i sânde lutfundan

Dahı bi'l-fi'l mansıbla rû'ûsum eyledi i'tâ (Poyraz, 2008: 372)

3.13.2.2.73. Ni'met Nimetullah Efendi (ö.1186)

Ali Paşa sadarete getirildiğinde Ni'met Efendi, medreseye henüz atanmış bir müderris idi. Ni'met, Ali Paşa'ya sadarete getirilmesini tebrik için 25 beyitlik tarihli bir kaside sunmuştur. Bu kasidedeki şu ifadelerden tanışıklıklarının daha eskiye dayandığı anlaşılmaktadır:

Hemân var der-geh-i iclâline yüz sür du'â eyle

Veliyy-i ni'metün kendü efendündür senün zîrâ (Alkan, 2011: 165)

Ni'met Efendi'nin Hekimoğlu Ali Paşa'ya sunduğu bir diğer şiir de ikinci defa sadarete gelmesi üzerine yazdığı 22 beyitlik tarihli kıtadır (İnan, 2013: 141-143). Ali Paşa'nın Ni'met'i himayesi hakkında bir bilgi olmasa da Sadarete ikinci defa gelmesi üzerine Ni'met'in bir kıtayla Ali Paşa'yı kutlaması ve bu şiirde Paşa'nın yardımını istemesi, daha önce yardımını gördüğünü düşündürmektedir. Birinci Sadareti döneminde Ali Paşa'nın cömertliğiyle karşılaşmamış olsaydı sunduğu ikinci şiirde cömertliğini "Bermekî" adını anarak övmezdi:

Sehâda Bermekî-tedbîr 'âlemde Aristo'dur

Fetânetde Felâtun'dur hikemde Bu 'Alî Sînâ (İnan, 2013: 142)

3.13.2.2.74. Nazîr İbrahim Efendi (ö.1188)

Nazîr İbrahim Efendi, Hekimoğlu Ali Paşa'ya iki tarih (Şengün, 2006: 962, 963) sunmuştur. Bunlardan ilki Ali Paşa'nın yaptırdığı cami, diğeri üçüncü defa Sadarete getirilmesi üzerinedir.

3.13.2.2.75. İshakzâde Mislî Ali Efendi (ö.1189)³⁹²

1131'de Yenişehirli Abdullah Efendi'den mülazım olup daha sonra Rumeli kadıları arasına katılan Mislî Ali Efendi, ikinci sadrazamlığı sırasında Ali Paşa'ya 2 tarihli kıta (İnan, 2013: 139-140, 262-269), 1 kaside (İnan, 2013: 194-199), 1 tarihli beyit (İnan, 2013: 141) ve bir rubai (İnan, 2013: 269) sunmuştur. Bunların birinde mesleği olan kadılığa atıfta bulunduktan sonra talebini şu sözlerle dile getirmiştir:

Kaldı hayretde perîşân bu ‘abd-i dâ’î
Lutf u ihsânına vâbestedir ey mihr-i nihâd

Eylemez çerh-i denî ehl-i makâle ragbet
Felegin cevri ü cefâ vü siteminden bî-dâd

Eyle ey kân-ı kerem gonçe-i bahtım hurrem
Cây-ı maksûdum ile bendeni eyle dil-şâd (İnan, 2013: 198)

3.13.2.2.76. Hanîf İbrahim Efendi (ö.1189)

Hekimoğlu Ali Paşa'nın birinci Sadareti sırasında onun yardımıyla 1 Cemaziyelevvel 1147'de (Akpınar, 1997: 39) hariç rütbeli bir medreseye atanarak medrese silsilesine giren Hanîf Efendi'nin “Şârih-i Şifâ” olarak tanınmasını sağlayan eserinin tezyin edilmesini sağlayan da Hekimoğlu Ali Paşa'dır. İkinci defa Sadarete getirildiğinde Hekimoğlu Ali Paşa'ya sunduğu tarihli kıtasında Ali Paşa'nın bu yardımlarına şu sözlerle değinmiştir:

³⁹² Biyografisine katkı: 1 Cemaziyelevvel 1162 – 30 Ramazan 1163 tarihleri arasında Usturumca Kadılığında bulunmuştur (Kuru, 2016: 828).

Nâm u şânınla müvaşşah olalı [Ş]erh-i [Ş]ifâ
Bendeni kıldın o demde mazhar-ı va'd-i cezîl

Hem çerâğ-ı hâss u 'abd-i muhlisindir çün Hanîf
Eyle teftîşinle mesrûr ey hidîv-i bî-'adîl (İnan, 2013: 115)

Yukarıdaki beyitlerin ikincisinde geçen “teftîş” sözcüğüyle de Hekimoğlu Ali Paşa'dan beklentisini dile getiren Hanîf Efendi, Harameyn'e teftîş için gönderilerek (Akpınar, 1997: 39) bu isteğine de ulaşmıştır.

3.13.2.2.77. Zeynî Ahmed Efendi (ö.1190)

Şeyhülislam İshak Efendi'nin oğlu olan Zeynî, ikinci defa Sadarete getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'yı tarihli bir kasideyle kutlamıştır (İnan, 2013: 106-107). Ali Paşa bu şiiri ödüllendirmiş olacak ki “hoş geldin” redifli kasidesinde Paşa'ya şöyle seslenir:

Kâm-yâb eyledi hubbû'-z-zeheb-i ihsânın
Ceyb-i erbâb-ı dile 'akd-i cümân hoş geldin

İtdi lebrîz-i safâ şerbet-i dînâriyyen
Cûy-bâr-ı keremin oldı revân hoş geldin (İnan, 2013: 182)

3.13.2.2.78. Nüzhet (ö.1192)

Nüzhet, Hekimoğlu Ali Paşa'ya iki kaside sunmuştur. Bu kasideler Ali Paşa'nın ikinci ve üçüncü kez Sadarete getirilmesi vesilesiyle kaleme alınmıştır. 1168 yılında üçüncü kez sadrazamlığa getirildiğinde sunduğu kasidesindeki şu beyitten Nüzhet'in Hekimoğlu Ali Paşa'nın lutfuna mazhar olduğu anlaşılmaktadır:

Bu demlerde hayâl etdikce dest-i cûd-ı peyvestin
Dil-i mihnet-keşim mahsûd-ı genc-i şâygân oldı (Çabukel, 2003: 192)

3.13.2.2.79. Meylî Mehmed Efendi (ö.1195)

Meylî, ikinci defa Sadarete getirilmesi üzerine Hekimoğlu Ali Paşa'yı bir tarih kıtası sunarak kutlamıştır (İnan, 2013: 131-132). Meylî'nin bu şiiri karşılığında Ali Paşa'dan inam almış olma ihtimali yüksektir. Nitekim Ali Paşa'ya ikinci Sadareti sırasında iki kaside (İnan, 2013: 257-262, 305-309) daha sunmuş ve bu şiirlerde cömertliği üzerinde durmuştur:

Cihânı ni'met-i cûdunla eyledin seb'ân

Zamân-ı devlet ü lutfunda kalmadı gam-hâr

O rûtbe virdi gınâ 'âleme yed-i cûdun

Me'âl-i fakrı getürmez gedâ dile zinhâr (İnan, 2013: 305)

3.13.2.3. Şairlerin Hekimoğlu Ali Paşa'ya Yaklaşımı

Sunulan şiir sayısı ve bu şiirlerin niteliği, kişinin hamiliğinin derecesi hakkında fikir verebilir. Bu nedenle aşağıdaki tabloda Hekimoğlu Ali Paşa'ya sunulan şiirlerle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir:

Tablo 50. Hekimoğlu Ali Paşa'ya Sunulan Şiirler

	Şairler	Şiirler
1	Abdûlbaki (ö.?)	1 kaside (İnan, 2013: 336-349) 1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 335-336)
2	Abdüllatif (ö.?)	1 kaside (İnan, 2013: 350)
3	Ârif (ö.?)	1 kıta (İnan, 2013: 210-211)
4	Âtîf (ö.?)	1 kaside (İnan, 2013: 293-297) 1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 153-155)
5	Rahmî (ö.?)	1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 136-139)
6	Cûdî (ö.?)	1 kaside (İnan, 2013: 233-240)
7	Dâniş (ö.?)	1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 224-226) 2 beyit (tarihli) (İnan, 2013: 226, 226)
8	Emîn (ö.?)	1 kaside (İnan, 2013: 320-325)
9	Fâ'iz (ö.?)	1 kaside (tarihli) (İnan, 2013: 164-166)
10	Fehîm (ö.?)	1 kaside (tarihli) (İnan, 2013: 118-119)
11	Fethî (ö.?)	2 kaside (1'i tarihli) (İnan, 2013: 126-127, 269-281) 1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 120-125)
12	Feyzî (ö.?)	1 kaside (İnan, 2013: 143-146)

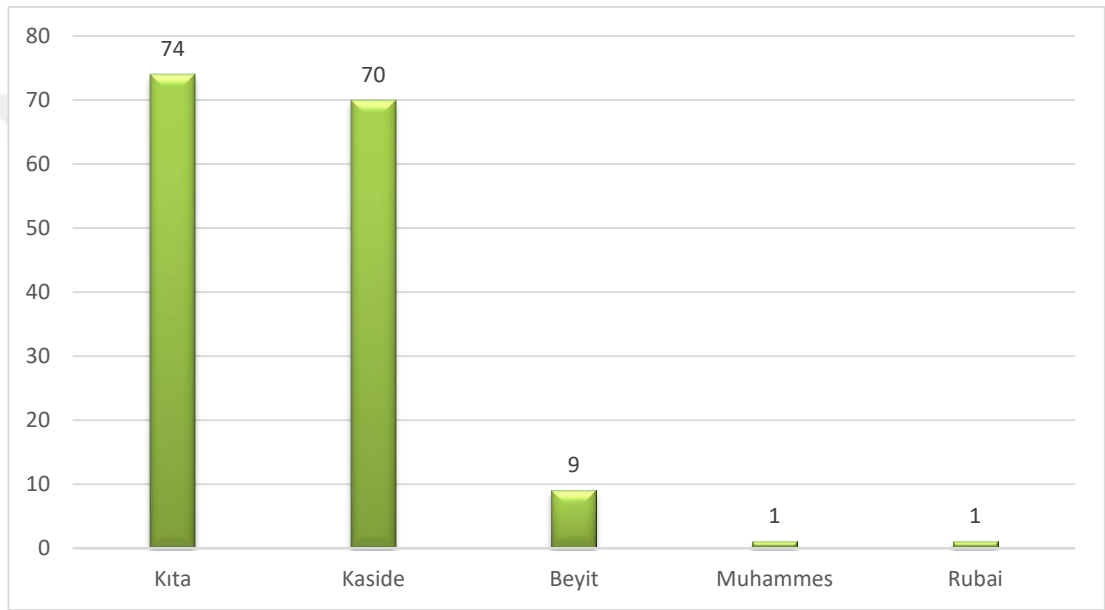
13 Hıfzî (ö.?)	1 kıta (tarihli) (İnan: 281-283) 2 kaside (1'i tarihli) (İnan, 2013: 146-147, 147-153) 2 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 161-162, 246-249) 1 beyit (tarihli) (İnan, 2013: 147)
14 Hilmî (ö.?)	1 kaside (tarihli) (İnan, 2013: 228-230)
15 İlmî (ö.?)	1 kaside (İnan, 2013: 309-312)
16 Kâzım (ö.?)	2 kaside (1'i tarihli) (İnan, 2013: 186-191, 312-315)
17 Nermî (ö.?)	1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 171-173)
18 Neşâtî (ö.?)	1 kaside (İnan, 2013: 325-327)
19 Nushî (ö.?)	1 kaside (tarihli) (İnan, 2013: 184-186)
20 Nizâmî (ö.?)	1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 213-214)
21 Resmî (ö.?)	1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 211-213)
22 Sa'îd (ö.?)	1 kaside (İnan, 2013: 327-332)
23 Sezâyî (ö.?)	1 kaside (tarihli) (İnan, 2013: 160-161)
24 Mü'min (ö.?)	1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 241-242)
25 Tab'î (ö.?)	1 kaside (tarihli) (İnan, 2013: 242-245) 1 beyit (tarihli) (İnan, 2013: 246)
26 Tâhir (ö.?)	1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 130-131)
27 Mahtûmî (ö.1145)	1 kaside (tarihli) (Kahraman, 1995: 405-406)
28 Sâmi (ö.1146)	1 kıta (tarihli) (Kutlar, 1996: 689-692)
29 İshak (ö.1147)	1 kaside (Doğan, 1997: 219-223) 1 kıta (tarihli) (Özgök, 2019: 77-79)
30 Râşid (ö.1148)	1 kıta (tarihli) (Günay, 2001: 302-303)
31 Vehbî (ö.1149)	3 kaside (1'i tarihli) (Dikmen, 1991: 224-227, 227-229, 229-232) 4 kıta (tarihli) (Dikmen, 1991: 420, 420-421, 421, 421-422)
32 Âsım (ö.1150)	1 kıta (tarihli) (Aslan, 2010: 128)
33 Vâkıf (ö.1150)	1 kıta (tarihli) (Ertuğ, ? : 137)
34 Nahîfî (ö.1151)	1 kıta (tarihli) (Aypay, 1992: 263)
35 Fasîhî (ö.1156)	-
36 Sâlim (ö.1156)	1 kaside (tarihli) (İnan, 2013: 96-99)
37 Münîf (ö.1156)	4 kıta (1'i tarihli) (Kılıç, 1995: 149-150, 150-151, 190-191, 209-210)
38 Şâkir (ö.1157)	3 kaside (Yıldız, 2002: 57-59, 60-61, 62-65) 1 muhammes (Yıldız, 2002: 76-87) 3 kıta (tarihli) (Yıldız, 2002: 246-247, 247, 247-248)
39 Hâtif (ö.1157)	2 kaside (1'i tarihli) (İnan, 209-210, 219-220)
40 Fennî (ö.1158)	1 kıta (tarihli) (Demirkazık, 2009: 756-757)
41 Sâlim (ö.1159)	1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 119-120)
42 Rızâ (ö.1159)	2 kaside (tarihli) (Danacı, 1998: 149-150, 150-151) 1 kıta (tarihli) (Rıza, 1282: 261)
43 Sıdkî (ö.1160)	1 kaside (tarihli) (İnan, 2013: 173-175)
44 İsmet (ö.1160)	1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 178-179)
45 Şeref (ö.1160)	1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 179-181)
46 Cezbî (ö.1161)	1 kaside (İnan, 2013: 250-257) 1 beyit (tarihli) (İnan, 2013: 257)

47	Muhlisî (ö.1162)	-
48	Rahmî (ö.1165)	2 kaside (Elmas, 1997: 20-24, 24-28) 6 kıta (5'i tarihli) (Elmas, 1997: 127, 145-146, 149, 158-159, 161-162; İnan, 2013: 162-164) 2 beyit (tarihli) (İnan, 2013: 164)
49	Vâsık (ö.1165)	2 kaside (1'i tarihli) (Gürbüz, 2005: 90-93, 133-136) 1 kıta (tarihli) (Gürbüz, 2005: 98-99)
50	Es'ad (ö.1166)	1 kaside (tarihli) (Doğan, 1997: 134-135)
51	Hasîb (ö.1166)	7 kaside (2'si tarihli) (İnan, 2013: 101-106, 166-171, 177-178, 298-300, 302-304, 332-335, 352-354) 6 kıta (4'ü tarihli) (İnan, 2013: 300-301, 304, 304, 332, 350-352, 354-359)
52	İzzî (ö.1168)	1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 231-233)
53	Râsim (ö.1169)	1 kıta (tarihli) (Öksüz, 2010: 147-148)
54	Necîb (ö.1171)	1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 283-285)
55	Vahîd (ö.1172)	1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 210-211)
56	Şerîf (ö.1172)	2 kaside (tarihli) (İnan, 2013: 115-118, 222-224)
57	Âsım (ö.1173)	2 kıta (tarihli) (Öztekin, 2010: 193-194, 202-203)
58	Nevres (ö.1175)	5 kaside (1'i tarihli) (Akkaya, 1994: 245-251, 251-256, 256-259, 259-264, 264-268) 2 kıta (tarihli) (Akkaya, 1994: 368, 368-369)
59	Râgıb (ö.1176)	2 kıta (Demirbağ, 1999: 182-183, 184-185)
60	Feyzî (ö.1178)	1 kıta (İnan, 2013: 129-130)
61	Nâşid (ö.1180)	1 kıta (Özgök, 2019: 76-77)
62	Hanîf (ö.1180)	2 kıta (Aksu, 2019: 139-140, 140-141)
63	Hamîd (ö.1181)	1 kaside (İnan, 2013: 135-136)
64	Nâfiz (ö.1181)	1 kaside (İnan, 2013: 215-216) 1 kıta (İnan, 2013: 216-218)
65	Râsih (ö.?)	1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 155-157)
66	Lebîb (ö.1182)	1 kaside (Kurtoğlu, 2017: 68-72)
67	Haşmet (ö.1182)	1 kıta (İnan, 2013: 157-160)
68	Subhî (ö.1182)	1 kıta (İnan, 2013: 226-228)
69	Feyzî (ö.1182?)	2 kıta (tarihli) (Yurttaş, 2007: 304-305, 338-339)
70	Sâhib (ö.1183)	2 kaside (İnan, 2013: 316-318, 318-320)
71	Reşîd (ö.1184)	2 kaside (Uluocak, 1998: 86-90, 91-94, 137-138)
72	Hâkim (ö.1184)	-
73	Ni'met (ö.1186)	1 kaside (tarihli) (Alkan, 2011: 162-165) 1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 141-143)
74	Nazîr (ö.1188)	1 kıta (tarihli) (Şengün, 2006: 962) 1 beyit (tarihli) (Şengün, 2006: 963)
75	Mislî (ö.1189)	1 kaside (İnan, 2013: 194-199) 2 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 139-140, 262-269) 1 rubai (İnan, 2013: 269) 1 beyit (İnan, 2013: 141)
76	Hanîf (ö.1189)	1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 113-115)
77	Zeynî (ö.1190)	2 kaside (tarihli) (İnan, 2013: 106-107, 181-184)
78	Nüzhet (ö.1192)	2 kaside (tarihli) (Çabukel, 2003: 189-191, 191-194)

79 Meylî (ö.1195)	2 kaside (İnan, 2013: 257-262, 305-309) 1 kıta (tarihli) (İnan, 2013: 131-132)

Buna göre bu tabloda listelenmiş 79 şairden 76'sı, Hekimoğlu Ali Paşa'ya 75'i kıta, 70'i kaside, 9'u beyit, 1'i muhammes ve 1'i rubai olmak üzere toplam 156 şiir sunmuştur. Bu verilerin grafik hâline getirilmiş biçimi aşağıdaki gibidir.

Grafik 37. Hekimoğlu Ali Paşa'ya Sunulan Şiirler

3.13.2.4. Şairlerin Hekimoğlu Ali Paşa Hakkındaki Değerlendirmeleri

Bir hamide aranan niteliklerin en önemlilerinden birinin cömertlik olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu bölümde şairlerin Hekimoğlu Ali Paşa'nın cömertliğiyle ilgili görüşleri ele alındıktan sonra hamiliğiyle ilgili diğer değerlendirmelerine yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda Hekimoğlu Ali Paşa'yla ilişkili şairlerden onun cömertliğini öven şairlerin bu görüşlerinin yer aldığı beyitler gösterilmiştir.

Tablo 51. Hekimoğlu Ali Paşa'nın Cömertliğinin Övüldüğü Beyitler

Şairler	Beyitler
1 Abdülbaki (ö.?)	İnan, 2013: 337-12, 13, 14 / 338-15, 16, 17, 18, 19 / 346-95, 98, 99

2	Abdüllatif (ö.?)	-
3	Ârif (ö.?)	İnan, 2013: 211-8
4	Âtîf	İnan, 2013: 154-5 (Hâtem), 6, 7, 10 (Hâtem), 11, 13 / 295-19, 20 (Hâtem)
5	Rahmî	İnan, 2013: 137-10, 11 / 138-16, 17 (Bermekî), 18 (Hâtem), 19, 20 / 139-24 (Ca'fer)
6	Cûdî (ö.?)	İnan, 2013: 235-14 / 236-26, 27 (Hâtem, Bermekî, Ma'n) / 237-34 / 238-52
7	Dâniş (ö.?)	İnan, 2013: 225-9, 11
8	Emîn (ö.?)	İnan, 2013: 322-19 / 323-29
9	Fâ'iz (ö.?)	İnan, 2013: 164-2 (Bermekî) / 165-6, 8
10	Fehîm (ö.?)	İnan, 2013: 118-5 (Hâtem, Bermekî)
11	Fethî (ö.?)	İnan, 2013: 122-25 (Hâtem), 123-27 (Bermekî), 29, 30, 32 (Ca'fer) / 124-46 / 125-47 / 126-6, 9, 14 / 272-22, 25 / 272-28 (Bermekî) / 273-31, 40 / 275-33 / 276-61, 68 / 279-91
12	Feyzî (ö.?)	İnan, 2013: 144-6 (Hâtem), 7, 12 / 282-7, 9 (Hâtem, Bermekî)
13	Hıfzî (ö.?)	İnan, 2013: 146-7 / 150-29 / 151-34, 35 (Bermekî), 37, 38, 40 / 162-3, 5 / 247-13, 14
14	Hilmî (ö.?)	İnan, 2013: 228-3, 5 / 229-15 / 230-20 (Ca'fer)
15	İlmî (ö.?)	İnan, 2013: 310-8 (Bermekî), 9 / 311-14
16	Kâzım (ö.?)	İnan, 2013: 187-14, 18 / 188-24 / 189-29, 33, 34, 36 / 190-39 / 191-50
17	Nermî (ö.?)	İnan, 2013: 171-2 / 172-5, 6, 10
18	Neşâtî (ö.?)	İnan, 2013: 325-6 / 326-11, 14, 15 / 327-19
19	Nushî (ö.?)	İnan, 2013: 184-1, 2 / 185-8, 9, 10 (Bermekî, Hâtem)
20	Nizâmî (ö.?)	İnan, 2013: 213-7 / 214-9 (Bermekî, Hâtem), 10, 17
21	Resmî (ö.?)	İnan, 2013: 211-1, 2, 4
22	Sa'îd (ö.?)	İnan, 2013: 329-14, 16, 17 (Ma'n), 18, 19, 20, 21 / 330-22 (Ca'fer), 23 (Bermekî, Hâtem), 24, 27 / 332-43
23	Sezâyî (ö.?)	İnan, 2013: 160-4 (Hâtem) / 161-6
24	Mü'min (ö.?)	İnan, 2013: 241-4, 6 / 242-11
25	Tab'î (ö.?)	İnan, 2013: 242-1 / 243-8, 9, 11 / 244-13, 20
26	Tâhir (ö.?)	-
27	Mahtûmî (ö.1145)	Kahraman, 1995: 405-8 (Bermekî)
28	Sâmî (ö.1146)	Kutlar, 1996: 691-15, 16 (Hâtem)
29	İshak (ö.1147)	Doğan, 1997: 220-4, 5, 7, 9, 10, 13 / 221-16, 17, 18, 21 / 222-33 / Özgök, 2019: 78-3, 4, 7
30	Râşid (ö.1148)	Günay, 2001: 302-9
31	Vehbî (ö.1149)	Dikmen, 1991: 224-9 / 225-12 (Ma'n, Hâtem), 21 / 227-38, 42, 1 / 228-12 / 230-8 / 422-4
32	Âsım (ö.1150)	Aslan, 2010: 128-2
33	Vâkıf (ö.1150)	Ertuğ, ? : 137-8
34	Nahîfî (ö.1151)	Aypay, 1992: 263-6
35	Fasîhî (ö.1156)	-
36	Sâlim (ö.1156)	İnan, 2013: 97-7, 8, 9, 10

37	Münîf (ö.1156)	Kılıç, 1995: 150-16, 2 / 151-8, 9 / 190-1
38	Şâkir (ö.1157)	Yıldız, 2002: 58-13, 14, 15, 17, 18 / 61-18 / 76-1 (Hâtem), 2 / 77-7, 8 (Hâtem) / 78-11, 15 / 79-20 / 81-26, 29 / 85-47, 49, 50 / 247-3, 4 / 248-2; İnan, 2013: 113-1
39	Hâtîf (ö.1157)	İnan, 2013: 209-4 / 220-12, 15
40	Fennî (ö.1158)	Demirkazık, 2009: 756-4 (Bermekî, Hâtem)
41	Sâlim (ö.1159)	-
42	Rızâ (ö.1159)	Danacı, 1998: 149-4, 5, 7, 13 / 150-14 (Bermekî), 16, 1, 6
43	Sıdkî (ö.1160)	-
44	İsmet (ö.1160)	İnan, 2013: 179-6
45	Şeref (ö.1160)	İnan, 2013: 180-4, 5, 8, 9
46	Cezbî (ö.1161)	İnan, 2013: 252-19 / 253-29, 30, 31 / 254-38, 41, 42, 43, 44
47	Muhlisî (ö.1162)	-
48	Rahmî (ö.1165)	Elmas, 1997: 23-44, 45 / 26-34, 35 (Ma'n, Ca'fer), 36 / 149-4 / 158-3; İnan, 2013: 162-3 / 163-6, 10
49	Vâsık (ö.1165)	Gürbüz, 2005: 90-1, 2 / 91-9 / 92-18 (Hâtem), 20, 21, 22, 23, 24 / 98-7 / 134-7, 11, 13 / 135-16, 18 / 136-25
50	Es'ad (ö.1166)	Doğan, 1997: 134-6
51	Hasîb (ö.1166)	İnan, 2013: 103-16, 18 / 105-39 / 166-2 (Hâtem) / 170-37, 39 / 177-3 / 301-4 (Hâtem) / 303-18 / 304-21, 1, 2 / 358-38 (Ma'n), 39 (Hâtem)
52	İzzî (ö.1168)	İnan, 2013: 231-9 (Hâtem) / 232-10, 16
53	Râsim (ö.1169)	Öksüz, 2010: 148-3, 6, 10
54	Necîb (ö.1171)	İnan, 2013: 284-8, 14, 15
55	Vahîd (ö.1172)	-
56	Şerîf (ö.1172)	İnan, 2013: 116-7 / 223-11 (Hâtem)
57	Âsim (ö.1173)	Öztekin, 2010: 193-5, 8 / 194-14 / 202-6
58	Nevres (ö.1175)	Akkaya, 1994: 249-45, 46, 48 (Hâtem) / 250-58 / 251-3, 12, 13 / 253-19 / 255-47 (Baykara) / 257-14, 16, 18, 20 / 259-34 / 262-47 (Hâtem, Baykara) / 263-51, 55 / 265-16 / 266-31
59	Râgıb (ö.1176)	Demirbağ, 1999: 182-3 (Hâtem)
60	Feyzî (ö.1178)	İnan, 2013: 130-2
61	Nâşid (ö.1180)	-
62	Hanîf (ö.1180)	Aksu, 2019: 139-4, 6, 7 / 140-15, 3, 4, 6
63	Hamîd (ö.1181)	-
64	Nâfiz (ö.1181)	İnan, 2013: 215-6 / 216-1 (Ca'fer), 3 (Hâtem), 4, 6 / 217-7, 14 / 218-24
65	Râsih (ö.?)	İnan, 2013: 157-12
66	Lebîb (ö.1182)	Kurtoğlu, 2017: 69-16, 17, 18 / 70-32 (Hâtem), 35
67	Haşmet (ö.1182)	İnan, 2013: 158-6, 7, 8 / 159-14, 15, 16, 18, 19, 20
68	Subhî (ö.1182)	İnan, 2013: 227-5, 8
69	Feyzî (ö.1182?)	Yurttaş, 2007: 304-5 / 338-1 / 339-7, 8
70	Sâhib (ö.1183)	İnan, 2013: 317-16 / 318-24

71	Reşîd (ö.1184)	Uluocak, 1998: 87-15, 16, 20, 22, 24 / 88-28 (Hâtem, Ca'fer), 37 / 91-11 / 92-12, 15, 22, 25, 26 / 93-29 / 137-1, 3, 6 / 138-20
72	Hâkim (ö.1184)	-
73	Ni'met (ö.1186)	Alkan, 2011: 163-8 (Hâtem), 10 / 164-17 (Hâtem); İnan, 2013: 142-8 (Bermeki) / 143-19
74	Nazîr (ö.1188)	-
75	Mislî (ö.1189)	İnan, 2013: 140-7, 9, 10 (Hâtem) / 195-13 / 197-25, 26, 31 / 198-42 / 263-9 (Hâtem) / 264-17 / 266-37
76	Hanîf (ö.1189)	İnan, 2013: 114-4, 7
77	Zeynî (ö.1190)	İnan, 2013: 106-6 / 107-9, 10, 15 / 182-8, 10, 13, 14, 15, 16
78	Nüzhet (ö.1192)	Çabukel, 2003: 190-15, 22 / 191-23 / 192-16
79	Meylî (ö.1195)	İnan, 2013: 259-16, 18, 22 / 260-28 / 305-1, 2, 3, 9 / 306-11, 14, 16, 18 / 307-28

Bu tablodan hareketle Hekimoğlu Ali Paşa'ya şiir sunduğu bilinen 79 şairden 68'inin şiirlerinde Hekimoğlu Ali Paşa'nın cömertliğini öven beyitlere yer verdiği söylenebilir. Bu 68 şairden Âtîf, Rahmî, Cûdî, Fâ'iz, Fehîm, Fethî, Feyzî, Hıfzî, Hilmî, İlmî, Nushî, Nizâmî, Sa'îd, Sezâyî, Mahtûmî, Sâmi, Vehbî, Şâkir, Fennî, Rızâ, Rahmî (ö.1165), Vâsık, Hasîb, İzzî, Şerîf, Nevres, Râgıb, Nâfîz, Lebîb, Reşîd, Ni'met ve Mislî Hekimoğlu Ali Paşa'nın cömertliğini cömertlikleriyle meşhur olan tarihî şahsiyetlerden Cafer bin Yahya el-Bermekî, Hâtem-i Tay ve Ma'n bin Zâide'ye telmihte bulunarak, onların cömertlikleriyle karşılaştırarak veya onlara benzeterek ifade etmiştir.

Şairler Hekimoğlu Ali Paşa'nın maarif ehline, hüner sahiplerine ve şairlere değer veren, onları cömertliğiyle ödüllendiren bir devlet adamı olduğuna vurgu yapmışlardır:

Abdülbaki: Dâniş erbâbına mebcûl-i 'atâdır tıbkan

'Ulemâ vu sulehâ mazhar-ı cûdî her ân (İnan, 2013: 338)

Fethî: Görüp her biri haddinden ziyâde lutf [u] ihsânı

Sühan erbâbı ihlâs ile tâ kim n'imet-gûyâdır (İnan, 2013: 125)

Hilmî: Güni togdî yine ehl-i hünerin 'âlemde

Yüzi güldi hele dünyâyâ beşâşet geldi (İnan, 2013: 229)

- Neşâtî: Sen itdüğün keremleri ehl-i ma'ârif
Kim eyledi senin gibi tâ böyle i'tibâr (İnan, 2013: 326)
- Vehbî: Kadr-dân-ı 'ulemâ râtibe-bahş-ı üdebâ
Başdan ayaga 'atâ cûd-ı mücessem geldi (Dikmen, 1991: 224)
- Âsım: Yine ehl-i ma'ârif şâd-kâm oldu yüzü güldi
Geçince sadr-ı zî-şâna o zât-ı ma'delet-fermâ (Aslan, 2013: 128)
- Nevres: Ehl-i diller devlet-i 'ahdinde hep şâd oldılar
Gitdi bir 'aks oldu devr-i pîç-vâ-yı rûzigâr (Akkaya, 1994: 252)
- Bezm-i şu'arâya yine bir mâ'ide indi
Kim rîzesi hân-ı felege reşk-fezâdır
- Gülzâr-ı hayâle yine Hal virdi tarâvet
Yine şu'arâ mazhar-ı ihsân-ı Hudâ'dır (Akkaya, 1994: 264)

Vâsık'a göre "hâridâr-ı metâ'-ı fazl u dâniş" (Gürbüz, 2005: 98) olan Hekimoğlu Ali Paşa'nın döneminde Hasîb'e göre "kâle-i ma'nâ" hak ettiği değere ulaşmıştır (İnan, 2013: 105).

Rahmî ise Hekimoğlu Ali Paşa'nın her şiire kulak tutmayacağını söyleyerek onun iyi şiirden anlayan biri olduğuna vurgu yapmıştır:

Sadrâ sûtûde-mekâbetâ pâk-gevherâ
Ey kadr-dân-ı ehl-i dil ü ma'rifet-şi'âr

Müşkil-pesend-i nâtıkâdır tab'ı ekremin
Tutmaz netîce her sühana gûş-ı i'tibâr

Güftâr-ı Rahmî-i sühan-ârâ ola meger

3.13.2.5. Hekimoğlu Ali Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

“Hekimoğlu Ali Paşa’yla İlişkili Şairler” başlığı altında Hekimoğlu Ali Paşa’nın şairlere yaklaşımı ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda bu veriler özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 52. Hekimoğlu Ali Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

	Şair	İnam	Tevcih	İltifat	Davet
1	Abdûlbaki (ö.?)	+	?	?	?
2	Abdüllatif (ö.?)	?	?	?	?
3	Ârif (ö.?)	?	?	?	?
4	Âtîf (ö.?)	?	?	?	?
5	Rahmî (ö.?)	?	?	?	?
6	Cûdî (ö.?)	?	?	?	?
7	Dâniş (ö.?)	?	?	?	?
8	Emîn (ö.?)	?	?	?	?
9	Fâ'iz (ö.?)	?	?	?	?
10	Fehîm (ö.?)	?	?	?	?
11	Fethî (ö.?)	?	?	?	?
12	Feyzî (ö.?)	?	?	?	?
13	Hıfzî (ö.?)	+	?	?	?
14	Hilmî (ö.?)	+	?	?	?
15	İlmî (ö.?)	?	+	?	?
16	Kâzım (ö.?)	?	?	?	?
17	Nermî (ö.?)	?	?	?	?
18	Neşatî (ö.?)	?	?	?	?
19	Nushî (ö.?)	?	?	?	?
20	Nizâmî (ö.?)	?	?	?	?
21	Resmî (ö.?)	?	?	?	?
22	Sa'îd (ö.?)	?	?	?	?
23	Sezâyî (ö.?)	?	?	?	?
24	Mü'min (ö.?)	?	?	?	?
25	Tab'î (ö.?)	+	?	?	?
26	Tâhir (ö.?)	?	?	?	?
27	Mahtûmî (ö.1145)	?	?	?	?
28	Sâmî (ö.1146)	?	+	?	?
29	İshak (ö.1147)	?	+	+	?
30	Râşid (ö.1148)	?	+	?	?
31	Vehbî (ö.1149)	?	+	+	?
32	Âsım (ö.1150)	?	?	?	?
33	Vâkıf (ö.1150)	?	?	+	?

34	Nahîfî (ö.1151)	?	?	?	?
35	Fasîhî (ö.1156)	?	?	?	?
36	Sâlim (ö.1156)	?	?	?	?
37	Münîf (ö.1156)	?	+	+	?
38	Şâkir (ö.1157)	?	?	?	+
39	Hâtîf (ö.1157)	?	+	?	?
40	Fennî (ö.1158)	?	?	?	?
41	Sâlim (ö.1159)	?	?	?	?
42	Rızâ (ö.1159)	?	+	+	+
43	Sıdkî (ö.1160)	?	?	?	?
44	İsmet (ö.1160)	?	?	?	?
45	Şeref (ö.1160)	?	?	?	?
46	Cezbî (ö.1161)	?	?	?	?
47	Muhlisî (ö.1162)	?	?	?	?
48	Rahmî (ö.1165)	+	+	?	?
49	Vâsık (ö.1165)	+	?	?	?
50	Es'ad (ö.1166)	?	+	?	+
51	Hasîb (ö.1166)	+	+	+	?
52	İzzî (ö.1168)	?	?	?	?
53	Râsim (ö.1169)	?	?	?	?
54	Necîb (ö.1171)	?	?	?	?
55	Vahîd (ö.1172)	?	+	?	?
56	Şerîf (ö.1172)	?	+	?	?
57	Âsım (ö.1173)	?	+	?	?
58	Nevres (ö.1175)	+	+	?	?
59	Râgıb (ö.1176)	?	+	+	?
60	Feyzî (ö.1178)	?	?	?	?
61	Nâşid (ö.1180)	?	?	+	?
62	Hanîf (ö.1180)	?	?	?	?
63	Hamîd (ö.1181)	?	+	?	?
64	Nâfiz (ö.1181)	?	?	?	?
65	Râsih (ö.?)	?	?	?	?
66	Lebîb (ö.1182)	?	?	?	?
67	Haşmet (ö.1182)	?	?	?	?
68	Subhî (ö.1182)	?	+	?	?
69	Feyzî (ö.1182?)	+	?	?	?
70	Sâhib (ö.1183)	+	?	?	?
71	Reşîd (ö.1184)	+	+	?	?
72	Hâkim (ö.1184)	?	+	?	?
73	Nî'met (ö.1186)	?	?	?	?
74	Nazîr (ö.1188)	?	?	?	?
75	Mislî (ö.1189)	?	?	?	?
76	Hanîf (ö.1189)	?	+	?	?
77	Zeynî (ö.1190)	+	?	?	?
78	Nüzhet (ö.1192)	+	?	?	?
79	Meylî (ö.1195)	?	?	?	?

Bu tablodan hareketle Hekimoğlu Ali Paşa'yla ilişkili olan 79 şairden kesin olarak inam aldığı bilinen 13 şair vardır. Bunlar Abdülbaki, Hıfzî, Hilmî, Tab'î, Rahmî, Vâsık, Hasîb, Nevres, Feyzî (ö.1182?), Sâhib, Reşîd, Zeynî ve Nüzhet'tir.

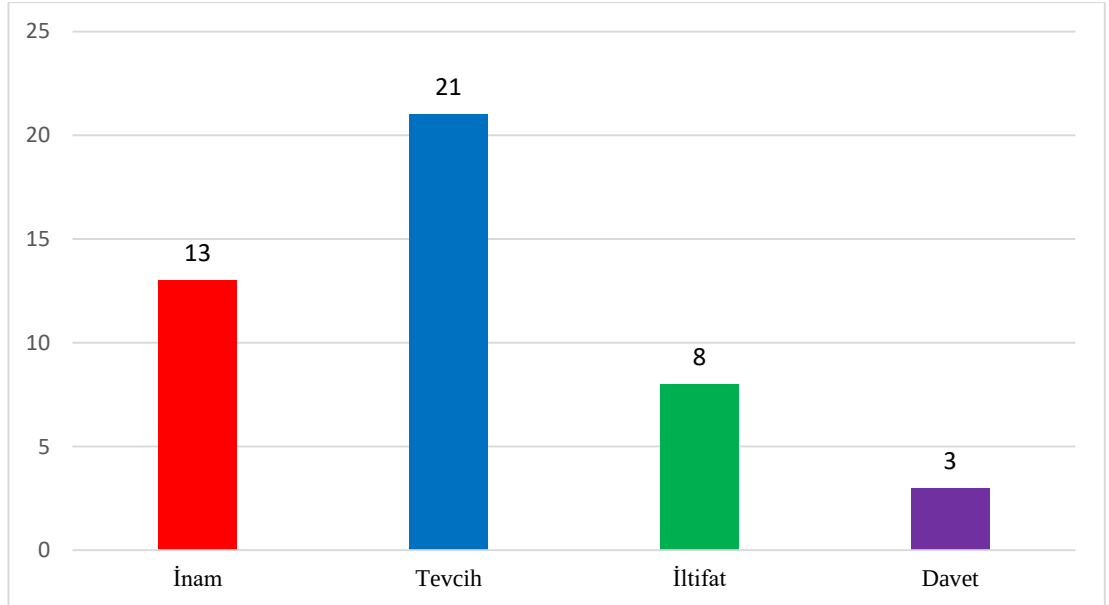
Âtîf, Dâniş, Fethî, Feyzî (ö.?), İshak, Vehbî, Münîf, Şâkir, Hâtîf, Rızâ, Cezbî, Şerîf, Âsım, Râgıb, Hanîf, Nâfiz, Ni'met, Nazîr, Mislî ve Meylî'nin Hekimoğlu Ali Paşa'ya birden fazla şiir sunması onların da inam aldığına işaret etse de bu hususta kesin bir delil bulunamamıştır.

Hekimoğlu Ali Paşa'yla ilişkili 79 şairden onun kayırmasıyla görev aldığı anlaşılan 21 şair vardır. Bunlar İlmî, Sâmi, İshak, Râşid, Vehbî, Münîf, Hâtîf, Rızâ, Rahmî, Es'ad, Hasîb, Vahîd, Şerîf, Âsım, Nevres, Râgıb, Hamîd, Subhî, Reşîd, Hâkim ve Hanîf'tir.

8 şair Hekimoğlu Ali Paşa'nın iltifatına mazhar olmuştur. Bunlar İshak, Vehbî, Vâkıf, Münîf, Rızâ, Hasîb, Râgıb ve Nâşid'dir. Şâkir, Es'ad ve Rızâ ise Hekimoğlu Ali Paşa'nın meclislerinde yer almışlardır.

Bu verilerin grafik hâlinde özetlenmiş biçimi aşağıdaki gibidir:

Grafik 38. Hekimoğlu Ali Paşa'nın Şairlere Yaklaşımı

SONUÇ

Şairlerin telif gelirlerinin olmadığı dolayısıyla geçimlerinin bir kişinin himayesine bağlı olduğu dönemlerde bir edebî muhitin oluşması, yerleşik edebî muhitin genişlemesi ve canlılık kazanması; güçlü, cömert, sanatsever, sanattan anlayan ve politik amaçları uğruna yararlanan “hami”lerin varlığına bağlıdır. Geleneğin sınırları güç sahibi her kişiyi belli ölçüde “hami” olmaya zorlar, edebî muhitin bir ölçüde varlığını koruması da bundandır. Bununla birlikte zaman zaman hamilik vasıfları yüksek kişilerin gücü eline alması edebî muhitteki hareketliliği artırır.

Hami ile mahmi arasında karşılıklı memnuniyete dayalı bir ilişki biçimi vardır; hami konumunu benimsetmek, güçlendirmek; adını anılır kılmak ve edebî ihtiyaçlarını tatmin etmek için şairlere, şairler ise geçimlerini sağlamak, toplum içinde nüfuz ve itibar sağlamak için hamilere ihtiyaç duyarlar. Haminin ihtiyaçlarını karşılamak için sergilediği belli davranış kalıpları -inam, tevcih, iltifat, davet- şairin ise şiirleri ve şiirleri sayesinde kamuoyu oluşturma gücü vardır.

Hami ile mahmi arasındaki ilişki tersi de mümkün olmakla birlikte daha çok mahminin hamisine bir hediye sunmasıyla başlar. III. Ahmed ve I. Mahmud dönemlerinde şairler, bağlılıklarını bildirmek ve himaye görebilmek için göreve gelişlerini tarihlendiren kıtalar veya yüksek özelliklerini öne çıkaran kasideler sunmuşlardır. Beklentilerine karşılık bulan mahmiler ise inşa faaliyetleri, askerî zaferler ve düğün, ramazan, bayram, yeni yıl gibi önemli günleri vesile kılarak hamilerine şiir sunmaya devam ederek himaye ilişkisini güçlendirmeyi hedeflemişlerdir.

Himaye kurumunun etkin bir biçimde işletilmesi ve haminin şairleri yönlendirici telkinlerde bulunması; kazanım sağlamak, kazanımlarını korumak ve artırmak isteyen mahmilerin kendi aralarında yarış hâlinde olması yeni üslupların ortaya çıkması için uygun zemini hazırlar. III. Ahmed Dönemi edebî muhitinden “Nedîm” gibi kendine özgü üslubunu yaratmış bir şairin yetişmesinin nedeni burada aranmalıdır.

III. Ahmed Dönemi edebî muhiti, I. Mahmud Dönemi edebî muhitinden daha canlı ve geniştir. Bunun en önemli nedeni, şiirin özellikle III. Ahmed, Damat İbrahim Paşa ve Şehit Ali Paşa’nın himaye kurumunu etkin bir biçimde işletmeleridir. Bu

dönemde adı tezkirelerde geçmemesinden şairlik yönü ön plana çıkmadığı anlaşılan birçok kişi, kazanım elde etmek için şiir yazmış ve hamilere sunmuşlardır. Hamilerin şiire rağbet göstermeleri, kaside ve kıta nazım biçimlerinde yazılan şiir miktarının artmasını sağlamıştır. Mahtûmî, Kâmî, Tâ'ib, Râşid, Vehbî, Sâmî, İzzet, İshak, Es'ad, Şâkir, Nahîfî, Neylî ve Nedîm III. Ahmed Dönemi'nin önde gelen divan sahibi şairleri arasındadır.

I. Mahmud Dönemi edebî muhitinin III. Ahmed Dönemi edebî muhitine göre daha durgun olduğu söylenebilir. Bunun temel nedeninin III. Ahmed Dönemi'nin kanlı bir isyanla sona ermesi olduğu söylenebilir. Bu isyanla “Lale Devri” olarak adlandırılan, eğlence ve şatafatla özdeşleşen bununla birlikte sanatın gelişmesi için eşine az rastlanır bir dönem kapanmış; bunun sonucunda yönetici sınıf devletin kadim teamüllerine geri dönmüş, dışadönük yaklaşım son bulmuştur. Bu isyan sonucunda “Lale Devri”nin simge isimlerinin hayatlarını feci bir şekilde kaybetmesi ve dönemi yansıtan kimi şairlerin sürgün edilmesi, şiirin bir müddet sürecek korku ikliminde şekillenmesine neden olmuştur. İltifatların muhatabı ve meclislerin davetlisi olma arzusundaki şairlerin şevki kırılmış, beklentileri düşmüştür. I. Mahmud, III. Ahmed gibi yönlendirici bir tavır takınmasa da şairleri korumaya devam etmiştir ancak III. Ahmed Dönemi'nin aleniyet kazanan eğlenceleri bu dönemde görülmez; lale çerağanları saray içinde düzenlenir, I. Mahmud'un gezi ve eğlenceleri kadim geleneğin dışına çıkmaz.

III. Ahmed Dönemi'nde yetişen şairler, bu dönemde de edebî muhiti canlandıran şairler arasındadır. Bu dönemde yetişen şairler arasında kendisine özgü bir üslup yaratmış bir şairden söz edilememekle birlikte Haşmet, Nevres, Dâniş ve Ni'met dönemin önemli şairleri arasında gösterilebilir.

18. yüzyılın ilk yarısına damgasını vuran hami, Damat İbrahim Paşa'dır. Damat İbrahim Paşa'yla ilişki kuran 148 şair tespit edilmiştir. Kendisine en çok kaside sunulan, en cömert ve şairlere en fazla itibar gösteren haminin Damat İbrahim Paşa olduğunu söylemek yanlış olmaz. Dönemin önemli hamilerinden III. Ahmed ve I. Mahmud'un Damat İbrahim Paşa kadar ön plana çıkmaması dikkat çekicidir. Sadrazamlardan Hekimoğlu Ali Paşa ve Şehit Ali Paşa da büyük şair hamileri olarak sivrilmiş kişilerdir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Cenk: Nakşî-i Eyyûbî [Ö.1764] Hayatı, Sanatı ve Divanı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin, Nesre Çeviri), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Doktora), İstanbul, 2016
- Afyoncu, Erhan: “Osmanlı Müverrihlerine Dair Tevcihat Kayıtları”, **Belgeler**, c. XX, sy. 24, Ankara, Ocak 1999, s. 77-155.
- Afyoncu, Erhan: “Kaleminden Kılıca Koca Ragıp Paşa’nın Osmanlı Bürokrasisindeki Yükselişi”, **Türklük Bilgisi Araştırmaları**, c. 1, 2007, s. 11-20
- Akbayar Nuri: **Sicill-i Osmânî**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.
- Akkaya, Hüseyin: “Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı”, (danş. Prof. Dr. Orhan Bilgin), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994.
- Akpınar, Cemil: “Hanîf İbrahim Efendi”, **DİA**, c. XVI, İstanbul, 1997, s. 39-42.
- Aksoyak, İsmail Hakkı: **Haşmet Divanı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi) <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57256,hasmet-divanipdf.pdf?0>, 26 Kasım 2021
- “Belîğ, Güreşçi-zâde / Kirişcizâde Hâfız Abdullah Efendi”, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, (Çevrimiçi) <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/belig-gurescizade-kiriscizade-hafiz>, 30 Kasım 2021
- Aksu, Cemal **Hanif Divanı**, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019
- Aktepe, Münir: **Şem’dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür’i’t-tevârih II.A**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978.

- Aktepe, Münir: “Kâpdân-ı Derya Kaymak Mustafa Paşa’ya Ait Vakfiyeler”, **Vakıflar Dergisi**, sy. 8, 1969, s. 15-36
- Aktepe, Münir: “III. Ahmed”, **DİA**, c. II, İstanbul, 1989, s. 33-42.
- Aktepe, Münir: “Çorlulu Ali Paşa”, **DİA**, c.VIII, İstanbul, 1993, s. 370-371.
- Aktepe, Münir: “Baltacı Mehmed Paşa”, **DİA**, c.V, İstanbul, 1992, s. 35-36.
- Aktepe, Münir: “Damat İbrahim Paşa”, **DİA**, c. VIII, İstanbul, 1993, s. 441-443.
- Aktepe, Münir: “Hekimoğlu Ali Paşa”, **DİA**, c. XVII, İstanbul, 1998, s. 166-168.
- Akyol, İbrahim: “Fatih Sultan Mehmed Dönemi Kültür ve Edebiyatı” (Danş. Prof. Dr. Muhittin Eliaçık), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Kırıkkale, 2012.
- Alkan, Sevim: “Ni’met Divanı (İstanbul) (İnceleme-Metin-Dizin)”, (Danş. Yrd. Doç. Dr. Selami Turan), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Isparta, 2011.
- Anar, Turgay: “Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri”, (Danş. Prof. Dr. M. Fatih Andı), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Ankara, 2011.
- Arıkan, Zeki: “Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi”, **DİA**, c. XLIII, İstanbul, 2013, s. 551-552.
- Arslan, Fatma Şennur: “Âsım Ârif-zâde Divançesi (İnceleme-Metin- Dizin- Sözlük), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Ankara, 2010.
- Arslan, Mehmet: **Osmanlı Sadrazamları Hadikatü’l-vüzerâ ve Zeylleri**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013.
- Arslanoğlu, Elif Naime: “Ahmet Süheyl Ünver’in Süleymaniye Kütüphanesi’ne Bağışladığı Defterlerden İstanbul Notları”, (Danş. Doç.

- Dr. Ömer Karaoğlu), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans, İstanbul, 2019.
- Atak, Erkan: “Kaptan-ı Deryâ Kaymak Mustafa Paşa’nın İstanbul’daki İmar Faaliyetleri”, **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, sy. Sonbahar Özel Sayı, 2020, s. 168-181.
- Aycibin, Zeynep: “Ahmed Resmî Efendi’nin Hamiletü’l-küberâ Zeyli ve Müstakimzade Zeyli, **Belgeler**, c. XII, sy. 26, Ankara, 2002, s. 183-283
- Aydemir, Emrah: “Haşmet’in Tarih-i Muhasara-i Kars Der Zaman-ı Ahmed Paşa”, (Danş. Doç. Dr. Neslihan Koç Keskin), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Ankara, 2017.
- Aydiner, Mesut: **Subhî Tarihi**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Aydüz, Salim: “Lale Devrinde Yapılan İlmî Faaliyetler”, **Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, c. II sy. 3, 1997, s. 143-170
- Aypay, A. İrfan: “Nahifi Süleyman Efendi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı’nın Tenkitli Metni)” (Danş. Prof. Dr. Hüseyin Ayan), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Konya, 1992.
- Aynur, Hatice, Fatma M. Şen: “Sultan I. Mahmud’un Cülusuna (1143/1730) Yazılmış Şiirler II: Döküm”, **Gölgelenen Sultan Unutulan Yıllar: I. Mahmud ve Dönemi (1730-1754)**, (Haz. Hatice Aynur), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2020, s. 772-850.
- Azim Şa’bânzâde: **Âzim Divanı**, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Efendi, 447-4
- Babinger, Franz: **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, (Çev. Prof. Dr. Coşkun Üçok), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- Bağrıaçık, M. Ziya: “Dürrî ve Divanındaki Târih Manzumeleri”, (Danş. Doç. Dr. Ahmet Sevgi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Van, 1996.

- Balıbey, Ahmet: “A.RSK 1572 Numaralı ve 1735-1736 Tarihli Bâb-ı Asafl Ruûs Kalemi Defteri (s. 50-95) Transkripsiyon-Değerlendirme-Dizin”, (Danş. Prof. Dr. Orhan Kılıç), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Elazığ, 2011.
- Bayındır, Şeyda: “Şehdî Divanı” (Danş. Prof. Dr. Filiz Kılıç), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Ankara, 2008.
- Bayram, Kenan, Metin Hakverdioğlu: “Fâ’iz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuası’nın Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi’ne (MESTAP) Göre Tasnifi ve Nahîfi’nin Bilinmeyen Bir Kıt’ası”, **Kesit Akademi Dergisi**, c. 6, sy. 25, s. 307-327.
- Bilkan, Ali Fuat: “Nâbî’nin Türkçe Divanı”, (Danş. Prof. Dr. İsmail Ünver), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Ankara, 1993.
- Birgören, Hamdi: “Dâniş Dîvânı İnceleme-Metin”, (Danş. Doç. Dr. Filiz Kılıç), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, (Yüksek Lisans), Ankara, 2004.
- Bozaslan, Seda Uysal: “Enderunlu Mehmet Âkif’in Mir’ât-i Şi’r Adlı Tezkiresinin Muhtasar Bir Nüshası”, **Turkish Studies**, c. 7, sy. 3, 2012, s. 2531-2568
- Bozkurt, Hüseyin: “Re’fet Divânçesi” (Danş. Doç. Dr. Ali Fuat Bilkan), Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), İstanbul, 2000.
- Büyüktosunoğlu, Mahmut: “Sâhib Dede (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânı’nın Tenkîdli Metni)”, (Danş. Prof. Dr. Hüseyin Ayan), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans) Konya, 1991.

- Catovic, Alena: “Muhlisî, Hacı Mustafa Boydak”, **TEİS**, 2014 Çevrimiçi, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muhlisi-haci-mustafa-bosnak>, 25 Kasım 2021
- Ceyhan, Adem: “Enîs Receb Dede (?-1733) Hayâtı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri: Divanı” (Danş. Doç. Dr. Orhan Bilgin), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans) İstanbul, 1990.
- Çabukel, Hatice: “Divan-ı Nüzhet İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks”, (Danş. Yrd. Doç. Dr. Lütfi Alıcı), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Kahramanmaraş, 2003.
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa: “Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi”, **DİA**, c. XVII, İstanbul, 1998, s. 169-173.
- Dadaş, Cevdet: “Âtîf Efendi Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı’nın Tenkidli Metni”, (Danş. Yrd. Doç. Dr. Kâşif Yılmaz), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Edirne, 1991.
- Danacı, Tülin: “Neccâr-zâde Şeyh Rızâ Dîvânı” (danş. Prof. Dr. Abdurrahman Güzel), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Ankara, 1998.
- Kitabelerin Kitabı: **Kitabelerin Kitabı Fatih İlçesi Türk-İslam Devri Kitabeler Envanteri**, (Metin ve fotoğraflar: Nurullah Delibaş, Tashih ve Günümüz Türkçesine Çeviri: Mehmet Samsakçı, Murat Ali Karavelioğlu), Fatih Belediye Başkanlığı, İstanbul, 2016
- Demir, Hiclal: “Lâzîkî-zâde Feyzullah Nâfîz ve Dîvânı (İnceleme-Metin-Özel Adlar Dizini)”, (Danş. Prof. Dr. F. Tulga Ocak), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Ankara, 2008.

- Demirbağ, Ömer: “Koca Râgıb Paşa ve Dîvân-ı Râgıb”, (Danş. Prof. Dr. Birol Emil) Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora), Van, 1999.
- Demirel, Gamze H. “18. Yüzyıl Şairlerinden Belîğ Mehmed Emîn Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Tahlil)” (Danş. Prof. Dr. Sabahattin Küçük), Elazığ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Elazığ 2005)
- Demirkazık, Hacı İbrahim “18. Yy. Şairi Mustafa Fennî Divan (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)” (Danş. Prof. Dr. Nihat Öztoprak), Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, (Doktora), İstanbul, 2009.
- DİA “Şefik Mehmed Efendi”, **DİA**, c. XXXVIII, İstanbul, 2010, s.415-417.
- Dikmen, Çiğdem “Sıbyan Mekteplerinin Mimarisi: Abdullah Paşa’nın Belgin, Ferruh Toruk: Sıbyan Mektebi Örneği”, **Vakıflar Dergisi**, sy. 48, Ankara, 2017, sy. 35-72.
- Dikmen, Hamit: “Seyyid Vehbi ve Divanının Karşılaştırmalı Metni” (Danş. Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Ankara, 1991.
- Doğan, Muhammed Nur: **Şeyhülislam İshak Efendi: Hayatı, Eserleri ve Divanının Edisyon Kritiği**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.
- Doğan, Muhammed Nur: **Şeyhülislam Es’ad Efendi ve Divanının Tenkitli Metni**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.
- Doğan, Muhammed Nur: “Esad Efendi, Ebûishakzâde”, **DİA**, c. XI, İstanbul, 1995, sy. 338-340.
- Doğan, Muhammed Nur: “İshak Efendi, Ebûishakzâde”, **DİA**, c. XXII, İstanbul, 2000: sy. 530-531.
- Durmuş, Tuba Işın: “II. Selim Sonuna Kadar Osmanlı Edebî Hamilik Geleneği”, (Danş. Doç. Dr. Mehmet Kalpaklı), İhsan

- Doğramacı Bilkent Üniversitesi, (Doktora), Ankara, 2006.
- Ece, Selami: “Serrâc-zâde Hasan Hâtif (Hayatı ve Eserleri)”, **Turkish Studies**, c. 2, sy. 1, 2007, s. 84-103.
- Eflatun, Muvaffak: “İslam Dünyasında Edebî Çevrelerin Ortaya Çıkışı Bağlamında Bermekî Ailesi ve Klasik Türk Şiirine Yansıması”, **21. Yüzyıldan Eğitim ve Toplum**, c. VII, sy. 21, Kış 2018, 699-721
- Ekinci, Ramazan: “Vefeyât-ı Ayvansarâyî (İnceleme-Tenkitli Metin)” (Danş. Prof. Dr. Adem Ceyhan), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Manisa, 2011.
- Ekinci, Ramazan: **Zeyl-i Şakâ’ik**, Türkiye Yazma Eser Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2017.
- Elmalı, Hüseyin: “Hassân b. Sâbit”, **DİA**, c. XVI, İstanbul, 1997, s. 399-402.
- Elmas, Sevgi: “Rahmi (Kırımlı, Mustafa) Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni”, (danş. Yrd. Doç. Dr. Kâşif Yılmaz), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Edirne, 1997.
- Emecan, Feridun: “Ahmed Paşa, Şehla”, **DİA**, c. II, İstanbul, 1989, s. 114.
- Emirî, Ali: **Tezkire-i Şu’arâ-yı Âmid**, (Haz. İdris Kadioğlu), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018, (Çevrimiçi)
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58689,ali-emiri-efendi--tezkire-i-suara-yi-amidpdf.pdf?0>, 26 Kasım 2021
- Erdem, Sargon, Hüseyin Kılıç: “Abdullah b. Revâha” **DİA**, c. I, İstanbul, 1988, s. 129-130.
- Erdoğan, Mustafa: “Lütfi Mehmed Dede ve Hilye-i Mevlana Adlı Eserine Göre Mevlânâ’nın Özellikleri”, **Erdem**, sy 50, 2008: s. 59-82

- Erdoğan, Mustafa, “Ankara’nın Bilinmeyen Tarihi: XVIII. Asır Şairi Râzî’nin Ankara’yla İlgili Şiirleri”, **Ankara Araştırmaları Dergisi**, c. 4, sy. 2, 2016, s. 104-130
- Ergun, Sadettin
Nüzhet: **Türk Şairleri**, Bozkurt Matbaası, c. III, 1936-1945
- Erkal, Abdülkadir: “Lebîb, Şeyh Seyyid Mahmud Efendi”, TEİS, (Çevrimiçi) <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/lebib-seyh-seyyid-mahmud-efendi>, 26 Kasım 2021
- Erkul, Rasih: “Birrî Mehmet Dede (Magnisalı) Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni”, (Danş. Doç. Dr. Gönül Ayan), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Konya, 1992.
- Eroğlu, Süleyman “Sadîk Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı’nın Tenkitli Metni”, (Danş. Prof. Dr. Coşkun Ak), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Bursa, 1998.
- Ersoy, Ersen: “XVI. Yüzyıl Kaynaklarına Göre Kütahyalı Şairler ve Kütahya’da Edebî Muhit”, (Danş. Yrd. Doç. Dr. Kadir Güler), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Kütahya 2003
- Fâ’ik, Mahmud: **Dürri Divanı**, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 3409.
- FŞM: **Faiz Efendi ve Şakir Bey Mecmuası**, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi 763.
- Fâ’iz, Câbizâde: **Divan**, Milli Kütüphane, ML.YZ. FB. 509
- Feyzî, Salih: **Dürri Divanı**, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 3409.
- Genç, İlhan **Esrar Dede, Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviye**, AKM Yayınları, Ankara, 2000.

- Gökalp, Haluk: “Fasîhî Divanı (İnceleme-Metin)” (Danş. İ. Çetin Derdiyok), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Adana, 2001.
- Güfta, Hüseyin: “Sâlim (Mirzâ-zâde) Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Karşılaştırmalı Metni” (Danş. Yrd. Doç. Dr. Turgut Karabey), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Erzurum, 1995.
- Güler, Kadri, Kerim Yılmaz: “Divan Şiirinde Caize (Şair-Patron-Hami İlişkisi) Üzerine Değerlendirmeler-II”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sy. 19, 2007: Aralık 2007, s. 231-270.
- Günay, Fatih: “Râşid (Vak’anüvis) Hayatı, Edebî Kişiliği, Divanının Tenkitli Metni ve İncelemesi” (Danş. Doç.Dr. Süreyya A. Beyzadeoğlu), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Edirne, 2001.
- Güngör, Tahir: “Vak’a-nüvis Hâkim Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)”, (Danş. Prof. Dr. Ziya Yılmaz), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), İstanbul, 2014.
- Gür, Nagihan: “Lâle Devrinde Yetişmiş Kudretli Bir Sanat Hamisi: Hekimoğlu Ali Paşa ve Şairleri”, **Doğu Batı**, c. XXI, sy. 85, 2018, s. 145-158.
- Gürbüz, İncinur Atik: “Vâsık Divanı (İlâhizâde) (İnceleme-Metin)”, (Danş. Doç. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Ankara, 2005.
- Gürbüz, Mehmet: “Rezmî Divanı (İnceleme-Metin)”, (Danş. Doç. Dr. Filiz Kılıç), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Ankara, 2005.
- Gürsoy, Belkıs: “XV. Yüzyıldan İtibaren İstanbul’daki Edebî Muhitlere Genel Bir Bakış”, **Bilig**, sy. 2, Yaz 1996, 188-202
- Güven, Ahmet Emin: **Şair Belig Abdurrahman Hilmi bin Ali Nisârî Kayserili**, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 2001.

- Güvenç, Nazım: “Sunuş”, **Prens**, Anahtar Kitapları Yayınları, İstanbul, 1994.
- Hakverdioğlu, Metin: “Edebiyatımızda Lale Devri ve Nevşehirli Dâmat İbrâhim Paşa’ya Sunulan Kasideler”, (Danş. Prof. Dr. Ahmet Sevgi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora) Konya, 2007.
- Hakverdioğlu, Metin: “Fâ’iz Efendi ve Şâkir Bey Mecmuasından Lâle Devri Harpleri ve Sulhleri (Ebcedli Târih Manzumeleri)”, **Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sy. 9, 2017, s. 73-101.
- Ebced Çözümlmeleri ile Faiz Efendi-Şâkir Bey Mecmuasından Lale Devri Tarih Manzumeleri**, Gece Kitaplığı, Ankara, 2019.
- Hidayetoğlu, Ahmet Selahattin: “Nesîb Dede Hayatı, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni”, (Danş. Doç. Dr. Ahmet Sevgi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Konya, 1996.
- İlhan, Enes: **Lale Devrinde Gül Aşığı: III. Ahmed (Necîb) Hayatı**, Sanatı ve Divançesi, Gece Kitaplığı, 2016.
- İnalcık, Halil: **Şair ve Patron**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015.
- İnalcık, Halil: “Klasik Edebiyat Menşei: İranî Gelenek, Saray İşret Meclisleri ve Musahib Şairler”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, (Ed. Talat Sait Halman), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006, c. I, s. 233-294.
- İnan, Göker: “Hasîb Efendi’nin Mecmua-i Tevârih’i”, (Danş. Doç. Dr. Müberrâ Gürgendereli), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Edirne, 2013.
- İnan, Göker: “Hasîb’in Silkü’l-Le’âl-i Âl-i Osmân İsimli Manzum Tarihinde Fatih Devri (İnceleme-Metin)”, (Danş. Doç. Dr. Ali Öztürk), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), İstanbul, 2019.

- İpekten, Haluk, M. Özergin: “Sultan III. Ahmed Devri Tarih Manzumeleri”, **Tarih Dergisi**, c. 9, sy. 13, 1958, s. 133-150.
- İpşirli, Mehmet: “Mustafa Efendi, Feyzullahefendizâde”, **DİA**, c. XXXI, İstanbul, 2006: 297-298.
- İspirli, Serhan: “Subhizade Feyzî’nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Hamsesi (İnceleme-Tenkidli Metin)”, (Danş. Doç.Dr. Rıdvan Canım), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Erzurum, 1997.
- İzzî, Süleyman: **İzzî Tarihi**, (haz. Prof. Dr. Ziya Yılmaz), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2019.
- Kahraman, Bahattin: “Vahîd Mahtûmî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Eserlerinin Tenkidli Metni”, (Danş. Prof. Dr. Hüseyin Ayan), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Konya, 1995.
- Kallek, Cengiz: “Okka” **TDVİA**, c. XXIV, İstanbul, 2007, s. 4-6.
- Kandemir, M. Yaşar: “Kâ’b b. Mâlik” **TDVİA**, c. XXXIII, İstanbul, 2001, s. 338-339.
- Kara, Abdullah: “İzzi Divanı (Tenkitli Metin-İnceleme)”, (Danş. Prof. Dr. Azmi Bilgin), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), İstanbul, 2007.
- Karaca, Filiz: “Teşrifat”, **TDVİA**, c. XL, İstanbul, 2011, s. 570-572.
- Karacan, Turgut: “XVII. Yüzyıl Şairlerimizden Sâbit ve Edisyon Kritikli Divan Metni”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Erzurum, 1981.
- Karahan, Abdülkadir: “Nâbî”, **TDVİA**, c. XXXII, İstanbul, 2006, s. 258-260.
- Karataş, Mehmet, Selim Kaya, Yaşar Baş: **Heşt Behişt**, Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı Yayınları, Ankara, 2008.
- Karavelioğlu, Murat Ali: “Şehzade Emir Süleyman Çelebi’nin Edebi Muhiti”, **Türk Dünyasının Ulu Çınarı Mertol Tulum Kitabı**,

- Sivrihisar Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2017, 391-448
- Karavelioğlu, Murat Ali: “Kazasker Müeyyedzade Abdurrahman Çelebi’nin Edebi Muhiti”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, sy. 44, Güz 2020, s. 273-306.
- Kardaş, Mehmet Nuri: “Re’fet Mehmed Aziz’in Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni”, (Danş. Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Yorulmaz), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Sakarya, 2008.
- Kazan, Hilal: “Arşiv Belgeleri Çerçevesinde XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı Sarayının Sanatı Himayesi”, (Danş. Prof. M. Hüseyin Subaşı), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), İstanbul, 2007.
- Kesik, Beyhan: “Kilisli / Urfalı Hâkî ve Şiirleri”, **Hikmet**, Aralık 2018, s. 187-194.
- Kılıç, Atabey: “Ahmed Neylî Divanı” (Danş. Prof. Dr. Tunca Kortantamer), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), İzmir, 1994.
- Kılıç, Muharrem: “Münîf Antakî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanı’nın Tenkitli Metni ve İncelemesi”, (Danş. Doç. Dr. Ahmet Kırkkılıç), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Erzurum, 1995.
- Kılıç, Sevdâ Önal: “XVIII. Yüzyılda Bir Edebî Muhit Olarak Koca Ragıp Paşa Konağı”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, c. XXV, sy. 4, 2016, s. 147-158
- Kılıç, Sevdâ Önal: “Edebiyat Patronajı Açısından Damat İbrahim Paşa Dönemi’ne Dair Genel Bir Değerlendirme”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, sy. 61, Erzurum 2018, 3-13
- Koç, Mustafa: **Tuhfe-i Hattâtın**, Klasik Yayınları, İstanbul, 2014.

- Koçak, Fatma: “Fâik Mahmud ve Dîvânı” (Danş. Doç. Dr. Yaşar Aydemir), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Ankara, 2006.
- Kurtaran, Uğur: “Sultan Birinci Mahmud ve Dönemi”, (Danş. Doç. Dr. Doğan Yörük), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Konya, 2012.
- Kurtoğlu, Orhan: Lebîb Divanı, .TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017, (Çevrimiçi),
https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55756,lebib-divanipdf.pdf?0_25_25_Kasim_2021
- Kurtoğlu, Orhan: “Türk Kültürünün Münbit Bir Şehri Olan Diyarbakır’daki Edebî Çevreler ve Hamilik”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, c. XLIII, Bahar 2018, 135-144.
- Kurtoğlu, Orhan: **Bosnalı Asım Divanı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2018, (Çevrimiçi) <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-208667/bosnali-asim-divani.html>, 25 Kasım 2021
- Kuru, Levent: “Kazasker Ruznamçelerine Göre 18. Yüzyılın ilk Yarısında Rumeli’de Kadılık Müessesesi”, (Danş. Prof. Dr. Erhan Afyoncu), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Doktora), İstanbul, 2016.
- Kutlar, Fatma Sabiha: “Arpaemîni-zâde Sâmî Dîvânı Tenkitli Metin-İnceleme”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Ankara, 1996
- Kutlar, Fatma Sabiha: “XVIII. Yüzyıldan Bir Şair: İzzet Ali Paşa Metin ve İnceleme”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Ankara, 1988.
- Küçük, Sabahattin: **Antakyalı Münif Divanı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999

- Machiavelli: **Prens**, (Çev. Nazım Güvenç), Anahtar Kitapları Yayınları, İstanbul, 1994.
- Macit, Muhsin: “Nedim Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)” (Danş. Doç. Dr. Mustafa İsen), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Ankara, 1994.
- Nâbî, Yusuf: **Münşeât-ı Nâbî**, (Haz. Yrd. Doç. Dr. Adnan Oktay), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2017.
- Nebîh, Mehmed: **Târîh-i Âlem-ârâ-yı Abbâsî**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, MC.YZ.O.0057
- Oğuz, Gülser: “Nevşehirli Damat İbrahim Paşa’nın Gündelik Hayattaki İlgi Alanlarıyla İlgili İpuçları”, **II. Uluslararası Nevşehir Kültür ve Tarih Sempozyumu**, Nevşehir, 2016, s. 581-590.
- Okumuş, Necdet: “Şâbân-ı Şifâî”, **DİA**, c. XXXVIII, İstanbul, 2010, s.207-208.
- Okumuş, Sait: “Nebzî Divanı (İnceleme-Metin)”, (Danş. Yrd. Doç. Dr. Semra Tunç), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Konya 2007.
- Okur, Atike Kodaz: “Râzî (Abdüllatif) (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı’nın Tertîbi)”, (Danş. Doç. Dr. Gönül Ayan), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans) Konya, 1994.
- Özgök, Neslihan: “Ziyâî İsmail Bin Ali Metâliü’l-Aliye fi Gurreti’l-Gâliye”, (Danş. Dr. Bilge Kaya Yiğit), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Bolu, 2019.
- Öksüz, Mustafa: Şem’dânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi’nin Mür’i’t-tevârih Adlı Eserinin (180B-345A) Tahlil ve Tenkidi Metni”, (Danş. Prof. Dr. Abdülkadir Özcan), Mimar

- Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), İstanbul, 2009.
- Öksüz, Yılmaz: “Eğrikapılı Mehmed Râsim ve Divançesi (İnceleme-Metin)”, (Danş. Prof. Dr. İlhan Genç), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), İzmir, 2010.
- Özbek, Ahmet: “Câzım Divanı (Edisyon kritik-İnceleme)”, (Danş. Doç.Dr. Nevzat Özkan), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Kayseri, 2000.
- Özcan, Abdülkadir: “Abdullah Paşa, Seyyid”, **DİA**, c. Ek 1, İstanbul, 2020, s. 10-11.
- Özcan, Abdülkadir: “Hacı Beşir Ağa”, **DİA**, c. V, İstanbul, 1992, s. 377
- Özcan, Abdülkadir: “Mahmud I”, **DİA**, c. XXVII, İstanbul, 2003, s. 348-352.
- Özcan, Abdülkadir: “Osmanzâde Ahmed Tâib”, **DİA**, c. XXXIV, İstanbul, 2007, s. 2-4
- Özcan, Abdülkadir: “Şehid Ali Paşa”, **DİA**, c.XXXVIII, İstanbul, 2010, s.433-434
- Özcan, Abdülkadir, Nurten Sevinç: Nasihatname’den Talimatnâme’ye: Damad/ Şehid Ali Paşa ve Devlet Görevlilerine Dair Yazılı Emirleri”, **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, sy.13, Bahar 2019, s.449-503.
- Özcan, Tahsin: “Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi”, **DİA**, c. XXXIV, İstanbul, sy. 288-290.
- Özkan, Ömer: Ömer Özkan, “Osmanlı Şiirinde Bir Edebî Muhit Olarak Kefe (Feodosia), **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, c. VIII, sy. 38, Haziran 2015, 295-301
- Öztekin, Özge: **Çelebizade Asım Divan**, Ürün Yayınları, Ankara, 2010.
- Poyraz, Yakup: “Seyyid Mehmed Efendi (Hâkim) Yaşamı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı Üzerinde Bir Araştırma (İnceleme-Metin), (Danş. Prof. Dr. Turgut Karacan), Ondokuzmayıs

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora),
Samsun, 2008.
- Râmiz, Hüseyin **Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı**, (Haz. Dr. Sadık Erdem),
Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1994.
- Râşid Mehmed, Âsım İsmail: **Târîh-i Râşid ve Zeyli**, (Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus
Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer), Klasik Yayınları,
Ankara, 2013.
- Rızâ, Neccârzade Sâdâvî, Salih **Rızâ Divanı**, Maarif Nezareti, İstanbul, 1262
“Osman-zâde Tâ'ib Ahmed Hayatı, Eseri ve Edebî
Kişiliği”, (Danş. Prof. Dr. Ali Alparslan), İstanbul
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora),
İstanbul, 1987.
- Sa'dî, Abdülbaki: **Dürri Divanı**, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi,
Esad Efendi, 3409
- Safâyî, Mustafa **Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-âsar Min Fevâ'idü'l-
eş'âr)**, (Haz. Doç. Dr. Pervin Çapan), Atatürk Kültür
Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.
- Sak, Vesile: “Nâzım (İstanbul) Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve
Divanının Tenkidli Metni”, (danş. Doç. Dr. Gönül Ayan),
Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, (Yüksek
Lisans), Konya, 1994.
- Sâlim, Mehmed **Tezkiretü's-şu'arâ**, (Haz. Prof. Dr. Adnan İnce), Atatürk
Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2005.
- Sarıcaoğlu, Fikret: “Ruzname”, **DİA**, c. XXXV, İstanbul, 2008, s. 278-281.
- Sarıkavak, Kazım: **XVIII. Yüzyılda Bir Osmanlı Düşünürü: Yanyalı
Esad Efendi (Bir Rönesans Denemesi)**, Kültür
Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.
- Sarıkaya, Hüseyin, Veysel Göğer: “Mora'nın Yeniden Fethine Dair Osmanlıların
Hazırladıkları Fetihname (1715)”, **Tarih Dergisi**, sy. 67,
2018, s. 101-124.

- Sevgi, Ahmet: “Damat İbrahim Paşa’nın Emriyle Tertip Edilen Kaside Mecmuasındaki Müzeyyel Gazeller”, **1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri, Nevşehir Üniversitesi Yayınları**, c. 1, Nevşehir, 2011, s. 61-84.
- Sevgi, Ahmet: “Klasik Türk Şiirinde Reîs-i Şâirânlık ve Vekâletnâmeler”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, sy. 32, 2014, s. 1-28.
- Sukan, Murat: “Seyyid Mehmed Vahyî Dîvânı’nın Bilimsel Yayını ile Eserin Şekil ve Muhteva Bakımından İncelenmesi” (Danş. Yrd. Doç. Dr. Müjgân Çakır), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.
- Şakir Ahmed Bey: **Şakir Divanı**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 951
- Şengün, Necdet: “Nazîr İbrahim ve Dîvânı (Metin-Muhtevâ-Tahlîl), (Danş. Prof. Dr. İlhan Genç), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), İzmir, 2006.
- Şentürk, A. Atilla: “Klasik Şiir Estetiği”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, (Ed. Talat Sait Halman), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006, c. I, s. 349-390.
- Şeyhî, Mehmed: **Vekâyi’u’l-Fuzalâ**, (Haz. Doç. Dr. Ramazan Ekinci), Türkiye Yazma Eser Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2018.
- Tanışık, İbrahim Hilmi: İstanbul Çeşmeleri I İstanbul Ciheti, Maarif Kitabevi, İstanbul, 1943
- Tanışık, İbrahim Hilmi: İstanbul Çeşmeleri II Beyoğlu ve Üsküdar Cihetleri, Maarif Kitabevi, İstanbul, 1945
- Tanman, M. Baha: “Şeyhülislam Mustafa Efendi Tekkesi”, **DİA**, c. 39, İstanbul, 2010, s. 96-97.

- Tatlısumak, Uğur: “Osmanlı Uleması ve Patronaj İlişkisi”, (Danş. Prof. Dr. Bayram Ürekli), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Konya, 2016.
- Tay, Lokman: “Dâr-üs-Saade Ağası Hacı Beşir Ağa ve Eserleri” (Danş. Prof. Dr. Kerim Türkmen), Esiyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Kayseri, 2014.
“Hacı Beşir Ağa’nın Yaptırdığı Çeşmeler”, **Akdeniz Sanat Dergisi**, c. 8, sy. 16, 2015, sy. 12-49.
- Tek, Abdürrezzak: “Müstakimzâde’nin Risâle-i Melâmiye-i Bayramiye Adlı Eseri ile İlgili Bir İnceleme”, **Tasavvuf**, sy.7, 2001, 249-268.
- Tezcan, Esmâ: “Pargalı İbrahim Paşa Çevresindeki Edebî Yaşam”, (Danş. Yrd. Doç. Dr. Mehmet Kalpaklı), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Ankara 2004
- Topal, Mehmet: “Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa Nusretnâme Tahlil ve Metin (1106-1133 / 1695-1721)” (Danş. Prof. Dr. Mücteba İlgürel), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Doktora), İstanbul, 2001
- Tuğluk, Halil İbrahim: “Abbas Vesîm Efendi; Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Divanı’nın Tenkitli Metni ve İncelemesi” (Danş. Doç. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Ankara, 2007.
- Uçar, Zeynep: İstanbul Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Mezar Taşları, Yalın Yayınları, İstanbul, 2019.
- Uluocak, Mustafa: “Çeşmî-zâde Reşîd Dîvânı İnceleme ve Tenkitli Metin”, (Danş. Prof. Dr. Coşkun Ak), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Bursa, 1998.
- Unat, Faik Reşit: **1730 Patrona İhtilali Hakkında Bir Eser Abdî Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1943.

- Uslu, Hayriye Büşra: “III. Ahmed Devri Teşrîfâtı (A.d. 347: 1718-1725)”
(Danş. Doç. Dr. Filiz Karaca) Mimar Sinan Güzel
Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek
Lisans), İstanbul, 2017.
- Uzun, Mustafa İsmet: “Nahîfî”, **DiA**, c. XXXII, İstanbul, 2006, s. 297-299
- Üngün, Sevim: “Vahid Mahtûmî ve Mora Fetihnemesi”, **Tarih Dergisi**,
c. XVI, sy. 21, 1966, s. 63-76.
- Vural, Ramazan: **Dürrî Ahmed Efendi Divanı**, T.C. Kültür ve Turizm
Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü,
(Çevrimiçi)
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/73492,durri-ahmed-efendi-divanipdf.pdf?0> 26 Kasım 2021
- Varışoğlu, Mehmet
Celal: Hâtem Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Divanı’nın Tenkitli Metni
ve İncelemesi, (Danş. Doç. Dr. Ahmet Kırkkılıç), Atatürk
Üniverstesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans),
Erzurum, 1997.
- Yalap, Hakan: “Subhizade Abdî Abdullah Hayatı, Edebî Kişiliği ve
Divanı (İnceleme-Metin-İndeks)”, Niğde Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Niğde, 2007.
- Yalap, Hakan: “Lale Devri Şairlerinin Nevşehir’e Armağanları”, **The
Journal of Academic Social Science Studies**, sy. 50,
2016, 141-168.
- Yaman, Ayşe
Peyman: “Hat Sanatı İçin Kaynak Devhatü’l-Küttâb İncelemeli
Metin Çevirisi”, (Danş. Prof. Dr. Muhittin Serin),
Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek
Lisans), İstanbul, 2003.
- Yazar, İlyas, Esra
Beyhan: “Divan Şairinin Padişah Algısı”, **Turkish Studies**, c. 10,
sy. 8, 2015, s. 2205-2230
- Yazıcı, Gülgün
Erişen: Kâmî Divanı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi)

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55977,kami-divani-pdf.pdf?0>, Ankara, 2017.

- Yektar, Osman
Nedim:
Yıldırım, Ali:
Yıldız, Seyhan:
Yılmaz, Hakan:
Yılmaz, Kadri H.:
Yılmaz, Kadri H.:
Yöntem, Ali Canip:
Yurttaş, Muhammet
Nurullah:
- “Hadis Rivayetleri ve Hz. Peygamber’in Şiire Bakışı”,
Ekev Akademi Dergisi, sy. 65, Şubat 2016, s. 413
- “16. Yüzyılda Büyük bir Devlet Adamı ve Edebiyat
Hamisi Defterdar İskender Çelebi”, **Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi**, c. X, sy. 1, 2000, 217-232
- “XVIII. Yüzyıl Divan Şairi Şâkir Hayatı, Eseri, Edebî
Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni”, (Danş. Doç. Dr.
Ahmet Mermer), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Ankara, 2002.
- “Patrona İsyânı Kronik Yazarlarından Abdî ve Destârî
Sâlih’in Kimliklerine Işık Tutan İki Önemli Belge”,
Tarih Araştırmaları Dergisi, c. 38, sy. 66, Eylül 2019,
s. 178-216
- “Damat İbrahim Paşa’ya Sunulan Teşekkürnâmeler”, **II.
Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu**,
Nevşehir, 2016: 868-877.
- “Koca Râgıb Paşa’nın Bir Mecmuada Yer Alan
Bilinmeyen Şiirleri”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat
Araştırmaları Dergisi**, sy. 43, Konya 2018, s. 187-196
- 18. Yüzyıl Hattat Şairi Suyolcu-Zâde Necîb ve Divanı**,
Gazi Kitabevi, Ankara, 2019.
- Ali Canip Yöntem’in Eski Türk Edebiyatı Üzerine
Makaleleri**, (Haz. Doç. Dr. Ahmet Sevgi, Yrd. Doç. Dr.
Mustafa Özcan), Sözler Yayınları, İstanbul 1996.
- “Feyzi Halil Bey Divanı Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri
ve Divan’ının İncelenmesi, (Danş. Prof. Dr. Ali İrfan
Aypay), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, (Yüksek Lisans), Afyon, 2007.

Yüceışık, Zeynep
Sema:

“Şeyhülislam Esat Efendi Atrabü’l-âsâr fî Tezkireti
Urefâi’l-edvâr”, (Danş. Prof. Dr. Kemal Eraslan),
İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
(Doktora), İstanbul, 1990

Arşiv Belgeleri

OA.	A.DVNS.MHM.d. 57.55
OA.	A.DVNS.MHM.d. 110.1974
OA.	A.DVNS.MHM.d. 120. 775
OA.	A.DVNS.KLB.d. 43.339
OA.	AE.SAMD.III. 18.1621
OA.	AE.SAMD.III. 23.2207
OA.	AE.SAMD.III. 26.243
OA.	AE.SAMD.III. 29.2731
OA.	AE.SAMD.III. 111.10947
OA.	AE.SAMD.III. 112.11057
OA.	AE.SAMD.III. 116.11477
OA.	AE.SAMD.III. 120.11752
OA.	AE.SAMD.III. 131.12682
OA.	AE.SAMD.III. 139.13544
OA.	AE.SAMD.III. 177.17216
OA.	AE.SAMD.III. 184.17903
OA.	AE.SAMD.III. 221.21363
OA.	AE.SAMD.III. 221.21336
OA.	AE.SAMD.III. 222.21441
OA.	AE.SAMD.III. 225.21710
OA.	AE.SAMD.III. 227.21837
OA.	AE.SAMD.III. 231.22163
OA.	AE.SAMD.III. 232.22190

OA.	AE.SMHD.I. 6.402
OA.	AE.SMHD. I. 93.6435
OA.	AE.SMHD.I. 133.9838
OA.	AE.SMHD.I. 199.15686
OA.	AE.SMHD.I. 228.18205
OA.	AE.SMHD.I. 226.18004
OA.	AE.SMHD.I. 226.18049
OA.	AE.SMHD.I. 258.21067
OA.	AE.SMHD.I. 265.21450
OA.	AE.SMST.II. 74.7842
OA.	AE.TCT. 14.1628
OA.	C.ADL. 55.3304
OA.	C.ADL. 62.3743
OA.	C.ADL. 66.3972
OA.	C.ADL. 86.5172
OA.	C.ADL. 87.5220
OA.	C.ADL. 87.5240
OA.	C.ADL. 92.5524
OA.	C.DH. 144-7157
OA.	C.EV. 363.18424
OA.	C.ML. 294.12024
OA.	C.ML. 608.25081
OA.	C.AS. 556.23336
OA.	C.AS. 934.40479
OA.	D.BŞM.d. 40947
OA.	D.EVM.d. 26318
OA.	HAT. 1447.8
OA.	HAT. 1447.49
OA.	İE.ADL. 6.349
OA.	İE.ADL. 10.675
OA.	İE.EV. 50.5525

OA.	İE.ML. 42.4098
OA.	İE.ML. 43.4101
OA.	İE.ML. 53.5062
OA.	İE.ML. 60.5592
OA.	İE.ML. 76.7156
OA.	İE.ML. 77.7205
OA.	İE.ML. 122.11534
OA.	İE.TCT. 7.824
OA.	İE.TCT. 13.1531
OA.	İE.TCT. 14.1628
OA.	İE.TCT. 14.1633
OA.	İE.TCT. 14.1570
OA.	İE.TCT. 18.2006
OA.	İE.TCT. 23.2464
OA.	İE.TCT. 24.2610
OA.	İE.TCT. 25.2691
OA.	İE.TCT. 25.2693
OA.	İE.TCT. 25.2694
OA.	İE.TCT. 25.2697
OA.	İE.TCT. 47.4307
OA.	İE.TZ. 10.1003
OA.	KK.d. 7430
OA.	MAD.d. 2666
OA.	MAD.d. 2831
OA.	MAD.d. 4885
OA.	MAD.d. 7835
OA.	TSMA.d. 1996
OA.	TSMA.d. 2352.318
OA.	TSMA.d. 2362.7
OA.	TSMA.d. 2362.8
OA.	TSMA.d. 2363.4

OA.	TSMA.d. 2363.5
OA.	TSMA.d. 2364.8
OA.	TSMA.d. 2364.12
OA.	TSMA.d. 2369.1
OA.	TSMA.d. 2369.2
OA.	TSMA.d. 2369.4
OA.	TSMA.d. 2371.1
OA.	TSMA.d. 2371.4
OA.	TSMA.d. 2371.9
OA.	TSMA.d. 2371.10
OA.	TSMA.d. 2373.10
OA.	TSMA.d. 2374.4
OA.	TSMA.d. 2374.5
OA.	TSMA.d. 2375.6
OA.	TSMA.d. 2376.3
OA.	TSMA.d. 2377.4
OA.	TSMA.d. 2377.6
OA.	TSMA.d. 2377.8
OA.	TSMA.d. 2384.7
OA.	TSMA.d. 6065
OA.	TSMA.e. 445.43
OA.	TSMA.e. 364.36
OA.	TSMA.e. 364.39
OA.	TSMA.e. 364.41
OA.	TSMA.e. 364.42
OA.	TSMA.e. 364.43
OA.	TSMA.e. 364.48
OA.	TSMA.e. 364.49
OA.	TSMA.e. 364.50
OA.	TSMA.e. 364.51
OA.	TSMA.e. 364.52

OA.	TSMA.e. 364.53
OA.	TSMA.e. 364.55
OA.	TSMA.e. 364.56
OA.	TSMA.e. 364.58
OA.	TSMA.e. 364.60
OA.	TSMA.e. 364.61
OA.	TSMA.e. 364.62
OA.	TSMA.e. 364.64
OA.	TSMA.e. 364.65
OA.	TSMA.e. 364.67
OA.	TSMA.e. 364.68
OA.	TSMA.e. 365.1
OA.	TSMA.e. 365.4
OA.	TSMA.e. 365.5
OA.	TSMA.e. 365.6
OA.	TSMA.e. 365.7
OA.	TSMA.e. 365.8
OA.	TSMA.e. 365.11
OA.	TSMA.e. 365.13
OA.	TSMA.e. 365.14
OA.	TSMA.e. 365.15
OA.	TSMA.e. 365.16
OA.	TSMA.e. 365.17
OA.	TSMA.e. 365.21
OA.	TSMA.e. 365.22
OA.	TSMA.e. 365.25
OA.	TSMA.e. 365.26
OA.	TSMA.e. 365.27
OA.	TSMA.e. 365.29
OA.	TSMA.e. 365.30
OA.	TSMA.e. 365.31

OA.	TSMA.e. 365.33
OA.	TSMA.e. 365.34
OA.	TSMA.e. 365.36
OA.	TSMA.e. 365.37
OA.	TSMA.e. 365.39
OA.	TSMA.e. 365.40
OA.	TSMA.e. 365.41
OA.	TSMA.e. 365.42
OA.	TSMA.e. 365.43
OA.	TSMA.e. 365.44
OA.	TSMA.e. 365.46
OA.	TSMA.e. 365.48
OA.	TSMA.e. 365.49
OA.	TSMA.e. 365.50
OA.	TSMA.e. 365.51
OA.	TSMA.e. 365.52
OA.	TSMA.e. 365.54
OA.	TSMA.e. 365.55
OA.	TSMA.e. 365.56
OA.	TSMA.e. 365.57
OA.	TSMA.e. 365.58
OA.	TSMA.e. 365.59
OA.	TSMA.e. 365.60
OA.	TSMA.e. 365.61
OA.	TSMA.e. 365.62
OA.	TSMA.e. 365.63
OA.	TSMA.e. 365.65
OA.	TSMA.e. 365.67
OA.	TSMA.e. 365.68
OA.	TSMA.e. 366.1
OA.	TSMA.e. 366.3

OA.	TSMA.e. 366.4
OA.	TSMA.e. 366.5
OA.	TSMA.e. 366.8
OA.	TSMA.e. 366.9
OA.	TSMA.e. 366.10
OA.	TSMA.e. 366.11
OA.	TSMA.e. 2382.2

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve ortaöğrenimini Samsun’da tamamladı. 2002 yılında Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde lisans eğitime başladı. 2006 yılında mezun oldu. 2007’de Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Programına girdi. “Trabzonlu Emin Hilmi Hayatı, Eserleri Edebî Kişiliği ve Divanın Metni” başlıklı yüksek lisans tezi ile 2010 yılında mezun oldu.

2013 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktora eğitime başladı.

2010 yılından beri Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığında araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.